

ساردام

مجله فرهنگی تایپه - تهران و کابل - تهران

شماره (۱) شویاتی ۱۹۹۹ - سالی یه کدم

مجله فرهنگی
Sardam Magazine

خواهنی نیمتياز : شیرکوبیکهس

سهرنووسهر : رهووف بیگهره

به‌رپویه‌به‌ری نووسین : نازاد به‌رزنجه

دهرینانی هونه‌ری : قادر میرخان

ناونیشان:

سلیمانی - فولک‌های یه‌گرتن

دهزگای چاپ و په‌خشی سهردهم

تله‌فون : ۲۹۸۳۹

بۆ به‌یومندی کردن لهدرمومی و لاتمهوه:

نوسینگهی صاحبقران

Tel : 00873 761 477 268 - 00873 682 040 391

Fax : 00873 682 040 392 - 00873 761 477 269

سەرۋەزىر

ۋىمارە ۱۱) شىۋىباتى ۱۹۹۹ سالى يەكەم

ئاسۋىيەك بۇ ۋەزىگىران (سەرنۇوسى) ۳

● فېگرو ئەلەسەفە: ۵

دىئالەكتىكى رۇشنىگىرى (و/ لە فارسى يەۋە: رۇبىن ھەردى) ۶

دەربارەي ئاستەنگى مەنۇكەيى (و/ لە ئىنگلىزى يەۋە: چنور مەمەد) ۳۸

پۇست مۇدىرنىتى (ئازاد ھەمە) ۴۱

شۆپشى دەستە سېيىھكان (و/ لە ئىنگلىزى يەۋە: ئاۋات ئەھمەد) ۵۱

● رەھنەۋ تۈزىنەۋە ۵۹

مىتۇدۇ تۇزىنگەكان (و/ لە فەرەنسى يەۋە: ئەھمەد موفتى) ۶۰

قەسەبكەۋ بىرە (سەبارەت ئەدەبىي جەزائىرىي ھاۋچەرخ) (و/ لە سۈيدى يەۋە: زۇراب) ۶۸

يۇلىسىس (و/ لە ئىنگلىزى يەۋە: پىشۋان سەدالە) ۸۰

● لەئەدەبىي گەلەنەۋە ۸۳

شىعەرى يۇنانىي ھاۋچەرخ (و/ لە ئىنگلىزى يەۋە: شىرەزاد ھەسەن) ۸۴

شىعەرى فارسىي ھاۋچەرخ (و/ لە فارسى يەۋە: نەجىبە ئەھمەد) ۹۶

ئابەرن (جېزۇكى سۆمەرست مۇم) (و/ لە ئىنگلىزى يەۋە: ئەكرەم قەرەداغى) ۱۰۶

● گىتۇگۇ ۱۲۵

گىتۇگۇ لەگەل كارل پۇپەردا (و/ لە فارسى يەۋە: ئازاد بەرزىنجى) ۱۲۶

● فائىلى ۋىمارە (رۇمانىي نۇيى فەرەنسايى) ۱۲۹

رۇمانىي نۇيى بۇ؟ (سەردەم) ۱۳۰

رۇمانىي نۇيى (و: م خالىد) ۱۳۲

كەسىتتى لەرۇمانىي نۇيى فەرەنسىدا (سىيەمەند ھادى) ۱۳۹

ئاتالى ساروت (و: سەمەند) ۱۴۵

ئالان رۇب گرى (و: سەردەم) ۱۴۹

مىشىل بۇتۇر (و: رەۋوف بىگەرد) ۱۵۹

كلۇد سىمۇن (و: فاروق ھۇمەن) ۱۶۸

● سىنەما ۱۷۳

قەيرانى سىنەماي ئەۋرۇپى (و/ لە ئىنگلىزى يەۋە: كەرىم غومى) ۱۷۴

● ۋىستەكەكانى سەردەم ۱۸۵

ساراماگۇ: پەيۋەندىي نىۋان خەيال و واقع

ئۇكتافىۋىاز

بەبۇنەي كۆچى دوايى (سادق چوپەك) ۱۸۵

ھەلبۇزاردەي شىعەرەكانى شىزۇكۇ بىكەس بەئىنگلىزى

ۋەك ئەۋەي دواجارىيىت (ئىرىش ماريا رىمارك)

مەكتۇب (پاولۇ كۇيلۇ)

چاپكراۋى نۇيى (پىكاسۇ)

ئاسۆيەك بۆ ۋەرگىران

ټه شئ ټه وهى به هوى وه رگيړانه وه - له زانستو فلهسه وه ټه ده بو فيكرو هونرو په زوره وه نو
فهره ننگ وه - كه يشتبټته ميله تاني جباوازو، روناكي خستبټته نيوروزو كه له بري هزري تاريخي خه لكانيكه وه
كه ده بوو زور دره ننگ تر بگه نه كارواني خق ټوژينه وه و شارستانيه ته وه، هيچ فاكتره ريكي دي
ټه و كاراگريه قوولئ ټه بوويټ ونه ئي توانيټ هه مان ده وري وه رگيړان ببينيټ. بيگومان تازياتر له م سده -
به تايټه ټه لنيوه دي دووه مي - وه به روه ووا ناوږ بده ينه وه بايه خي وه رگيړان فوه و فراوانتر ده بيت. كه ده چينه
سر ميژويي ناو گوږه فيكرو و بزونه وه روناك بريه كان و به تايټه رټيسانسئ ټه وروپا نا شكرا ټه م
راسته مان بق دره ده كه ويټ كه وه رگيړان خالي وه رچه رخانه گورپني بري خه لكى بووه به روه و بالا بوون و
دروستكردني كومه لكاي شارستاني، ده ستيك بووه بق راته كاندن و له سر وه ستان، گومان و پرسيار كردن،
سله مينه وه و به راورد، گه پان و سووسه كردن و ديسان هه نگاهه له پټان. هه ريقيه كه لاني هوشيار زووتر هه ستان
به و راستيه كړدوه و پريزي بواره كه يان پاكو پاكو تر كړدوټه وه. بق نمونه له سئ سده له موه به روه و ولا تاني
ټه وروپا، به تايټه ټي فهره نسواو ټينگلتره بايه خي زوريان به بزوتي گورپن داوه و فهره نساييه كان زوريه هه ره
زوري به رهمي كلاسيكي يونانيان گوږيو ته سر زمانه كه يان و چ ميله ټيكي ټه وروپايي نه ماوه
شاره زايي له سهراني فلهسه هي كوني يونان و شاتقنامه كانيان نه بوويټ. په رنه سندنئ وه رگيړان له هر
زمانيكدا به ماناي دهرگا داخستنه له سر ټه و خه لكئ له هر شوين و سرده ميكد ا پټويستي به په يوه ندي و
زانياري هه به له كه ساني تره وه، ئيتر چ له سر ناستئ تاكه كه س بيت يان كومه ل. چونكه گورپن به يه ك
كه يشتني هه موو زمانه كانو گورزانو وه تايټه تمه ندي و چالاكي فيكرو و ټه نمونه زيندوه كاني هه ر كه ليكه بق
ټه وي دي. كه له م روانگه يوه ده توانرټ به راوردنيكي هوشيارانه بكرټ له نيوان سره جم ټه و چالاكيه فيكرو و
ټيسانساني به به درزيي ميژوي هه ر ميله تنك ټه نجام دراون يان به هر كوس و ته گه ريه كه كه و توون.

به داخوه ئيمه‌ی کورد له‌بواری گۆرین و ناشنابوون به‌یزاوته‌ فیکری و نه‌ده‌بی و میژوویی و زانستی‌ه‌کانی دنیا هه‌میشه‌ له‌دواوه‌ بووین، کتیب‌خانه‌که‌مان تائیتستایش له‌و شاکارانه‌خالیه‌ که‌ده‌یان و سه‌دان ساله‌ بوونه‌ته‌ فاکته‌ری دامینه‌نه‌ هه‌ره‌ جوانه‌کانی که‌ لانی ترو، لاپه‌یه‌کی دره‌وشاوه‌ له‌ میژوویی هه‌ره‌نگو نه‌ده‌بیاتیان. ئه‌م خه‌لک نه‌ناسینه‌ وای کردووه‌ که‌ ئیمه‌ دنیا‌مان فه‌ی دابیته‌ ده‌ره‌وه‌و ته‌نیا له‌خۆمان رامابین، راسانیکی نیرجسیانه‌ی بێ ناگا له‌مانای جوانی، نه‌وه‌ی له‌ جوانی نه‌زانیت ناتوانیت نرخ‌ی بۆ دابنیت، که‌ نه‌مه‌ی نه‌زانی له‌خۆشه‌و یستی ناگات، که‌ هونه‌ری خۆشه‌و یستیشی نه‌زانی ئیتر بێجگه‌ له‌ قابله‌ په‌ردینه‌که‌ی خۆی هه‌ست

بهشتی تر ناکات، نه مه پيش نه و په پري گوشه گيری و تن نه گه يشتنه له ژيان. خو مت کردنه له قوزاخه ی ترسیځدا که نه ویریت چاوی هه لزانو سرکه و تنی بکه پته وه.

دهرکردنی گوفاری - سرده م - هه ست کردنه به و دیارده سهخت و پر له مه ترسیه، ناوړدانه وه په که خوی له خویدا سامینکو سله مینه وه په کی تیابه، چونکه به شارده زایی ریځای تهخت و دووړپړین چاکتره له ناشاره زایی سر ریځایه کی نژیکی پر له پکه هه له ت، به لام سامو سله مینه وه مانای به چوکدا هاتنو که نارده گیری نیه، به لکو چنگاوش بوونو شه پره له گه ل واقعیتکدا که ناکریت هه روا به دهق کراوه یسی بمینیته وه. به تاییه ت له م سرده مه دا که وه ستان یان بن لایه نی له پووی کاره ساتو دیارده دزیوه کانددا ده بیته خهوشی خو دزینه وه و بی ده سه لاتی، توانای مرقفیشی له وه مه زنتره که دهسته وه ستان بیټ. بویه له م ههسته وه شانی توانای که می خومان دایه پر نه م کاره. بیگومانین که له ده رکردنی گوفاریکی وادا که تاییه ته به وه رگپړان و کلتوری بیگانه تووشی ساتمه و کیشنه دین، کیشنه کی که می پسپووی زمانه زیندوه کانی جیهان له بواره جیا جیاکانی وه رگپړاندایه تاییه ت لایه نه فیکری و مه عریفیه کان. که می نه زموونو پیشینه په کی ده وه مه ند که رابه ریمان بکات. گپوگرفتی خودی پرۆسه ی وه رگپړان و سیجره شاروه کانی، هه ژاری زما نی کوردی له بواری زانستی و فله سه فی و زارواه بییدا، به لام له وه دلنیا یان که رقدن نه نو سه رو روونا کپیرانه ی له م راستیا نه گه یشتوونو هه ستیان به که لینه گه وره په کړدوه که سستی بزواتی وه رگپړان خستویه ته نیو فره نگو کلتوری کونو نوی نیتمه وه. بویه چاوی (سرده م) له و قه له مه به هره مه ندانه په که بیگومانه له به خشین و هه سستی پر له دلسوزانه ی روونا کپیری و نه ده بیان، نه وانه ی به رپر سیارانه چاویان له و خوینره کورده په که زمانه نه سلیه کان نازانیت و ته نیا له ریځای زمانی زگماکیه وه ده په ویت له په یامه جوانه کانی دنیا بگات و مرقفه ناوازه کان بناسیت، بق نه وه ی چاکتر له ژيان بگات و له نیستای زیاتر خوشی بویت.

■ سه رنو سه ر

فكر و فلسفه

ديالكتيكي روشنگري

دەربارەي ئاستەنگى ھەنووكەيى

پۆست مۆدېرنىيىتى

شۆرشى دەستە سېپىيەكان

ديالەكتىكى رۆشنگەرى

■ بابەك ئەحمەدى

● ۋ: رېيىن ھەردى

پېشەكى ۋەرگىز

ئەمەي دەيخوئىننەۋە فەسلى چۈرەمى كىتېبى "مدرىتەۋ اندىشە ۋ انتقادى" ۋ كە نوسىنى رۆشنىرى ئىرانى بابەكى ئەحمەدىيە. بابەك ئەم كىتېبى تەرخان كىردەۋ بۇ باسكىردى مۇدېرىتى لە دىدى گىرنگىزىن ۋە ناۋبانگىرتىن بىريارانى سەدى بىستەۋ (لەۋسۇرل ۋ ھايدگەرەۋە بۇ قوتابخانەى فرانكفۇرت ۋ مىشيل فۇكۇۋ بىريارانى پۇستەۋدېرنىزم). كىتېبەكە سىنورەكانى ئامادەكرىنىكى ئاسايى تىدەپەرىنى ۋ دەگۇرپىت بۇ شىكرىدەۋە روونكرىدەۋەى جومگە سەرەكىيەكانى تىروانىنى ئەۋ بىريارانە. لە راستىدا ھەر فەسلىكى ئەم كىتېبە شايانى ۋەرگىزىران ۋ خوئىدەۋەىكى وردە، بە تايىبەتى بۇ رۆشنىرىيەكى ۋەك ئىمە كە تا دوا سىنور بى ئاگايە لەۋ تەۋزە گىرنگانەى لە پاش سەدى بىستەۋ ئاسۇكانى بىركىردەۋەى رۇژاۋا داگىر دەكەن. ئەگەر ۋەرگىزى كوردىش كە بەسەر فەسلەكانى كىتېبەكەدا تىپەرىۋەۋ روۋى كىردۈتە فەسلى چۈرەم تەنھا لەبەر ئەۋەيە كە تا ئىستاش لە زمانى كوردى ۋ (رەنگە بىتۈانم بلىم لە زمانى غەربىشدا) باسكى وردىنى ۋەك ئەۋەى بابەكىمان لەسەر بىريارانى قوتابخانەى فرانفۇرت دەست ئاكەۋىت. رەنگە ئەم فەسلە شتىك يارمەتى خوئىنەرى كورد بىدات بۇ ئەۋەى زياتر شارەزاي قوتابخانەىكى فىكرىس بەناۋبانگ بىت كە كارىگەرىيەكى بى ئەندازەى كىردۈتە سەر نەخشەى فىكرىس سەدى بىستەۋ رەنگە لە داھاتوۋشدا زياتر زياتر گىرنگىس ئەۋ قوتابخانەى ئاشكرا بىت.

سەبارەت بە ۋەرگىزىرانى ئەم فەسلەش دەبىت ھەر لە سەرەتاۋە دان بەۋەدا بىنم كە نەمتۈانىۋە شىۋازە رەۋان ۋەدەبىيەى بابەك لەۋەرگىزىرانە كوردىيەكەدا بىپارىزم ۋ پتر سەرنج لەسەر ۋەرگىزىرانى ماناي دەقەكە بوۋە تا ئەۋپەرى تۈانا ھەۋلە داۋە ھەلەى تىدا نەكەم. چۈنكە ھەمىشە رىژەى ئەگەرى ھەلەكرىن لەباسە فىكرىەكانى قوتابخانەىكى ئالۋز تەمۋ مژاۋى ۋەك قوتابخانەى فرانكفۇرتدا زۇر زياترە لەسەر باسكى ئاسايى دى. دىۋاجار ئەۋەى پىۋىستە لىرەدا بىلىم ئەۋەيە كە ھەموۋ ئەۋ وشانەى لە كەۋانەيەكى لەم شىۋەيە [۰۰۰]دا نووسراۋن لەۋەرگىزىران كوردىيەۋەن تەنھا بۇ ئاسانكرىنى ماناي رستەكان بەكارھاتوۋن.

سەرچاۋەى ۋەرگىزىرانەكەش ئەگەر چى چاپى يەكەمى ئەم كىتېبە بەلام بەراستكرىدەۋەى ئەۋ ھەلەنە دەۋلەمەند كراۋە كە لە چاپى سىنەمەدا ئامازەيان بۇ كراۋە. ناۋنىشانى كىتېبەكە بەم شىۋەيە: مدرىتەۋ

اندىشە انتقادى- بابك احمدى- نشر مركز- چاپ اول ۱۳۷۳

تیۆدۆر ئادۆرنت

بەرھەمھێنانی سەرمايەداری و پیشبینی ئەوێ دەکرد
 کە لە ئەنجامی دزاییەتی ناوخرۆی ئەم سیستمەدا،
 شتوانزێکی دی لە ژبانی بەرھەمھێنان و کۆمەڵایەتی پەیدا
 دەبێت کە لە سەر دوو بئەما {ی سەرھەکی} دا
 دەمەزێت: رێکخستنی عەقلانی بەرھەمھێنان و
 پەییوەندی بەرھەمھێنەر راستەوخۆکان کە خواوەنی
 ئامرازی کۆمەڵایەتی بەرھەمھێنان. مارکس زۆر زیاتر
 لە بیرارانی سەردەمی خۆی بپوای بە عەقلانیەتی
 رۆشنکەری ھێنابوو. خەونی ئەو (ئەوێ کە نە یارانی
 بەو ھەمیک بۆ بونیادنسانی یۆتوپیا لە قەلەمیانداو
 لایەنگرانیش دەرکەوتنیان بە ناچارو حەتمی دادەنا)
 دروستبوونی کۆمەڵگایەکی بۆو کە تیایدا عەقڵی مۆرف
 ھۆکمپانی دەکات. بەپوای مارکس سودخوازی

زانست پتۆیستی بەکەسانیکە کە سەرپتچیی لی بکەن

تیۆدۆر ئادۆرنت

ئێستا نزیکەی دوو سەدو بیست ساڵ بەسەر
 نووسینی کتێبی ((وتاریک سەبارەت
 بەسەرچاوەکانی نایەکسانی لەنیوان مۆرفەکاندا))
 ی "ژان ژاک رۆسق" دا تێدەپەژێت. وتاریک کە
 لەگەڵ "پەیمانی کۆمەڵایەتی" (۱۷۶۲) "رۆسق"
 بە گرننگترین دەستکەوتەکانی فەلسەفەی سیاسی
 رۆشنکەری دادەنرێت. لەم ماوەیەدا چەمکی وەک:
 عەقل، زانست، پیشکەوتن، ئازادی تاکانەیی
 (فردی)، تەکنەلۆژیای یاسا کە دەتوانین بە
 چەمکی مۆدێرنیان لە قەلەم بەدەین چونکە
 رۆشنکەری تەفسیریکی نوێی بۆ کردبوون،
 کەوتووونەتە ژێر رەخنەي ژمارەیک لە گەورەترین
 بیریارو فەیلەسووفەکان و تا ئێستاش بابەتیکی
 گرنگی و تۆوژە فکریەکانی سەردەمیان
 داگیرکردووە. ھەموو دەزانی (رۆسق) بیری لە
 دۆخیکی (تەندروستو سروشتی) دەکردووە کە
 تیایدا بەختیاری مۆرف لەرێی ھاوئاھەنگی لەگەڵ
 غەریزە مۆرییەکانیدا دێتەدی. بیریکی (دێندە)
 نەجیب ی ئەو [واتە: رۆسق] لەبەرانبەر دۆخی
 نارەسەنی (سەردەمانی تازەدا) ھەر لە سەرەتاوە
 رۆشنکەری وەک سەردەمی رەخنە دەناساند. ھەر
 لەپەكەم رستەي (پەیمانی کۆمەڵایەتی) یەو،
 رازی نەبوون بە جیھان بەو شتوویەکی کە ھەیە،
 بەشتوانزێکی راجەلکێنەر ئاشکرا دەبێت: مۆرفەکان
 ئازاد لە دایک دەبن بەلام لە ھەموو شتوانزێکدا
 دیلن. لەسەدەي نۆزەدا کە دەرەنجامەکانی
 (مۆدێرنیتی) ئاشکرا دەبوو، ژمارەیک زۆر لە
 بیریاران بە ھەمان شتوانزی رەخنەگرانە
 مۆدێرنیتیان ھەلەدەسەنگاند. بەلام جگە لە
 (نیتچە) ھیچ کەس ناستی ئەم رەخنەیی
 نەگەیانەدە رەخنەگرتن لەخودی (عەقلانیەت).
 مارکس کە رادیکالترین رەخنەي لەسەرمايەداری
 مۆدێرن نامادە دەکرد، بەتوندی بپوای بەو
 ھەبوو کەسەرچاوەي کارەساتی مۆرفی مۆدێرن
 دەگەڕێتەو بۆ (رەگەزی ناعەقلانی

بلاوی ده کرده وه. سه رنوسه ری شم بلاوکراوه یه
(مارکس هورکهایم) بوو که یه کتیک بوو له به تواناترین
بیریارانی قوتاخانه ی فرانکفورتو دانه ری تیوره ی
سهره کی شم قوتاخانه یه که شمق به (تیوره ی
ره خنه یی) به ناویانگه. ناوی بلاوکراوه که (بلاوکراوه ی
لیکولینه وه ی کومه لایه تی) بوو که ژماره یه ک له
به نابانگترین وتاره کانی (هورکهایم) ی تیا دا بلاو
بوته وه. (۱)

هورکهایم له بواری فله سفو تیوره ی کومه لایه تی
(کومه لناسی) و فله سفه ی سیاسیدا ده ی نووسی.
هاوکاره کی (که تا کوتای ی ژانی په یوه ندیان پیکه وه
نه پچراو چه ند نو سینیک ی گرنکیان پیکه وه. نووسی که
دوره نجامی هاوسوزیو هاوییری (بوو) ناوی (توئودورق.
و. ئادرئق) بوو که یه کتیک له به رجه سته ترین بیریارانی
سده ی بیستم. ئادرئقش سهره پای شو بو ارانه ی
له سهره وه ناومان هیئا، له بواری ده رووناسی و
ده روونشیکاریو له مانه ش گرنکتر له بواری جوانناسیدا،
ده ی نووسی. هردوو بیریار پاش ده سه لاتگرتنه ده ستنی
نازیه کان له ش لمانیاوه کوچیان کرد بق ولاته
یه کگرتووه کانی شمهریکاو له وئ له هاوکاریکردنی
یه کتردا به رده وام بوون. له سالی (۱۹۴۴) دا له
گفتوگوکانی نیوان خویان ده قیکیان ناماده کرد که بووه
بناغه ی ره خنه یه کی رادیکا ل ره روشنکری و مؤدیرنیتی و
بناغه ی یه کتیک له گرنکترین کتیبه فله سفیه کانی
سده ی نئمه.

کتیبی (دیاله کتیک ی روشنکری) به شیوازیکی
تاییه ت دارنژراوه^(۲). به شی رنوری له یاداشته کانی (گرتل
ئادرئق) پیکه اتووه که گفتوگوکانی هاوسهره کی
له گ ل (هورکهایم) دا تو مار ده کرد. شوان کاتیک
له کوتای ی (۱۹۴۴) دا کتیبه کیان ناماده ده کرد، له
باشووری کالیفورنیا (سانتامونیکا) ده ژیان. سن سال
دوای شوه ده زگای بلاوکرده وه ی (کیوریدق) له
شمستردام ده قی سهره کی کتیبه کی به زمانی ش لمانی
له سن هه زار ژماره دا چاپ کړو نژیکه ی (۱۵) سالی
خایاند بق شوه ی هه موو ژماره کانی ته واو بښ. له
کوتای ی ده یه کانی (۱۹۶۰) دا بوو ناویانگی (دیاله کتیک ی
روشنکری) ده ستنی پیکرد. پاش شم کتیبه که
کاریگ ریه کی قولی کرده سهر فکری سهرده می شمق
بق رنر زمانی دنیا وه رگپراوه و نرخیکی تاییه تی په یدا
کړدووه. بونیادی کتیبه که ش رنر سهر سوپه ننه رو
نااساییه. وتاریکی سهره کی تیدایه نژیکه ی چل لاپه ر
له گ ل دوو وتاری تنو سن باشکوی درنژ که زیاد له دوو
سه نو بیست په رده ی کتیبه که داگیر ده کن. شیوازی

سهرمایه دارو بالاده ستنی کاری مردوو به سهر کاری
زیندوودا، عه قلانی نیو باشترین به لگه ش بق
ده رخستنی دژایه تی [ننویان] ناعه قلانی
په یوه ندیه کانی سهرمایه دارو ئایدولوزیای
عه قلانیه تی، شوه یه که یه کتیک له شکله
ئاشکراکانی بریتی یه له (نامق بوونی مرؤف) له
جه وه ری (کومه لایه تی و عه قلانی) بوونی خوی.
به لام ره خنه ی سده ی بیستم له (مؤدیرنیتی) له
گرنکترین لقه کانیدا، به ریگای شم به رگریکرده له
عه قلانیه تی و عه قل باوه رپه دا نه رنیش. به لکو وه
نه ریتی (نتیجه) هیرشی خوی ئاراسته ی عه قلی
مرؤی کرد یان باشتره بلنن ئاراسته ی
شیوه یه کی تاییه ت له باوه رو نیمان به کارایی
پراکتیک یو ته کنیک یو نامیری عه قل کرد. شم
به شه دا پاس له کتیبیک ی تاییه تی و بی هاوتا
ده که ین که نوسهره کانی توندترین ره خنه کانیا
ئاراسته ی عه قل باوه رپو به تاییه تی شوه ی
ناویاننا (عه قل نامیری) کرد. به لام نه که به پشت
به ستن به نتیجه، به لکو به گه پانه وه بق
ته فسیریکی تاییه ت له بپواکانی مارکسو
به هاوکاری تیوره ویدی ره خنه گرانه بق فله سفو
زانستو کومه لناسی سهرده م.

کتیبیک بی هاوتا

له ناو شو بیریارانه ی له سهرتای سده ی
بیستدا ره خنه یان له (عه قل باوه رپو) ده گرت،
کومه لیک بیریار ش لمانی هه بوون که رنری ی کاره
فکری و زانکویو شیکردنه وه کانیا پیکه وه
نه نجام ده داو تاراده یه ک پیکه وه هه نکاویان ده نا.
نه مانه له کاتیکدا سو دیان له و نه ریته
ره خنه گرانه یه ی مارکس وهرده گرت که ئاراسته ی
ئایدولوزیاو کومه لگای بورژوازی ده کران به لام
ره خنه شیان له (عه قل باوه رپو) مارکس ده گرتو
هه رچه نده جیاوازی خویان له گ ل باوه رپه
فله سفو کومه لناسیه کانی سهرده می خویاندا،
ده پاراست، به لام سو دیان له رنر له
ده ستنه و ته کانی فکری مؤدیرن وهرده گرت. شمق
شم نوسه رانه به ناوی نوسه رانی (قوتاخانه ی
فرانکفورت) هوه ده ناسرین. چونکه له سهره تاکانی
(۱۹۳۰) دا یان له زانکوی (فرانکفورت) وانه یان
ده گوتووه یان له بلاوکراوه یه کدا ده یانووسی که
شم زانکویه له بواری فله سفو کومه لناسیدا

سه ره کی نووسینی کتیبه که (پارچه نووسینه) (له دهقه نه لمانی یو فره نسی په که دا ناویشانیکی بچوک هاتوو: ((پارچه فلهسه فیه کان)) .) ته نانهت له و تارو پاشکوکانی شدا باسه کان به شیوه یه کی ریڅخرو پېشکه ش ناکرین به لکو له سر بڼاغه ی پارچه نووسین وه لېژاردن، ناماده کړاون.

بابه تی کتیبه که ره څخه گرته له (عقل-نامیری روشنگری) و له ده روازه ی جیاوازه وه ره څخه له و کومه لگا عقلانیه ده گړت که روشنگری له گ ل خویدا هینای بانگه یشتو پروپاگنده ی بڼ ده کړد. کتیبه که سنوری شو ره څخه نایدول وړیه ده به زینتی که مارکس ناماده ی کړد بڼو. ته نانهت ده توانین بلین شو ره څخه نایدول وړیه ش به جی دیلی که به شیوه یه که له شیوه کان له نووسینه کانی هورکهایم رو ئادرتو له ده په کانی (۱۹۲۰) دا ده بېنرا..

له پېشه کی کتیبه که دا هاتوو زمان هم ناشکرا که ره و هم رای گشتی پېشه دخت، به لام له ده سه لاتی (عقل- نامیریدا) که ه و و شتن وک کالو نرخی ئالوگو په تماشا ده گړت، زمان چی دی توانا و پولی پیویست بڼ که شف کړدنی راستی (حقیقت) نادرزیت وه. وک ئادرتو ده لیت زمان به رده وام مه زه نه په کی {تصور} هله له سیستمی مانایی به ده سته وه ده دات. لېږه وه تېده گین بڼ چی ئادرتو له زوری ی نووسینه کانیدا شیوازی پارچه نووسین به کار ده هینت، به تاییه تی له (دیاله کتیکي روشنگریدا). روحیه تی گشتی کتیبه که جگ له دواپه شی که راسته وڅو له پارچه ی که م تازو کورت پیکهاتوو، له سر بڼاغه ی شم شیوه تی فکرینو نووسینه دامه زراوه. شیوه یه کی نه و تو که ئادرتو وک ماموستایه کی بڼ وینه له هندی ک نووسینی تردا (وه: نه خلای بچوک) به کاری هیناوه (۷). لای ئادرتو به کارهینانی شیوازی پارچه نووسین بڼ ده رخسنتی شیوه یه که له بهرگری کړدنه له بهرام بهر سیستمدا.. بهرگری که دواتر له کتیبی (دیاله کتیکي نیگه تیفا) بڼوه هوی دزایه تی له گ ل سیستمی فلهسه فی هیگل). شم شیوازه ی نووسین هم بیری نه ریتی رومانسیه کازو هم بیری نووسینه کانی (نیتچه) مان ده خاته وه. له لایه کی تریشه وه نووسینه کانی ئادرتو له نووسینه کانی (بارت) و (جاک دیریدا) نرک

ده کاته وه. به لام باسکړدنی ئادرتو نابیت ماموستای (هورکهایم) مان له شم شیوازه نووسینه دا له بیر بیاته وه. له کتیبیکدا که دهقه سه رکیه که ی له سالی ۱۹۷۴ دا بلاوکرایه وه و پېش چه ند مانگیک بڼ زمانی فره نسی وهرگپرا (کوتایی به هاری ۱۹۹۲) ده توانین توانای هورکهایم له (پارچه نووسیندا) ببینن. شم کتیبه ناوی یاداشته ره څخه گرته کانه (که پیکهاتوو له و پارچه کورتانه ی هورکهایم له ماوه ی ساله کانی ۱۹۴۶ و ۱۹۶۶ دا نووسیویتو ناویشانی دووه میشتی (ده رباره ی روزگاری نیستایه) (۱) له م کتیبه دا نزکی هورکهایم له و شیوازی (پارچه نووسینه) وه ده ببینن که ره څخه گرانی شم بڼ به کاری ده هینن. شیوازی (پارچه نووسین) ریژه ی لوزیکو عقلانی نیتوان (رسته کان) و قسه تیوریه کان له ناو ده بات.. ریژه یه که به پی ی یاسا ته قلیدیه کانی نووسین داده ریژری و واده نریت که ریژه کی لوزیکه. به سرپنه وه یان لایردنی شم (په یوه ندیه لوزیکه) و ده توانین بلین (له پی ی سرپنه وه ی) مه جازه کانی و ته وه (بڼ نمونه وه: (شم شیوه یه...))، (له م رووه وه...))، (له بهر شم هویه...))، ئینکار ناکریت که...)) هر پارچه یه که نرخی تاییه تی خوی وهرده گړت و ده بیت به واقعیک بڼ خوی... پارچه کان به نرخیه تاییه تی کانی خویانه وه له ناو گشتیکدا جینگه یان ده بیت وه، و نه مه ش له بونیادی خویدا شیوازی کی موسیقاییه. پارچه کان نیرت بریار نیه روشن که ره و بڼ به لکو پیشانده رن. له ناو ه ناوی شم شیوه ده رخسنتو نایش کړدنه شدا یاسایه که خوی حه شار داوه: {که نه ویش نه وه یه} هه مه کی (کلی)، ناراسته و (کڅ [مجموع] درزونه)، به و مانایه ی نه وه ی به حه قیقه تی کلی و کوتایی کڅ (مجموعه) ده زانریت ته نها واقعیکي نایدول وړیه.

کتیبی دیاله کتیکي روشنگری، کتیبیکي ناویندو ره شبینه. کتیبه که سه بارت به پرۆسه ی خویژان کړدنی روشنگریه که هیچ جینگایه که بڼ نومید ناهیلیت وه. هه ردو بریار شهیدی (شوپنهاور) بوون و کاتیکیش باسی لایه نه تاریکو ئالوژه کانی کومه لگای مودییرینیان ده کړد، بیری ئاوازی ناویند ی شو بریاره یان ده خستینه وه. شم پیداکرته له سر کاره ساتو ده ست شتن له نومید، کتیبه که له نیستا نرک ده کاته وه {چونکه} ئاوازی کتیبه که له نووسینی بریارانی (پوست مودییرینیزم) نرک ده کاته وه. ئادرتو هورکهایم له پېشه کی کتیبه که دا ده نوسن (نه و ناماجه ی ده مانه ویت

پټی بگین زانینی نه و خاله په که بډی مرقایه تی له جزی نه وه ی بگاته هه لومه ریجکی به راستی مرقانه، له شیوه په کی تازه ی به ریه تدا غرق بووه^(۹). بیرۆکی کتیبه که بهرهمی ساله تاریکه کانی جهنگی جیهانی دوهمه واته پاش قهیرانه کانی سهرمایه داریو پاش (دادگایی کردنه کانی موسکو) و پاش ناشکرا بوونی به شیک (نه که هه موو) له تاوانه کانی نازیمو فاشیزم. ناوازی ناومیدی کتیبه که لیره وه سهرچاوه ی گرتووه. هیشا سالتیک به سهر نویسی کتیبه که دا تینه پهری بوو کاره ساتی هیرقشیمو ناکازاکی رویداو کاتیکیش کتیبه که بلاو بزووه هه والو به لگه و وینه په کی زرد له توردوگا کانی سوتاندنی مروق له لایه ن نازیه کانه وه، بلاو کرابووه. نیستا که نیو سده به سهر نویسی کتیبه که دا تیده پهریت ثایا دهوانین پیرسین نه م دو فیه له سووفه حه قیان بوو نه وه نده پټی له سهر ناومیدی دابگرن یان نا؟

تیوره ی رهخنه گرانه

دیاله کتیکي روشنگری پابه نده به و تیوره رهخنه گره ی هورکهایم رو ئادرئو له ده په کانی ۱۹۲۰ دا دایان پشتبوو. لیره وه بټی باسکردنی نه م تیوره په و هه ولدان بټی ناسینی، ناتوانین له کتیبه که تی بگین. هورکهایم له وتاری (کوتایی عه قل) دا (۱۹۴۱) که جیگه په کی تاییه تی له نویسنه کانیدا هیه^(۱۰) گوتبووی چه مکی عه قل هه له سهره تایی گوتاری مودیرینه وه هاوکات بوو له گه ل چه مکی رهخنه دا. له پنه تدا عه قل باوه پټی بټی ناماده بوونی بیرۆکه په که له رهخنه، مومکین نه بوو. چونکه کاری عه قل هه لسه نگانده له نټوان شته کاندو جیاکاری کردنه به پټی یاسایه که [دیاره] نه م شتیکی تازه نیه. (جقون لؤک) له (وتاریک ده ریاره ی تیگه یشتنی مروق) دا (۱۶۹۰) له کتیبی چواره همو فیه سلی ((۱۷)) دا چوار قوناغی کاری عه قلی به م شیوه په دانابوو: که شفی راستیه کان، ریخه ستنی دیاره ده کان، که شفی په یوه ندی نټوانیانو دواچار به ده سته ټینانی نه دجامه کان^(۱۱). هیچ په که له م قوناغانه ش پټی دیدگایه کی رهخنه یی ناچنه پیشی. له نه سکی

په که می نه م کتیبه دا بینیمان که بناغی تیوره ی کومه لایه تی مودیرن: رهخنه په. نه وه ی که وتاری (کوتایی عه قل) یش له نویسنه کانی ده په کانی ۱۹۲۰ ی هویهایم ر جیا ده کاته وه هه لویستی رادیکالانه پتی دژی (عه قل باوه پټی) .. هه لویستسک که ریگه ی بټی دیاله کتیکي روشنگری کردوه. به لام نه م هه لویسته بټی نویسنه کانی پیشتری هورکهایم رو بیرارانی دی قوتا بخانه ی فرانکفورت به ده ست نه ده هات.

هورکهایم هر له سهره تایی به پټوه بردنی (بلاو کراوه ی لیکولینه وه ی کومه لایه تیدا) له زنجیره په که وتارا که بابته تی سهره کیان نه به ستمولوجیا بوو له بواری کومه لئاسیدا، تیوره ی رهخنه گرانه ی به شیوه په که پهره پندا که بووه چوارچینه په که بټی نیشه کانی دواپی خویو سهرجه م بیرارانی دی قوتا بخانه ی فرانکفورت. په کی که له گرنگترین نه م وتارانه ناوی (تیوره ی کلاسیکی و تیوره ی رهخنه گراه) بوو (۸) له م وتاره دا هورکهایم ر جیاوازی نټوان نه به ستمولوجیای کلاسیکی نه به ستمولوجیای رهخنه گرانه ی هیتایه ئاروه. به پټوای نه و نه وه ی عه قلانه تی دیکارتیو نه ریتی فیه لسه فیه نه زمونگره ی شینگلیزیو فینومولوجیای [دیاره ده گری] هوسرل په په که وه گریده دات (یان هیتایکی هاویه شیان له نټواندا دروست ده کات) ئاراساته ی هه ریه کتیکانه بټی جیاکردنه وه ی زانست له دهره نجامه عه مه لیه کانی. گرنگتر له مه ش سه قامگیر کردنی ریژه ی (خود/ بابته) و ریژه ی (حقیقه ت/ تیوره) په. واته نه م تټیوانیانانه ریژه ی (خود/ بابته) به شتیکی نه گټوو هه میشه یی و نه م ده زانن. (خود) هیچ نیه جگه له زهنیک که به ره و بابته ئاراسته وهرده گریست. تیوره ی کلاسیکی هیچ سه یرکدنیکي رهخنه گرانه ی بټی پیشنیاره سهره کیه کانی باسه که ی خوی نیه. واته مه رجه کومه لایه تیه کانی زانست پشت گوئ ده خاتو به رده وام دروشمی (زرگاریوونی لیکولینه وه له به هاکان) دوویاره ده کاته وه که له سهرده می (هیوم) به دواوه بټه هوی دیدگایه کی گشتگیر له زانستو زانستگریی. دیدگایه که رهخنه گرانه ی نه موق پټی ده لټین (یونیفرسال Unaversal). به لام په یامی تیوره ی رهخنه گرانه، بیرکردنه وه په له هه مان نه و خاله فراموشکراوه سهره کیه: واته (هه لومهرجی به ده سته ټینانو نه گه ره کانی زانین). نه مانه [له هه ما کاتیشدا] هه لومهرجی کومه لایه تین. هه ره له به ره نه وه ش ناتوانن له دهره وه ی سیستمی به هاکان بن. (کانت) یش هه نه م

هاتووه. ئادرتوش که چه ندان جار ناوی پوزتفیزمی
هیتاوه هر ئه م مانایه ی مه بست بوو. له وتوژیکی
فکری گرنگدا که له نیتوان ئادرتوو هابرماس له لایه نو
کارل پوپه رو هاویره که ی (هانز ئالبرت) له لایه کی
یه وه، دروست بوو (۹)، ئادرتو وتی بیرۆکه ی
(رزگاریوون له نرخو به هاکان) (خالیک که پوپه ریش
ره خنه ی توندی ئاراسته ده کرد) گرفت ی بۆ پوزتفیزم
دروست کړیووه. به لām ئه وه ی گرفت ی سه ره کیانه [واته
گرفت ی پوزتفیزم] گوئێ نه دانه به وه ی واقع وه ک
هه مه کیه ک (تاراده یه ک وه ک ئه وه لوکاش ناوینا ((کشتی
دیاریکراو)) بوونی هه یه. له بهر ئه وه ئادرتوو هاویره یانی،
پوپه ریشیان که ئری پوزتفیزم قسه ی ده کرد، هه ر به
پوزتفیزم تاوانبار ده کرد. دیاره پوپه ر ئه م له زگیه ی
قبول نه کرد و پێناسه دروست کړاوه که ی ئادرتو ی ره د
کرده وه.

پوزتفیزم ئه م ناوینیشانه یه که (نوگوست کونت)
به کاره که ی دابوو. مه بستیشی ژۆر رۆشنو ساده بوو:
له لیکۆلینه وه ی دیاره ده کۆمه لایه تیه کانداه بئێ له و
راستیانه وه ده ست پێیکه ی که به شتیه یه کی
پوزه تیغانه ده توانین لیتان بکۆلینه وه. که وابوو ده بئێ
یاسا میتافیزیکه کانو پێشداوه ی و به لگه نه ویسته کان
فری بدیه یو ئه و شتوازه نه زمونیانه به کاریه یان که له
زانسته سروشتیه کانداه سه رکه وتنیان به ده ست هیتاوه و
له روی عه مه لیشه وه تواناو جیهانی بوونی خویان
سه لماندوه (۱۰). پوزتفیزمه لوژیکیه کانی ش ئه وه ی
نه زمون ده کړیتو به زمانیکی لوژیکی ده رده بړیت له
میتافیزیکه جیا ده که نه وه. پوپه ر (که ژۆر که س به مه له
واده زانن نزیکه له پوزتفیزمه لوژیکیه کانه وه) به ده ر له و
گفتوگۆ یانه ی له هه ندیک مه سه له ی تیوره ی فلسفه فیدا
له گه ل بیرارانی (لینادا) ده بیوو، هه لویتستیکی
سه ربه خۆ ره خنه گرانه ی هه بوو که دوا جار له وانی دوو
ده خسته وه (۱۱) به لām به بپروای ئادرتوو هابرماس، ئه م
هه لویتسته ره خنه گرانه یه به س نیه بۆ ئه وه ی پێی
نه وتړت پوزتفیزمه.

گفتوگۆی (ئادرتو، پوپه ر) له سالی ۱۹۶۱ دا له
کۆنفرانسیکا له (توبینگن) ده ستی پێکړد. که له سه ر
ده عوه تی نه جو مه نی کۆمه لناسی ئه لمانیا، ساز درابوو.
باسی سه ره کی گفتوگۆ که به لایه نی که مه وه له چرکه ی
یه که مدا کۆمه لناسی نه بوو، به لکو سه ره تای گفتوگۆ که
جیاوازی نیتوان ئه و شتوازانه بوو که له زانسته
سروشتیه یه کانداه به کاریت له گه ل ئه و شتوازانیه ی له

نامانجه ی هه بوو، به لām له بهر ئه وه ی ئه و
هه لومه رجانیه ی به ده ر ئه دجامی کاری مرقف
نه ده زانی (یان به لایه نی که مه وه له گرنگترین
لایه نه کانی دا، بپروای پێ نه بوو) لێره وه گرنگی
ژیانی کۆمه لایه تی و له نه دجامدا په یوه ست بوونی
به و به هایانه وه، له چاو دوریوو. ناسینی
سه رچاوه ی کۆمه لایه تی کیشه کان واته ئه و
هه لومه رجه واقعی بالاده سته ی که تیایدا (زانست
به کاریت) هاوکاته له گه ل هۆشیاریوون به و
نامانجانیه ی زانست به دایدا ده گه ریتو هه موو
ئه مانه ش ناییت له پانتایی فلسفه ی زانست
دورین. زانستی رووت بوونی نیه. هه ر ئه وه نده ی
یه کیکه بپروای به زانستیکی وه هابیت کاری خۆی
به ده ر نیه له نرخاندن به هادانان. به مانایه کی دی
بیرۆکه ی (رزگاریوون له نرخو به هاکان) خۆی
جۆریکه له نرخو به ها له ناو هه مه کیه کی
نایدۆلۆژیدا.

هه ر ئه وه نده ی ئیته کۆمه لگامان وه ک
هه مه که یه ک [کلیت] (و له نه دجامدا وه ک کویه کی
نایدۆلۆژی) خسته ژۆر لیکۆلینه وه وه، ئیدی له و
به لگه نه ویستانه رزگارمان ده بیت که ده بیت هۆی
بیرۆکه ی (رزگاریوون له نرخو به هاکان). [له
راستیدا] ناتوانین راستیه کان به شتیه یه کی به ک
لایه نه و ته نیا، بناسین. به لām هه مان ئه و
هۆکارانه ی راستیه کان پێکه وه ده به ستنیتوه
ده بیت وه هۆی نرخو به هادانانیش به شتیه یه ک که
ناچارمان ده کات له کاتی لیکۆلینه وه دا سه رنج له و
نرخو به هادانانه بدیه ی. (هیگل) راستی ده کرد
کاتی ده یگوت ته ناته هۆشیاری درۆینه ش
سانه وه خنیکه حه قیقه ته. ئه مه ش دروست ئه و
خاله یه که ئه و ره خنه گره ی بپروای به (رزگاریوون
له نرخو به هاکان) هه یه، هه رامۆشی ده کات.
هۆرکه یامه ر له وتاره کهیدا ئه و شتوازه ی
واقیعه ته کان له یه ک جیا ده کاته وه سه یی گشت
وه ک تاییه ت ده کاتو به بانگه شه ی رزگاریوون له
نرخه کان، له راستیدا نرخه بالاده سته کان
ده سه لمینن، [ئه و شتوازه ی] ناونا (پوزتفیزم) و
پێی له سه ر ئه وه داگرت که ئه م زاراوه یه به هه مان
ئه و مانایه به کاریه یان که له سه ده ی نۆزه وه بۆ
کاره کانی (نوگوست کونت) و ئه وانی دیه وه به کار

زانسته مرقییه کاندایا به کار دیت. ئادرتو له باسه که پیدایه ده سته واژه یه کی به کاره یئنا (که پاشان هابرماس کردی به ناوینیشانی کتیبیکسی خوی): (بابهت باسه که مان (لوزیکی زانسته مرقییه کانه)). ئادرتو پیی له سهر شهوه داگرت که پوزتفیسیم ناتوانیت له م لوزیکه تن بگات. دوو سال دوی شهوه واته له سالی ۱۹۶۲ دا هابرماسو ئالیپرت دریزه بیان به وتویژه که دا. ئاوازی توندی و وتویژه که بیان که جی و وتویژی (ئادرتو-پوپه ری) گرتیوه، که رچی ده یوانی ئارامتر بیت به لام قولایی جیاوازی دیدگاکانی درده خست.

پوپه هر رگیز شهوهی خوی پیی ده گوت (زانستگری) قبول نه ده کرد. شهوه خنهی له و بپرا با و ساویلکانه یه گرتیوه که وا ده زانیت زانست پروسهی کۆکرنه وهی دراوه پۆزه تیله کانه و ده توانین له پیی خویندنه وهوه (استقراء) به نهجامی گشتی بگهین. پوپه هر رگیز قبولی نه کرد زانست بتوانیت له به هادانانو پتشدلوه ریه کان رزگاری بیت و سه ریه خور بیت. شهویش وهك ئادرتو بهرهای وابوو شه شتوازه ناتوانیت له زانسته مرقییه کاندایا به کار بهیتریت یان درنه نهجامیکی هه بیت. به بهرهای پوپه لیکۆله روه ناتوانیت واز سیستمی نرخو به هاگانی بیری خوی بهیتریت و ده ست به لیکۆلینه وهی دیارده مرقییه کان بگات. زانستگری زامنی بابته پیی بون [موجوعیهت] نه. له زانسته مرقییه کانیشدا لیکۆله روه به رده وام رینگه چاره بۆ گرفته کان ده لوزیتیه وه تا شه نه نهجامی به ده سستی هیناوه هه له درنه چیت، شهوا له کاره که پیدایه رده وام ده بیت. به لام هه رکا تیک نه نهجامه که ی هه له ده رچوو ده بیت هه ول بدات رینگه چاره یه کی دی بدوزیتیه وه. کاری زانستی له سهر بناغهی سروشتی به دروخستنه وهی تیوره کان راوه ستاوه و به پیچه وانه ی (شهوهی به ناویانگه) زانست له سهر بناغهی خویندنه وه (اسقراق) واته له پیی پتیشکهش کردنی هوکمیگ گشتی له سهر بناغهی چهند شه زمونیگ تاییه تو به چوکه وه به ده ست نایهت.

مه زوعیهت جیاوازه له وهی به باوه پی هه مان دیاربیکه ریه [عینیهت]. چیترا ناکریت قبول بکه یین لیکۆله روه به ههر شتیه وه که توانیوتی خوی له پتشدلوه ریه کان رزگار بگات. -گریمان

کارینکی واشیمانه یه) کاری لیکۆله روه زاننیکه بۆ به ده سته یئانی نه نهجامیکی دیاربیکراو. له راستیدا پوپه دیاربیکه ری [عین گرایی] له شه ستمولوزیای فهریه وه شه گوزیتیه وه بۆ پروسهی ره خنهی هه لسه نگاندنی رینگه چاره کان. لیزه دا شه زانایه ی له بهراری زانسته سروشتیو فیزیکیه کان ده کۆلیتیه وه وهك زانایه کی زانست مرقییه کان ههر چاره وه له سهر بناغهی (راستی یان هه له ی رینگه چاره کان) به روه پتیکه یئانی دیدگا یان تیوره یه کی دیارده ی [عینی] ده چیت، دروست وهك که وانه یه کی بیکاری که به روه خالیکی دیاربیکراو دهروات بین شهوهی هر رگیز پیی بگات. ئادرتو تا نیره له گه ل پوپه ردا بهو به لام له م خاله وه لپی جیا ده بیتیه وه. زانست به روه (دیاربیبون) [عینیت] ده چیت به لام شه نه نهجامی نه ریتی ره خنه گرانه یه که رینگه بۆ ره خنه گرتن له تیوره بالاده سته کان، خوش ده کات. راده ی دیاربیبون [عینیت] پابه ند به هه لومه رجه کومه لایه تیه کانه وه نهك به توانا زانیه کان لیکۆله روه و توانای ده یونی پهره سندن زانست یان لیکۆلینه وهی زانستیه وه. ئادرتو به پیی پتیناسیکی جیاواز پوپه به پوزتفیسیم له قه لاهم ددها. شه هه موو شه که سانه به پوزتفیسیم ده زانیت که بابته ی لیکۆلینه وه به شتیه وه کی جیا ده خنه ژیر لیکۆلینه وه وایه گه رتیه وه بۆ سه رجه م شه په یوه ندیانه ی لیوه ی هاتوه. کورتکرینه وهی لیکۆلینه وه بۆ ته نها هه لسه نگاندنی دیارده یه کی سه لمیترای، ته نها شتیه وه که له شتیه کان پوزتفیسیم له کومه لناسی تازه دا. به بهرهای ئادرتو شه شتوازه زانستیه ی له شتوازه سروشتیه کاندایا به کاریت ناتوانی بۆ زانسته مرقییه کان سوبه خش بیت. به لام له دیدگای ره خنه گرانه ی پوپه ردا شتوازی ئیشکردن له هه روه بواره که دا وهکو یه که.

بگه رتیه وه بۆ باسه که مان. بناغهی تیوره ی ره خنه گرانه رده کورنه وهی پوزتفیسیم ره خنه گر به تیوره یان شتوازیکی داده نیت که توانای نیه واقع وهك کومه لیک په یوه ندی ناوه کی به شه کان، ته ماشا بگات. پوزتفیسیم دیدگایه کی نامیژویی هه یه و به دیدیکی ره خنه گرانه وه ناوانیتیه پتیشنایاره کان پروسه و نامیژه کان لیکۆلینه وه سه رنجیان لی نادات. ماکس هورکه ایمه ر له وتاری (تیوره ی کلاسیکیو تیوره ی ره خنه گرانه دا) نویسیوتی که نامانجی گه یشتن به کومه لگایه که له سهر بناغهی عه قل دامه زابیت (که شه مری ته نها له خه یالی که سانیکی که مدها هه یه) ئاره زویی کی نهرینه و به هیچ شتیه وه که زاده ی کومه لگای مؤنیرن نیه. به لام له کومه لگای مؤنیرندا توانا گه یشتن

بهم نامانجه (له بهر هژی کومه لایه تی له ناو چوو).
 تایا ده توانین له م خاله وه نه و درنه دجامه
 به ده ست بهیتن که دواچار تیوره ی
 ((ره خنه گرانه)) به بونیادی تاکگری (فرد گرای)
 گه یشتووه؟ هورکهایم له وتاریکدا به ناوی
 (ده وله تی ده سه لاتخوان) وه که له سال ۱۹۴۲ دا
 نویسیوتی، ده لیت رزگاریون له ترسو نیستیدلو
 کارو قوریانیدان په یوه ندی به نبراده ی یه که یه کی
 تاکه که سه کانه وه هیه ^(۱۷) نه م تاکه گریه له یوه
 سه رچاوه ی گرتووه که رزگاریون ره گس له
 ره نجدایه بونیادی ره دجیش فوریه. چه ندان سال
 دوا ی نه مه واته له سال ۱۹۶۹ له وتاری (تیوره ی
 ره خنه گرانه دوتن و نه مرق) دا نووسی
 (سه ریه خوی مرق له فوریه ندایه) و (تاکه که س
 ده بیت له بهر ده م جیهانی نیدلری دا) بهرگری بکات.
 له م دیدکایه وه (که بیر کافکامان ده خاته وه)
 نه م بهرگری کړنه ی تاکه که س ده بیت هژی
 (هوشیاریه کی تراژیدی): (نیته نه مرق خوشبخت
 نین.. نه م خوشنودی به هژی ره نه و نازاریکی
 زوره وه به ده ستهاتووه. نه و ره دجامه ی مرق و
 تازه له کان چه شتوویانه. کلنوری نه مرق
 درنه دجامی نازاره کان رابردووه.. هر که سیک
 له م خاله تی بکات ناگاداری تیوره ی ره خنه گرانه
 بووه) ^(۱۸) هورکهایم به داخه وه ده نویسی که
 نازادی په کسان هه رگیز پیکه وه له شوینیکدا
 کونابنه وه. له هر شوینیک هه ولدان هه بیت بق
 په کسان، نازادی که متر نه بیت و له هر
 کوپه کیش نازادی هه بیت که وابوو نه گری
 پیشکه وتنی تاکه که س هیه.. که وابوو نایه کسان
 دروست ده بیت و قول ده بیت وه ^(۱۹). لیره وه
 نه وه ی مارکس وه کوشیالیزم پیتاسه ی ده کرد
 (هیچ نیه جگه له جیهانیک نیدلری) ^(۲۰).

تیوره ی ره خنه گرانه به روونی نه وه ده بینیت
 که (تیوره ی کلاسیکی) خوی نه زمون راته
 گرنگترین نامرازه کانی زانین - دروست ده کات.
 (نه زمون له سایه ی نه و مه سه لانه ی که له زیانی
 ناو کومه لگا سه ره لده دن، دروست ده بیت) (۱۷)
 درنه دجامه نه مه ش نه وه یه زانست نرخیکی کاتی
 هیه [چونکه] پیوره ی راستی وه له ی له
 زه مینه په که وه درده گرت که خومان ناماده مان
 کړدووه... زه مینه په که که خیرا نرخی خوی له

ده ست ده دات. جگه له مه له تیوره ی کلاسیکیدا
 بیرکړنه وه له به لکه نه ویسته کومه لایه تیه کان به شتیکی
 زیاده داده نریت. واته زه مینه ی راسته قینه ی زانست بی
 بیرکړنه وه مین تیگه یشتن لی، وه لاره ده نریت. (نه م
 ره خنه گرتنه له زانستگری مؤدیرن له و ره خنه په ی
 (هوسرل) ده چیت که ده یگوت زانست ناتوانی (زیانی
 جیهان) بناسی. به لام به داخه وه هورکهایم
 له سه رده می نویسی وتاره که پدا له ده په کانی ۱۹۳۰ دا
 ناگاداری کاره کانی (هوسرل) نه بوو که دواتر له
 (قهیرانی زانسته نه وروپیه کانو..) دا بلاو یوه زانستی
 مؤدیرن ریگه ی لیگراوه له وه لومهرجانه بکولیت وه که
 (نه گری به ده ستهاتنی زانسته) نه مه نه رکی تیوره ی
 ره خنه گرانه یه که (بیر له وه لومهرجه بالاده ستو
 نیستایه بکاته وه که تیایا ناسین مومکینه) نه مه ش
 نه ک به مانایه ی له هه لسه فدی (تراندستالی) کانتدا
 هیه، به لکو له سنوری کرداری ناماده وه به میزی ژبانو
 کار له م جیهانه دا. تیوره ی ره خنه گرانه ده چیت ناو نه و
 پانتایانه وه که زانسته کان وازیان لی میناوه: واته
 (سه رچاوه ی کومه لایه تی گرفته کان نه و جتیه
 راسته قینانه یان زانست تیایا به کار دیتو نه و نامانجه ی
 زانست له پیناویدا دروست ده بیت). بیراری ره خنه گر
 ده زانیت زانستی روت بی مانایه و هیچ ریگه یه نیه
 جگه له وه ی کومه لگا وه ک گشتیک به نیه ژیر
 لیکولینه وه دراره کان له پری په یوه نیان به نژده کانو
 هاوشیوه کانی وه، بناسین.

پوزتفیرم که ناتوانی له ماهیه تی بونیادناو له سه ر
 دزایه تی سه رجه میکی کومه لایه تی، تی بکات، به و
 دیاربش [عینیت] ناگات که بانگه یشتی بق ده کاتو به
 پیچه وانه ی بانگه شه کانی وه ده گوریت بق دیدکایه کی
 زانی. [له بهر تدا] شتواریک نیه له (نرخو به هاکان)
 رزگاری بیت. نرخو به هاکانیش له نالوگوردا مانا
 وه دره گرن، واته شتیک ده گوریت بق (بوونیک بق نه و ی
 دی) نامق بوون له و شوینه دا درده که ویت که نه م شته
 بگوریت بق (بوونیک بق خوی) نرخو به هاکان به هر
 شیوه یه ک بیت له کومه لگای چینایه تیدا هه نو
 چاوپوشرو چاو داخستن لییان میچیان لی کم
 ناگاته وه.

کومه لگا له نرخو به هاکان پیکهاتووه و
 لیکولینه وه ی واقع به هژی که سانیکه وه که خویان
 ((بوونه وریکی کومه لایه تین))، ناتوانی به در له
 به هاکان بیت. له باس کردن گفتوگزی (نادریق -

پۆښه(دا باسی نهوهم کرد چؤن ئادرتق گرنګی نه دات به سهیرکردنی ((گشت)). نهوهم شم نووسی که نه م ((شتبونه)) ب ناچار ئایدولقزیه. لیږه دا ده توانین له نهیښی جیاوازی نیوان ئادرتقو لؤکاش تئ بګه ین.

به پړوای ئادرتق شو گشتبونه ی ((لؤکاش)) باسی ده کات تنها ته سه وړیکه له گشتبون. لؤکاش ((گشتی ئایدولقزی)) له بری گشتی کومه لایه تی داده نا. (به لام یتمه له پئ لیکولینه وهی دیارده یه کی تایه ت و ټیګه یشتنی په خنه گرانه لی، تنها ده توانین ته سه وړیک له ((گشتیبون)) دروست که ین. (بی گومان) راست نړیه گه روه ک پۆرتفیسمه کان به لابرندی نه م دیدګایه دیارده کان به جیا له یه ک بهینه ژیر لیکولینه وه وه - به لام نهوهم مه له یه که گشتی [تمامیت] ته سه وړ کړاو له جری واقعی گشتی و حه قیقت دابننن. حوکمه به ناویانګه کی ئادرتق که ((گشت مه له یه)) جیا بونه وه یه کی بنه په تی ئادرتق درده خات له بیرۆکه ی ((پۆهی بابه تی))^(۱۸) ئادرتق به م شیوه یه خوی له دوانه لیکدزی ((خود- بابه تی)) پزگار ده کات (نه م په خنه یه ی ئادرتق له هیگل)) هر مه مان شو درنه نجامه یه که ((جیل ډولقن)) له پټګه یه کی به کجار جیاوازه وه، پئی ده گات). له یه که م ووتاری ((به یان نامه کاندا)) که له سال ۱۹۵۱ دا نوسراوه، ده خو ټیننه وه که به ره مه می فیکری سه رګه وتو نه وه نړیه که دژایه تی به کانی بابه ت له یه ک هاوسه نګی دروست کړاو دا له ناو بیات به لکو نه وه یه بیرۆکه ی ((هاوسه نګی به شیوه یه کی ټیګه تیلفانه رابګه یه نیت)). به و مانایه ی دژایه ته په تی به کان که چاره سه ر ناکړین له درونی بونیاده که یدا بچینی))^(۱۹). دروست به م مانایه بوو ((ئادرتق)) ده یګوت: ((زانست پټویستی به که ساننیکه که سه ریچی لی بګه ن)).

خالنکی گرنګ که له باسکردنی تیوه رهی په خنه گرانه دا ډیته پیتش پیه ونډی چه مکی په خنه یه لای هورکهایمه ر به و ((په خنه ئایدولقزیه ی)) مارکس هیتایه ناروه. مه لویستی هورکهایمه ر سه بارت به ((شیواز ناسی)) مارکس واته نه وه ی لایه نګرانی پئی ده لټین ((ماتریالیزی میژووی)) او په خنه گرانیشتی به ((جه بریه تی

شاپووری))^(۲۰) له قه له می ده دهن، نزیکه له نامه کانی نه نګلزه وه بؤ ((لژیف بلقخ)) و ((کونراد شمیدت)) (له سالی ۱۸۰۵ دا) که تیایدا باسی پۆلی چاره نو سسازي ژیرخان له سه ر په ره سه نډی کومه لایه تی تنها ((له دوا شیکردنه وه دا)) کړاو وه باسی پټویستی لیکولینه وه له په ګه زه کانی تری ((سه رخان)) کړاو که به پئی خویان کار له سه ر په ره سه نډنی میژووی ده کهن^(۲۱).

هورکهایمه ر به پړوای وایه باسکردنی کاریګه ی راسته و خوی په یوه نډی به کانی به ره مه یتان له سه ر (کلتور سیاست و مافه کان... هتد) له هه مو کاتنیکدا راست نړیه. نه م په یوه نډیانه یه کټک له هورکاو نامرازه کانی کاریګه رین {به لام} له بواری ژبانی سیاسیدا ده سلات له سه ر بناغی توانایه ک دروست ده بیټ و ناراسته و په وایه تی و دره درګریت که خوی نه نجامی قبولکردن بیان خواستی تاکه که سه کانه. نه م قبولکردن ش خوی دره نجامی ده زګا پؤشنیری به کانی وه ک: خیزان، سیستمی په روه رده و کړو دینه. ده سلات ده بیټ ده سلاتنیک په وایټ بیان وه ئانقونیزوگرامشی (که په کټیکه له پوناک بیرترین به رجه سته ترین بیریرانی مارکسی) ده لټیت، ده ولت ده بیټ بالاده سته یه کی پؤشنیری و کومه لایه تی له ناو کومه لګای مه ده نډا هه بیټ. نه گینا ناتوانیت (هاوسه نګی هیزه کان)) رابګریت. شیوه ی ژبانی کومه لایه تی و بونیاده ده سلاتدره به هیزه کانی (له بونیادی سیاسی و کلتوری یه وه بؤ شو بونیادانی له سه ر بناغی دینامیکی به تی ژبانی کومه لایه ی و شیوه ی ګورانی نرینه کان و په یوه نډی به کان دروستده بن) {هه مو نه مانه} به تنها له په یوه نډی به کانی به ره مه یتان نایه نه ده ری. نه م تټپوانینه که تا پاده یه ک په ګی له نویسینه کانی خودی مارکسدا هه یه، له نویسینه کانی هورکهایمه ردا تا سالی ۱۹۲۱ بالا ده ست بوو. له بهر نه مه له ده یه کانی ۱۹۲۰ دا چه دناچار نوپاتی کرده وه: هه موو شیوه کانی ده سلات سلبی و کونه په رستانه سه رکوته کړ نیه و لیږه وه ده سلات ته کنیکي به سر سروشندا به ده سلاتنیکي پتیره و داده نا تټپوانیننیک که هه رګیز له فیکری په خنه گرانه و ادیکالانه ی نه مړدا قبولناکرتت).

دیاره هورکهایمه ر به پړوای به وه هه بوو به کاره یتانی شیوازی زانسته سروشستی به کان له زانسته مړویه کاندا، پر له مه ترسیه. به هر حال نه وه ناشکرایه که به پئی نه م تټپوانینه پتیشکوتنی ته کنیکي ده توانیت بیټ به موبوری ده سلات. هرچه نده نه مه شو نه نجامه نړیه

که هورکهایم به نوایدا گه رابیت یان به رگری لی کربیت. به لام بوداوه سیاسیه کانی دهیه ی ۱۹۲۰، دادگاهیه کانی موسکرو سه رکو تکرینی نه یاره کانی ستالین له حزبی کومونیست و (کومه لگای سوفیت، له و کومه له هورکارانه بیون که نه نانهت سه ختگرترین لایه نگرانی کومونیستی ناچار ده کرد به بهواکانی خویندا بچنه وه، جا چ بگات به بیر یاریکی سه ریه خوی وه ک هورکهایم. له نویسنه کانی پاش ۱۹۴۰ ی هورکهایم ردا ده توانین سه رتهای ره خنه گرتن له چه مکی په ره سه ندن بدیزینه وه. هیواش هیواش نه م ره خنه یه، عه قلانیه تیشی گرتنه وه (که بناغی سه ره کی بیرۆکی په ره سه ندنه). هورکهایم ره خنه گرتنی له مؤدیریتی ده ست پی کرد.

به بهوای هورکهایم میژوی مؤدیریتی، میژوی تابوری نازاده. نه به شیتوژیک که بیر مارکسی ده خستینه وه، سه رده می مؤدیریتی به سه رده می ده سه لاتی بقرئوای ناونا. سه رده می په رقی بق جیگر بیونی یاساکانی بازارپی نازادو (بازار نازادی نالوگویی کار به کری) که بیونه هوی خه باتکردن دژی پاشماوه کانی ژبانی سیاسی و کومه لایه ی و شیتوازه کونه کانی مولکایه تی نامیره کانی به هه مهیتان. نه سه رده مه، سه رده می تیکوشان بیوو دژی نیستبدانو نه ریت کونه کان و باوه سوووه کان. به لام سه رمایه داری نه مرق بق مانه وه ی خوی گه یشتوته قوناغی کوکرنه وه (تمرکز و تاییهت کردنی {انحصار} سه رمایه و ده ستیوره دانی به ریلاوی ده ولت له ژبانی تابوری داو نه وه ی (مارکس فییه) ناوینا ((عه قلانیه تی به ره مهیتان)). ((ده ولت لیبرال)) که گونجاو بیو له گه ل نه و قوناغی په که مدا، هر له سه ره تاوه نه و په گزانه ی له ناو خویدا پیده گه یاند که سنورداری (محدود) ده کن، جا چ بگات به نه مرق.

هورکهایم له وتاری ((کوتای عه قل)) دا تا نه و جیگه یه رقیشت که بنوسیت فرده یه تیش له م سه رده مه نوییه دا له ناو جووه و تاکه که سه له ناو کویه کی (مجموعه) نالوژدا تاوه نه وه و گیانی بونیاده سیاسیه مؤدیرنه کان نه ک بیموکراتی به لکو سه رکو تکره. به لام له زردیه ی نویسنه کانی

تری هورکهایم له سال ۱۹۴۰ دا پیی له سه ره نه و خاله داگیراوه که ((پزگار بیون په یوه ندی به هه موو تاکه کانه ویه (فهرده کانه وه) و تاکایه تی (فهردانیه ت) گدراوه بق هیزتکی به رگری که رو داهینه رو په خنه گرانه. خیزان له م ناراسته یدا خولقینه ری هه لومه رجیکی دوو لایه نه یه (که کاریگری دوو لایه نه شی ده بییت): (چونکه) له نوایدا له لایه ک هیشتا گیانی نازادی ده دیزینه وه و به شداریده کات له دروستکردنی تاکه یه تیدا (فهردانیه ت) و له لایه کی دیشه وه ده توانیت رولی نه وه ببینیت که تاکه که سه هاوړه نگی کومه ل بیت... کومه لیک (که له بنه په تدا) سه رکو تکره ی غه ریزه و سه ریه خویی فرده. په یوه ندی (دایک و کوپ) و (په یوه ندی جنسی) به رله وه ی ده ستیشانگری رولی تاییه تیبه کومه لایه تیبه کانی بن، راکرینی هه ست و غه ریزه پیشان ده دن له و کوژو به ندانه ی کومه لگاکه به هوی ((عه قل نامیری)) یان (عه قل تابوری یه وه) به رپوه ده بریت. نه م تیروانینه له وتاری (ده سه لاتو خیزان) ی هورکهایم ردا باسکراوه. له م وتاره یدا (هورکهایم) باسی هه رو لایه نه که ی ژبانی خیزانی کریوه. ^(۷۷) به لام نه و له وتاری (کوتای عه قل) دا ناوازیکی ناوومیدانه تر و چه ندان چار په شبینتری گرت بهر. له م نویسنه دا ده برستیت: چون خیزان وه ک ده زگایه کی تابوری خولقینه ری سه ره تا ترین په گزه کانی ژبانی تابوری یه؟ نه م پرسیاره بووه هوی ده رکه وتنی بیرۆکیه کی تازه له نویسنه کانی هورکهایم رو ناسرتو: ده سه لاتی مرقف به سه ره سروشتدا. نه وان ده ریان خست بیرۆکیه ده سه لات به سه ره سروشتدا له ده سه لاتی واقعی مرقف به سه ره مرقفه وه و ده رگراوه. نه م دوو (ده سه لات) له پتویسته ته کنیکیه کانی به ره مهیتانی سه ره تاوه سه ریان هه لداوه و به هوی شیتوازه کلتوری و کومه لایه تی به کانه وه، به هیز ده بن. ((په ره سه ندن)) که له ناوه ریکیدا پتویسته ته کنه لوریه کان وه ک په گزی بالاده ست کار ده کن، نیتر لای هه روو بیریار وه ک خولقینه ری ((ده سه لات له ژبانی پوزاندا)) ده رده که وت. بیرۆکیه کونترول کردن و ده سه لات به سه ره سروشتدا که پوشتنگه ران و (مارکس) و فییه رو (هورکهایم) (له ده یه کانی ۱۹۲۰ دا) قبولیان کریبوو، نیستاو له سه رتا تاریکه کانی ده یه ی ۱۹۴۰ دا، نیتر قبول نه ده کرا. نه م په که م هه نگاو بوو به ره و په خنه گرتن له ((عه قل نامیری)) که له کتیبی ((دباله کتیبی پوشتنگه ری دا)) باسکراوه.

ره‌خنه و تونده‌کاني له فەلسەفە پيشکەوتن گەريەکان و ميژوو دەست نیشان دەکات.

له بەرئەوه‌ی هەردوو رەوتە کە هەپەشەي ئەوه دەکەن شەریعت بەدەن بە سیستەمی جیگیر (مەوجود) بە کەنارکردنی ئەو ئەگەرە یۆتۆپیاییە بۆ هەتا هەتایە کە لە وشایاریە دایە و پێی وایە لەوانە یە شتەکان بگۆڕێن. پيشکەوتنگەری هەموو ئەو شتەکان بە سروشتی کرد کە مۆف دروستی کردوون. هەموو شتێک دەبێتە حەقیقەتێکی پۆزەتیف و خۆی دەسەپێنێت بە سەر وشایاری مۆفایەتی دا وەک حالەتێکی خۆسەلماندن یان شتێکە کە بەرەنگاری کردنی لە توانادا نیە تا ئەواناستەي وشایاری شۆرگێڕی هەست بە شەرمەزاری دەکات لە خۆی و لە یۆتۆپیانی زکەي و دەگۆڕێت بە متمانە یەکی ئەوتوو بەرچاوی رەوتە کانی میژوو کە بە ئاسانی وەردەگیرێت. دژە پيشکەوتن ناو میدی میژوویی دەگۆڕێت بە ریسایە کە پێویستە ئێمە ریزی لێبگیرین: تا ئەم ساتەي ئێستا هیچ پيشکەوتنێک بەدی نەهێنراوه و له‌بەرئەوه هەرگیز هیچ پيشکەوتنێک بەدی ناهێنرێت. له‌هەردووکیاندا هەمان رەوتی پۆزەتیفانە بەدی دەکەین کە پێی وایە هەر شتێک مۆف نەیبوو بە فەرمانێکی ئۆنتۆلۆژیانە لێ یاساغ کراوه: ئادۆرتۆ کە متمانەي هەبوو بە میتۆدە پەرش و پلۆهە کەي و دلسۆزیش بوو بۆی لە هیچ شوێنێکی نووسینە کانی دا ره‌خنە یەکی سیستماتیک پيشکەش ناکات.

هەروەها تیۆریکی میژوویشمان پيشکەش ناکات کە لەوانە یە بناغەي ئەوجۆرە ره‌خنە یە پێک بهێنێت. بە پێچەوانەوه، ئادۆرتۆ خۆی دەنوینێت بە زنجیرە یە کە هەولی بەدوایە کتری داهااتوو بۆ دیاری کردنی هێلە کانی دەوله‌مەترین و تارمايیتیرین گرفتێ دیالیکتیکي چەمکی پيشکەوتن. ئادۆرتۆ کە دەچێتە ئەودویی ئەفسانە کانی بۆرژوا و ئۆسۆتالژیای کۆنە پەرستانە وه زال دەبێت بە سەرگەشبینی

تاک ئاراستە يی مارکسیزمی پۆزەتیفانە و پاساوه سەرسوپهێتە کانی لیبرالیزم دا دژایەتی یە کانی دژە کانی پيشکەوتن ریزە کات و تیشک دەخاتە سەر ئەو ترسو بەلێنانەي کە هەلیگرتووه. بیری ئادۆرتۆ کە گرژی ناوخۆ، هەژاندبووی هەرگیز ئارام نەبوو بۆ ئەوه‌ي پشوو بدات و هیچ ئەنجامگیری یەکیشی نەدۆزی یەوه کە قایلی بکات، ئەم سەمفۆنیا بی‌کۆتایی یە، سەرە پای هەموو شتێک، کە ووتۆتە ژێر دەستی تۆنیکي بەدبین و کە ئیبه‌وه، ئادۆرتۆ ئەوه رەت دەکاتە وه مل بۆ گۆرانی یە خۆشە کانی پيشکەوتن و مۆدێرنیتی کە چ بکات.

تیۆرانی ئە کانی ئادۆرتۆ گوزارشتی له ئەزموونی میژوویی ئەوه‌ي خۆی دەکرد. بۆ ئەوه‌ي روونتر بدوین ئەوان له ئەزموونی جووله‌کە یەکی ئەوروپای ناوه‌راستە وه دەستیان پێ کرد کە خرایە بەردەم دوولایەني زۆر خراپی ((بە دلتیایی یەوه وه زۆر جاوازي)) فاشیزم و شیوازي ژیا نی ئەمریکای سەده‌ي بیستە مه‌وه. تێبینی بەدبینانە بەلام بەجۆرێک کە لێی تی‌دەگەین له نووسینە کانی سالانی (١٩٤٤-١٩٤٨) ی دا بەدی دەکریت، دیالیکتیکي رۆشنگەري و مینیما مۆرالیای، کە له کاتی جەنگی دووه‌می جیهان و دوورخراوه‌ی دا بۆ ئەمریکا نووسیونی.

بە هەرحال نووسینە کانی وه کشتی شیوازیکی جەده‌لی بەردەوام، تیکۆشانیکی بەردەوام و ناو مید له بەدەست هێنانی ئومید بە داهااتو یە کە له زنجیرە توانای جادوو یە کانگیری ((پيشکەوتن)) و ((گەپانە وه)) ئازاد کرابێت.

بەراویژەکان:

- پيشکەوتنگەري له‌جباتی پيشکەوتنخوازي بەکار هێنراوه چونکە وشەي پيشکەوتنخوازي و پيشکەوتنخواز له‌فەرهنگي ئێمه‌دا زیاتر رەهەندیکی سیاسی هەیه.
- دەسته‌واژه‌ وشەي نۆر کەوانه‌ گەورەکان زیاده‌ي وه‌رگرتن بۆ مەبەستی زیاتر روون کردنه‌وه‌ گەياندنێ واتا ناوه‌ڕۆکی رسته‌کان.
- Aporia چەقی شاردراره‌یه‌ کە له‌لایەن زیوسی خوداوه‌نده‌وه‌ بەکار هێنراوه.
- * مارتن رایل ئەم بابەتی گۆڕیوه بۆ ئینگلیزی سەرچاوه: گۆفاری (Radical Philosophy) ژماره (٧٠) - ١٩٩٥.

دهرکیت))^(۳۶) {به م شیوه یهش} زانست خاوه ن
ماناو دیدگاهیه کی کومه لایه تی نابیت. زانای پسیور
{متخصص} دهست به کاری تاییه تی خوی
دهکات که له باوه ره کومه لایه تیه کانی جیاوازه.
ته نانات هندی جار {نم دو لایه نه} دهکونه
دزایه تیه وه {ووه کاربانسه وه} {نه نیشتاین} و
{توپن هایمەر} به رامبه ر به تاقیکرنه وه ی چه کی
نه تومی. له م حالته دا ناماده بوونی دولا یه نه ی
زانست زیاتر ناشکرا ده بیت. زانست له
سهرجه میدا وه که یه کپارچه ی دیاری کراو
دهرناکوهیت، به لکو به پیچه وانسه وه
پهره سه ندنیک لاسهنگو ویرانکر وهرده گریت.

هوکه هایمه ر بیرۆکی سهریه خویی ژانی
سروشتی روت دهکاته وه. تیگه یشتن له سروشت
(واته شیوه ی گۆپینی)، بابهنده به شیوه کانی
ژانی کومه لایه تی یه وه. زانست چه ند په یوه سته
به په یوه ندی به سروشته وه، هیئنده ش په یوه سته
به په یوه ندیه کانی به ره مهیتانی کومه لایه تی و
قوناغیتی دیاریکراوی دابه شبوونی کاری
کومه لایه تی یه وه. له و پوره شه وه که کاری
لیکوله روه ی پسیور وه که هه موو نه کارانه ی تر
ته ماشا ده گریت که له پوی کومه لایه تیه وه
پنخراون، که وابوو هه مان نه و یاسا سه ره کیه
به سه ریدا زاله که ماوه دهخاته نیوان به ره مهیت و
به ره مه که یه وه.. ماوه یه که ده بیت هوی نامق
بوون. یه کیک له لایه نه کانی نه م نامق بوونه
پیداگرتنو سوربوونی زانستی مؤدیرنه له سه ر
نه وه ی لیکولینه وه ی زانستی به ده ر له سرخ
به هاگانه. {نمه} له کاتیکدا که ده توانین
ته نانات له ئالۆزترین شیوازه کانی پراکتیکی
زانستدا، په یوه سته بوون و په یوه ندی به کاری
کومه لایه تیه وه {که ژور به وردیش ده ستنیشان
ناکریت} بدقزینه وه^(۳۷). یه کیک له نه رکه کانی
تیوره ی ره خه گرانه له ناویرنی دولا یه نی
{پنانه ی} یان جیاوازی نیوان تیوره ی ته جریدی و
دهره دجامه کانی زانسته.. {لابردیک} که ماوه ی
نیوان حوکمی له لسه فی و نه زمون که م
دهکاته وه. تیوره ی ره خه گرانه هه م {له کاری
پشت به ستوو به تیوره وه} سه رچاوه
وهرده گریت و هه م خولقینه ی شیوازی تازه ی نه م
کاره یه. له م پوره وه {تیوره ی ره خه گرانه} وه

((هریرت مارکیون)) ده لیت ((به ره و پنخستنیک تازه
له پنخستنیک کار)) نا راسته وهرده گریت. ئیستا ده بیت
پهرسین نه م پنخستنه عه قلانی به یان نه و؟ نه گر
عه قلانی نه و جیاوازی له گه ل {عه قل باوه یی و عه قل
نامیریدا} چیه که نه وه ند له لایه ن نوسه رانی
{بیاله کتیک پۆشنگه ری} وه ره ده کرایه وه؟ ئادریق
به پیداگرتن له سه ر نه و خالی له به ره تدا {عه قل
باوه یی - نامیری} عه قلانیه تی نه، به لکو شارینه وه ی
نا عه قلانیه تی زاتی سه رمایه داریه، پنگایه کی بۆ وه لاهم
کردوته وه. بۆ تیگه یشتن له م خاله چاتر وایه باسی
خالیک بکهین که سه رتا واده رده که ویت خالیک به ره تی
نیه. ئادریق له و نوسیانه دا که پاش جهنگ جیهانی
دووم نوسی نه و باوه ره بالا ده سته ی {مارکسیزمی
ره سمی} ره ده ده کرده وه که پزی وایه په ره سه ندنی
سه رمایه داری نه گر و توانای پزگار بوون و نازادی
دینیته ئاروه. نه و برۆی وابوو نه مه جگ له خوشبینی
هیچی دی نه. جۆریک له خه یال له و مه سه له یه دا که
نه گر هیئزه کانی به ره مهیتان له چنگی په یوه ندیه کانی
به ره مهیتان پزگاریان بیت، نه و زه مینه ی ژانیکی نازاد
له کومه لکایه کی نازادا دهره خستینی. به لام هه ر وه
نه زمونه کانش سه لماندیان: پنگای تییه پوون له
په یوه ندیه کانی سه رمایه داری، نه ک کومه لکای نازاد،
به لکو {توانه وه ی زیاتری تاکه که سه له گشتدا} و
{ده سه لاتیک به هیئرت} و {ده وه تیک به هیئرت}..
چیرۆکی ساویلکانه ی مارکسیستی که حوکمه که ی هیگل
نویاره دهکاته وه و میژوو به په ره سه ندنی
نازادی داده نیت، راست نیه. ئادریق نوسیویتی:
{میژوی جیهان ده بیت دروست بکریت و نه فیبکریت،
پاش نه و هه موو کاره ساتانه ی پویاندو نه و
کاره ساتانه ش که به پتوون، بی شه رمانه یه بلین
نه خشه یه ک بۆ جیهانیک باشتر دیته ئاروه وه که
زنجیره یه کی پنگه وه به ستراو پیشانی بدات} ((۳۷)).
لیروه به برۆی ئادریق ناتوانین دهره دجامی {عه قل
باوه یی - نامیری} پۆژئاوا به سۆشیا لیزم بزاین، به لکو
دهره دجام و کوتاییه لۆژیکه که ی: فاشیزمه. نه م
عه قلانیه تی به دوا ی ده سه لات و تونده وه ی به ش {تاکه
که س} له گشتدا {کومه لگا} ده گراو ناماندی جگ له
یه کیتی و یه کپارچه یه کی درۆژانه هیچی دی نه بوو،
دروستگه ری پۆتیکتی تۆتالیه ره و به م مانایه ش
دیموکراسی پۆژئاوا شیوه یه کی که موکۆری فاشیزمه.
نه م دهره دجامه بابته مه ندیک له نوسینه کانی (هریرت

مارکونیش، به تاییه تی له کتییی ((موقی تاک په هند)) ۱۹۶۴. به لام نیته نیستا به ره و باسکردنی کتییکی دی ده ریزین که بابه تی سهرکی باسه که مانه. ((کتیییک}) که بی ووردیونه و لی نه کتیه که ی مارکیوز به باشی تیده که یز نه میژوی هم سه ده یه ش. ده زانم هم حوکه له سهر تادا به زیاده روی ده زانریت، به لام له و بپویه دام زوری خوینه رانی ((دیاله کتییکی پښنگری)) له بپویه دا هوییری من.

پښنگری: نازادی یان کوبله یه تی

له به شی شه شمی (فینومولوزیای پڅ) ی هیگلا باس له بیتوانای پښنگری کراوه له ناشتکردنه و ی ((پڅی زیه نی)) و ((پڅی بابه تی)) دا. پښنگری له بهر نه و ی نه یوانی هاوسه نگیه له نیوان نه دوانه دا دروستبکات، نایزیه کی (مذهب) تری دروستکرد، نه که رچی ده یگوت له که ل نایزادا به ینی نه. پښنگری به بنه ما تاییه تیه کانی خو یه و دزی نیمانی دینی نه ده جه نگا، به لکو بنه ماکانی خو ی له سهر نیمان دامه زران دیو^(۳۱) لیره و هیچی تازه ی نه مینا جگه له ((نیمانیکی به تال به ناوه پڅیکتی خه یالی خو ی))^(۳۲). له کرداردا هم ناوه پڅیکه خه یالیه هیچ پڅیکه کی له به رده مدانه ما بق نه و ی نه و شته نه زمون بکات که خو ی ناوینا ((نازادی ته و او))، جگه له و په یکه ری تیروری شو پشی فهره نسی خولقاندنی. به پی تی هم نه فسریر له باسه که ی هیگل ته نها نه و عه قله ی که له پاش پښنگریه و به میز بووه و پهره یسه ندوه (و دیاره به مانایه که په کتیکه له ده سته و ته کانی خو ی) ده توانیت له که موکوپه کانی تبیکات. هم عه قله تیده گات که تیگ یشتنی پښنگری بق ((هوشیاری)) ده ریزینیک به میزه له ((بی عه قلی)) شیوه په که که ته نها له ناو کومه لیک بانگه شه ی زانستیدا شاروه ته و. بانگه شه په که که ((نه لکساندر کورث)) له نه فسریدا بق ((فینومولوزیای پڅی)) هیگل ناوینا ((پڅپاگنده))^(۳۳).

نادر تو مورکهایم له ((دیاله کتییکی پښنگری)) دا دریزه یان به م پخه یه دا. دیاره نه و ان خوار یار یان ستایشکری بی عه قلی نه بوون. نادر تو له کتییی ((دیاله کتییکی

نیکه تیدا)) (۱۹۶۶) په خنه ی له بی عه قلی گرتوه. به لام نه و مورکهایم هر گیز قبولیان نه کرد عه قلی نامیری که له سهر دمی پښنگریدا بالا ده ست بووه تاکه شکلی راستی عه قلیته بیت. په خنه له م ((هوشیاریه دریزه)) له سهر بناغه عه قلیته تی په خنه گرانه پاوه ستاوه (به لام به مانایه کی جیاواز له و ی نه موق به ناوی کارل پوپه ره و ناسراوه). بپوا بوون به جیاوازی عه قلی نامیری و عه قلیته شتیکی تازه نه بو. پتیش نو سهرانی ((دیاله کتییکی پښنگری)) جوق لوکاش له کتییی ((میزو و هوشیاری چینایه تیدا)) (۱۹۲۴) په خنه ی له نایدولوزیای زانست گرتوو. لوکاشیش گوتیوی بپوا بوون به و ی ((کومه لگی زانستی - نه کنه له و ی)) په یوه سته به (کومه لگی پیشه سازیه و) ((هه له یه کی) ترسناکه و هه ولیدوه نه و ده ریخت هم کومه له یه بیه ستیتوه به شیوازی بالاده سستی به ره مهیتان و لیره شه و به ملعلانی سیاسی و چینایه تیه و.

به بپوا ی نادر تو مورکهایم عه قلی باوه پی که عه قلیته له سو دگریدا ده بیینی و پڅگارک که بانگه شه ی نازادی موقی ده کردو ده یویست به ملعلانی له که ل نه ریته کانداه نه فسانه ی تازه (به مانای تازه ی نه فسانه) بکات، به لام خو ی له دهره نجامدا بووه ه ی سهره لدانی نه ریتی تازه یان ده مارگری تازه و شیوه په کی فراوانتر و به میزتری له ده سلات هینایه گوی. ((عه قلی باوه پی - نامیری)) سیستمیکه پابه نده به و پله و پایه دانان و زنجیره پله په که سهریه خو ی هر دیارده په که به قازانجی ((گشتیکی دریزو و دروستکراو نایدولوزی)) له ناو ده بات. له م عه قلی باوه پی - نامیری دا تیگه یشتن له لایه نی تاییه تی و واقعی و میژوی هر دیارده په که فراموش ده کړیت. خود ناتوانی بابه ته نا په کسانه کان (و نه و بابه تانه ی و که په که نین)) بناسیتوه. لیکول ره و له سهر نه و بنه مایه ی ((به ش)) سر به گشتیکی گریمانه ی (فرچی) پتیده نیته ناسویه کی زانینی و چه مکی و فیکریه و که ده بیته به مانه بق ده سلات، په کتیکه له لایه نه کانی هم قبولکردنه بپوا هیتانه به سالاری ته کنیک. عه قلی باوه پی - نامیری نه و نه ده سهر قالی نه و گشته و ده میه ده بیت که (که خو ی دروستی کردوه)، چیدی توانای هه لسه نگاندنی مه سه له تاییه تیه کانی نامیتیت. هم شیوه په له عه قلی باوه پی له که ل ((نایدولوزی قازانج و سود و هر گرتندا)) پتیک ده که ویت و و که نامانجیک بق

خوی، نژی غریزه و له زهت و شادی و نازادی را دهووستیت. له کاتیکدا پښنگه ران به خه یالی خویان خوازیاری نازادی و خوش به ختی بوون، له کرداردا شتیکیان درووست دهکرد که له ناویه ری همو نه وانه په. پښکستی نابوری سه رمایه داری مؤدیرین پښگا بڼ جیبه جیبوونی (تحقیق) ته وای عه قل نامیری دهکاته وه. له سه رمایه داریدا به ره هیتان بڼ بازاره و نالوگو په نه نجامی په کم داده نریت و نرخی مه سرف (پرکردنه وهی پیویستی) ده خرتیه په راویزه وه. ((عه قل نامیری)) به پیوی رونه به ناویانگه کی مارکس له ((سه رمایه)) دا له شتیوه به هه مهیتانه دا دهرده که ویت که ((ته نها بڼ پیویستی کالا دروست ناکات، به لکو بڼ کالا ش پیویستی ده خولقینی)). پښنگه ری که بانگه شهی نازادی و جیبه جیگرندی پیداویستی کان و غریزه مرییه کانی کردو پانتای زهرورده که مېکاته وه، شتیکی دروست کردو دهیویست راسته و خولق پیچه وانهی هه مو نه مانه. نه مه یه مانای وردی ((خولق ویرانکردنی پښنگه ری)).

نادر تقو مورکهایمه، له ((دباله کتی پښنگه ری)) ده خنه یان له ((نامادجی زانستی پښنگه ری)) گرت. عه قل نامیری نامادجی دهسه لات گرتنه به سه ر سروشتدا، به لام پیشک و تنی مرقف له دهسه لات گرتن به سه ر سروشتدا، دهره نجامی نا مرقفانهی به ره مهیتنا. نامادجی کانی پښنگه ری نه که هر نه هاتنه دی، به لکو بووه هوی کویله یه تی مرقفیش له به رده م سه رمایه دا^(۳۳). {هه روه ها بووه هوی} په ره سه ندنی فاشیزم و ژبان له ناو کومه لگایه کی توتالیتیردا^(۳۴). مورکهایمه سه رده مېک که هه رانه مارکسی په کانی وه که نامادجیک وهرگر تبوو، نویسبوی توانا کانی مرقف له کومه لگایه کدا ده پشکوی که ((ناکه که سه نازاده کان په یوه ستی په که بز و هه ری که یان هه لی په کسانیان له به رده مدا بیت بڼ په ره پیدانی خویان))^(۳۵). نه و گوتی گه به م نامادجی نه که پشکوین له به ر نه و په نژایه تی که ورتنه نیوان ((لایه نی نا عه قلانی په یوه ندیه کومه لایه تیبه کان)) و ((جه و هری عه قلانی هزی مرقف)) ده^(۳۶). نه م خاله جارنکی دی و به شتیوه په کی نالوتز له دیاله کتیکی پښنگه ری

باس کراوه. له و شویته دا که باسی په یوه ندی مرقف دهکات به سروشته وه ((مرقف هه میسه ناچار بووه له نیوان کویله یه تی بڼ سروشت و کویله کردنی سروشتدا، په کیک هه لېزیریت))^(۳۷). بڼ کویله کردنی سروشت په یوه ندی کومه لایه تی دروست بوو که په ره سه ندنی نه و په یوه ندیانه دوا جار له دهسه لاتی مرقف چورنه ده ری {واته} مرقف بوو به کویله ی نه و په یوه ندیانه {له نه نجامدا} هم له سروشت نامق بوو هم له جه و هری مرقفانهی خوی.

له دیدکای پښنگه راندا سروشت کومه لیک بابت (له دواچاردا بابه تیک) بوو که مرقف گورپانکاری تیا دهکات. دیاره نه م دیده مرقف باوه و مرقف سه فته ریزمه له دهره نجامدا نکولی له نه فسانه بوونی سروشت دهکات و نه فسانه به ساویلکه و منالانه داده نیت و به گالته جار په یوه باسی دهکات. به تاییه تی له پاش پښنگه رانه وه هه مو و ر دبوونه و په که له سروشت په تکرایه وه جگ له دیدکایه ی سروشتی وه که بابه تیک یی گیان و بی پڼج له به رده م مرقفدا داده نا... بابه تیک که ناماده یه بڼ نه و گورپانکاریانه ی مرقف ده یه ویت نه نجامی بدات. به لام نادر تقو مورکهایمه ده لاین^(۳۸) پڼجه کان له ده رگایه کی دیوه ده که پینه وه. پازو نه پینی به شه کونترولنه کراوه کانی سروشت له ناو ناچیت و تنانته (زانستی ترین دیدگاش) ناتوانی ده سته رداري نه و پڼجانه بیت^(۳۹). به لام سروشت چیدی زانستیکی زیندوونی په و ناگری په یوه ندی راسته و خوی له که لدا بکه یی، تاکه پڼگی په یوه ندی ته نها دهسه لات گرتنه به سه ریډا. واته سود وهرگرتن له خودی سروشت بڼ دروست کردنی نه و نامیرانه ی باشتار یارمه تی کونترولکردنی ده دن. به لام شتیوه تی تازه ی کویله یه تی مرقف راسته و خولق لیره وه ده سته پیده کات: بڼ پزگار بوون له سروشتی دهره وه {ده بی} ته سلیمی نه و په یوه ندیانه بین که چیدی ناتوانین لیتان دهریاز بین. ((به لینی خولقه ختی)) که شتیوه په کی ژبانی کومه لایه تی نیه به شتیوه په که له شتیوه کان بانگه شهی بڼ نه کات، له سه رده می مؤدیرندا نید به لاین نیه، به لکو گورپاوه بڼ شتیوه په کی شه پانگیزو سه رکو تکراری غه ریزه کان. نه مه نه و نه پینی په که (مارکی دقساد) له هه مو که سیک باشتار هه ستی پی کردووه: تیرکردنی ته وای غه ریزه کان به شتیوه په کی ناچار جه نگی نژی نه و په یوه ندیانه ده مینیتته گوی که له دهره نجامدا نامیری دهسه لاتن. نه که رچی له سه رده می مؤدیرندا ژبان له پوی

له زۆرىي به شه كانى به ره مه كانى فۆكۆدا
(به ديارىكراوى تا كاتى نوسىنى دووه مین به رگى
_ ميژووى سيكسواليتى _ واته نزيك سالى
۱۹۸۰) تيگه يشتنى بۆ رۆزگارى مۆديرن و نهو
ره خنه توندهى ئاپاستهى كۆمه لگاي تازهى
ده كرد، بىرى نه نديشه به هيژه كانى نيچه و
هايدگه رمان ده خاته وه. نه م كارتيكرده ته نها له
هه لېژاردنى وشه كان و زارواه كاندا ده رناكه ویت،
به لكو له ناوه پۆكى بىرۆكه كانيشدا خۆى
ده رده خات. له داپشتن و شيوازی ده رپرينى
تاييه تى فۆكۆدا (كه بيگومان به كيكه له
جوانترين و كاملترين نمونه كانى نوسين له زمانى
فه رهنسى نه مۆدا) نيشانه كانى جه ساره ت و
گالته جاپى و برينداركرده كانى نيچه به هه مان
نه ندازهى ده سه لاتی قول و نه ينى ناميزو له
هه مانكاندا: تالى هايدگه ر، به ئاشكرا دياره،
به لام فۆكۆ له دواساله كانى ژيانيدا، له ريگه يه كى
ديه وه بىرى له رۆزگارى نوئى كرده وه. نهو
بى پيروا له وهى به كۆمه لى ده رنه نجام بگات كه
چه ند لايه نيكى كاره كانى رابردوى ويرانده كات،
به شيوازی تاييه تى خۆى رويكرده ئايدياليزمى
نه لمانى (به لام) نه مجاره ش نه ك له ريگه ي
هيكله وه به لكو به پى ئى فه يله سوفيكدا رويشت كه
جاريك به ((بىريارى مۆديرنيتى)) له قه له ميدا:
[واته] نه مانويل كانت. نه گه رچى دوا
نوسينه كانى فۆكۆ له باره ي رۆشن گه رى و
مۆديرنيتى و تيپوانينه كانى كانته وه له هه ندئ
لايه نه وه له و گرفت و خال و كيژشانه ي
به ره مه مه كانى پيشووى ده يه يئايه ئارواه جياواز
بوو (كه گرنگترينيان به ده ورى بىرۆكه ي
(هه لومه رجيكى ديدا)) ده سوپانه وه، به لام
دواچار [نهو تيپوانينه] په يوه ستن به ناوه پۆكى
سه ره كى فكرى سه رجه م ژيانيه وه.

فۆكۆ كاتيگ باسى رۆزگارى نوئى يان
مۆديرنيتى ده كرد، مه به ستنى سه رده ميكي
ميژووى ديارىكراو نه بوو. هه ندئ جار وهك رۆسو

هه موو نه وشتانه ي به مۆديرنيتى داده نان كه
له به رده م سه ده كانى ناوه پاستدا راده وه ستان و
هه ندك جاريش وشه ي مۆديرنيتى بۆ گۆپانيكى
تاييه ت و ديارىكراوى ميژووى به كار ده هينا كه
كۆتاي سه ده ي هه ژده ي به سه ره تاي سه ده ي
نۆزده و گري ده داو به م مانايه ش گرنگترين
رووداوى ميژووى (بىريتى بوو له) شوپى فه رهنسى.
فۆكۆ له كۆتايى ژيانيدا ده ريخت كه له به رته دا
راست نيه له سه رده مه ميژوويه كاندا بۆ
مۆديرنيتى بگه ريئن، به لكو ده بى مۆديرنيتى به ر
له هه رشتيگ به ئاپاسته وه رگرتنيكى بزانين،
ئاپاسته وه رگرتنيگ كه هه ميشه مومكين بووه و
هه يه به لام له دوو سه ده ي دوايدا بووه به
روداويكى بالاده ستنى كۆمه لايه تى و فكرى...
ئاپاسته وه رگرتنيگ به ره و زه مه نى هه نوكه و
به ره و قبولكردى به رپرسىارى و به ره و نه مۆى
بوون و نوپيوونه وه. نه م تيپوانينه نه گه رچى له
به ره مه مه كانى سه ره تاي فۆكۆدا به راشكاوى و
وردى نه هاتوه، به لام له هه ريه ك له به ره مه مه كانيدا
چه كه ره ي نه م تيپوانينه خۆى جه شارداوه..
به تاييه تى له و شوپنه دا كه هه ولده دات
بيسه لميئى كه ناتوانين به رده وامى ميژووى له
هه لومه رجه جياوازه كاندا بدۆزينه وه ده بى هه ر
هه لومه رجيگ به جيا لييان بگۆلرته وه و شوناس
بكرى و بناسرته وه... چونكه هه ريه كيكيان
ده رنه نجامى داپراني ته واوه له ميژوو.. داپرنيك
كه فۆكۆ به يارمه تى ده رپرينيكى گاستون باشلار
ناوى ((داپراني نه بستمولۆزى)) لى نا^(۳)

تيپوانينى فۆكۆ بۆ ميژوو و نهو راستيه ش
كه به رده وام خۆى (نه ك به گالته به لكو به جدى)
به ميژوونوس داده نا، له سه ر بنه ماي نه م
پيشنياره راوه ستاوه. ئيمه ناتوانين نه مۆ
ليژه دا.. واته له هه لومه رجيكى ميژوويده
كه تاييدا ده ژين به وردى نه وه روونبكه ينه وه
هه لومه رجي رابردو له تيپوانين (يان ئاسۆى
مانايى) هاوړۆزگار هه كانه وه چۆن بووه ؟ پرسىارى

پیداويستيه ته ګڼه لږښه کاندې (بڼه ده ده سته پټناني
 نامين) ده ګوډجيتي و ده بېته ملګه چي. به لام له ګڼ
 نه مانه شدا ده بېټ بلين نامانجه کاني پښنگه ري
 نه خړاو ته لاره به لکوسرپاوتنه وه و ټالوګرپان
 به سره دا هاتوه. نازادي نيدې ماناي پزګاري
 مړول نيه به لکو دابه زيوه بڼه چه معکيکي
 سياسي که له ناوځيدا چاودنيزکړني حه شارلو وه
 په روه رده دي ده کات... کلتوريش تا ناستي
 ((پيشه سازي کلتور)) دابه زيوه. نادرته باسي
 ((جيهانتيکي نيداري)) ده کرد که نواتر مارکيوز
 ناي ناي ((کومه لکاي تاک په هغه)).
 ((شيکړنه وه دي دباله کتيکي پښنگه ري)) بڼه
 باوه وېر مزاوله دږ به په هوديه کان، نومونه په که له م
 دنيا تاک باوه رييه، بانګه شه مان ده که ن ((بڼه
 نه وه له ناويدا بڼين). نادرته و هڅرکهايمه
 ده لپن په هوديه کان په کيک بوون له ګرنگرين
 نامانجه کاني لايمني نا مړفاندي بروشمه
 مډيرنه کان. له کاتيکدا پښنگه ران باسي نازادي
 مړفان ده کرد، نازادي په هوديه کانيان نه که هر
 له بهر نه وه سرکوت ده کرد که په هوديه کان
 شيوه په کي دي له ژيان - واته نه وي دي بوونيان -
 تافيده کرده وه، به لکو له بهر نه وي زيندو بووني
 نه ريت کونه کانيان له ژياني نه مړدا، قبول
 نه ده کرد ((ليږه وه)) نه وان ((بوونه نامانجي
 سره کي پښمسي توتاليتاري پښنگه ري)).
 ((په ګه زه کاني دږ به سامي بوون)) ناوېشان
 فسلتيکي کتيبه که په که نه دجام وړه نګدانه وه
 وتويږه کاني هرو بيراره له ګڼ ((ټولو
 ونهال)). ناوه وړکي نه م فسله بريته له
 په يوه ندي تيوانينه کاني دږ به په هوديه ت به
 ده سلات خواني مډيرنه وه. له م فسله دا نه وه
 ناشکرا کړاوه که په يونديک هيه له نيوان ((دږي
 سامي بوون)) له لايه لکو ګړني تويېبو ګړني
 خه سينو ګړني سرکوتکړاوه کان به تاييه تي
 هاوجنس بازي سرکوتکړاوه، له لايه کي ديه وه.
 نه ګر چي شيوه تراژيدي نه م دږيوونه له وړنگه
 چاره په دا ده رکوت که نازيه کان نوزيانه وه، به لام
 شکستي نازيزم کونايي ((په م تراژيديا به)) نه مينا.
 به لکو له دواي جه نګوه دږيووني په هوديه ت له
 کومه لګادا به رده وامي به ژياني خوي دا. ((دياره {
 دږيووني په هوديه ت تاکه دږايه تيه کي ناوه کي

پښنگه ري نه بوو به لکو شيوه کاني تري ((کلتور
 جيهانيني مډيرن)) په نګدانه وه نه م دږايه تين.
 نومونه ه لويستي ((توليس)) به رامېر سرينه کان
 (په ري کاني ده ربا) له دياله کتيکي پښنگه ري دا، ناماژه به
 بڼه و شيوانه تري. نه م نومونه په جتيکي هونه له
 سرده م مډيرن دا پيشان ده دات. له سرودي
 دواژه ده م مډيسه دا ((سرېسه))، ((توليس))
 ليږده کات چن له ده ست فيلي ده ريابه کان پزګاري
 بيت، که شتي توليس و هاريکاني به لاي که نارکدا
 تيده په ريت که ((سره زميني سرينه کانه)). په ري کان
 به نوازه نه فسونايه کانيان بانګيان ده که ن بڼه نه وه
 پين به ميوانيان، نه وان له م نوازه دا چيرکي سه فري
 توليس و هاريکاني ده لپنه وه به لام له راستيدا هرکس
 نه و ميواندريه قبول بکات و شه يدي نوازه که يان بيت،
 ده کورژيت. له بهر نه وه ((توليس)) به پتي پيشناره که ي
 ((سرېسه)) ګويي هاريکاني به موم ده ګرنت بڼه نه وه
 ګوييان له نوازي په ري کان نه بيت و فرمان ده دات
 خوشي به زنجير به عه مودي که شتيه که وه په ستنه وه
 بڼه نه وه نه توانيت به هڅي شه يدا بووني نوازي
 په ري کانه وه، ميواندريه که يان قبول بکات. به م شيوه په
 هاري کپه کاني، ګويان له هوارو پاپانه وه کاني
 نابيت و نه نانت زنجيره کاني زياتر ده که ن و سول
 ليږده دن بڼه نه وه له سره زميني ((سرينه کان)) دور
 بکه ونه وه. هاريکاني توليس نابيت واز له سه ولکيدن
 بپين. ((په شيوه په { کاتيک توليس ګويي له نوازي
 هونه ده بيت ناتوانيت به ره و پوي بروت:
 ((وه سوه سه هرچي زياتر بيت، زنجيره کان پته وتر
 ده بس. نه وه توليس ګويي لي ده بيت هيچ
 ده رنه دجامتيکي نابيت. نه و هر ده توانيت به ناماژه ي
 سر دلوي کړنه وه زنجيره کان بکات. به لام پزګار
 بوون مه حال، هاريکاني توليس که ګويان له هيچ نيه
 ته نها مه ترسيه کاني نوازي په ري کان ده زاننو هيچ
 ټاګيان له جواني نوازي په ري کان نيه، هر له بهر
 نه مه ش توليس زياتر کڅ ده که ن بڼه نه وه هه مو
 پزګاريان بيت، هره ريکيک له وانه نه و که سي سته ميکي
 نواي ليکريوون له ګڼ خويدا پزګار ده کات و
 سته مکاريش ناتوانيت واز له پولي کومه لايه تي خوي
 به نيتيت. نه و کڅ و به ندانه ي به شيوه په کي ناچاري
 گرفتاري کردون، نه و به کار ده مډين وړنگاي لي ده ګرڼ
 بڼه لاي ((سرينه کان)) بپيت. نه و وه سوه سه يه ي
 په ري کان دروستي ده که ن بپنه دجام و بپکاريګه

ده ميټټيه وهو تنهها نه نديشه يه كي قوول
به جیده ميټټي که ده گړيت بڼ هونر^(۱۷).

هونر له کار تيگرډن دورکه وتوت وهو له گه ل
عه قل شاميردا ناگودجيت. هونر مه ند ((چيرلکي
سه فله)) ده زانټو ده پلټه وه، به لام که س
نا تواني به دوايدا بړوات. هونر له گرداره وه دورو
کردريش گوتی بېستنی نيه. هونر ټيستا
سهره خړيه وه که سه رزه مينی دورو ترسناکو
ده ست پټه گه پشتموي پهره دهر ياه کانه. نه
که سه ش که نارزو ده عوه نه فسوناويه کانی نه م
سهر زه مينی گوتی ليدهيټ، ناتواني
ده عوه ته که ي قبول بکات. هاوريشانی ټوليس
ناوازی نه فسوناوي هونريان گوتی ليتيه وه
کاته ش که گوتيان ده کرتيه وه زلر له پهره کان
(هونر) دورکه وتونه وه، هه موو دليان به
ناوازه کانی خړيان خرشه: ((هونري
جه ماوهری)). ليرده نا ووشی ((هه موو))
بهره مينه وهی نه م مانايه يه که ((هونري
جه ماوهری)) دروستکری ((گشتی درزنه)) ..
نه وه هه مه کي ي (کليت) که دروستکری به شه
چونيه که يه کسان و نيسستيسمار کراوه کانه و هيچ
مژده يه کی شادی پټنيه به لکو دلخورکري
تپه پرو سهرگرميه کی کاتيه و تنهها مه زه نه به که
له شادی که هيچ واقعیه تیکی نيه. ((سهرگرمي
له سهرده می سهرمايه داريدا به رده وامي کاره
نه گه ر چي واده رده که وټ پاکړډ بټ له ريتمی
ميکانیکی کار به لام له حه قيقه ندا جگه له
به ده سته ټيانه وهی هيز بڼ به رده وامي کار هيچ
شتیکی دی نيه^(۱۸)). ((هونري جه ماوهری))
خولقينه ري پيداويستيه کانی کومه لکاپه کی
جه ماوهریه. به م مانايه ش خولقينه ري
په گه زه کانی ((نامقوبونه)).

له بهرامبر ((هونري جه ماوهری)) هونري
مؤدیرن هه يه .. دهر پښتک له به شه
ناچونيه که کانو له هه مه کي ي ((پيشبيني
نه کراو)). هونريک خړيه رستی نړتوي خوښه ريان
وه رگره کانی تير ناکات، به مانايه ي رنگا نادات تا
((هه موو شتیک پيشبيني بکات)). هونريکی
چاوه پدان نه کراوه به م مانايه ش جدی که
له بهرامبر ((هونر سوك) دا پاده وه ستيت:

((هونري سوك ستېبر هونري سهره خړيه.
هوشياريه کی درزنانه ي کومه لايه تيه له هونر جدی.
نه وراستيه ي که هونري جدی له بهر نه بړوني پيشنياره
کومه لايه تيه کان، سيما وه رناگريت، دروستکري هيزی
((هونري سوك)). جياوازی نه م دورو هونره،
حه قيقه. به لايه يی که سه وه ناشکراکري نه و خاليه
که که لتور لايه نيکی نه فيکري تيايه. لايه نيک که به هزی
دور شپوهی جياوازی هونره وه دروستبوه)).^(۱۹) به لام
نه م دور شپوازه جياوازه ده گه پښه وه بڼ دور کولتوري
جياواز.

ناررتو له سالانی پاش بلوړيوونه وهی (دياله کتیکي
پوشنگه ريدا)) زياتر له سهر نه و خاله سهره کيانه
پاوه ستا که له م کتپه دا باسکراوه، واته: بيتوانايی
عه قلابوه ري روشنگري، پيشه سازي کلنور
نه فسانه کانی نه مړي. به لام هورکهايمر گرنگی دودا به
شیکړنه وهی سيستماتيکی تيورهی سياسي وه تاييه تی
لینکولینه وهی کومه لناسيانه. ناررتو له په کيتک له
گرنگترين کتپه کانی ژياندا به ناوی ((نه خلایي
چچوکوه)) ((۱۹۵۱)) گه پایوه بڼ ناوه پوکي پابه ته کانی
دياله کتیکي پوشنگري وه وليدا له لايه نيکی تره وه
سهری نه م ناوه پوکانه بکات. نه و له کوتايی کتپه که پيدا
نووسی تاکه هه لسه فیه که به تواني به شپوه يه کی
به رپرسيار له بهرامبر ناووميددا کاریگر بټ، نه و
هه لسه فیه يه که هه ولده دات ((هه موو شتیک له گوشه
نيکاي پزگاري وه هه لسه ننگيتي)) به راستيش ده توانين
ره خنهی نه و هورکهايمر له پوشنگري له م
دروازه يه وه ببينين. نه وان مؤديريتيان له و پوه وه
خسته ژير لينکولینه وه که نه يتوانيوه نه و خواستنه
تير بکات که خړی زيندوي کردت وهو له ناراديش
دورکه وتوت وه. سهرکوتنی عه قلانيه تی روشنگري
په يوه ندي به ناراديه وه نه بو (به لکو) له خزمت
ده سلاتو هيزی نه مړدا بوو. نه م ديدگا ره خنه گرو
تاله، ره گی له وتويزی پوشنبرانی نه لمانی له
سهره تاکانی سده ی بيسندا هه يه. باسکرډنی
له ناوچوونو شکست په کيتک له وتويزه سهره کي يه کانی
پريارانو نه دياني نه لمانی نه مسايی بوو. ((کارل
کرناس)) که پولی سهره کی ده زگاکانی کومه لکاي
مه دهنی به نړتوي و رزالت داده ناو ده شوبه اند به و
دوره سهرکوتکري ده زگاکانی دوله ت نه ببينين،
سهرچاره ی تيروانينه کانی ناررتو هورکهايمر
دوده خات. فالتر بنيامين که به رگری ((لايه نه

پېشكوتنى شەمەندەفەرەكە نەبېت بەلكو جولەي نەو دەستە بېت كە دەسگري پاوهستاندن شەمەندەفەرەكە (پادەكېشيت). ئادىتق كە بىرى لە دوو جەمسەر دەكرده، نمونەي سيماي ((ژانوس))ى دەميناپەوہ. دوسىما كە لپەك چىگەدا كۆپونەتەوہ نەم ئىستىعارەيە چەندان جار لەبەرەمەكانى ئادىتقدا بەكار ھاتوہ، لە ھەموئە شوئانەدا كە باسى ((پېشكوتنىك كراوہ كە لەسەر بناغەي نەشاز دروست بووہ دروستكەرى نەشازە)). مېژووى مۇقايەتى كە سەرگوزشەي سەرەكەوتنى عەقل ئامىرە بەسەر سىرشتا، بە ھىچ شىوہەك مېژووى پېشكوتنى ئازادى نە. يەككە لە دوو سىماكەي نەم ژانوس: پەرەسەندە واتە نەو لايەنەي چارى بېرەتە ((بەلئەكانى عەقل)) بەلام سىماي دووھەمى ((لە دەستدانى جەوھەرى مۇقايەتى پېشكوتنە)). لىزەداپە عەقل بەلئەكانى خۇي جىبەجى ناكات و خيانت لە خۇي دەكات و خۇي ويران دەكات و لىزەشەوہ مېژووى مۇقايەتى ھىچ نە جگە لە مېژووى قورىانيدان لە پىناوى پېشكوتنە، بەم ماناي چەمكى نەفسانوى ((قورىانيدان)) كە لە چىركى ((توليس)) دا دەوركى گىرگى ھەيە، بنەماي مېژووى مۇبىرەكە بەپرواي خۇي لە نەفسانە و خورافات پىكارىبووہ. عەقل ئامىرى، بىننى سىرشت وەك ئامىرىك، بە ئامىرىكىنى مۇقايەتى دى، سووگەرى بە يارمەتى كارى ئامىرەكان، دىدگاي ئامىرى بۇ سەرەجەم پەيوەندى مۇقايەكان، تا نەو جىگە دەچىتە پېش كە دەبېت ھەموو شتى لە پىناويدا قورىانى بکەين. پەخەنگرى عەقل ناپېت جەوھەرى عەقلى مۇبىرە قبول بکات. نەفى بە ئامىرىكىنى و نكولى كرىن لە قورىانى خواستە، خۇي جەوھەرى پەخەنگرى.

كىتەبى دىالەكتىكى پۇشنگەرى كىتەبىكە دىي يۇتۇپايە. لە كىتەبدا بە نەسەفەوہ نوسراوہ كە ھەمىشە سەرەنجام و كۆتايى شەرەتەندان بووہ بە ئازارەكانى نەمۇقى مۇق. نەو كەسەي نەم ئازارە قبولناكات واتە نەو پەخەنگرى كە سەرچاوە و جەوھەر و شىوہى دەرەكەوتنى ئىستىسمار، قبولناكات، ناتوانىت بىر لە سەرەنجام بکاتەوہ واتە ناتوانىت يۇتۇپايەك لە كۆتايى پىگەي خۇيدا بىننى. ئادىتق لە ((نەخلاقي بچوك))دا نوسىویتی كە پاش سەردەمىك كە زياد لە دوو ھەزارە كە عەقل باوہەرى بە شىوہى جىاواز ھوكمەرانى تيا كرىوہ، ئىستا دىسانەوہ ترس گيانى

پېشكوتەوہكەي نەم دىدگە ناوومىدى)) دەكرە، نوسىویتی كە بەپرواي ((كرناس)) مۇق لە تېكوشان لەگەل دامىنەردا، چۆتە جەنگەوہ لەگەل دامىنەندلو تەكنىكىش لەم جەنگەدا دەورى ھەيە^(۱۶). بىنمىن كە بەرەو نەوہ دەچوونكولى لە پەرەسەندەن و پېشكوتن بکات لە باستىدا خالىكى گىرگ دەمىنئە پېش كە چوار سال پاش مەردى لە [باستىدا خۇكوشتنى] لە دىالەكتىكى پۇشنگەرى و چەندان سال نوای نەوہش لەبەرەمەكانى ئادىتقدا بە ووردى خراپە ژىر لىكۆلئەوہ. لە ((نەخلاقي بچوك))دا پارچەيەك ھەيە بە ناویشانىكى گالتە جاپانەوہ ((زىدەروى مەكە!)) ئادىتق لەم پارچەيەدا ھىرش دەكانە سەر نەو دىدگايەي كە كوشتارى گشتى يەھوہەكان لەسەردەمى نازىمدا بە چركەيەكى تېپەر لە مېژو دادەنېت كە لە چاو پېشكوتنى مۇقدا بەرەو زىانىكى راستەقىنە، بە چركەيەكى ئاوارتن (استپناو) تېپەرى دەزانىت، ئادىتق دەلېت كە كارەساتىكى و ناتوانىت پووداوىكى چركەي و تېپەرىت و بونىادى نەم سەيرىكرەش لە خزمەتى شەرەتەندانىە بە كوشنارەكە بۇ پىكارگرتن لە كەمبەوہەوى نرخی سوود. ھەر نەم كارەساتە نەوہ ئاشكرا دەكات كە ھەرشىوہەكى بىرۆكەي پەرەسەندەن بەرەو شارستانىتى، پەرەسەندىنى سووگەرى كەوا بوو نىمەي ((تۇر بلى)) كە ئاگادار و ھوشيارى قولايى نەو كارەساتە بووین كە پوودا، ناچارىن لەبەردەم پەرەسەندەن ((پاوەستىن))^(۱۷) پەرەسەندىنى سووگەرى نىمە بە شىت دادەنېت و نىمەش لەبەردەم ((شىتى مەزوعىەتى جىھاندا ((پادەوہستىن. كۆتور ھەمىشە دوو جەمسەر نەخولقېنى نەك ھەر تاوانبار لە شوئىنك و پەخەنگر لە شوئىنكى دى، بەلكو پېشكوتن لە دىدگاي تاوانبارەوہ و وەستان و تېفكرىنى پەخەنگرىش. بە پى و تە راجلەكېنەرەكەي بىنمىن لە ((چەند ياداشتىك لەسەر فەلسەفەي مېژو)) (۱۹۲۹-۱۹۳۶) (كەپە كەلكى نووسنى ((چەند تىزىكى فەلسەفە مېژو)) ھات):

((ماركس كوتبوى شۇپش وەك شەمەندەرى مېژووى جىھانە بەلام پەنگە ھەلومەرەكە بە شىوہەكى دى بېت. پەنگە شۇپش وەك

مۆقفەكانى داگرتووه: ترسو ناومىدى. ئادىتى كە باسى ھەزارەكانى عەقلىلارى دەكات، لە راستىدا باس لە سەرچاۋەى عەقلى مۆتىرىن و خودى ئو عەقلە دەكات، ئو بانگەشەى عەقلى مۆتىرىن قبول نىيە كە دەلالت ئەفسانەم وەلاۋە ناو.

ماكس فېبەر رىش لە وتارىكا كە نۆز كەم خويندراۋەتەو، ئو خالەى خستوتە ژىر لىكۆلىنەو ھو كە سەرەپاى بانگەشەى ((ئەفسانە دامالينى)) مۆتىرىنىتى، بەلام مېشتا ئەندىشەى ئەفسانەى ھەر زىندوۋ. وتارەكە ناۋى ((پېشەو تۈنستەكانى زانا)) يە^(۱۹). ئىم وتارە يەككە لە سەرچاۋە گرنگەكانى ئادىتى و ھوركەپەرە. ئىوان دىسانەو ھەپانەو بۆ ناۋەپۇكى باسەكەى فېبەر: ۋا دەرەكەوت كە خوا كۆنەكان و ئو دىدە ئەفسانەى بناغەى بوۋى خاۋكان بو، بە ھۆى ((ئەفسانە دامالينى)) مۆتىرىنىتەو، لەناۋچوۋن، بەلام لە كۆمەلگەى ئەمۇدا ئو دىدەو ئو خاۋايانە دوۋىارە پەيدا دەبنەو، بەلام ئەمجارە لە پەيكەرى ھىزە ئەناسراۋ بە پوكەش نامەنەۋىيەى دەيانەۋىت جەنگ دىرى شەيتان دىزىدە پېدەن.

ھەنوكە پەيۋەندى ئەفسانەو مۆتىرىنىتى كە متازژر ئاشكرا بوۋە. ((ئەفسانە دامالينى)) فېبەر بوۋە بە بابەتى چەندان لىكۆلىنەۋەى گرنگ. چەندان كىتەپ لە سەر پەيۋەندى فاشىزىم و كۆمۇنىزىم بە ئەفسانەو نوسراۋ. دىالەكتىكى پۇشنگەرى سەرچەم مۆتىرىنىتى و كۆمەلگەى مۆتىرىنى بە ((ئەفسانەى)) لە قالەمدادە. ئەرنست كاسىرەرىش لە كىتەپكى بچوۋك بەلام گرنگا پەيۋەندى ((زمان و ئەفسانەى)) خستوتە ژىر لىكۆلىنەۋەو.^(۲۰) ئىم پەيۋەندى لە سەردەمى مۆتىرىندا كز بوۋە بەلام لەناۋ چوۋە.

پەرخنەپەك لە عەقلىنامىرى

كارىتىكرىنى ((ماكس فېبەر)) لە سەر نوسەرانى دىالەكتىكى پۇشنگەرى چەندانجار زىاترە لەۋ ئامازە راستەۋخۋىيەى لە كىتەپكەدا بۆى كراۋە. لە راستىدا ئو عەقلىۋەپو عەقلىنەتەى لە كىتەپكەدا پەرخنەى لىگىراۋە، پەگى لە لىكۆلىنەۋەكانى فېبەردا ھەپە. چەند سال پاش بلایوۋنەۋەى كىتەپكە، ھىرەت ماركىۋز لە

وتارىكا بە ناۋى ((پېشە سازىۋوۋن و سەرمايەدارى لە تېۋوانىنى فېبەردا)) (۱۹۶۴) (كە دواتر جارۋىكى دى لە كىتەپى ((ئەلەسەفەى ئەفەدا)) (۱۹۶۱) (بلاۋكرایەۋە) سەرنجى لەم خالە دا)).^(۲۱) ماركىۋز لەۋ چەمكى عەقلىنەتەۋە دەستىپىكىدە كە ماكس فېبەر بۆ دەستىشانكرىنى ((سىستىمى مۆتىرىنى ئالوگىرى ئابۋورى)) ۋ بەپتۈەبردن و مافى تاكەكان، بەكارىھىتەۋە. بە بېۋاى فېبەر چەمكى عەقلىنەت تەنھا كاتىك ماناى ھەپە بەدروستى بەكاردەمىترىت كە بىتوانىن ھەزەنەى {تەسۋرى} ئامانچىكى بۆكەين. *Zweckrational* زاراۋەپەكە فېبەر بەكارىھىتەۋە بە ماناى ((عەقلىنەتەى ئارستەۋەرگرتوۋ بەرەۋ ئامانچ)) دىت. فېبەر مۆتىرىنىتى بە دەرەجەى پەرەسەندى زانستى، تەكەلۋىزى پېشە سازىۋوۋن دادەنىت. بەلام پى لە سەر ئوۋە دادەگىرت كە تەنھا كاتىك ھەموۋ ئەمانە مانايان ھەپە كە پەستىرەۋە بە ئامانچىكەۋە.^(۲۲)

شەرىعتى كۆن و تەقلىدى دىارە كۆمەلەتەى و سىياسىيەكان (دىارە شەرىعتى دىارە كەلتورى ئەخلاىقەكانىش) لە بەرامبەر ئەم عەقلىنەتە پوۋ لە زىاد بوۋەى كارى كۆمەلەتەى، بىئىرخ دەپىت. ((ئەفسانە دامالين)) يان خاكىۋوۋن (دىيالى بوۋىنى) مۆتىرىنىتى بەرەۋ ۋىتەپەكى تازە لە جىهان ئاراستە ۋەردەگىرت كە فېبەر بەزاراۋەى *Weltgilder* دىارىكرىۋە. (دىارە نابىت ئەمە لەگەل ئەۋ باسەى ھایدگەردا تىكەلېكەين كە باسى ((ۋىتەى جىهان)) دەكات). بە بېۋاى فېبەر ئامانچ يان دەرەجەمەتە لە ۋىتەى جىھاندا بە مەبەست دەزانىت كە مانا بە ((ئەفسانە دامالين)) عەقلىنەتەى مۆتىرىنىتى دەبەخشىت.

جۆر لۆكاش بە تېبىنىكرىنى ھەمان ئەم پەيۋەندى پەرخنەى لە ((ۋىتەى جىهان و ئەجامەكەى)) تېۋورەى فېبەر ۋە چەمكى عەقلىنەتە گرتوۋە كە فېبەر بەكارىدەمىتا. لۆكاش نوسىۋىتى عەقلىنەت خاۋەنى ئامانچىكى عەقلىنى نىيە چۈنكە ھەزەنەى {تەسۋرى} ئەجام و كۆتايى كارەكەى ناكات. بە ماناىپەكى دى ئەۋەى بە ئامانچ دانراۋە خۆى شەرىعت دانە بە ھەلۋەرجى ھەنوكەى. لىرەۋە لۆكاش ((عەقلىنەتەى ۋەك شىتۋىنىك)) باس كرىۋەۋە لە /كىتەپى/ (مىژوۋ ھوشيارى چىنەپەتى) دا پەرخنەى ئاراستە كرىۋە. پەنگە كاتىك ئادىتى ھوركەپەر لە دىالەكتىكى پۇشنگەرىدا باسى (پەرەسەندىيان ۋەك خولقېنەرى

نه‌شان) ده‌کرد، چاويان له‌سەر ئهم په‌خڼه‌يه‌ى لوكاش بووييت.

ماركيوز په‌و شتوويه پاسه‌كه‌ى نرژره پتده‌دات كه چه‌مكى عه‌قلانيه‌ت لاي فيبهر چه‌مكي وڼه‌يه‌ى /صوري/ كه گډواوه بڼو عه‌قلانيه‌تى سهرمايه‌دارى. سهره‌تا با په‌گه‌زه تاييه‌تیه‌كانى عه‌قل لاي ماكس فيبهر به‌يښينه‌وه:

(۱) بېركارىكرښتنيكي به‌رده‌وام پوو له زياد بوون له ئاستى نه‌زموونو زانستد له ئارادا هه‌يه. بېركارىكرښتنيك كه له زانسته سروشته‌كانه‌وه ده‌ستپېټكړو ته‌شه‌ئى كرد بڼو زانسته‌كانى دى و ته‌نانه‌ت بڼو ((به‌پتووه‌برښى خودى ژيانيش)) ((چهندياه تيبوونى گشتى و جيه‌هانگير). (۲) پيداگرتن له‌سهر پتويستى (چرووه) نه‌زمونو به‌لگه مېتانه‌وه ((استدلال) عه‌قلانيه‌كان له رېڅخستنى زانستو ته‌نانه‌ت به‌پتووه‌برښى ژياندا. (۳) نه‌دجامى ئهم رېڅخستنه‌ش هه‌يه كه به به‌رواى فيبهر زډر جاره‌نوسساره واته بڼاغه‌دانانو په‌كپارچه‌كړښى رېڅخراوڅكى گشتى، ته‌كنښكى و دروستكړاوى فهرمانبه‌ران كه ده‌گړپټ بڼو ((مهرجى ره‌هاو ناچارى بوونى ئيمه)). كه ئهم شتولاره‌ى دوايش گواستنه‌وه له عه‌قلى تيوريوه بڼو عه‌قلى عمه‌لى.. واته بڼو شتووه‌ى ميژووى عه‌قل، ئاسان ده‌كات. له كومه‌لئاسى فيبهردا عه‌قل باوه‌رې وڼه‌يه‌ى (صوري) ده‌گړپټ بڼو عه‌قل باوه‌رې سهرمايه‌دارى. (۵۳)).

ماركيوز پتې له‌سهر نه‌وه داده‌گړت كه به‌م شتوويه لايه‌نى ناعه‌قلانى به‌رهمه‌مېتانه‌ى سهرمايه‌دارى وهك ((عه‌قلانيه‌ت)) ده‌ناسرښتيتو.. واته ((عه‌قل به‌ماناى شرعيه‌تدان به په‌يوه‌نديه‌كانى سهرمايه‌دارى)) ديتو شتووه‌يه‌كى تاييه‌ت له په‌يوه‌ندى چه‌وساندنه‌وه ده‌سه‌لاتو ميژ، ستايش ده‌كړت.

بنه‌ماى ئهم چه‌مكه‌ى عاقلو عه‌قل باوه‌رې ((بابه‌تيكى ته‌جريدې كه هه‌م به‌كه‌لكى كړدار (عمل) ديتو هه‌م به كه‌لكى تيوره)). ياسا سهره‌كه‌يه‌كانى (ئهم عه‌قله) بريى ده‌بيت له تا نه‌وپه‌رې قازانچ پان به زمانى سهرمايه‌دارى ((زډرترين به‌هره)) كه ماركيوز ده‌لټ: ((هيچ نيه جگه له زډرترين ده‌سه‌لات)) و هه‌روه‌ها ده‌لټ: ((ئهم شتووه‌يه‌ى عه‌قل هيچ نيه جگه له عه‌قلتيكى ته‌كنښكى كه ماده‌و مرقه‌كان به‌كارده‌مېنى)) (۵۴).

كه‌وايوو چه‌مكى عه‌قلانى فيبهر له راستيدا ناعه‌قلانى زاتى سهرمايه‌دارى ده‌شارتته‌وه به‌م مانايه‌ش چه‌مكيكى تاييدو لوزيه. (چونكه) ته‌نها به‌ويرانكړښى عه‌قل ده‌توانين لايه‌نى ناعه‌قلانى به‌رهمه‌مېتانه، به‌لايه‌نى عه‌قلانى ژيانى كومه‌لايه‌نى دابښين.

يېگومان ماركيوز نه‌وه قبول ده‌كات كه له شيشه‌كه‌ى فيبهردا ره‌گه‌زتيكى ره‌خڼه‌گران هه‌يه كه ئاشكراى ده‌كات چه‌مكى سهرمايه‌دارانه‌ى عه‌قلانيه‌ت هه‌رچه‌ند خوى ((به‌دهر له نرخو به‌هاكان)) داده‌نيت، به‌لان هيچ به‌دهر له نرخو به‌هاكان نيه، به‌لام گړته‌كه له‌وه‌دابه فيبهر له‌م خاله‌دا ده‌وه‌ستيت .. خالتيك كه خوى له خويدا ئاشكراكه‌رى ((جه‌وه‌رى شتبوونى په‌يوه‌نديه مرقه‌ياه تيه‌كانو په‌يوه‌ندى مرقه‌يه به‌سروشته‌وه)). ئهم خاله‌ئو كاته ئاشكرا ده‌بيت كه فيبهر بڼو نه‌وه‌ى عه‌قل بگړوږت بڼو ((عه‌قلى بوږډوانى)) ناچار ده‌بيت پتې له‌سهر لايه‌نيكى ئو عه‌قله‌ دابگړت: عه‌قلى ته‌كنښكى سهرمايه‌دارى. له لايه‌كى تره‌وه له‌به‌رنه‌وه‌ى تيگه‌يشتنى فيبهر بڼو عه‌قلانيه‌ت په‌يوه‌سته به‌و كردارانه‌وه كه له روى بېركارى و چه‌ندابه‌تیه‌وه ده‌توانرښت بزميرينو په‌يوه‌سته به ياساپژڅرښى سيستمى به‌رهمه‌مېتانه‌وه، كه‌وايوو ده‌توانيت باسى ((باشترين شتووه‌ى عه‌قلانيه‌تيش بكات)). كه ئهم باشترين شتووه‌يه‌ش بڼو فيبهر ته‌نها يه‌ك ماناى هه‌بوو: زډرتين قازانچ له‌سهر بڼاغى باشترين حسابى مومكين. ئهم پيداگرتنه له‌سهر لايه‌نى نه‌زموونى (كه له ياسا بېركارى و شيكاره‌كاندا ده‌رده‌برښت) باسى عه‌قلانيه‌ت له‌باسى ئامانچ (پان له‌په‌يوه‌ندى به‌ئامانجه‌وه) بوږده‌خاته‌وه. فيبهر باشترين شتووه‌ى عه‌قل له هه‌نوكه‌دا ده‌نرژتته‌وه، بڼو هيچ په‌يوه‌نديه‌ك به ئامانجه‌وه ((ئگه‌ر چى خوى له سهره‌تادا ده‌يگوت ئاگاي له‌و په‌يوه‌نديه هه‌يه)).

له لايه‌كى نيه‌وه تا ئو راده‌يه سهرنجدان له گړانكاري چه‌نديه‌تى، (ده‌بيت هوى نه‌وه‌ى) پېشكه‌وتنى ته‌كنه‌لوزى و پېشه‌سازى بوون وهك قه‌ده‌ريك ده‌ركه‌ويت (قه‌ده‌ريك) كه ته‌نها يه‌ك ماناى هه‌يه: ده‌سه‌لاتو چه‌وساندنه‌وه وهك ناچارى و قه‌ده‌ريك ده‌رده‌خات. له‌م قه‌ده‌ريه‌ته‌شه‌وه (كه‌به به‌رواى ماركيوز شرعيه‌تدانه به بڼو عه‌قل) تا شرعيه‌تدان به چه‌مكى ناعه‌قلانى ((كاريزما)) ته‌نها يه‌ك هه‌نگاو دورين ((۵۵)). ليره‌دا ماركيوز ده‌گه‌رښته‌وه بڼو بنه‌ماى تيورى

ره‌څخه گرانه و به ټاوازيك كه بيري نوسينه كونه كاني ((موركهايمر)) مان ده‌خاته‌وه، ده‌گاته شو نه‌نجامه‌ي كه شيوازي به‌دور له نرخو به‌هاكان كه فيبر به‌رده‌وام ځوي به به‌رگريكو وه‌فاداري ده‌زاني، ټنگه‌ريشتمني ره‌څخه‌گرانې شو پيشنيارانه له‌ناو ده‌بات كه ته‌كنه‌لوزياو پيشه‌سازيويون له چوارچيويه سيستمې به‌رهمه‌پنهاني فراواني كالادا، له‌سر بماغه‌يان دامه‌زراوه.

ليړه‌وه چيدې ته‌كنه‌لوزيا نه‌ك وه‌ك چون كه هه‌به واته وه‌ك دياره‌يه‌كي ميژويي _ كومه‌لايه‌تي به‌لكو وه‌ك ټامانجي كوتايي ده‌ناسرټ. له‌نه‌نجامي هم به‌د حالپونه‌شدا نيت‌ر عه‌قلي ته‌كنيكي جي‌ي عه‌قلي سياسي ده‌گريته‌وه و زږد به‌ټاساني جياپونه‌وي هيري كار له ناميره‌كاني به‌رهمه‌پنهان وه‌ك پيداويستنې‌كي ته‌كنيكي (چروره فني) ده‌رده‌خات.

ټاشكرايه هم ره‌څخه‌يه كه به ټاوازيكي توندي ماركسيانه، نوسراوه ځوي جيا له و باوه‌په‌ي ماركيوز نيه كه له سيستمې سوسياليستدا (نيت‌ر پټويست به‌وه ناكات بلټين كه ماركيوز سوسياليزمي به‌و سيستمانه دانده‌نا كه له شوره‌وي و نه‌روپاي شه‌رقيدا هه‌بوو). ته‌كنه‌لوزيا له خزه‌ته‌مروځدا داده‌زيت و عه‌قلي ته‌كنيكي، ته‌كنيكي ټازاډيه^(۹۱). ((يورگن هابرماس)) له ليكولنه‌وه‌ي ((ره‌څخه‌كي ماركيوز له فيبر)) دا نه‌وه ده‌رده‌خات كه ده‌ره‌نجامه‌كاني ره‌څخه‌كي ماركيوز زياد له سنور دوده‌كه‌ويته‌وه و ده‌سلاټ له‌گل^(۹۲) ((عه‌قلي ته‌كنيكي‌دا)) ده‌كات به‌يك شت. تا نه‌و جيگه‌يه‌ي بونيادي ((عه‌قلي ته‌كنيكي)) به ((ټاميري)) داده‌نيت و نه‌مه‌ش به‌جه‌وه‌ري ده‌سلاټ له‌قه‌لم ده‌دات. واته ته‌كنيك به‌زمانې خودي ماركيوز ((نه‌خشه‌يه‌كي كومه‌لايه‌تي _ ميژوييه)) كه ده‌سلاټ مومكين ده‌كات و ځوشي وه‌ك ده‌ره‌نجام يان نه‌نجامي كوتايي ده‌سلاټ داده‌نيت.

ره‌څخه‌ي هابرماس له ماركيوز كه له وتاريكدا هاتوه به‌ناوي ((ته‌كنيك و زانست وه‌ك ټايدولوزي))^(۹۳) له‌سر نه‌و بڼه‌مايه دامه‌زراوه كه ((چونيك كړنې ته‌كنيك و ده‌سلاټ راست نيه)). له نيوان عه‌قل باوه‌پي. (وته‌كنه‌لوزياو زانست) له

لايه‌ك و چه‌وساندنه‌وه و ده‌سلاټدا له‌لايه‌كي دي، په‌يوه‌نديه‌كي ميژويي هه‌به، به‌لام ته‌كنيك ده‌سلاټ نيه. شو په‌يوه‌نديه‌ش ده‌تواني له‌ناو بچيت. ته‌كنيك ((نه‌خشه‌يه‌كي ميژوييه له ده‌سلاټ و به ټامانجي به‌رپاكردي ده‌سلاټ)). به‌لام هم نه‌خشه‌يه به‌هيچ شيوه‌يك ((سيفه‌تي زاتي ده‌سلاټ)) نيه... هه‌ركاتيك ماتايه‌كي جياواز بق سروشت ده‌سته‌به‌ر بگريټ، نه‌وا ماناي جياواز له ده‌سلاټ، سود، زانست و ته‌كنه‌لوزيا، په‌يدا ده‌بټ. هم خاله شو مه‌سه‌له‌يه‌يه كه له وتاره‌كي ماركيوزدا هراموشكراوه. به‌لام له كتيبي ((مروځي ټاك ره‌ه‌ند)) دا لي ورد بوته‌وه. ماركيوز له به‌شي شه‌شمي هم كتيبه‌دا له زير ناوېشاني ((نه‌نديشه‌ي ټاك ره‌ه‌ند)) دا باسي جياوازي چه‌مكو ماناكاني كړيوه كه ده‌ره‌نجامي ټيگه‌يشتني جياوازي ټيمه‌به بق سروشت^(۹۴).

((هابرماس)) له ره‌څخه‌كيدا بق نوسينه‌كي ماركيوز ده‌رياره‌ي فيبر نه‌وه‌ي ده‌رخست كه عه‌قلانيه‌تي زانست و ته‌كنيكي وه‌ك ټايدولوزيا كارده‌كات (يان كاريگه‌ري ټايدولوزي هه‌به). بڼه‌ماي ره‌څخه‌كي ((هابرماس)) ټنگه‌ري به‌ره‌بسيني شو چه‌مكي عه‌قل باوه‌په‌ش ده‌گريته‌وه كه له كتيبي ((دياله‌كتيكي روشنك‌ري)) دا هاتوه. له راستيشدا هابرماس له كتيبي ((گوتاري فله‌سفي مؤډيرنيتي)) دا به‌م كار هه‌لده‌سيت، به‌لام پيش نه‌وه‌ي باسي هم ره‌څخه‌يه بگه‌ين، پيوسته به‌وردتر بڼه‌ماكاني تيرواني ((هابرماس)) مان ناسيبيت كه نه‌مه‌ش ځوي بابته‌ي نه‌سكي پېنجه‌مي هم كتيبه‌يه.

پيشه‌سازي كلتور و كلتوري جه‌واوه‌ري

به‌يك له گرنگ‌رين باسه‌كاني دپاله‌كتيكي روشنك‌ري باسكړني پيشه‌سازي كلتور و به‌رهمي سه‌ره‌كي هم پيشه‌سازيه، واته كلتوري جه‌ماوه‌رييه. لوزيكي به‌رهمه‌پنهاني كاري كلتوري وه‌ك كالا له نه‌نجامدا ده‌پته‌ه‌وي كلتوريكي دزيو بې به‌ها كه كاريگه‌ريه‌كي ټايدولوزي هه‌به: واته ويته‌يه‌كي هه‌له له په‌يوه‌نديه كومه‌لايه‌تيه‌كان و شيوه‌ي ده‌سلاټ له‌به‌رده‌م هوشياري مرفه‌كاندا ده‌خولقيني: شه‌رعيه‌ندان به‌په‌يوه‌نديه مروژنه‌كان، ((تيشودورو ټادرتو)) به‌دريزايي ده‌يه‌كاني پاش بلاويونه‌وه‌ي دپاله‌كتيكي روشنك‌ري، له چنډ وتاريكدا مريژه‌ي به‌م باسه‌دا كه گرنگ‌رينيان بريټين له: ((سه‌بارت به‌خسه‌له‌تي

بنايه تي مۇسقىقاو وىزانى بىيستن))، ((پىرۇڭى
 كلتورى جەماوهرى))، ((سەرچىكى دى لى
 پىشەسازى كلتور)) و چەند وتارىك سەبارەت بە
 تەلەفىزيونو سىنەماو كاتى پشوو...^(۹۰) ئادىرتق
 پىش نووسىنى دىالەكتىكى رۇشنگەرىش لىو
 نامانەدا كە نووسىبىوى بى ((ئالترىنيامين))ى
 ھاوپىيى و تىبايدا رەخشە لى و تارى
 ((بەرەمى ھونەرى لى سەردەمى لى بەرگرتنەو ھى
 (تکپیر) مىکانیکىدا)) ى بنىامىنى گرتىو... چەند
 لایەتتىكى گىرنگى سەبارەت بە پىشەسازى كلتور
 كلتورى جەماوهرى لى جوارچىتو ھى دەر و لۆزىكى
 وىرانكارى عەقلىتامىرىدا باسكردو بوو بە يەككى لى
 بنەماكانى رەخەگرتن لى مۇدىرنىتى.

((ئادىرتقو ھۆركھامەن)) لى دىالەكتىكى
 رۇشنگەرىدا دەريادىست عەقلىتامىرى و بنەما
 عەقلىاوەپى مۇدىرن، ھەموو بەرەمىكى كلتورى
 ۋەك كالاپەك بەرەمىدىتى و (بەم شىتو ھى)
 لى بەرەمى كلتورىشداو بە پى ھەمان لۆزىكى
 ((بىت ناساى)) كالاكان، جىهان بە لىنگە و قوچى
 وىتە دەكرىت: بەرەمى فەكرى ھونەرى ئەگەر
 چى بانگەشە سەرىخەقلى لى پەيوەندىەكانى
 بەرەمىھىنان دەكەن، بەلام تەنھا ۋەك پاشكۆزى
 ياساكانى بازارپ دادەھىترىن. پىشەسازى كلتور،
 تەكەلۆزىا و دەرئەجامەكانى عەقلىتامىرى بەكار
 دەھىتت بى ئىو ھى پەرە بە دەسەلاتى
 سەرمايدارى بدات. رىكخستى سەرماپەدارانەى
 بەرەمىھىنان و سىستىمى ئابورىو كۆمەلەپەتى
 لى سەر بنەماى مولكەپەتى تاپپەتى ئامىرەكانى
 بەرەمىھىنان و مەملەتلى و سودخوۋانى، (ھەموو
 ئەمانە) ئەگەرى دەرەكەوتنى يان سەرھەلدانى
 ھىزە داهىتەرە فەكرى و مەنەۋىەكان لى ھەنە.
 ئىو عەقلى رەخەگرو عەقلىتە سەرگوت
 دەكرىت كە رىگا بى خەيالى جوانناسى دەكانەو.
 و كلتورىش رۆلىكى سەرەكى دەھىتت لى پىرۇسەى
 ((نامرۇفانە كىرنى پەيوەندىە كۆمەلەپەتىەكاندا))
 ئەم رۆلەش رىگا خۇش دەكات بى ئىو ھى لى
 كارتىكرىنەكانى ئەم سىستەمە تىپىگەين.
 نووسەرانى دىالەكتىكى رۇشنگەرى ھەستىار بوون
 بەرامبەر دىوست بوون و پىكھاننى رەگەزەكانى
 توتالىتەر لى كلتورداو دەريادەخست كە بوۋى
 گىشتى ((مىدان العام))، (ۋاتە) ئەم بوۋىادانەى

سەرىخەقلى بەرامبەر بە دەۋلەتو بەرامبەر بە كۆمەلگەى
 مەدەنى)) بە ھاۋىكارى دەزگاكانى راگەياندن، ئەم
 ھەلەيان لى مۇرۇف سەندوۋە كە بتوانىت جىاۋانى بىكات
 لى نىۋان بابەتى عەقلى و بابەتى نا عەقلىندا، ئەوان
 نوۋەنى مۇسقىقاى جەماوهرى ((لى نوۋەنى ئادىرتقا
 مۇسقىقاى جازو پاش پەرەپىدانى باسەكانىشى
 نوۋەنى: مۇسقىقاى راكو پاپ، كلىپ فېدق) ئەدەبىياتى
 جەماوهرى ((لى رۇمانە خەك پەسەندەكانەو بى
 چىرۇكە داپىرۇاۋەكان (ترسىە-)) و بەرنامە رادىۋىسى
 تەلەفىزيونەكانىان ھىناپەو ھى تاپپەتى نوۋەنى
 ((فلىمى سىنەمايى)) يان ھىناپەو كە ((كاركرىنى
 ھىزى تەمشاچى و ۋەرگىرىنوۋە مىكانىكى دەكاتو
 ھىزىان دەخاتەزىر كونتروپلى خۇپەو ھىچ رىگەپەك بى
 خەپالكرىنەو ھى ئامىلنەو...)) ((۶۰)) و تەننەت
 تەماشاچىش توۋشى ئىو ۋەھمە دەكەن كە ((خەرىكى
 تىگەپىشتن لى شىتە)).

كارتىكرىنى كارى رۇزانە لى سەركاركرىنى عەقلى بە
 تەۋاۋى لى رۇزانى پشودا دەردەكەۋىت: لىزەت و پشوو
 دەگۆتىرىنەو بى كاركرىنى مىكانىكى ھىزىش (زەن) و
 بىر كىرنەو ھى ئەندىشە كىرن دەپىت بە شىتەكى ھىلاك
 كەر... لىزەت لى و شىۋىتەداپە كە (بىر كىرنەو ھىكى
 سەرىخەقلى) پىۋىست ئەپىت. بەرەمى ھونەرى ئەك لى
 بوۋىادى دەروۋنى خۇپىدا (كە بى دەرك كىرنى
 پىۋىستمان بە پەپەك لى عەقلىتە ھەپە) بەلكو لى
 ئامازەو سىمبول سادەكانىدا، دەرەك دەكرىت^(۹۱)... ۋاتە
 نىزەم دەپىتەو بى سىمبول ناسرلوۋ دىپارەبوۋەكان.
 نەخشەى ماناناسى بەرەمەكە دەپىت بە بابەتتىكى
 لاۋەكى كە ((دەكرىت پىشەپىنى)) بىكرىت. بەم
 شىۋەپەش ھەم سەرىخەقلى داهىتەرەنەى بەرەم لى ھەنە
 دەپىت (ۋە ھەنە چىنگى سەرماپەدا دىل ئەكرىت: ۋەك
 سىنەما گەرانى ئەمىرىكى) ھەم تۋانەى ۋەرگىر بى
 داهىتەنەى مانەى تازەو دۆزىنەو ھى دەرئەجامىكى
 شەخسى و تاپپەت، لى ھەنە دەپىت يان بەتەۋاۋى كەم
 دەپىتەو. مانا دەپەسرىتەو ھى سەۋداۋ مامەلەى
 بەرەمىھىنانى كالو بازارپەو. مۇرۇف لى تۋانەى
 داهىتەرەنە (ۋەپىزى مەنەۋى خۇپى) بى ئاگا دەپىت و خۇ
 دەكرىت بە كلىشە ھەلومەرجە دىپاتىبوۋەكان و
 رۇمانەستانداردو "تاك ماناكانەو ھەرىشتىكى تازەو
 نوۋىش ئەفرەتاۋى دەپىت و نەرىتە كۆنەكان دەپىتەو.

ئەم پىرۇسەى دەسەلاتكرىتە بەسەر ھىزىداو تەسلىم
 بوۋى بەسەۋداۋ مامەلەى ھىزە توتالىنەرەكان، بە

هونەری مۆدێرن (کە بەرەدەوام لەبەردەم هونەری جەماوەریدا بەرگری لێکرنووە) تاوانبار دەکات بەو هیواوەیەشە لە کارتێکرنە کۆتاییەکانی هونەری جەماوەریدا. ئادرتۆ کە چەندان جار لە بەرەمەکانیدا ((بە تاییەتی لە لەسەفەیی مۆسیقای مۆدێرن))دا هونەری مۆدێرنی ستایشکردووە دەبیگوت کە ئەم هونەرە ((بۆی ئێوە هەمەکی (کلی) و بپرواینانە بە گشتگیری ئێزێن)) راوەستاوە، لەم وتارەدا دەنوسیت کە ئەم بەرگری ئەوەندە گۆشەگیر و دەرکراوە و ئەوەندە خراوەتە پەرە و ئەوە کە چیدی ناتوانیت کاریگری و کارایی هونەریکی بالای هەبێت.

ئێستا با باسی یەکێ لە سەرچاوەکانی باسەکی ئادرتۆ ھۆرکھایەر بکەین لە سەر ((پیشەسازی کلتور)). جورج سیمیل لە سەرەتای سەدەی بیستداو لە ((تراژیدیای کلتور))دا (١٩١١/١٩٠٠) نوسیویو (کلتوری فەردی) کە ناویانابوو ((کلتوری زاتی)) لە کلتوری گشتی (جمعی) یان ((کلتوری بابەتی)) جیاوازیە. ئەم دیوانە تەنانەت لە سەتە وەختە کە مەکانیشدا پێکەو کۆنابنەووە ناگۆنچێن. دابەشبوونی کاری کۆمەلایەتی گرنگی بە کلتوری بابەتی دەدار خەڵک کلتورێک وەرەگرن یەک لایەنە و زیاد لە پێویست پەسپۆرێ (تەخەسەس) و لە بنەڕەتدا ناکاملاو ناتەواو. قەیرانی کلتوری زاتی، ناکەکان بێتواناوت دەکات لەو هیوای لە سەرچەم دیاردە کلتوریەکان تێبگەن و گرنگیش بە هەندێ کاری مۆدێرن چەندان جار زیاتر لە هەندێکی دی دەدا.

بە بروای سیمیل ناتەبایی لە کلتوردا (بریتیه لە ((تراژیدیای کلتور))^(١). ئەم باسە تا رادەیک لەو باسەی مارکس دەچێت کە جیاوازی دەکات لە نێوان کاری فکری و کاری جەستەیدا. بە ھۆی جیاوازی یوان ئەم نووکارە، ھۆشیاری لە ژبانی کۆمەلایەتی جیا دەبێتەو. چەند شێوەیەکی ھۆشیاری (لە قالبی زانستی تەکنیکی و پەسپۆریدا (تەخەسەس) لە پڕۆسەی بەرەمەھێناندا دەمێننەو، چونکە پێویستی تەکنیکیان پێی ھەیە.. بەلام شێوەکانی دی ھۆشیاری (لە قالبی زانیی تەجربیدا (مەرفە نەری) دور لە نیاز و مەسەلەکانی بەرەمەھێنان دەمێننەو.

ئادرتۆ (و پێش ئەویش فالتز بنیامین) جیاکاریەکانی باسەکی ((سیمیل)) ی یان قبوڵە.

بنیامین جیاوازی لە ناو خودی ((بەرەمەیی کلتوریشدا)) دۆزێووە نوسی: ((ھیچ بەلگەیەک لە ژباڕ ((ھجارە)) ناتوانین بدۆزینەو لە ھەمانکاتدا بەلگەی بەرەریەت (نەبی)) ((٦٧)). کە وابوو ژباڕ ھەمیشە نامازەیی بۆ ئێوە لایەن و قسانێ کە نەوتراو، واتە باسی ((نەتوانینی دەریزین)) دەکات. ئادرتۆ پاش چەند سالتیک واتە ھۆکە پۆستموڤێرنیسەکی بنیامینی بەم شێوەیە درێژە پێدا:

((ھەموو کلتوری پاش ئاشوێتێز، تەنانەت ئێوە وەختە توندانەش کە ئاراستەیی کراوە جگە لە زیل ھێچیدی نیە. کلتور لە پاش ئێوە و رولوانەووە بۆ بونیادنەووە و چاککردنەووی خۆی، بێتەووی ھیچ بەرگریکە لەبەردەم زیادە پەرەوێزەکان خۆیدا بکات، راستەوخۆ گۆراوە بۆ ئایدیۆلۆژیا. (دیارە) پێشتریش بە شێوەیەکی بەزەبەر (بالقو) ھەروا بوو، ئیدی کلتور ھەولیدا لەو روبەر و روبوونەووی بوونی مانیدا، ئیلاھامی بداتی و ئەمەش نەدەکا بۆ جیابوونەووی ھەرز (زەھن) لە کاری فیزیکی)) ((٦٨)). ئەم دەریزینە توندپەرە کە تەنانەت نکول لە دەستکەوتەکانی مۆدێرنیسمی هونەری دەکا، لە سەر بیاغەیی چەمکێک بونیادنراوە کە دەتوانین بە بەراورد لەگەڵ نوسینەکی ((سیمیل)) دا ناوی بنێین ((قەیرانی کلتور)): ((مۆڤ بەرەو بەرەریەتێک دەچێتە پێشێ کە کلتوری ئێمە راستەوخۆ جگە لەو ھیچ پێشان نادات)).

ھەریز مارکیوز لە ((وتاریک سەبارەت بە ئازادی)) دا (١٩٦٩) کلتور بانگەدەکا بۆ یەکگرتن لەگەڵ کارداو داوای ((تواندەووی هونەر)) دەکا.. واتە تواندەووی لە کارو ژبانی رێژانەدا. بەلام خەسەلتی ھەموو دیدگایەکی توندپەرەوانە ئەوێ زوو لە بیر دەچێتەو. ئەو کەسێ رایدەگەیتێت لەبەر ئەوێ ناتوانی خۆی لەبەردەم نژیاتی و بابەتە جیاوازیەکاندا رابگرێت، بە ئاسانی لە بیرێ دەچێتەو. ئادرتۆ پاش وتاری ((نەخسەیی پیشەسازی کلتور)) نیشان گەرایەو بۆ بەرگریکردن لە هونەری مۆدێرن (بە تاییەتی لە دوا بەرەمەیدا ((تێزێ جوانناسی))) لە وێدا بۆمان دەردەکەوتێت کە بەرەمەکانی ((بیکێت)) و ((شوئنبرگ)) ی پاش ئاشوێتێز، زیل نەبوون. مارکیوزیش تەنھا سێ سال پاش ((وتاریک سەبارەت بە ئازادی)) لە ((دزە شوێش و شوێش)) دا (١٩٧٢) باسی پێداویستی لایەنگری هونەری مۆدێرن و سەرەخۆی کرد.

{دیارە} بێگومان نکولیکردن یان ئینکار کردنی دیدگای توندپەرەوانە بەمانای ئینکاریکردنی ناوھێرکی

باسه که نیه: واته ((قهرانی کلتور)).. قهرانی که ته‌نھا دهرنه‌نجامی دوری به‌رهمی هونری و کلتوری نیه له به‌رهمه‌یتانی مادی (و له زورینه‌ی کومه‌لگاوه)) به‌لکو زیاتر قهرانی که چیدی ((ووتن)) بی دهرنه‌نجام و نه‌ستم ده‌کات. نه‌م خالی دوا یی به‌کجار گرنگه، چونکه وه‌لامی نه‌و پرسیاره ده‌داته‌وه: ((که بقی نابر تو نه‌وده‌نده لای پوست و پیرنیسه‌کان نازینه؟)).

نه‌و گرفته‌ی له‌به‌رده‌م نابرتو وورکه‌یامه‌ردا بوو له باسکرینی ((پیشه‌سازی کلتوردا))، هه‌مان نه‌و گرفته سه‌ره‌کیه بوو که له‌به‌رده‌م سه‌ره‌جهم تیوره‌ی ره‌خنه‌گرانه‌دا راده‌وه‌ستا: پی‌توره‌ی نئیمه بۆ هه‌سه‌نگانی دوانه لیک‌دزه‌کان (چاگه‌و خراپه، راست و هه‌له ...)) چیه؟ نه‌م پی‌توره‌ی گه‌ره‌یه له کوپوه به‌ده‌ست دیت و چون ده‌ناسریت‌وه؟ ره‌خنه‌گری کلتوری خۆی به‌رهمی نه‌و کلتوره‌یه که ره‌خنه‌ی ناراسته ده‌کات. چون ده‌توانین دلتیابین که نامیره‌کانی ره‌خنه‌گرانی دروسته؟

نابرتو له وتاری ((ره‌خنه‌ی کلتوری و کومه‌لگا)) دا له کتیبی ((به‌یانه‌کاندا)) (۱۹۵۵) نویسیوتی: ((کلتور ته‌نھا کانتیک راسته‌قینه و هه‌قیقیه که بی قه‌ید و شه‌رت، ره‌خنه‌گرانه‌بیت))^(۹). نه‌و، ره‌خنه‌کاری به‌جه‌وه‌ری بونیادی کلتور داده‌نیت. به‌لام پی‌توره‌ی نه‌م ره‌خنه‌یه چیه؟

فریشته‌ی میژوو

باسی پیشه‌سازی کلتور و نه‌و خالی نایا پیشه‌ووتنی میژووی مانای هه‌یه یان نه‌و؟ نئیم له دنیای ((فالتز بنیامین)) نزیک ده‌کاته‌وه... به‌پیریاریک که کاریگری قولی له‌سه‌ر نوسه‌رانی دیاله‌کتیکی رۆشنگری هه‌بوو. وتاری به‌ناویانگی بنیامین ((به‌رهمی هونری له سه‌رده‌می له به‌رگرته‌وه‌ی میکانیکیدا)) (۱۹۳۶)^(۱۰) و دوا به‌رهمی به‌ناوی ((چه‌ند تیزیک سه‌بارته به‌فله‌سه‌فه‌ی میژوو)) ((۷۱)) (۱۹۳۹) به‌نو ده‌قی سه‌ره‌کی و بونیادی ده‌ژمیرین.

به‌پستی وتاری ((به‌رهمی هونری...)) به‌هۆی پیشه‌ووتنی ته‌کنه‌لۆژی و له‌به‌رگرته‌وه‌ی (تکییر) ته‌کنیکی و میکانیکی، به‌رهمی هونری که له سه‌ده‌ی نۆزده‌دا به‌هۆی په‌یداوونی

وینه‌گرته‌وه (عکاسی) و له‌سه‌رتای سه‌ده‌ی بیست‌دا به‌هۆی سینه‌ماوه، هه‌نگاوێکی گه‌وره‌ی بۆ پیشه‌وه‌نا، نه‌و توانایه‌ هاته‌نا‌راوه که به‌رهمی هونری به‌شێوه‌یکی فراوان دوباره به‌رهم به‌یتریت‌وه‌و له‌به‌ری به‌گیریت‌وه‌و به‌فرق‌شریت. تا پیش نه‌م گۆرانکاریانه نه‌م به‌رهمانه چه‌ند خه‌سه‌ل تیکیان هه‌بوو: تاکانه بوون، دور بوون له ته‌ماشاجری ژبانی رۆژانه‌وه و لی‌ره‌وه خه‌سه‌ل تیکی نه‌فس‌ناوییان هه‌بوو که بنیامینی له ژیر کاریگری رۆمانسیه‌کانی نه‌لمانیدا، ناوینا {{دروشان‌وه (تجلی)}} (به‌نه‌لمانی Erfahrung و به‌ئینگلیزی Aura). به‌رهمی هونری پاش سه‌رده‌می ((له‌به‌رگرته‌وه)) (تکییر) خاوه‌ن ره‌سه‌نایه‌تی و ((دروشان‌وه - تجلی)) نیه. وه‌ک نه‌وه‌ی ((نرخ‌سروتی (نایینی) نه‌فیکراییت. له‌به‌رامبه‌ر نه‌مه‌دا به‌رهمه‌ هونریه‌کان له شکی نوسه‌ه چاپکراوه‌کاندا وه‌چایی چوناپه‌تی جیاوازه‌وه یان (وه‌ک فیلمو وینه) چونه‌ته ناو کومه‌لانی خه‌لکه‌وه. به‌م شێوه‌یه تیکه‌یشتنێکی تازه بۆ هونره‌ ماتۆته‌ ناراوه: نه‌گه‌ر چی به‌رهمی [هونری] دروشانه‌وه‌ی (تجلی) رابردووی له‌ده‌ستداوه، به‌لام له‌ناو نابووه‌ی خه‌لکدا جێگه‌ی بۆ خۆی کردۆته‌وه‌و کاری کردۆته‌ سه‌ر هوشیاری هونری و ستاتیکی و لی‌ره‌شه‌وه کاری کردۆته سه‌ر شێوه‌ی تیکه‌یشتنیا بۆ ژبان و هه‌لومه‌رجی کومه‌لایه‌تی.

هیگڵ پێشتر له پارچه‌ی ۶۸ کتیبی ((فله‌سه‌فه‌ی یاسا)) دا پێشبینی نه‌مه‌ی کردبوو. نه‌و به‌روای واپور که له‌م حاله‌ته‌دا به‌رهمی هونری و ناوه‌رۆکه‌ فکریه‌کی، سروشتیکی میکانیکی وهرده‌گریت. پێده‌چیت که خالی گرنگ له‌ باسه‌که‌ی هیگڵدا نه‌وه بیت که به‌رهمی هونری ده‌گۆریت بۆ ((کالا)) یه‌ک:

((به‌لام سه‌بارته به‌ به‌رهمه‌ هونریه‌کان، نه‌گه‌ر شکل (که بریتیه له وینه‌کرینی به‌روپاکان له‌ باب‌ه‌تیکێ دره‌کید) وه‌ک شتی که ته‌ماشای بکه‌ین، {نه‌و} مولیه‌تی فهردی هونرمه‌نده به‌ پله‌یه‌کی نه‌وتێ که لاسایکردنه‌وه‌ی کاره‌ هونریه‌که له‌ به‌ره‌ته‌دا ده‌بیت دایه‌تانی بۆ توانای هونری و عه‌قڵی لاسایکه‌ره‌وه. له‌ کاری نه‌مه‌دیدا نه‌وشکه‌ی که به‌ هۆیه‌وه {به‌رهمه‌ هونریه‌که} ده‌بیت به‌ شتی که دره‌کی (یصبیح شینا خارجیا) سروشتیکی میکانیکی هه‌یه. هه‌مان نه‌م شته‌ش له‌باره‌ی دایه‌تانی (اختراع) ده‌زگایه‌کی میکانیکیه‌وه (اله) راسته. چونکه فکر، له‌ حاله‌تی به‌که‌مدا، وه‌ک یه‌ک پارچه (کتله‌ واحده Enbloc)

دەرناکه ویت (بۇ نمونه) وەك پەیکەرئىك بەلكو له ناو زنجیره يەك سیمبول تەجربىدى و پىگە وە بەستراودا، دەرەكە ویت. له كاتىنكا فكر له حالەتى بومەدا ناو پۇكىكى ميكانيكى وەرەگرت. و رىگە و نامیرهكانى بهرهمهتانی ميكانيكى ئەم شتانهش دەستكەوتى هەموانە و بهرهمى كارى خەلكانىكى رۆرە. بەلام له نىوان بهرهمى هونەرى له لایەك و بهرهمهتانی كالاكاندا له لایەكى دیه وە، دەتوانین چەند قۇناغىكى گواستەنە (مراحل انتقالیه) بدۆزىنە وە كه كم تا رۆر خاوەنى سروشتى هەربو لایەكەن))^(٧٧).

بەلام بنیامین برۆای وانیه كه بهرهمى هونەرى به هۆى له بهر گرته نە وەى ميكانيكیه وە (تکپیـ ميكانيكى) ناو پۇكىكى ميكانيكى وەرگرتى. ئەو به پىچە وانه وە، برۆای واپوو به چوئە ناو وەى هونەر بۆ ناو جەماوەر، ئاستى هونەر دانابە زىت، بەلكو ئاستى هوشيارى جەماوەر بەرزەدە بێتە وە. لێرە وە له وتارەكەيدا رۆر سەرنجى له هونەرى ((سینەما)) دلو ((بە شۆپشێكى دانا له ئیدراكى هونەرىدا)).

بنیامین تا رادە يەك به هۆى لایەنگرى ماركسیزم و شۆپشى روسیاو له ژێر كاریگەرى ((برۆخت)) دا ((كه رۆر هاوێرى نزیكى بوو)) سینەماى یەكێتى شورەوى له دەیهى ١٩٢٠ دا به نمووێكى بەرزى هونەرى جەماوەرى دانا كه له پێناوى پێشخستنى ئاستى هوشيارى جەماوەردا به كاریت. ئەو هونەرى سینەماى شورەوى له بهرامبەر، هونەرى سینەماى رۆژئاوا داناو نوسی ((له ئەو وروپای رۆژئاوا سەرمایەگوزارى سەرمایەدارانە له پێشەسازى سینەمادا، توانای تێركردن و جێبەجێ كرنى نیازەكانى ئەو مرقفە نوێى له ناو بریووو بۆ ئەو ویتەى خۆى بهرهم بهێتیتە وە. ئەم هەلو مەرجەدا ئامادەكەرانى فیلم هەول دەدەن سەرنجى جەماوەر له رێى نمایشە خەيالى و گومانلێكراوەكانە وە رابكێشن))^(٧٨).

ئەو و ئادرتق به سروشتى كۆنەپرستانەى هونەرى جەماوەرى دادەنا، به برۆای بنیامین ((رەگەزى پێشكە و تنخوازى هونەرى مۆدێرن))

بوو، ئەو وەش كه ئادرتق وەك نموونەى هونەرى مۆدێرن ستایشى دەكرد، لای بنیامین ((خەيالبازیەكى گومانلێكراوانه)) بوو كه سەرچاوەكەى له ((تېزوى كلاسىكى هونەر بۆ هونەردایە)). ئادرتق له نامەيكەدا بۆ بنیامین (١٨ مارت ١٩٢٦) هۆكانى خۆى بۆ جیوازى تېروانىنى له بنیامین، مێتایه وە ((٧٤)). ئەم نامەيه هەلگرى ناوكى سەرەكى تېروانىنى ئادرتقى بۆ هونەرى جەماوەرى. ئادرتق باسى ئەو ((گشتگیریه درۆزەى)) كرد كه هونەرى جەماوەرى دەخولقیتى و نوسی كه له نىوان هونەرى رەخنەگرانە یان مۆدێرن و هونەرى درۆوو نزمى هونەرى جەماوەرىدا هیچ پەيوەندیهك نیه.

ئادرتق یەكانگیرى (و پەيوەندى) وەرگرانى هونەرى جەماوەرى به ((هاوێشیموون له بى فكریدا)) داناو وەلامى نموونە نوسراوكانى بنیامینى دایه وە. بنیامین وەكو برۆخت ستایشى یەكانگیرى تەماشاجپانى له پێناوى تێگەشتنى هاوێشى مانای (فیلمەكاندا) كړبوو، بەلام ئادرتق كاردانە وەى تەماشاجپانى به تەقلیدى و ((جۆرئىك له نمایشكردن به یەكانگیرى)) له قەلمدا. ئەو دە سال دواى ئەو له ((نیالهكتىكى رۆشنگەرىدا)) ((پێگەنىنى هاوێشى تەماشاجپانى فیلمەكانى چارل چاپلنى)) به كاردانە وەيكى درۆزن و كۆنخاوانە دانا كه تەنها ((نمایشىكى گشتیه)) ((كه ئەندامەكانى جگە له كۆمەلى مۆناد (یان رەگەزى تالو تەنیا) زیاترین، هەموان خۆیان به لەزەتى هاوێى بوون لەگەڵ ئەوانى دیدا، بەخشیوو. هاوانەنگى نىوان ئەمانە جگە له كاریكاتۆرئىك له یەكانگیرى زیاتر نیه))^(٧٩). لەو نامەیدا كه باسى دەكەین ئادرتق نووسیویەتى (كه واپوو دیدگای سوقرات كه (دەيگوت) جوانى دەبێت سویمەند بێت به شیوە يەكى گالته نامیز، سەرکەوتوو)). چونكه برۆخت و بنیامین، دلخۆشن به ((زیاد بوونی هوشيارى وەرگران)) و ئاشكراشە لێرە وە تا هونەرى بەرپرسيار تەنها يەك هەنگاو دوورین. بەدەر له تازەگەریه هونەریەكانى ((نیزنیشتان)) ، ((پووفكىن)) و ((دالۆنكۆ)) ئەو و پڕوپاگەندە سیاسەكانى بهرهمەكانیان به ((هوشياركەرە وە)) دابنێن، هیچ نیه جگە له قبولكردنى ناو پۇكى ئایدیۆلۆژى ئەو پڕوپاگەندانە.

دەتوانین له ناوچوونى دروشانە وەى (تجلى) بهرهمى هونەرى كه بنیامین مێتایهتە ئاراو، به ((ئەفسانە دامالینى)) مۆدێرنیتی دابنێن. ئەمە خالىكە خودى بنیامین له ككتیبى ((پاساژەكاندا)) ئاماژەى بۆ كړبوو و ((كتیبىك كه دواسالەكانى ژيانى بۆ نوسینی تەرخان كړبوو و ئێستای)) له شیوەى كۆمەلئىك وتارو یاداشتدا ماوێتە وە))^(٨٠).

* ئەم بەشەى قسەكانى (مگى) م بەرامبەرى وەرگێژانە عەرەبىكە كرنۆتە كوردى وێتە له ككتیبى: ((اصول فلسفه الحق _ مېكل _ ت: د. امام عبد الفتاح امام _ دار الفنون للكتاب والنشر _ القبه البانيه ١٩٨٢ _ ص ١٧٩ _ و.ك))

به لّام ئادرتق پيش هه موو كه سىڤ وه لّامى ئهه
 خالەى دابووه كه ئهفسانه وهفسونى مؤدبىرنىتى
 له وه مه زه نه به له ((گشتىگرى دروژنانه)) دا زياتر
 دهرده كه وىت، تا له هه رشتىكى بيدا، ئادرتق
 نوسىبووى كه هه ر به ره مىكى پيشه سازى
 كلتورى كه به ئه ندازهى زۆر و بۆ جه ماوه رىكى
 زۆر به ره مه ده هينى، له راستيدا سه رچاوهى نامۆ
 بوون و به شتبوونه. ئهه زانیه [واته ئهه زانیهى
 به ره مهى پيشه سازى كلتورى ده بيه خشى - و.ك]
 جوانناسانه نيه به لكو له سه ر بنه ماى عاده تو
 ئاشناساى له گه ل ره مزو كلتیشه كاندا، دروست
 ده بىت. بنىامين ((وه رگتى كرىسى (جمعى)
 ((۷۷)) به ره مهى هونه رى به شتىكى ئىجابى
 ده زانى و به نيشانهى جيهانىكى دادنه ((كه به
 ته وارى له ئهفسانه رزگارى بووه)) لای بنىامين
 ئهفسانه مانایه كى ئىجابى نه بوو ((رهنگه بتوانين
 بلتين بنىامينيش وهك هيگل ئهفسانهى به
 پله يكى تپه رتقراوى هوشيارى ده زانى))^(۷۸).
 ئهه به رگرىكردى بنىامينه له مؤدبىرنىتى.
 دروشانه وهى (تجلى) به ره مهى هونه رى
 سروشتىكى ئهفسانه يه. ديدگاى ئهفسانهى
 له سه ر بنه ماى لىك چوونى شته كان يان ماناى
 شاراو وه ناديار، راوه ستاو. ره مزى ئهه ده لاله ته،
 سيمای پيرۆزه له هه موو ئهفسانه يه كدا، ئهه
 ((بنه ما فكر به تايبه ته له بارهى حه قيقه ته وه))
 له سه رده مى مؤدبىرندا نكولى لىكراوه. رهنگه
 بتوانين بلتين كه له تپه وانى بنىاميندا له
 به ره مهى مىكى هونه ريدا له نوان (تجلى) و ((رهگه زى
 عه قلانيدا)) Ration جياوازی هه يه، دياره هيچ
 به ره مهى مىكى هونه رى ته نها له رهگه زى عه قلانى
 دروست نابىت، نه گينا چيدى هونه ر نابىت. نرخی
 سروتى (اينسى) يان ته جلى يا تايبه ته ندى
 ئهفسانه يى به ره مهى [هونه رى] تا راده يه ك
 ده مینتیه وه، به لّام بنىامين ده لىت له سه رده مى
 تازه دا رهگه زى عه قلانىته به سه ر ته جليدا
 سه رده كه وىت.

به دهر له ره خنه كانى ئادرتق سه باره ت به
 دهر نه نجامه عه مى (و سياسى يه كانى) ديدگاى
 بنىامين كه باسما ن كرد ده بى ئهه خاله ئاشكرا
 بكه ين كه رهگه زه دروستكه ره كانى به ره مهى
 هونه رى، بى ته جلى بى مانان. كارل كرناس
 ده يگوت ((هه رچى زياتر له وشه كان نزىك بينه وه،
 ئهوان له ماوه يه كى نورتره وه سه يرمان ده كه ن))
 پيشتر بينيمان كه بنىامينيش وهك ئادرتق له

نواى ((سيميل)) وهه باسى نه توانينى دهر پرىنيان
 كردوه، كه وابوو ئهه توانايهى بنىامين له وتارى
 ((به ره مهى هونه رى...)) دايه به ((هونه رى جه ماوه رى))
 ده دا چيه ؟ بق سه لماندنى ئهه خاله كه كارل كرناس
 ده سال به ر له وتارى ((به ره مهى هونه رى...))
 دركانبووى، شيعر باشترين شوونه يه. شيعر (كه خودى
 بنىامين بق باسكردنه مؤدبىرنىتى پشتى پيه ستبوو و له
 كتيبى پاساژه كاندا له شيعرى بوللىر كوليتيبووه)
 شوونه يه كه له وه هونه رى كه بى ته جلى بى مانايه،
 بوونى نيه. چونكه له نوان ده لاله تى وشه كان و مانا
 مه جازيه كانى له شيعردا، جياوازیه كى گه وه هه يه.
 بنىامين له كتيبى پاساژه كاندا (۱۹۳۵-۱۹۳۹)
 دهرىستوو كه ده توانين خالىكى گرنگ له شيعرى
 بوللىر دا بۆزىنه وه: مؤدبىرنىزمى به ره مهى هونه رى
 هاوپى شتىكى كونه كه له كونييدا ئاناسرىته وه...
 واته رهگه زىكى ئهفسانه يى له شيعرى ئهه شاعيره
 تازه گه ردا سه ريه لداوه، [به شيوه يه ك] كه ته نانه ت
 خوشى هوشيار بووه پى و ليره وه يه كجار ئهه خالەى
 وهك ((كه پانه وهى شتىكى كۆن له ناوچه رگه
 تازه گه ريدا)) باسكرد. ليره دا ديا له كتيكى ((ئهفسانه و
 مۆدبىرنىتى)) ((نریت و مؤدبىرنىزم)) تىك ده شكىت. واته
 گرنگترين ئهفسانهى مؤدبىرنىتى له ناو ده چىت.^۱ نه گه ر له
 پشت زمانى مه جازى و ئىستعارى شيعرى بوللىره وه
 (زمانىك ده ايتىانى شاعرى مؤدبىرنىزمه) ته جليه كى
 ئهفسانهى و كۆن راوه ستابىت، كه وابوو له باب ته تانه شدا
 كه په يوه ندى به ده ايتىانه وه نيه، ئهه شته كونه،
 نه ريتى يان ته نانه ت ئهفسانه يى و نه ناسراوه، به
 هيزىكى زياتره وه ده توانيت ه بىت. بنىامين ده نوسيت
 كه ((زمانى ده رىاي)) شاعير بيره ينه ره وهى پارىسه:
 پارىسى بوللىر شارىكى مؤدبىن و هيزانى و ماليخولياىى.
 شارىكه غرق بووه له ژۆر ئاوو كاندا. شارىكى زه مينى
 نيه و ژۆره مينيش نيه، به لكو شارىكه كه له نورگه يه كى
 ئهفسانهى ده چىت له ژۆر ئاوو كاندا. ليره وه به پى و
 وتهى بنىامين، مۆزووى مؤدبىرنىتى به رده وام له مۆزووى
 رابردو، له سه رچاوهى خو يه وه، مه رجه عى قسه
 ده هينىته وه. ئهه م مۆز كه گرنگترين هاوپى (ۆر له
 حه قيقه تدا هاوپى نهرى) هونه ره، به باشى هه وال له
 بارهى زيندو بوونى ئهفسانه يان نرخی تايبه وه دىنى.
 له هونه رى به رجه سته كاريدا له ره سمكردنه وه تا
 وینه گرتن و سینه ما (كه بنىامين هه موو ئه مانه به و
 هونه رى به رجه سته كارى داده نى) ديسان ده توانين

^۱ مه بىت ئه وه به كه پلنگه شى مؤدبىرنىتى كه ده يگوت ئهفسانه كانى
 له ناو پروردو، جكه له ئهفسانه يه ك هيچى دى نيه. (و.ك)

((شکلگیری شیوه‌ی یکی تازه له ناماده‌بوونی نه‌فسانه بدوژینه‌وه. نه‌م خاله به‌تایبه‌تی سه‌بارت به هونه‌ری مؤدیرین راسته که ((هر شتیکی مؤدیرین)) وه‌ک بودلیژ ده‌لیت: ((نورترین شته‌کانه .. وات به |دیره‌ک| او جیابوونه‌وه‌یه‌که‌وه ناماده‌ی هه‌یه (که ده‌لالت له نرخ‌ی شاینی و ته‌جلی ده‌کات). ده‌توانین بلتین بنیامین له کتیبی پاساژه‌کاندا تا راده‌یه‌ک له خالیک نرک ده‌بیت‌وه که نه‌و به‌وایه‌ی پیتشوری پوچ‌ل ده‌کاته‌وه سه‌بارت به له ناوچوونی ته‌جلی له به‌ره‌می هونه‌ریدا له‌سهرده‌می لیگرتنه‌وه‌و نویاره به‌ره‌مه‌ینانه‌وه‌ی میکانیکیدا. به‌ناسانی ده‌توانین ده‌ریخه‌ین که ((وینه‌گرتنر سینه‌ما)) ماوه‌یه‌ک (مسافه) له نیوان هوشیاریه‌کاندا دروست ده‌کهن که هه‌م نه‌فسانه‌یه‌و هه‌م دیدگای بنیامین له‌باره‌ی یه‌کانگریه‌وه (نه‌وه‌ی ئادرتق پی‌ی ده‌گوت ((گشتگیری نرۆینه) له ناو ده‌یات. هه‌رچه‌نده بنیامین ((به‌ره‌می هونه‌ری...)) و ((کتیبی پاساژه‌کانی)) به‌ته‌واوکه‌ری یه‌کتر داده‌نا، به‌لام ده‌توانین ببینین که له گرنگترین خالدا نه‌م نوو ده‌قه وه‌کو یه‌ک نین. به‌ناشکرا له باسی بنیامین سه‌بارت به بودلیژ له ((کتیبی پاساژه‌کان)) دا (که به‌جیاش وه‌ک کتیبیکی سهریه‌خۆ له باره‌ی بودلیژه‌وه بلاوکه‌رایه‌وه))^(۷) گه‌رانه‌وه‌یه‌ک ئادرتق ده‌بینین بۆ بیرۆکه‌ی ته‌جلی. ره‌نگه‌ بتوانین هاویری ئادرتق بین که ده‌یگوت بنیامین له ((به‌ره‌می هونه‌ری...)) دا له ژیر کاریه‌ری بریتخدا ملی بۆ کارتیکرینه‌کانی گوتاری مارکسیزمی دابوو، به‌لام یاداشت‌کانی له ماوه‌ی ساله‌کانی ۱۹۲۷ تا ۱۹۲۹ خۆی رینگای بۆ ((لۆژیک‌کی جیساوان)) کرده‌وه. بنگومان یاداشت‌کانی نه‌م سالانه گرنگیه‌کی مه‌زنیان له په‌ره‌سه‌ندنه‌ی نه‌ندیشه‌ی بنیامیندا هه‌یه. له‌م لیگولینه‌وه‌یه‌دا بوو بنیامین تیگه‌یشتنیکێ تازه‌ی بۆ فه‌لسفه‌ی میژوو ده‌سته‌به‌رکرد. تیگه‌یشتنیکێ که رۆریه‌ی نویسنه‌کانی پیتشوری خۆی به‌تایبه‌تی چه‌مکی پیتشکه‌وتنی میژوویی، ده‌خسته ژیر پرسمیاره‌وه. ره‌نگه‌ لیژه‌شدا هه‌ندیک روادای سیاسی رۆژانه کاریان له نه‌ندیشه‌ی بنیامین کربیت. روادای وه‌ک ئیمزاکردنی په‌یمانی ده‌ست درۆی نه‌کردن له نیوان ئەلمانیا‌ی نازی‌و یه‌کتی شوره‌وی و نزیکیه‌وه‌ی هه‌ردوو ولات له‌یه‌کتر. به‌هه‌رحال گرنگ نه‌وه‌یه له ((چه‌ند تیزیک له باره‌ی فه‌لسفه‌ی میژوو‌وه)) بنیامین خۆی له

ده‌سه‌لاتی گوتاری مارکسیستی رزگار کردو تیگه‌یشتنیکێ تازه‌ی بۆ فه‌لسفه‌ی میژوو پیتشکه‌ش کرد. تیگه‌یشتنیکێ که کاریه‌ریه‌کی گه‌وره‌ی کرده‌ سه‌ر هه‌زی ئادرتقو هورکه‌یامه‌ر. نه‌وان دوا نویسنی بنیامینیان به‌تایبه‌تی ((چه‌ند تیزیک)) یان له ولاته یه‌کگرتوه‌کانی (ئه‌مه‌ریکا) له رۆی ((هانا ئارنته‌وه)) به‌ده‌ست گه‌یشت و خۆتدیانه‌وه. بنیامین چه‌ند مانگیک پیتشتر له دوا‌یداییدا له‌گه‌ل ((ئارنت)) دا که به‌ره‌و نه‌مه‌ریکا ده‌چوو، نه‌و نویسنانه‌ی پیندا بوو. له‌و ماوه‌یه‌دا بنیامین له یاش داگیرکردنی فه‌ره‌نسار له رۆی راگردیدا بۆ نیسپانیا، له شارۆچکه‌یه‌کی سنویدا، خۆی کوشتبوو.

((چه‌ند تیزیک له‌باره‌ی فه‌لسفه‌ی میژوو‌وه)) گرنگترین به‌ره‌می بنیامینه. دابراو جیابوونه‌وه له هه‌موو نه‌و شتانه‌ی له ساله‌ کورت به‌لام پر دره‌وشانه‌وه‌کانی نویسنیدا، بووینه‌و ریزگر له‌به‌رده‌م تیگه‌یشتنیکێ دروستدا بۆ مؤدیرینی، لیژه‌دا رینگه‌یه‌کی تازه‌ی له‌به‌رده‌مدا کرده‌وه. نه‌و بۆ هه‌میشه له مارکسیزمی شوروی جیا بوویوو. بنیامین له ((یه‌که‌مین تیزیا)) باسی قه‌موریک ده‌کات که له ناوبلی مرفیکێ ئالیدا دانیشتوو و چاویری جوله‌کانی ده‌کات. نه‌و مرفه‌ ئالیه له هه‌موو یاره‌کی شه‌تره‌جدا ده‌ییاته‌وه به‌لام له حه‌قیقه‌تدا نه‌وه قه‌موره‌که‌یه که ده‌ییاته‌وه ((مرفه‌ ئالیه‌که مارکسیزمی میژوویه ته‌نها نه‌گه‌ر تینۆلۆژی به‌کار به‌یتی)). بنیامین له ((تیزۆ ده‌مه‌دا)) ده‌نوسیت که تیگه‌یشتنی ئیمه (یان راستق ته‌سه‌وری ئیمه) بۆ خۆشه‌ختی نه‌جای سه‌رده‌می ئیمه یان نه‌جای خه‌یالی رۆژگاری ئیمه‌یه بۆ نایینه‌ده. لیژه‌وه مسیانسم وه‌ک باوه‌ر به رزگارکه‌ریک له ناوچه‌ریه‌ی تیگه‌یشتنی مؤدیرنایه بۆ خۆشه‌ختی. مؤدیرینی که له‌و باوه‌ره ((میسانیکیه)) جیا بو بۆوه، له حه‌قیقه‌تدا پابه‌نده پیتوه‌ی ((۸۱)). له ((تیزۆ پتجه‌مو شه‌شه‌مدا)) باسی نه‌وه‌یه که [تیگه‌یشتن] ئیدراکی سه‌رده‌می مؤدیرین ناتوانی له رابردو و کاریه‌ریه‌کانی رزگار بیت^(۸). له ((تیزۆ حه‌وته‌م)) دا به‌راشکاری هاویره که میژوونوس ته‌نها هاویری سه‌رکه‌وتنه‌وه‌هه‌ر راله‌کردنیکێ رابردو، گیرۆده‌ی به‌ره‌وه‌ندی سه‌رکه‌وتوانی نه‌مپۆ رابردووه. میژوو له‌حوکمی هاویری ده‌سه‌لاتداراندایه. میژوو سه‌رکه‌وتاون (بالا ده‌سته‌کان) ده‌ینوسنه‌وه‌و نه‌م لاینه‌ میژوویه له خۆیدا هیچ نه‌یه جگه له ره‌نگه‌نه‌وه‌ی (نازارو) ره‌نجی رابربوون. نه‌وه‌ی نه‌مپۆ وه‌ک مژده‌ ئازادی ده‌رده‌که‌ویت، کۆبوونه‌وه‌ی (نازارو) ره‌نجه‌کانه. هه‌ر به‌لگه‌یه‌کی زیار له هه‌مان کاتدا به‌لگه‌یه‌که له به‌ریه‌یه‌ت که ته‌نها هه‌والی

سهرکه و تنه کان ناهینئ: ((سه رچاوهی نه مړو. .
ته نها قه زاری نه ندیشه و تواناگان نیه، به لکو
قه رزاری نازارو ره نجی بی ناو و نیشانو
هرامو شکر اوی نه که سانه په که هاو زه مانی
بیر یارانو به تواناگان بوون))^(۸۰).

له ((تیزی هه شتم)) دا نه م جوگمه
راچله کینه ره هاتووه ((نهریتی سته ملیکراوان
فیترمان ده کات که نه هه لومهرجه نااساییه
تیایدا ده ژین. نه ک ناوارتن (استپناو) به لکو
یاسایه))^(۸۱).

نه مه هاواری بیر یارنکه که له توفانی ۱۹۴۰ وه
گوتمان لیده بیت. نه وه له دروشمه شوړشگریه کانی
ژیانی چالاکانه ی فکری خوی مالناوایی ده کاتو
پیمان ده لیت مؤدیرنیتی خولقاری ساته وه خته
قه بیرانویه کان و ((نه م هه لومهرجه نااساییو
ترسناکه)) نیه، به لکو سه رجهم میژووی
مؤدیرنیتی نه م هه لومهرجه په. قه یرانیکه
به رده وام. به م شیوه په پهره سندنو پیشکوتن
بی مانا ده بن ((یکه ک له هژگانی به ختی
سهرکه و تنی فاشیزم نه وه بوو نه یاره کانی له ژیر
دروشمی پهره سندنو وه پتویسته کی (چروړه)
میژووی قبولیان کرد))^(۸۲) رینه ی کاملی
مؤدیرنیتی له ((تیزی نوه مه دا)) هاتووه.

تابلویه که له ((کلی)) به ناوی ((فریشته ی
نوی)) وه، فریشته یه ک پیشان ده دات که
هه ولده دات له جیگه یه ک رابکات که ماوه یه کی زځر
به تیغ کړنه وه تیایدا راوه ستابوو. چاره کانی
ده دره وشیننه وه ده می کردو ته وه باله کانی
کراونه ته وه. ده توانین فریشته ی میژووش
وادابننن. روی کردو ته رابردو، له کاتیکدا نیمه
شایه تی زنجیره یه ک روداین نه وه ته نها کاره ساتنکی
بیوتنه ده بینن. کاره ساتنیک که ویرانیه کی زځر
دروست ده کاتو ده دیخاته ژیر پی ی. فریشته که
ده یه ویت بمیننه وه، مردو کان زیندو بکاته وه و
هه موو شته شکاوه کان چاک بکاته وه. به لام
ره شه بایه ک له به هه شته وه ده ست پیده کاتو و به
ده وری باله کانیدا ده سوړنه وه که چیدی توانای
داخستنن باله کانی نابیت. نه م توفانه به
شیوه یه کی ناچاری باله فریشته که وه به ره و
ثابینه ده ک ده نین که پشتی تی ی بوو. له ژیر
پییدا ویرانیه کان زیاد نه کن. نیمه به م توفانه
ده لاین گه شه کردن))^(۸۳).

خالی گرنگ نه وه په فریشته که روی له
نیمه په. نیگای نیمه (که روی له فریشته که به)

ره شه باکه به ره و فریشته که ده نیرت. دیدی نیمه نیگای
نیمه که ده دره وشیته وه له خه یالی به هه شتی
مؤدیرنیتییدا به لام له رابردو وه دیت و وه توفانیک
رنگای دروست کړنی خورشبه ختی له فریشته که ده گرن:
توفانی ی گه شه کردن.

((کانت)) ده یگوت به مه ی رؤشنگری و مؤدیرنیتی
تیکه یشتن له نیستا یان زه مانی هه نوکه په (حاجر).
بنیامین له ((چند تیزیکدا)) ده لیت که نه م به مایه
زه مانی نیستا وه ک ساته وه ختیکی پهره سندن
ده ناسیت. نه و [واته بنیامین] ده ریده خات که
تیکه یشتنی سوسیال دیموکراسی بو پهره سندن تا چ
راده یه ک ترسناک بوو [تا چ راده یه کیش] ترسناکه
(پهره سندن وه ک شتیکی ناچاری لیهات که به
شیوه یه کی میکانیکی و له هیلنکی راست (یان
پتچاویپتچا)) به ره و پتیشه وه ده چیت)).

به لام نه م پیشکوتنه خه یالیه. له ((تیزی
چوارده مه دا)) ده خوینینه وه ((میژو بابته ی بونیادیکه
که جیگا که نه ک زه مانی خالی و چوینه که، به لکو
زه مانیکه وه رگریاو له ناماده بوونی (چوړ) نیستا وه
jetztzeit))^(۸۷). لیره دا بنیامین سودی له وشه ی
کانتی (Gegenwaert)) وه رنه گرتووه که به ساده یی
مانای ((زه مانی هه نکه)) په، به لکو پاس له
(ناماده بوونی نیستا (چوړ الان) ده کات. ره نکه
بنیامین نه م چه مک ی له Nunc Stans ی عرفانی
مه سیحیه وه وه رگرتیت: نیستا نه ک وه ک ساته وه ختیک
یان پارچه یه ک له هه مک ی زه مان، به لکو وه واقعیه تیک
که پشت به رابردو ده به ستی و چند رافه کردنیک بو
رابردو ده ست پی ده کات. نیستا یان ((زه مانی
هه نوکه)) (زمان حاجر) هیچ نیه جگه له قبول کړن و
وه رگرتنی یه ک مانا، یان یه ک رافه کردنی ثابیت.
که و ابو وینه کانی مؤدیرنیتی وه ک کامل بوون،
تیکه یشتنی نه مړو، تیکه یشتنی گورپانکاری هه موو نه مانه
ده بن به کومه لی چیروکی کون و هه زار جار و تراو
بیسترو.

((له دوا تیزدا)) ده خوینینه وه ((یکه ک له
زینده وهرناسانی سه رده می نیمه نویسیوتی ((په نجا
هه زار سال ژیانی ((مرقی عاقل)) له چاو میژووی
ژیانی نورگاننکی سه رزه ویدا، وه ک دوجرک ی کوتایی
وایه له چاو. بیستو چوار سه ات ژیانی روژنه دا. به
پی ی نه م پتیره میژووی مرقی خاوه ن شارستانیتی
ته نها یه ک له سه ر پینجی دواچرک ی کاتژیر کوتایی،
داگیر ده کات)).

زه مانی هه نوکه یان نیستا وه ک نمونو ی زه ماننکی
پشت به ستو به مسیانسم، هه موو میژووی مرقی له نار
خویدا چر کردو ته وه دروست وه ک جیگای میژووی
مروفاه تی له جیهانی بووندا))^(۸۸).

۱. همچنان مهمترین کتاب تاریخی درباره‌ی مکتب فرانکفورت، کتاب مشهور مارتین جی است:
M. Jay, *The Dialectical Imagination*, New York, 1974.
2. M. Horkheimer, T. W. Adorno, *La Dialectique de la raison*, trans. E. Kautholz, Paris, 1983
ماخذ کارمن همین ترجمه‌ی فرانسوی بوده، اما همه جا، بی‌استثنا، اشارات و بازگفت‌های
کتاب را با ترجمه‌ی انگلیسی قیاس کردام:
M. Horkheimer, T. W. Adorno, *Dialectic of Enlightenment*, trans. J. Cumming, London, 1971
3. T. W. Adorno, *Minima Moralia*, trans. E. F. N. Jephcott, London, 1974.
4. M. Horkheimer, *Notes critiques, 1949-1963*, trans. S. Cornille, P. Ivemel, Paris, 1993.
5. M. Horkheimer, T. W. Adorno, *La Dialectique de la raison*, p. 13.
6. M. Horkheimer, "The End of Reason", A. Arato, E. Gebhardt eds, *The Essential Frankfurt School Reader*, New York, 1978. pp. 26-48.
7. J. Locke, *An Essay Concerning Human Understanding*, ed. P. H. Niddich, Oxford, 1990, pp. 668-688.
8. M. Horkheimer, *Théorie traditionnelle et théorie critique*, trans. C. Mailard, S. Muller, Paris, 1974, pp. 15-40.
9. T. W. Adorno and Others, *The Positivist Dispute in German Sociology*, trans. G. Adey, D. Frisby, London, 1976.
10. A. Comte, *Philosophie des sciences*, ed. J. Laubier, Paris, 1974. pp. 11-14.
11. A. O'Heer, *Karl Popper*, London, 1980, pp. 31-36.
12. M. Horkheimer, *Théorie traditionnelle....*, p. 75.
13. M. Horkheimer, *Théorie Critique*, paris, 1978, p. 351.
14. *ibid.* p. 361.
15. *ibid.* p. 99.
16. *ibid.* p. 365.
17. M. Horkheimer, *Théorie traditionnelle....* p. 40.
18. T. W. Adorno, *Philosophie de la nouvelle musique*, trans. H. Hildenbrand, Paris, 1973. pp. 24-25.
19. T. W. Adorno, *Primes*, trans. G. et R. Hochlitz, Paris, 1986, pp. 7-23.
20. K. Marx, F. Engels, *Selected Correspondence*, Moscow, 1973, pp. 394-402.
21. A. Gramsci, *Quaderni del Carcere*, ed. V. Gerratana, Torino, 1975. pp. 751-752, 1222-1224, 1518-1519.
22. M. Horkheimer, *Théorie traditionnelle....* pp. 219-307.
23. M. Horkheimer, *Théorie critique*, p. 2, p. 6.
24. K. Marx, *Capital*, trans. B. Fowkes, London, 1973, vol.1, p. 102.
25. M. Horkheimer, *Kritische Theorie*, Frankfurt A. M. 1968, Bd. 2, S.292.
26. *ibid.* p. 148.
27. T. W. Adorno, *Negative Dialectics*, trans. B. Ashton, London, 1973, p. 320.

28. G. W. F. Hegel, *Phenomenology of Spirit*, p. 328.

29. *ibid.* p. 344.

30. *ibid.* p. 349.

۳۱. اما این یگانه تفسیر ممکن از متن هگل درباره‌ی روشنگری نیست. نگاه کنید به:

J. D'hond ed. *Hegel et le siècle des Lumières*, Paris, 1874.

32. M. Horkheimer, T. W. Adorno, *La dialectique de la raison*, p. 94.

33. *ibid.* p. 40.

34. M. Horkheimer, *Kritische Theorie*, Bd.1. s.183.

35. *ibid.* p. 159.

36. M. Horkheimer, T. W. Adorno, *La dialectique de la raison*, p. 48.

37. *ibid.* pp. 24-25.

38. *ibid.* p. 51.

39. *ibid.* p. 51.

40. *ibid.* p. 60.

41. *ibid.* p. 69.

42. *ibid.* p. 50.

43. *ibid.* p. 145.

44. *ibid.* p. 144.

45. T. W. Adorno, *Minima Moralia*, trans. E. F. N.Japhcott, London, 1974, p. 147.

46. W. Benjamin, 'Karl Kraus', K. Kraus, *Cette grande époque*, trans. E. Kautholz-Messner, Paris, 1990, p. 27.

47. T. W. Adorno, *Minima Moralia*, pp. 233-235.

۴۸. و. بنیامین، نشانه‌ای به رعایی، ترجمه‌ی ب. احمدی، تهران ۱۳۶۶، ص ۸۷.

49. M. Weber, *Le savant et politique*, trans. J. Freund, Paris, 1963.

۵۰. ا. کاسیرر، زبان و اسطوره، ترجمه‌ی م. ثلاثی، تهران، ۱۳۶۷.

51. H. Marcuse, *Negations*, London, 1968, pp. 201-228.

52. M. Weber, *Économie et société*, Paris, 1971.

53. H. Marcuse, *Negations*, p. 204.

54. *ibid.* p. 203.

55. *ibid.* p. 217.

56. *ibid.* p. 229.

57. J. Habermas, *Le technique et la science comme 'idéologie'*, trans. J.-R. Ladmiral, Paris, 1990, pp. 3-74.

58. H. Marcuse, *One-Dimensional Man*, London, 1968.

59. T. W. Adorno, *The Culture Industry*, ed. J. M. Bernstein, London, 1991.

برای خواندن شماری از مقاله‌های کمتر شناخته شده‌ی آدورنو در مورد صنعت فرهنگ نگاه کنید به:

T. W. Adorno, *Modèles critiques*, trans. M. Jimenez, E. Kaufholz, Paris, 1984.

60. M. Horkheimer, T. W. Adorno, *La dialectique de la raison*, p. 136.

61. *Ibid.* p. 146.

62. A. Arato, E. Gebhardt eds. *The Essential Frankfurt School Reader*, pp. 138-162.

63. M. Horkheimer, T. W. Adorno, *La Dialectique de la raison*, p. 129.

64. *ibid.* p. 153.

65. T. W. Adorno, *The Culture Industry*, ed. J. M. Bernstein, London, 1991, pp. 53-84.

66. G. Simmel, *Philosophie de la modernité*, vol.2, pp. 271-273.

67. W. Benjamin, *Essais*, trans. M. de Gandillac, Paris, 1983, vol.2, pp. 198-199.

68. T. W. Adorno, *Negative Dialectics*, trans. E. B. Ashton, London, 1973, p. 367.

69. T. W. Adorno, *Prismes*, p. 10.

۷۰. و. بنیامین، نشانه‌ای به رهایی، صص ۲۸۶-۲۳۵.

71. W. Benjamin, *Essais*, vol.2, pp. 185-207.

برگردان انگلیسی نهاده‌ها در کتاب زیر آمده است:

W. Benjamin, *Illuminations*, ed. H. Arendt, trans. H. Zohn, London, 1973, pp. 255-266.

72. G. W. F. Hegel, *Philosophy of Right*, p. 54.

۷۳. و. بنیامین، نشانه‌ای به رهایی، صص ۲۵۹.

74. T. W. Adorno and others, *Aesthetics and Politics*, trans. R. Taylor, London, 1977, pp. 120-126.

75. M. Horkheimer, T. W. Adorno, *La dialectique de la raison*, pp. 148-150.

76. W. Benjamin, *Paris, capitale du XIXème siècle*, trans. J. Lacoste, Paris, 1989.

۷۷. و. بنیامین، نشانه‌ای به رهایی، صص ۲۶۲-۲۶۱.

78. R. Tiedemann, *Études sur la philosophie de Walter Benjamin*, trans. R. Rochlitz, Paris, 1987, p. 113.

79. W. Benjamin, *Charles Baudelaire*, trans. J. Lacoste, Paris, 1982.

80. W. Benjamin, *Essais*, vol. 2, p. 186.

81. *ibid.* pp. 185-196.

82. *ibid.* pp. 187-196.

83. *ibid.* pp. 196-199.

84. *ibid.* p. 198.

85. *ibid.* pp. 199-200.

86. *ibid.* p. 200.

87. *ibid.* p. 204.

88. *ibid.* p. 208.

دەربارەى ئاستەنگى ھەنووكەيى

■ كرىشنا مورتى

● و: چنور محەمەد

چونكى بكوژ يا ئو كۆمەلە كەسەي كە نوينەرى
بكوژەكانە، ئو بەھانەيە وەك رىگەيەك
بەكار دەھىنەيت بۆ گەشتن بە ئەجامىك كە بە سوود
بىت بۆ مرقۇف. بەمەش ئىمە ئىستا دەكەينە قورىانى
ئايىندە - ئىدى ئەوە گرىگ نابىت بە رىگەيەك ئىشى
پىيگەيت، لەبەر ئەوە مەبەستە ئاشكراكانمان
ئەجامىك بەرھەم دەھىنەيت كە دەلەين بە سوودە بۆ
مرقۇف.

لەبەر ئەوە ئەم تىگەيشتە رەوشىكى ھەلەيە بۆ
بەرھەم ھىنانى كۆتايى راستىو بەھانەھىنانەوەي تۆ
بۆ ئەو رەوشتە لەرىگەي تىفكىرەوە ھەلەيە.
جۆرەكانى قەيران كە پىشتەر روويداوە، مەسەلەيەكى
پاوانكرىنە (استغلال) بۆ شەكان يا بۆ مرقۇف، بەلام
ئىستا پاوانكرىنى فەكرە، كە زۆر زىانبەخشە، زۆر
خەتەرناكە، چونكى پاوانكرىنى فەكر زۆر ويرانكرىنە
زۆر ويرانگەرىشە. ئىمە ئىستا فەرى ئەوە بووين كە
ھىزى پىوپاگەندە بەكىكە لەو بەلاگەورانىەي
روودەدات بۆ بەركارھىنانى فەكر وەك رىگەيەك بۆ
گورپىنى مرقۇف.

بەمەش لە نوپاي ئەمۆ چى روودەدات. ياساۋ
فەرى مرقۇف گرىگ نى، بەلكو گرىگ دەبىت. ئىتر
مرقۇف چىدى مانابەكى نابىت.

پرسىيار: تۆ دەلەيت قەيرانى ھەنووكەيى،
بىپىشىنە. بەچ رىگەيەك ئەمە ئاۋارتە (استىنار)؟
كرىشنا مورتى: ئاشكرايە قەيرانى بىپىشىن
لەسەرتاسەرى ھەموو نوپادا ئاۋارتەو لەھەمان
كاتىشدا بىپىشىنە.

لەماۋە جۆراۋجۆرەكانى سەرتاسەرى مەنۇردا
گەلى قەيرانى جياۋاز ھەيە: كۆمەلەيەتى، نەتەوھىي،
سىياسى. قەيران دىتە دەپوات، سىستىو قەيرانى
ئابوۋرى، دىت دەگورپىتو بەردەوام دەبىت لە فۇرمى
جياۋازدا. ئىمە دەزانىن كە ئاشنان بەم پىرسەيە.
بىنگومان قەيرانى بىپىشىن جياۋازە، وانپە؟ جياۋازە
سەرەتا لەبەر ئەوەي ئىمە نە بە پارەو نە بەشتى
واقىعى مامەلەي لەگەل ئاگەين بەلكو وەك فەكر
مامەلەي لەگەل دەكەين. قەيران ئاۋارتە چوونكى
لەبۋارى تىفكرىندايە. ئىمە نوژمنايەتى لەگەل فەكر
دەكەينو بەھانە بۆ كوشتن دەھىنەو، لە ھەموو
جىگەيەكى ئەم جىھاندا بەھانە بۆ كوشتن
دەھىنەو وەك رەوشى بۆ كۆتايى راستى، كە
لەناۋخۇيدا بىپىشىنە. پىشتەر، شەرانگىز دەزانىت
دەبى شەرانگىز بىت، كوشتن دەزانىت دەبىت كوشتن
بىت، بەلام ئىستا كوشتن وەك رىگەيەكە بۆگەيشتن
بە ئەجامىكى شەرىف (Noble). كوشتن ئەگەر
كەسى بى يا كۆمەلە كەسى بى بەھانە دەھىنەتەو

تاك كه پټويسته روويډات نهك به پرؤسهى زهمن.
پټويسته نټيستا روويډات نهك به ياني، بؤ به ياني
پرؤسهكان شى ده بڼه وه.

نه گهر به ياني بير له گړپاني خؤم بگه موه، نه وه
ده به ميوانى سرلټټيکچوون، به وهى که من تا
نټيستا له بواړى وټرانسى نام، ناپا ده شى نټيستا
بگړپرټ؟ ناپا ده شى که سيک خؤى له هه نوکه دا
بگړپرټ؟ من ده لټم به لټن، شم مه به سته که وه
قه يرانه، نوټنرى ناوارتنه بؤ گه شتن پڼى پټويستى
به شؤرشىکى فکر هه يه، شم شؤرشه ش له ريگى
هيچ شتىکى تره وه روونادات، نه له ريگى هيچ
کتىبىکه وه نه له ريگى هيچ ريکخراوټکه وه، به لکو
پټويسته له ريگى خؤمانه وه له ريگى هره يکىک
له خؤمانه وه روويډات. ته نيا نه وکاته ده توانين
کومه لى نوئى، ستراکچه ريکى نوئى دورويت له ترس،
دورويت له وکومه له هټيزه وټرانگه وه
له راده به ده رانه ي که خراونته سهره ک دروست
بگه ين، کاتىک تق وهک تاکىک ناگادارى هه مو
فکره کازو هه موو چالاکى وه سترکونه کاني خؤت
بوويت ته نيا نه وکاته گړپان دروست ده بټت.

نټيبنى:

شم وټاره له کتبي

Krishnamurti, the first & Last freedom,
USA, Conada, Harper san Francisco, A Divi
sion of Harper Collins publishers, 1975. P:
(145-147) وه مکتب

نټمه ده توانين مليؤنئى مرؤف نابوود بگه ين، له بهر
نه ده نجاميک به ره هم ده هټينو نه نجامه که ش به
فيکر به هانه ي بؤ ده هټيننه وه، نټمه ش ستراکچه ريکى
گه وره مان هه يه له فيکر بؤ به هانه هټانه وهى
شه پانگيزى، که بيگومان نه ماته ش بيټيشينه.
شه پانگيزى، شه پانگيزيه، ناتوانيت ناسايش به ره هم
بهټينتز شه پ ره وشى نيه بؤ ناشتى. له وانه يه شه پ
سوويکى لاره کى بهټينت وهک توناي له راده به ده رى
فرؤکه کان (aeroplanes)، به لام ناشتى بؤ
مرؤف ناهټينت. شه پ به هانه هټانه وه يکى فيکرى يه
وهک ريټه ويک بؤ هټياني ناشتى، کاتىک هټيزى نه قل
ده ستى بالاي هه بټت له ژيانى مرؤفدا، نه وه
قه يرانيکى بيټيشين ده هټينت.

گه لى هؤکارى تروش هه يه بؤ ده ستنيشانکړنى
قه يراني بيټيشين، يه کټک له وانه گړنگى پندانيکى
ناناساى مرؤف بؤ به ها هه سټيه کان، بؤ سامان، بؤ
ناويانگ، بؤ کاست (به واتى: يه کټکه له چينه
کومه لايه تيه کاني هيندؤس - چين) و ولات، بؤ نه و
هټما تايه تيه ي که تق ده پيؤشيت نيدى تق هه
چيه ک بيت موسلمان بيت يا هيندو يا مسيح يا
کرمؤنيست. ناويانگو سامان، کاست و ولات، ده بټت
هټيزىکى زال، که ريټه ويک مرؤف گيرؤده ي به ها
هه سټيه کازو به ها پيدلويستيه کان ده کات، جا نه گهر
له لايه ن هؤشه وه بټت يا له لايه ن هټيزه وه.
پيدلويستيه کان له لايه ن هټيزه وه به ره هم بهټنريت يا
له لايه ن هؤشه وه، رؤر گړنگ ده بټت بؤ نه وهى
بکوزين، وټران بگه ين، خوټنبرټيزين يه کدى له ناويه رين.
نټمه له ليواړى لوتکه لوتکه به بڼه وه. هه موو
چالاکيه کان به ره وه وټيمان ده به ن جا چالاکى
سياسى بټت يا نابوورى، بيگومان به ره وه نه و
لوتکه به مان ده به نو بؤ ناو نه و نارواويه بؤ ناو نه
نؤزه خ شله ژاويه کټشمان ده کهن.

هر له بهر نه هه يه قه يراني بيټيشين دلاوى چالاکى
بيټيشين ده کات. بؤ دورکه وټنه وه وه درچوون له و
قه يرانه، چالاکيه کى بټيزه مهنى پټويسته، چالاکيه ک
که نه له سهر نه ساسى فکر نه له سهر نه ساسى رټسا
بټت. چونکه هه چالاکيه ک له سهر نه ساسى فکر
رټسا بټت، بيگومان به ره و تټکشاندن ده چټت. نه و
چالاکيه به ريگاي جياواز ته نيا به ره وه نؤزه خمان
ده به ن له بهر نه وه قه يراني بيټيشين پټويستى
به چالاکى بيټيشينه، که ريگه يه که بؤ تازه کړنه وهى

پۆست مۇدېرنىتى

بۇ فەلسەفە كۆرۈنۈش بەسەر جىھانى نوپۇس

— ژان بۇدريار —

■ ئازاد ھەمە

ئاواخىن:

۱. دوان لەتەك خۇ/و لەمەپخۇ. لەماركسىزىمەۋە بەرەۋ نېھلىزىم - ھېچگەرى -
۲. ئەمەرىكا كۆپىيىشكى ئەسلى مۇدېرنىتىيەۋ ئەۋروپاش فېئىرسىۋىن Version - يېڭى بەدۋىچاكرادە. لىرەۋە بەرەستىكردىنى يۇتۇپيا دەستىپىدەكا.
۳. كۆمەلگەى پۆست مۇدېرنىتى شۋىتى بەرەمەھىتئانى نىشانەۋ كۆتاي راستىيە.

□

۱. دوان لەتەك خۇ/و لەمەپخۇ. لەماركسىزىمەۋە بەرەۋ نېھلىزىم - ھېچگەرى -
نۆۋسەر و بېرىارى فەرەنسى ژان بۇدريار يەككە لەدەنگە روناكېرىيەكانى سالانى پاش ھەفتاكان. ئەم روناكېرە پارىسيە بەدۋىيەتلىرىنى پىرۇۋەى مۇدېرنىتىنى رۇۋاۋا نويسازىنىكى بەناۋى پۆست مۇدېرنىتى بەرەمە ھىناۋە. ئەم روناكېرە پارىسيە ھاتوۋە تاكۇتايى بەمەموو روناكېرىنىك بېتىۋ راستىنىك دۇ بەمەموو راستىيەكان بخوۋلقىنى.
- بۇ درىار سەر بەھەمان ئەۋزىنگەۋ بارونۇخە روناكېرىيە فەرەنسىيەكە كەلگەلى لەھەۋسەردەمەكانى

((ۋەك: مىشېل فۇكۇ M.Foucault - ژاك دېرىدا - J.Derrida - ژىل دۇلۇز - J.Deleuze - پېئېر بۇدريۇ P.Bordieu)) تىيايا ژاۋن. شۇپشى قوتابىيان كەلەپارىس لەنايارى (۱۹۶۸) بەرپاكرە ھەمان ئەۋ سالە بىۋە كەبۇ درىار يەكەم كىتىيى بەناۋى (سىستەمى ئوبىكتەكان) بەچاپكە ياندوۋە ۲.

كارە سەرتاييەكانى بۇدريار دەچنە خانەى نىشانەى (شۇپشى ماركسىزىم) يەۋە. بەلام ماركس لەگەل لىككەنەۋە زمانەۋانىيەكانى فېرىنادى سۇسىئ (Ferdinand de Saussur) چوۋە قۇناغىكى بەپىتەۋە، كەدۋاجار رۇدەى بونىادخۋازو پاش بونىاد خۋازەكانى لەخۇ كۆكردەۋە.

بەشئەۋەيەكى گىشتى، كارەكانى بۇدريار تۋانى لەژىرەسايەى بەگگرتننەۋەى بېرەكانى ماركس، لەسەر فېتئىيەتى (بىگەرى) شەكەۋانەكانى سۇسىئ، لەمەپ نىشانە، پەرەستىنى. كەچى پاشان ھەر ئەم بېرىارە فەرەنسىيە لەسەرەتاي ھەفتاكاناۋ بەتاييەت لەنوتۇيى لاپەرەكانى كىتىيى (ئاۋىنەى بەرەمە)، كەلەسالى (۱۹۷۳) بەچاپكە ياندوۋە، ۋەك رەخنەگىرە لەماركسىزىم خۇى دەرەخاۋ، بانگەۋاز بۇ

دابړان له بېړۍ چې پکې رښې ده کا. نږدې لږده وه بۇدريار پټر ناميز بۇ بېړۍ پۇست مۇدېرنيتي ده کاته وه، نو بېړه ی کله ماوه ی سالانی سهره تاي هشتاکانه وه ده ست به سهره لدان ده کات.

دیده سیاسیه کانی بۇدريار له ماوه ی ثم سالانه دا به مېتامورفوسيتکی زياد له پټويست بهرچاوی تپيه پيوه. ثم کله بڼه چدا دیدی به دیدی چې په فهره نسیه کانی شسته کان واپسته بپوه، که که مخه خوی له هه موو بېړايک به نه لته رنه تيفيتکی یوتوپسی کشانوه ته وه. به لام له وه نه که وتوه ره خنه ناراسته ی رۇژناوای نیمپريالیزم وکړه لگه ی پیاوان و ژيانی به رخړی نوی ثم چاڅه نه کا.

بۇدريار له ناخاوتنیکدا سبه بارت به وه ی سؤسیؤلۇژ - کړمه لناس - ه یاخود نه به م جؤره وه سهره تاي وه لاندانه وه دی:

(من) له زانکوی (Nanterre) وه ک پروفیسور ی له سؤسیالوژیا کارم کړدوه. (من) له هه قیفه ندا هه رگیز سؤسیؤلۇژ نه بپوهه. له سالی (۱۹۶۶) هاتمه گډه پانی زانکوی (Nanterre) له ته ک هینری لوفیفر (H. Lefebvre) که وتمه کار. نو کاته هینری لوفیفر نینستیتوته که ی به پټوه دهر د. (من) ته نیا دوسال (۱۹۶۶-۱۹۶۷) وه دووی سؤسیالوژیا که ودم کارم نیا کړد. (من) نه ک له و ماوه ی دا له زانکوی ناوبراودا ماموستای سؤسیؤلۇژیا نه بپووم، به لکو خودی به شی سؤسیالوژیا تا (۱۹۷۸) هه لگیاو.

ماوه یه ک گ ل له سهر کړده شوپشگپه کان (وه ک، Cohn - Bendit) قوتاییم بوون، هه روه ما زږیه ی زږی سؤسیالوژیا وه کان قوتای زانکوی ناوبراویوون. زؤشنېری زږیه ی نووسه رانی ثم چاڅه، ماوه ی سالانی (۱۹۶۸) سهرچاوه ی له سؤسیؤلۇژیا وه هه لده گرت. له پاش (۱۹۶۸) بیشه وه هه موو له چنده بوارنیکدا ده ستیان به کار کړدوه (وه ک بواړی: شیکر دنه وه ی دهر وونی، مارکسیزم، نه نترپؤلۇژیا) و، وتاریشیان تیا دلو. نه شو نما ی بۇدريار وه ک دهر ده که وی نه نتي - سؤسیؤلۇژی نه بپوه. به لکو ترانس - Trans - سؤسیؤلۇژی بپوه. به کورتی، بایه خی بۇدريار به سؤسیؤلۇژیا له په ناوه بپوه نه ک راسته وخل.

- سبه بارت به بۇریدون که کړمه لناسيتکی هاوچه رخی فهره نسییه، بۇدريار پټی واپه ناوبراو له بواړی سؤسیؤلۇژیا دا شویتي دباره. نه وهیشی ثم

سؤسیؤلۇژه فهره نسییه له هه دوو کتیبی (میراتگران ۱۹۶۶ - و دوویاره بهرهم هینان - ۱۹۷۰) نویسیویه تی جیگای سهرنجی بپوه. شایه نی باسکر دنه، بۇدريار پله ی ماسته ری له سالی (۱۹۶۸) له بهر ده ست نه و لږنه یه وه رگرتووه که بۇریدو - جگه له رولان بارت (R. Barthes) و هینری لوفیفر - به کتیک بپوه له نه ندانه کانی.

به لام بۇدريار ده لی: بۇریدو له ناو لږنه که توپه بپوو؛ سبه بارت به کاره که ی (من) یش ووتی: ثم کاره ناسؤسیؤلۇژی و نازانستیه. نږدې نه وه بپوه هر له وکاته وه بۇریدو م کړد به دووژمنی خوم. به باوه پی ثم روناکبیره پۇست مۇدېرنه هچکات بۇریدو به زمانيتکی دیاریکراو نانوسو و به هه مان زمانی نه و وتاره ده نووسی که په خنه ی ناراسته ده کا. نه و شتوازه ش که به کاریده با جؤره کاویژکرنيتکی تیا به دی ده کړی. پاشان زمان نه و مانایه ی بۇ (من) نیه که بۇ بۇریدو هه ی تی. به پټی تیگه یشتنی بۇدريار جیاوازییه کی روناکبیری زږد له نیتوان خوی و بۇریدو هه یه. به ک له و جیاوازیانه ش نه وه به بۇریدو له شیکر دنه وه ی دا پټر له شیکر دنه وه ی مارکسیستیه وه نزیکو، له پوی سؤسیؤلۇژیه وه قوتای رایموند ارون (Raymond Aron) ه.

بۇدريار له وه لاسی نه و پرسپیره ی به م شتویه ناراسته ی ده کړی: (تایا سؤسیؤلۇژی دی له فهره نسا هه یه ثم جؤره ره خنانه ی ناراسته نه کرابی که (شپوه) ناراسته ی بۇریدو ده که ن!!!) به مجوره دیته وه لام دانه وه:

نه خیر، نه ک سؤسیؤلۇژه کان. چونکه سؤسیؤلۇژی راسته قینه زمانی نه ووتی نییه. وه کی تر، بۇدريار له م باره یه وه به م شتویه ده وی: (من) هه ز به شتولز ناکم. چونکه (نه وه) ره ننگدانه وه ی زؤمانسیه ته. له م رووه شه وه نمونه له سهر نه و سؤسیؤلۇژانه دینیته وه (وه ک، Crozir، Rosset) که بی شتوازه ده نووسی، به لام له هه مان کاتدا نرخی زږد بۇ نووسه رو فیه سوفيتکی وه ک (clement rosset) داده نی که زمانيتکی جوان و کراوه ی هه یه.

- بۇدريار دهریاره ی نه و پرسپیره ش که تایا سؤسیؤلۇژیا ی خوتندوه یان نه !!! ناوا وه سهره تاي وه لام دانه وه دی:

(من) زمانی ئەلمانیم خویندوو. پاشان دەستم بە زمانی ئەلمانی وتەووە لەئامادەیکدا کردووە. (من) سۆسیۆلۆژیام وەک بوارو بەش نەخویندوو. هەرەها فەلسەفەش. بەلام توانیوووە شارەزایی لەسەر فەلسەفە پەیدا بکەم. لەلاویدا سەرقالی زۆری کارەکانی ریمبۆود (Rimbaud)، ئارتۆ (Artaud)، نیچە (Nietzsche)، باتای (Bataille) بوم. هەر لەو کاتەدا تیکستی زۆری، نەک تیۆری، بەلکو شیعریم نووسی. لەماوەی ئەمەنی بیست و سی سالییدا پاخوود بەواتایەکی دی لەپەنجاکانا، کاری زۆرم لەگەڵ کارەکانی نیچەدا کرد. ئەوەبوو هەر لەو کاتەدا کارەکانی نیچەم بە زمانی ئەلمانی خویندوو. بەپێی ئەمەیی، (من) دەچمە ریزی یەکەم نەوێ نیچە خوازانی فەرەنسا.

بەبۆچوونی بۆدیار دۆزینەوێ نیچە لەشەست و هەفتاکانا بۆ (ئەو) شتی مەزن بوو. هەر لەو ماوەیدا بۆدیار هەولی داوە تاقیکردنەوێ یەک لەسەر کارەکانی نیچەدا، بەلام حەیف بۆدیار لەم تاقیکردنەوێدا سەر نەکووتوو، ئەو لیژنەیش کە سەرپرەشتی کارەکی کردوو (نیچە) خولزەکان پێکهاوتوو.

- بۆدیار تاییەت بەزۆلان بارت بەمۆرە دەوێ:
لەنیوان کارەکانی (من) و کارەکانی (بەرت) هاوشێوەییەک لەئارادایە. بۆ نموونە، (ئەو) - سیستەمی مۆد - ی نووسی، (من) - سیستەمی ئۆبیکتەکان - م نووسی. (ئەو) - وتاری عاشق - ی نووسی، (من) ئیغراکردن - م نووسی. (ئەو) - بارت بەهۆی خودی خۆمەو - ی نووسی، (من) - ئەوێتر بەهۆی خودی خۆمەو - م نووسی. ئەلبەتە هەر ئەم باسەش (واتە، ئەوێتر بەهۆی خودی خۆمەو) بابەتی دکتۆراکەم بوو.

- هەرەها سەبارەت بەسەرقالبوونی بەسیاسەت و ئایدیۆلۆژیا بەم شێوەیە دێتە روونکردنەوێ:

لەئەمەنی (سی) سالی و بەرەو سەرەو خۆم بەسیاسەت و ئایدیۆلۆژیا سەرقالکرد. لەگەڵ گەشتەم بەئەمەنی (سی و پینچ) سالی دەستم دایە کاری تیۆری، سارتەر (Sartre) و پاشان بونیاد خوازیم خویندوو. هەر لەو ماوەیدا بە زمانی ئەلمانی گەوتە خویندەوێ مارکس و فرۆید.

- سەبارەت بەمیشیل فۆکۆ (M.Foucault)، کە بیراریکی پاش بونیاد خوازو نیهیلیستی پاش

هەفتاکانە، دەلی: کاتی فۆکۆ لەبارە (ویستی زانین) نووسی، کە ئەم باسە بەشێ بۆ (میشۆوی سینکسگەری) گۆفاری -critique- داوی لێ کردم سەرۆتاریک لەم بارەیدا بنووسم. کە سەرۆتارە کەم نووسی ئەوەبوو سەرنووسەری گۆفارە کە (Jean Piel) نەویست ئەم سەرۆتارە بلۆییتەو. دواجار هەر خۆشی نووسراوەکە بۆ کەسی تر بۆ خویندەوێ ناردبوو، ئەم کەسەش ژیل دۆلۆز (G.Deleuze) ببوو. ئەوەبوو هەر لەو ماوەیدا گۆفاری بەناوی کاتە نوێکان (Les Temps modernes) پێوەندی پێوەکردم کەئامادەیی ئەو باسە بلۆیکاتەو.

لەهەمان کاتدا (فۆکۆ) پێوەندی لەگەڵ گرت. فۆکۆ ئەم مەسەلەیی بەئارامی گرتبوو. هەرەها داوی سەرۆتارەکی کرد کە ببخوینیتەوێ و گەتوگۆی لەسەر بکا. دواتریش (من و فۆکۆ) ئەو باسەمان بەتەلەفۆن سی سەعات باسکرد. لەم بارەیدا فۆکۆ بریاری خۆی دا، منیش وەلامیکم نووسی ماوەی سالییک بەسەر ئەمەدا تێپەڕی و ئەوەبوو فۆکۆ تەلەفۆنی تر کردوو.

لەتەلەفۆنەکدا ئاگاداری کردمەوێ کە بریاری داوە وەلامی بنووسی. بەلام (من) ئیدی بیرم لەهیچ گۆفاری تر نەکردوو، نووسینە کەشم لەبلاوکراوەی گالیلی (Galilee)، وەک کتیییک لەژێر ناوێشانی (فۆکۆ لەبیرکە) بەچاپ گەیاند. لەبۆی ئەمەو فۆکۆ زۆر لەبەر چاوکەوت. رەنگە هەر ئەم نووسینەش لەپال ئەوێ بووێ کە بۆدیار بۆ ئەو کۆنفرانسه بانگ نەکرێ کە بەناوی (کۆنفرانسی فۆکۆ) سازکراوێ - کە زۆریەتی ئەو وەرگێڕو نووسەرانی ئەدەرەوێ ناوێوەی فەرەنسا بەشداریان تیاکربوو کە لەسەر فۆکۆ نووسینیان نووسیوێ یان کاری (ئەو)یان وەرگێراوێ.

بەلام بۆدیار دان بەوەدا دەنی کە کتییی (فۆکۆ) لەبیرکە) شتیکی تاییەت نەبوو لەگەڵ خودی فۆکۆ، هەلەشە ئەو بەرەمە بەوچۆرە لیکرتەوێ، کتییی ناوبراو رەخنەیک بوو لەدەسلاتی روناکبیری فۆکۆ، ئەم دەسلاتە روناکبیریەش لەستروکتوری بیری (فۆکۆ)دا چەقی گرتوو.

- لەبارە (لیۆتار) (Lyotard) وێ، کە پۆست مۆدێرنیستیکی فەرەنسییەو بەهۆی کتییی ناوبراو (بەدۆزی پۆست مۆدێرن) ناوی رۆشتوو، دەلی: (ئەو) بەکاری خۆیەو سەرقالەو منیش بەکاری

خۆمەو. بیری فەرەنسی گشتیتی خۆی هیه. ئەم بیست سالی نوایی دیمەنی روناکبیری فەرەنسی ئەواو گۆراو. پیتشت پیتشپرکیتی زۆرتر لە ئارادابوو. وزەیهکی روناکبیری پتریش وەبەردەهینرا، بەلام ئەمۆ لە فەرەنسا باری روناکبیری لەدۆخینکی وەستاودایە. (من) بەگشتی لەسەفەری زۆردام و بەبەردەوام لەدەرەووی فەرەنسام. زۆریی سەفەرەکانیشم بەرەو ئەمەریکایە.

بۆدیار کاتی سەفەر بەرەو ئەمەریکا دەکا خۆی لەناو پرسپاری روناکبیرە ئەمەریکایەکان دەبینیتەو کەهەوالی پاریس لەچیدا. کەقسەش لەسەر (پاراتیقا) ۲ ی روناکبیرانی فەرەنسی دەکا ئەو وەپوودەخا کە (فەرەنسییەکان لەچەقی لووتبەرزێ و خۆناندو پانگەشەکردندا دەژین). سیاسەتمەدارو روناکبیرەکانیشمان لەفەرەنسا ئەو توانایەیان لەدەست داو کەبکارن رەخە لەشتەکان بگرن. ئەم فەرەنسیای کەدەخوای خۆی بکا بەمۆزەخانە بۆ ئوانیتر لەحالتێکی تووندپەو کەنارگیری روناکبیری دایەو، ئافیتشتاش بەیادی رۆژە گەورەکانی لەمەویەری دەژی. ئەم بیریارە پۆست مۆتیرنە بەقسە خۆی تەنیا لەفەرەنسا نەبێ کەهەست ناکا لەمالەوێ، ئەگینا لەهەموو شوێنیتر ئەو هەستی تیا.بە.

- ئەم پتوهندی بەیدی بۆدیار دەوێه سەبارەت بەهیدگر (Heidegger) بەمجۆرەیه: ئەو مشت و مەرە زیادە لەدەرەویەری هیدگر دایە هیچ مانایەکی فەلسەفی نی، ئەم شیوە مشت و مەرە بەلگن لەسەر ئەو لاوازیی لەبیری هەنوکه دایە. ئەو تاوانەش کەدەدریتە پال هیدگر کەگواپە نازی بچووە پیتشت ئاراستە بۆ نمونە مارکس دەکرا، ئەمە بەتایبەت کاتی بیری مارکسیزم پیرۆزی خۆی لەدەستدا، ئەو بوو ئیدی دەستکرا بەخویندەوێ ژانی و تاوانبارکردنی بەوێ بۆرژواپووە. هەروەها کاتی شیکردنەوێ دەروونی رەونەقی خۆی لەدەست دا دەست کرا بەشکنین لەژانی شەخسی (فرۆید) و دەروناسییەکی و ئاشکرکردنی ئەوێ فرۆید سیکسی و باوک خوازیووە. سەریاری ئەوێ ووترا بۆدیار پتیوایە، جیاوازی زۆر لەنیوان ئەوێه کەهیدگر تاوانبارکردنی ئەوێ بیگوناھیش کرد. - تاییبەت بەستاتی بیری کەچۆن تەماشای دەکا دەلی:

بیرم بەمانا باوەکە ی تیۆری بەرەم نەهیناوە. بیری (من) پتر بیریکی وروژنەرە.

۲- ئەمەریکا کۆپییهکی ئەسلی مۆتیرنیتی یەو ئەووپاش فیرسیتۆن - Version - یکی بەدووچارکراو، لێرەو بەراستیکردنی یۆتوپیا دەست پێدەکا.

لەپاش دۆتۆکنیل (de Tocqueville) ۴ هەو بیریارە فەرەنسییەکان دەستیان کردووە بەبایەخدان بەئەمەریکا، بەلام سەبارەت بەپارادۆکسە شاراوو نەهینی و ئالۆزیی لیریکیەکانی ئەم چاخە نوێیەو کۆمەلگای تازە ئەمەریکی ناکرێ هیچ روناکبیریکی فەرەنسی بەبۆدیار بەراوردبکری. بۆدیار ستاتۆی کۆمەلگە ئەمەریکی، کەبۆ ئەو بۆتە نیوهندە جیهان زۆر سەیر شیدەکاتەو. ئەم تەنیا بیریارێکی فەرەنسییە کەلەبارە ئەم نیوهندە نوێیە جیهانەو لیکدانەوێ ئەنجامدای، بەلکو گەلی لەروناکبیرانی پاریس لەمەووە بەرەم هینەرن. ئەم روناکبیرە پاریسی پاش دۆزینەوێ جیهانێک لەدەرەوێ پاریس. بەناوی ئەمەریکا و پاش نووسینی پەرتوکیک تاییبەت بەم جیهانە نوێیە بەناوی (ئەمەریکا) - سالی چاپ ۱۹۸۶ - ناوی زۆری لەئەوروپا و ئەمەریکا پیداکردووە، شوهرەتی بۆدیار لەئەمەریکا گەورەترە وەک لەفەرەنسا. ئەم شوهرەتەش بۆ ئەو بۆچوونە جیاوازانە دەگرێتەو کە لەسەر ئەمەریکا هیناویەتە کایەو، ئەم کتیبە بۆدیار لەبارە دیموکراسیەت و شۆرشی مۆرالی لە ئەمەریکا نی، بەلکو لەم میتنەلینتیتی کۆمەلگای ئەمەریکی و خەونی شاشە کۆمپیوتەر و زانیسی بەتەکنۆلۆژیاکراوی ئەم کۆمەلگە یە، لەم کتیبە دا ئەم نووسەر سەفەریکی جودلواز دەکا. شیوازی لەنووسین بەکار دەکا کە ئەکادیمی یەو پتر لەشیوازی گێڕانەوێ ئەدەبی یەو نزیک.

بۆدیار لەسەر شیوازی دۆتۆکنیل - ئەلبەتە پاش تێپەربوونی سەدەو نیویک - بەچاویکی ئەوروپایەو سترۆکتۆرە ئەمۆرلەکانی کۆمەلگە نامۆی ئەمەریکی دەخوینیتەو و تاپیشی دەکری وەبووی بزالی میژوو دەکەوێو لەرۆژئاواو وەسەرەتادی روو و قارە ئەمەریکا. لەویاوەپشدا بەلام قارە بە دا میژووی جیهان لەکرتایی بووندایەو رۆحی جیهانیش

له راپا بووندايه. بۇدريار له كتيبي ناويراو به (نهمريكا) له زږه ي ليدوان و كاره كاني دا له باره ي ده سلاتو تواناي هم كومه لگه تازه يه بهم شيوه يه ده وي: ده سلات له نهمريكا دا له پله يه كي ده سلاتي به نهمووندايه. نهمريكا وهك حاكمي ده سلاتي سياسي و كه لتووري جيهان بۆته ده ورانيكي نه وتو كه هه موو به ده وريا ده خو ليته وه.

نهم روناك بیره پاريسييه، واي بۆده چي گشت نهمريكا بوه به كاليفورنيا وهك ويته يه كه له ريگان (Reagan) نهمريكا يه كان هه روهك نه وروپاييه كان تاقتي نه وديان نييه له خويان بيرسن نايابو بيان به كاره كاني رابه ره كان يانه يه يان نا !!

نه وه ي نهم بيرياره زږ به لاي وه گرنگه تايهت بهم وولات بۆ نهمي باسباكه نه وه يه، يۆتوپيا لهم وولاته دا به راستيگراوه. نه وانهش له مه دا (واته له به راستي كردني يۆتوپيا) به شداري ناكه ن پتويسته وونين يان به نريژايي زۆږگار ده كه ونه زۆني بيرچوونه وه، بۇدريار له پېژده ي نهم كتيبه دا وولاتي ديزني (Disney) وهك وولاتيكي ره واخوواز به رچاوده خا. نه وه به لاي وه نهمريكا يه ولاتي راسته قينه ي (Disney) ييه نه را نه مانه ن:

Safeways, Freeways، خيڙايي، بيا بانه كان، فيلمه كاني (TV) ن، نهك موزه خانه ي و كليسه و شوينه كه لتووريه كان، بۆ نه وه ي مرقف نهمريكا بناسي و بييني پتويسته به لاي كه مه وه بۆ چركه ساتي له جهنگه ليكي Downtown سه نته ري شار، شويني بازگاني شار. له Painted Desert ياخود له كترلفي له Freeway پياسه بكت، تانه وه ي بۆ دهركه وي كه نه وروپا ونبوه. سه بارهت به (راستي) يش لهم كومه لگه تازه يه دا بوه به راستي يه كي زږده پۆ تياكراو، نه مهش له بهر نه وه ي راستي يۆتوپيا يه و، يۆتوپياش به راستيگراوه.

بۇدريار لهم بهر مه مه دا سه رسامه به وه ي نهمريكا يه كان نازادي و يه كسانيان بۆ هه ميشه يي وه رگرتوه، نه مه له كاتيكا يه كساني له نه وروپا دا ناماجيكي سياسييه و مرقف ململانييي زۆري له پيتاونا كرده وه.

نهم رۆشن بیره پۆست مۆيتره لهم سه رچاوه يه دا له باره ي (نهمريكا) وه نه وه مان بۆ به رياس ده خا كه كاتي هه زار ميل به ناو نهمريكا ليده خوړين نه وكات له باره ي نه و وولاته وه شاره زايي

به يدا ده كه ين نهك به وه ي نه و زانيار يانه ي كه نينستيتونه كومه لئاسي و زانستيه كان پيمان ده لين. نه وي پتر له مه سه يتره لهم وولاته دا نه وه يه، خوړناو بوونه كان به لگه زږينه يه كي زه به لاهه كه يهك سه عات دريژه نه كي شيو، وه رزه كاني ساليش هيچ مانايه كي نه يه. به يان يان به هاره، به نيوه پۆ هاوينه شه وانيش له بيا بانه دا سارده ي نه وه ي هه رگيز زستان بي، لهم وولاته دا، له وولات Disney دا سال گشت رۆځي نو ي ده بيته وه.

نوسه ري نهم كتيبه كاتي گشت به نيو نيويڤو لووس نه نجلس - Los Angeles - ده كا باس له وه ده كا كه ليژه هه مووشتي به پوهو كه شو به به رچاويگراوه تايبي نري. مرقفي نهم وولاته پياده ي ناگاي خوي راسته وخو ده كا. له راستي دا، (USA) تاكه كومه لگه يكه كه تانه مرقف به پريمه تيبي - سه ره تايي - ماوه ته وه، تاكه كومه لگه يكي شه ده تواني تيايدا هه ست به وه حشه تگه ري شته كان، ده م وچاوه كان، ناسمانه كان، ده شته كان بكي. به كورتي بۇدريار ناگادارمان ده كاته وه كه ده تواني به وه ي نهم وولاته وه باس له جيهاني (پوچي) بكي. به لام پرسيا ري نه وهش له نارادايه بۆ نهم دياردانه، بۆ نهم شوينا نه (لووس نه دجلووس، بيا بانه كان، شه قامه قه ره بالقه كان، شوينه رهنگاره نكه كان، ...) به رليكانه وه كه وتون !! رهنگه نه مه پتوه ندي به وه وي قوولاي لهم وولاته دا هه لوه شاوه ته وه. ململاني له نارادايه نژ به مانا، ناواخن، كه لتوور. نهم وولاته شويني پا ياني ده سلاتو ميژوه. له كاتي پا ياني ميژوش دا سروشت وهك نه وي تري كه لتوور و ونده بي. له بري نه وه سروشتو Hightech له ويته ي ناسماني نو ي نه ناسراو گشه ده كا.

بيرياري ناويراو، هه ولده دا نهك ته نيا تراديسيونه سياسي ه كاني نهمريكا شيبكا ته وه، به لكو هه ولده دا پيكه نينه ده ستر كرده كاني (TV) ي نهمريكا و سياسي به ته له فزيون كراوي نهمريكا شيبكا ته وه كه كاريگه ري زۆري به سه ر خه راكته ري مرقفي نهمريكا يه وه به جي ميژتوه.

ناكري ليكانه وه كاني بۇدريار بۆ كومه لگه ي به ر خوړي و زانيار و ته كنه لۆځي نهمريكا و نه وروپايي و، رونكر نه وه كاني بۆ مانفستي تازه گه ري زۆر ناوا به وړينه ي كومه لئاس و بيرياريك دانري. چونكه

گەلێك لەخۆنەران و رۆشنەبیرانی ئەوروپا و ئەمەریكا پاش سەرقالبونى بۆدريار بەبایەتى پۆست مۆدێرنەو، پاش وتاردانى لەسەر ئەمەریكاو ئایندەى مۆدێرنیتى ئەوروپا ئەو بۆچوانەیان لادروست بوو. ئەمە لەلایەك، لەلایەكى ترەو، بۆدريار باس لەخەمى خۆى دەكا، كەگەلى لەچاخانه ئەمەریكیەكان راپابوونە لەبەچاپگەیاندى ككتیبى (ئەمەریكا). گەلى لەو چاپخانانە پتییان وابوو ئەم ككتیبە وێنەپەكى نێگەتێف لەسەر ئەمەریكا پێشاندەدا. بەلام بۆدريار دلتیایە ئەو ئەمەریكایە، كەشتیو پەكى ئەسلىیە لەمۆدێرنیتى پتر بەمالى خۆى دەزانى وەك ئەوروپا، ئەم روناكبیرى نیهلیستى پۆست مۆدێرنە، كەبەوتەى مارشال بېرمان (M.Berman) خۆى مەستى رەوانبێزى پۆست مۆدێرنیتى كرىو، لەجیهانیكى بىكەلتوو بىتورسایى مێژووى وەك ئەمۆ، لەجیهانیك دا كەرنەنگانەو، رەخنە، پیرەوهرى وون بوو، خەون بەناسانى شتەو دەپینى. ئەم نووسەرە فەرەنسێیە كەوورۆتەرى تێمى كۆتایى مێژوو باس لەویستى ئەمۆ دەكا كەچ ویستى بازارى وەخۆشە. جیهانى ئەمۆش كەبەمۆى ئەم ویستەو پیادە ئەكرى لەشوێنێكى وەك ئەمەریكا لەتۆپكدا.

□

٢. كۆمەلگەى پۆست مۆدێرنیتى شوێنى بەرەم هێنانی نیشانە و كۆتای راستى پە بۆدريار لێكۆلینەو، فروانى لەمەپ سیستمى شەمكى - كالاى هاوچەرخ (پێكلام، TV، زێدەپۆلى لەبەكاربێن، گومراسازى، وێنە، مۆدە، بازار، ...) بەرەم هێناو، لەزۆری كارهكانیشیدا وەك زمانێك تەماشای ئەم سیستمە دەكا.

بەشیكى زۆرى بۆچوونەكانى بۆدريار لەم بارەپەو، لەژێر كاریگەرى بۆچوونەكانى فرۆید، لەمەپ ئاناكایى، دان، بەباوەپى ئەم بیریارە رۆژئاویە سەرەدەمى پۆست مۆدێرن لەژێر سایەى چەند دیاردەپەك (وەك، تەكنەلۆژى گەیاندى، شاشەى كۆمپیوتەر، فیزیای كوانتى، هەندى زارلەو، وەك: ئابووجوون، زیاد لەپتویست رىالیتیت، وروژاندن، ...) پیادە دەكرى، هەر لەم بوارەشدا باس لەستروكتۆرى كۆمەلایەتى كۆمەلگە پێشەسازى پەكان دەكاو دەلى:

كۆششێكى و رێنابى گەپان بەدوى بنەچە، مۆ، بەرپر سيارەتى و سەرچاوە (رېفېرنس). لێكدانەو، مێژووش بەهيوای گەپان بەدوى سەرچاوە و گەپانەو، شتەكان بۆبنەچە و سەرچاوەیان شتێكى و رێنابى. لەبەرئەو، شتەكان لەو كەتوون راست بن، راستى لەناو مێژو بونى نییە. لەبەرئەو، شتە كەمێژو لەناو بوون ریشەكێش كرلەو، ئیدى زەمەن ئەو بونەى نییە. بەمۆى زێدەپۆلى لەنەشومنا گەشە لەسەرە مەرگداپە. خێرایەكى بىتامیش لەخێزایى داهاتوو، كەستى و ناچالاكى بەرەم هێناو. بۆیە بەرامبەر بەبزووتن و زێدەپۆلى لەخێزایى دەبى سستى بەرەم بێت. ئەمەش بۆ وەستاندى جولە و دەنگ. پاشان دەبى لەگەیاندى پەلەترمان دەست بكەوێت، چونكە گەیاندى ئەنجامى هاوتایە، مۆلى ئەم كۆمەلگەپە هەموو شتێك لەدەروپەرى خۆیدا كۆنترۆل دەكات، بەلام لەگەلى ئەو شتە هەر تەنیاپە. كۆمەلایەتى ئەم كۆمەلگەپە كۆمەلایەتیەكى رووكەش و ساختەپە. لەو سەپرت، سوپۆكت - خود - لەم كۆمەلگەپەدا هەلوەشاوەتەو. مۆلى ئەم كۆمەلگەپەو، چاخی پۆست مۆدێرن ئیدى ناتوانى باس لە ویستى سۆسیال و كۆلیكتیفى بكە. لەحالاتى ئاوا دەستى سیاسیش بونى نىپە، هەروەها بەرەم مانای خۆى لەدەست دەدا. یاخود مانای نییە. چونكە بەرەم هەر لەزىابوون داپەو پایانى بۆ نییە. دەسەلاتیش لەم كۆمەلگە هاوچەرخانەدا كەدەسەلاتە بەسەر شتەو، لەگەلى كۆرانی شت دەسەلاتیش كۆرانی بەسەردا هاتوو.

لەكۆمەلگەى پۆست مۆدێرن شت و نوێنەرایەتى بىمانان. لەكۆمەلگەى پاش پێشەسازى دا بێرانیكى زۆر لەنێوان شت و مانا، لەنێوان نوێنەرو نوێنەرلەو، هەپە. دەمێكیشە سیستمى شت و نوێنەرایەتى لەئورێكى پوچدا نووستوون. بەپێى ئیدى بۆدريار ژيانى ئەمۆى رۆژئاوا دەكرى بەژيانى پاش ئازادى ناوېرێ. ئەم جۆرە ژيانەش كۆدەتا یان كۆرانی رادىكالى تبابەدى ناكړى و بوونیشى شیاوونى. لەگەپان بەدوى ئیدەكانى بۆدريار لەكارەكانیدا ئەو بەئیدەكرى كەپتر لەهاو، لەكانى باسى ترانس ئیستاتیک و ترانس سێكسویلى وروژاندوو.

شەمەك لاى بۆدريار هەروەك ماركس بەهایەكى نیشانەپە، لەشێكرەو، كانیشتیدا نیشانەپەكى ئابوورى سیاسى هەپە. شەمەك، كەلە كۆمەلگەى

پۆست مۆدیرندا شوپنى بەرھەم ھېتانی شتە، نرخی تاییەتی خۇی ھەپەو، بەشت بۈۈن یەکیگە لەپوخسارەکانی ئەم کۆمەلگە، بەگشتی بۆریار رەخنەئە توند لەلۆزیکە عەقلى تازەگەری دەگرتۆ یۆتۆپیاکانی پەرۆزەى رۆشنگەری ئەوروپایی لەمەر (برایەتی، ئازادی، یەکسانی) بەدرۆ دەخاتەو. ئەم پۆست مۆدیرنە بەبانگەوازەکانی بۆ (کۆتای کار، کۆتای بەرھەم، کۆتای ئابووری ئەتەو، کۆتای گەتوگۆی لۆزیکى، کۆتای ئیپوکى کۆنى نیشانە، کۆتای ئیپوکى بەرھەم ھېتانی....) تیۆری رەخنەى کۆمەلایەتی گۆرپەو، سەبارەت بەدیاردەى پایانی راستیش پێی وایە، وێنە ئیدی شیوانیە لەبەرامبەر راستى دانرئ، بەتاییەت خودى راستى خۇی بۆ بۆریار بوونی نییەو جیواوێزى کردنیش لەنیوان راستى و درۆ، واقعی و ناواقعی شتیکی نوئى نیە. ئەو بیریارانەش کە پێش بۆریار لەئارادابوون، وەک بیرى رۆسۆ (Rousseau)، لەبارەى ئەوێ کە شارستانیەت لەگەل ئەشونما ھاوتە کایەو. یان بیرى ئۆسکار وایلد (Oscar Wilde)، کە تازەگەری ماسکەکانى راستییە، یان برۆای (Kliping) یش، کە بوونی مرقف شتیکی تازە دروست کراو، گەشەى رۆریان لەسەردەستى ((ئەو)) بە سەرداھاتووە. بۆریار شیکردنەوکانى لەبارەى مۆدیرنیتی بەبابەتی وەک: شەفافىەت، میدیا Genetknik - Media - وابەستە دەکا. کە باسیش دینیتە ئارا لەبارەى نیشانەو بەو لێکدانەوانەو گرتەدا کە بابەتی میدیا وەتاییەتی کردوون.

بۆچوونی ئەم پۆست مۆدیرنە بۆ میدیای ھاوچەرەخ ئەوێە کە میدیا پەيامەو - Antiode - ی ئیمەش جیھانى میدیایە. نیشانە بەرچاویەکانى میدیاش بەو دیار دەگرتۆ کە میدیا پۆلى گرنگی لەناچالاککردنى بەکاربو بەرھەم ھېتانی گەپاندنیکى تاک لادا ھەپە. بەلام گرتەکە لەو دایە، ئەوى میدیا بۆ تەماشاکەرەن ئەیفولقیتنى لەراستى راستى ترەو دیاردەپەکە لەراستى یان بەواتایەکی تر میدیا راستىکی بالایە، واتە ئەو راستىپەى کە زێدەپۆی تیاکراو.

بەپێی روانگەى بۆریار جیواوێزى لەنیوان نیشانەو راستى دەگرتۆ، وەک گشت جیواوێزەکانى تر ھەلوەشیتەو. پاشان مانای نیشانە بەو دیار ناکرۆ کە بەراستىکی دەرەکی - روکەش - بەراورد دەگرتۆ.

بەلکو بەو دیار دەگرتۆ کە بەنیشانەپەکی دى بەراوردبکرتۆ. روناکبیری ناویرا، لەکۆتایی ((سیستەمى نوپیکتەکان)) دا ئامازەى بەو کردووە کە نوپیکت - شت - فاکتەریکی رۆشن و واقعیە، نوپیکت لەم سەرچاوەیدا وەک نیشانە تەماشاکراو و جەختیش لەو کراو کە سیستەمى نوپیکت بۆ لەمەولا بوونیپە، ھەر تاییەت بەبابەتی ((میدیاو نیشانە)) پەلین دینیتە ئارا لەبارەى ((مۆدە mode. وە. ئەمەش لەبەر ئەوێ کە (مۆدە) دیاردەپەکە کۆنترۆلى سەردەمى نوئى دەکا. لەسەردەمى (مۆدە) دا، واتە لەم سەردەمە چەپەل، ھەموو شتیک دەپێ بەنیشانە. دیاردەو مۆدە ھەموو شتەکانى تر قورخ دەکەن وەک: جل و بەرگ، جەستە، میدیان سیاسەت، ھونەر، زانست، ... ئەم مۆدەپەش کە ئەمۆلە کۆمەلگە پاش تازەگەریەکانا کارەکا، نیشانەپەکی خۆ بەخۆ نیە، بەلکو مۆدە وەک نیشانەپەک لەپێوەندى دایە لەگەل نیشانەى تر. بەواتای بەرینتر، مۆدە کە مومارەسەى ئیغراکردن (Seduction) دەکا لەتەک (Simulathon) ئەمۆمەانى داگیرکردووە. ئیغراکردنیش کە لەبەر تەدا ھاوشانى (Simulathon) ھەخۆیان وەک سەرووی راستى دەرەخەن. مۆدە دەپەوێ لەجوان جوانتر بەرھەم بەیتیت، مۆدەکە ھەلگری نەیتییە سیستیمیکى بۆ بەھاو ناپەوشتیبە، ناپەوشتیش یەکیگە لەنەیتىپەکانى مۆدە، بەلام مۆدە لەو بۆتەو جوان لەناشین جودابکاتەو. بەگورتى مۆدە دزی ھەموو چێژ ھەوەسێکە، ھەوەس لەھەموو بوارەکانا (کۆمەلایەتی، سیاسى) شپۆەى ناپەوشتى وەرگرتووە.

بیرۆچوونی ئەم لێکۆلەرە پاش تازەگەرییە لەسەر کۆمەلگەى زانیاری ھەمان ئەو بۆچونانەن کە تاییەت بەکۆمەلگەى میدیا بەرھەمى ھېتائە، ناواخنى ئەو بۆچونانەش ئەوێ کە لەکۆمەلگەى زانیاریدا جیواوێزى نیوان پوو و قوولایى، ماناو بێمانایى، ژيان و مەرگ لەداکەوتندایە. ئەوى ئیمە وردە وردە لیتی نزیك دەبینەو بەریتىپە لەپایان داھاتنى ژيان. بۆریار، کە بەرھەمى راستەوخۆى پۆست مۆدیرنە روئکردنەو پەکی بێسنووری لەبارەى نیشانەو کردەکانى کۆمەلگەى پۆست مۆدیرنەو ھېتائە ئارا. ھەرزو لەکارەکانیدا پەيام و دیاگنۆس

به نيشانه - Symptom - له قه لـم ده داو، راستيش به ياداره يه كي ونېو و به سه رچو و ده زانئ.

نـم پاش تازه گه ربي خوازه نـوه روون ده كاته وه كه نـه گه ر له مه وپه ر واته له سه رده مي مؤډرنيـتيـدا، راستي ده په رسترا نـه و باـق له مه ولا له باره ي ناراستي په وه راپا ده بـين. ناراستي له جبهاني شه مړي پوچ دا به شپوه يه كه له شپوه كان بووه به چاره نووس و هاوړنگاي له مه و دوامان. نووسه ري ناوېرلو، له يه كي له كتيبه كاني به ناوي ((تاواني پيـرفيكت)) بيسانه وه ده گه پـتـه وه سه ر نـوه ي كه تاواني تازه ي كومه لگه ي مه ده ني و شارسـتـاني هاوچـه رخ به مړي ميـديـاوه نه نجام ده رـئ. هر له سه رچاوه ي ناوېرلو دا چاري تر ده گه پـتـه وه سه ر وروژانـدي بابـه تي راستي و نه وه ش رونده كاته وه كه چـون راستي كوتايي دي و چـون وينـه ي راستي جـيـگه ي - Origin - ي راستي ده گه رتـه وه. نه ويـشي نـم پـوسـت مؤډرنه فـه رده نـسـي به لايـه وه بايـخ داره نـه وه يه كه كه س نه يـتـوانـيـوه ده رك به نا پاياني راستي بكاو، هـرچي راستيـه گريمانيه كان وه وه والـه په خشـكـراوه كاني - TV - يشـن واماـن لـډه كـن كه راسته وځو له ته ك ديارده ي وهك: جـهـنـگ، مـهـرگ، قورـيـاني، هـيـرشـه كان بـژيـن. به جـوړيـتر، گريمان دلاوامان ليدـه كا باوېر به وه بـگـهـين له هـمـو شوپـنـكـدايـنـو هـمـو شـتـيـكـيـش له يه ك كاتـدا بـگـيـن. روخساره كاني كومه لگه ي پاش پيشه سازي و زانباري وايان له بـوړـيار كـردـوه دـيـاـليـكـتـيـكي مانا به شـتـيـكي پوچ بـزاني. نـوه به پوچ بـزاني كه بـير له دـيـاـليـكـتـيـكي كـوسـمـوس بـكـرـتـه وه. چـونـكه كـوسـمـوس له سهـر بـناغـه ي دـژه گه ربي و پيـچـه وانه گه ربي دامه زراوه. نـم واده كا به دووي گـوړان نه گه پـتـيـن و به راوړدـيش له نـيـوان جـيـگـيـرو ناچـيـگـيـر نه كه يـن. به لـكو به دووي له جـولاو جـولاوـتر. له ناچـيـگـيـر ناچـيـگـيـر تر بـگه پـتـيـن: واته ناشياوي. به دووي جـيـاوازي له نـيـوان راستي و موزه يـف نه گه پـتـيـن. به لـكو به دووي له زهـيـف زهـيـف تر بـگه پـتـيـن؛ واته وړتـه و رووـكـش. به دووي جـيـاوازي له نـيـوان جـوان و ناشرين نه گه پـتـيـن. به لـكو به دووي له ناشرين ناشرين تر بـگه پـتـيـن. روخساره كاني كومه لگه ي پاش پيشه سازي و زانباري وايان له بـوړـيار كـردـوه دـيـاـليـكـتـيـكي مانا به شـتـيـكي پوچ بـزاني. نـوه به پوچ بـزاني كه بـير له دـيـاـليـكـتـيـكي كـوسـمـوس بـكـرـتـه وه. چـونـكه كـوسـمـوس له سهـر بـناغـه ي دـژه گه ربي و پيـچـه وانه گه ربي دامه زراوه. نـم واده

واده كا به دووي گـوړان نه گه پـتـيـن و به راوړدـيش له نـيـوان جـيـگـيـرو ناچـيـگـيـر نه كه يـن. به لـكو به دووي له ناچـيـگـيـر ناچـيـگـيـر تر بـگه پـتـيـن: واته ناشياوي به دووي جـيـاوازي له نـيـوان راستي و موزه يـف نه گه پـتـيـن. به لـكو به دووي له زهـيـف زهـيـف تر بـگه پـتـيـن: واته وړتـه و رووـكـش. به دووي له نـيـوان جـوان و ناشرين نه گه پـتـيـن. به لـكو به دووي له ناشرين ناشرين تر بـگه پـتـيـن - به دووي جـيـاوازي له نـيـوان دـيـارو شـارواوه نه گه پـتـيـن. به لـكو به دووي له شـارواوه شـارواوه تر بـگه پـتـيـن: واته نه پـتـيـن. بـق له مه ولا واقعي له بهرامـبه ر خـه يـالي دانـانـئ به لـكو له بهرامـبه ر له واقعي واقعي تر دانـانـئ. وـتـه هـيـپـه ر (Hyper) واقعي. به تـال له بهرامـبه ر پـر دانـانـئ. به لـكو له بهرامـبه ر تـيـرو دووباره داده نـئ واته له پـر پـر تر. جـوله له بهرامـبه ر وه سـتاو دانـانـئ. به لـكو له بهرامـبه ر خـيـزي داده نـئ. سـيـكـسـواليـتـيـت له زهـبـروزه نـگـو ره وشتـدا و نـسـايـن. به لـكو له سـيـكـسـواليـتـيـتـيـكي پـتـر سـيـكـسـواليـتـيـتـدا و نـده بـي: واته له بهـره لايـي و به رـخـوړي سـيـكـسـيـدا. دـيـاـريـكـردن له بهرامـبه ر نادـيـاـريـكـردن - گومـرا - دانـانـئ. به لـكو له بهرامـبه ر هـيـپـه ر دـيـاـريـكـردن داده نـئ. واته هـه لـاوسـاني دـيـاـريـكـن له بهـرده م بـقـشايي داده نـئ. تـيـلـيـوـلـوژي (غايه گه ربي) بهرامـبه ر به رـيـكه و تـگـه ربي دانـانـئ. به لـكو بهرامـبه ر به هـيـپـه ر تـيـلـوژي داده نـئ. بـوړـيار شان به شاني شه و باسانه ي له مه ر راستي و راستي زـيـده پـوـتـيـاـكـراو باس له باره ي *Simulcer* يش دينـتـه ثارا. به پـتـي ديدى (شه) جبهاني - *Simulation* - جبهانيكي مزه وه ره - قولايي به - ناوېرلو له راستي راستي تره. چـونـكه *Simulation* - داوي هـيـچ به هايه كي راستي ناكاو، *Simulativ* - يش دـژه ماناي نوپنه راتيـبه. نيشانه به سيمولـيـره كـراوه كان ناماژه بـق راستي ناكـن به لـكو ناماژه بـق راستي يه كي زـيـده بـق تـيـاـكـراو ده كـن. واته - *Simulation* - به ره مي نيشانه يه و *Simulacrum* شوپني شكاني مانيفيستي يان تارمايي - *Simulation* - ه. نمونـه ش له سهـر نـوه ولاـتي *Disney* يه، كه بـوتـه شوپني مؤډيلي ره هاي - *Simulacrum* -، نه ك نه نيا وهك وړتـه، به لـكو وهك خـوشـيـه كي سيمولـيـره كـراو به سهـر سـيـسـته ميكي تايدـيـلوژي يه وه. له راستي دا، ولاـتي - *Disney* - له روانگي بـوړـيار - نه ماريكايه به لام به نـدازـه ي كه مـتر. له م ولاـته دا، كه جهـنـگ لـيـكي نه كـنه لـوژيـه، نازاـبـه كان كه له

شيوه‌ی نيشانه کارده‌کەن، شتيوازی جۆراوجۆريان وەرگرتووه: ئازادی کار، ئازادی دەنگدان، ئازادی سیکس، ئازادی ئافرهت، ئازادی ھۆمسکسۆیل، ... ئەم ئازادیانه ھەموو ئامادەن بەلام ئازادی ھەر لە گرفتدايه.

ئەمانە ئەو دیدانه بوون کە بیرباری پۆست مۆدێرنی ھەرەنسی ژان بۆریار بەبەرھەم ھێنانیانەو سەرقال (۵)، بێنەمای روناکبیری پۆست ستروکتورالیستی _ پاش بونیادخوانی _ و سیمبولۆژی ئەم بیربارە وای لیکردووه کە رەخنەپەکی کەلتوری و تیۆری سەیر لەبارە ی کۆمەلگە ی پۆست مۆدێرنی ئەوروپا لاریژی.

بە گشتی، بیری نیھیلیستی بۆریارو چەند بیربارێکی شيوه نیشەیی دی ئەو شەپۆلە فکریانە ئەخولقێن کە سالانی ھەشتاکانی رۆژئاوا دەکەن بە سالانی رەخنەگرتن لە (سوپرێکت _ خود _) نرخە جینگیری رەھاگان، ئایدیۆلۆژیا مەزنەکان، دیالیکتیک، میژوو، راستی، جوانکاری، بەھا، نیشانە، ...، بە کورتی، سالانی ھەشتاکان بسووه بە سالانی ھەلوەشانەو و شیبوونەو. جا ئەوی کە بۆ رووناکبیرو بیرباری ئەمۆقی رۆژئاوا ماوەتەو رەخنە ی ئاراستە بکا دەبێ چ ی بێ! ئایە ئەوی ماوەتەو و یستی سەرلەنوێ لاریشتەو و سازاندنە یان گەپانەو یە بۆ تیژی ھەشتاکان _ لەوانە ھەلوەشانەو ەگەری _ !! بە شتیوازی دی.

رووناکبیرو لیکۆلەرەوانی رۆژئاوا لە ئەم ئیستادا دەبێ بە چ جۆرە تیمايەك: ئیکۆلۆژیا (ژینگە ناسی _ تەکنەلۆژیا، جوانکاری، فیمتیزیم _ مێ خواری _ سیستەمی نوێی جیھانی یان .. سەرقال بێ! _ لراستی دا، ھەرچی ئەوی بەرچاوی دیارە ئەو یە کە ژیانو بیری نەتەوەکان زیاد لە پتویست ترسانو گومرایە. لەم بارونخەدا. کەلتوری ئەوروپایی و شتیوازی ژیا نی بە بازرگانی کراوی ئەمەریکی بۆتە ھەرەنگێکی باو و لە زۆری ناوچەکانی جیھان لاسایی دەکەیتەو. جیھانی ئەمۆق، جیھانیکی شەھەتاوی و نەزۆک و بێ بارو _ Neutral _ و، دەستی لە بەرھەم ھێنانی چەند شتیوازیکی ژیا نی نوێی بێ ئاسۆ و بێ بەرھە یە. بۆ لەمەولا ھەلوەشانەو و پووکانەو لە ئاستی بالا لەناو کەلتوری ئەم جیھانە کاری خۆی دەکاو، بێ بەھایی و پووچی شتە باوەرپیکراو کۆنکرتەکانیش ئاشکرا دەبن.

زستانی ۱۹۹۶، ستۆکھۆلم

پەراوێز:

- ۱- ئەم بۆسە بەشێکە لەو بابەتی تایبەت بە (بیری بیربارانی پۆست مۆدێرن) نووسراو. ئەو بیربارانەش کە بیربار و پەرخواو ئەمانە ۱: ژان _ بۆریار (Jean Baudrillard) ۲: ژان _ فرانسوا لیۆتار (Jean _ Francois Lyoard) ۳: زیگمۆن بارمان (Zygmunt Bauman) ۴: رېچارد رۆرتی (Richard Rorty) ۵: فريدريك جينسون (Fredric Jameson) ۶: مارشال بېرمان (Marshall Berman) .. و ھتد.

۲- ھەندێ لە کارەکانی بۆریار:

- سیستەمی ئۆبیکتەکان ۱۹۶۸

- کەسەلگە ی بەرخۆی ۱۹۷۰

- بەرەو رەخنە ی ئابووری سیاسی بۆ نیشانە ۱۹۷۲

- ئاوتیە ی بەرھەم ۱۹۷۳

- گۆرانی سیمۆل و مەرگ ۱۹۷۶

- لۆکۆلە بێرگە ۱۹۷۷

- ستراتێژە بەبەختەکان ۱۹۸۲

- خواوەندیەتی چەپ ۱۹۸۵

- ئەمەریکا ۱۹۸۶

- Cool _ memories 1987

- ئەویتر بەھێز خۆی خۆمەو ۱۹۸۷

- ئاوانی پەریکت ۱۹۹۱

۲- PARANOIA جۆریک لە نەخۆشی دەروونی و شتوێکە لە خوێگری.

۱- Alexis de Tocqueville (۱۸۰۵ _ ۱۸۵۹). لەیلسۆفێکی سیاسی و مۆلۆگۆریکی ھەرەنسی سەرەمی نۆژدەپە. لۆولابوونەو لە لیکدانەو کاتیاندا بەبەدەگرێ دوا ی ئەو سەھەرە ی روو و (ئەمەریکا) کردبوونی. ئەم سەھەرەش کۆتایی بە کاری ھاوو بە نیوی: لەمە دیموکراسیەت لەئەمەریکا. ئابوور لەم کتێبەدا مانای زۆر بۆ بیرە لێرلایەکانی سەدە ی ھەژدە داوەتی.

لەم بەرھەمەدا (تۆکۆیل) وشی (دیموکراسیەت) دوو مانادار دەکا، پێشی وایە (ئازادی بەدەن ھێنان بەوانی تر دەست پێدەکا.

۵- ئەم بۆسە ئەنێ بە بیری بیربارانی ئابوورەو و تایبەتە. بەلام ئەوی بە ئاوتیرو ئابوورێکی باریدە ی (پۆست مۆدێرن) وە تایبەتە ئەو لە چەند بابەتیکیا لیکدانەو مان لەبارەپەرە ئەخامداو. بۆیشە دەلێن چەند بابەتیگ لەبەرئەو ی ھەلسەفە ی زۆھنگەری و مۆدێرنیتی ئاراستە زانسترو ئەپستیمۆلۆژییەکانی سەدە ی ھەژدە و ھەژدە و ئاتریش چرکەساتەکانی پرلکسێزەکردنی وانگەکانی ھەلسەفە ی مۆدێرنیتی چەند ئاقارو رەھەندی لیکدانەو ی جۆراوجۆری بەرھەمێناو. ھەرەھا شیکردنەو لەمە پێوەندی ھەلسەفە ی (نیچە) ھەلسەفە ی پۆست مۆدێرنیتی و بابەتی وەك: کۆتایی مێژوو، ئابوورنی راستی، گرێشی ھەقل، مەرگی خود، پایانی ھیومانیزم، دیوگاسنی پۆست _ ناسیۆنالیزم و پۆست _ ئیدینتیتیرو دیکەوتنی ئۆنلایسالیتم .. و ھتد ئابو ی چاکیان لێروەتەو و لە فورسەتی دیبا بەرەست خوێنەران دەکەیت.

فهرهنگۆك	
Absurd:	پوچ، ناماقول، بى فېرقىي
Being:	بودن
Amorphous:	ناشوست، بى بناغه
Conscience:	ئاگاى، هوشيارى
Consumer:	بهكاربر
Consumtion:	بهرخوردى
Discours:	وتار
Fetishism:	بتگهري
Hallucination:	وېنه
له راده به ده ر راستى، راستى زېده پېتياكراو	
Huperrealite:	
Infation:	هه لاوسان
Irreality:	نا راستى، ناواقى
Mentality:	بارى زهينى يان عقلى
Metamorphose:	گزران، هه لاوگير
Model:	مۆنل، نموونه، شىواز
Modernity:	تازه گهري
Monopoly:	قورخكردن
Nihilism:	هېچگهري
Object:	بابهت
Paternalism:	باوك خوازى
Plateau:	رود
Pleasure:	تام، چېژ
Possible:	شيار
Postmodernity:	پاش تازه گهري
Poststructuralism:	پاش بوونياسخوازى
Reference:	سه رچاوه، پيشينه
Seduction:	نيغراكردن
Sense:	ههست، مانا
Sign:	نیشانه
خۆ واده رخستن، خۆ وانيشاندان	
Simulation:	
simulacrum:	وېنهى خه يالى
Situation:	دېخ، بار، نۆز
Society:	گرومه لگه
Sociology:	گرومه لئاسى
Structuralism:	بوونياسخوازى
Subject:	شت، بابته
Teleology:	غانئيه تگهري
Thinker:	پيريار
Unconscious:	نائاگاى، نهست
Violence:	زه بهوزهنگ
Visible:	بينراو، بيار

- 1- Zymunt Bauman: Doden och ododligheten i det moderna samhället. Översattning: Sven Erik Thorhell, Daidalos, 1992
- 2- Jean Baudrillard. Amerika. Översattning: Johan Öberg, Kopen, Göteborg, 1990
- 3- Nietzsche. Om moralens härkomst. Förar av Carl- Goran Ekarwald. Översattning: Jan Igren, Raben Pisma, 1994.
- 4- magnus Hornqvist. Foucaults makt analys, Carlsson Bokforlag, Stockholm, 1996.
- 5- Hannah Arendt. Manniskans villkor. Över: Joachim Retzlaff, Roda Bokforlag, 1986.
- 6- Paul Ricoeur. Fran text till handling. Över: Margretta Fatton, Syposium, Lund. 1988.
- 7- Marshall Berman. Allt som är fasförflyktig. Över: Gunnar Sandin, Arkiv, 1987.
- 8- Ord & Bild. Nr3, 1986. Maktens slut? Jean Baudrillard.
- 9- Respublica. Nr. 14, 1989. Den hkröspetiva striden Martin Heidegger. Jean Baudrillard.
- 10- Ord & Bild. Nr.3, 1989. Punkarna _ Marx och coca _ Coles barn. Marshall Berman.
- 11- Sydsvenska Dagbladet. 860109. Ett liv idubbla verklighet. Jan nilson.
- 12- D.N. 901016. Angest frihopplaset. Ulf Eriksson.
- 13- Arbete. 900812. Snomos och dimma. En post _ modernistisk taskspelare. Joel Ohlsson.
- 14- D.N . 880309. Baudrillards tomhet och Lytards...? Lars Ericsson.
- 15- Modernatider. Nr: Nov, 1990. Mannen som avskaffade verkligheten. Svante Nording.
- 16- Expressen. 900713. Världs andan har lanat I Sante Monica. Driel Birnbaum.
- 17- Sydsvenska Dagbladet. 900717. En fransman upptaker America. Oscar Hemer.
- 18- ResPublica. Nr. 17, 1991. I otaket med spraket. Interviu med Baudrillard.
- 19- Tempus. Nr: 52, 1988. Är Amerika perfekt? James Markman.
- 20- S.V.D 910906. Sken Kriget vid persiska viken. Steve Sem _ Sandberg.
- 21- GöteborgPosten: 900716. En europe ser på Amerika varken drom bild eller realitet.

شۆرشی دەسته سپیه‌کان

سەفەرەکی میشیل فۆکۆ بۆ ئێران

■ دیدیار ئیریۆن

● و: ئاوات ئەحمەد

Novver OBSERVEUR)ی نویسیوە. لەگەڵ دەمەتەقن و دانوستاندا بەشداری کردووە، لەگەڵ گروپی زانیاری [GIP]دا هاوکاری کردووە. یەکەمین شت کە فۆکۆ بۆ چوونە ئێران کردی، پێکھێنانی گروپێکی بچکۆلە بوو. دەبویست تادەتوانی زانیاری کۆیکاتەو. پاشان تێری فۆلتزێل کرد بەسەر پەرستیاڕی تیمەکە. تێری لەپێشدا شۆفیۆر بوو، لەگەڵ فۆکۆدا بەزیکەوت یەکتریان ناسی و بوون بەھاوێڕ. فۆکۆ چەند جارێک دەریارە رابوردووی و ئێستای تێری گفت و گۆی لەگەڵدا کردو پرسیاڕی دەریارە هەموو ژیاڕی بەگشتی لێکرد. شەش حەوت مانگێک لەو بەرکتییێکی بچکۆلە بلۆکراپۆو، کلۆد مۆریان پێشەکی بۆ نویسیوو. لەو کتێبەدا گفت و گۆیەک هەبوو بەلام ناوی قسە لەگەڵ کراوەکە نەنوسراوێو، فۆکۆ هەستی بەهەندێ لێکچوون دەکرد لەنێوانی گفت و گۆی خۆیان و ئەو کتێبەدا، ئەمەش تاپادەپەک مایە ئاپەرەتی بوو. فۆکۆ ئەندری گۆکسمان و ئالان فینکلکروۆت چەند ھاوێشەکی بیکە بانیگ کردو بۆچوونی خۆی دەریارە نویسن بۆ کۆرێر بۆ روون کرێنەو: لەم بەھارە بەئاو تەواوی خۆی جیھان دەکەوێتە خوارەو بۆ ناو ئایدیاکان، تیکەلۆ دەبن، وێ دەبن،

کاتێک میشیل فۆکۆ تێری فۆلتزێل لەفۆکۆدا بەرەو تاران دەفرین، دلیان خورپەیی تیکەوتبوو. کە گەیشتنە جێ، ئەنیا چەند رۆژێک بەسەر (هەینی رەش - ۸ی سێپتەمبەری ۱۹۷۸)دا تێپەریبوو. لەو رۆژەدا سوپاکەیی شا دەستی لەجەماوەر کردەووە زیاتر لەچوار هەزا کەس کوژدان. هەموو جیھان دژی ئەو رەشەکوژیە وەستابۆو. لەپاریسدا رێکخراوی مافی مرۆف و پارتە جەپەرەکان و هەندێ دامەزراوی بیکە رێپێوانی ئاپەرەزاییان سازکرد.

فۆکۆ بۆ کارێکی رۆژنامەگەرییانە رووی کردبوو ئێران. لەسالی ۱۹۷۷دا، سەرنوسەری رۆژنامەیی ئیتالیان داوی لێکرد ستنوێکی بەردەوامیان بۆ ئامادە بکات، بەلام فۆکۆ حەزی نەدەکرد لەبارەیی ئەدەبەو یان فەلسەفە بۆیان بنوسیت، وای پێ باش بوو لەسەر مەسەلەیی ئاوانکاری بنوسیت. جا ئایا، وەک هەندێک بۆی دەچوون، ئەو بیاوێوێک بێت بۆ خۆی دزیەو؟ پاخود دەبویست کەمێک بچوون و لەپاریس دور بەکەوێتەو هەر چۆنێک بێت، کۆرێر دیلاسترا، پێشنیارەکی پەسەند کرد.

رۆژنامەگەری بەلای فۆکۆوە شتێکی تازە نەبوو، ماوەیەکی درێژ بۆ (Liberation) و (NOVEL)

سه پراڼېکي بېړنډگرانه: ميشيل فوکلر، جاک لاکان، کژد ليلي شتراوس، له گډل رڼاآند پارتدا.

رڼنه کښلشې مۇرس هنري ۱۹۶۷

يان خوځيان چاک ده کڼ، شته کان و خه لکيش راده چله کښن. نه مه شتيک نيه ته نيا له ناو بازنه رڼشنېرپيه کاندا روږدات، يا خود ته نيا له ناو زانکوگاندا، يان نه وروپاي رڼژناو ادا. نه مه به پتي پتوه ريکي جيهاني، روږد دات، به شپوه يه کي تاييه تي له وږدبله کان روږد دات و هوکي ده گډپته وه بڼ ميژوو، نه وانه هه تاکو ئيستا نه ريتي نه وديان نه بېوه که وا له خوځيان بکڼ گوځيان لي بگيريت. فوکلر له سهرې رويشت:

نايديا له سهر زه وي زځد له وه زياتره که رڼشنېريان بڼي ده چن. نه م نايديايانه زځد له وه کاريگرترو به ميژترو خوگرترو ئينفيعاليتن له وه ي سياسيگان پيري لي ده که نه وه. ئيمه پتويسته له وې بين، له شوپني له دايکوبوني نايدياگاندا، شوپني تاقيرکږنه وه ي هنري نه و نايديايانه، نه ک له ناو نه و کتيبانده دا که باسيان ده کڼ، به لکو له ناو خوځيشانداني نه و ميژانه و ملعلانيسي ده وري نايدياگاندا. نايديا هوکمي جيهان ناکات، به لام له بهر نه وه ي جيهان نايدياي هيه (هه روه ها له بهر نه وه ش که به به رده وامي به ره مې ده هينن) چونکه به يه ک شپولز، له لايه ني سهرگرده گانه وه و نه وانه ش که وه ک ده رس ده يلينه وه، هوکمرانيسي ناکريت، پتويسته بڼ هه مووان په کجار پيربگريته وه، نه مه يه نه و ناراسته يه ي که ئيمه به ره و روي ده چين (راپورتسي رڼژناکهريسانه) بڼ هه لگرتنه وه و شپکږنه وه ي پيرکږنه وه، تابخريته سهر ليکلنه وه ي نه وه ي روږد دات چيه. له شوپنه دا که نايدياو روږدوه کان به يه ک ده کڼ، ناله وږدا رڼشنېريان و رڼژنامه نووسان پتکه وه کارده کڼ.

فوکلر پېش نه وه ي بچيت بڼ ئيران، چه ند جاريک نه حمده سه لامه تيايي بينيېوو، نه حمده دوور خراوه يه کي ئيراني بوو، له سالي ۱۹۶۵ هوه له پارس ده رڼيا، په کيک بوو له نه دلاماني حيزي توږده که پارتيکي بيديني سهره ستيخواز بوو له وږنه ي (ناوه راستي چه پ، کوماري ستيه م، راديکال سوسياليسمت) که بڼ سهره خوځي نيشتماني تپده کږشا. سه لامه تيان ناوي وت. نه وه پارته که ي ماحمود موسه دده ق بوو که هه ولي ديموکراسيکږنه که ي سالي ۱۹۵۲ ي دا، فوکلر و سه لامه تيان له ريگاي تيږي ميگنونه وه په کتريان بيني، ميگنون پاريزه ر بوو، ژنه که ي ناوي سيلفيا بوو. نه مان له وکانه دا فوکريان ناسي که له GIP

نيشيان ده کرد، هه روه ها له سالي ۱۹۶۶ يشدا له و کومينه په دا کاريان کږبوو، که سارتره پتيکي هيتابو بڼ داکوکي کردن له زينداناياني سياسي ئيتوراني. له م نيوه نده دا تيږي ميگنون له سالي ۱۹۷۱ به دواوه به شداري چه ند کاريکي هه روه زني کومه له ي مافي مرفي کږبوو. فوکلر هه موو نه و هاوارنامانه ي ئيمزا ده کرد که نه و کومه له يه ده ري ده کرد. نه گره چي له بانگه شه کږنه کانيدا به شداري نه ده کرد. بڼ شوونه له ۴۱ هه بريوه ري ۱۹۷۶ ادا ناره زايي نامه يه ک له رڼژنامه ي لومونددا بلاو کرايه وه دڼي بيده نگي هه رونه سا له مه پ پيشيلکږدني مافي مرف له ئيران، له وږدا نږده شوپشگيږي دڼ به فاشيزم قه لاجو کرابوون. ليستي ئيمزاکان به ناوي سارتره ده ستي پيکږد بوو، فرانسوا ميتيران و ميشيل رڼکارو ليونيئل جوزفين و جين پيږي چيفيئمنيت

تاده گانه يافيس مؤنتان و كلؤدمؤرياك و جيل نؤلؤزو
دواجريش سيمؤن دى بق وار. فؤكؤش ئيمزاي خؤى
له م ناره زايينامه يه دلبوو، له سالى ۱۹۷۷دا راپه رين
دئى رژيمى شا په رى سهندو له سهره تاي
سيته مبروه دؤزه خه كه وه رچه رخوا.

ئحمد سه لاهه تيان كومه لايك كتيپو به لگه نامه ي
بق فؤكو پيدا كرد، كومه لايك ناو نيشان و ليسته يه ك
ناويسي پيدا تاكو چاوى پتيان بگه وئت، شهش
حهوت رؤز دواتر فؤكو گه يشته ئيران (دوى ماوه يه ك
چاوه رهاى كه له فؤكو داهه به زئت، تهكسييه ك
به ختيرايى ده تباته ناو شه قامه كانى شاره كه وه.
شه قامه كان چؤلو مؤلن. تهنا شتيك كه له ختيرايى
ئوتومبيله كان خاو بگاته وه برتيه له تاسانه ي كه
پياوه چه كداره كان دروستيان كرسبون. نه گه ر
شؤفؤرئيك نه يانبينئيت، ته قه ي لى ده كه ن. ئيستنا
خوارو ژورى شه قامه دره ختريؤ كراوه كه ي رها شا
بيده نگه، هه تا چاو بركات بيده نگه. رؤشنايى سه ونو
سور هه لده بنر ده كوژئنه وه، وهك چكه چكى
سه عات، ياخود گيانه لاي پياويك له سهره مهرگا.
ئانه يه دهسته لاته كه ي شا فؤكو واي پى باش بوو
هه ر له سبه ينيوه ده سبه كار بيئت، به زه حهت
ده توانرا په يوه ندى به ئوپؤزسيؤنه ئاينيه كانه وه
بكرئت. سهره تا چه كدارئيكى سهر به ئوپؤزسيؤنى
ديموكراسخوازي بينى، ژماره يه ك سه رياريشى
چاوپيځه وت، تاكو له وه دره تئيگات كه سوپا
له كاتى گرؤييدا ده ييبيئت. له ده فته ره كه يدا نوسى
(براده ران له گه ل چه ند نه فسه رئيك چاوپيځه وتنيان
بؤ ساز كردم، هه مويان نه فسه رى پايه به ز بونو و
پيشتر له سوپادا بونو. نه وانه پتيان راگه ياندم كه
گه وهره ترين تهنگو چه له مه په ره بسينئيت نه وه يه
حكومهت سوپاي مه شق نه دراو به ئينئيت بق پاراستنى
هيننى. ئه م سه ريارانه هه ر زوو ده كه ونه حالئيك وه
كه تئيه گه ن له گه ل كؤمؤنيزمى نئو ده وله تيدا روو
به رو نابنه وه، به لكو كه هه ر وهكو براى خؤيان وان،
ياخود وهكو خودى خؤيان وان نه گه ر سه ريار
نه بوونايه.

فؤكو له سه ر راپؤرته كه ي ده روات، قسه ي له گه ل
سه ركرده كانى ئوپؤزسيؤندا كرد كه نه وان شايان
به وه تاوانبار ده كرد كه (مؤده رنيزم و تاكپه ويى و
به رپه وشتى به يه كه وه كؤكرؤته وه) لئيره دا فؤكو
پياسه يه كى دوو سن رؤز له وه وه رى بيركه وته وه:

كاتيك سهرم له بازاردا چه په سام، بازار له دوى
هه فته يه ك مانگرتن تازه كرابؤوه. به ده رزه ن
مه كينه ي درومان ريزكرايون، مه كينه ي گه وره و
ئالؤز، وهكسو نه وانه ي له رؤزنامه يه كى سه ده ي
نقؤزه دا ده بيخريئ، هه مويان به نه خشو گولؤ
گولزار، رازئوراونه ته وه، ته واو وهكو لاسايى كردنه وه
مؤبئلى كؤنينه ي پارس. ئه م هه موو مه كينه يه
خرايونه پشت گوئ، له سهريان نوسرابوو (له كؤرياي
باشور درومت كراوه). له و كانه دا هه ستم به وه كرد
كه فاكته رى نؤي و نزيك نه بوونه ته هؤي فرئيدانى ئه م
مؤبئلانه، له پيش مؤده رنيزمئيكدا كه خؤى رؤز
كتيويانه يه، نه مه تاراده يه ك ره تگردنه وه يه كه
له لايه نى كولتورئيكى بيكه وه، خه لكئيكى بيكه وه
نه دجام ده رئت، ره تگردنه وه ي مؤده رنيزمئيكه كه
خؤى له خؤيدا ئانارشيزمئيك بق خؤى، به دبه ختى شا
له ودا بوو كه خؤى به شيك بوو له و كؤنه و ديئرينه،
ئو له تويى ئو نه دجومه ن و ئو تاكپه وييه دا
پارچه كانى راپردوويه ك له ناو ئيستايه كدا به ئيلئيه وه
كه چيتر نه يده ويست مامه له ي له گه لا بكات.

بؤيه فؤكو ده رسى له هه موو ئو شتانه
وه ده گرت كه ده ييبنين يان ده ييستن (مؤده رنيزم
وهك پرؤزه يه كى سياسى و وهكو پرنسيپئيكى كؤراني
كومه لايه تى، له ناو ئيراندا شتيكه بق رابروو
ده گه رتته وه، به نيسبه تى رژيمى ئيستاي ئيرانه وه
ميئوئيكى موبوو. ئيمه له دوا ساته كانى قؤناغيكى
گرنگداين كه شه ست سال له وه بهر ده ستنى
پيكره وه:

(هه ولدانئيك بق مؤدرئنه كردنى ولاتانى ئيسلامى
له سه ر شتوازي نه وروپايى). فؤكو مه قاله كه ي خؤى
به م وشانه ته واو كرد: سهره دجام تكانان لئيه كه م،
باچيتر له نه وروپادا ئه م قسانه مان گوئ لى نه بيئت،
ده رياره ي سه ره ره يى و ناسه ره ره يى فه رمانه واپه ك
كه رؤز مؤبئرنه له ولاتئيكدا كه رؤز كؤنه. له ئيران
نه وشته ي كه كؤن بووه خودى شايه. ئو په دجاو
بگره ده شتى سه د ساليش له دواوه بيئت. ئو
خه وئيكى سه مه ره ي ده بينى كه به هه مو مانايه كى
سكولارى و پيشه سازى ولاته كه ي ئاوه لا بكات.
پرؤزه ي مؤدرئنه كردنى شا چه كى كؤنينه ي پيئوو،
سيستمه ره وشتيه كه ي ئو نه مرق بووه به فؤلكلؤ
فؤكؤ سه ركرده سياسيه كى كانى ئوپؤزسيؤنى
نه ده بينى و به س ده ويست گوئى له قوتاب و پياوى

سەر شەقام بێت، ئەو لاوه نێسلا مێانهی که
 ئامادهی خۆیان نیشان دەدا بۆ مردن. بە دەوری
 گۆرستانه کاندایه سوپایه وه، چونکه ئەوئ شوینی
 کۆبوونه وه نهێنیه کان بوو. سەری له زانگۆکان داو
 له ده‌رگای مرگه‌ته‌وه چووه ژوړی. له‌گه‌ل تێریدا
 هه‌ولیاندا له‌شاری قوم نایه‌توللا شه‌ریعه‌ته‌داری
 بپینن، که وه‌ک ئورخاوه‌یه‌ک له‌وئ
 ده‌سه‌سه‌رکرا‌بوو، وه‌کو یه‌کێک له‌وانه‌ی له‌کاروباری
 مافی مۆفدا تێوه‌گلابوون. فۆکۆ قسه‌ی له‌گه‌ل
 مه‌داری مه‌دی بازگانیشتا کرد که نوای
 گه‌رانه‌وه‌ی نایه‌توللا خومه‌ینی بوو به‌سه‌ره‌ک
 وه‌زیران. گه‌یشتن به‌مالی مه‌دی ژۆر نا‌په‌حات بوو:
 سه‌ریازی چه‌کدار پاسه‌وانی شه‌قامه‌که‌یان ده‌کرد.
 یه‌ک هه‌فته‌ی ته‌واو فۆکۆ زانیاری کۆکرده‌وه، گوئی
 رادبێرا، ته‌ماشای کرد، سه‌ردجی خۆی تۆمار کرد.
 خۆی کرد به‌هه‌موو شوێنیکدا، ده‌یویست هه‌موو
 شتی که بپینن و له‌هه‌موو شتی که تێیگات. تێری وه‌کو
 رۆژانی خه‌بات یادی ئەو رۆژانه‌ ده‌کاته‌وه.

دیکه بۆ خۆی و کردی به گزنی دهسته لاتی
 ئیمپراتورییه تی ئیسلامیدا. تۆ بلیتی له م (حکومه تی
 ئیسلامی) به دا شتیکی نوێ ببینی؟.. چ مانایه ک
 ده گه به نیت بۆ دانیشتوانی ئه م گوشه یه ی زه وی، که
 سه رو ژیری خا که که ی له ستراتیژی جیهانیدا
 به شدارن، کانتیک که به بوای نرخیکیدا ده گه پێن بۆ
 ژینی خویان، بۆ شتی که ئیکه له بیرمان چۆته وه،
 ته نانه ت وه کو شیمان به کیش، له رێنسیسانسه وه،
 له گه وره ترین ره خسه گرتن له مه سیحیه ته وه،
 له سیاسه تی رۆحانی وه، گویم له پێکه نینی
 فره نسپیه کانه، به لاه ده زانم به مه له دا چوون.

نوای نهو شتانهی له نئیران که و تنه بهر چاوی،
 فوکو زقد حهزی ده کرد خومه یینی ببینی ناوی
 خومه یینی ملیقنه ها نئیرانی خستبووه جووله،
 بهر پاده یه کی وا هیچ شتیک نهیده توانی که رایان
 بوه ستنیت. به لام هه روه کو فوکو بزوی چوو
 بوو، خومه یینی هه رزو نه خشی نه وانیتری
 هه لوه شانده وه. وتی: نا بق هیچ هه وایکی
 ناشتبوونه وه. نا بق دانوسنندن. نا بق
 دهنگدان. نا بق حکومه تی هاربه ش. شاده بین
 بهروات. پاش ماوه یه ک هه موو نه وانه شی خسته
 لاه که رهنگه یاریده ی شا بهن، بق پاراستنی
 رژیمه کی، هه موو نه وانه ی که له توفیل بوون،
 هاتو چوی خه لکی پایه داری نئیران، وایان پیشان
 ده دا که نایه توللا هیچ هاوکاری به ناکات.
 له ولاندا هه موو که سیک باوه پی به تواناو هیزی
 نئیران نهو پیاوه په دجا سالانه یه لایه نگره کانی
 هه بوو) وه زعی نئیران وای پیشانده دا که شتیک
 زقد گوره له نئیرانی دوو که سدا ده قه ومیت، که
 هه ربه کتیکان چه کی خوی پیته: شاو مه لا،
 نهویان ده سته لاتداره و نه میان پیاوکی بی
 دیفاعه و قوئی هه لکر بووه به ده سستی به تان
 ده جه نگیته و لایه نگره کانی داکو کیسی لی
 ده که نه و خویان له خویاندا هیزیکی له بن
 نه هاتوون، به لام له پشتی نه مه وه واقعی مردنی
 هه زاران که س هه یه.

له سهر دانه که یاندا بق توفیل له گه ل نه حمه د
 سه لامه تیان و تیزی ماگنژندا، فوکو روداوکی
 گچکه ی ببینی. یه کیک له مه لاو هاوکاره کانی
 خومه یینی ده یوسست رنگه له کچه
 رزنامه نویسیکی نه لمانی بگریته، تا کو نه چیت
 بق لای خومه یینی، چونکه نهو کچه په چه ی
 نه کردبوو (حیجاب). سه لامه تیان ناپه زایی
 ده ریپی (تو ده ته ویت وینه ی بزورته وه که ت
 ناوا پیشان بده بیت؟) کو ره که ی نایه توللاو
 زلوا که ی مه لاکه یان راوه سستاندو رنگه درا
 به کچه که بچیته ژورده وه.

له کاتی گه رانه وه یاندا، فوکو وتی من سه یرم
 له وه دیت که په چه کردن بوه به کارکی
 سیاسی و نهو ژنانه ی خوویان پیوه نه گرتووه،
 ناچار ده کمران بق په چه کردن تا کو بتوانن
 به شداری له خو پیشاندان بکن.

فوکو بهر له وه ی بگه رپته وه بق نئیران به مانگیك

بەدوور دىتۇى بەنى سەدىرى بىنى. بەنى سەدر دەپوت: (دەمەوى ئىبگەم ئەم شۇر شە چۆن ھەلايسا، بەبىن يارمەتى ھىچ ھىزىكى دەرەكىسى، مىللەتتىكى ئاۋا گەورە، سەربارى ماۋەى زۆرى نىۋان شارەكانى چۆن ئاۋا چوون بەناۋىيەكدا، لەگەل ئەۋەدا كە پەيۋەندىكرىن زۆر ناپەرھەتەشە).

جارتىكى تىرىش فۇكۇۋ تىرى فۇلتىر گەيشەنەۋە ئىران. فۇكۇ دىتۇەىدا بەگفت وگۇكانى. پىرسىارى لەكرىكارە ماندوۋەكان كرد، قسەى لەگەل كەسىتتە ديارەكانى چىنى ناۋەراستدا كرد، ۋەك فۇكەۋاننىكى تارائى لەناۋ فۇلا مۇدىرئەكەيدا، ھەروەھا لەگەل كرىكارائى كارگەى نەوت دوا لەعەبادان كە ھەزاران كىلومەتر دوور بوو لەباشوورى ۋلاندا. لەم گەشتەۋە زنجىرەيەك راپۇرتى تازەى نوسى. چوارەقالە بوون ۋ لەتۇەمبەرى ۱۹۸۷دا لەكارىرەردا بلاۋكرانەۋە.

لەدواين مەقالەدا فۇكۇ باسى زۆلى خومەينى ۋەك كاراكتەرىكى ئەفسانەى ئاۋا دەكات:

نەسەزۇك، نەسەركردەى سياسى، لەپال ئەۋ ھەموو پىشتىۋانەى مېدىاى ۋلائەكەيدا، كەس ناتوانى شىتتىكى ئاۋا تايبەتى ئاشكرا بىكات. ئەمەش بەرەنجامى سى دانە فاكتەرە:

خومەينى لەۋى نىيە، ئەۋ بۇ ماۋەى چواردە سالى رەبەق خەباتى دەكرىو نەيدەۋىست بگەرتتەۋە ھەتا شا بەجىي نەھىلتت. خومەينى ھىچى نەدەۋت، ھىچ شىتتىك جگە لەنا. نا بۇ شا، بۇ زۆرم ۋ بۇ پىشتىۋانى. دواچار خومەينى سياسى نىيە، خومەينى پارتى خۆى نابىت، حكومەتى خومەينى پىك نايەت. خومەينى دەبىت بەخالى بەيەك گەيشەنى پەيماننىكى ھەرەۋەزى.

فۇكۇ سەرقالى ناسىنەۋەى بزوتتەۋەى ئىرانىيەكان بوو (ئەمە راپەزىنى ئەۋ پىاۋانەيە كە بەدەستى بەتال ھاتوونەتە مەيدان ۋەيانەۋىت ھىزىكى ئەۋەندە مەزىن بخولقنن كە ھەرىكە لەئىتە بخت بەلادا، ئەمانە يەكە يەكە دەكەۋنە سەرزەۋى، كرىكارائى نەۋت، گارگەرائى ناۋ ئەم ئىمپراتورىيەتە، ئەم ھىزەى كە قورسايى جىھانە. رەنگە ئەمە يەكەمىن مەشوق بىت لەبەرامبەرى ۋلاتتىكى كشتوكالىدا مۇدىرنىترىن فۇرمى ياخيپوون، ئەۋەيان كە لە ھەمويان شىتتەنەترە).

زۆرنامەكانى ھەرەنسا لەپىتش زنجىرە راپۇرتى دوۋەمەۋە دەستيان كرىبوو بەھەلەتتىكى مىللى. لە ۱۶ تۇلەمبەردا تۇفەل تۇبىزىلەر زىتىكى ئىرانىي بلاۋكرەۋە كە لە راپۇرتى زۆرى ۱۶ى تۇكۇبەرى فۇكۇ تىۋرە ببو (دواى بىست ۋ پىنچ سال لەبىدەنگىىر ۋ ناعەدالەتى، ئايا تەنيا لەنىۋانى سافاك (پۇلىسى نەپنى) ۋ فانتازىاى دىنىدا، ئىرانىيەكان بۇيان ھەيە ھەلپزاردن بگەن؟ ئەۋ ژنە نوسى:

لەروۋى دىنىيەۋە؟ بەگەپانەۋەيەك بۇ چاۋگە مىللىيەكان؟ سەۋدىيە ۋلاتتىكە كە لەسەرچاۋەى ئىسلامەۋە ئاۋ دەخواتەۋە، دەستى دزو سەرى دلداران دەپەرئىتت. وادىارە زۆرئىۋاى خاۋەن ھيومانىزم پىيى وايە كە ئەۋانتر شايستەى ئىسلامن! ژمارەيەكى زۆرى خەلگى ئىران، ۋەك مەن لەناۋمىتئانى بىرۇكەى حكومەتى ئىسلامى زىۋايان دەچىت. ئەۋان دەزانن چى دەلئىن، لەسەرانسەرى ئىراندا، كاروبارى ئىسلامى خزمەتى فەنۇدالەكان يان شۇر شىگىرە ساختەكانى تۇبۇزىسۇندايە، لەتونس، لەپاكىستان، لەئەندەنوسىا، لەگەل ئىران، ئىسلام، خودا، نازىۋاى جەمارەۋە نەقامەكەن، پىۋىستە چەپى لىبرالى ئەۋروپايى بزائىت كە دەشەن چ ياسايەكى پۇلايىنى ئىسلام بىتە گۇرپى بۇ كۇمەلگايەك كە تامەزۆرى گۇرپانە. نابىت بەدەرمانىك چارەسەر بىكرىت كە خۆى لەنەخۇشىيەكە خراپەرە.

فۇكۇ لەمەقالەى ھەفتەى داهاتوۋدا ۋەلامى داپەۋە:

لەۋ كاتەۋەى ئىران راپەپىۋەۋە خەلكانىك مەروون، ھاۋار دەكرىت (حكومەتى ئىسلامى) ئەركىكى سەرەكى بوو بىرسىرئ ئەۋ وشانە چىن، چ ھىزىك لەپىشتىانەۋەيە. مەن ژمارەيەك فاكتەرم باس كرد كە بەلاى خۇمەۋە زۆر خەتەرناك نىن. ئەگەر (marah) تەنيا تەنيا خراپ خويۇندەۋە ھەلەكەى بوايە، مەن ۋەلام ئەدەدەۋە. بەلام دىۋ شىتى ۋاى باسكروۋە كە ناتوانم خۇمىيان لى لايدەم:

۱- ھەموو ئاراستەيەك، فۇرمىك، بەھايەكى ئىسلام بەشىۋەيەكى ناخۇش دىۋو دەكات ۋ ھەموو ئەۋ فانتازىايە لەبەر گۇننى رەت دەكاتەۋە.

۲- ۋاى بۇ دەچىت كە ھەموو ئەۋروپايەك پىيى خۇشە ئىسلام لەدەرەۋەۋە بەتەنيا بۇ مۇسلمانەكان بىت (ئەى بەرامبەرى زۆرئىۋايەك كە رىزى ئىسلامى لانىە چى دەلئىت؟). كىشەى ئىسلام ۋەكو ھىزىكى

سیاسی په کتیکه له کتشفه سره د کپه کانی نه م
سهرده مو ناینده ش. په که مین شیتوازی
کونترول کړنی نه م کتشفه په به ترقی کتیک
رؤشنبرییه وه، نه وه په رقو کینه ی زیاتر نه خه ی نه
پالی.

فوکو به رده وام چیتلی له نیران ودره گرت، که
نایه توللا خومه یی له سهره تایی له بریوه ری ۱۹۷۹دا
پاریسی به جتیشیت، فوکو له گه ل نه و خه لکه دا
له فوکو خه نامه ده بوو که له سهره تایی جیهانه وه
هاتبورن. له ۱۲ه بریوه ری دا مه قالیکی تازه ی نارد
بق کاریر ویلاستیرا. شا ریشیتبور، خومه یی
گه راپتوه. ملیونه ها نیرانی رتایونه سهره قاسی
فوکو خه نامه، ملیونه ها پیاوړن هاواریان نه کرد
(خومه یی، ناخبره کئی گه راپته وه)، فوکو به سهر
ناینده دا بازی دا، له مه قالیکی پتیشو تر دا وتبور:
(من نازانم میژووی ناینده بنوسم، من
نوقلانه لیده رتیکي که م قاسی راپوربوروم. هرچونیک
بیت، من هر ده که م شته کان چتون رووده دن، شاوا
توماریان بکه م. چونکه نه و رتانه هیچ شتیک ته و
نه بوو بوو، زاره کان هیشتا هر ده خولانه وه. ده بی
کاری رتانه نووسی به مجوره بیت. به لام نه وه
راسته که من هیشتا که له سهره تادام.

له دا مه قالی دا چه ند پرسپاریتکی دهریاره ی نه و
جولانه وه په هر زکرده وه که خوی چاودیزی کرېبوو،
له پتیش چاوی خوی رویداپوو: رهنکه بایه خه
میژووییه که له ناسینه وه ی شتیرانیک پان مودلیتکی
شوقشکه راپیدا نه بیت، به لکو له و شتیمانه په دا بیت
که هه مو فاکتوره سیاسیه کانی رتانه لاتی ناوه راست
ده خاته گه ر، هر لیره وه هه مان شت ده کات بق
ستراتیژی سهره تایی جیهان. خوی به تانیا رتیر
ده بیت وه دواتر سهرچلیی ده کات و ده بیت به هیزی
فراوان بوون. به راپشکاوی نه مه یه جولانه وه ی رتیمه
نیسلا مییه کان که ناگری دین جوش ددهات و زوریه ی
رتیمه جیگیره کان هه لده گتیرتیه وه و زوریه ی
نارپه حه تییه کان ده به زینتیت. به پتیره ی سده ان هه زار
پیاو، نیسلا م ته نیا رتیمیک نیو به س، به لکو
رتیازی که بق زیان که ده گرتیه وه بق میژووییه کو
شارستانییه تیک که توانای به ره مه پتانی میژووییه
زه به لاهی هه بووه. هه روه ک چتون دوتن ده توانرا هر
ده و له تیکي نیسلا میی له رتیکای ترادیشنه
تاییه تییه کانی خوییه وه بخوشیتیریت.

دهریاره ی نویسینه نیرانیه کانی فوکو زکر شت
وتراوه. به لام که م که س هه مو نویسینه کانی نه و ی
له مه ی شوقشکی نیران خویندوتیه وه، چونکه
نویسینه کانی کاریرهر هر رگیز له نیتالییه وه
هر نه گتیران. فوکو ش حه زی نه کرد بیانکات
به کتیتیکي سهره خق به نیتالی. نه و ده کو راپورتی
رتانه نامه گری سهری نه ونویسینه ی ده کرد، نه ک
وه ک ده قی کتیتیک، نه وه ی نه مرق بیانخوینتیه وه
شتی نه فسونووی و نااسایی دهریاره ی شوقشکی
نیرانیه کان ده بینتیت. له دتیدی نه وه وه. نه وه
شوقشیک بوو به دهر له سیاست، پان هر هیچ نه بیت
به دهر له تراوه کانی سیاسه تی رتانه وایی، نه وه
جولانه وه په ک بوو جانوی له هه مو چاودیزیک ده کرد.
له بقنه ی مرنی فوکو دا رتین دانیا ل دهریاره ی نه و
هه له یه قسه ی کرد که هر هه مو مان پتیکه وه تیی
که وتین. هه تا نه موش سیرجی جولای ده لیت که
منیش هه روه ک نه و بیرم کردتیه وه نویسومه. دواتر
وتی: (هر له هه وادا نه و نیشانه ده بیسترتین له سهر
نه و شتانه ی که روو ده دن). نه و سهرکوتکرده
عه جایه به ی که پتیشکوتن ده گتیرت بق گه رماوی
خوین، که نه و کشانه به وه جی دتیی شای وریا
کرده وه و سوزی خه لکی نیرانی جولان. هه مو مان
ناواته خوازبوون که شا جه نکه که بدقرتیت و نیران
به جی به لیت. که س پرسپاری نه ده کرد نه ی دواپی
چی ده قه ومیت. فوکو به پوونی ده بیینی که
ولاته کئی به ناسانی ناگرتیه وه بق سهر فزومه
ترادیشنه کانی سیاست، نه و جوش و خروش
دینیش جارنیک تر ناکشیتیه وه، مه لاکان هه روا
به ناسانی ناچنه وه بق ناو مزگوتیه کانی خویان!

تالام گوشه نیگا ساکاره وه، که دینو سیاست
پتیک ده گن، میژووی ناهاوسه نگ ده خولقینن. فوکو
به بی هیچ گومانیک نومیده ناخوشه کانی ناینده ی
ناسیه وه. به لام له کاری رتانه نامه گه رییدا له تایی ساته
میژووییه کاند زکر خوشه که شت بدقرتیه وه و
تیروانینیکي سیاسی گه لاله بکه بیت. به به وای تیری
فولتیزیل فوکو ده یویست رتانه نامه نویسکی ساده
بیت. کومه له ی راپورتنوسه کان بق کوئی بچونایه،
نه ویش ده چوو. به لام نه و رتانه نامه نویسکی ساکار
نه بوو، چونکه نه گه ر واپویه نه و نه مرق که س گوئی
نه ده دایه نویسینه کانی.

که لیک که س نامه ده بوون راستیه کان بخه نه وه
بیری فوکو. هر نه وه دده ی روخساری میژی تازه

دوره‌گوت، هر یه کسره نوای گه‌رانه‌وه‌ی خومه‌ینی له‌فه‌بریوهری ۱۹۷۹دا، گرتنو له‌سینداره‌دان وه‌کو جارن ده‌ستی پیکرده‌وه‌و سه‌رکوتکرتنو خوینژان به‌رده‌وام بوون. کلۆدیاو چاک برۆیه‌لی کونه‌ماویی که‌وتنه‌ لپ‌رسینه‌وه‌ی فۆکۆ. کلۆدیا له‌ستونی‌کدا له‌ لئ ماتین وتی، فۆکۆ له‌مه‌قاله‌یه‌کید پرسیاریک ده‌کات (خه‌ونی ئێرانیه‌کان چیه‌؟) برۆیه‌لیش له‌مه‌مان ستوندا نوسی (بیکردنه‌وه‌ی له‌یله‌سوفان چۆنه‌؟) فۆکۆ به‌ره‌قی وه‌لامی دانوه‌.

چهند مه‌فته‌یه‌ک نوای نه‌و گۆرانی‌کاریانه‌، فۆکۆ نامه‌یه‌کی کراوه‌ی بۆ مه‌هدی بازرکان بلۆک‌رده‌وه‌، که‌ببو به‌سه‌ر کۆماری نه‌و کۆماری ئیسلامیه‌، باسی کۆبوونه‌وه‌کی سیپته‌مه‌هری ۱۹۸۷ی کرد له‌شاری قوم:

نیعه‌ قسه‌مان له‌سه‌ر نه‌و رژێمانه‌ کرد که‌ به‌ناوی مافی مرۆفه‌وه‌ سته‌میان کردوه‌و. تۆ ئومیدت خواست و دلنیا بوویت که‌ خه‌لکی ئێران له‌کۆماری ئیسلامیدا رژێمیک دروست ده‌که‌ن که‌ گره‌نتی نه‌و مافانه‌ بدات. تۆ باسی سێ فاکتهرت کرد، یه‌که‌م ره‌هه‌ندی رۆحیی، وتت گه‌ران به‌ناو نه‌م خه‌لکه‌دا بۆت ده‌رده‌خات که‌ هه‌ریه‌که‌یان دنیا‌یه‌کی جیای ده‌وێت و به‌مه‌موو شتی‌که‌وه‌ موغامه‌ره‌ ده‌کات (زۆریه‌ی نه‌و هه‌موو شته‌ خودی خۆیان بوو نه‌که‌مترو نه‌زیاتر). نووه‌م، شایسته‌ی نه‌وه‌ بێت که‌ حکومه‌تی مه‌لاکان به‌پێوه‌ی بیه‌ن - خۆت وات کرد - من پێم وایه‌ تۆ نه‌و سه‌رکوتکرتنه‌ت به‌کار هێنا. نه‌وه‌ی من له‌تارانه‌وه‌ بۆ عه‌بادان ببینم له‌گه‌ل قسه‌کانی تۆدا یه‌ک ناگره‌وه‌و. دواجار، تۆ وت ئیسلام، تانه‌و راده‌یه‌ی له‌ میژووی دوو‌و برژی کۆنی و دینامیه‌تی ئێستایدا، توانای هه‌بووه‌ بپروانیت نه‌و مافانه‌و بیانپاریزیت، نه‌و گره‌وه‌ سامناکه‌ی که‌ ده‌لێت سوسیالیزم له‌وه‌ باشتری نه‌کړوه‌و (نه‌مه‌ که‌مترین شته‌ بوتزیت) له‌چاو سه‌رمایه‌داییدا.

له‌ ۱۱ی مه‌ی ۱۹۷۹دا فۆکۆ بۆ جارتیکی تریش خۆی له‌مه‌سه‌له‌که‌ دایه‌وه‌، له‌لاپه‌ره‌ی یه‌که‌می لۆمۆندا مه‌قاله‌یکی برژی نوسی: (مه‌لچوون سوودی نیه‌) نه‌وه‌ ته‌قینه‌وه‌یه‌کی گه‌وره‌ بوو له‌لایه‌نی برینداریکی خۆین له‌به‌ر رۆیشته‌وه‌وه‌ که‌ هه‌ستیه‌ سه‌ر پێ و قسه‌ بکات، به‌شیوازیکی بپه‌زاته‌وه‌ی کارامه‌ وانه‌یه‌کی ره‌وشتی سیاسی بلێته‌وه‌و. کوتایی مه‌قاله‌که‌ دیاری کردنی رۆلی رۆشن‌بیرانه‌:

نه‌و رۆژانه‌ رۆشن‌بیران فشاریکی باشیان نه‌بوو، پێم وایه‌ ده‌توانم تاراده‌یه‌ک به‌که‌فو کوله‌وه‌ نه‌م

وشانه‌ به‌کار به‌ینم. بۆیه‌ نه‌مه‌ کاتی نه‌وه‌ نیه‌ که‌ بلێیت نه‌وان رۆشن‌بیران نه‌بوو.

خه‌ک مه‌رچۆنیک بێت پێده‌که‌ن. من رۆشن‌بیرم. گه‌ر یه‌کێک پرسیارم لیبکات ده‌ریاره‌ی نه‌وه‌ی که‌ خۆم پێم وابوو چیم ده‌کرد، وه‌لامی ده‌ده‌مه‌وه‌: نه‌گه‌ر ستراتیژ پیاویک بێت و بلێت (مه‌رگیکی دیار چهند گرنگه‌، هاوارنکی دیار، راپه‌ریننکی دیار، په‌یوه‌ندی بو سیسته‌مه‌ مه‌زنه‌وه‌ هه‌بێت بۆ هه‌مووان، هه‌روه‌ها چی بۆ من گرنگه‌ که‌ پرنسیپی شکوداری ئا‌لو - ئا‌وا له‌وه‌زه‌دا که‌ خۆمان تێیدا ببینینه‌وه‌؟ نه‌و کاته‌ بۆ من جیا‌یه‌ چ ستراتیژی سیاسیی بێت، میژووی بێت، شوێشگێژ بێت، هه‌ر که‌سێک که‌ پشتیوانی شایبێت یان ه‌سی ئایه‌ت‌وللا. ره‌وشتی تیوریی من به‌په‌چه‌وانه‌وه‌یه‌، بریتیه‌ له‌ (نه‌نتی ستراتین): کاتیک که‌ تاکه‌کان راده‌په‌ن، له‌وکاته‌دا نیشانه‌ی ریزییت، هه‌روه‌ها که‌ هێزی کومه‌لگا ده‌شیوینیت نه‌و که‌لله‌ ره‌ق بێت. هه‌ل‌ب‌زاریننکی ساده‌، شتیکی گه‌رانه‌ به‌جێ که‌ یاندنی، چونکه‌ پێویسته‌ له‌گه‌ل کاتدا بێت، له‌کاتی گه‌راندای بۆ شته‌کان، به‌کاوه‌خۆ له‌ژێر توێژالی میژوودا، که‌ ده‌بشیوینی و گرفتاری ده‌کات، هه‌روه‌ها له‌ژێر توێژالی سیاسه‌ته‌وه‌ بۆ شته‌کان پخوانیت، نه‌مه‌یه‌ نه‌و دیاریکرنه‌ی باروبۆخ، که‌ نوای هه‌موو شتیکی ئه‌رکی منه‌: من یه‌که‌مین که‌سو ته‌نها که‌سیش نیم که‌وام کردبیت، به‌لکو من نه‌مه‌م هه‌ل‌ب‌زاربووه‌.

دواتر فۆکۆ هه‌موو توانای خۆی خسته‌گه‌ر بۆ پاراستنی نه‌حه‌مه‌ سه‌لامه‌تیا‌ن که‌ له‌ سالی ۱۹۷۹دا ببو به‌جیگری وه‌زیری ده‌روه‌وه‌و. نوای چهند مانگیک خۆشارنه‌وه‌، ده‌بوو له‌ سالی ۱۹۸۱دا ئێران به‌جێ به‌یلت.

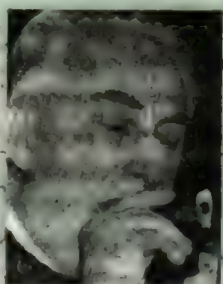
ماوه‌یه‌کی زۆریش نوای نه‌وه‌ فۆکۆ خۆی له‌سیاسه‌ت و رۆژنامه‌گه‌ریی دورخسته‌وه‌و. سیرجی جولای چهند ماده‌یه‌کی بۆ هێنا، به‌لام فۆکۆ هه‌موویانی ره‌ت کردوه‌وه‌و. به‌و بیانوه‌ی که‌ خۆنامه‌ده‌کرنی زۆری ده‌وێت.

* ناو‌نیشانه‌ ئینگلیزه‌یه‌که‌ ئا‌وابه‌: Arevolution of bare hands.
** نه‌م ناو‌نیشانه‌ لۆمکیه‌ له‌لایه‌ن وه‌رگێری کوردیه‌وه‌ دانه‌وه‌.

سه‌رچاوه‌:

Michel Foucault
By:
Didaler Erlbon - 1993
Pp 281 - 293.

رەخنە ئۆزىنەۋە

مېتۇدو ئۆزىنگە كان

قەسە بىكەو بىمەرە
(سەبارەت ئەدەبىي جەزائىرى ھارچەرەخ)

يۇلىسىس

میتۆدو توژینگه کان

■ ئاکیبیدی فارگا

● و: ئەحمەد موفتی

رێگاری بێ، ئەوەش بە تایبەتی بەهۆی قوتابخانە بنیادگیرا جۆرەبەجۆرەکانەوه بوو- لە جێنێف و پراگو کۆپنھاگن و ولایەتە یەكکرتووەکاندا- زمانناسی فەرمانگ یاخود دەزگای زاراوەکان- ی تایبەتی خۆی کۆمەڵێک لەو نامرازانەی وەدەست هێنا کە پاراکتیزە- تطبیق- کردنیان لەسەر دەقە ئەدەبیەکان چەند ئەجامیکی گرنگیان لێکەوتەوه. لەسالی ۱۹۶۰دا جاکوبسن رایگەیاند: دەکرێ بە شیعرییون-الشعیریە- بە بەشیکی دانەبپاروی زمانناسی دابنێین... (جاکوبسن ۱۹۶۲-۲۱).

جگە لەمەش، زمانناسی بـووه نموونە (مۆدێل Model) ی توژینگە جۆراوجۆرەکانو بەم شێوەیە لەدوو رێگاوه بەشداریی لە لیکۆلینەوهی تیۆریی ئەدەبدا کرد، یەكەم: لە رێگای راستەوخۆ لەرێگای ئەنتۆلۆژی (رەگەزناسی) و ئەنتروپۆلۆژییەوه. لیقی شترووسو داندو گریماسو تۆدورۆف

لەزمانناسی بەمەریان وەرگرت بۆ ئەوهی نموونەیهکی بنیادگیرای تایبەت دابەزێنن بۆ وهسفی بنەما تایبەتی یەكانی گێژدراوه (محکسی recit) یکی دیاری کراو، چ ئەفسانە بیت یان حیکایەتی خورافە، نوومە لەرێگای ناراستەوخۆوه: چونکە تیۆریی ئەدەب

مەبەستی تیۆریی ئەدەب بریتییه لە وهسفی دەقو مەعنای گشتیی دەق دەکەوێتە سەنتەری گرنگی دانی تیۆریی ئەدەبەوه. ئەو پرسیارەش کەخۆی دەسەپێت، بریتییه لە زانیینی ئەوهی لەچ جوارچێوه یەكەوه دەبێ دەست بەم کارە (واتە وهسفی دەقو مەعنای گشتیی) بکێت و دەبێ چ جۆرە میتۆدۆلۆجی (منهجيە) یەك بەکار بهێنێت. ئەو توژینگەیانەی گۆرەپانی ئەدەب لەنێو، خۆیاندا دابەش دەکەن نۆدۆ، نۆد جار ئەستەمە سنوورەکانیان لەپاڵ یەكدا دابنێن. لێرهەدا توژینگە سەرەکی یەكەکان ناو دەبەینو هەول دەدەین پەڕەندیی نێوانیان روون بکەینەوه:

زمانناسی Linguistics

لەسەرەتای ئەو سەردەمە ی بەتێپامانی گشتی (generalisee) دەریارە ی کێشە تیۆرییەکانی ئەدەب دەناسرا، واتە لە سالانی شەستەکاندا، ئەو توژینگەیهی کە دەبوو-وهکو دیارە- بێتە جێگری میتۆدی ئەدەبی ناسایی، توژینگە ی زمانناسی بوو. زمانناسی بە کردەوه- دەیان سال پێش شەستەکان- سەرکەوت لەوهی لەزال بوونی ئاراستە ی میتۆدی-داپکۆنی-

به ليکولینه و په کی زمانناسیې زمانی نه ده بی له قه له م در.

له م ناراسته به بهرهمیکي ره څخه گرانه ی نقد هاتنه کایه و، کتیبو کوفاری تاییه تی (بقنونه له فهره نسادا پروانه ک زمانه کان -۱۲- ۱۹۶۸) ره څخه ی نوی ۱۹۶۹، زمانی فهره نسی ۷- ۱۹۷۰، کاره ه لېژارده کان په ک له دوی په ک روونیان کرده و که ده کړئ له سر ناستی زمانو به دوی زمانناسی په و ډک به تاییه تمندی نوعی دهی نه ده بی بکړئ. بهمیتدی بهرهمی ده له م ندو تاییه تی نه م چالاکی په چوپړه باس بکین وه کو، فهره نگی ټینسیکلوییدی زانستیه کانی زمان لیکرود تودلرؤف ناماده و پلوریان کرده و (۱۹۷۲) و نه و چول بهرگی ی ټیوهی (IHWE) نووسینی (۱۹۷۱-۱۹۷۲).

زاراوه ی به شاعر بوون (الشعریه) نقد وړه کو هاوشانی تیوری نه ده د به کار ده هیترئ، به و شیوه یه ی فریزه به ناویانگه کی جاکوبسن- که پیشتر هینامانه وه- ناماژه ی بق ده کات، به لام نه م هاوشانی په هرگیز ته وړ نه بووه. سروش- ایاه- ه تاییه تی په کانی زاراوه ی (شاعر بوون) زیاتر بق به رزه ونندی گرپانیکي وروژینه و معنادار کاریان ده کرد: (به شاعر بوون) ی زمانناسی (به شاعر بوون) ټکی سنوود بق دانراوه، تاراده په ک ته نها پایه خ به ليکولینه و په شیوه په ک که مرقف پېرسن: نایا ده کړئ نه م تزئینه وانه به یی سه ختی له شیوه ی نه ده بی نالریکی (غیر غنائی) بکولینه وه گرمانه ی (به شاعر بوون) ی زمانناسی بریتی به له بوونی (پتور) رڼو پتی وایه که هر شتیک بتوانرئ به و پتوره جیا بکړسته و به تاییه تمندی په کی نوعی زمانی شعری داده نرئ. واته نمونه ی به هیز کرنی نه و ه ماهه نگی (انتظام-regularity) په ی به زمانه و به ستراره ته و- پتور (هاوشانی- هاوتریبي)- نه م له لایه که ووه، له لایه کی دیکه ووه، نه و ی بریتی به له سه ریچی کرنی نه و ه ماهه نگی به ئاسایی یانه ی که پتور که دایده م زانندن (جوولان). ه مو نه م چه مکه پیشنیار کراوانه به ئاسانی له میراتی زمانناسی بنیادگریدا تومار ده کړان، به لام نریکی زمانناسی له نه ده به ووه، وه کو درده که وئ، چه ند کتیه په کی ده خسته وړو

له وکاته دا که رڼا بهرهمیتور تولیدی- په کان له کوتایی شسته کاند، به شیوه په کی کوتوپر له چوارچتو په کی بهریندا، تاراده په ک، شوتی بنیادگر یی ده گرتوه. له سره تادا نوینه ره کجار بهرجه سته کانی نه م ناراسته به، نه وانه ی به کتیه رڼمانی په کان خه ریک بوون- واته به موریکی دروستی رسته و جوانیسی پتکهاتنی- خویان نورخسته ووه له پایه خ دان به و کتیشانه ی له (به شاعر بوون) ده و نریکن، نه و کتیه یانه ی- له روانگی زمانناسی ورده ووه- تاییه تن به لایه نه ئاسایی و لاهه کی په کان (به بهر وړد کردن له گ ل نه ریتی پاوو به کاره یانی زمانه وانی باو): له گ ل نه ووه شدا دلگیری زمانناسی نوی (بهرهمیتور) هینه ده گوره بوو که راسته و خو ده ست به چه ند کوششیک کرا- به تاییه تی له نه لمانیاو ولایه ته په کگرتوه کان- بق سه پانندی بهرپاکردنی ليکولینه و ی زمانی شعری له سره بناغی زمانناسی بهرهمیتور ی گوژیزه ووه (الاسنة التولیدیة التحویلیة). (له م رووه ووه، له زمانی فهره نسیدا پروانه دانراوی دیلاوتو: به ماچی په ۹ ۱۹۷۸).

سره پای نه وگرنگی دانه ی که (به شاعر بوون- الشعریه) ی زمانناسی له وروژانندی سهرکه وت، به لام هر زو رووه پوی چه ندین ره څخه بووه ووه، نه ک ته نها له بهر نه و ی پتی داده گرت له سر نه و ی بواری تزئینه ووه له تیوری نه ده دبا، وه کو بینیمان، ته نها نه و ده قانه بگریته ووه که به (شاعر ی ناوده بران، به لکو ده وتانرئ ره څخه ی دیکه شی ناراسته بکړئ: بق نمونه، چه مکه کانی (پتور- المعیار) و (جوولان، لاچوون- الانزیاح) ناسته م ده ک به معنایان بکړئ، چونکه رڼری ی نه و پئاسه باوانه ی پیشنیار کراون م به سته که ناگه یه نن. جگه له موش، ده کرا گومانی جیددی دروست بیی ده ریاره ی نه و پرسیاره ی که به ستراره ته ووه به زانینی نه و ی نایا هر (جوولان، لاچوون) ټکی زمانناسی ئوسلوی به شیوه په کی ئوتوماتیک و ده قاده ی (جوولان- لاچوون) ټکی نه ده بی په. له کوتاییشدا ده بی نه و بلتین که جاکوبسن، له و وتاره ی تئیدا دوا ده کات ((به شاعر بوون) به به شتیک دانده برپاوی زمانناسی دابنرئ، هیندی مهرجی پایه ندریو (مقید) ده سه پینئ، به تاییه تی له و رووه ووه که په یوه ندی به سیماننیکس (علم الدالک Semantique) ده ه هیه، له راستیدا ناتوانرئ (به شاعر بوون) ی زمانناسی به تیوری په کی خاوه ن توانای دیاری کراوی نه و ت دابنئ که ته نها به نیوه چلی بابه ته که ی خوی باس ده کا.

له‌بر نه‌وه‌ی تیوری په‌یوه‌ست بوون، تا نیستاش،
توژنگه‌په‌که پتر موزکی ته‌کنیکي به‌سره‌وه زاله، زږد
به‌که‌می له لی‌کولینه‌وه‌ی ده‌قدا ده‌توانین به‌شیوه‌یه‌کی
جیدی سوودی لی‌وه‌ریگرین، له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا هیندی
له‌تیرامانه‌کان (التأملات) شایانی نه‌وه‌ن له‌ روان‌گی
تیوری نه‌ده‌به‌وه لی‌یان بکولرته‌وه. به‌م شیوه‌یه‌ موزف
ده‌توانی بپرسی که نه‌و سن به‌ردهر (عقبه) یه‌ی
(مؤلس Moles) ی ره‌نگرته‌ی کردن (۱۹۵۸-۱۹)

تیوری په‌یوه‌ست بوون^۲ (التواصل)
نه‌وه‌ی ده‌لاله‌تیکي گه‌وره‌ی هه‌یه نه‌وه‌یه که
نورونه (مؤدیل) ی جا‌کوبسنی نه‌و شش
هوکاره‌ی له‌ پرۆسه‌ی په‌یوه‌ست بووندا جی‌یان
کراوه‌ته‌وه (جا‌کوبسن ۱۹۶۲، ۲۱۴) واما‌له‌یان
له‌گه‌لدا کراوه که مؤدیل‌یکي زمانناسین، که‌چی
نه‌موز، له‌یه‌که‌مین پله‌دا، به‌مؤدیل‌یکي په‌یوه‌ست
بوون داده‌نرتزو، به‌سره‌تا‌گی گون‌جاوی
خستنه‌رووی بنه‌ماکانی پرۆسه‌ی ناوبراویش
داده‌نرتن. پی‌ویستیش نی‌یه بگوتری که نه‌و
پرۆسه‌یه ته‌نها بریتی نی‌یه له‌قسه‌کردن، له‌بر
نه‌وه‌ی زمانناسی پتر، هه‌نگاو به‌هه‌نگار،
به‌یه‌ک‌یک له‌ شیوه‌ شیاوه‌کانی په‌یوه‌ست بوون
دانراوه (پروانه: جا‌کوبسن ۱۹۶۲، ۸۷-۹۹).

به‌شیوه‌یه‌کی گشتی تیوری په‌یوه‌ست بوون
چۆره تاییه‌ته‌ندی‌یه‌که ده‌به‌خشیته لی‌کولینه‌وه‌ی
نه‌و چالا‌ک‌و کیشه‌یانه‌ی مه‌به‌ستیان گه‌یاندنی
په‌یام‌یکي دیاری کراو یان زانیاری‌یه‌که. نه‌و
تیوری‌یه بۆ نه‌م مه‌به‌سته چهند میتودیکي هینایه
کایه‌وه بۆ پی‌وانی بپی‌راکه‌یه‌ندرایی گواستراو
(یان زانیاری گواستراو). له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا، به‌های
راکه‌یاندن به‌ نیسبت نه‌و په‌یامانه‌وه که به‌کجار
نالوژی‌یان که‌مه په‌یوه‌ندی هاورته‌یی پی‌چه‌وانه‌ی
له‌گه‌ل بر (کمی) ی راکه‌یاندندا هه‌یه نه‌م‌برق
نیکو ده‌نورسن: (نه‌و سیسته‌ی که توانای
تیکه‌یشتنی هه‌ر په‌یام‌یک ری‌که ده‌خات، له‌هه‌مان
کاتدا نه‌و موزکه‌شی دیاری ده‌کات که ده‌توانری
بفه‌ملینری، یان به‌ شیوه‌یه‌کی دیکه، سوای
(ابتدال) دیاری ده‌کات (...). له‌ ناستی
نه‌نجام‌گیری‌یه‌کی تاراده‌یه‌کی گه‌وره نات‌ه‌واودا،
پن ده‌چن که مه‌حاله نه‌و هاشانی (تکافو) ه
په‌سند بکری، که له‌ سه‌رده‌می وینر (Wiener)
هوه به‌کوی ده‌نگ، له‌نیوان ده‌لاله‌تی په‌یام‌یکي
دیاری کراو نه‌و راکه‌یاندن (زانیاری) یه‌دا ره‌چاو
کراوه که له‌ناخی په‌یامه‌که‌دایه، به‌م شیوه‌یه‌ تن
ده‌گه‌ین بۆچی گری‌ماسرو کورتی ره‌خنه‌یان
ناراسته‌ی تیوری په‌یوه‌ست بوونو تیوری
راکه‌یاندن (Information) ده‌که‌ن به‌وه‌ی که به
نیسبت چالا‌کی‌یه‌کانی په‌یوه‌ست بوونه‌وه، پتر
له‌راده‌ی پی‌ویست، می‌کانیکین (لا‌په‌ره‌کانی ۴۵-
۴۶، ۱۸۸، ۱۸۹).

"هست ته‌وه‌ریکی که‌می له‌نیوان به‌ردهری هه‌ستیاری
به‌ردهری تیزکردن (الاشباع) له‌ ری‌کای زنجیره‌یه‌که
له‌به‌رده‌ره جیا‌کار (differentielles) ده‌کانه‌وه وه‌دی
دینی"، ده‌لین موزف ده‌توانی بپرسی ثایا ده‌کری نه‌م
یاسایه له‌سه‌ر (دک کردن به‌ ده‌ق) دا جی‌یه‌چن بکری،
یان ثایا به‌ (توانای) ده‌گه‌ری (النصب) و نه‌ده‌یی
نیمه‌وه به‌ستراوه‌ته‌وه؟ نمونه‌یه‌کی دیکه: په‌یام‌یک

نه‌وانه‌ی به‌کاربان دیتن (پراگماتیکس Pragmatique) ده‌کولتوره.

سیمیا، ژیریزئی (بلاغه)، هیرمنیوتیکس نه‌خشه‌ی کلاسیکی په‌یوه‌ست بوون سټ نایتم (عنصر) به‌خووه‌ده‌گرئ: نیره، په‌پام (نامه) و وه‌رگر (وه‌رگری‌نامه) که بولریان ره‌خساند بټ سرله‌نوئ هلسه‌نگاندنه‌وه‌ی سټ توژینگه‌ی سره‌کی زانسته موقایه‌تی‌ه‌کان: ژیریزئی (بلاغه) و سیمیا (سیمیوتیک Semiotics). هه‌روه‌ما هم نه‌خشه‌یه‌ ده‌رگای له‌به‌رده‌م پتیشکه‌وتزو سر له‌نوئ که‌وتنه‌گه‌ری نه‌و سټ توژینگه‌یه‌ کرده‌وه.

نیره‌ر نامه (په‌پام) ټک به‌ره‌م ده‌هینئ. هم به‌ره‌مه به‌پټی یاساکانی ژیریزئی لروست ده‌بټو، نامه‌که‌وا ده‌خړته‌وو که کیانټیکی گشتی خاوه‌ن چنده‌ بنیادیکو، له‌ناخدا نه‌و یاسا تاییه‌تی‌پانه‌ی خوئی هه‌لگرتووه که له‌گټل یاساکانی سیمیوتیک (تیوری هیماکان) دا ده‌گوډیو، له‌کوتاییشدا ده‌بټ وه‌رگری نامه‌که (که به‌ره‌م هینراوه‌و چنده‌ بنیادیکي هیه) لټکی ده‌داته‌وه: نه‌مه‌ش کاری هیرمنیوتیکس (زانستی لټیکانه‌وه Hermeneotics) په‌.

به‌ دلناییه‌وه ره‌گه‌کانی هم توژینگه‌پانه‌ گه‌لټک هه‌مه‌جوو جیواون: ره‌گی ژیریزئی ده‌گه‌رتتوه بټ سره‌تا په‌کجار کونه‌کانی قسه‌ی توکمه (واته وټار) واته زانستیکي عه‌ملی وټار که ترخان کراوه بټ فیرکردنی خاوه‌ن مورافه‌ه‌کان (پاریزهران)، (همه‌ ناماژه‌یه بټ هونه‌ری وټاری نه‌رسټو، که په‌کټک له‌ جوړه‌کانی بریتی‌په‌ له‌ وټاری دانوه‌رانه‌و راویژکارانه‌)، به‌لام سیمیوتیکس له‌ کوتایي خاچه‌ کونه‌کاندا (مه‌به‌ستی خاچه‌ یوانو لاتینی‌په‌کانه‌) له‌ نه‌دجای چنده‌ تټرامانټیکی مه‌تټیقرو سینتاکسی‌په‌وه. زانستی لټیکانه‌وه (هیرمنیوتیکس) ی سده‌کانی ناوه‌راستو رومانسی‌پت که‌متر په‌یوه‌ندی خوئی به‌لاهووتو زانستی زمان رت کردتتوه. سره‌پای نه‌مه‌ش، به‌پټوه‌بردنی کاری قناعت پټ هینان ته‌نھا پاوان نه‌کراوه بټ پاریزهران (المحامين) و ته‌نھا بریتی‌په‌ له‌ (زانستی گوتن). بټ نمونه، ژیریزئی - په‌ک هیه تاییه‌ ته‌ بوټنه‌ی وه‌به‌رچاو هینراو (Image). پاشانیش، زانستی لټیکانه‌وه ته‌نھا له‌سر ده‌قه (پیرټن) ه‌کان کار ناکات، واته نه‌وده‌قانه‌ی که به‌ (دټوار - قورس) ناسراون. ژیریزئیو لټیکانه‌وه به‌شیوه‌یه‌کی دیاری کراو، هه‌مان نه‌و رواه‌تانه‌پان هیه‌ که سیمیوتیک هیه‌تیو، ره‌نگه‌ به‌

هیچی تټیدا نه‌په‌ جگه‌ له‌وه‌ی تاییه‌ته‌ به‌ راگه‌ یاندنو، بټ پاراستنی په‌یامټکی له‌ نیحتماله‌ی بزبوون که پیاوونی میدیا (راگه‌یاندن) ناوی شیواندن (تشوش) ی له‌ ده‌نټن، نیره‌ر راگه‌یاندن (زانیاری) په‌کټی به‌ چنده‌ دوپاره‌ بوونه‌وه (تکرارات) ده‌پټچټتوه که چنده‌ن نه‌گه‌ر (احتمال) ی په‌کجار دیاری کراوی هیه‌ "نیکووه‌ ۱۹۶۶، ل ۷۷). هم دوپاره‌ بوونه‌وه‌ی ناوی رټژدابی (یاخود پرکردنه‌وه Redondance) ی هه‌لگرت له‌ روانگی نابوری عه‌قلانی‌په‌وه ده‌ست بللوی (اسراف) ه‌ له‌ به‌کاره‌تانی هیم (علامه‌) کاند" (بروانه: مټلس-زیتلمان ۱۹۷۱: ۵۰۲)، به‌لام له‌رووی کار تټن کردنی به‌لاغی‌په‌وه پټویسته‌و، پټویستیشمان به‌ هیچ نه‌په‌ جگه‌ له‌ گورپنی زاراوو رټژدابی - الاسهاب - به‌ زاراوو گټپانه‌وه (الاعاده - Repetition) بټ نه‌وه‌ی نه‌و سووده‌ بیینن که هم چه‌مکه‌ هیه‌تی، هم چه‌مکه‌ له‌ زمانناسیو تیوری په‌یوه‌ست بوونه‌وه، له‌ بولری تیوری نه‌ده‌بدا، وه‌رگرپاوه.

چالاکي په‌یوه‌ستکار (تواصلی) روونادات نه‌گه‌ر په‌پامه‌که شیوه‌یه‌کی باوو ناسایرو ناسراوو په‌سندکراو له‌لاین نیره‌ر بټ نیراوه‌وه به‌خووه نه‌گرئ و، ده‌بټ په‌پامه‌که کومه‌له‌ هیمایه‌کی دیاری کراو به‌کارینټو، ده‌بټ هم هیمایانه‌ به‌ پټی کومه‌له‌ رټسایه‌کی دیاری کراو رټک بخړټن. له‌حاله‌تی نامه‌ی ده‌ماو ده‌م (شلفوی) دا هیماکان بریتن له‌وه‌ ننگانه‌ی که شیوه‌ی په‌سندکراویان له‌ زمانی سروشتیدا، له‌لاین فوق‌لقزئ - Phonology) و شیوه‌ی ده‌رکردنی ده‌نگی وشه‌کانه‌وه له‌م زمانه‌دا دیاری ده‌کرټو سینتاکس (نحو) نه‌و بواره‌یه که نه‌و رټسایانه‌ ده‌گرټه‌خو که رټگا ده‌ده‌ن به‌ رټخستنی ده‌نگه‌کان به‌شیوه‌یه‌کی راستو لروست (کومه‌له‌ ده‌نگه‌کانیش). سیمیا (که لټکولینه‌وه‌ی شیوه‌ نامیز (شکلی) ی سیستم ده‌لالیه‌کانه، به‌وه ناوه‌ستی که له‌ هیماکانو په‌یوه‌ندی‌په‌کانی نیوانیان بکولتتوه، به‌لکو - نه‌گه‌ر په‌په‌وه‌ی له‌و جیاکاریه‌ به‌ناویانگه‌ بکټن که مټریس پټشنیاری کرد - له‌ په‌یوه‌ندی نیوان هیماکانو ده‌لاله‌تیشیانو په‌یوه‌ندی نیوان هیماکانو

همان نه و ناسته مامه له يان له گه لدا بکړی له گه ل سيمپوتیک (تقویری هيماکان) دا ده کړئ. له بهر نه وې تاقه جياوازی له جياوازی گوشه ی روانين (المنظور) دایه: نه و بچوونه چی په که له ه لومړچیکي دياریکراودا ده بټی زال بټت، نایا بچوونی نیره وه، یان هی نامه که، یان هی وه رگر؟

سهره پای نه مېش، تا راده په که هه میسه به شپوه په کی په کجار جياواز له م سټی توژینگه په کولراوه توه. ژږه ی جاز سيمپوتیکس، له کاتی دپرسنی میندیک له پيشنیاړه کانی (پیرس Peirce) دا، به جوره زیاده پوځی په لو، رهنه به پټی داگرتنیکي زیاد له راده ی پتوښتیشه وه، له گه ل ه لومړجی چه ند شپوازیکي وردی پوژین (تصنيف) دا گونجاوه، به نیسبت (پیرس) وه پټی باش بووه نه و شپوازانه بېنه شپوازگه لیکي ته زامونی په کجار کاریگر. (ژیریتی) ش پتر، به شپوه په کی هاوشانی نه و تر که مایه ی بایه خ پټی دانه، بریتی په له تنها جهردکړنی جوره کانی شپوازی نووسین (الاسلوب) و، هه سه له ی دروست کړنی په یوه ندی له نیوان به لکه میتانه وه (المحاجه Argumentation) و شپوه کانی وتار که به لکه میتانه وه به کاریان ده مینن. به لام هیرمنیوتیکس (زانستی لیکدانه وه) به گشتی له مه یلیکی دهرونی فله سفیداخوی ده بینتیه وه له بری نه وې نه و شپوازانه ی بخاته روو که نامرازه به کارهیتراوه کانی کړده وه لیکدانه وه دیاری ده که ن.

رهنه زاراوه ی سيمپوتیکس به دو مه عنا به کاریهیترنټ، په که م، په مه عنایه کی ته سک: زاراوه ی سيمپوتیکس نه و توژینگه په ده گه په نن که تنها شپوه ی نامه (په یام) له چوارچپوه ی مؤبیلکی په یوه ست بوندا وه سف ده کاتو، له م حالته دا بریتی په له جوری که له جوره کانی (ریزماني هيماکان - grammaire des signes) و، مه عنای دوهم به رینتر: زاراوا که نه و توژینگه په ده گه په نن سه رجه می نه و سټی هژکار به خوه ده گړی که له رهوشی په یوه ست بون (التواصل) دان، به م شپوه په سيمپوتیکس لیږده تنها زانستیکي هيماکانی نه ی، به لکو زانستیکي گشتی سیستم (نسق) ه خاوه ن ده لاله ته کانه و،

لیږده شوه ژیریتی و زانستی لیکدانه وه تنها به چه ند ناوکی تاییه تیی چه ند به شیکي نه م زانسته گشتی په داده نرین.

نزیکی (المقاربه) ی سيمپوتیکس به لکه ی له رده که وه وه چه رځاندنی زانسته مرقایه تیی په کانه، چونکه وه کو پټی ده چترنگا ده دات، له رووی رواه توه، له و شته بکولرته وه که تانیستا تنها ده توانرا وه سفی بکړئ. زانسته کومه لایه تیی په کان (نه تر پوژلوی کومه لناسی) تنها له ریگی لایه نه کانی ناوهر که وه، نه و روون ده که نه وه که لیکولینه وه ی ناوهر که ده بیتنه مایه ی جیاکړدنه وه به تانک هیشتنه وه (تفرید Individualise)، که چی لیکولینه وه ی خودی دیارده که، له ریگی شپوه وه، ریگا ده دات که نه و نایتم (عنصر) انه ی به رواهت جياوازی کوبکړیتنه وه، بویه لیکولینه وه ی شه کلی موری به گشتی کړدن (تعمیم) ی هیه نه که به تانک هیشتنه وه، فولکلور، پېش په دجا سال، یارمه تیی ده داین بټی نه وې بگه پښنه و بولای (گیان) ی تاییه تیی نه ته وه په که، که چی لیکولینه وه په کی سيمپوتیکي بټی جلو به رگو نه ریتو بیروباوه، به وردی ریگا ده دات که رهوشته کان به راورد بکړینو له خاصیه ته خودی (ذاتی) په نه ته وایه تیی په کان ده گوزه ریت. موری شپورشا (تپویری) ی نه م وه چه رځانه رهنه بټی نه و که سانه ده رنه که ون که له هونه ره کانی زمان به ولاره له هیچی نیکه ناکولنه وه، له بهر نه وې زمان، له نیو سه رجه می سیستمی هيماکاندا - چونکه شالوترتین سیستمی سيمپوتیکه - له سه رده میکی ژږ زوه وه له روانگه ی شپوه وه لپی کولراوه توه، چونکه له چه ندین سه ده وه ریزمانیکي زمانان هیه، که چی (ریزمان - نحو) ی بیروباوه و مؤبیلی جلوه رگمان نه ی.

با نیستا هول بدین ده سه ند (حصه) ی ژیریتی و هیرمنیوتیکس (زانستی لیکدانه وه) له ناو سيمپوتیکس کی گشتی دا دیاری بکه ی. له م رووه وه ناسانه سه رجه ی نه وه بدین که شپوه ناهاوتایی په که له نارادایه. هیشتا کراوه یسی (انفتاح) ی سيمپوتیکس له به رده م هیرمنیوتیکس گه وره تره له کرانه وه ی له به رده م سیستمه ده لالی په کاندا. بوونی زاراوه ی - لیکراوه - Interpretant - لای پترسو موریس ده لاله تی خوی له بواره دا هیه. رهنه مرقف بی یه وی بپرسی که نایا ناکړئ ده سترگ پوځی (اقتصاد) له ژیریتی (بلاغه) بکه ی، چونکه ژیریتی له گه ل هیرمنیوتیکسدا ده گوجن؟ نایا ناتوانی بگوتسټی که نه وې لیکده داته وه رهوشه که به مه عنای پچه وانه نوپاره

ده کانه وه له ورنگا به دا که نيره (المرسل) بپويه تي؟ نایا ورگري نامه (په يام) ناوښه ی ره نگه ده وهی نيره نريه؟ نایا ژيړيزی په کی ناوه ژرو کړاو (معکوس) به م شتويه هاوشانی (هیرمنیوتیکس)؟ رهنگه بتوانی هاوشانی په ک به گریمان دابنری له حاله تانه ی لیکدانه وهی ده توانی ته نا دژینه وهی مه به سته کانی نيره ی نامه بکاته نه رکي خړی. زانینی مه به سته کانی نيره رو ټيگه یشتنی مه عنای نامه که له مه مان کاتدا نه موديله په که ناسانی درکی پی بکری له و کاته دا که مه سه له که په یوه ندی به میتا کانی ریگاو یان ه بې، به لام نه م موديله ده بیتته مودیلکی کیشه زا (اشکال) له حاله تی نامه نیستاتیکي په کاتدا. مړول ناگداره له وهی که چنه له نيره رانی نه م جوړه نامه په رڼو کینه دژيان وروژینرا له و کاتانه دا که هیندی په روه رده کاری - پیاوچاک - ویستیان مه به سستی نووسه دیاری بکن، له نه نجامه یشدا، نه گره هیندی که له جوړه کانی نامه هیچ مه عنایه کی دیکه یان نه په جگه له و مه عنایه کی که نيره پی یان ده به خشی. چ نيره ټاک بیت یان دامه زراو یان کړمه ل-، نه و نه و پرسپاره ی سه باره ت به جوړه کانی دیکه ی نامه ده خړته روو بڼ زانینی نه وه په نایا کارایی هیرمنیوتیکي - لیکدانه وهی - به ناچاری له سره بناغه ی لیکدانه وهی مه به سته دان پیدانراوه کانی نيره رو، به شتويه په کی سیستمزا - نسقی - بنیات نراوه؟

له گه ل نه وه شدا مه بده نی (ژيړيزی پېچه وانه) هر به و شتويه ده میتینته وه که دروسته، چونکه ورگري نامه به بپه ووده ی مه به سته کانی نيره ی روت کرده و یان پشت گوئی خسترو، ناچارنی په نامه په ک هه لېبژیز کی قه ناعه تی پی بهینن، نه گره بی په وئ له م نامه په تی بگات یان مه عنایه کی پی ببه خشی. نه وهی نه رکه (لیکدانه وه) به چی ده گه په نن، له هیندی حاله ندا ریچکه ی مه به سته دیارده کانی نيره ده گرتته به رو، له هیندی حاله تیشدا سره به ستانوه، به بې ده ست تی وهردان نيره رو، نه وه هه لده بژیز کی قه ناعه تی پی بکا.

کوششی هیرمنیوتیکي له و کاته دا که مه سه له که په یوه ندی به وه سفی چالاکی لیکدانه وه (تاویلی) ی نامه بڼ نيره راوه ه بې؛ له گه ل کوششی ژيړيزی ناوه ژرو کړاو (معکوس)

دا ده گونج، به لام هه روو توژینگه که له وکاته دا که بایه خ بدهینه بابته تی لیکدراوه (المؤل) له یه ک جیاده بده وه. ده توانن بڼ هر په کیک له و دو توژینگه په نه رکيکی تابیته تی بدهینه پالیه وه: هیرمنیوتیکس له پرېسه کانی لیکدانه وه ده کولیتته وه، که چی ژيړيزی له په یوه ندی په کانی نه م لیکدانه وه په به بابته کانیه وه ده کولیتته وه.

هیرمنیوتیکس (زانستی لیکدانه وه) دوو نه رکي

هه په:

۱- ده بې له نه نجامی به رجه سته کړاو (Concret)

ی چالاکی لیکدانه وه، بکولیتته وه - واته نه و شتويه ی که لیکدانه وه به خړوهی ده گری - و پی ده چی نه م شتويه په یوه ندی په کی پته وی به هیندی له خاصیه ته کانی بابته تی لیکدراوه هه بی. نه گره بابته تی لیکدراوه مړکی به لگه میتانه وه (برهانی argumenatif) ی ه بې، وه کو داکوکی پاریزه ی - المدافع - و ته صمیمی راگه یانندن، نه و هیرمنیوتیکس له سره بناغه ی په کجار کورت کړنه وهی په یامه که پدا بنیات ده نری. کاتیکیش که مه سه له که په یوه ندی به تابلویه که وه ه بې نه و ورگر (المقلی) به و لایه دا ده شکینتته وه که لیکدانه وه کی به شتويه کی گپانه وه نامیز (سردی) په رده پښ بکاتو، تابلوکه ده بیتته وینه په کی روونکه روهی چرکه په کی دیاری کړاو له ناو زنجیره زمه نه یه کی نه م گپانه وه (السرد) ه دامیتراوه. نه گره نه م گپانه وه (حیکایات recit) له گه ل نه زمونه رڼانه ماندا بگوچتی، نه و له وانه په چالاکی لیکدانه وه لیره دا بوه سستی، ده نا ده ست پی ده کاته وه بڼ نه وهی له م گپراو (محکی) په ناوه رڼ (مغزی) په ک هه لېنجیت که ده بې له وکاته دا مړکی هه ماهه نگی له گه ل نه زمونی په یام بڼ نيره راو، که له ناو حیکایه ته که دا نه بوه، بخاته روو.

ب- له بهر نه وهی ژماره ی لیکدانه وه کان نا راده په ک له بې نه هاتوه و، زږیه ی جار مړکی هاوږی (تناقص) یان به خړوه گرتوه، ده بی زانستی لیکدانه وه، بڼ ریختستنی لیکدانه وه کان، هه ول بدات سیستمکی پوئین کړدن دابعه زینتیو، به وه ش ده توانن چنه د مه بده نیک ره چاویکات:

۱- له کاتی لیچواندنسی لیکدانه وه کانی شتويه گپانه وه به لیکدانه وانه ی که شتويه به لگه میتانه وه (تدلیلی) یان هه په، نه و کیشه ی توانای گړپینی

بنيادگري (Strutturale) ي شم دوو شتيوهيه دهخاتروو.

۲- له کاتي داناني شم ليکدانه وانه له چهند ناستيکي جوړيه جوړي ته جريددا شوو ريگا دودات که ليکدانه وه دژ به په که کان ليک نزيک ده که نه وه.

۳- له کاتي جياکړنه وه چې چهند سرچاوه يه کي شياوي شم ليکدانه وانه دا، ريگاي دود به ناوړي کړدن له نيوان شو ليکدانه وانه به رواله تاوړدن.

شمه ناگامان لهو ليکدانه وه له ژماردن نه هاتوانه هيه ره خنه گرانو ليکوله ره وه کان دهر ياره ي حياکيه تي (کلاره بچوکه سووره که) دهر يان بږي، تاراده يک ناسانه شو ليکدانه وانه به پتي دووه مينو ستي په مين مه بده شي ناوړاو ريک بڅرښ. شو ليکدانه وه يه شم حياکيه ته ته عبري لي ده کات بريتي په له پاراستني لاوان دژي مه ترسي په کاني زيانو له ناستيکي نه وتي ته جريددايه به رزته له وه ي پتي وايه که مه سه له که ليړه دا په يوه ندي به پاراستني چهند کيژيکي لاوه وه هيه له کوششي هغه له تينه ري لاوان. له به رانبردا نه گهر له گال هيندي شيکه ره وه ي دهر ووناسي دا قابل بين به وه ي که شو حياکيه ته نوښت ري خهوني کيژه سبارت به جله وگرښي دهر ووني (angoisse) به رانبر به سيکس، شو شو وه ي ليړه دا ده گډي سرچاوه که په نه ک ناستي ته جريد. مرقف ده تواني بهو شتيوهيه پخوانيته شو دوو مه بده نه که دوو ته ورن ليکدانه وه کان له دهر وپه رياندا ريک ده خرښو، بق شو وه ي نمونه يه کي ناساي سيميوتيک به ښينه وه، که هور ده بينو واي ليک دده مه وه که هيماي بارانه، يان هيماي مه ترسي ياخود بوژاندنه وه يه کي چاوه پوان کراوه، شو ليکدانه وه کانم له چهند شوښيکي جياوازي دوو ته وري باس کراودا تومار ده که م.

هترمينيوتيکس له شتيوهي ليکدانه وه کان ده کولښته وه بق شو وه ي پټکوه ريکيان بخات، به لام ژيريښي شو ده که يه نن که بق بابه ته ليکدراوه کان ده که پښنه وه، ده تواني وا پښاسي ژيريښي بکري که پري سه په که ريگا دودات که (راستي) ي ليکدانه وه کان باقي بکړته وه لهو کانه دا که هول دودات ههر ليکدانه وه يه کي پيشنيار کراو بهو به شان ي بابه تي ليکدراوه وه گري دودات که پالښتي شم ليکدانه وه يه

ده که ن. له حياکيه تي (کلاره بچوکه سووره که) دا رهنگ مه سه له که په يوه ندي هين به دنيا بوون له وه ي نايانايتمه کاني دهق ليکدانه وه ي ه ليريږدراو دوپات ده که نه وه راته شم نايتمانه ده تواني بينه به لکه بق به رژه وه ندي شم ليکدانه وه يه، ژماره ي شو نايتمانه ي په کلکراونه ته وه، پتر نه ک تنها به پتي راده ي وريسي شو ليکدانه وانه جيا ده کړنه وه- شم مش شو مه سه له په په که ده بښي له مه بده شي يوه ريگا به دوو رخستنه وه ي هينديکيان بدات، به لکو به پتي ناستي ته جريد کړنښ. به لام به نيسبت به ما (القيمه) شوه، شو شتيوه رهنگ ليړه شدا ده لاله تيکي ژيريښي نه وتوان هيه که ده کړي پتيان بکولښته وه.

دانراوه ناوړاوړه کان:

- نووسره له ليړه وگرښ (اقتباس) ه کاني دا سووي له شتيوازي تازه وه وگرښته وه که تنها له سره بناغي (ناوي دانرو سالي چاپو ژماره ي لاپره) دامه زراوه، شويش بق قورس نه کړنه وه ي دهق به دوپاره بوونه وه ي ناي سرچاوه کانو دانرانيان. شم شتيوازي نيسي له توژينه وه نه کاني يه ريژناو اي په کانا ده گډيږته بهر، په راوي بق کتيبه کان داناني، به لکو ناي کتيبه که له نيو ده قدا تومار ده کړي، په راوي بق سره ده کان ته رخان ده کړي، پاشان ليستک بهو دانراو (مؤلف) انه ي سوويان لي وه وگرږاوه له کوتايي توژينه وه که دا داده نري. ناي شو کتيبانه ي که به هره نسيو ښيگليزي دانراونو سوويان لي وه وگرږاوه، وه رمان گډايه سره زماني کوردي، به لام له بهر نه وه ي زماني نه لمانيمان نه زاني ناي نووسراوه نه لمان يه کانمان وه رنه گډي.

- پينځيل، نيفانو پيسترينا گوڼته ر: ۱۹۷۹، سيميا (شتوتگارت کوهلهايم)

- شيري کولن، ۱۹۷۵: له باره ي په يوه ست بووني مرقفه وه (کامبرج، له ندهن (M.. I. T. Press)

- کونن، چ: ۱۹۷۷: مه عنا نه ده ي (تورن، جيا بښلي)

- کورني: ماريا ۱۹۷۸: سره تايه بق سيميوتيکي نه ده ب (له ندهن).

- دالاس، دانيلو توماسن جان. جاک ۱۹۷۸: به شير بووني به ره مه پښنه رانه، ژماره يه کي تاييه ت دهر ياره ي زمانه کان ۵۱.

- بيکري، نيزالو توډوروف، تيزيفان ۱۹۷۲: هره ننگي نيسيکلوپيدي زانسته کاني زمان (ده زگاي بلاو کړنه وه ي سوي) هره نسا.

- نيکي: شم ميرتو ۱۹۶۵: کاري کراوه سوي، هره نسا.

- جينيت، جبرار ۱۹۷۰ ژيړيزي پابه نډکړو له
گوفاري Communications، ژماره (۱۶)، ل
۱۵۸-۱۷۱.
- گريماس: ا. ج کورتن ج ۱۹۷۹/ سيميا.
هرمه ننگي قياسي تيوري زمان-
(ده زگای بلوگرينه وهی هاشيت)
- هيلېق، نه ندرې (سهرپرشتگان) ۱۹۷۹:
بولري سيميوتیکس - چاند روانگه يه کی
ننوده وله تی.
- نهيوئ، جينز (سهرپرشتگان) ۱۹۷۱-۱۹۷۲.
- Literaturwissenschaft und Linguistik-
(Frankfurt- A, th naum- 4. Vol
- جاکوبسن، رومان ۱۹۶۲: لينگويستیک
(زانستی زمان) و به شيعريون له - چاند
تورينه وه يه کی له زانستی گشتي زماندا
(سوي - Seuil)
- ۱۹۷۲: مه سه له کانی به شيعريون.
- کيبيدي فارگا - نارون ۱۹۷۶: زانستی زمانو
شيعر، تايه تمه ندي يه کانی زمانى شيعري له
کتیبيکدا: (ا. ماکای) سهرپرشتي کړنوه
به ناوی به روه تيوري مه عنای گشتي له
زانستی زمانو نه ده دېدا (The Hogue
Mouton ل ۱۲- ۳۴).
- ۱۹۷۹، ده ق، گوتار، حیکايه (گنرانه وه) له
گوفاري (زانستی جوانی) دا ۱۰- ۱۹۷۹ ۲.
- کلاوس، جورج ۱۹۷۲: Semiotik and
Erkenntnis theorie Munchen
- ليش، جیوفرې ۱۹۶۹: رنوييکسي
لينگويستيکی بق شيعري ټينگليزي (له ندهن-
لونگمان)
- ليفي، س. ر. ۱۹۶۲: لادانی ناماريو ديارى
کړاو له زمانى شيعريدا، له گوفاري
Lingya، هردو ژماره ۱۲و ۱۳، ل ۱۷۶-
۲۹۰.
- زانستی زمانو سيميوتیک ۱۹۷۶، کاره کانی
سه نته ري تورينه وه کانی زانستی زمانو
سيميوتیک له شاري ليقن/ ی هره نسادا.
- مایلر، جورج، ا (سهرپرشتگان) ۱۹۷۲،
په يوه ست بون زمانو مه عنای، نيويورک،
Basic Books
- مول، نيراهام - ۱۹۵۸: تيوري راگه ياندينو
دورک کړدنی جوانيگه رانه (Fiummarion -
بلوگره وه)

- مول، زيمان (سهرپرشتگان) ۱۹۷۲: په يوه ست
بوونی: هر مه نگی زانباري تازه.
- مورکاروفسکی، جان - ۱۹۶۴: زمانى پتوانه يیو
زمانى شيعري، واشنتون، ل ۱۷- ۳۰.
- نوټ، وينفريد - ۱۹۷۵ سيميا (توبنگن-
Niemeyer).
- نوټن تورسولا ۱۹۷۲: Linguistische Crundlggen
Poetischer teat, Niemeyer
- بوسنر، رولاند ۱۹۶۹: Strukturalismuc inder
Gedichtinter Pretation
- رای ديیوف، جوزيت ۱۹۷۹: سيميا، بلوکراره کانی
زانکور
- ريفاتير ميکایل ۱۹۷۱: چاند تورينه وه يه کی له
شيواريه ند بنيادگریدا - Flummarion
- رولان، بيترنارد ۱۹۷۶: هيتا سروشتي و باوه کان..
- رومی نيکولا ۱۹۷۲: زمانو موسيقاو شيعر - Seuil
۱۹۷۵: هارونه ريپيرو لادان له شيعريدا.
- شميدت، سيگفريد: ۱۹۶۸: Alltagssprache und
Gedichrsprache
- گوفاري - زانستی نه مريکی ۱۹۷۲ - ژماره يه کی
تاييه ت به (په يوه ست بوون) نه يلوول ۱۹۷۲.
- سولوفسکی - جان (سهرپرشتگان) ۱۹۷۶، چاند
ليکولينه وه يه کی ميژويو سيميایي ۱۱۱
- ویرپ، پول ۱۹۷۹ - شیکرندوه زاره کی يه کانی
جاکوبسن بق شيعر، له گوفاري (لينگويستیک) دا
ژماره ۱۲، ل ۲۱- ۷۳.
- وایت، هايدن ۱۹۷۲ - ليکدانه وه له ميژويو، له
(ميژويو کی نه ده يي تازه دا) ل ۲۸۱- ۳۶۴.
- له کتيبي Theorie de la Li pterature- Ouvroge
Presentes Par
- Kibedi Varga-Picord, 1981, Paris.
- پيشتر گوفاري (العرب والفکر العالمی) هاييلیکی
ته وای له م کتيبه وهرگنپا که نه وه سه له يه
تورينه وه کانی (فانو ديجک تارت فان رويستو پيتر
زيمای) له خو گرتيو.
- (۱) تورينگ: له (تورين، تورينه وه)، (گ) پتکهاونوهو، بهرامبر
په وشی (discipline) هرمنيرو (مېسې) ی هرده ي به کار هينزوه،
مينود نه و چواو چنوه مه تيلويه بهرينه يه که لاپنه کانی کوشه
تېريه که ده گرتنه خو يو، تورينگ بريني له بولريکی تاييه تي نه و
مينوده.
- (۲) په يوه ست بوون: هر دو مه عنای (په يوه ندي و) (به رده وای) به خو وه
ده گري، که ټيکرا ده وناي مه عنای (تواصل) ی هرده ي به گه يه ني،
چونکه (تواصل - مواصل) هر دو مه عنای په يوه ندي و به رده وای
له خو يدا کوره کانه وه، لېره دا وشی (په يوه ست بوون) به مه عنای
هرمه نگی يه کی، نه ک مه عناو به کار مينانه باوه گي، کړاوه نه زلاره يه کی
تاييه تي.

قسه بکه و بمره

له باره ی نه ده به وه له جه زائیری نه مېږدا

• و: زږاب

کوژلون یان به شتو به یه کی به ریه ی به چه قو ته ور
له ماله کانی خویاندا که لله پاچه کراون. نه م شه په بی
به زه یی و به رده وامه ی ده سلات له نیوان رځم و
موسلمان ته توند ره وه کاندای بووه ته هوی نه وه ی
جه زائیر وه کو نمونه ی به ریه ریه ته شتیک که خه لکه
گشتی یه که لی تی ناگن، بیته به رچاو.

له په نجاو شه سته کاندای جه زائیر نمونه ی
دیموکراتیته و نازاندی خوازی بوو. سالی (۱۹۶۲)
دوای هشت سال له خه پاتی خویناوی و سر به خو
بوون له فله رسا، نه و نه ته وه لاره له روی نیو
نه ته وه یی یه وه به سوزنکی زږه وه پشوازی لکراو
وه کو نمونه یه کی باش بق ولاته کانی تری دنیای تازه
پنځه یشتووه نه ناستنرا.

وینه کانی نه مړ و دیننی ی جه زائیر یه که یه کی
واپیک ناهینن ل ټیگه یشتنی ناسان بیت. له راپورتی
ده نگو باسه کاندای که م جار جیگای قولبوونه وه له
هوکاره کانی پشت روو دواوه کان. هوکارو راپردو زږد
نالزوو پر دزایه تی یه.. لایه نی که م له دیده نیگای
خوړناووه.

شیاوژنیک بق گیشتن به ټیگه یشتننکی زیاتر
له وه ی له جه زائیری نه مېږدا روو نه دات نه وه یه شاوې

بی نه نگی مردنه
گمر پنده نگ بیت نه مریت
گمر بدوینیت
تو نه مریت
که واته قسه بکه و بمره
تا هیر جوت

زږدن نه و نووسره جه زائیریانه ی که ده رکراون
بڅ هه نده ران. نه وانه ی نه میننه وه دواوی مافی
خویان نه کن که به نازادی بیریکه نه وه، له مه ترسی
هه میسه یی دا نه ژین. بویه به ناچاری به شیکي زږد له
نه دهب نه بیت به ((گبرفانیکی به رهنکاری)) دزی
توندو تیز، خراپ به کاره یثانی ده سلات و دزی
توندو ویتی له ناپندا.

لیږه دا مونیکا مالسمسترویم (Monica Malmstrom)
چند نووسه رنکی گرنکی جه زائیری
نه مېږمان پی نه ناستی.

زیاتر له (۵) ساله له جه زائیر شه پکی ناوخوازی
خویناوی به پړوه ده چیت که تیایدا زیاتر له شه ست
هه زار که س ژیا نیان له ده ست دلوه. سه دان مرقف
له منالوژن و پیاو له کاره ساتی بومب ته قینه وه دا

بدرېته وه له نده بې هاوره مانې جه زانېرې. نه م نده به نه دېيکې تازه پټگې پښتو وگه نجه، هه مان ته مې نه ته وه که ١٩٩٩ هه يو له منډالډانې بزوتنه وه ي نه ته وایه تی و خه باتی رزگار یخوایزه وه له دایک بووه، به لام له لای نیمه که م ناسراوه وهریش نگېرېدراوه ته سر زمانی سویدی.

تا سهریه خوی، نه و نه دېه ی له جه زانېر نه نووسرا دانه نرا به به شېک له میژووی نه دېه ی فهره نسې. نووسره رکان به ره چله ک فهره نسې بوون یان سر به ښنگی کلتوریک بوون که فهره نسې بوو، نه م ښنگیه له سر دېه ی ده سالاتی فهره نسې دا جه زانېرې گرتېووه.

بق په کم جار دوی ۱۹۶۲ نه توانریت باسی نه دېيکې جه زانېرې سهریه خو بکریست، نه دېيک جه زانېرې نووسېبیتې. نه م نه دېه به تا پاده یه کی به ریلو به فهره نسې _ که له سر دېه ی هوکمی کولونیالدا تاقه زمانی رنګه پندراوی قوتا بخانه کان بوو _ نه نووسرا. ده بووایه دوو دهیه (بیست سال) ی تر تشپه ریت تا زمانی نه ته وه یی جه زانېرې سهریه خو، زمانی عهره بې، هه موو لایه نه کانی نه دېه ی جه زانېرې بگریته وه.

ټیکو شان بق سهر فرلزی

په کم نه وه له نووسه رانی جه زانېرې دوی کولونیالیزم له سالانی په نجاکاندا ده ستیان به نووسین کړو هه موویان کم یان بق مړکی ناسیونالیزمی به هیزو خه باتی نازادیخولزی جه زانېرې چله کان و په نجاکانیان پټووه بوو. که واته هه ره له سهره تاوه نه دېه ی جه زانېرې به شداری سیاستی کړېووه. نه و نووسه رانه ی نه و وخته هاتنه پټشه وه، له وانه: (مه ولود فیرع ون ۱۹۱۲ _ ۱۹۶۲، کتاب یاسین ۱۹۲۹ _ ۱۹۸۹، مه ولود مامری ۱۹۱۷ _ ۱۹۸۹ هه روه ما محمد دیب (له دایک بسوی ۱۹۲۹)، هه موویان به ره مه کانی خویان خسته خرمتی خه باتی نازادیخولزی پوهه.

نه م نووسه رانه ی په نجاکان بوون که په کم جار بابته کی که سایه تی و ره گو ریشه ی کلتوری یان فورموله کړد، له باره ی موده رنیزمی خورشاوا له به رامبر (Kontra) نریتی نیسلامیدا، نه مش به به رده وای ره گه رنیک بوو دوویاره نه بووه له نه دېه ی ناینده ی جه زانېرې شدا. به ره مه کانیان ره ننگدانه وه ی

پرقسه یه کی نه ته وایه تی یه، که بق پټش سهریه خو بوون ده ستی پټ کړېوو، هیتا هه به رده وامه و ۱۲۰ سال له هوکمی کولونیالی فهره نسیش نه گرتېووه. نه م میژوو په که مړکی توندوتیز ی بق، چه وسانه وه ی سیاسی و کلتوری پټووه و ته نانت هه تا نه مړش ناوېته ی بق یه ی واقع بیني نه مړی جه زانېرې بووه.

دوی سهریه خو بوونیش لایه نی سیاست و ره خنه ی کوکه لگا به رده وام سیمای دیاری نه دېه ی جه زانېرې بووه. بق لو به ره مانه ی سالانی په کم می سهریه خوی نووسراون مړکی به ختیار ی دوی شوقش و مه ستی سهر فراز بوونیان پټووه. به لام بق ی پټ نه چوو نه م مه یدانی چول کړد بق ده نگی ناره زای. شپوه ی نویی چه وساندنه وه و خراپ به کاره ی تانی ده سالات له کوتایی شه ست کانه وه و به رو ژور جی پټی خوی له نه دېه ی کړده وه. سیانی په که (trilogi) ی (محمد دیب) که به چاری پشکین سهری جه زانېرې دوی کولونیالیزم نه کات: (سه مای شا، ۱۹۶۸، La Danse du roi)، (راوچی په کارامه که، ۱۹۷۲، La maitre de chasse) نمونه ی نه م. ((سیانی په که))، به شپو ازکی سوریا لیستی زاتی نووسراون و، بق دوون له شپو زلی پټشووتری نووسر _ که ریالیزمی کوکه لایه تی یه و، ره ننگدانه وه ی ناره زای په ره سه ندوی سالانی هه فتاکانه دزی سیاستی گورنکاری توند په پره و کراو له بق سایه ی سهری ولات هه واری بومیدن (۱۹۶۵ _ ۱۹۷۸) دا.

ره شید بودیدرا ((تابق)) نه روخینی

له هه فتاکاندا نه وه په کی نوی له نووسه ر هاتنه پټشه وه. له وانه (ره شید بودیدرا _ له دایک بسوی ۱۹۶۱)، به ناویانگو ناسراو له جیهاندا به لام وه کو بق یه ی نووسره جه زانېرې کانی تر وهره نگېرېدراوه ته سر زمانی سویدی.

رقمانی په کم می، ته لاق (La Requidation) نه م ناوینشانه گوزارشت له مافی پیاو نه کات که به پټی شریعتی نیسلام بقی هیه ښه که ی رت کاته وه کاتیک بیه ویت لی جیا بیته وه _، سالی ۱۹۶۹ بلاو بقوه و بووه هوی هینانه ناوه وه ی موده رنیزم له نه دېه ی جه زانېرې دا.

رشید بۆدیندا

ههروهه هه رایه کی
 زۆری نایه وه،
 له وه دا به نازادی
 باسی بابستی
 (تایب) داری وه کو
 سیکس، کحول
 زینا نه کات. له
 (La Reputiation)
 دا نووسه له
 رهخه گرتنی دا له
 کهشه گرتنی

(قهزهم) ټک له لایه ن ئیسلامی به کانه وه له مانگی
 ناداری ۱۹۹۵ دا نه کوژیت. نه پکوژن چونکه
 جه ماوه هان نه دات سه ریچی بکه نه راهبه ترسو
 قه دهغه گرتنی چوونه دهر وه له شاره که داو..
 به خته وه گردنیان له ته ماشاگردنی یاریه کی توپی
 پێدا. نه مه رۆمانیکه له باره ی رۆو توندوتیزی وه
 کاریگره یی خراپی بۆ سه ر ژانی مرقه کان له مرقی
 جه زائیر دا.

رهشید میمونی و توندپه ویتی ئایینی

یه کیک له پیشه نگترین نووسه رانی هه شتاگان له
 جه زائیر (رهشید میمونی) بوو، له دایک بووی (۱۹۴۵)،
 که سالی (۱۹۹۵) له نه خۆشخانه یه کی پاریس به
 نه خۆشی زه ر بووی مرد. له کاتی مردنه کهیدا بوو
 سال بوو خۆی و خیزانه که ی له تاراوگه له مه غریب
 نه ژیان. چ وه کو نووسه رو چ وه ک گفت وگۆ ساز
 (debator)، له وولات له هه نده رانی به ناشکرا
 روو به رووی توندپه وه ئیسلامیه کان نه بۆوه، نه مه ش
 وای کرد هه موو سالا ئی نه وه ده کان بوو چاری
 هه ره شه ی مردن بیت. سالی (۱۹۹۳) کاتی که
 مندا له کانیشی هه ره شه ی ژانیان لیکرا بپاری دا
 جه زائیر جیهیتیت.

میمونی نووسه ر ته نانه ت پێش نه وه ی
 توندپه وه کان ببن به سه ر چاوه ی هه ره شه یه کی
 گه وه بۆی زۆر خۆی به ره ره ی وولاته که یه وه
 خه ریک کر بوو.. هه ر زو له هه فتا کاند، نه و کاته ی
 وولات ده و له تی سه ریازی، یه ک حیزبی بوو، وه
 که شو هه وای گفت وگۆ ته نگه نه فاس بوو، نه و
 ره خنه ی له زۆی خراپ به کاره ی تانی ده سه لات، له
 زۆی به رتیل و نه بوونی دیموکراتی ده ره یی. هه ر بوو
 رۆمانه که ی له سه ره تای هه فتا کاند، که ره خنه ی
 کۆمه لایه تی به میزن، (روویاره هه لگه راوه که، ۱۹۸۲،
 Le Neuve detourne) و (Tombeza، ۱۹۸۴) به
 گالته بازیه وه دیارده ی له به ره یه که له وه شان و
 له رینگالادان له جه زائیری نه و سه ر ده مه دا نه خه نه روو،
 جه زائیریک که له سالی ۱۹۷۹ وه موقه ده میک (چارلی
 بن جه بید) به پۆوه ی نه برد.

له (هوکمدر او به ژیان، ۱۹۹۱، Une peine a vivre)
 دا ده سه لات و خراپ به کاره ی تانی ده سه لات له
 چه قدا وه ستاون. رۆمانه که باسی به ره و ژوور چوون و
 که ونی دیکتا توریک نه کات.. زۆر نازایانه لۆژیک و

سیاسی جه زائیری (بۆمیدن) دا نه رمی نا نویت.
 نه و توندو تیز سو به تایبه تی له روو به روو
 بوونه وه ی نه ریتی ئیسلامیدا که زۆی که شه کردنه،
 توندوتیزه و چه وسینه ری ژنانه. رۆمانه که له هه ره نسا
 نووسراو بلاو کرایه وه.. به لام له جه زائیر تا پانزه
 سال تینه په ری ((پاشه ل پاک)) دانه را.
 له ناوه راستی هه شتاگاندا (بویدرا) بپاری دا
 زمانی هه ره نسی وه کو زمانی پیشه به جی به یلی و
 راسته وخۆ به عه ره بی بنووسیت. نه و خۆی نه مه به
 ته حه دایه کی نه ده بی دانه نیت. وه کو خۆی روونی
 کریت وه، نه و نه په ویت نه لیسمی زمانی عه ره بی
 لابه ریت و جیگا خۆش کات بۆ دنیا بینی مرقی
 مۆدیرن له نه ده بی هاو چه رخی عه ره بیدا. مه سه له که
 نه وه یه سنووری کلتوره کان هه له وه شینریت وه
 (تایب) به وخینریت. بۆیدرا ده لێ تره گه ر نه مه به
 زمانی عه ره بی نه ک به زمانی هه ره نسی ته حام
 بدریت، کارکی ترسناک و کاریگره رتر ده یی.

پاش چه نده ها سال ژیان له هه ره نسا ئیستا (۱۰)
 سال زیاتره بویدرا له جه زائیری نیشتمانی نه زو
 کار نه کات. سه ریاری مه ترسیه کان له جه زائیری
 نه مژدا بپاری داوه به ییتیه وه. له نه وه ده کاند به
 ناشکراو زۆر چالاکانه به رای دز به موسلمانان
 توندپه وه کان ده ر خستوه، نه مه ش بۆته هزی
 نه وه ی (بویدرا) به ریتیه پیشه وه ی لیستی تیرۆر لای
 نه و توندپه وانه.

دا دوو رۆمانه که ی: (تیمیمون Timimon، ۱۹۹۴)
 ناوی مۆرتیکه له بیابانی جه زائیری و (لا دروسته که ی
 ژیان La vie a L Endroit، ۱۹۹۷) روو داوه توندو
 تیز و پڕ له کیشه کانی نه م چه ند سالی دوا یی به له
 جه زائیر نه گپرنه وه. (ماسکۆتیک)^۲، کورته بالا

ياسا ورئسا نا مرقىپه كانى ناروه وى سيستمه نيكتاتوريه كه ((بخويت يان بخوريت)) تاشكرا نهكات.

دوا رومانى ره شيد ميمونى، نه فرت، ۱۹۹۳، La Malediction)، كه پشت به رودلو راسته قينه كانى هاوينى (۱۹۹۱) له جه زانير نه به ستيت. نو وه خته به رى پزگارى نيسلامى (F I S) له نرى ياساكانى هه لېژاردن مانگرتنى گشتى راگه ياند، نه مه پيش هه لېژاردنى په راهمانى چاوه پوانكراو. مانگرتنه كه له ده ست ده رچو گورا به خوينشاندانى توندوتيز. رۆم و توندپه وه كان له روو به روو بوونه و به كى خويناوى تاشكرا دا په لامارى به كيان دا، له م رومانه دا رودلو وه كان له زمانى كه سى سه ره كى يوه باس نه كريت. كه له خسته خانه به كى جه زانيرى پايتخت پزىشكه. رومانه كى ميمونى به توو په ييه وه به رى نكاري توندپه وىتى ناينى نه بيت و به تونديش له خورپازاندن وه باوه ره كويزانه كه يان نه دات، وه له به ره و دواچوونى سه رانسارى له جى پى تى نه وانه دا. هه روه ها وىته وى ولايتيك نهكات تيايدا نو پورتونيزمى سياسى و خراپ حوكم كردن رۆر رۆر بلاو پوت وه، كه توبالى رۆرى رودلو كانى ئيستاي جه زانيرى له نه ستودايه.

تاهير جوت _ Tahar Djaout

سيمبول بۇ مافى پرسيار كردن (گومان)
(تاهير جوت) لاويش له وانه بوو له ههشتاكاندا هاتنه پيشه وه، له دايك بوى ۱۹۵۴ بوو. له سه ره

تاهير جوت

جاده له به رده مى ماله كى خويدا له جه زانيرى پايتخت، سالى ۱۹۹۳، له لايىن توندپه وه كان وه

كوژدا. (جهوت) شاعير نووسه ر بوو، هه روه ها وه كو رۆژنامه وان كاري نه كرد به لام له راستيدا گر به مانا سياسيه كى بلين نهوا ((ناره زوومه ندى سياست)) نه بوو. نو هيو مانيسست بوو، به ديدى كى كراوى نازگماتيكى و پر گومان وه به رامبه ر ((بوون)). له روى ناينى يه وه، سه ره به به رى (دنياى) بوو، به برياريشه وه نه بووت ناين پتيوسته مه سه له تاي تاكه كه سو شه خسى بيت. هه موو نه مانه كردبو به نوژمنيك له به رچاوى توندپه وه كان. (جهوت) دواى مرينه كى بووه ته جورىك له سيمبول بۇ مۆده رنيزم و بيركرينه وه تازاد له به رامبه ر نه وه موسىلمان ه توندپه وه كان له جه زانيرى نه مرقدا نوينه رايه تى نه كن.

له رومانه كانيدا: (گه ريدى ئيسكو پريسك، ۱۹۸۴، Les chercheur dos)، و (ننديشه ي بيبانى، ۱۹۸۷، L Invention do desert) دا له ريگاي گالته بازىه كى نه ره وه توانج نه گرته توندپه وىتى ناينى، قورساىى نه ريت و درق ميژويه كى كومه لگاي جه زانيرى. (باسه وانه كان، ۱۹۹۲، Les Vigiles) بووه دوا رومانى كه ساتيريكى چاو نه ترسانه يه له باره ي بيرۆكراتى ئيفليج كارو زولم و رۆرى كاريه ده ستان له به رامبه ر هاوئيشتمانى يه كاندا، نه مه ش ماوه به كى دورو درۆره هاوئيشه كه كى له واقيعى جه زانيردا هه يه.

چهند ژنه نووسه ريكى تر

ژنه نووسه ره جه زانيريه كان رۆلنى لاهه كى يان له نه ده بى هاوزه مانى جه زانيريدا بينيوه. راستى به كى مۆكه ي نه گه رپته وه بۇ تپوانينى نه ريتى بۇ رۆلى ئافره ت وه بۇ دوا كه وىتى رۆپه وى خويندنى كچه كان. سه ريارى خويندنى به رۆر، كه سه ره تاي شه ستەكان له جه زانير نه دجامدرا راده ي نه خوينده وارى له ولتدا هيشتا به رزه، بۇ ژنان رۆر له سه ره له سه دا په دجاوه يه. نو ژنانه ي كه خويندنى بالايان ته واو كردبو به شيوه به كى سه ره كى يان سه ريه (چينى ناوه ند) ي شاره گه وره كانن كه خاوه نى خويندنى بالان و سيستمى خورئاواى كاري تى كرديون يان سه ره به خيزانى خانه دان و زه نكيغن كه نيدىكى تازاد تريان له بیده نه ريتى به كه له باره ي ئافره ت وه هه يه.

له ماوه ي سالانى دوايدا ژماره ي ژنه نووسه ره كان له جه زانير رۆر زيادى كردبو وه له

ئاسيا جبار

خامە بکەينەوھە کە جەزائىرىيەکان مەردوھەکانى
خۇيانى تىدا ئەنئەنى.

سالى ۱۹۹۷ كىتەبى (Oran, Langue morte)

واتە (ئوران، زمانىكى مەردوھە) خراپە بەردەست، كە
تايىدا جەزائىرى ئەمەلى خۇى وەبىر ئىنئەتەوھە. ئەمە
كۆمەلىك تۆفلىل وگىرەنەوھە لە بارەى چارەنوووسى
ژنانى جۇراوجۇرەوھە، بە شىۋازىكى شاعىرانەو لە
ھەمان كاتدا ساكار كە سىماى ئاسيا جەبارە، وەسەف
ئەكرىن. باسى چارەنوووسى ژنانى ئەم تاكە كەسانە
بەيەكەمەوھە مەبەستىكى گرنگو بە نرخی گشت
لايەنە ئەگەيەنئەت كە زانبارىمان لەبارەى ئەمەلى
بۆنىتى جەزائىر فراوانتر ئەكات.

ئەم وولاتە كە ئەمەلى بە توندوتىزى، كۆمەل
كۆزى و توندەووبى ئايىنىيەوھە گىردراوھە، تەنھا سى
سال لەمەووبە بە ئازادى تازە بەدەست ھىنراوى،
سۆزو لايەنگىرى ئۆتەتەووبى بۇ خۇى بەدەست
ھىتابو. بۇچى بەم جۇرەى ئى ھات؟ بۇ ئەم
پرسىيارە وەلامىكى ساكار نىيە. بەلام ئەدەبى
ھاۋزەمانى جەزائىر يارمەتىمان ئەدات ھەنگاۋىكى
باش بىئىن بەرەو ولاتىكەلتورىك كە زۇر كەمى لە
بارەو ئەزانىن. كە بۇ ئىمە لە ھەمان كاتدا نامۇر
ئور دەرنەكەۋى، كەچى لە واقىعدا بە فەۋكە تەنھا
كەشتىكى چەند كاژىرى لىمانەوھە دورە.

مۇنىكا مالمستروم

رۇژنامەۋانى كلتورىيەو لە رادىۋى سۈيد لە
بۆتۇبۇرى كار ئەكات.

ئەم نوسراوھە كورتكراۋەيەكە لە دەستىپىكى
كىتەبى (چەند دەنگىك لە جەزائىرەوھە) ى
مالمستروم. لە بارەى ئەدەبى ئەدەبى نۆى
جەزائىرەوھەيە.

ماۋەى سالانى ھەشتاكان و ئەوھەكەندا ناۋى نۆى
ھاتتە پىشەوھە. زۇرەيان بە ھۆى ھەلومەرجى
ئىستائوھە لەبەر ھۆكارى ئاسايش ناچارى مەنفا لە
دەرەوھى وولات كراۋن.

ئەو شىۋازى ژيانو بەما كۆمەلەيتى يانە دىزايەتى
نىۋان مۇدەرئىتتىسى و نەرىت ئەيگەيەنئەت لە
كۆمەلگايەكى نەرىتىدا. ئىمەيەكى ئاسايشى بە بۇ ژنە
نوووسەرە جەزائىرىيەكان. پەلو پاىەى ژنانى جەزائىر
لەمۇدا زۇر لە زۇر زەبرو زەنگدايە. دلاكارىە (زىادە
زۇكانى) (توند رەوھەكان) بۇ رىفۇرمى دۇبە ژن لە
ياساى خىزانى ئىستائادا پىشتىگىرى باشى ئى ئەكرى.
ئەم ياسايە سالى (۱۹۸۴) دانرا سەرىارى ناپەزائى
زۇر بە ھىز، لەوانە لەلايەن ژنانەوھە. زۇر پىش
ئەوھەش توندەوھەكان بىنە سەر شاتقى رەوداۋەكان.

ئاسيا جەبارو دوقە پىۋىستەكان

ناسراۋىرەن ژنە نووسەرى جەزائىرى لە رەوى
ئۆتەتەووبىيەوھە (ئاسيا جەبار) ، لەدايك بىۋى
(۱۹۲۶) ەو لە ھەلەتاكەنەوھە لە ھەپەنسا ئەزى. ھەر
زور سالى (۱۹۵۷) بەرەمى بلۇكرىيەوھە. لە
ژمارەيەكى زۇر رومانو تۆفلىدا كە پىشت ئەبەستىن بە
بابەتى مېژۋىسىو بايۇگرافى ئەو بەوردىو لە ناۋەوھە
ھەلو مەرجى ژنانى وەسەف كىردوھە. لە (لە مالەوھە
لەلاى ژنانى جەزائىرى پايتەخت، ۱۹۸۰، Femmes d'Alger dans leurs appartements)
بە ژنانى ژىنگى جۇراوجۇرەوۋىن چاۋىك بە دىناى
ژناندا كە خۇى لە خۇيدا داخراۋە ئەخىتىن.

لەم سالانى دوايىدا، ئاسيا جەبار، وەكو زۇر لە
نوسەرە جەزائىرىيەكان لە ناۋەوھە لە دەرەوھى
ولات خۇيان بە رەوداۋە نوۋىكانى وولاتەوھە خەرىك
كىردوھە. جۇرەك لە دوقو نووسىن كە پىۋىستە
(écriture d'urgence) بنووسىن بە ھۆى ئەوھى
رەوداۋەو رەو ئەدات لە جەزائىر. لە (Le blanc de l'Algerie)،
۱۹۹۶، ئاسيا جەبار زىجىرەيەك پۇرتىتى
كەسايەتى لە ھاۋىنكانى كىشەوھە، كە بە ھۆى جىيا
جىياۋە لە ژياندا ئەماۋن. لەوانە سى سالانى دوايى
ئىسلامىيەكان. لىرەدا (ئاسيا جەبار) بە غەم
پەژارەو تالىيەوھە سەبرى رەوداۋە ھەنوۋەكىيەكانى
ولاتەكەى ئەكات. ناۋىشانى كىتەبەكە (Le blanc de l'Algerie)
، كە تا رادەيەك ((سپىتى جەزائىر))
ئەگەيەنئەت مەبەستى ئەوھە پىر لە رەنگى ئەو

ناسیا جمبار

چوارینه جه زائیریه که ی ناسیا جه بار
له باره ی ژنه کانه وه، وولاته خوشه ویسته کو
هاوریکانه وه که کوژداون.

ناسیا جه بار چوار رۆمانی سه ربه خۆی نووسیوه
که مۆتیفه کانیا مینووسی و بایوگرافین. کاروانه
(Kavalinkad) گه وره جه زائیریه که به تی که نیلۆن
نیهمیلس (Yvonne Ihmels) لیڤه دا له سه ری
نه دوت.

(L' amour, la fantasia) ، په که م به شی
چوارینه که ی، ریکا به خوینهر نه دات ژانی کۆنی
سه رده می کۆلۆنیالی شاره زابیت. دووباره ده ست
دریژی بۆ سه ر ((ناموس)) سیمبۆله بۆ بی توانایی
که سه بی میزه که بۆ به رگری له خۆ کردن. به لام
نه مجاره ژنه که ناوی جه زائیره. نه مه باسی کام
جه نگه ده کۆرت؟ ئایا نه وه جه نگیه له نیتوان پیاو
ژندا، قوریانی و ده ست دریژی که ردا، یان له نیتوان
ده سه لاتی کۆلۆنیالی و وولاته داگیرکراوه که دا؟

له مشی هه موو شتیگه وه ناسیا جه بار ده نگه
هه موو نه و ژنانه به رز نه کانه وه که به ربه وه ری تالی
جه نگیان چه شتووه و بۆ هه موو ((ته عدا ی ناموس))
یکی نو ی بۆ سه ر وولاته که یان، بۆ سه ر خیزانه که یان
بۆ سه ر خویان بیده نگتر بوون.

له (Ombre Sultane) ٦٦، به شی نو، ریکا
نه دات به ژنه په چه به سه ره زولم لیکراوه که بیه
پیشه وه بۆ به ر روونایی، به لام هه ره وه لایقه ی سه ر
فره ژنی ریکا پیدراو له تاریکایی ژووری خه وتن دا
لانه دات. به سه ره بی ژارواوه که تایی به تی بۆ (ژی
لاوه کی bihustru) هه یه که له هه مان کاتدا مانای
(برین / زام) نه گۆرتوه.

پرسیاری ناوه ندی له رۆمانه که دا نه وه به ئایا دوو
ژنی هه مان پیاو سه ریاری هه لو مه رچی پڕ نه هه مته تی
خویان هه ست به هاریکاری به کتر نه کن!

له (Ombre Sultane) دا ژنی په که م نازاد
بوه که یه، له کاتیگدا ژنی ژماره دوو په روه رده یه کی
نه ریژی نیسلای پیدراوه. په که میان خۆی له
پیاوه که ی جیا کردۆته وه نووه میان ناچار کراوه له
هاوسه ریژی یه کی بی خوشه ویستی دا به یینینه وه.. که
دایکه هه ژاره که ی بۆ دۆزیوه ته وه.

به لام ژنی په که م نه گۆرتیه وه نازادی نیشان
نه دات. وورده وورده، له گه ل (هه جیله) ی
چه وساووه دا، خوینهری پشت په چه و ناوه وه ی وولات
نه توانیت چۆنیه تی خۆ نازادکردن فیتر بییت. چۆن
(هه جیله) هه نگاو نوای هه نگاو خۆی نه گه به نیته

نه م ((رووتیه وه ک ناسمان ناخکرایه))^٧، که تیایدا
هه موو جوله یه که له لایه ن خه لکه وه چاوبیری نه کۆرت،
و نه گاته نوا یاخی بوون دژی پیاوه که و دایکه که.
به لام راپه رینه که رۆگه وره ده بییت. (هه جیله) که به
هه نگاوی میواش به قادره که دا بۆ خواره وه راشه کات
نه که ویت به رده م تۆتۆمبیلک. نه مه کاره ساته یان به
نه نقه ست؟ هه جیله نامریت، به لام خۆی له منداله
چاوه پوانکراوه که ی ناو سکی رزگار نه کات.. که
به ره می ته عدا یه کی ناو ژانی هاوسه ریژی په که یه.

له ناوه پاستی (Ombre Sultane) دا به شیک
هه یه باسی چاره نووسی ده یان ژن نه کات. نه مانه
باسی مندالی چه ندان ژنه که هه موو هیواو
خوشه ویستی شه خسی یان لی زهوت کراوه. ژنانی
خیزانه که هه موو پاش نیوه پۆیه که له هه وشه که ی
ماله وه دا کۆ نه بنه وه. له ژیر ناسمانی کراوه دا باسی
ژیانه داخراوه که ی خویان و ژنانی تر نه کن. ده نگ
به رزۆرم نه که نه وه، به منجه منجو چه چه له گه ل
یه کتر نه دوت، نه گرین و به ده نگه به رز سکا لایه که
هه رگیز شه پۆله که ی کۆتایی نابیت ده ر نه به ن.

ژنان نه‌ریتی گنپانه‌وی ده‌ماو ده‌میان هه‌یه،
 نه‌مه‌ش کوله‌که‌ی سه‌ره‌کی نووسه‌ریتی‌یه‌که‌ی ئاسیا
 جه‌باره. له‌هه‌کایه‌تو قسه‌و باسی نه‌وانه‌وه‌و له
 خه‌ونه‌کانیانه‌وه به‌شیکی زۆر له‌که‌ره‌سه‌ی
 رۆمانه‌کانی خقی وه‌رگرتوه‌وه. به‌لام هه‌روه‌ما له
 دیاله‌کته به‌ریه‌ری یه‌جۆراوجۆره‌کانیانه‌وه که‌ریگی
 گالته بازی و پرسیار ئا‌راسته‌کردن به‌شیوه‌یه‌کی
 نایاب نه‌دات..

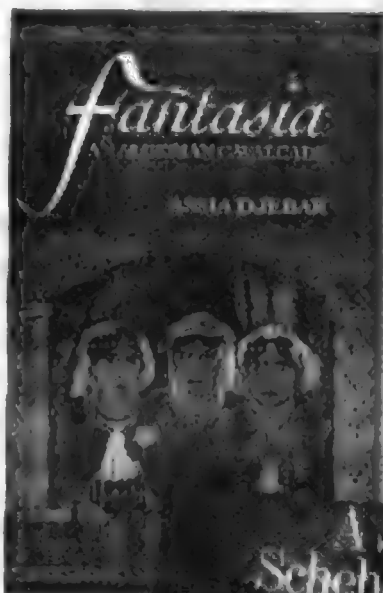
باسکردن له‌ژیانی ژنان له‌هه‌مان کاتدا
 ناپه‌زایی ده‌رپرینه به‌رامبه‌ر
 قه‌ده‌غه‌کردنی (به‌ریه‌ری) وه‌کو زمانی
 ره‌سمی له‌سه‌رده‌می جوکمی
 سۆسیالیزمدا.

(Vaste est la prison) ^١ به‌شی
 سیته‌مه‌و باسی پرۆسه‌نووسین نه‌کات
 که‌زیندانیکه‌تییدا مرقف له‌سه‌ر خق
 نه‌مریت. نووسین مانای نه‌وه‌نیه‌ژیان
 ده‌ریازیکریت به‌لکو پۆشه‌ریکه‌له
 خۆده‌نالیتری، نه‌وه‌ی که‌هه‌ناسه
 نه‌داتو نه‌ژی نه‌شاردریته‌وه. نیت نه‌مه
 بۆ خق پاراستن یان بۆه‌شاردان بیت؟
 ناواخنی رۆمانه‌که‌دابۆشراوه به‌خامه
 سه‌په‌یه‌که‌و به‌هه‌موو نه‌وه‌ی به
 شاراوه‌یی له‌ژێردا دیتو ده‌چیت. نه‌وه‌ی که‌چه
 سپیگانی حاجیه‌کانی مه‌ککه‌نه‌بیت بیشاریته‌وه له‌و
 تیشکه به‌میزه‌ی که‌چاو ئازار نه‌دات.

(Le blanc de l'Algerie) ^٢ دوا به‌شی
 چوارینه‌که‌یه‌و کاروانیکه (سیره) له‌باره‌ی رۆشنه‌یرو
 نووسه‌ره‌مردوه جه‌زانییه‌کان. کتێبه‌که به
 (ئه‌لبیر کامف) ده‌ست پێ ده‌کاتو به‌شاعیری لاو
 (یوسف سیبیتی) که‌١٩٩٤ کوژدا کۆتایی دیت.
 چرکه‌ساتی مردنه‌که‌و کارێزه‌کان یان هه‌ندیک جار
 رۆژه‌کانی پیش مردنه‌که‌باس ده‌کریته. ئاسیا
 جه‌بار گفتوگۆی له‌که‌ل که‌سو کارو هاوپی یانی
 مردوه‌کان و کوژراوه‌کان کردوه. به‌شوین
 وورده‌کارییه‌کاندا گه‌راوه‌ته‌نانه‌ت نه‌وه‌شی
 نووسیوه‌نه‌وه که‌له‌گرنگیدا بچوکه به‌لام له
 گشته‌که‌دا مانا به‌خشه. نه‌و به‌رگی ئاسیایه‌که‌که
 راستی بیژه نه‌پۆشی.. به‌و ناواته‌ی که‌نه‌وانه‌ی
 له‌ده‌ستی‌داون ببینیته‌وه داوا مان لی نه‌کات شاهیدی
 مردنه‌کانیان بین.

نووسینی: ئه‌لفۆن نه‌یمپلس

نهم نووسراوانه هه‌موویان له (Halva Varliden's
 litteratur) (ژماره ٢ سالی ١٩٩٨ وه‌رگیزاون.

سهرمه: کاروانه جه‌زانییه‌که
 خوارمه: خوشکینکی شه‌مزد

چهند تی بی نی یهك:

نیمه لیږه دا راسته وخو دهغه سویدیه کانمان
وهرگنپراوه ته سهر زمانی کوردی به هیوای نهو دی:

۱_ خویندوان بویان دهرکه ویت که بزوتنه و دی
نه ده بی و وهرگنپران چهند به پرورشه وه له ولاتس
سوید کاری بق نه کړیت. نه و هتا له پیشکه ش کړنی
کتیبه کانی (ناسیاجه بار) دا نه پرسیت: چاپخانه کان،
نیوه له کویت؟

چونکه کتیبه کانی نه کرون به زمانی سویدی.

۲_ وه کو له خویندنه و دی وتاره کاندای بونان
دهرکه وت هندیگ زانیاری نااشرکرو نادیاریان
خستوت رو!

۳_ مارج نی به وهرگنپراوه مان رای نووسه رانی
وتاره کانی ه بیت.

ناتوانم هیچ به ره لستی یهك بهرامبر بیروپاکانیان
دهریم به لام حزن نه که م تنها یهك نعوونه له سهر
هلسو که وت کړنی بهرامبر ژنانی سویدی له سوید
بهینمه وه (نم باسه پیوستی به لیکولینه و یه کی
دورو دریز ه یه به لام له بهر نه بوونی سهرچاوه هلی
نه گرین بق کاتیکی نادیا):

له رڼنامه ی (Aftonbladet) دا یهك شه ممه،
یازده ی نابی ۱۹۹۶، وه به مانښتی گوره
نوسراوه: Kvinnas huvud sprangdes I bitar

وتاره که باسی که له سهری ژنیک نه کات که
نه قینراوه ته وه دوزراوه ته وه گومان نه کړیت یه کیک
به و کرداره ه ستابیت که خویان پیان وایه
هاوسره که یه تی (Sambo). سوید ولاتس یاسایه،
به لام ه لومهرجی کارو ژانی کومه لایه تی له هندیگ
لایه نه وه چ ژنو چ پیاوی سهرگریدان کړیوه.

به نیسبت ژنه وه رڼانه لیان نه کوزیت و
دهست دریز ی بق ناموسیان نه کړیت، نه مهش له
رڼنامه کاندای بلو نه کړیت وه..

نه وانه ی نه م تاوانانه پیاده نه که ن کومه لو
حیزی تاییه تی یان دهستی دژ به ژن نین، به لکو
تدیه ی کات که سانی تاکه که سن: نه و پیاوانه ن
به پی ی قانون ژنه کانیا یان ژنه دوشسته کانیا ن
وازیان لی میناون به لام پیاوه کان وازیان لی ناهینن.
له بهر که می تواناو هیزی پولیس ناتوانریت پاریزکاری
له ژانی هه مو نه و ژانه بکړیت، که نلنن.

نه و ژانه (یان) نه و کچانه ی نه کوزین پی
دهچیت له لایه ن نه خوشی نه فسی یوه که له

داهه زراوا نه فسی یه کان موله تی نه و یان پی دراوه بق
یهك رڼ ژنیک لاری کومه لکابین، له و رڼه دا یان فریا
نه که ون ژنیک/ کچیک که خه ریکی وهرزشه یان شه و
درنگ له دیسکو بهرو مال نه که ریت وه،
که له پاچه کان.

نم به پاساویک نی به بق نه و به دکرلایانه ی
بهرامبر ژنانی جه زانیر یان پیاو مندال یان بهرامبر
دانیشتوان نه بجام نه درین، نیر نم له هرو لاتیکی
تریشدا بیت.

فرمون له گال هندیگ کړپله ی وهرگنپراوی
وتاره که:

رڼنامه ی (Aftonbladet) لاپره ۱۶، سالی
۱۹۹۶، یازده ی تاب.

کړپله ی ژماره یهك: {{که له سهری کی که له پاچه
کراوی ژنیک و قو لیکي له بندای براو له Brista له نیوان
ماشتاو موبینسالا دوزراوه ته وه.}}

ژماره دوو: {{ده لاله ت له وه نه چیت پارچه
لاشه کان له همان که سهره بزوتنه هیشتا له سهر
نه تیوری کار نه که ین که نه و (مارتیا پینتینمیکي)
یه که له ت و پت کراوه، نم به پی ی و ته بیزی
پولیس (کلاس کاسیل).}}

ژماره سی: {{.. سهره که له جیگی
دوزینه وه که یدا نه قینراوه ته وه.}}

ژماره چوار: {{که پان به لوی لاشه له ت و پت
کراوه که ی ژنه که دا چهند ههفته یه که بهرده واهه.}}
ژماره پینج: {{(بینگت ریوی بیزی) له و
باره په دایه که چنده که سیک به شداریون له له ت و
پت کړنی لاشه که دا، که نه و نه که یه نیت گرتنی
تریش چاوه پی نه کړیت.}}

هه روه ما له لاپره (۱۵) ی همان رڼنامه دا
باسی حاله تیکی تر نه کړیت، به م مانښته:

(Mannen Kan Varn en sexgaluing)

واته ((پی دهچیت پیاوه که _ شیتی جنس _
بیت))

سهره تای نه م وتاره ش ناگادار کړنه وه یه کی
ژانه له لایه ن کچیکي (۱۸ سال) وه بق خوپاراستن
له پیاویک که پی دهچیت شیتیکی جنسی بیت.

کړپله ی ژماره یهك: {{ماریای ۱۸ سال نه خولزیت
ژنانی تر ناگادار بکاته وه له پیاوه که ی سویده رتیلیه.

_ پی دهچیت شیتیکی جنسی بیت چونکه نه و
پیاوه میخه ی ژنانی تریشی گرتوه، ماریا نه لیت.}}

رشید میمونی

ئىستا خۇى به پټوه به، روپه روپى هه مان
چاره نووس ده بټه وه، وهكو چهنده هاى پټش خۇى.
چاوپرسى به نوټكانى ده سلات به ريز وه ستاون كه
جىگاكي بگرته وه.

لهو شوټنه دا كه وه ستاومو پشتم داوه به شوراي
زيندانه كه وه هه ست نه كه م هټلكه كانى گونم لى
نه ده ن. ده عباكه م له ترسا رهق بووه، ترسيكى
ناژه لانه، عهفه وي دانمهركاو. نه زانم كه كاتيك دوا
چرگه م دټ ميزم به خومدا كرده وه.

خۇ خوم چه ندان كه سم نارديوه بۆ نه م شورايه.
نۆرجار رويداوه به نى پيه وه سه ىرم كرده وه كاتيك
نه وانه ئىعدام كراون. من هه زم له كازيوه لى نه و
به يانى به بى ده ننگانه يه كه بۆنى مردن وه وه زه
ده رايان لى دټ. مټشتا، ته نانه ت له م رۆژه شداو
سه ريارى غه م وه زاره لى نۆرم، سه رم سورماوه له
جديبه تى نه م چرگه ساته رهنگ په ريوه
خوله مټشيه، كوتايى هاتنى شه وټك ژيانى مرؤفټك.

له زمان دان به كوشتنى هوكمدرلوټك، نه وانه لى
نه م سروته ترسناكه نه نجام نه ده ن نۆر جديبن. من
هه ميشه بىرم له وه كرده وه كه بۆچى خه لك به
پټويستى نه زانن ده رپرئى ده موچاويان ره سمى
بټ. من به و جۆره م نه شه كرد. به بزه يه ك به سه ر
لئوانه وه نه جووم بۆ شاترى رووداوه كه، به په رۆش
بووم كوتايى پيلانگيټك ببينم، كه كارى بۆ له
گوپنانى من كرده وه. له لوى ده سټرټزه كان هه ميشه
برسيم شه بوو. نه رى شه وه له بهر شه وه يه من شه ونده
خه لكه م نارديوه بۆ ئيره وا سزا شه نټرم؟

چه ند خوله كىكى تر گولټكى سوور له لاي چه پى
كراسه كه مه وه ده رنه چټت. نۆركه س له بهر خاترى من

كورته لى مه به ست: وه كو وه رگيټك هه ز نه كه م
خوينه رانى كورد سوود له زانيارى تسيروپو
هه مه لايه نه وه رىگرن تا له رټگاي وه رگيټه وه
شاره زايى باش له سه ر كلتوره جۆراو جۆره كانو
جۆرټى ژيانى رولاتانى تر په يدا بگن. به راي من له م
سه ر زه مينه دا ((به هه شټيك)) نيه مرؤف بى غه م
تټيدا بۆى.

□

رشيد ميموني Rachid Mimoni

رشيد ميموني يه كټكه له نووسه ره هاوچه ره
كه و ره كانى جه زانير.. له رومانى ((هوكمدرلو به
ژيان)) دا ميموني هه ولى داوه پۆرتټى مرؤفټكى به
ده سلات، ديكتاتورټك، بكيشت، بى شه وه لى
بيبه سټټه وه به رولاتى ديارى كراوه وه. رومانه كه
چاوخشاندنه وه يه كه به ژيانى نه م پياوه داو وه سف
كرئى شه وه يه چۆن بووه به وه لى كه بووه.

رومانى هوكمدرلو به ژيان

ليزه دا، له به شى ده سټټكى رومانه كه دا،
ديكتاتوركه، منى گيټه ره وه لى رومانه كه،
له به رده مى ده سټى ده سټرټز كردنا وه ستاوه.
موماره سه لى ده سلاتى زالمه و بى په حمانه بووه و
ژيانى نۆرټى نه وانه لى له رټگه يدا وه ستاون له
ناوبربووه.

□

لیره. ناگام لایه نهوان چۆن خو نهشارنهوه له
 لوی دواوه له حوشه زیندانه که دا، به په رۆشهوه
 چاوه ریتی شو چرکه ساته نه که ن لاشه که م وه کو
 لیبوکێک بچه میتیه. رقی نهوان به رامهر به من هیند
 نهستوریه که هه موویان به پیووستیان زانیوه بیزو
 چێژ له دیمه نه که وه رگزن، به لام له پیش هه مووییهوه
 تا کو دلنایان له وهی که به راستی کوتاییم پی هاتوه.
 من هیشتا ترسیان نه ده می و نه شزانم که نهوان
 خویان به په که وه نووساندوه تا کو هیز پهیدا بکه ن. و
 که بهردهوام به رهو دوا نه کشینهوه بۆ تاریکترین
 په نا، هه روه کو بیانوی نه یانینیم. دلنایام له وهی رۆژ
 به ئاسانی ته نگه نه فەس نه بن، که دهستیان ئاره ف
 نه کاته وه، ریحۆله کانیشیان له ریحۆله کانی من رۆژ تر
 ده نگه دهنگیانه.

په ژاره ی نهوان له می من رۆژ تره، که له ویدا به
 ده می وشکه وه چاوه روانی دهنگی فیشه کی ره حمه ت
 نه که ن. سه رباری دهسته له دواوه به ستراره کاتم،
 ماوه ی نێوانمان و نهو شورابه ی له په کتر جیامان
 نه کاته وه، نهوان کاتی که تێم نه روان زهنده قیان
 ده چیت.

نهوان له نهرمی نهو که سه نوی په ی کۆشکه کی
 داگیر کردوه نه ترسن. که پریار بدات وازم لی بینیت
 هه لیم. له بهردهم نهو بهر ده نا نه لهرزن که لایه نگرانی
 من به شتیوه یکی موعجیزه ئاسا له هه لاتندا
 سه رکه وتوو بن و کتوپر بۆ رزگار کردنی من به م
 شمشیره وه ده رکه ونه وه. به ساردی په وه حساب بۆ
 نهوه نه که ن که دهسه لاتیکی بیانی، که من نهوت به
 چه کم له گه لدا کردییت، مۆله تیکی ترسینه ریان بۆ
 دانیت پیش نه وهی ریکا بدات شالۆیک له میسیل
 بباریت به سه ریاندا، بیه ویت ولات داگیر بکات بۆ
 به رگری کردن له من، له پاخی بوونیک کتوپری ناو
 له شکر نه ترسن، له شۆپشیک میلسی، یان له
 بوومه لره په ک، یان له بورکانیک که به ته قیته وه
 نه ترسن له وهی که هه وه بروسه که له ئاسمانه پی
 هه وه که وه له زهوی بدات.

نهوان نه ترسن له وهی تهنگه کان په ئاسانه
 تاریکه تیشک ده ره وه پر له هه ره شه که پانه وه چروک
 بکه ن، هه رچه نه ده نهیستا له ده پیژی چه که کان
 هاتوونه ده ره وه، له وهی په له پیته که کان به راده ی
 پیووست ره ق نه بن، له وهی سه ریازه کان دهستیان
 به رزیت، له وهی من له بهر چاوه و ن بم، له وهی

گولاله کان نه پیکن، له وهی راست و چه پ وه کو
 په پوهی به هار به پهن و به ژن، له وهی نهوان شه رمانه
 له بهر چاوه دا بکه ونه بهر پیتم، له وهی قه لسه
 پۆلایینه کی سنگم ورهوخاشیان کات، له وهی نهوان
 به پی به ره له ست به ناو له شمه دا تر په پهن و بگورین به
 شیکرپلازم، له وهی تارمایی به زه به لاهه که م بهرده می
 نیشانه گرتنه وه که بگریته سه ریازه کان ناچارین ته قه
 له ئاسمان بکه ن و قورقوشمی ناو گولاله کان
 به نویته وه بیته ده ره وه و نیر من کون نه کات.

پی عه قله به ده بخته کان! که چی نیه به
 وریایی وه نه و دوازه یی ناو دهستی کوشته که تان
 هه لبراردیوه، نهوانه هه موویان به لینی دوا رۆژی
 ده ره وه دریان پی دراوه، شاره زا چه که کانیانی
 پشکنیوه، په ک به په ک فیشه که کانیان سه ر کردیوه،
 پرسیان کردیوه به نه ستیره کان، به عه رافه کان، به
 نه خشه جوگرافیه کان و میتیریلۆزه کان،^۲ حوشه ی
 زیندانه که تان به تا که ده ره دواوه، باز نه په کی (۱۰)
 کیلۆمه تریان له دانیشتوان چۆل کردیوه، چوونه
 ده ره وه تان قه ده غه کردیوه، فزۆکه خانه کانتان
 داخستوه، دوا په یامنیری بیانیان له ولات
 ده رکردیوه، یاسای جهنگو هه سارگی سه ریازیان
 ده رکردیوه، هه موو لایه نگرانی منتان تر جان دۆته
 زیندانی سه ریازگی باش چاوه پیی کراوه کان.

نهوان نه و ترسه ی من لاتان دروستی ده که م هیند
 گه وره په که نیه لوی مریشم ناتوان به هیمنی
 به ون یان نام له زیان ببینن. چه نه ده رۆژ تر نیه
 سهیری لاشه که م بکه ن گیانی تیانه میتیریلۆچیته
 سه ر زهوی، به مارش به لای لاشه که مدا تپه پهن، به
 نۆره تف بکه نه ده موچاره شین هه لکه پراوه که م،
 هیدی هیدی برینه که نه پشکنن و ده ست نه ده ن له
 په لپۆ سارده کاتم، هیشتا باوه به مرینه که م
 نا که ن. هه تا له توانا دا بیت له قولاییدا نه میتیریلۆچیته
 چه ند چینی که چیمه نتل نه که ن به سه رما، به لام پی
 سووده، نه مسووتینن و خۆله میتسه که م نه ده ن به ده م
 هه موو باکانی ئاسمانه وه یان به پارچه ی بچوک له تو
 په م نه که ن، که چی له خه وندا هه ر بهردهوام نه بم له
 راونا نناندا.

به لای، دهسه لاتی من نه وه نه ده گه وه بو که
 وه کو نه مر سه پرتان نه کردم له خه وه ناخۆشه کانتانا
 نه تانبینیم، به بزه په کی پر له ره وه به ره وروتان
 شه هام کاتی که ئینزاره که نه نیشته وه ته قه کان و
 بوکه لی بۆنه شیرینه کی بارووته که نه ره وه وه.

نهوان ئىستالېرەن، ھەموو ئو پياوھ بى خەوھ
 دوودلۇ ھەمىشە پېر لە غەم پەژارانە، لە چاۋەپوانى
 ئو ھىمانەدا كە كۆتايى بە نازارە درىزخايەنەكەيان
 ئەھىتى. لە ماوھى حوكمى مندا ئەوان ئەبوايە لە
 كازىوھدا لە ژوروى دەوامياندا ئامادە بوونايە، بى
 ئەوھى پىشەكى ھەول بەدەن لەو پىلاننە خۇيان
 لادەن كە من خەرىك بووم بۆم دائەنان. دواى ئەوھى
 ھەموو رۆژەكەيان بەوھوھ خەرىك بوون رۆژ لە خۇيان
 بگەن ئو نەخشەى كودەتايانە ھەلوھ شىئەنەوھ كە
 دۆزىبوويانەوھ.. بىر يەكەم جار دواى نىوھشەو
 ئەيانقوانى كۈنەكانيان جىر بېيلىن. ئەوان ھەرگىز
 دالغە نەيئەبەرنەوھ، تەننەت رۆژانى پشوشىيان،
 تەننەت گەر بىيانويستايە بە خىرايى ژنە دۆستە رۆژ
 جوانەكەشيان، لە ژنە دۆستەكانيان، بېيىن يان لە
 ناشتنى دايكياندا ئامادە بىن.. ھەرگىز پشوروى
 درىزيان بە خۇيان ئەئەدا، سەريارى پرتەو بۆلەى
 ژنەكانيان، كە تەنھا ھەلى ئەوھيان ھەبو سىيەرى
 مېردەكانيان بېيىن. دواى گواستەنەوھ بىر ناو
 كۆشكەكە ئەوان نەھىمنىو نە ئاسودەبىيان نەبووھ.
 لە چاۋەپوانەكى گۇرۇبا بوون كە تەلەفۇنە رەشەكە
 ھەركاتىك بېت لى بدات. تەلەفۇن كۆردىم بۆيان ھىواو
 ترسى لەلايان بەخەبەر ئەھىنا.
 ئەوان لەوھ ئەترسان لەبىر بىرەن كە بەلگەى
 ئەوھى يە ئىتر جىرى رەزامەندى نىن، بەلام ھەروھما
 لەوھى بە لى تۆرەبوونىك وەبىر بېتەوھ كە پى دەچو
 نىشانەى دەرگىرەنىكى چاۋەپوان نەكراو بېت. ئەوان
 ئىتر نەياننەزانى بە چ شىئوونىك لەبەردەمى مندا
 ھەلسوگەوت بگەن، خۇيان زىرەك يان بى ئەقل
 نىشان بدايە پى دەچو بېتە ھۆى كۆرسى لە
 دەست دانىيان. ئەوان ئەترسان لەوھى سەركەوتو
 يان ئۆركەوتو بىن لەو ئەركانەدا كە پىم سىپاردوون،
 دوو لەت بېوون لە نىوان ئارەزوويان بى ئەوھى بە
 تواناى باشيانەوھ لە خەمەتى مندا بى يان كۆششىيان
 بى ئەوھى من نەخەنە سىيەرى خۇيانەوھ يان رۆژ زال
 نەبىن. ئەوان بە وريايىيەوھ تى گەيشىبوون بە ھەمان
 شىوھ كە ھەژارى رۆشنىرىيان دوريان ئەخانەوھ بى
 وەزىفەيەكى جىگىر خوا لە بىرگىر، ئەوا
 بىرئىزىيەكى رۆزىش مەترسى ئەوھى تىابو بېرىن بى
 زىندانىكى سەريازى تىروتەسەل چاۋىتىرى كراو. ھەر
 ھەنگاۋىكى نويىيان ئەنا دواىرۇزىانى نا دلىياتر و
 كەوتنىيانى پى نازارەت ئەكرد.

ھەندىك جار سەردانى چاۋەپوان نەكراوم بى ئەم
 سەرو ئو سەرى ولات ئەكرد، بەبى ئەوھى كەسىيان
 لەگەل خۆم بېم. ئەوسا خۇيان لەژوروى
 كارگىرەنەكانىدا قايم ئەكرد بە پەژارەوھ چاۋەپىتى
 گەرانەوھو ئو سىزايانەيان ئەكرد كە نەياننەتوانى
 خۇيانى لى لادەن. تووشى سىك چوون ئەبوون و
 ئەبوون بە ھەيكەلى ئىسك.

من خەزم لەوھ بوو واپان لى بگەم زىاد لە
 پىتويست پىسايى بگەن. بەھۆيەوھ، پىيارە تۆ لە
 ئامىزەكانم زوو زوو دەرئەكرد. من لەو پىرسىپە
 ئاقلائےوھ دەرئەكرد كە باشترە دوو لە داپەرەوھى
 سزاي كەسىكى بە تواناو جىر باوھ، لە شوپىتىكى پىر
 مەسئولىيەتدا بدېرىت.. رىگاش بدېرىت ھەلى لى
 نەھاتويەك بىر سزا گوزەر بكات. بىم جۆرە
 ئەتوانىت ئەوھى يەكەم بېيىنى كۆششى نوپىر ئەكات
 بەلام مەترسى ئەوھ ھەيە ھانى ئىھمالى ئەوھى دووھ
 بدېرىت، بەھەرھال ئەمزانى كە ئەوانە ھەردووكيان،
 ھەمىشە ھۆيەكەيان ھەبو خۇيانى پىر لۆمە بگەن.
 لەسەرەتادا رۆژ بوون ئەوانەى باۋەپيان وابو ئەتوانن
 گوناخە بچوگەكانيان لە من بشارنەوھ. خوگرتنىيان بە
 نەپتى پاراستنەوھ، بە دىزىيەوھ نەبىستەمە بىزە. من
 لەبارەى ژيانى مندالىيانەوھ لە دايكيان
 شارەزاتىرووم. ھەلوپىستى من دېرۇنگى ئەكردىن
 چونكە ئەيانزانى من چىم بەدەلە لەھەلسو كەوتياندا
 چى رىگا پى ئەدەم و چى رەت ئەكەمەوھ. ئەو بىر
 شەرەفانە ھەوليان ئەدا دىلسۆزى ھاوسەرتىيان
 دەرخەنە لەگەل ژنە خىانەت لىگراۋەكانياندا ئەھاتن
 بىر ھەموو سەردانىكى رەسمى، بەو ھىوايەى ژيانى
 بىر ئەخلاقى شەوانىيان لاي من بەشارلوھىي
 بىمىنەتەوھ. ئەياننەزانى لىستەى تەواوم لەبارەى ژنە
 دۆستەكانيانەوھ ھەبو. رۆژ پىسكەكانيان لەو
 باۋەپەدبوون بىتوانن بىخەلەتتىن بەوھى جلو بەرگى
 ھەژارانە لەبەر مەدالەكانيان بگەن ورى بە ژنەكانيان
 نەدەن ئەو خىشلۇ رۆپانەى كە سىندوقەكانىيانى پىر
 ئەكرد بەكار بېتىن.. لە كاتىكدا من زانىارى تەواوم
 لەبارەى سامانە نا ياسايى بەدەست ھاتوۋەكەيان
 پەيدا كۆرېو. ئەوانەى راھاتبوون بە دىزىيەوھ لە
 ژوروى كارەكانياندا وىسكى بىخۆنەوھ بە رەسمى
 تەنھا شەرىيەتى پرتەقاليان ئەخواردەوھ. ئەوانەى
 ئارەزووى كۆپى گەنجيان ھەبو بە رووكەش
 پىورىتان بوون. ئەوانەى قاچاغچىتى بېئۆشكەريان

نه کرد وایان نیشان نه دا بهرگه یی دوکله یی جگه ره ناگرن.

دلم تیک نه چیت کاتیک نه بینم له حوشه یی زیندانه که دا کوبونه توره.

له راستیدا ناپازی نیم کوتایی به ژیانم بیت. لیدانی هیلکه کانی گونم کوتایی پی هاتوه.

نیت ره ست به بونی تووتن ناکه م، که جار جار به بونی هه ناسه می ناخوش نه کردو تامی تالی نه دا

به لیکه که م. توخه یی نیت بۆ خۆم نه حه ویمه وه. نیت پیویستم به وه نابیت له نیوه شه ودا له خه وه لسم تا

ژوری خه ووتن بگورم، شه خسی خۆم هه موو نامرازی چاوبیری کردنه کان بیشکنم که ناخو نیش نه که ن،

سه ریاری نه وه یی چاوبیری کردنیان سپنرداره به نه دنازیاریکی نه لکترونی لیته اتوو، نازسستیکی

توندوتیز که هه میشه به دوایدا نه که پینوو. که من په ناگه یه کی دلنیام دلوته تی به پیناسی نویوه له گهل

مووچه یه کی زرد به وزدا.

نیت ترسم نی به له ده سیسه یی هه موو نه وه نه پالانه یی که من یه که به یه که، له پیندا تهر فیم

دلونه تی و پاشان نزم کردونه توه و تا له دوایدا دووباره تهر فیم یان بده می و. که نه وه نده له ژیر

چاوبیری دا بوون نیت نه یان نه ویرا زیان به میشتیک بگه به نن، به ناشکرا که متر بۆ خوشیان پی بکه نن،

رۆژنامه یی بیانی بخویننه وه، به ژنه دۆسته گانیان بلین ((خوشم نه ویت))، یان ته ناست له کانی

له کارخستنیاندا میز بکه ن. نیت پیویستم به وه نی به له ناستی هه موو نه وانه دا که نریک نه به نه وه وریا بم

یان هه میشه حساب بۆ دلموزی هه ندیک و خیانه تی هه ندیکی تر بکه م.

- ناماده به ! ناگریده !

نه و هاواره تیزه نه و بی ده نگی یه یی حوشه یی زیندانه که یی داگرتبوو له تو پست کرد. هیدی هیدی

چاوه کانم لیک ناو ده موچاویکم بینی بۆم پیکه نی.

وه رگنپانی بۆ سویدی: مۆنیکا مالمسترویم

به غشی یه که م له

1991- (Une Peine a vivre)

سه رچاوه: HVL ژماره (۲) سالی ۱۹۹۸،

وه رگنپانی بۆ سویدی مۆنیکا مالمسترویم.

وه رگنپانی له سویدی یه وه: زرداب

^۱ مه به سستی ده وله نه که یه

^۲ به سویدی نووسراوه Rumsren وات ((ژور

خاوین)) یان ریگه پی دراو.

^۳ شتیکه به خته وه ری بلاویکاته وه (بۆ نمونه

لیتوبکیک)، له م حاله ته دا کورته بالا که یارگا که

ماسکوت بووه !

^۴ Forbannelsen، غزه ب

^۵ ۱۹۸۵ نووسراوه. وه رگنپاراوه بۆ ئینگلیزی له

۱۹۸۸ دا به ناوی (An Algerian Cavalcade)

^۶ ۱۹۸۷ نووسراوه، هه مان سال به ناوی (A

sister to Scheherazade) کراوه به ئینگلیزی.

^۷ به سویدی نووسراوه ((himmelskriande

((nakehet

^۸ ۱۹۹۵ نووسراوه. به ئینگلیزی ۱۹۹۷ ناوی

(Vast Is the Prison) ه.

^۹ ۱۹۹۶ نووسراوه. به ئینگلیزی (The White of

Algeria) یه.

^{۱۰} گولیکی سور؟

^{۱۱} میتیر یۆلۆزه کان.

^{۱۲} پیوریتان.

يۆلىسىس

• و: پيشواز سعدالله

يۆلىسىسكى نو، بەم جۆرەش بلومى كرىوۋە بەم مو مۇقەنكە (دەبلن) يىشى كرىوۋە بەم مو جىهان.

پووداۋەكانى كىتەكە لە كاتۇمىر ۸ى بەيانى پۇزى ۱۶/ حوزەيرانى/ ۱۹۰۴ دەست پى دەكات. ستيفن دايدالۆس (هەمان كەستى (ۋىتەنى) ھونەرەند لە تافى لاويدا) بەلام ئىستا نوو سال نوۋى شەو كاتەكە دواچار (ستيفن) مان تىادا دىوۋە لە ۋىتەنى ھونەرەندىدا) گەراۋەتەوۋە بۇ دەبلن بەم ھۆى نەخۇشى بە كوشىندەكەى دايكى بەوۋە ئىستا لە قەلەكەكى سەريانىدا لەسەر كەنار لەگەل (بەك مۇلىگان) دا دەزى، بەك مۇلىگان خۇندكارىكى قۇشمەى بەشى پزىشكى بە، ۋە ھەر ۋەھا لەگەل پىاۋىكى ئىنگلىزىشدا كە ناۋى (ھائىنە). لە سى بەسەرھاتى بەكەمى يولىسىسدا كە تايبەتە بە ستيفن، ۋەك نوۋرە پەرىز پىشانىرلەو، ھونەرەندىكى نا سازشكار، ھەموو شەو باشىانە پەت دەكاتەوۋە كە لەلەين نوپنەرانى جىھانى ئاساسى بەوۋە پىشكەشى دەكرىن، مۇقەنكى نا كەمەل. پاشتر بەراۋورد دەكرىت لەگە (بلوم) كەمەلدا، كە زىاتر ئاساسى بەمىيان پەوشە.

پاش بىقەت دان لە ستيفن لە چالاكى بەكانى بەيانى بەكى زوۋدا، ۋە تىگە بىشتە لە بىركەنەوۋە سەرەكەى بەكانى. لە بەسەرھاتى چوارەمدا دەچىن بەرو مالى بلوم، زۆر لە نىزىكەوۋە شوۋىن چالاكى بەكانى

يۆلىسىس بىرىنى بە لە سەرچەمى پووداۋەكانى بەك پۇزى لە زىانى ھاۋولاتىانى دەبلن لە سالى ۱۹۰۴دا. بەم پىتەش، ۋەسەف كرىنى ژمارە بەكى سنووردارە لە پووداۋ، كە ژمارە بەكى سنووردار لە خەلگى تىايە لە دەۋرۋىرەكى سنوورداردا. بەلام جۆيس چاۋەروانى لەمەش زىاترى دەكرە، نەو دەيوست كرىدارەكان بىكەتە ۋوربىنىكى گەۋرەو لە پىتەوۋە شەزموۋى ھەموو خەك پىشانىر بىدات. بەم جۆرەش، پووداۋەكان لەسەر بەك ئاست نەگىرەروۋەتەوۋە، چىزىكەكە بە شىۋە بەك خراۋەتە ۋو كە قولى ومانا دارى تىادايە، كە ۋاى كرىوۋە بىتتە ھىما بۇ چالاكى بەكانى مۇقەل جىھاندا.

دىارتىن فېلى ھونەرى كە جۆيس بەكارى ھىناۋە لە پىناۋى پىشانىدانى لايەنى جىھانگىرى چىزىكەكەى بىرىنى بە لە ھاۋنەرى بىنى بەكى كە لەگەل ئۇدىساي ھۇمىرۇسدا ھەپەتى. ھەر بەسەرھاتىكە لە يۆلىسىسدا، بە شىۋە بەك لە شىۋەكان ھاۋشىۋەى بەسەرھاتىكە لە ئۇدىسادا. (يولىسىس) ى ھۇمىرۇس بەلاى جۆيسەوۋە كامەلەتىن مۇقەلە لە شەدەبدا، مۇقەنكەوۋە لە ھەموو پوۋىكەوۋە نىشانىرلەو، ۋەك ترسۇنۇك پالەوان، سەرەكەش ۋورىا، بىى ھىزىو بەھىز، مېردو عاشق، باۋكە لە ھەمان كاتدا كوپ، زۆر پايە بەرىزى زۆرىش سوۋك.

ھەر بۇيە جۆيس، (لىۋىۋۇلد بلوم) (جولەكەى ئىرەندى) پالەۋانى پۇمانەكەى كرىوۋە بە

جیمس جزیس

لەسەر ئاستی شیواژ (Style) سەرئەنجام پەرزەنتی
بەکار هێنانی زمانەوانی تیا دا بەکار هێنراوە.

لەسەر ئاستی پەرزەنتی قولتەر، پەرزەنتی ئەو
ناکۆکی یە ئیوان تەنیا یی مرقف و کۆمەڵایەتی بوونی
دەردەخات.

(بلوم لە هەمان کاتدا جوله کەش و خەلکی
دەبلنیش، پەناوەندە و هاوولاتی، هەر وەک چۆن
هەریەکە لە ئێمە بە مانایەک لە ماناکان
پەناوەندەشین و هاوولاتیین)، و هەر وەها پەردە
لەسەر ئەو پەناوەندی پەناش هەڵدەمالێت کە بریتی
لە: پەناوەندی ئیوان باوکا و هەچەکان، ئیوان
نەوکان، و هەر وەها پەناوەندی ئیوان نێرومی.
هەمان کاتدا، لە پێی بەکار هێنانی چەند
پێرۆکە بەکەو لە هەریەک لە هۆمۆسۆس دانسی و
شکسپەر وە لە ئەدەب و ئەلسەفەو، لە میژوو وە،
پەرزەنتی کەش و خەلکی زۆر پایە بەرز پەرزە
دەهێنێت وە کە زۆری لایەنەکانی ئەزموونی مرقف
پۆشن دەکات وە.

هەتا یۆلیسیس زیاتر بخوێنێت وە شتی زیاتری
تیا دا دەدۆزێت وە. بەلام لە هەمان کاتیشدا خوێنەر
پێویستی بەو نەو نەو زیاتر بچێتە قولایسی مانا
پەرزەنتی کەو لە پێناوی وەرگرتنی چێژی زیاتر لە
کارە هونەرییەکان و هەستە مرقفییەکان.

دەکەوین: بەشداری کردنی لە مەراسیمی ناستندا،
پاپەراندنی کارەکانی، خواردنی نانێ نیو و پۆ،
پیاوەکردنی بە شەقامەکانی دبلندا، ترسی لە
دەست تێکەڵ کردنی ژنەکی لەگەڵ (بە ییز
بۆیلان) - وە لە هەریەکە لە مانەو و ناو و پۆکی
پێرکردن و هێمان پۆ دەردەکەوێت، وە هەر وەها
پێشبینی ئاوردان و هەکانی لە پاپەر و، ئەمانە هەموو
دەخێنێت وە هەتا هەموو میژووی پاپەر و ناستکرا
دەبێت.

لە ئاچاردا، بلوم و ستیفن، بە درێژایی پۆز لە
یەکتەر دابراون و پاش ئەو یەکتەر دەبینن وە، بەلام
کات درەنگ، ستیفن لەگەڵ چەند خوێندکارێکی
پزیشکی دا خواردوێتی وە خراپ سەرخۆش بوو.
بلوم هەستیکی باوکا بەرامبەر ستیفن دەبۆلێنێت
(کۆرەکی بلوم کە کۆرپە بوو مەردو، وە
بەشیو یەکی پەرمزی، ستیفن جیگە دەگرێت وە)
چاودێری ستیفن دەکات لە پووداوی سەرکەشی دا
وەک پاریزگاری لێکەر.

ترۆکی پووداوەکانی پەرزەنتی کە
ستیفن ئەو و سەرخۆش و بلومی ئەو و ماندوو.
ئەکەوێت ژێر کاریگەری زنجیرە یەک لە وێنەو کە
تیا دا نەست و پێش هەست (ما قبل الشعور) یان
ناشکرا دەبێت، بەشیو یەکی درامی کەستی
هەردووکیان ناشکرا دەبێت لە دانسە یەکی ئەو و
پاستگۆیانە ئەدەبی دا.

پاشان بلوم، ستیفن پێ ناگا دەبات وە مالی
خۆی و هەمێک خواردنی دەدات، پاش ئەو یە ستیفن
مالی ئەو بەجێ دێلێت بلوم دەچێتە ناو جیگاوە -
ئێستا کاتژمێر (٢) ی پاش نیو و پۆ پۆزی ٦/١٧ -
لەو کاتدا مۆلی هاوسەری بلوم، کە پەرمزی سیکس و
وەچە خستەو یە کە ژانی مرقفی لەسەر بەندە، بە
مۆتۆلۆگیکی درێژ کوتایی بە پەرزەنتی کە
تیا دا ئەزموونی مۆلی وەک ژێک هەرگیز لەبەر
ناچێت وە.

لەسەر ئاستی وەسف کردنی واقیعی، یۆلیسیس
پەرە لە ژان، ئەشیت چێژی ئی بێبێرێت وەک ئەو
وورژاندنی تیا ماندا دروستی دەکات سەبارەت بە
بەرای سەدە ییستی دەبلن. لەسەر ئاستی
دۆزێنەو سایکۆلۆجیەکانیش، نمایشیکی قسول و
جولێنەری کەستی و ناگایی بلوم و بە پادە یەکی
کەمتر (ستیفن) وە.

له پروکاری پېښه وه دا بلوم وه ستاوه، له
دېدگایه که وه بې نومېدو شله ژاوه، له کومه لگایه کدا
که تیايدا ده جولیت، له لایه کی ترېشه وه پاله وانیکي
به زه یی و دادپه روه ریبه که په رښه مرقانه که ی
به رامېر هاورنیکانی پزگاری ده کات له خراپو و
ناشرینی و وه هر ته مش نه و خاصیه ته ده به خشیته
پژمانه که که بریتی به له بڼه ما مرقانه که ی.

نه و خویند رانه ی که به و ناماده باشی په وه ده ست
ده د نه یو لوسیس، وه ک نه وه ی یه کیک له پژمانه کانی
سهرده می لیکتوری یاخود ه ندی پژمانی سهرده ی
بیسته می لورنس یان کونلراده ده خویند وه، له پوی
نه و شتوه گپرانده یه ی که چیرکه که ی پی
نوو سراوه، له سهره تادا رڼد سهرسام ده بن.

جویس ناگایي که سیتی په کانی به شتوه یه کی
پاسته وخو ده خاته پوو، به یی نه وه ی په نا به ریته به ر
ناماژه و روونکده وه بڼ دیاری کردن و جیا کردن وه ی
ناگایي وه هستی نه م که سیتی له وی تر (نه مش
بریتی به له شه پو لی ناگایي) (Stream- of -
consciousness). په ننگ له ه مان په ره گرافدا

جوله یه کی جی کور بکات به لام به یی نه وه ی پېشتر
بلیت که نه یه ویت نه م جوله یه بکات له وه سف
کردنی کرداره کانی که سیتی به که وه، بڼ نمونه:
پیاسه کردنی ستیغ به که ناری ده ریاداو چوونی بلوم
بڼ چیتخانه، بڼ وروژاندنیکسی کاردانه وه ی
که سیتی په کان بڼ نه م جوله یه.

کاردانه وه ه مووکات دوولایه نه: به شیکي له
ناماده بوونی نه و کاته ی که سیتی به که له
ده ورویه ردا، سهرچاوه ده گریت. وه به شیکي تری
له و ه لویتسته نالوزه وه که میژووی کونی
که سیتی به که له خودی که سیتی به که دا دروستی
کردوه.

له پیناوی باشتر خسته پوی نه م دوو لایه نی به،
جویس شتوازه کان ده گوریت، له نا جدی بوونه وه بڼ
جدی بوون، یان له وه سف کردنیکسی واقعی په وه بڼ
ژماره یه ک له وینه و ناماژه که نه و لایه نه ده رښات که
ده شی پی ی بووتریت تونی گشتی ناگایي
که سیتی به کان.

پاېریدو و پانه بریدو له داپشتنی په خشانه که دا
تیکه ل ده بن له بهر نه وه ی له داپشتنی خودی
ناگایي به که دا تیکه ل، وه نه م تیکه ل بوونه نه شی له
رنگی به کارهینانی به لاغی په وه ده ریخړیت.

به چوونی له ناگاو له شتوازیکه وه بڼ شتوازیکی
نویتر له نووسین یاخود جویزکی نوی له بابه ت و
فیلی مونه ری وا ده کات خویند به جیگیری
بمیتته وه له چاودیزی کردنی به رده وامی دا بڼ
گورانه کان، هه مه چه شنی و گوروی سروشتی ناگا
بوونی مرق.

له پاش نه زمونیکی که مه وه، خویند
فیترده بیت و تی ده کات له مانا قوله کانی نه و گورپان و
جوله یه ی که جویس ده بکات له ره فتارو ناوه پوکدا،
ته نانه ت له تی که یشتن له و په ره گرافه ش که له یه که م
تپروانینه وه په سرسورمان دروست ده کات، نه ویش
(پروتیسیس) ه، نه و به سهرهاته ی که ستیغ تیايدا
به راستی سهردانی مالی مام پوری ناکات به لکو له
کاتی پویشتنیدا به و رینگه یه که ده وچیت بڼ مالی
مامی، بیر له و گفنگوکیه ده کاته وه که له وانه په پوو
بدات نه گهر سهردانی مالی مامی بکات وه پاشان که
ده که پیتسه ماله وه نه وشتانه ی پوویان دلوه
بگیریتته وه.

یو لوسیس ناکریت ودها ته ماشا بکریت که
پژمانیکه به شتوازیکی یاو نوو سراوه.
هه موو بریاردانیکسی پېش وه خت پتویسته
وه لابریت.

ده بیت شوین نه و شته بکه وین که نووسر به روه
پوی ناراسته مان ده کات وه رتکه به زمان بده یین
نه وه ی هیه تی پیمانی بلیت به بی گوی دان به وه ی
که نایا زمان به رتکه وپیکي به کار هاتوه یان نا.

سهرچاوه: The Norton Anthology of English Literature/III P. 2369-2371

له (۲۳۶۹ تا ۲۳۷۱)/لاپه

* په راوړ/ (Proteus) ناوینشانی به سهرهاتی جوامه له
یو لوسیدا وه ه مان ناوینشانیف له نوینسادا، جویس ناری له
به شه کان نه اوه له نویسندا به لکو ته نا له کاتی قسه کردندا له گیل
هاورنیکانیدا ودهای ناوانون.

لەئەدەبى گەلانەوہ

شيعرى يۇنانىي ھاوچەرڭ

شيعرى فارسىي ھاوچەرڭ

نابەزن (چىرۆكى سۇمەرست موم)

شىعرى يۇنانىي ھاۋچەرخ

- يانىس ئيوفانتس، -

• و: شىرزاڭ جەسەن

سترانى شاد

(۱)

ئەۋە دەنگى مەنە دى.. "با" ى ئەبەدىيەت
ئەۋە دەنگى مەنە دى.. باركراۋ بە ئەستىران
"با" يەۋ تۈۋىي نىرىنە مەلەمگىرى
دىۋ.. گۈلى نىۋ كەللەت دەپشكۈنىنى

(۲)

مەن لەۋىۋە ھاۋۋوم..
لە بازەكانى نىۋ سەرمەدىيەت-ۋە
كەۋلىكىم لەبەرداۋ.. پېم لەشادى
تۈزى تىرىفەيەكىش ۋا لەسەر تەۋىلم
شەپپورىكىشىم ۋا شۇر كىرۈتەۋە..
بەكەلەكەم
شاخى كەلەكنىۋىيەك بۆتە كەمەربەندەم

يادگارەكانىشىم تىكەلە لە گېر لەشەختە بەند
من لەوى ئۆد دىم.. لە سنوورەكانى شتى لە ئەبەدىيەت
جى پىيەكانىشىم جىماون لەسەر تەنگە تويزالى تيشكىو..
روناهى دا

گەنجىنەى ئاو تالان دەكم..
لە تەمبەلىيەكى پەر لە خوشنووسى دا..
خۆ لوول دەم

منم "با" كان بەختو دەكم
دەنگەكانىش نەرم دەكم
من تا لەوپەرى خوشنوودى گورگىك دەژىم
لەنىو بەفرو لەنىو گېر دا
من لەوى ئۆد دىم.. لە بازەكانى ئەبەدىيەتەو
من لەوى ئۆد دىم.. لە بىابانەو..!

(۲)

لەوى ئۆد.. لە بىابانى ژىر جىرەوى لەستىرەكانەو
من بە تەنیا دىم رانەبوورم..
ئایندە وەلا دەنىم و جى دەگرمەو
كانىاوەكانى وەم وشك دەكن..
مەموو شتى لەتىنوئىتى دا دەخنىكى
لە ئەبارى.. ئاە.. تەنھا خۆلەو ئەبارى
فەزايەك.. ئاە.. فەزايەكم گەرەكە بۆ خەيالى قوول..
تەنقىكرىنى ورد

فەزايەك بۆ تىپرامان. بۆسەر بەستى
فەزايەك بۆ بەتالىو.. بۆ ئاگر
من لەو شوئىنەو دىم كە تۆ ھەنگاوت تيا ھەلھانى
من لەوى ئۆد.. لە بىابانى ئەفلاكەو دىم
وەك خۆرىكى سەر خوشرو تەنیا
بەسەر قەفرای دۇنيادا ھەل دىم
بارگرانم بە تۆوى حىكمەت.

گوزەرىكى تەنگەبەر

گوزەران دەنيو حەكايەتى جنۇكان

دەنيو ئايىنەكان

تەيپەربوون بەنيو ھەراي داستانەكان

شارەكان.. كەسەكان

من لە ھەر ئەو پردەش بىستوومە

كە ھەر بەقەد دەمە گۆيزاننىك بەرىنە

دەلن: گەر بتەوئى بگەيتە روناھى.. ھەتاو

گەرەكە بەسەر ئەو پردەدا تەيپەرى

وہلى حەكىمانە ترين قسە ئەودىيە:

تەنھا ئەوكاتە بەسەر ئەو پردەدا تى دەپەریت

كە خودى خۆت روناھى بىت..!

"نۆيىشى شاعىر"

(۱)

ھەردەكو "ئىزىس" كە پارچە پارچە

لەشى پەرشو بلاوى "ئۆزىرس" ى..

كۆكرەمە

شاعىرەكەش ھەر ئاواھى وشە بەوشەى جەستەى خۆى كۆكرەمە

(۲)

پىويست ناكات پارچە پارچە تۆ من كۆكەيتەمە

تەنھا ناومت بەياد بىتەمە، ئىزىسە، ئەوسا..

زۆر ئاسان.. زىندووم دەكەيتەمە...

دەمەيتەمە نىوژيان.

(۳)

چۆن ھەر ھەمەو شتەكان لەنيو ئەقیندا

سانە دىن بەدەستەمە

وشەكان ھەر لە خۇيانەمە دىن

وشەكان بە دەورى ئاوكو جوغزى خۇياندا.

دەخولئىنەۋە

دەخولئىنەۋە ھەروەك ئەستىئىرە گەرۇكەكان..

بە چوار لەۋرى خۇردا.

كەمن عىشق ناكەم.. ئەۋە من چىتر خۇرنىم

كە من عىشق ناكەم.. سىنتىرى خۇدەدۇرپىم

شىرازەى ھەر ھەموو شتەكان تىك دەچن

شتەكان پەرشو بىلو.. شتەكان لىكىدى دەبن..

ھىچ شتەك ھەر لە خۇۋە نابىن.. ھەروا ئاقەۋمى

(۴)

ۋەختى كە عىشق ناكەم.. بىن جوغزو ئاۋەراستىكم

ۋەختى كە عىشق ناكەم.. لەسەد لاۋە لەتو پەت دەبم

پىت بە پىت، بىرگە بە بىرگە، وشە بە وشە..

پارچەكانم كۆكەرۋە

"ئىزىس" ۋەرمو جارىكى دىكە جەستەم بەرۋە

سەر لەنۇى لەبەرەبەيانى شتەكانم غەرقكە..

بەمشۇرۋەۋە.. دەرم بىنە.

* سەردى شاعر: ئەرى بە راست، پاش ئەۋەموو نوسىنە، تىر بىلى ئاۋى خۇم ۋەبن؟

* ئىزىس: خۇدەۋەندى دىكەبەترو پىتو بەرەكەت لە مىسىرى كۇندا

* تۇزىزىس: بەكىكە لە خۇدەۋەندە كۈنەكانى مىسر.

كىتئىبى گەردوون

بە تەنھا يەك كىتئىب نوسراۋەتەۋە

نەك بە وشە.. بەلكو بە شتەكان

بە تەنھا يەك كىتئىب نوسراۋەتەۋە

گەردوون دەنئو گەردوون بۇ گەردوونى نوسىۋەتەۋە

گەردوونى كىتئىبى گەردوونە

گەردوون نەسەرەتاي ھەيەۋ نە كۆتايى

ۋەلى ۋەختى شاعر پەردە لەسەر گەردوون لادەدا

ۋەك ئەۋە وايە سەر لەۋى گەردوونىك بخولقۇننى

به تهنه يەك كتيپ هەيه بخويندەتەر
 لەویش كتيپى گەردوونە
 كە بنووسیت... بە واتا كتيپى گەردوون بخويندەتەر
 هەر هەموو نووسینەكانم چين جگە لە چەند ژێر دێرێك...
 لەناو كتيپەكەى گەردووندا
 هەر هەموو نووسینەكانم چين جگە لە چەند سەرنجى نەخشێك...
 لە پەراوێزى لاپەرەكانى گەردووندا
 نووسینى چى یە لە دەست نیشان كردن
 چى یە جگە لە بەشداری... بەشداری خەلكانىك
 بەشداری جوانى... تەرسو تۆقێن كە لەسەر لاپەرەكانى
 كتيپەكەى گەردووندا دەیانخوینەتەر
 چونكە كەس بە تەنیا بۆى ناكێت... هەرگیز
 كتيپەكەى گەردوون وەخوینێت...

میسین

نیومرۆ بوو گەشتین... سەرکەوتین
 روومو كۆشكەكانى "لاگامینون"
 روومو نافوورمو هەوزو دیوێرە دێرینەكان
 لە دەرگای "شێرەكان" چوومە ژوورە
 وەك هەمیشە بۆ دواجار
 وای لە قارەمانە قەبەو بەردینەكان
 كە چى "دەرگای بەرى رۆژەلات" پێى بووتم:
 پالەوانانى ئەو سەردەمە قەت لەمن كەلەگەتەر نەبوون
 نەموویەك كەمتر... نەزیاتر
 ئوو... ئەى خۆر، ئەى دەمامكى زێڕینى من لە زوودا
 من لە رووخسارى خۆم دابەمالم...
 هەنگاوێى دەنێم روومو ئەو مەزەرە مەزە
 دەرۆمو بەدەستەر استەدا دەرۆزمەكەى دیکە...
 دەنۆزمەرە

كەمىن نەوى و تەنگە بەرتر
 دەۋەستىمۇ.. خۆلە ئاۋىنەدا دەيىنمۇ..
 دەنئىو تارىكىدا نوقم دەيمۇ..
 تارىكى و بەس..

۱۹۸۶

● مېسىن: شارىكى دېرىنە لە باشورى يۇنان، شارىستانىنى - ئىجى - نيا گەشەى كىرەۋە، لەنئىوان سالانى (۱۱۰۰-
 ۱۴۰۰) بەر لەزلىن.

كىرەۋى رۇج

لە شەقامى "ھىرمىس"
 لە كىتەبخانەكەى "پرومىئۇس"
 مەن كىتەبىكىم دىزى
 مەن ھىچ پەشيمان نىم
 چۈنكە ۋەك دەزانىن
 "ھىرمىس" و پرومىئۇس"
 ھەردىۋىكىيان دىزى بىۋىن
 لە ئەفسانەى يۇنانىدا "پرومىئۇس" ئاگرە خاۋەندەكان دىزى تا بىدا بە مەۋۇف
 "ھىرمىس" گامىشەكانى (لەپۇلۇ" ى دىزى، ھەردەما پارىزەرى لەدەب بىۋى.

خۇناسىن

لە ئاۋىنەى دەريا دەروانم
 ماسىمۇ.. خۆ دەيىنم
 لە ئاۋىنەى ئاسمان دەروانم
 مەن (خۇر) مۇ.. خۆ دەيىنم
 (قەۋزەى نئىۋ دەريا ھەردەمۇ خۇرىش ماسى)
 لە ئاۋىنەى ئاسمان دەروانمۇ..
 خۇم ۋەك پۇلە ئەستىرەيك دەيىنم

ههسارمکانیش چهند رووبارنیکن له لاسمان
 دهنیو لای ههسارمکان من تهنها ماسی یهکم
 دهنیو لهو لای ودا به رنیکی (۱۱۱) سن نووگهوه..
 من راو دهکم.
 خو راو دهکم.

○ له زمانی یانانرا له م پشته (۸) بهک من پیتی وهی ماسسه که وا دهووسری (api)، هتووی نامته
 سزگرفه بیهکی دهستی خو لهرندی دهرای هه به که له لای یانانراکان تازی (پل سایدن) ده، هروما نه وره فیه که
 ماسگرهکان به کاری دین. ۱۰۰

لاینهکان

له چاوی زقرهیی پیاوان خوت لهبینی
 ههروک بلنی چاویان شووشهیهکی تاریک بی
 بهرا دهیک که هه میشه له بهر دهتا
 چهند لاینهیهکی تلخ یان شکاو دهووستن..
 یان نهووتا به بهر دهتا تن دهپهرن
 من وابزانم که لایمهگی خودا
 لهو رۆژی که پیتی دهنین قیامت
 هیچ شتیک نی به جگه لهووی
 که تو له بهر ده لاینهیهکی رووژو گهوردا..
 له تهوکی سهرتهوه تا که له موستنی پتی
 خوت لهبینی
 به ماهیهتی بوونی خوت چهندهما شاگهشکه لهبیت
 رووژو پاک... کریستالی..

۱۹۸۶

لهوش واتا

ههنوکه نهو دهرگایانه دهکه مهوه که بهتهنها هه منن
 ههنوکه ههکه سهو دهرگای خوی دهکاتهوه
 ههنوکه ههکه سهو..

شته کانی خوی بهینین
 گهرهاتو خومان له بهرهم هه مان لهو شتانه دا بینى
 لهو ئیمه هه ریه کهو به رنگو شیوه ی جیا ..
 شته کان بهینین
 هه تا گهرهاتو به هه مان رنگو ..
 به هه مان شیوه لهو شتانه مان بینى
 نه که له هه مان شویندا که هه ن
 نه که له هه مان جینگایوه که ئی یان بهروانین
 نه که له هه مان ساتدا
 خو گهرهاتو هه مان لهو شتانه مان بینى ..
 له هه مان لهو شوینه ی که هه ن
 له هه مان لهو جینگایوه که ئی یان بهروانین
 هه ر به هه مان رنگو ..
 هه ر به هه مان شیوه
 دهقاو دهق له هه مان ئازو ساتدا
 لهو دهش واتا ..
 واتا .. که لیدی ئیمه دوا بهرگامان
 خستوته سه ر پشت ..!

۱۹۷۸

پیناسه

لهو ده تام لیره .. لهو شوینه ی که "عه دم"
 به ئازاره وه ..
 به که فو کۆلنیکه وه ..
 قه پ له کلکی خوی گیر دهکا
 من لهو ده تام لیره ..
 له ناوه راستی له به دییه ت
 له قوولایی سه ره دییه ت
 له سه ره تا وه .. له کۆتاییم ..!

بو "ئیغان موودی"

من نازانم کامیان بوو "ریتسئوس" بوو.. یان "مومیرئوس"

کامه یان قایلی کردم بچه نئو، ئه سپه که ی "ته روانه"

جگه له شمشیرو ئاوینه یهک هیچی ترم پی نه بین.

من له بیابانیکه وه دیم که تیایدا لم..

پاشماو دی وردوخاش بوونی هر ته نئیکو.. شنیوه یه که.

من له وئی وه دیم.. له "ئورسای"

گوئینی یه کم وا به به کۆله وه: پر له ئه ستیره

ده مامکی مانگنیکیش وا به ده ستمه وه

من له نئو کوختیکه وه دیم روشنو رازاوه به چلو چنو

من له مالنیکه وه دیم: هر هه مووی ئاوینه به ند

له نئو چیا کانه وه.. بهو ری یانه دا دیم که وهک شمشیر که وانه بین

نیوه ی به فرو نیوه ی گول دایپوشیون

له وئی وه هاتووم.. له که ناری ئه و رو بارانه ی وا ده نئو شاخان

که له وئی دا ره به نه خه لوه تکیشه کان-تافگه کان

ده نئو گۆزه له به رد داتا شراره کان..

له سهر پی وه ستاون

من له باکووره وه دیم.. دوو له ته مانگم وا له پی دا

دوو که رتی مانگ وهک دوو کهوشی خلیسکین

سئ هه زار سال ده بین به سهر به فرمه وه..

به ره وه ام.. له خلیسکین نه که وتووم

من له گه ل هیرشی "ته تهره کان" هاتم..

من له و سهر بازهم که "عه تار" ی سهر بری

من "عه تار" خویم..

من له و چه قویه م که سهری ئه میان پی بری

من له هه ساره ی رهشی میرو له کانه وه هاتووم

له و میرو لانه ی هه روهک په پووله یه کی مر دوو راده دن

بلنی گه می یه کی چارۆکه داری فریشته یهک بن

يان ومكو "ئىكارۇس" بىي لى پاش كەوتن.

من له (يۇنان) مود دىم..

كە بەدەستە پىلپۇنى يەكانى دورگەكانى بەچوار دەورى..

خۇيدا بلار كرىمود

تاودكو به تەنيا دەنيو دەريادا نەمىننەود

من له درزى درەختىكى كلۆرمود هاتووم..

كەمالى من بوو..

من سىپالى ھەنگىكى كىويلە..

ياودخود بەرگى پەپولەم لەبەردا بوو..!

من له كازىودى بەربەيانى "ئىسالى" يەود وەرئى كەوتووم

لەوئىدا رمود گرئىكم

بۇ ماودى ھەزار سال دەلە وەراند..!

من لەنيو لا پەرەكانى كىتبەكەى "ئاناكسىماندروس" وە..

هاتووم

بۇ ھەركوئى بچم. من ھەر وا لەوئىم.

ئىيان پىرسىم كە من لەكوئىود هاتووم

چىيان پىن بلىم؟

خۇكەسيان تىم ناگەن

پاشانىش..

بە قۇل بەست كراوى رامدەپنچن..

لەبەردەم دەروونفاسىك رامدەگرن.

پىيان دەلىم: زۆر ھاكەزايى..

من له "ئەگرىنيو" مود هاتووم

تا بۆم بىكرئى خۇلەو وشەيەدا دەشارمەود

لە رەگى "ئەگرىئوس" لە "نى"..

لە ھەمەوان زۆرتىرىش لە "ئۆھ"

كە ھەر دەلىي چالىكە.. ياودخود تەلە،

كە ھەمدىس مالىكەمە..

ئاوئىنەيەكەو.. تەوونى بابا..

توونی بابایهك كه دهرچوونی تیا نی یه..

هرچهن سانا دیاره..

هرهوك بلی ی بازنه یهك بن

بازنه یهكو بهس.

۱۹۹۴

یانیس نیوفانتس:

شاعریکی هاوچه رخی یونانی یه.

● له سالی (۱۹۴۹) داو له (-رایننا- ئاگرینیون) له دایك بووه.

● هه نووكه له (نیسالونیک) دهژیو له سالی (۱۹۶۷) هوه له وی نیشته جی یه.

● ته مهنی (۲۲) سال بوو كه كۆلیزی یاسای جی هیشت تاخوی له قوتابخانه ی زیان دا ناو نووس بكات وهك خوی وتوویه تی.

● ئه م كتیپانه ی بلاقو كریفته وه:

● مانپرا سپینا (۱۹۷۷)

● نهینی یه كانی رۆژه لات (۱۹۸۲)

● "ئیدی" پیر (۱۹۸۳)

● ئاوینه كانی پروس (۱۹۸۶)

● ئاماژه نه مره كانی یاده وه ری (۱۹۸۶)

● نه خشو نیگای شیعر له سه ر پیستی شهیتان (۱۹۸۷)

● په رستگای جیهانیکی چكۆله (۱۹۸۸)

● شیعر ی شاعیره كۆنه كانی (كلاسیك) یونانی وه رگێپراوه ته سه ر زمانی هاو چه رخی یونانی.

● شیعره كانی وه رگێپراون بۆ: ئینگلیزی، فهره نسی، رووسی، ئیسپانی، سویدی، عه ره بی، فنله ندی، بۆلغار ی.. هتد.

● له بواری رۆژنامه گه ری ئیستگه دا کارامه یه.

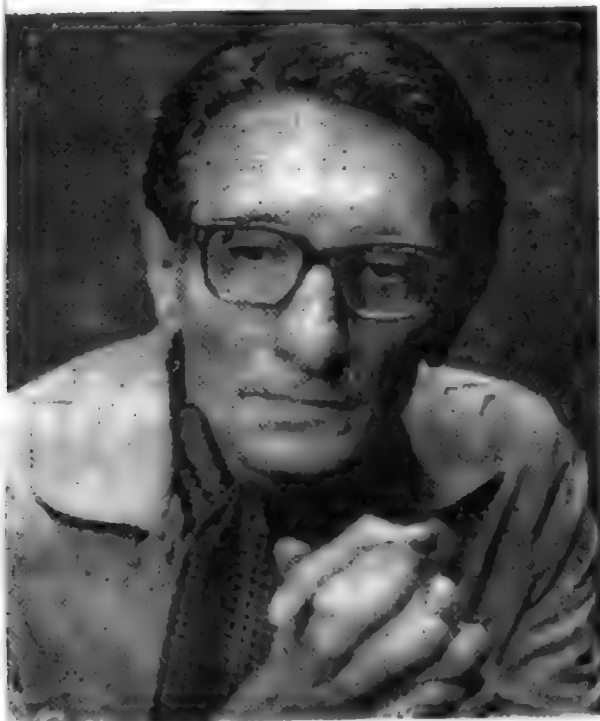
● له سالی (۱۹۹۵) دا پاداشتی (كافافی) وه رگرت، له شار ی ئه سكه نده ریه / میسر.

● به شداری یه کی چالاکی له كۆنفرانسی ئه ده بی جیهانی (موكولا) دا هه بوو له ولاتی فنله ندو دۆستیکی رۆر نزیکی كوردانه.

شيعری فارسی هاو چهرخ

- بيژه‌نی جه لالی -

• و: نه جيبه نه حمه د

بيژه‌نی جه لالی له سالی (۱۹۲۷ ز) له تاران له دايك بـووه. قوناغه‌كاني خويندنی سـره تايو ناماده‌یی له تاران به سـر بر دووه. پاش ته واوگرتنی قوناغی ناماده‌یرو وهرگرتنی ديپلوم روي كرده فهرنساو بـو ماوه‌ی پـنج سال له‌وي خـريكي خويندنی "زانستی سروشتناسی" بو. كه گه راشه وه بو نيران له زانگړی نه‌ده‌بيات به كالوريوسى له زمانو نه‌ده‌بياتي فهرنسى وهرگرتووه. په كه مين كتيبى له سالی ۱۹۴۱ دا چاپ كړد. روزانه‌ها پـنجه‌مين كتيبى كه بريته له هـشت به ش به م ناوانه:

له شيعره‌كاني به شى په كه مى نه م كتيبى وهرگرتا لوه سر كوردی. نه‌وه ش له م كتيبـه دا له به رچاوه، نه‌وه په كه تيكړاى كتيبـه كه هيچ نيشانه په كي پرسيارو سره سورمانو خالو د تيرگوليكى نه‌گرتووه ته خوى.

- ۱- خه مى روزانه.
 - ۲- ناسمانى وشه‌كان.
 - ۳- پريك نه‌بينم.
 - ۴- هر شيعريكي چاك.
 - ۵- درويات بوونه‌وه‌ی لقه‌كاني دره‌خت.
 - ۶- وهرزيكى نوئ له شيعردا بگه‌بنه‌وه.
 - ۷- پارچه جياجياكان.
 - ۸- نوابين ده‌ست.
- نه‌وه‌ی شايانى وتنه شاعيرى جوانه‌مرگ خانمه ژيلانى حوسه‌ينى چند مانگيك بهر له مهرگى هـندى

دەفتەرى يەكەم

خەمى رۇزانە

چما دەللىن وتەكان

لېك دەترازىنو

بە نىگا لە چار دەگەينو

بە قامك

تېشك نىشان دەدەين

□

چۇن دەشت

بە ئاوازى ئاوابوون

رام ئەبنو

شەو ئەخاتە سەر

شانە رووتەكانى خۇي

ئاوا منىش ولامى

ئاوازى مەرگ ئەدەمەو

لەمالى جەستەي خۇمدا

جىيى ئەكەمەو.

□

لە ئاوينەي مەرگدا

جاريكى د خۇمان بېروانين

بەر لەوې مەرگ

بەاندۇزىقەو

لەگەل وينەي ناو ئاوينەكەدا

بېين بەيەك

□

تەقدىر بارتەقاي

قورسايى جىهانە

لەوئەندى لە فرېنا بەسەر بالى بالئەدەكانەو

قورسە

لە خەويشدا بە كۆلى ئىمەو

□

بەسەر كام خاكدا دەپۇين

پىشتمان چەماو

سەرمان قورس

بە كامەزمان

دوعايەك ئەخوينين

بۇ بانگەپىشتنى بە هەشتو

دەرگەردنى دۆزەخ

□

جىهان چۇن چۇن ئەبىنن

خەرىكە ئەخنىكى

جىهان بە چى ئەزانن

لەويش دەريئو

لەنئوان تاريكى و نورد

دەستو پەل ئەكوتى

□

بە پەلە

لە سەعاتو لەسەتاكەن

رائەكەين

كەچى سەعاتو ساتەكان

بازەيى ئەخولئەو

□

كامە دەستە

كە نەردى چارەنوس

لەگەل مندا ئەدۇرئىنو

من شەشەرم

بەلام ئەمجارەيان دۇراو ئەو

چونكە منى وەھا ئەوئى

براوېم

لە ئاسۇدا

مردوودكان

كە نەزومانىكيان مەيەو

نەقسەيەك

بەلام سىجىرى بىيەنگى و تاريكى

من بۆلای خۇيان
بانگه‌نشت ئەكەن

□

مەندى جەرلە خۇمان

قولتر دالە چىزو

بىنھو بە بانگ لە خۇمان ئەكەيزو

بە سەختى بە لىۋارى

تېز خەمدە دىيىنە سەرى

كە بە خۇشمان گەيشتىن

سەرگىزەي گىزاۋىش

بۆلای خۇيمان بانگ ئەكا

□

مەرجى رۆژە

تۆزى مردزو

جارى واشە زۆر مردن

بۆۋەي زىندوۋ بىن

□

مەركاتى

دەستىم بە زانستىك گەيشتوۋە

مەزىتر لە شادىو

لە خەم

بەلام قەت قەت مېچم نەزانىۋە

چۈنكە زانن كارى من نەبوۋە

□

ئاۋىتەي خەنزو خولياي جىهان

بىن

بى ئەۋەي بزەنن

كىيە كە خە بە دىياۋە ئەبىنن

□

رۇژان

مىشكىمان گىسك داۋەو

رەوبارەكان

لە دەنگى خۇيانيان پىركىرەۋە

شەۋەكانىش

بۆ جىگايەكى دورە دەستيان بىرەۋە

كە خۇشم نازانم كۆيىە

□

پامان چەند قورسە

ئەلنى لە خۇل يان

لە خىشتە

چەند لەسەر خۇ ئەپۇين

ئەلنى بە نىيازىن

بىيىنە خۇل

□

من لىدى

لەۋ دورە دەستانەۋە

نەزىكەكانىش لە دورەۋە

ئەبىنم

□

دەست لە مەۋو شتىك

بىسۋىن

بەلكو بىيىنن

بەلكو بزەنن

ل تارىكى رۇخى خۇماندا

مەۋو شتىك بچىزىپن

بەلكو مەركىز جىهان

فەرامۇش نەكەين

□

ژيان مۇلەتلىكى دوايى ھاتوۋەو

يارىەكى دۇپاۋ بوۋ

ئەۋەشى رابوۋد

دەراۋكەۋ چاۋەروانىيەك بوۋ

خەرىكە بىنەپ ئەبىت

□

مەرگ له جهسته مەدا

شپىزمەو بىقەرار

هەلات هەلاتىتىو

مەن له خەمو

شپىزمەيەدا

خۆم بەهاوبەشى ئەزانم

بە مەرگ

کۆتايى بە وەمەکانمان

ئەمەنەن

وەك وەمەنكىش

پىن بە پىنى مەرگ رى ئەكەيزو

رەنگە بىشگەپىنەو

بۆ دىيائى وەمەکانمان

□

رۆشتىو نۆستن

لەژىر خاكى وشكىو

تىنوو

رەگەكان بۆلاى خۆ

بانگکردن

بە دۆپە ئاوانەى

كە له لەشماندايە

ئىمە ئەيىن بە بەردو

رنگايەكى دوريش نىيە

بەلام تا دووبارە دىتن

تا دووبارە وتن

چ رنگايەكى دوورە

□

ئەگەر رۆيشتويەك

ئەهاتەموو

باسى مەرگى بۆ ئەكردىن

لىدى ئەو رۆيشتوو نەبوو

چونكە بە زمانى زىندووان

دووبوو

□

لەولايەو

كەدىو

كە لەوئۆدە دىت

لەكام لاوئە

مەرگ كەدىت

□

رۆژمەكانو كارمەكانو

كارمەكان بەدوای يەكدا دىن

هەروەكو دانە تىژمەكانى مشار

يان دانە وردەمەكانى بۆبەند

ئىمەش هەر كەم ئەكەيزو

ئەسوئىن

□

لەگەل مردن

دووبارە لە خاكدا ئەووستىن

هەلايىتىن

لەسەر راستەرىنى خاكىشدا

دەيئارووين

هەر لەو شوئىنەدا كە هەين

هەر لەوئىدا كە خەوتوووين

□

پىكەو تانخوبى گريان

لەپۆين

وێلى ناگريزو

دووبارە تامەزىو خەم

ئەگەر ئىنەموو

دووبارە ئاوات بەگريان ئەخوازىن

□

هه موو شتیک

له بیده نگیدا نه مرئ

گرکانی "با"

ئاگادار کن

□

خه م چ قولاییه کی له بن نه هاتووی

هه یه

ئه لئی زه یایه که

شه پۆل ئه داتو

تاشه بهردیک بۆ تیکشکاندن خۆ

ناوۆزیتوه

□

به کول بگرین

به سهر ئه ویدا که هه یه

چونکه بیجکه له بوون

چاره یه کی تر نه بووه

بیجکه له رویشتن

چاره یه کی نییه

□

مه رگ

وهك بهرد

بیئه وهی بزانی بۆچی

بیدهنگو ساه

بیئه وهی چاکی بناسین

□

بیرو هزرم

چیترا نافرین

به لکو داله کهوئ

ئیدی بالنده نییه

بهردیکه داله کهوئ

□

دهستی خاک

چهند درتزه

بۆ هینان و بردنمان

□

ئهوی شادی و خه م بئ

با هه مووی ئه با

هه روهك پووش و په لاش

دهستی رۆزگار

بیره وهریه کانم گسك ئه داتو

نیش یادیک له خۆم

خۆم ب فهرامۆشی ئه سپیرم

دهفتهری دووهم

ئاسمانی وشه کان

تۆ به سهر ئاودکانه وه

ئه رویشتی

وهکو گول که دواپی هاتبین

یان ئاره زوویه کی ناته وای

□

له ساته کانێ خه مو

ته نیا ییدا

له گه ل رۆحی خۆمدا

بووم به یهك

ئیدی بوار نه ما

تا له ساته کانێ عه شق بیخه یالیدا

له گه ل جهسته مدا بيم به یهك

□

به پلیکانه کانێ بیره وهریدا

سهرکهوین

تا قولایی خه م

وهك فواره کان

که هه لئه جزو سهرنگون

ئه بنه وه

□

جگه له نور رنگايه کی ترمان
نيیو

دوبی به مه مان خیرایی بپوینو
باکمان نه بیت

له موی له وسه ری
کاکیشانه کان تاریکن

□

شیعر لیلیمگیره

و مکو مژی به یانیاں

هموو شتیکیش تا لاسانه ی

خهون له باو پاشان

شنه یه که یه پرمویننه وه

□

لأومروانییه کین

و مکو سینه ریک له لآودا

لأوات به شنه یه که له خوازین

بعانفرینن و بعانداته وه

به لآو و به رووناکی

□

فرکردنی شیعر

له رۆخی جیهاندا

و مکو ریواریک

له رنیه کی دورم وه هاتوو وه

له که نار دنییه کدا

کانیه کی لوزیوه ته وه

□

له سهر وشه کان له خزیم

و مکو له سهر پانتایی

لأویک

یان رووناکی و

خۆم له وشه کان جیا ناکه مه وه

□

هاتجووم

تا گولنی بچینم

یان درهخت بپوینم

به لآم وهرزی به هارو خهزان

رابوردوو و نو

دسته کانی منیش له

نوسینی ناوی درهخت گول

سواوه

□

هرگیز دیدار سیانا نابیت

چونکه وینه کان له

لأوینه کاندأ زۆر زو

دوبی زۆر بپوین

بۆ نه گه یشتن

به دوا یین وینه

□

له هر نیگایه کدا

له لئی جیهان به خه

له بینینو

له گه ل هر مه ناسه یه کیشدا

قولتر دانه چین له خه ودا

□

وته یه که و مکو رۆح

دوو بآلی له وشه

وته یه که وهک شیعر

دوو بآلی له هیوا

بنی پزانم

مه لفرین

□

دورفته تی جیهان

هر له و منده یه

په پووله يک له سمر گولیکه وه

بجینه سمر گولیکي تر

وهلی ته منی جیهان چەند دریزه وه

لهره چەند بئ برانه وه

له نوینیت

□

له گهر بۆ دره خته کان

بنوسم

کئی قسه کانمان پینه گه ینئ

که واته چاکتره

ههروه کو دره خته کان

بینهنگ بمر

جلی سهوز بیوشم

□

کاتی له وه هاتوه

له بینهنگیدا

سهیری سه مای لقه کان که مو

ته ماشا فرینی که لا کان

کاتی له وه هاتوه

لهوی له بیینم بیزانم

□

ئاوه کان چەند به له سپایی

له خوینن

له لئی له خهودان

یان پئ له شوین پئی

ئاوازه کانی دوینن

دالنهین

□

له م ئاوانه

به ژیر کام پردا دهره وه

له م پرده دهستی کامه روخ

له دهستی روخی دی دهینن

لهی خه مه چۆنوا له روا

که دهنگی نییه

□

هه موو ساتیک

خه لاتیکه

پرله له دنیا

که دهبینه ههچ

دیسان ساتیکي تره

پرله دنمیاو

خه لاتیکه

□

شوهی که دنیا ههیه و

دوا منیش هه له بئ

چ شادیه کی مهنه و

چ خه مکی بئ کوتایی

□

لیمهش بۆ ساتیک

وهک دلوپه ئاوی

که تیشکی خوری بهرکه وتوه

له درهوشینه وه و

پاشان ته واه له بین

□

له شیعر ورد ببینه وه

له لئی ئاسمانیکه

پرله له ستیره

باسی ئاسمانو له ستیرهش بکهین

له لئی شیعریکي جوانه

□

ئیشراق

که به کوتایی خومان له گه یزو

وهک روژ له سوتینن

له ئاستانهی خوردا

كامه پەردە لادراو
وا ئەم ھەموو نىگاۋ رەنگى
رەنگى گەشتوگۇيانە
دەركە وتوون
كام خۇرە تاو

نىگاۋ رەنگە كانى رووناك كەردىۋە تەۋە
رەنگە كانى دەرخستۋە

□

لە چاۋى شىعەرەۋە
بېروانىنە شىعەر
يانى ئاۋىنە يەك

لە بەرانبەرىدا رائەگىرىن
بۇ ۋەدى بە رووناكى ئاۋىنە
تېشىكى ھە تاۋدا بېناسىنەۋە

□

ئىمە لە گۈلى يىزاتىر
چىن

ئەۋ دەۋەى لىۋ ھەلئە ھىنىن
لەۋىن

ئاسمانىش بىزەى گۈلۈ
قەسەى ئىمە

ۋەك يەك ئەبىنى

□

ۋشەكان

لە خاكى دۇدا ئەچىنىن

بۇ ئەۋەدى لە خاكا

يان لە ئاسمانا

گۈلىكى ئى بېشىكۈى

□

جىهان ھەيە

بەلام ئىمە

جارتىكى دى دەيلىنەۋە

بۇ ۋەدى جىهان
زۆرتەر لەۋەدى ھەيە بىنى
ئىمەش بىنى
زۆرتەر لەۋەدى كە ھەين

□

دوۋ بالمان لە ۋشەگەرەكە

بۇ ھەلغىرىن

ئاسمانى لەۋتن

بۇ بونى خۇمانو دىياش

دەبى قەسەمان ھەبى

□

كەنارىەكەم

لەركەى زەماندا دەخوئىنى

كاتى منىش بالئەدىەكى بال رەنگىنە

كە دەخوئىنى

□

ئىمە ئاۋلەبەيزو

جگە لە ناو

ھىچى تر نامىنىتەۋە

لەۋەدى كە ھەيە

دەقتەرى سىيەم

پەردىك ئەبىنم

ئەۋ ئاۋانەى كە ئەپۇن

باسى تۇلەكەن

چونكە شوئىن تۇكەۋتوزو

ئەگىرىن

ئاخ تۇلە زمانى

ئەۋانەۋە ئەبىستم

ئەۋ ئاۋانەى ك ئەپۇن

ئىتر ناگەرئەۋە

□

ھەموو چاۋ بوو

ههچم بۆ وتن نه بوو
بۆيه به با
له سه ر ئاو نه منوسى و
سه یرى ئاسمانم ئه کرد
□

سینلاره نه نینیه کانی
عشق
که نه ستیره و په ره ی گوله کان
له به ن
سینلویه که به هاریه کانی
که بینه راره گۆرانی
له نین
□

دسته کانم ئاو له کرد بوو
نه منه زانی
لوقیانوس هات بوو
له ئامیزی مندا پلی ئه دا
ئیمه له گۆرانیه کدا
دستممان دا بووه دوستی یه کترو
به ئاوازی ئه رویشته ن
رنگای بیر برد بوینه ووه
چالای دوریش
□

له گهر پنی رویشتم بوایه
له گهل هه ر هه نگا و نیکدا
به رووی دنیا دا ئه که نیم
له گهر دهرقه تی مانه و هه شم بوایه
جینگایه کم بۆ خه می خۆم
له دۆزمه وه
□

له رۆم
چاوه رنگاو

پیشم به شوینی دله دا
له روا
له و دله ی ئه یه و ی
له هه موو رینگا کاندان و ن بێ
□

نه منه زانی
له شوین پیتدا
سه وزایی شین ئه بێ و
گول ده له خات
گهر نه مزانی
تۆم سه رگه ردا نتر ئه و یست
له و ی ئاوی ره وان
له گهر ئاوی خۆت برد بوو
شیریمک به زمانی ئیمه
وتبو
له گهر ئاوی ئیمه شت برد بوو
خواه من دیک بوو نو
شوینت که و تبه وین
□

ریشه کانم
له گهل ره گی گشت گیاکان
له خاکدا یه و
دسته کانیشم
له گهل دوستی هه موو گیاکان
له بهر بایه
□

رووناکیه کان
بۆلای خۆیانم کیش ئه که ن
چما منیش په پوله یه کم
یان رووناکیه کان وه کو ئاو
له شه م سوک ئه که ن
□

دره خته كان
ئەلنی ركا سێکی فرمیسكینیان
لە بەردایەو

بێدەنگ ئەگرین
بێدەنگ ئەگرین
ئەو کاتە ی خاکی پاییزی
بەگە لاكانیان ئەرمەنگی
دلی من سەما ئەكاو
لە بادا ئەروا

مەرۆه کو گە لایەك
یان گەردیلە یەك
كە لە تیشكی خۆردا
دەستو پێکی گوم كردبێ

□

دره خته كان بێننەو
ئەو کاتە ی با

لە دەستمانی ئەفرینێ
مەرۆه کانیش بگێرنەو
ئەو دەمە ی کە زریان
بەرۆ لاسوێاند
رالەدن

□

رۆژ

دەست لە ناو دەستی بادا
لە سەر هەموو گە لایەك سەمای ئەکرد
دەنگی پاییز ئەماتو
گریانی مەرۆه نزیك بوو
رۆژیکی پاییزی بوو
وەك ئاوی روونی كانییهك

□

سیمات هەورینه
خەمێکی دێرینه ی لە گەلدا یە

منیش خۆرە ی باران
لەو دیو نیگاتەو ئەبیسەم
□

من چوزانم
تۆ لێرمەو رۆشتووی
من چوزانم
تۆ بە ناویك
بانگت كردوم
من میوانتیکی غەریبو ناو خت بووم

□

چاوم بپێو تە سپیتی کاغز
لە چاوهروانی هەلقوڵینی
كانییهك

یان فرینی بآفندەیهك
مەر لە سپیتی ئەویشەو
چاوهروانی موعجیرە یەك

□

دەستی ئەستێرە یەکی
دوور بوو
كەوشە ی لە دەمی تۆ فراند
یان با بو
بەسە ماوه هات

تا گۆلی لە زارت بکاتەو

□

ئە ی رۆژ
تۆ بۆ ساتن
چاوهكانت نوقازو
ئیمەت لە خەودا بینی
بەلام ئیمە هاتینو
خیار رۆشتین

□

* لە دیوانی (رۆژا ئەها) وەرگیراوه

نابهن

■ چیرۆکی: سۆمه‌رست موم

● و: نه‌کره‌م قهره‌داغی

- (بێ عه‌قل مه‌به، تۆ پیاوی، وانی به‌؟! با دره‌نگیش
بیت، نێمه‌ رینگامانۆن کردوه).

هێشتا رووناك بوو، تیشکی خۆر خه‌ریك بوو به‌ره‌و
ئاوابوون ده‌چوو، له‌ په‌نجه‌ره‌كانی موبه‌قه‌كه‌ی
خانوه‌ كێلگه‌یه‌كه‌وه‌ نه‌هاته ژووری، (ویلی) بۆ
ساتێك دوو دلی كرد، كورته‌ بالا‌یه‌کی ده‌م و چاو
تۆخێکی لاواز بوو، له‌كاتی ناشتی دا له‌ نه‌خشه‌دانانی
جلو به‌رگدا كاری ده‌كرد، ترسا له‌وه‌ی كه‌ (هانس)
به‌نێزه‌مووکی دابنیت، بۆیه‌ هه‌ستاو به‌ره‌و نه‌و
ده‌رگایه‌ چو كه‌ (هانس) لێوه‌ی هاته‌ ده‌ره‌وه‌. كاتێك
دایكه‌ كه‌ نه‌وه‌ی دی قیژاندی و به‌قه‌له‌مباز به‌ره‌و رووی
چوو: و به‌هه‌موو ده‌نگی هاواری كرد:

- (نا... نا... نا...).

(هانس) به‌یه‌ك هه‌نگاو گه‌یشته به‌رده‌می و هه‌ردوو
شانی گرتو به‌هه‌موو هێزی به‌ره‌و دواوه‌ پالی
پێوه‌نا، نه‌ویش به‌م لاوازا هاتو كه‌وت، خۆشی
ده‌مانچه‌كه‌ی (ویلی) هه‌لگرتو به‌فهره‌نسیه‌کی نیچه
ئه‌له‌مانی هاواری كرد.

- (هه‌ر یوكتان له‌جێگای خۆتان بوه‌ستو
مه‌جولێن) و به‌سه‌ریشی ئاماژه‌ی به‌ره‌و ده‌رگاكه‌ كردو
به‌ (ویلی) وت:

- بچۆره‌ ژووره‌وه‌ خۆم ئاگاداری ئه‌مان نه‌كه‌م.

گه‌رپایه‌وه‌ بۆ موبه‌قه‌كه‌، پیاوه‌كه‌ی كه‌ نه‌م لێی
دابوو هێشتا له‌سه‌ر زه‌ویه‌كه‌ بوو، ده‌م و چاوی
خوێناوی بوو به‌ده‌م ئازاریشه‌وه‌ نه‌ینالاند، ژنه‌كه‌
پشتی دابوو به‌دیواره‌كه‌وه‌ و به‌دووچاوی پڕ له‌
مه‌ترسیشه‌وه‌ نه‌پراوێه (ویلی)ی هاوێتی، كه‌ نه‌و
گه‌رپایه‌ ژووره‌وه‌، ژنه‌كه‌ به‌كسپه‌وه‌ ده‌ستی كرد
به‌گریان، ویلێش له‌به‌رده‌م میزه‌كه‌دا دانیشتیبوو
ده‌مانچه‌كه‌ی به‌ده‌سته‌وه‌ بوو به‌ته‌نیشتی‌وه‌
شوشه‌یه‌کی نیوه‌ به‌تالی شه‌رابی لێ بوو. (هانس)
كه‌ له‌میزه‌كه‌ نزیک بوه‌وه‌ و په‌رداخه‌کی لێ پڕ كردو
به‌یه‌ك قوم نای به‌سه‌ریه‌وه‌.

- (وابێته به‌رچاوم هه‌روه‌ك له‌گێچه‌لێكدا بیت وابه،
هاوێتی گه‌چه‌كه‌م) (ویلی) نه‌مه‌ی به‌زه‌رده‌خه‌نه‌یه‌کی
درێژه‌وه‌ وت.

ده‌مووچاوی هانس خوێناوی بوو، به‌ناسانی
ئه‌توانرا جێگه‌ی پێنج نینۆکی تیزێ پێوه‌ ببینرێ
به‌هێواشی و زۆر ئاگاداریه‌وه‌ ده‌ستی برد بۆ روومه‌تی
وتی:

- (نه‌گه‌ر بیتوانیایه، قه‌حه‌به‌یه‌ نه‌یویست چاوم
ده‌ریه‌نیت، ئه‌بیت برینه‌كه‌ به‌یۆد بستم و ابزانم ئیستا
باشتره، بچۆره‌ ژووره‌وه‌ بۆ لای).

- (نازانم، واهه‌ست ده‌كه‌م ئه‌وه‌نگ بوه‌).

(ويلی) رۆيشت به لām پاش که ميک جارتيکی دی
 که پایه وه وتی:
 - (کچه که بوراوه ته وه).
 - (جا بابوراييته وه).
 - (ناخر ناتوانم، باش نيه).
 - (بئ عه قل، تو هر نه وه يت، تو نافرته يت؟!)
 (ويلی) خوين رزايه ده موو چاريه وه وتی:
 - (واباشتره به رهو ريگاکه ی خۆمان برۆينه وه)
 (هانس) به گالته پښ کرينه وه شانی جوولان و وتی:
 - (باله پيشا شووشه شه رایه که ته وار که م. نه وسا
 نه پۆين).

- (هانس) هه سستی به چۆره حه سانه وه يه که نه کردو
 پښی خوش بوو زياتر بيمينيته وه، له به يانيه وه کاری
 نه کرد، و پاش نه وه موو سه عاته رۆده ش به سواری
 ماتۆره که يه وه، په له کانی ته وار نازاری نه دا، له به ختی
 خوشيان سويسۆنس (Soissons) که سه ريانزگه کيان
 بوو، رۆد دور نه بوو، هه رده پانزه کيلۆمه تريک
 ده بوو. (هانس) ناواتی نه وه بوو چيگايه کی بديايه،
 تاله ساری بنوييت، بښ گومان کاره ساته که ش رووی
 نه نه دا نه گه ر کچه که نه قام نه بوايه، خۆی و (ويلی)
 ريگاکه يانۆن کردبوو، گونديه که له کيلگه يه که دا
 کاری ده کرد وه ستانيان و ده رياره ی ريگاکه
 پرسياريان لښ کرد، نه ویش به ئانقه ست لښی ون
 کردن، ئيتر خويان له ريگايه کی لاوه کيه وه بيه وه،
 کاتيک گه يشتنه کيلگه که، وه ستان بۆ نه وه ی
 ده رياره ی ئاراسته ی ريگاکه بپرسن، و رۆد
 به نه ده به وه پرسيان، چونکه فه رمانيان واپښ کرابوو
 که مامه له له گه ل خه لکه فه رهنسيه کاندا به چاکي
 بکه ن، و خوشيان ره فتريان رۆد باش بييت،
 ده رگاکه يان له لايه ن کچيکه وه بۆ کرابيه وه که پښی
 وتن نازانيت ريگای سويسۆنس له کوپوه يه.

خويان به پال چوونه رۆده وه، نه وکاته ژنه که
 ريگاکه ی پښ وتن، (هانس) زانی دايکی کچه که يه،
 هه رسيگيان، جوتياره که و ژنه که و کچه که ی نه وکاته
 له نان خواريني ئيواره ببوونه وه، تانه و ساته ش
 شووشه شه رابه که له سه ر ميژه که بوو، (هانس)
 به شه رابه که دا بيري که و ته وه که وه که شه يتان
 تينويه تی. رۆد رۆد گه رم بوو، نه ویش له نيوه پۆوه
 هيچی نه خواردبووه وه، دلاوی شووشه يه که شه رابی لښ
 کردن، ويلي ش پښی وتن که به باشی پاره که ی
 نه ده ن، (ويلی) پياويکی باش بوو، به لām نه رم بوو،

سومرست موم

به عله ی: گراهام سوترلاند

له پاشدا نه ی نه وان سه رکه وتوو نين؟ کوا له شکری
 فه رهنسيه کان؟ ته فروتونا نه بوون؟ نه ی ئينگليزه کان
 يان شته کان له پاش به جڻ نه ماو وه که رويشک
 له ترسا به رهو دژرگه کيان نه بوونه وه؟ له شکری
 سه رکه وتوه کان بۆی هيه هه موو شتيک بۆ خۆی
 به ري جاي وانی به؟ به لām (ويلی) له به کيک له ماله کانی
 جلوه رگدا له پاریس کاری کردبوو، نه و کاره ش فيری
 فه رهنسيه کی باشی کردبوو، له به ر نه وه خستبو يانه
 نه و ئيشه ی ئيستايه وه. ئای که قه وميکی بۆگه نن، بۆ
 نه له مانيه کان وچاکه له ناوياندا نه زين.

كهوانى سهركه وټن (Arc de triomphe) دا
رؤښتېښو، هه روهه له گال له شكره كېدا بهر و تږر،
نه وسا بهر و بږږډكس چو و بوو، شه پيكي كه مى
ديبوو، دهر ياره ي سهر يازى فهره نسى له بيلي زياتر
نه بوو، گه شته كې زږ به تام و خوش تر بوو له وې
به بېريا ده هات، پاش نه وهش كه شه و هستان
له نيتوان نه له مانياو فهره نسادا بلا و كرايه وه، مانگيكي
ديكه له پارس مایه وه، هه نډيك پوسنكارتى بږ
كه سو كاري له بافاريا ناردو ديارى زږى بږ كړېن.

ويلى له پارس مایه وه، چونكه له بهرې ده ستنې
خځى زياتر شاره زاي شاره كه بوو، به لام نه و له گال
پاشماوه ي (كتيپه) كه ي بهر و سويسونس ره وانه كرا
بږ نه وې بگه نه لاي نه و هيزه ي ده ستنې به سهر نه و
شاره دا گرڼوو شاريكي خنجيلانه ي جوان بوو، زږ
دلى به خوارښو مانوه تيايدا ده كرايه وه. خوارښ
تيايدا زږ بوو، شه مپانپاش زږ هه رزان بوو،
شوشه يك ماركيكي له پاره ي نه له مانى كه متر بوو،
كه فهرمانى رؤښتنيشيان بهر و سويسونس پي
سپېږدرا. بيريكي خوش به ميشكيا هات، بږ نه چيت و
چاوځيكي به كچه كه بگه وټنه وه، جوتيك گډره وې
ناوريشمى بږ نه بات بږ نه وې بيسه لمينى كه هيچ
جږه هه ستيكي خراپى به رامبرى نيه، جينگا و
رينگاكانى زږ باش نه زانى، له بهر نه وې بږ نه رك
نه توانيت كينگه كه بدوږيته وه.

دهم و نيواره يك كه نيشى نه بوو، كږه رويه
ناوريشمه كاني خسته گيرفانيه وه و سوارى
ماتږه كه ي بوو، رږږيكي خوشى پايز بوو، زږ
به زحمه تيش په له هه وړيكي چي په به ناسمانه وه
نه نه لږزيه وه، بهر و ناوچه لادى يي پېچاوپنچه
جوانه كه رؤښت، به هڅى ناو هه و خوشه كه يه وه،
ناوچه كه هښتا ته نه بوو، له گال نه وې له مانگي
نه يلوليش دابوون، ته نانه ت دره خته ژاله كانيش
نه وېان دهر نه خست كه هاوېن له كږتايى دايه،
به هله خځى كړد بهر پڼگايه كي سه خندا، هه نډيك كاتى
له كيس چوو، له گال نه وې شدا به نيو ساعات كه متر
گه شته جينگا كه.

كه بهر و دهرگاكه چوو، سه گيتيكي بچوكسى
دوره كي لن وېږي، له دهرگاكه ي نه دا. كېلونه كه ي
باداو چوو دهره وه، كچه كه لاي ميژه كه وه
دانښتېښو، په تاته ي پاك نه كړد، كه پياوه كه ي

زله يه كي سره وانه ده موچاوي هانس، نه وېش
پيكي نه و دانه كاني ريج كرده وه وټى: (ناو رهفتار
نه كي كه سهر يازيكي نه له مانى نه يه وټت ماحت
بكات؟!) نه بږى نرخصى نه م كږدراوت بده يت. توند
ده ستنې گرتو به هه مو هيزى راي كيتشايه دهره وې
ژوره كه، به لام دايكي كچه كه به نويدا رايكردو
جله كاني گرتو ويستى راي كيتشيتنه وه بږ ناوه وه،
نه وكتانه به ده ستيكي توند كچه كه ي گرتو
به ده سته كه ي ديكه ي توند پالي نا به دايكه كه يه وه و
كيتشاي به ديواره كه دا. ويلى قيزاندى: (هانس..
هانس.. هانس وس به نه علت لى يږ).

- هانس توند ده ستنې خسته سهر ده مى كچه كه بږ
نه وې هاوار نه كات و هلى گرتو بږديه دهره وې
ژره كه نانه روى دا، توش له مو پړوايه داي كه كچه كه
خځى كاره ساته كه ي به سهر خځيدا هينا، ياپوويست
وابوو زله كه ي نه وه شاندايه، نه گهر مچه كه شى
بدايه تن، نايه به كاري خځيه وه نه رؤښت؟!)
هانس، سهر رنجيكي گرته جوتياره كه، نه وكتانه ي
له سهر زه ويه كه كه وټېښو، هه له ساپوه وه، به هه زار
حال، به هڅى دپه نه ي دم و چاوه سهره كه يه وه،
خځى بږ گېرا، پيڼه كه نن، هه روهه زهره خه نه يه ك
له چاوه كانيه وه نه بېنرا، كه سهرى ژنه كه ي كړد
هښتا له ترسا به ديواره كه وه نوسابوو، نايه نه ترسا؟
نه يزانى دهرى نه وېش هاتوه؟ نه خير، نه م كاره
زږ دهره، په نده فهره نسپه كه ي بېر كه وټه وه كه
نه لټيت: (هيچ شتيك نيه، نازه، پېرږږنيك بږى بگري)
نه وې روى دا، نه پوايه روى بدايه، نيتستا، ياهر
كاتيكي ديكه، ده ستنې بږ بږ گيرفاني پانتوله كه ي و
جزدانه كه ي دهره ينا: (ته ماشاكه نه م سهر فهره نكه
باماسموزيل كراسى نوئى پي بگړيت، كراسه
كږنه كه ي دپاوه.) پاره كه ي خسته سهر ميژه كه و
خوده كه ي كرده وه سهرى به هاوړيكيه ي وټ:
(بابېږين..)

چوونه دهره وه، و دهرگاكه يان به قايم پتوه ياو
سوارى ماتږه كه بوون بږى دهرچوون، ژنه كه چوه
ژوروى ديوه خانه كه و ته ماشاي كچه كه ي كړد له سهر
سه كوك راكشاه، هه روك چون به حيينان هښتوه،
ناوه ها، و به خه مباريه وه نه كريا.

سنى مانگ تپه پي، هانس جاريكي ديكه خځى له
سويسونس بښنه وه، له پارس له گال له شكري
سهر كه وټودا مابوه وه، به ماتږه كه يه وه به ژيږ

به جلی سهریازیوه دی، هه ستایه سهرپێ و هاواری کرد:

- (چیت ئهوی؟!؟!!) ئهوسا ناسیهوه و بهر وه دیواره که گهراپه وه، چه قۆکهی توند گرت و وتی: (تۆیت، بێ شهرف، تۆیت...).

- (تۆه مه به، عه زیهتت نادهم، سهرکه هه ندیک گۆرهوی ئاوریشم بۆ میناوی).

- (بیه و خۆشت له گه لیا بێ، نامه ویت هه سالت ببینم).

- (بێ عه قل مه به، چه قۆکه فپێ ده، په له پهل مه که، بانازارت نه بێ، لێم مه ترسه).

کچه که وتی: (من له تو ناترسم) وازی له چه قۆکه هینا که بکه ویته سهر زهوی، ئه ویش خوزه که ی داگه نو دانیشیت، قاچی بریز کردو چه قۆکه ی پێ نزیک کردوه وتی: (ئه ته ویت له پاکردنی په تاته که دا یارمهتیت بدهم؟!)

کچه که هیچ وه لاسی نه دایه وه، چه مایه وه و چه قۆکه ی هه لگرتو په تاته یه کی له قاپه که وه به رزگروه وه دهستی کرد به پاککردنی، به پوهیه کی گرژو تێهوانینیکی نوژمنانه وه سهیری کرد، به لام نه و به پوهیه کی گراوه و زهرده خه نه یه کی خه م لابه روه وه سهیری کرد.

- (بۆ بهرقه وه سهیر ده که ی؟ من گونا هه چیه؟ هه روه که نه زانیت ده ماره کانم له هه لچوون دایوو، وه که ده ماری هه موومان، زۆرمان ده ریاره ی له شکری هه رهنسی بیستبوو، نه و له شکری هه رگیز نابه زیت، هه روه ها ده ریاره ی هتلی ماحینۆ... ئه م رسته یه ی به پێکه نینه وه نه وار کرد، (جگه له وه ش شه رابه که هه شری پێ کردم، له وانه بوو خراپه تر به سه ر بهاتایه، ژنان پێیان وتوم که من ناشیرین نیم...).

کچه که له ژیره وه بۆ سه روه بهرقیکی پر کینه وه سهیریکی کردو وتی: (بپۆ ده روه...).

..... (بپۆ ده روه لێره...).

- (تاخۆم نه مه ویت ناوۆم).

- (ئه گه ر نه پۆیت، باوکم نه چیت بۆ سويسۆنس لای زه نه رال شکات نه کات).

- (زه نه رال، هیچ ناکات، هه رمان بۆ ئیتمه وایه که هاوپی یه تی له گه ل دانیشواندا په یدا که ی، ناوت چی به؟!)

ئه وه کاری تو نیه).

- رومه ته کانی سوور هه لگه رانو رق له چاوه کانی وه شه باری، له وکاته ی که له پێشدا بینیبوی، جوانتر ده رنه که وت، هه رچۆنیک بێت زه وقی خراپ نه بوو، رهفتاری زۆتر له وه ی له کچه لادی یه که بچیت، له کچه شاریه که ده چوو، نه وه شسی بیرکه وته وه که دایکی پێی وت: مامۆستایه، ئاره زوی زیاتر بوو به تابه تی که زانی رۆشن بیره، هه سستی به ته ندروست باشو هێزی کرد، ده سستی به سه ر قژه زه رده لوله که یدا هینا، له دلی خۆیدا تیر پێکه نی، به بیریا هات، زۆر کچ ئاوات نه خوازن بۆ نه وه ی که بۆ ئه م کچه رنکه وته، تابۆ نه وان رێ بکه وتایه. ده مووچاوی به هۆی بهرکه وتنی تیشکی خۆری هاوینه وه نه وانه سه مر بوو بوو، بۆیه چاوه کانی شین نه یان نواند.

- "باولو دایکت له کوپین؟!"

- "له کێلگه که دا کار ده کن."

- برسیعه پارچه نانێکو تو زیک په نبرو په رداخیک شه رابم به رێ، پاره که ی نه دم

کچه که به پێکه نینیکی ته وسه وه وتی:

- "سێ مانگی ته واه، په نیرمان نه دیوه، نه وه نده شمان نان نیه برسیته یه کی خۆمان نه هیلیت، پێش سالتیک هه رهنسیه کان نه سپه کانیان بردین، ئیستاش سه ریاژه ئه له مانیه کان مه پوو مالاته به رازو مریشکه کانمانو هه موو شته کافانان نه یه ن."

- "باشه، خۆ پاره که یان بۆ بژاردوون"

- "نایا نه توانین نه و پارچه کاغه زه بێ نرخانه بخۆین که دایانن؟!" ئیتر ده سستی کرد به گریان.

- (تو برسیته؟!?)

- (نه... نه...) به داخیک زیاتره وه، وتی: (ئه توانین وه که مه ل له سه ر په تاته و ناو قه رنابیت و کا هوو بژین، باوکیشم سه بی نی ئه چیت بۆ سويسۆنس، بۆ نه وه ی بزانیت گۆشتی نه سپی ده سته که ویت تابۆمان بکرت؟!)

- (خاتوو، گوێ بگره، من هاوپی یه کی خراپ نیم، هه ندیک په نیرتان بۆ نه یتم، هه وایش نه دم پارچه گۆشتیکی رانه به رازیشتان بۆ به یتم).

- (بیری ئیوه ناوی، هه ز نه کم له برسا بمرو نه و خواردنه ی لیتان دزیوین، ناخۆم، به رازینه).

به زمانیکی نه رمه وه وتی: (بابزانین...) و خوده که ی کرده وه سه ری هه ستایه سهرپێ و به هه رهنسی

وتی: (توریتیز مادمقزئل) خوا حافظز خانوونه که) و
چوه دهره وه.

ئیتز کاره کانی ریگای نه وهی نه ندا بۆ پیاسه
بچیتنه وه بۆلادی، له بهر نه وه نه بوو چاوپئ بکات
تابه کاریکی گرنه نه نیتزیت بۆ نه وی، و نه وسا سر
له کیلکه که بدات.

ئمه پاش ده رۆژ رووی دا، بۆ نه وهی که س پیی
بزانیته وه که جاره کانی دی خۆی به ماله که دا کرد،
جوتیاره که و ژنه که ی له چیتشتخانه که بینسی، کات
نزیکی نیوه بۆ بوو، ژنه که خهریکی تیکدانی خوارنیتیک
بوو له ناو مه نجه له که ی سر ناگره که، به لام پیاره که
لای میزه که وه دانیشتبوو. که چوه ژوره وه
هه ره که یان سه رنجیکی تی گرت، به لام سه ریان سوپ
نه ما، بۆ گومان له وه پئیش که که دهریاره ی
هاتنه که ی بۆ باوک و دایکی دوابوو، هیچ قسه یان
نه کرد، ژنه که هه ر خهریکی چیتشه که ی بوو، پیاره که
به روویه کی مۆن و گرز ی پر له کینه وه ته ماشای
نایلۆنی سه ر میزه که ی نه کرد، به لام ئه م شتانه له وه
ساکارتر بوون کاریکه نه سه ر سروه خۆشه که ی
هانس بۆیه به فهره نسی وتی: "بۆنۆ... لاکومپاجن
"رۆژتان باش هاوپیان" به رووخۆشتره وه وتی:
"دیاریم بۆ میناوه" ئه و پئچراوه یی به ده سته وه
بوو کره وه، پارچه یه کی که وه له په نیری گرزیه و
پارچه یه کی دی گزشت و دوو قوتو گزشت ماسی
ده ره مینا، ژنه که ئاوپیکی بۆ دایه وه، نه ویش هه ر که
چاوی به چاوه برسپه کانی کهوت، زه رده خه نه یه ک
که وته سه ر لیوی، به لام پیاره که به روویه کی گرزو
مۆنه وه ته ماشای خوارنه کانی کرد، هانس
به خۆشیه وه زه رده خه نه یه کی بۆ کردو وتی: "من
رۆژ به داخه وم بۆ ئه و له یه ک تی نه گه یشتنه ی که
له نیاواندا رووی دا که یه کم جار هاتم بۆ ئیره،
به لام تۆ نه بوایه خۆت نه خستایه ته مه سه له که وه.

له م کاته دا که که هاته وه، به ده نگیکی به رز
قیژاندی:

- "لیره چی نه که یه ت؟" نه وسا چاوی به و شتانه
که وته که مینابوی، هه مووی گوکرده وه بۆی
هاویشه به رده می وتی: "بیبه ره وه... بیبه ره وه"
به لام دایکی به ره رووی چو وتی:

- "نه نیت، تۆ شیتی؟!!"

- "من دیاری ئوم ناوی"

- "نه مانه خوارنسی خۆمانه کچم، نه وان لییان
لژیوین، ته ماشای قوتو ماسیه که بکه، ماسی
بۆرئیکه."

ژنه که شته کانی هه لگرتنه وه، هانس به چاوه
شینه کانی ته ماشایه کی کاته پئ کردنی که که ی
کردو وتی:

- "که واته ناوت نه نیته وانیه؟!!" ناویکی جوانه، بۆ
دایکو باوکت له تۆزه خوارنیتیک بۆ به ش نه که یه ت؟!..
تۆ وت سۆ مانگه ده متان له په نیر نه داوه، داخه که م
نه م توانی پارچه یه ک گزشتی له مه چاکترم
ده سته که یی.."

ژنه جوتیاره که، پارچه گزشته که ی گرت
به ده سته وه نو ساندی به سنجیه وه، واهست نه کرا،
هه روک بیه وی ماچی بکات، فرمیتیک به چاوه کانی
نه نیتدا هاته خواره وه به سوپیه وتی: "ناخ... ئه مه
شوره ییه... ئه مه عه ییه.." هانس وتی:

- "نه بۆ شوره یی چی پئیت له پارچه یه ک گزشت و
په نیردا؟!!" نه وسا دانیشته و جگه ره یه کی داگیرسان،
پاکه تی جگه ره که شسی بۆ پیاره که دریز کرد،
جوتیاره که بۆ ماوه یه ک دوو دل بوو، له پاشدا خۆی
پئ نه گرا، جگه ره یه کی هه لگرتو پاکه ته که ی بۆ
گه رانه وه، هانس وتی:

- "هه لیگره، نه توانم رۆژم ده سته که یی"
جگه ره یه کی نابده مه وه، مژگی قوولی لێ داو
دووه که که ی له کونه لونه کانی وه مینابه دهره وه
وتی:

- "بۆ نه بینه هاوپی، نه وهی رۆشیت، رۆشیت،
شه ره شه ره، تۆ نه زانیت من چی نه لیم، من نه زانم
نه نیت کچیکی رۆشنبیره، هه ز نه که م بیریکی باشی
ده ریاره م هه بۆ، وه بزانم ئیمه بۆ ماوه یه کی رۆژ له
سۆپۆنس نه مینینه وه، نه توانم جاره جاره، هه ندیک
شتان بۆ به یتم، تایارمه تیتان بده م، تۆ نه زانیت
ئیمه رۆژ هه ول نه ده ی، تاهاوپیته یی له گه ل
دانیشته وه فهره نسپه کاند پیدایه کین، به لام نه وان
یارمه تیمان ناده ن، نه هه ر نه مه، به لکو که له ریگادا
نه پۆین هه ز ناگه ن هه ر سه یریشمان بکه ن،
هه رچۆنیک پئیت نه وهی که جاری یه کم له گه ل ویلی
هاوپیما هاتم بۆ ئیره رووی دا، به ریکه وته بوو،
پتیویست ناکات ئیه لیم بترسن، من ریزی نه نیت
وه که خوشکم نه گرم"

نه نیت هاواری کرد: "بۆ نه ته ویت پئیت بۆ ئیره، بۆ
وازمان لی ناھیتیت؟!."

به راستی نه ویش، خۆشی نه ی نه زانی بۆ هه ز
نه کرد دان به وه دابنێ که پتیویستی به هاوپییه تی

ههیه، ئو رڤو کینه یه له سۆیونس دهوری دابوون، ده ماره کانی گێژ ده کرد، زڤر جار هه زى نه کرد، هه روه هه نه بێ، تیرۆ پهری لى بدات، یانه م رڤو کینه یه وای لى کردبوو، زڤر جار هه زى نه کرد تیرۆ تیر بگرى، شتیکی خوش نه بوو نه گهر لایه کی بویه و جار هه جار هه روى تى بگردایه و به خه ههاتنیان بگردایه، ئو خوی راستی نه کرد که نه یوت هه زى له نه نیت نیه، چونکه نه نیت نه و کچه نه بوو که نه م خه یالی پتوه خه ریک بوو، نه م هه زى له کچیک بوو بالای که له گهت و مه مکه کانی قوت و چاوه کانی شین و قزی زهر د بێ وه ک خوی، هه زى له کچیک بوو، به هیزو پهر تیکسماوو گوشتن بێ.

نه گهر نه و ره وهشت پاکه ی نه نیت نه بویه که هیچ گومانیکى لى نه بوو، یالوته ته نه که و چاوه ره شه کانی و ده م و چاوه زهر د درێژه که ی، که مه مووی ده ریاره ی کچه که نه یان ترسان، یانه گهر نه و رڤه، هه وای سه رکه و ته گه و ره کانی له شکرى نه لمانی له که لای نه دایه و نه و نه ده هیلانو له هه مان کاتدا، دلخوش نه بویه، و نه و نه ده به سکی ناشتا شه رابی نه خوار بایه ته وه، هه رگیز نه وه ی به خه یالدا نه نه هات توخنی نه و کچه بکه ویت.

چوارده رڤو تپه پى، هانس نه ی توانی سه ر له کینگه که بداته وه، گوشت و په نبرو ماسیه که ی بۆ ماله که به جێ هیش، گومانى له وه نه بوو که پیاوو ژنه که تانیستا هه موویان ماشیوه ته وه، خۆزگی نه خوارد که نه نیتیش لى بخواردایه، له وانه یه نه ویش هه ر که نه م رۆیشتوه، له گه ل باوک و دایکی دا ده ستی گر بپیت به خوارنیان، بیری له وه نه کرده وه که نه م فهره نسیانه هه رگیز نه و شتانه ره ت ناکه نه وه که به خوار بای ده ستیان ده که ویت، زڤر لاوازو پاشکه و توون، نه نیت زڤر رقی لى یه تی شای خوابه که رقی لى یه تی، به لام ناتوانیت رقی له په نبرو گوشته که بیت، هه رچۆنیک بیت، نه م زڤر بهیری له کچه که نه کرده وه، نه و رقه زڤره ی کچه که به رامبه ری هه بوو، زڤر ئازاری نه یا، وافیز ببو که ئافره ت هه میشه خوشی بوویت، چى نه بیت نه گهر له م رۆژانه دا کچه که بکه ویته خوشه ویستی نه مه وه؟! نه م نه بیت به که مین خوشه ویستی، زڤر جار گوئی لى بووه که خۆیندکاران له میو نیخ به ده م بهیره خواردنه وه و توویانه "خوشه ویستی ئافره ت هه میشه بۆ خوشه ویستی یه که م جار هه" هه ر کاتیک

هه وای بۆ کچیک دابیت، هه رگیز له هه و له که یدا ژیر نه که و تووه، هانس له دلی خۆیدا پیکه نی و له چاوه کانی تروسکه ی تپه زانیکی پهر له مکه ری تیا نه بینرا.

جاریکی دی هه ل بۆ ریکوت و توانی سه رتکی دی له کینگه که بداته وه، هه ندیک په نبرو که ره و شه کرو ته نه که یه ک سۆسه ج و قاوه ی له گه ل خۆیدا بر د و به پایسکه که ی چوو، به لام نه م جار هه نه نیتی نه دی، له گه ل باوک یا له کینگه که کارى نه کرد، ژنه په ره که له وه شه که دا بوو، هه ر که چاوی به پیچراوه که ی ده ستی که و ت، روى گه شایه وه، و له گه ل خۆیدا بر دى بۆ موویه ق و ده ستی کرد به گردنه وه ی پیچراوه که و به هیتواشی ده ست کانی له گه لیا نه لهرزی، هه ر که چاوی به و شتانه که و ت که هینا بووی، چاوه کانی پهر بوون له فرمیسلو و تی: "تۆ پیاریکی زڤر باشیت" نه ویش به پیزه وه پى ی و ت: "نه توانم دانیشم؟! "

- "بێ گومان"، سهیری په نه ره که ی کردو نه و وه لامه ی دایه وه، هانس زانی بۆ له په نه ره که وه سهیری ده ره وه ی کرد، بۆ نه وه بوو بزانیته که نه نیت هیشتا نه هاتو ته وه.

- "په رداخیک شه راب ت بۆ بهیتم؟! "

- "زڤر پى خۆشحال نه م پى "

هانس زڤر ژیره ک بوو، نه یزانی زڤر هه ز کردنی ژنه که، له خوار دین و ده و ده نه گهر نه شیکات به هاری ی خۆ هیچ نه بیت نه یگه یه نیته نه وه ی له یه کتری بگهن. نه و سه ی رکردنی ژنه که ش له په نه ره که وه بۆ ده ره وه، ده ی کاته هاویه شى پلانه که ی لى پرسى: "گوشت به رازه که باش بوو؟! "

- "زڤر چاک بوو"

- "هه و له ده م جاریکی دی که هات زیاترتان بۆ بهیتم، نه نیت هه زى لى بوو؟! "

- "ده مى له هیچ له و شتانه ی که تۆ به جیت هیشت نه دا و تی هه ز نه کات له برساندا به ریت"

- "بێ عه قله "

- "منیش هه ر وام پى و ت، و ت خواردنه که له ویدا یه، نه خواردنی هیچ که لکێکی نه "

نه وسا، بێ گری، ده ستیان کرد به قسه کردن. که هانس شه رابه که ی نه خواردنه وه، بۆی ده رکه و ت ژنه که ناوی (مادام پیرى) یه. لى پرسى ئایا که سی

تريان له خيزانه كه دا مه يه ؟ ژنه كه شاهينكي هه لكيشاو
وتی: (نه خيز)، كاتى خوى كورنكي هه بوو، به لام
له ده ستيپنكر دنى شه په كه دا نه كورزا، به لكو تووشى
سيل بوو، و له نه خوخشانى نانسی مرد.
هانس وتی: "به داخه وه".

ژنه كه وتی: "له وانه يه مړينه كى له زړه رووه وه
له ژيانى باشتو بېت، له نه نيت شه چوو، نه گهر بزيابه،
نه ينه توانى شه رمى هه رس هينانه كه هه لېگريت)
جارتكى دى شاهينكي هه لكيشا، وتی: "نای هاپوي
هه ژاره كم، نيمه يان خه له تاندووه."

- "بوچی ويستيان له پېناوى پوله ندی په كاندا شه
پكېن؟! نه وان چى نيوهن؟! "
- "تو راست نه كى، نه گهر نيمه ريگای
سه روكه كه تان هيتله رمان بديا په پوله نده بگريت،
نه وا حقي به سهر نيمه وه نه بوو" كه هانس
هه ستا بؤ شه وى بېوانه وه، وتی بهم زوانه
سهريان لى نه داته وه وتی: "گوشت
به رازه كه له بېر ناچيت".

له جارتكى ديكه دا، هانس هه ليكي باشى بؤ
هه لكه وت، كارتكيان خستېووه سهر شانى، نه بوايه
هه فقهى نوو جار بچيت بؤ شارنك كه نزيك بوو
له ديه كه ي نه وانه وه. له بهر شه به ناسانى نه يوانى
سهر له كينلگه كه زوتر بدات، زړه مه به ستي بوو كه
به ده ستي به تال سهريان لى نه دات، به لام نه يوانى
له گه ل نه نيتا ريگا بكانه وه، هه ولى دا په يوه ندی
خوى له گه ليا خوش بكات، بؤ شه مش په نای برده
بهر هه موو نه زمونځي خوى له گه ل كچاندا. به لام
نه مانه وای له كچه كه نه كرد قيزى لى بكانه وه
به سهر دنجيكي دلره قانوه نه ماشاى نه كرد، هه روه كو
شتيكي گلاو، و زړه جار نه مېنده هانسى تووړه
نه كرد، هه زى نه كرد توند قولى بگريت و نه وېنده
رايوه شينيت تاگيانى دهر نه چيت، جارتك به تنه نا دى،
كچه كه هه ستا بېوات، نه ميش ريگا كه ي پى گرتو
پى وى وت:

- "له جينگای خوت بوه سته، نه مه ویت قسه ت
له گه لدا بكم"
- "قسه بکه، من نافرتم هيچ چه كينكي پاريزهرم
پى نى يه ؟
- "شه وى من نه مه ویت بيليم نه مه يه، من له وانه يه
بؤ ماوه يه كى دريژ ليره بيميمه وه، نيوهى
فهره نسپش حالتان له مه باشتو نابيت، به لكو

له وانه يه خراپه ريش ببيت، من بؤ نيوه زړه
كه لكم نه بيت، تو بؤ وهك باوكو دايكت به عاقلی
له شت ناگه يت؟! "

راسته، باوكه پيره كه وای لى هاتبوو، له شت
نه گه يشت، به لام نه ت نه توانى بليت هه لويسى
دلسوزى بوو، به لكو هه ساردو رهق بوو، له گه ل
شه وى به روه وشته وه هه لسو كه وتی له گه لدا نه كرد،
جارتكيان داواى له هانس كرد كه ميگ توتنى بؤ
به نيت و هه كه هانس پاره كى وه رنه گرته وه، نه و
سوپاسى كرد، هه روه ما زړه دلخوش بوو بؤ
هه واله كانى سويونسو به په روزه وه په لامارى نه و
رژنامه يه ي دا كه هانس بؤى هينابوون.

هانس كورپى جوتيار بوو، له بهر شه به باشى
نه يوانى باسى كارويارى كينلگه بكات، كينلگه كه يان
كينلگى چاك بوو، مام نارهندي بوو، پى له ناو بوو،
جوگه يه كى گهره ي پيادا تپهر ده بوو، دره ختيشى
زړه بوو، له گه ليا زه ويه كى كينلراوى باشو
له وهرگايه كى چاكيشى تيا بوو، هانس به سوزنكي
زړه وه گوئى بؤ پياوه كه شل كرديوو كه داخى دلى
خوى بؤ هه لئو شت دهر ياره ي كينلگه كى كه چؤن
كرينكارى نيه وى په ينه و خزمه تى نيه، نه گهر واپرات
خابوورو ويران ده بيت، نه نيت وتی: "ليم نه پرسيت
بؤ وهك دايكو باوكم به هه قله وه له شته كان ناگه م؟! "
كراسه كى راكيشاو له شى و سكي خوى پيشاندا،
هانس بېرواى به چاوه كانى نه كرد، نه مه هه لچونيكى
دهروونى وای بؤ پيدا كرد كه هه رگيز شتى وای
به خويه وه نه ديپوو، خوین په ريه روه مه كانى ووتی:
- "تو سكت پره"

كچه كه به پشندا خوى دا به سهر كورسيه كه داو
دانېشتو سهرى خسته سهر هه رديوو ده ستي و
ده ستي كرد به گريان وهك دلى خهريك بيت پارچه
پارچه بيت ووتی: "نهى له و حيا چوونه .. نهى له و
شوره ييه"

هانس به خيزايى به روه پيرى چوو بؤ شه وى
به ده ستي به رزى بكانه وه و قيزاندى "شهرينه كم"
به لام نه و بازى دا به خويى و خوى نور خسته وه ووتی:
"ده ستم تپوه نه دهى .. بؤ .. بؤ .. بهس نيه .. نه و
ده رده سهره يى تووشت كردم، بهس نيه؟! "

به خيزايى له زوړره كه چووه دهره وه، شه ویش بؤ
چه ند خوله كينك به تنه نا له زوړره كه دا مايه وه و ته و او
شله ژابوو، پيرى په شو كابوو، ... به هيتواشى گه رايه وه

بۆ سۆيۇنس، لەناو جىڭاگەيدا تاجەند سەعاتىڭ خەۋى لىن ئەنەكەوت، ھىچ شىتېكى دىكەي بەپىردا ئەنەھات ئەنئىت ئەيىتو سىگەپەرەكەي، دىمەنەكەي كەلەي مېزەكەو دانىشتىبو ئىگىيا پەر لەبەزەيى بوو، ئەو مىنالى لە مىنالىدەنئايە مىنالى ئەو، ھەستى كۆرد خەنەيگىرئىت، بەلام لەپەر مۇشى بۆ ھەتەو بىرىكى بەمىشكەدا ھات، بىرىكى وا ۋەك گولەيەكە بەرگەتەيىت، بۆي دەرگەوت خۇشى ئەيىت، پىرەكە ئەوئەندە سەرسۇرماۋى ئەوئەندە راجنەر بوو، ئەي ئەزانى چۆن لەبەردەميا خۇي رابگىرئىت، لەگەل ئەوئەي لەوئەيىش زۆر بىرى لەكچەكە ئەكۆدەو، بەلام ھەرگىز بەم شىۋەيە ئەبوو، ھەستى كۆرد ئەوئەيى گالەتەچارپە ئەگەر تۈنسى كچەكە پخانە نار خۇشەويستى خۇيەو ۋە سەرگەتەيىكى گۆرەشە ئەگەر ئەوگاتە يىتو كچەكە لەخۇيەو بۆي يىتە پىشەو ئەك ۋەك جارى پىشەو بەھىزى بازو، لەگەل ئەوئەدا بۆي دەرگەوت كە ئەو كچە زۆر ئاسايىيە، ۋەك ھەموو ئەو كچانەي ناسىۋىنى، ئەو جۆرەي ئەو ھەزى لىن ئەكۆد ئەو ئەبوو زۆر جوان ئەبوو، ھىچ شىتېكى جىارازىشى ئەبوو، ئەي ئەم ھەموو ھەستە سەيىرە چىيە بەرامبەرى ھەيەتى؟! ھەستىكى دىلخۇشكەر نىيە، بەلكو ئازارايە، بەلام ئەيزانى ھەستەكە خۇشەويستىيە، ھەستى بەگوشايىيەكى واكۆد كە لەزىانيا ھەستى پىن ئەكۆد بوو، ئەيويست بىگىرئە باۋەش ۋە دەست بىكاتە مىلى ۋە ئەيويست چاۋە پەر لەفرمىسكەكانى تىز ماچ بىكات، بىرى كۆدەو، ھەزەكەي ئەم ۋەك ھەزى ھەموو پىاۋىك نىيە لەئافەرت، بەلام ئەيويست واى لى بىكات دىنيا بىت، ئەيويست واى لى بىكات زەردەخەنەي بۆ بىكات، سەمەرە لەوئەدا بوو ھەرگىز بەزەردەخەنەو ئەي دىيىو، ويستى چاۋەكانى بىيىنىت، ئوچاۋى جوانى واگە دىلسۆزىان لىن ئەبارئىت.

سەن زۆر ئەي تۈنسى سۆيۇنس بەجىن بەيلىن، بەدزىللى سەن شەو سەن زۆر بىرى لاي ئەنئىت ئەو مىنالى بوو كە ھەليگىرتىبو، ئەوسا تۈنسى بچىتە كىلگەكە، ھەزى كۆرد مادام پىرى بەتەنھا بىيىن، لەمەدا بەختى ھەبوو، چۈنكە لەسەر رىڭاگە كەمىڭ دور لەخانۋەكەيانەو بىيىن، ژەكە لەلەي رىڭاگەو چىلەكەي كۆنەكۆدەو ئەگەرپايەو بۆ مالىەو بەچەپكىڭ چىلەكەو ماتۆرەكەي ۋەستان، ئەيزانى ئەو دىستايەتەي پىشانى ئەدات تەنھا بەھۇي ئەو

شەنەو بوو كە بۆي ئەھىنان لەگەل خۇيدا، بەلام گۆيى ئەدەيە، بەس نىيە بەرەشتەو ئامادەيە ھەرواش بىيىتتەو، مادام ئەتۈنئىت چەند دىيارەكى لىۋە دەستكەيىت.

پىرى ۋە: ئەيەيىت قەسەي لەگەلدا بىكات ۋەلواي لىن كۆرد چىلەكەكان داگىرئە سەر زەو، ژەكەش واى كۆرد، زۆرئىكى پەر لەھەزى چىلەكە بوو، بەلام سارد ئەبوو، ۋەي:

- "مەن دەرپارەي ئەنئىت ئەزانم"
- "ژەكە تەزەيەكى گەوئەي پىياھات ۋەي:
- "ئۇ چۆن ئەمەت زانى؟ ئەو بىپارى دابو لەتۈي بشارتتەو؟!"
- "ئەو خۇي پىرى ۋەم"
- "ئەو كارەساتىكى گەوئەبوو تۇ ئەو ئىۋارەيە قەۋمانت."

- "مەن ئەمە ئەزانى، بۆ تۇ زو پىت ئەمەت"

ژەكە دەستى كۆرد بەقەسكۆن بەلام بەناخۇشەوئا، ۋە ھىچ لۆمەيەكى ئەويشى ئەكۆد، بەلكو تەنھا ھەروەك گەساتىك يىتو سىرۋىت بۆي ھىنابىن، ۋەك مەزىنى گۆيەكەيەك لەكاتى لەدايەكۆيىدا، ياۋەك بەستى دىنيا لەبەھاراندە كە بىيىتە ھۆي ئەۋتان ۋە ئەمانى بەرەكان "كارەساتىكى وا كە مەزۇف دەستەوسان ئەوئەستىت بەرامبەرى، پىرى ۋەك پاش ئەو شەو تۆقىنەر ئەنئىت چەند زۆرئىك لەجىڭادا مايەو ۋە تايەكى زۆرى لىن ھاتبوو، واين ئەزانى كە شىت بوو، چۈنكە تاماۋەيەكى زۆر ھەر ھاۋارى ئەكۆد، ۋە لەۋ نىزىكانەش ھىچ پىزىكىكى لىن ئەبوو، پىزىكى گۆندەكەش بۆ سەريازى بانگىرابو، تەننەت لە سۆيۇنىسىش تەنھا دوو پىزىك مابوئەو ئەۋاننى لىكە ھەموو بۆ سەريازى زۆرىشتىبو، ئەو دوانەش پىر بوو، ئەي ئەۋان چۆن ئەيان تۈنسى بىيىن بۆ گۆندەكە؟ بابشىيان ئاردايە بەشۋىتىيىدا، چۈنكە رىڭكايان ئەنەيان شارەكە بەجىن بەيلىن، ئەنئىت پاش خاۋبوئەوئەي تاكەشى ھەر ئەيتۈنى جىڭاگەي بەجىن بەيلىت، لاۋزورەنگ زەرد بوو بوو، ۋابو مەزۇف بەزەيى پىا دەھاتەو كارەساتەك زۆر بۆي تۆقىنەر بوو، كەمانگىك تىپەرى، لەپاشدا مانگىكى دىكەش، ۋە تەندروستى باشتى بوو، واى لىن ھات زۆر شىل ۋە شىۋا بوو، مادام پىرى يەكەم كەس بوو گومانى ھەبوو كە شىتېكى ناخۇش روۋى داۋە، بۆيە لەئەنئىتى پىرسى، ھەروەكىان تۆقابو، بەلام بەنەۋاى ئەيان ئەزانى

که راسته و له و باره یوه هیچیان به باوکه که نهوت، هر که مانگی سییهم ډاکه و نهوه، نیت هرچ گومانیک له مهسه له که دا نه مایه وه، و نه نیت سکی پر بووه، نو تو مپیلکی (ستروین) ی کونیاں هه بوو، مادام پیری پیس جهنگ له هغه به کدا نو به یانی پری ده جوو بڼ بازارو به روو بووه کشتوکالیه کانی پری ده گوپزایوه بڼ سوپونس به لام هر که نه له مانیه کان ولاته که یان ډاگر کردن، هیچی وایان بڼ نه مایه وه که بیفرقشن، له بر نهوه نه و جوړه هاتوچویانه رډر نه که وت له سهریان به تاییه تی که به نرینش ده ست نه نه که وت به لام نه و رډر هه روکیان به نو تو مپیلکه که چون بڼ شار، تا که نو تو مپیلک بوو که له شاره که دا نه پوښت، جگه له نو تو مپیلکه سهریازه نه له مانیه کان نه بیت، سهریازه نه له مانیه کانیش بڼ کار له شه قامه کاندایا سهریان ده کرد، هیمه نه له مانیه کان له شه قامه کاندایا نه بیئرو له سهر بینا گشتیه کانیش ناگاداری و به یان نامه کان به زمانی فهره نسسی له لایه سهری کایه تی سهریازی نه له مانی ناوچه که وه هه (واسرابوو)، گه لیک له دوکانه کانیش داخرابوون، چون بڼ لای نه و پزیشکه پیره ی که نه یان ناسی، نه وه ی لای نه ترسان پزیشکه که ش پری وتن، به لام له بر نه وه ی کاپولیکه کی ناینی بوو هیچ یارمه تیه کی نه دان، هر که نه وان گریان، نه م شانی راوه شان وتی:

- "نیوه یکه مین که س نین نه م تان به سهر هاتنی، پتویسته ته هه مولی بکن" شوینی پزیشکه که ی دیکه شیان نه زانی، له بر نه وه چون بڼ بینینی، زهنگی ده رگا که یان لای دا، به لام بڼ ماوه یه کی رډر هیچ وه لامیک نه بوو، له پاشدا له لایه ژنیککی مه لولی جل ره شه وه ده رگا که کرایه وه، هر که بیان وت نه یانه ویت پزیشکه که ببینن، ده ستی کرد به گریان، چونکه له لایه نه له مانیه کانه وه گیرابوو له بر نه وه ی له گروپی نه پنی دابوو، وه که بارمه ته (رهینه) دانرابوو، بومایه که له بکیت له و چایخانانه ی نه له مانیه کان به هه میشه یی بڼی نه چون ته قابوه وه و نوانیان لای کوژرابوو و چندانیکه شیان بریندار بوون، نه گه نه وان فهره نسسی به تاوانباره کان له رډرکی دانرلو دا ته سلیم نه که ن، نه و نه مان پزیشکه که گولله باران ده که ن، ثافه ته که دلنرم دیار بوو،

بویه مادام پیری کاره ساته که ی خویسانی بڼ گیرایه وه ژنه که وتی:
(نه ی نرنده).

له پاشدا ژنه که سه یزکی نه نیتی کردو به به زه یی پیامانه وه به که وه وتی: "مثاله کڅوله که م" نه وسه ناویشانی مامانیک شاری دان و پری وتن که بلین لای نه وه وه هاتوون، مامانه که ش چند ده رمانیکې دان، نه نیت به ده رمانانه نه وه نه ده خوش که وت ناوای زانی خهریکه نه مریت. ده رمانه کان هیچ که لکیکیان نه به خوشی و نه نیت سکی به پری هر مایه وه، نه مه بوو نه و چیرکه ی مادام پیری بڼ هانسې گیرایه وه، هانس ماوه یه بڼ دهنگ بوو، له پاشدا وتی:

- "سبه ینی یه که شه مایه و من هیچ نیشم نیه، یه م بڼ نیره و له و باره یوه قسه نه که یو هه ندیک شتی باشیش له گه ل خومدا نه هینم".
- "پتویستمان به ده رزی هیه، نه توانیت له گه ل خومدا چند دانه یه که به نیت؟! "
- "هر و نه دم".

مادام پیری چیلکه کانی هه لگرتو خستیه سهر پشنتی و رینگا که ی خوی گرت به ر، هانسیش گه پایه وه سوپونس، ترسا له وه ی ماتوره که ی به کار به نیت به لکو بڼ رډر لویای پایسکلنیک هه وای به کرئ گرتو پیچراوه یه کی خوراکی به ست به کورسیه که ی لواهو ی، پیچراوه که ی نه م جاره ی له وانه ی پشوتو گه وره تر بوو، چونکه بوتلیک شه مپانیاشی پیوه به ست، که گه یشته کیک که، تاریکی خهریک بوو نه هات، هه موو له نیش گه راپوونه وه ماله وه، چوه موپه که که نه وکاته رډر گرم و خوش و بڼ دهنگ بوو، مادام پیری چیشتی لای نه و، میرده که شتی رډرنامه ی (پاریسی نئواران Paris soir) ی نه خوینده وه و نه نیتیش گزده وی نه چنی، هانس که پیچراوه که ی کرده وه، وتی: "نه نیت پروانه ده ریم بڼ هینان، چند شتیکیشم بڼ تر هیناوه".

- "من شتی قوم ناویت"
- "ناویت؟! تو پتویسته نیت ده ست بکه یت به ناماده کرنی شتی مثاله که".

دایکی وتی: "نه نیت نه وه راسته نیت هه چمان نیه". نه نیت هیچ سهری له سهر درومانه که ی لانه برد، چاره برسبه کانی مادام پیری به سهر ناوه رډرکی پیچراوه که دا تپه ر بوو، وتی: "ها... بوتلیک شه مپانیا؟! "

هانس له ژیره وه بزه گرتی وتی: "هر ئیستا پیتان نه لیم که چی به و شه مپانیایه نه کهین، من بیریکم به میشکدا دی" بۆ خوله کیک و یسته یه کی کربوو کورسیه که ی راکتشاف به رامبر نه نیت دانیش و وتی: - "به راستی نازام چون ده ست پی بگم، من زور داخ نه خوارم بۆ نه وره فشاره ی نه و شه وه نواندم، نه نیت گوناحی خۆم نه بوو، گوناحی ده وریره که م بوو، ئایا لیم خۆش نه بیت؟! "

کچه که به پقه وه سهیری کردو وتی:

- "نه خیر، هر گیز، بۆ ته نه با جیم نامیلیت نه و نه ده بس نیه که هه موو زیانت تیک و پیک شکاند؟! "

- "باشه، به لام من زیانی تۆم تیک نه دا، من که زانیم تۆ سکت هه یه، هه ستیکی سه یرم بۆ هات، به لام ئیستا هه موو شتی جیاوازه، من ئیستا زور شانازی پتوه نه که م"

- "شانازی؟! " کچه نه مـــــه ی به سه یر کردنیک یوردی ناشیرینه وه وت.

- "من نه مه وئ تۆ منالت هه ی نه نیت، من زور به ختیارم که له باری خۆت نه برده وه"

- "چۆن جورته تی قسه ی وانه که ی؟! "

- "گویم لی بگره. من هر که به ودم زانی، بیرم له هه ی شتیکی دیکه نه کرده وه، جهنگ له ده وریره ی شهش مانگی دیکه دا ته واده بیت، سه ر به ئینگلیزه کان دانه وینن، چونکه هه چیان له به رده مدا نه ماوه، سه رشۆر کردن نه بیت، منیش به سه ریازی نامینه وه، نه و سا ماره ت نه که م"

- "تۆ، بۆچی؟! "

- هانس له ته ریفی دا سوور هه لگه را، نه ی توانی شه و ی له دلیدایه به فهره نسسی ده ری به رییت، و نه یزانی کچه که ش نه له مانی نه زانیت بۆیه به نه له مانی وتی:

- "چونکه من تۆم خۆش نه وئ"

- مادام پیرئ وتی: "نه لیت چی؟! "

- "نه لیت منی خۆش نه ویت؟! "

- نه نیت سه ری برده دواوه و پیکه نینیکی گالته جاپی کرد، و بۆی نه شه و ستایه وه، و شو به هه ردوو چاره کانیا نه هاته خوارئ، مادام پیرئ دوو زله ی له هه ردوو رووه تی داو به هانسی وت:

- "گوئی مه ده ری، شه وه هه ستیایه به هۆی باره تاییه تیه که ی خۆیه وه یه، هه روه که نه زانیت"

به کتوپری نه نیت له پیکه نین وه ستایه وه به سه ر خویدا زال بوو، هانس وتی: "من بوتلیک شه مپانیام هه یاره بۆ نه وه ی به بۆنه ی نیشانه کردنه وه شاهنگ بگپین.."

نه نیت وتی: "ناخۆشترین شت شه وه یه که ئیمه کومه له نه فامیک به سه رماندا زال بووه، نه م کومه له نه فامه !! "

هانس به نه له مانی له سه ر قسه کردن به رده وام بوو:

- "من تانه و رۆژه ی زانیم که تۆ به ره و منال بسون نه چیت، نه م زانی تۆم خۆش نه ویت، شه رۆژه هه روه که بروسکه لی ی دایم وابوو، من واهه ست ده که م له یه که م ساته وه خۆشم و یستبی"

مادام پیرئ لی ی پرسی: "نه لئی چی"

- "هه یچی گرنگی نه وته وه" هانس ده ستی کرده وه به فهره نسسی قسه کردن و و یستی باوک و دایکی نه نیت تی ی بگن چی نه لیت: "من هر ئیستا ماره ت نه که م، ته نه ا شه وان ریگام بده ن، به لام وانه زانیت من هه یچ نیم، باوکم ده وله مهنده، ئیمه له شوینی خۆماندا ناسراوین، من کوربه گه وره ی خه یزانه که مانم، تۆ له سه ر هه یچ شتیکی په کت ناکه ویت"

- مادام پیرئ لی ی پرسی: "تۆ کاپولیکیت؟! "

- "به لئ من کاپولیکیم"

- "نه مه شتیکی چاکه"

- "نه و ناوچه یه ی ئیمه لی شه زین شوینیکی جوانه، و زه ویه که شی باشه، چاکترین زه ویه که که وتبیتته نیوان میوینخ و شه نزه بره که وه، وه ی خۆشمانه، باپیرم له پاش جهنگی هه فتاوه کپی، هه روه ها تۆتۆمۆبیل و رادیۆ شمان هه یه، و ته له فۆنیشمان بۆ راکتشراره."

- نه نیت رووی کرده باوکی و به گالته پی کردن و به ده نگه به رز وتی: "نه م پیاوه به رزه، هه رچی شتی چاکي نه م دنیا به هه یه، هه یانه !! "

- "من جیگایه کی پر شکۆم نه بیت، کچیکي بیکانه له ولاتیکی ژیر که وتودا، سکی پر بووین پش ماره کردن شه وه ده رگای به ختیاریم بۆ نه کاته وه، وانیه؟! بۆلوانیکی چاک و باش نیه؟! "

- پیرئ ی باوک که خۆی که م دوو بوو بۆ یه که مین جار چه ندو شه یه ک دووا، "نه خیر من وابیر ناکه مه وه که شه و بۆچوونه ی تۆ راست بی، من

له شه پرې گڼتی په که مډا به شداریم کرد، و نیمه
 هه موومان زږد شتمان کرد که هرگیز له کاتی
 ناشتی دا نه مان نه کرد، چونکه سړوشتی مرقف
 هر سړوشتی مرقف، به لام نیستا که تا که
 کوره که مان مړووه، نه نیت هه موو شتیکی
 نیمه به ناتوانین رنگای بهین بروت"

هانس وتی: "من هم زانی تږ وانه لیت، به لام
 وه لامیشم بږی هه به، من لیره نه میننه وه"
 نه نیت سه پیرتکی خیرای کرد، مادام پیری لری
 پرسې: "هه به ست چیه؟"

- "من برایه کی دیکم هه به، نه و له وئ
 نه مینننه وه و یارم ته باوکم نه دات، من حرم
 له و ولاته به، نه گهر مرقف گیانی
 ده سته پیشخوری و زده ی تیا بیت نه توانیت هم
 کینلگه به ی نثوه بکاته شتیکی چاک، که شه پر
 کوتایی هات ژماره به کی زږد له نه له مانیه کان
 لیره نه میننه وه، نه وه شتیکی به لکه نه ویسته که
 نثوه له هره نسا دا ژماره ی ته وای پیاو تان نیه
 که له زده ویه کانتاندا کار بکات، نه مه له یه کینک له و
 وتارانده و فیریوین که له سوئیونس بویان
 نه داین، نه و پری وتین که به که له سهر ستری
 کینلگه کان پیاو نیه کاریان تیا بکات."

پیری و ژنه کی، هه به که یان سه رجیکی گرتنه
 نه و دیکه له هه مان کانتا نه نیت، هه سنی کرد
 به شتیکه وه دو دلن، نه وه ش نه و بوو که
 نه یانویست له وه ته ی کوره که یان مړووه، زاویه کیان
 نه ویست پته و به میز بیو کاری کینلگه که بیات
 به پیره، پاش نه وای نه وان پیر نه بن، مادام پیری
 وتی: "نه مه مه سه له که نه گوریت، نه مه کاریکه
 هه لته گرت بیری لری بکرتنه وه"

نه نیت به پره وه هاواری کرد: "دان به زمانتا بگره"
 نه و سا بږ پیشه وه چه مایه وه چاوه ناگرویه کانی
 بریه نه له مانیه که و وتی: "من ده ستنگریانی
 ماموستایه کم که له کوتا باخانه ی کوراند، له وشاره ی
 تیایدا ده رس نه لیمه وه کاری نه کرد، وارنکه وتووین
 که پاش جهنگ به میهن، نه و وه کو تږ زږد زل نیه،
 هه وده ها جوانیش نیه، به لکو بچوک و لاوازیسه،
 هه موو جوانیه که شتی زیره که به یه تی که له ده موو
 چاویا پر شنگ نه داته وه، هه موو به میزیه که شتی و
 له مه زنی گیانی، به لام کتوی نیه، شارستانی،
 شارستانی ته هه زاره ها سالی به دواوه به، من خوشم
 نه وئ، خوشم نه وئ به هه موو دل و گیانه وه."

هانس ده موو چاوی به ره و تووړه بوون گډړا،
 هه رگیز به بریا نه نه هات که نه نیت په کیکی دیکه ی
 خوش بویت"

- "نیستا نه و له کوئی به؟"

- "تو ته سهر نه کی له کوئی بیت؟"

له نه له مانیه به، گراوه، برسیه، له کاتیکدا نثوه خپرو
 پیری ولاته که نه خون، چه ند جاری دیکه بلیم رقم
 لیته؟ تو دواوی لری خوش بوون لری نه کی به لام
 من هه رگیز لیت نابورم، تو نه ته ویت له بریتی زبان
 پاداشتم به یته وه، تو بن نه قلیت" که که سهری بږ
 دواوه چه مایه وه به ده موو چاویه وه بن نارامی و نازار
 خویان نواندو نه و سا وتی: "تو ژیا نی منت دواوه شان،
 به لام نه و لیم نه بووئ، زږد دل نه رمه، به لام نه وای
 نیکه رانم ده کات نه ویه، نه ترسم زږد لک له پږان
 نه وای به بیرا بیت که من نه و شتم به زږد پری
 نه کراوه، به لکو به ناره زوی خوم بووه، له وانه به
 وایو بچن که بږ که ره و په نرو گډوره وای واوریشم،
 خوم به تو دواوه، من له مه دا ته نه نیم، دواوی نه وه،
 چاره نووسمان چی نه بیت به م مناله وه، منالی تو،
 منالینکی نه له مانی وه که تو زل، وه که تو قز زرد، وه که
 تو چاوشین، ناخ خوايه بږ نه وده نه من بنالینم؟"

نیر هه ستاو به خیرایی به ره و موبه که چوو، بږ
 ماوه به که سیانه که بن دهنک مانه وه، هانس
 به ماتی وه سه پیری بوتله شه مپانیا که ی به رده می کرد،
 هه ناسه به کی هه لکینشا، هه ستایه سه پری، که چوه
 دهره وه، مادام پیری له گه لیا ریشته و به دهنکیکی
 هیواش لری پرسې: "تو به راستت بوو که وت
 نه ته وئ بیخواریت؟"

- "به لری هه موو و شه به کم به راست بوو، من خوشم
 نه وئ"

- "ده تو له گه ل خوتا نایه ی، و لیره نه مینننه وه و
 له کینلگه که دا کار ده که بیت؟"

- "من سویندت بږ نه خوم"

- "گومان له وه دا نیه که پیاوه پیره که زږد
 نازی، تو له مالی خوتان، هاویه شتی براهه
 نه کی بیت، به لام لیره که س له گه لقا هاویه ش
 ناییت"

- "به لری نه مه وایه"

- "نیمه هه رگیز هه زمان له مه نه بوو نه نیت شوو
 به و ماموستایه بکات، به لام نه و کاته
 کوره که مان له ژاندا بوو وتی: "نه گهر نه نیت
 خوی حه ز نه کات شوی پری بکات بږ نه ی کا؟"

- نه نیت بقی شیت بوو، به لام نیستا که کورده که مان مریوه، کورده به سه زمانه که مان، مه سه له که جیوازه، ته نانه ته که ریشیه وی شووی پی بکات، چون نه توانیت به ته نه له کیلکه که دا نیش بکات؟ فرقتنی کیلکه که ش شوره ییه، من نه زانم مرقف چه ند زهویه که ی خوی خوش نه ویست.

نه وکاته که یشتبونه سر ریکا که ژنه که دهستی گرتو به که مینک گوشینوه پی ویت:

- "زور وهره وه". هانس نه یزانی ژنه که له سر نه مه، دلی به مه خوش بوو، کاتیک به رهو سۆقونس نه بووه شتیکی ناخوش به ردلی گرتوو، که زانی نه نیت به کیکی نیکه ی خوش نه ویست، بۆ به ختی نه مه که سه ش به نه، له وانه یه ماوه یه کی زوری پی بچن، مناله که له دایک نه بن، و هیشتا نه به نه بووه!! له وانه یه نه مه رهفتاری که که بگرت، نافرته که سیک پی نه مه و مژه، ناتوانیت بزانت جیه، له دیه یه کی نه واند نافرته تیک هه بوو، میرده که ی خوی زور خوش نه ویست، تاته نانه ته که یشتبوه راده ی گالته جاپی خه لکی، به لام هر که منالیک بوو، وای لست هاتوو به هیچ شتیه یه که چاره ی میرده که ی نه نه ویست، باشه نه ی بۆ پیچه وانه ی نه مه ش رو نه دات؟! نیستا نه مه وتی نه به نیت و هر چۆنیک بیت، که که نیت نه زانیت که نه مه پیاویکی باشه، خوابه، چه ند دیمه نه که ی خه ماوی بوو که سهری بۆ دواوه چه ماندیوه وه، چه ند جوان قسه ی نه کرد، چ زمانیک بوو، که نه کنه ره کانی سر شانق هه رگیز له و جوانتر ناتوان ناخی خویان دهرین، له گه ل نه وه شدا هه موو شتیکی سروشتی بوو، تر پتویسته نه وه بزانت که هه ره نسپه کان باش نه زان بدوین، به لن کچیک زیده که، ته نانه ته که زمانیش به تال لست کرده وه، گوئ گرتن لست شتیکی خوش بوو، رۆشنبری نه میش خراپ نیه، به لام له چار که که دا هر به راورد ناکریت، رۆشنبری نه وه یه که نه وه یه تی، که پایسکیله که ی لست نه خوی به ده نگیکی هتواشه و وتی: "من که رم" که که پی ویت که له ش زلو به میزو قوز، نه وانه ی بۆ ویت نه که ر مه سستیکی نه بواپه؟! هه ره ها

دهریاره ی مناله که وتی: قز زهرو چاوشین نه بن وه نه، نه که نه مانه هه مووی نه وه نه که یه تی که سه رنجی راکتیاوه که واته نه مه که رو پی نه قله پی که نه و وتی: "کات و دان به خودا گرتن به سه بۆ نه وه ی سروشت هه موو شتیکی جی به جی بکات.

چه ند هه فته یه که تیپه ری، قوماندانی سه ریا زگی سۆقونس پیاویکی به سالاجوو زور خوش نوود بوو نه یزانی به هر چی بۆ سه ریا زه کانی هه لگرتوو، له به ر نه مه زور نه رکی له وکاته دا نه خسته سه ریان، رۆژنامه نه له مانیه کان نه یان نوسی که نینگلته ره نه وه نه ده ی نه ماره هه ره س به نین به هوی بۆر دومانه کانی هینی ناسمانی نه له مانه وه (لوفت و اف) و خه لکیش له وی زلویان چوو له ترسا، ژیر دهریا کانش توانیو یانه ژماره یه کی زور له پاپوره کانی هینی دهریا یی به ریتانی تقوم بکن، و نه وه نه ده ی نه ماوه ولاته که بکه ویته برسیته یی زوره وه، و خه ریکه شوقش تیدا به ریا ببن. پیش هاوین شه ر کوتایی دیت و نه له مانیه کان ده بنه سه رۆکی هه موو جیهان.

هانس، نامه یه کی بۆ که سوکاری له نه له مانیا نارد، پی ویتن که خه ریکه که هه ره نسپه که نه هینیت که خاوه نی کیلکه یه که، و پیشنیاری کرد بۆ خیزانه که ی خوشی که براکی پاره قه رز بکات و به شه که ی نه مه له کیلکه که یان بکرتنه وه پاره که ی بۆ بنین. تابوتانیت له هه ره نسا زهویه کانی زور بیت، به تاییه تی نیستا به هوی شه ره وه زور هه رزانه و پاره ی بیگانه ش زور له تالو گوردا نیه، زهوی به پاره یه کی که نه کرت.

مه سه له ی کیلکه که ی له گه ل پی پی باس کرد، پیاوه پیره که زور به بن ده نگی گوئی بۆ گرت، کاتیک که هانس پیره کانی خوی بۆ باسکرد، که کیلکه که پتویسته نوئ بکرتنه وه له به ره نه وه ی نه مه نه له مانیه، نه و هه موو شتیکی چنگ نه که ویت، تراکتوره که کونه، پتویسته یه کیکی نوئی له نه له مانیاوه بۆ به نیت، هه ره ها مانتوپتی کی کیلریش بۆ نه وه ی واله کیلکه که بکرت پاره یه کی باش پهیدا کات. پتویسته نوترین داهینراوه کان به کار به نین، له پاشدا مادام پی پی پی ویت: که میرده که ی و توو پی به راستی کورپیکی باشه و زانیاری زوره نیستا په یوه ندیشی له گه لا به میزبوه، و زور دوا ی لست کرد که رۆژانی یه که

شەموان بۆ نېۋە پۇ بەشدارى نان خوارىنيان بىكات،
 ژنە بەفەرەنسى ناۋى كۆرەكەى نا (جان) كۆرە
 ھەموو كاتىك ئامادە بوو دەست دىژ بىكات، كە
 رۆژەكان زۆر تېر تېپەپوون، ئەنئەت ئىتر وای لى ھات
 توانای ئىش كرىنى ئەما، بەتەر وای پىۋىستىان
 بەپىياۋىك بوو كارەكەيان بۆ راپە پىنئىت، ھانس
 لە ھەموو ئىشنىكا يارمەتى ئەدان. بەلام ئەنئەت ھەر
 بەشپۆرە ئوژمانىيەكەى خۇى ماپە، ئەگەر ئەو
 پرسىيارىكى راستەوخۇى لى ئەكرىدە، ئەم ھەرگىز
 قسەى لەگەلدا ئەنەكرە، ھەر پىتوانىيە بەكسەر
 بەرەو ژورەكەى خۇى ئەچو، ۋەلامى ئەنەدەپە، ۋە
 ئەگەر نەپتوانىيە پىروا بەھۇى ساردى
 ژورەكەپە، ئەو بەتەنىشت ئاگرەكەو
 دادەنىشتە خۇى بەخوئىندەپە يان بەرمانەو
 خەرىك ئەكرە، ۋەپىچ گۆى ئەنەدەپە، ھەرەك
 لەۋىش نەبۋاپە، تەندروستى زۆر باش بوو،
 رومەتەكانى سۋىپوون، لەچاۋى ھانسدا جوانى
 ئەنۋاند، سەكەكەى جۆرە رۆژىكى بۆ پەيدا كرىبوو،
 ھانس كە سەپىرى ئەكرە، ھەستى بەجۆرە
 بەختىارەك ئەكرە، رۆژىك لەكاتىكا بەرپىگاۋە بوو
 بەرەو كىلگەكە، چاۋى بەمادام پىرى كەوت، دەستى
 بۆ رالەشان بۆ ئەوۋى بوەستىت: ئەمىش بەكسەر
 پاپىسكىلەكەى ۋەستان ۋەنەكە پىى وت: (سەعاتىكە)
 چاۋەرەت ئەكەم، رام ھەست ئەكرە ئىتر ھەرگىز
 ناپەيتەو، پىۋىستە بگەپىتەو بۆ سۋىۋىس، پىپەر
 مېرەو

- "پىپەر كىيە؟!"

- "پىپەر گافىن، ئەو مامۇستايەى ئەنئەت
 ئەۋىست شوى پى بىكات."

- ھانس دلى داچلەكا، چەند بەختدارە، ئەو ئىستا
 ھەلى بۆ ھەلگەوت.

- "ئەنئەت دلتەنگە؟!"

- "ناگرى، بەلام ھەر كەۋىستىم شىك بلىم، خەرىك
 بوو سەرم بخوات، ئەگەر ئەمۇق بىست بىنىن
 بەدۋىرى مەزانە بەرچەقۇت بدات."

- "من چى بگەم، ئەو مېرەو؟ ئىۋە چۆنتان پىن
 زانى؟!"

- "لە بەندىيەكەو، لەپەكەك لەبرادەرەكانىيەو كە
 لەپىگەى سۋىسرا راي كرىبوو، نامەپەكى بۆ
 ئەنئەت نارىبوو، ئەم بەيانىيە گەپىشت،
 لەبەندىخانەكە ياندا مان گرتن روى داو، چۈنكە

نانى تەرەۋىيان نەدانەت پىخۇن ۋە دۋىي تەقەيان
 لەسەرۋەكەكانى مانگرتەكە كرىبوو، پىپەر
 پەكەك بوو لەوان."

- ھانس بى دەنگ بوو، تەنھا پىرى لەو ئەكرەو
 كە ئەوۋى بەسەر پىپەر ھاتوۋە ھەقى خۇيەتى،
 لەبەندىخانەى لەشكر چى چاۋەرەت ئەكەن،
 قابىلە ئوتىلى رىز Ritz بىت؟!

مادام پىرى وتى: "ماۋەپەك ۋاز لەئەنئەت بىنە
 تابەسەر كارەساتەكەيدا سەر ئەكەوت، ھەر كاتىك
 ھاتوۋە سەر خۇى من قسەى بۆ ئەكەم ۋەخۇم
 نامەپەك بۆ ئەنۋىس كەكەى جارىكى تىر بىتەو
 بۆلامان."

- "زۆر باشە، تۆ يارمەتىم ئەدەى وانىە؟!"

- "تۆ لەۋ بارەپەو دلتىابە، خۇم مېرەكەم
 رازىن، لەۋ بابەتەرە قسەمان كرىبوو،
 گەپىشتۋىنە ئەۋراپە كە ھەر ئەبى بەۋ بارەى
 تىپىدا رازى بىن، مېرەكەم بىن ئەقلى نى، ئەلئەت
 چاكرىن ھەل لەبەردەم فەرەنسادا ئەۋەپە كە
 ھاۋكارى لەگەل ئەلەمانىيەكاندا بىكات، ھەرچى
 چۆنىك بىت من رەق لىت نى، گومانم لەمەدا نى
 كە تۆ مېرىكى زۆر باش ئەبىت بۆ ئەنئەت،
 لەمامۇستاكە چاكر، ئەبى ھاتنى مئالەكەش
 پىۋىستە پىرى لى بگرتەو."

- "ئەمەۋىت كۆپ بى."

- "كۆپ ئەبى- من لەۋە دلتىام، من لەفنجانى
 قارەدا خوئىندەو ھەرەۋە لەكاغەزى يارىشدا
 ھەموو كاتىك ۋەلامەكە كۆپ دەرەچو."

- "شىتىك لەپىر چو، ئەمە چەند رۆژنامەپەكە
 بۆم ھىنان" ھانس ئەمەى وت پاپىسكىلەكەى
 ۋەرگىرا، خۇى ئامادەكرە بۆ سۋارىۋىن ۋەسى
 ژمارە لەرۆژنامەى (پارىس سۋىر) پارىسى
 ئىۋاران-ى داپە.

مستەر پىرى، ھەموو ئىۋارەپەك ئەپخوئىندەو،
 تىپادا ئەپخوئىندەو كە فەرەنسىيەكان پىۋىستە دان
 بەراستىدا بىنن ۋە رازى بىن بەۋ ياسا نۆپەى ھىتلەر
 بۆ ئەۋروپاى دانائو، ھەرەۋە خوئىندىيەو كە ژىر
 دەرپاپەكانى ئەلەمانى پەرە ھەموو دەرپاكان
 ئەچى، دىسانەۋە خوئىندىيەو كەسەرۋەكەپەتى گىشتى
 پلانىكى فراۋانى دانائو بۆ ئەۋ ھىرشە سەريازىيەكە
 چۆك بەبەرىتانيا ئەداۋ ئەمەرىكايەكانىش ئامادەى
 جەنگ نىن، ۋە ھەموو لەناۋ خۇياندا ناكۆكنو كەسىان

ئامادە نىن يارمەتى يەكتر بدەن، ھەروەھا خويندەيەو كە لەسەر ھەرنەسا پىتويستە ئەم ھەل گەورەيە لە دەست خۇى نەدات كە لە ئاسمانەو ھاتووەو دەست بخاتە دەستى رايھەو (Reich) وەشكۆمەندىو پاىە بەرزى خۇى لەئەوروپاى نوئىدا بەيتتە دەست، ئەم نوسىتائە ئەلەمانىيەكان نەيان نوسى بوو، بەلكو ھەرنەسيەكان خۇيان نوسىبويان، سەرى رەزائەندى چەمانەو ھەركە خويندەيەو پلۆتۆكراتىيەكان لەناو دەچن، و پى دەره تائانى ھەرنەسا خۇيان كار دەگرنە دەست، ئەو پىاوە زىرەكانە رۆر راستە كە دەلەتەن ھەرنەساو لاتىكى كشتوكالىو بېرپەرى پىشتىشى جوتىارە كۆلنەدەرەكانىيەتى، ئەمە تېرپوانىنىكى رۆر تەواو.

ئىتوارەيك، كاتىك خەرىكى دەست ھەلگرتن بوون لەنانى ئىتوارە، پاش تىپەپىوونى دە رۆر بەسەر بىستنى مردنى پىيەر كافىندا، مادام پىررى بەرىك خست لەگەل مۆدەكەيدا بەئەنئىتى وت:

- "پىش چەند رۆژىك لەمەو بەرنامەيەكم بۆ ھانس نارد تىايدا داوام لىن كرد كە سبەينى بىت بۆ ئىرە"

- "سوپاست دەكەم بۆ ئەم ئاگانلاركۆرئەو يەم، من لەئوورەكەمدا ئەمىنەمەو."

- "گوئى بگرە كچم، كاتى بىن ئەقلى بەسەر چوو، پىتويستە دان بەراستىدا بنئىت، پىيەر مردووە، ھانسىش خۇشى ئەوئىت، ئەيەوئىت بىتەيتن، كوپىكى قۆزە، ھەموو كچىك بەئاواتەو يە شووى پى بكات، چۆن ئەتوانىن كارى كىلگەكە بىن يارمەتى ئەو راپەرئىن؟ بەپارەى خۇى تراكتۆرۆ ماكىنەى تۆو ھەشەن ئەكرىت، رابوردو باھەر رابوردو بىت."

- "تۆ بەخۇپاى خۆت ھىلاك ئەكەى، دليە، من تانىو مە نانى خۆم پەيدا بكمەو بۆم، لەمەولاش ھەر ئەتوانم، من رەم لىيەتى، رەم لەخۆ بەزل زانىن و كەشو فەشەكەيەتى، بەدەستم بولايە ئەم كوشت، كوشتەكەش دلم ئاو نادات، ئەمەوئىت ئازارى بدەم، وەك چۆن ئەو ئازارى منىدا، من وابىر ئەكەمەو لەخۇشيانا ئەمەم ئەگەر توانىم بىرىندارى بكمە وەك چۆن ئەو بىرىندارى كردم."

- "تۆ رۆر ئەفامىت - مەالە بەسەزمانەكم"

- "باوكى وتى: "دايكت راست ئەكات كچم، ئىمە بەزىوين، پىتويستە سەر شۆپ كەين بۆ ئەجامى

بەزىنەكەشمان، ئىمە لەوان زىرەك ترىن، گەر باش ياريمان بەكاغەزەكانمان كرد، ئەوا دىيەو سەر لوتكە، ھەرنەسا خراپەى تىا بلاويۆتەو، پلۆتۆكراتەكان ولاتەكەيان دابىژا. رۆزنامەكان بخۆينەو بەچاوى خۆت ئەيىنى."

- "تۆ لەو بېروايەداى من يەكوشە چىيە لەو رۆزنامانە بېرواي پى بكم، تۆ نازانى بۆ بۆى ھىناوى بۆ ئىرە، چۆنكە بەئەلەمانىيەكان ئەفرۆشەن، ئەوانەى تىايدا دەنوسن، خايەن، خايەن، ئاخ، خوايە، ھەز ئەكەم بۆم بىيان بىنم چۆن بەدەست خەلكەو پارچە پارچە ئەكرىن، خۇيان فرۆشتو، ھەموو خۇيان فرۆشتو بەرازائە بەپارەى ئەلەمانى."

مادام پىررى رەى ھەلساوتى:

- "تۆ بۆ دىنى ئەو ئەو سىتى؟ راستە، ئەو بەرۆر ئەوكارەى پى كرەيت، بەلام ئەو كاتە سەرخۆش بوو، ئەمە يەكەم جار نىە، شتى وا بەسەر ئافرەتدا ھاتىت و دواجارىش نايىت، ئەى لەباوكتى نەياو وەك بەراز خۆيتى لىن نەپۆى؟ بەلام باوكت ھىچ رەيىكى خستە دلەو بەرامبەرى؟!"

پىررى باوك وتى: "ئەو رۆدلووىكى رۆر ناخۆش بوو، بەلام من لەبىر خۆم بىرۆتەو."

ئەنئىت دايە پەمەى پىكەنىنىكى گالتەپىن كردن وتى: "تۆ ئەبوايە كاھن (Priest) بويتايە تۆ ئىھانە پى كرەنت بەگيانى پىاووىكى ئاينەو زو لەبىر نەچىتەو."

مادام پىررى بەتوورەيەو وتى: "جا ئەمە چ عەيىبىكى تىايە؟ ئەى ئەو ھەموو شىتىكى نەكرد بۆ بىركۆرئەو لەو كۆرەىتى؟ باوكت لەكوئى جگەرەو توتنى دەست ئەكەوت لەم مانگانەى دوايدا ئەگەر ئەو ئەبوايە؟ كە ئىمە ھەستمان بەبىرسىتى نەكۆرەو ھەمووى بۆ ئەو ئەگەرئەتەو."

ئەنئىت وتى: "ئەگەر ئۆتو كەمىك نەفس بەزىتان ھەبوايە، ئەگەر تۆزىك ھەستان بەكەرامەتقان بگردايە ئەوا ديارىەكانتان ئەكىشايەو بەدەم و چاوي"

- "تۆش كچم، تۆش كەلكت لى ديوە"

- "نەخىر، نەخىر... ھىچ كەلگىكم لى نەديوە"

- "ئەو دىو، خۆشت باش ئەزانى تۆ كەرەو

بەنرە ماسىيەكانت نەخوارد، بەلام ئەو شۆرپايەى ئەو خوارد، ھەروەك خۆت ئەزانىت من لەو كۆشتەم تىن ئەكرد كە ئەو ئەيىنا، ھەروەھا ئەو زەلەتەيش كە

نهم نیواره به خواردت به ورژنه کردم که نهو
هینابووی، تو به ووشکی نه نه خوارد، چونکه نهو
رؤنی بق هینابووم"

نه نیت هه ناسه به کی قووالی هه لکیشار
به ده سته کانی چاری سپی و تی: "من نه زانم، هه ولم
دا نه یقوم، به لام نه م توانی، من زقوم برسی بوو،
نه مزانی گوشته که ی نهو بوو له ناو شوری که دا، نه م
زانی زه لات که رؤنی نهوی تن کرابوو، ویستم نه یان
قوم، به لام زقوم حزم لئ کردن، به شیوه به که نهوه ی
خوارده که ی خوارد من نه بووم، به لکو نهوه ی
خواردنی نهو گیانه و ره به په روزه بهوو که
له ناخامیه."

- "نهم قسانه هیچ که لکیان نیه، گرنگ نهوه یه تو
خواردت."

- "چند شوریه یه.. چند شوریه یه. له پیشدا
به تانکو فزکه کانیا نیه زانین، نیستاش
که بن بهرگری ماوینه تهوه به برسیستی سه رمان
پن شوق نه که نو چاو به ره و ژیرمان نه که ن."

- "به لام به م شیوه زقوم له خو کردن و شانو که ره
هیچ به هیچ ناکی که چم، وه که شافره تیکی
رؤشنبیره فتار ناکی، تو نه قلت نیه، رابوربوو
له بیر خوت به ره وه، باوکی که ده به مناله که ت،
نه م جگه له وه ی که زقوم به میزه و نه توانیت
نیشی دوو کرئکار له کیلکه که دا بکات، نه م به
نه قل کچم!!"

نه نیت به وه پسیه وه شانی راوه شان و هه موو بن
دهنگ بوون.

بق زوقی نوایی، هانس هات، نه نیت به مؤنیه وه
سهری کرد، به لام نه قسه ی کردو نه رۆیشیش، هانس
زه رده خه نه به کی کردو تی:

- "سوپاست ده که م، چونکه رات نه کرد"

- "دایکم و باوکم داوایان لئ کردیت که بیت بق
ئیره، و نیستا نهوان چوون بق گوئده که، نه م بق
من ریکه و تهوه، نه م ویت چند قسه به کی
ناشکراو بن گرت له که لا بکم، دانیسه.."

هانس، چاکه ته که ی داکه نی و خوده که ی داگرت و
کورسیه که ی راکیشا له نزیکه میزه که وه له سهری
دانیشت.

- "دایکو و باوکم نه یانه ویت من شوو به تو بکم، تو
به زیره کی، به موی دیار به کان و په یمانه کانت
توانیوت کاریان تن به کی و به ته ولوی به پایان

هیناوه به نویسنه کانی نهو رۆژنامه ی بۆت
هیناون، نه م ویت بیت بلیم که من هه رگیز شوو
به تو ناگم، هه رگیز نه م نه زانی که نه توانم رقم
بیتوه له به کی که به قه ده ره نه وه نده ی رقم له تو
نه بیتوه."

هانس و تی: "رنگام بده به نه له مانی قسه بکم
چونکه تو باش تری نه گی که چی نه لیم."

- "به لئ تن نه گم، من به ده رس و تومه ته وه، دوو
سال من په روه رده که ری دوو کچی بچوک بووم
له شتونگارت."

- "من هه ره نهوه نیه به ته نه خوشم بوویت به لکو
موجه بیشم بیتوه، به لئ من زقوم موجه به به و
روخساره ی که تاییه ته به خوت، تو شتیکت
تیایه که من تری ناگم،.. من ریزت نه گرم،
نه زانم تو نات ویت شوم پی بکه ی ته نانه ت
نه گه نهو شوکرده ش ناسایی بیت به لام پییه ر
مردوه."

کچه به هه مو میزی قیراندی "ناوی مه مینه تو بۆت
نیه به هیچ شیوه به که ناوی به تی"

- "من ته نه نه م ویت نهوه بلیم، خه هت بارم
به مرده که ی."

- "به نه سهری له لاین زه ندرمه نه له مانیه کانه وه
به ر گوله درا."

- "له گه ل تیپه ریوونی رۆژه کاند، ورده وه
له بیرت نه چیتوه، هه روه که نه زانیت، مروق کی
که سیک خوشه ویستی نه مریت وانه زانی که
هه رگیز له بیری ناچیتوه، به لام هه ر بیری
نه چیتوه، نه ی نهوه باشتر نیه که مناله که ت
باوکی هه بن."

- "ته نانه نه گه له نیوانیشماندا هیچ نه بن، تو
له و بهرپایه دای که من نهوه م له بیر نه چیت که تو
نه له مانیت و منیش هه ره نسیم؟ نه گه روه که
هه موو نه له مانیه کانی دیکه نهو گتلیه ت نه بوایه
باش نه زانی که نهو مناله به درزیایی ژمانم بۆم
نه بیت مایه ی سه رشوری، تو له و بهرپایه دای
هاویم نیه، که س نام ناسی؟ چۆن نه توانه
سه بیران بکم له کانتیکدا من منالم له سهریازنکی
نه له مانی بووه؟! من ته نه تکایه که له تو ی
نه که م نهوه یه به ته نه با جیم به یته
به کزسته که مه وه، بهر توخوا جارنکی تر
مه به ره وه ئیره ئیر."

- "به لأم نهوه منالی منیشه، منیش نه مه ویت"
کچه که به سه رسو پیاویه هاواری کرد: "تو؟ منالیک
چی تویه که به ره می کانتیکی سه رخوشی و
کتوبیتیه؟!"

- "تو تن ناگهیت، من زرد شانازی نه که م و
به خیارم نه وکانه زانیم که تخم خوش نه ویت
که ه ستم کرد سکت پر، به که م جار بهروم
نه کرد، بؤ من زرد کتوپو سه رسو پیاوی بوو،
تن نه که ی چی نه لیم؟! نه منالیه که له دایک
نه بؤ من هموو شتیکی نه م جیهانه، ناخ..
نازاتم چون ه سستی خوم دهریم، نه مناله
ه سستیکی وای تیا دوست کردوم، خوشم
له خوم ناگم."

نه نیت سه بیرکی قولی کردو له چاوه کانی
پریشکیکی سهیر نه دره وشایه وه، چاوه کانی
سهرگه وینی نه که یان به پینگه نینیکی کورته وه وتی:

- "نازاتم لای من کامه یان زیاتر نه فروت لی
کراوه. پرده ده پتیه که تان، یادله رمی و سوزه
جادوبیه که تان، نه له مانیه کان."

- واده رکوت هروه ک گوئی له وته کانی کچه که
نه بو بیت وتی: "من همیشه هر بیر لای
نه که مه وه"

- "تو میشکی خوت واپامیناوه که کوپ نه بؤ؟!"

- "من نه زاتم کوپه، من نه مه ویت بیگره باوه ش.
نه مه ویت فیزی ریشتنی بگم، که گوره تریش
بوو فیزی هموو نه و شتانه ی نه که م که نه یان
زاتم، لایری سواروونی نه سسپو
نیشانه گرتنه وه ی نه که م، ماسی له چوکه کانتانا
هیه؟! لایری راوه ماسی نه که م نه به
به اختیارترین باوک له م جیهانه دا"

نه نیت سه بیرکی دل ره قانه ی کرد، و دهم چاوی
گرزو مۆن بوو، بیریک له میشکیا خه ریک بوو دوست
ده بوو، بیرکی توفینه ر، هانس زه رده خه نه یه کی
دلنایی بؤ کردو وتی:

- "له وانه یه که بؤت دهرکوت من چه ند
مناله که مانم خوش نه و، نه و کانه ی توش منت
خوش بو، من بؤت نه به مایرینکی چاک،
شوخه که م."

نه نیت هیچی نه و، به لکو هر به رفه وه سهیری
نه کرد، هانس وتی: "تو په کوشه ی خوشت نیه به منی
بلنیت."

دهم چاوی سو ره لگه راو به قایم ده سته کانی
یا به یه کداو وتی: "له وانه یه هه ندیک رقیان لیم بیته وه،
به لأم هرگیز کاریک ناکم که خوم قیزم له خوم
بیته وه، تو بوژمنیت و هر به نورمنیش نه میتیه وه،
من به تها بؤ نه وه نه زیم که سه ربه سستی فوره نسا
ببینمه وه، هر نه و رژه ش دیت، و له وانه یه نه وه
له سالی ناینده دا نه بیت، یا له ساله که ی نواتریشدا،
له وانه شه زیاتر له سی سالی پئ بجیت به لأم هر نه و
رژه دیت که سانی تر چی نه که ن بابیکه ن، به لأم من
هرگیز نابمه ناقمی نه و که سانه ی ولاته که م داگیر
نه که ن، من رقم لیت، رقم له و مناله ش که دلوتم،
به لن نیمه شهرمان دوارند، به لأم پیش نه و او بوونی
جهنگ نه بیینیت، که نیمه هر نه به زوین، نیستا بؤ
من میشکی خوم له م دا چه سپانده، هیچ میزیکیش
نیه له هر نه م نه رزی خواجه بم گوپی."

هانس بؤ چه ند ساتیک پئ دهنگ بوو، له پاشدا
و تی: "دهریاره ی منال بوون خوت پیشانی پزیشک
داوه؟ چی پاره ی تن نه چن نه یده م"

- "تو له و پروایه ی نیمه شوریه یه کانی خومان
له برده م خه لکی دا بلاویکه ی نه وه" دایکم هرچی
پتویست بکات جن به جنی نه کات"

- "به لأم نه گره رودای دیکه ی به نوادا هات؟"

- "تو بؤ پایه خ به کارو باری خوت ناده ی، چیت
به سه ر خه لکیه وه؟!"

- هانس ناخیکی هه لکیشا، و هه ستایه سه رپن، که
دهرگا که ی له وای خویه وه داخست، نه نیت
سهیری کرد له کتیکه که دورکه و تونه وه به پنگا
باریکه که دا نه ووات که نه گاته سه ر رنگا
سه رکه که به توریه یه کی رژه وه ه سستی کرد
هه ندیک له و قسانه ی هانس کردی هه سستیکی
تاییه تی تیا دا دوست کردبوو که هرگیز
له وه پیش ه سستی پئ نه کردبوو، و هاواری کرد:
"خوایه .. خوایه، میزم به ری"

هانس له وکاته دا به پنگا که دا نه پزی و سه گه که یان
که سه گتکی پر بوو، ده میک بوو له گه لیاندا نه زیا
به وهرینه وه رنگا که ی پئ گرت، چه ند مانگیک بوو
هانس نه یویست سه گه که رابینن، به لأم سه گه که
وه لای نه بوو بؤی، هرچه ند به یویستایه ده سستی بؤ
به ری، سه گه که نه وه پی و که لیه کانی دهرنه خست،
به لأم نیستا سه گه که به ره و روی رای کرد، نه ویش
به دل شکاوی و توپه یی خوی دهری به ری، هانس په ک

شەقى بەھىزى كۆتۈرگەن ئى سەرۋاندى ھەلىدە ناو
دەختە چۆككەن ۋە بەشەلەشەل ۋە پىنە ۋە راي
کرد، ئەنئەت ھاۋارى کرد:

- "دېندە، دېندە... دېندە، دېندە، مەن لاۋازىيەم
ئەۋەندەى نە مابو بەزەم پىاتا بېتەۋە".

لەدىۋارەگەى تەننىشت دەرگاگەۋە ئاۋىتەيەك
ھەلۋاسراپو، ئەنئەت سەيىزكى خۇى کرد، كە خۇى
دى زەردەخەنەيەك گرتى، بەلام زەردەخەنەكە زۆرتر
لە دەم ۋە چاۋ گىزگىزىكى شەپتانە دەچو...
ئەۋكاتە مانگى مارت بو، شارى سۆيۈنس
بەسەريازگەى ئەلەمانىۋە جەنجال بو، پىشكىنە
مەشق كىرنىكى چە بەردەۋام بو، پىوپاگەندەيەكى
زۆر لەناۋدبو، گومان لەۋەدا نەبو كە بەرە
شۈيىنكە ئەچو، تەننەت ئەفسەرە سەريازەكان
خۇشيان نەيان ئەزانى كە مەبەست لەمەچىيە،
ھەندىك لەۋ بېۋايەدا بوون كە خۇ ئامادە كىرنىكە بۇ
داگىرگىرنى ئىنگىلەتەرە، ھەندىكى دىكە ئەيان وت
رەنگە بىيان نىرن بۇ بولقان، كەچى ھەندىكى تر
لەبارەى ئۆكرانىۋە قەسەيان دەکرد.

ھانس لەۋ كاتانەدا زۆر پىكار بو نەى ئەتۈنى
بېتەۋە بۇ كىلگەكە، تادۋاي نىۋەپۇ زۆى يەك
شەمەى دواتر، زۆرلىكى تارىكو سارېبو، چلورە
ھەموۋ لايەكى گرتبو، ئاسمان لەۋە دەچو كە ئىستا
ياتاۋىكى دىكە بەفرىكى زۆر بەباۋە دەنئىزىت،
گۈندەكەش تەۋا ناخۇشۋ مات بو، كە ھانس چوۋە
زۆرەۋە، مادام پىرى ھاۋارى کرد "ئەۋە تۆى، وامان
زانى مەدوئ".

- "نەم تۈنى لەمە پىشتەر بىم، نىمە بەم زوانە
ئەمان بەن، نازانن بۇ كۆى".

- "مەنەكە ئەم بەيانىيە لەدايك بو،... كوپ بو"

- ھانس خەرىك بو لەخۇشيا دلى لەسنگىۋە

دەرىچى بەمەردوۋ قۇلى باۋەشى بەزە

پىرەكەدا كىرە ھەردوۋ رومەتەكانى ماچ کرد.

- "مەنالى زۆى يەك شەمە بى گومان بەختدار

دەبى، باشۋوشە شەمبەنيەكە ھەلپچىن، ئەنئەت

چۆنە؟!"

- "زۆر باشتەر لەۋەى چاۋەپوان ئەكرا، بەئاسانى

لەدايك بو، دوتىن شەۋەستى بەنازار کرد، و

سەعات پىنجى بەيانى ھەموۋ شىتى: كۆتايى

ھات".

پىرى پىرىش لەنزىك ئاگرەكەۋە پاپىەكەى

ئەكىشەكە پەرقىشى ھانى بۇ مەنەكە دى

بەزەردەخەنەيەكەۋە وتى: "مەنالى يەكەم
كارىگەرەكى زۆى لەسەر باۋك ھەي".

مادام پىرى وتى: "قۇى زۆرە ۋەك خۇشت قۇ
زەردە، چاۋەكانىشى ۋەك چاۋەكانى خۇت شىنە،
ھەروەك خۇت وت، لەزىانما مەنالى ۋاجوانم نەدىۋە،
ھەر لەباۋكى ئەچى".

ھانس ھاۋارى کرد: "خوایە، مەن زۆر بەختدارم،

گىتى چەند خۇشە، ئەمەۋىت ئەنئەت بىيىم"

- "مەن نازانم ئايا ئەيەۋىت بىت بىنى يان نا؟ مەن

نامەۋىت نىگەرەنى بىكەم لەبەر شىرى مەنەكە"

- "نا... نا... لەبەر مەن نىگەرەنى مەكە ئەگەر

نايەۋىت بىم بىنى، ۋازى لى بىنە، بەلام

ئەمەۋىت تەنەيەك خولەك مەنەكە بىيىم.

- "ھەل ئەدەم ئەۋەى لەتۈنەمەدەيە بىكەم، ھەل

ئەدەم مەنەكە بەنئەمە خوارەۋە بۇ ئىرە".

مادام پىرى زۆىشت، دەنگى پىيەكانى كۆى لى بو

كە بەسەر پىلىكانەكاندا سەرنەكەوت، ساتىكى كەم

تېپە نەبو كە گۆپىيان لى بو بەختىراى دابەزىو

بەپەشۇكاۋى خۇى کرد بەمەۋەقەكەدا:

"كەس لەۋى نەبو، لەزۆرەكەى خۇى نەبو،

مەنەكەش دىار نىە".

پىرى ھانس بەيەكەۋە ھاۋارىان کرد، بى ئەۋەى

بزانن چى ئەكەن، بەختىراى بەپىلىكانەكاندا

سەركەۋىن تىشكى زستانە سەختەكە دەكەۋە سەر

كەلۈپەلە كۆنەكان ۋەقەۋىلە ئاسنەكە ۋەزلاپە

ھەرزان بايىەكەى جەلەكان ۋەمىزە چەمكەجەيەكە،

زۆرەكەش تەۋا پىس ۋەتەنگ بو، ھىچ كەس

لەزۆرەكەدا نەبو،... مادام پىرى ھاۋارى کرد:

- "لەكۆىيە؟!" ۋەبەرەۋ راپاۋە تەسكەكە راي

كردە دەرگاكانى كىردەۋە بەمەموۋ ھىزى

ھاۋارى كچەكەى کرد: (ئەنئەت... ئەنئەت، ناخ

ئەمە چ شىتەكە.."

- "لەۋانەيە لەكەلەگىكەبى"

- بەختىراى بەرەۋ قاتى خوارەۋە دابەزىن ۋەبەرەۋ

كەلەگىە بەچى ھىلارەۋەكە رايان کرد، ھەر كە

دەرگاكانىان كىردەۋە، ھەۋاپەكى سارد بەرەۋ

رويان ھات، ئەۋسا دەرگاى گەنجىنەكەيان

كردەۋە، مادام پىرى وتى: "چۆنە دەرەۋە،

شىتىكى تۆقىنەر روۋى داۋە".

ھانس ئەۋەنەى نەمابو خەفەت بىكۆزى وتى:

"چۆن تۈنۈپتەن دەرىچى؟!"

- "بِن نه قله له ده رگاگه ی پشته وه.."

سه رچاوه:

W. Somerset Maugham: "Collected short stories"

Vol: one - pan book - 1975 . london

"The unconquered" . PP 307- 334

پیرئ به ره و ده رگاگه چوو ته ماشایه کی کردو وتی:
"راسته ده رگاگه کرلوه ته وه" مادام پیرئ هاواری کرد
"خوايه نه مه چ شیتیه که، نه چوونه ده ره وه به نه ی
کوژی".

هانس وتی: "پتویسته بژی بگه پتین" به خیرایی
به ره و موبه قه که و ده رگاگه ی پشته وه چوون، نه و
ریگا به ی که هه میشه لیتوه ی نه هاته ژوره وه،
نه وانیش دوی که وتن، هانس وتی: "به ره و کوئی
بچین" ژنه پیره که به خیرایی وه لایم دایه وه: "به ره و
روپاره که".

هانس له جینگای خوی وه ستا، هه ره وک بویت به
به رد، و زږر نه ترساو ته ماشای ژنه پیره که ی نه کرد
که رهنگی په ریبوو.

مادام پیرئ قیژاندی: "من نه ترسم. من نه ترسم"
هانس ده رگاگه ی خسته سه ر پشت، له وکانه دا
نه نیت هاته ژوره وه، هیچی له به را نه بوو کراسه که ی
شهوی نه بیت، ریښکی تهنگی نه لولونی په هه بیشی
دابوو به سه ریا، که گولی شینی زهق زهقی تیا بوو،
هه موو گیانی ته پ بوو قژیشتی که پږ بو بو وه وه
به شتیکی نوو ساوو به سه ریه وه به م لاولایدا هاتبووه
خواره وه، وه که نه گریجه ی بلاو بلاو، رهنگی سپی بوو
بوو، وه که مریوی لسی هاتبوو، مادام پیرئ به ره و
روی چوو و باوه شی پیا کرد وتی: "له کوئی بوویت؟
کچه کلژله که م هه موو گیانت نه ره، تیک چووی؟!"
نه نیت پالیتیکی پیوه ناو سه بریتیکی هانسی کردو

وتی:

- "تو له کاتی خویدا هاتی"

- مادام پیرئ هاواری کرد: "کوا مناله که"

- "نه بوايه هه نه مه م بگردایه، ترسام نه گهر
که میکی تر بیه تلمه وه نیت دلم نه به ت".

- "نه نیت چیت کردوه؟"

- "نه و کاره م کردوه که نه بوايه بم گردایه، بر دم
بق روپاره که و له ژیر ناوه که دا گرم نامرد.."

هانس هاواریکو قیژه یه کی زږر به رزی کرد
هاواریتیکی وا وه که گیانداریک که بریندار نه کرتت بق
مردن، به هه ریدو ده سستی ده موو چاوی خوی داپوشی و
نه یینالاند، وه که سه رخوشیک فری درایسته ده ره وه،
به تل له ده رگاگه چوو ده ره وه نه نیتیش خوی دا
به سه ر کورسیه که دا ناوچه وانی خسته سه زهر ریدو
ده سستی، ده سستی کرد به گریانیتیکی زږر به کول:

گفتوگو

گفتوگو لکھل (کارل پوپر) دا

گفتوگو له گهل کارل پوپهردا

• و: نازاد به رزنجی

له منځو لهو چاپېنکوتنه دا که کارل پوپهردا سالانی تمه نښدا له نجامی داوڼ. له گفتوگوزیه که په کیکه له تاییه تیرین گفتوگوزکان: که تر ناسراوه.

له گفتوگوزیه: هونرمه منځو رڼه مگرې په ناوېانگی له مانایای، خانم هرلینده کولبل (He rlinde koelbl) له گهل پوپهردا سازې دلوو له کتیبیکدا بلارېووه که جگ لهوې کومېنیک گفتوگوزی کورتی له گهل چمده که سینتی په کی زانستی و کومه لایمتی و رښنیرې و هونریس پوپهردا رڼه ی سرنه راکښی لهو که سینتیانه ی له خوگرتووه. له مانه که زریه یان جوړه لکمن یان په منجه جوړه لکمن، له قوناغیکی دیارېکرودا چاره نوو سینکی هاوېشیان هه بووه، هریه که یان په رجو داسایانه توانیو په تی له سالانی ترسناکی سره دمی دمه سالانی شوو می نازیزمدا ژمانی خو ی قوتار بکات، سالانی که تیایدا ترس بالی به سر به شیکې گهرمو فراوانی لهو روپادا کښابوو، هه رووه کارمساتی گهری جمنکی جیهانی نوو دمو کوشتنی په کومېلی جوړه لکمن موری شوو په یی په ناوچو وانی ((مو قایه تی شارسناتی)) موه نابوو.

کارېکری له قوناغه له سر پریوچوونی پوپهردا، هه رووه بیینی له نجامی لهو سیاسته ترسناکانی که به ناوې مارکسیزمه له به شیکې تری لهو روپادا پیاده دکران، زمینیان بونو سینی په کیک له به ناوېانگرتین کتیبیکانی لهو خوش کرد، واته کتیبی ((کوملگای کرانو نو مانه کانی)).

له امریکایی ښودارد بله یی Edward Belamy (۱۸۵۰ - ۱۸۹۸) بیت که رومانیک خه بالی په ناوې ((تېروانیښک له سالی ۲۰۰۰ به بقی سالی ۱۸۸۷))، له قله لدانی له کتیب به کتیبیک ((سیاسی)) وه که نه وای کتیبی ((به دوری جیهاندا له هشتا رژندا)) ی نوو ساری فاده ناسی ((ژول فیرن)) یش به سیاسی له قله م به دین. به لام نه وای وای له من کرد هه وادری مه سه له سیاسیگان. جمنکی جیهانی په کدم سو له سالی ۱۹۱۴ دا. له ندامانی خزانکه که مان هه موو ناشتخولزبونو نه و به لای منهو شتیکې ناشکرا سو که جمنک، به تاییه تیش له چاخی نیمه دا، به ناچارې بی په زیانته نامو ییانه ده بی. هریو په لای من لهو لایه نگرېو پښتولزیه ی که لهو دمه دا له جمنک دکران، ژور چووتو ترسناک بوو. من له سره تالکانی سالی ۱۹۱۹ بووم په کومېنیکست. چونکه کومېنیکست رووسکان له ((بریسک لیوتوسک))^(۱) له گهل هاوېه یانه کاندان ریکوتنه نامه ی ناشتیان مژکرد. ښدی چوڼ لوی ده هغه بووم به ننتی مارکسیست، له م له ژانامه که مده باس کرېوه^(۲)

* جمنابی پرفیسور پوپهردا، دملن فیو رژنامه ناخوښه و، سیری تلغریزون تاکو و گوی له راپویش ناگرن. هوی لهو په که هرتان به سیاست نه و، یان لهو پریویدن کوا باشته خوتان له مصله سیاسیکانی رژ نورې پریزگر؟ - من نه نا کاتیک و تارې رژنامه کان ده خو ښه و که په کیک له هاوکاره کان یان هاوړنکان خو ښیښتیه ووه برانی که خو ښه و

* جمنابی پرفیسور پوپهردا، فیو له قوناغی خو ښه و، ورتان له قوتا یخانه ی ناما دمی ښا و پریارتان دا به یی ماموستار به یشت به ستر به خوتان زانست بخوښ بوی؟

- که شو هوی قوتا یخانه ده بووه مایه ی بیزلری بوم. من هرگیز له ژانامه هه سم به بیزلری نه کرېوه، نه نا له قوتا یخانه نه بی. به کورتی قوتا یخانه بوم چا پرکرو بیزلریو تاراده ی که نازار به خش بوو. ښگونان نه مش تاقه هق نه بوو بوی ورمیانی من له ناما دمی؛ نا کویکی فر له منځو منو ماموستاو قوتا یه کاندان هه بوو که په یو دندیان به مه سه له ی ناشتخولزیه و لای من هه بوو. له مای که باسی ده که له سالی ۱۹۱۸ دا بوو، واته ریک لوی جمنکی جیهانی په کدم. به لام له زیاتر هرتان که باسی له م مه سه له به کدم.

* فیو دواتر ده سالان بوون که یو یکه مچار کتیبیکان دهریاره ی مه سه له سیاسیگان خو ښه ووه بوون به وادری مارکسیزم، به لام له مصله سالاندا بوونه له مکی مارکسیست. چ شتیک بووه هوی لهو ی که هر له سره مای لاوتیتانوهو له یی گایمکی وا رخنه یانه و ده ست بدنه مه سه له سیاسیگان؟

- نازانم ښه و لهو ژانیری ی خوتان له کو یو هه ناوه سه باره ی به وای کرایه من له وواتر ده سالاندا کتیبیککی و هه م دهریاره ی مه سه له سیاسیگان خو ښه و نه و؟ من خوم له م بی ناگام. له وانی به مه سه ستان کتیبه سه یو سه مه ره که نوو ساری

بۇ مەنەش پېتۇيىست. ھەريۇيە مەن لەمەيچ رۇژنامە بەگدا بەشدارىم نەكروۋە، تەنھا چەند گۇلارنىكى زانستى - پىسپۇرىم بۇدۇ. تەلەفۇنىيىش نىيە لوانىيە لەمەيچ رۇژنامە بەگدا بەشدارىم گۇيۇ لەرەيچ بىگرم. دەزانىت بۇ؟ لەبەرئەۋەي بەمچۇرە ھەم كاتىكى رۇڭم بۇ دەگەرتتەۋە، ھەم تارادەيەكى رۇڭ خۇم لەدەردەسەرىي ئاشارامى دەپسارۇم. ئەمەش پەيۋەندىي بەنۇرە پەرتىي لە((مەسەلە سىياسەت كاتىكى رۇڭ)) ھە نىيە، چۈنكى مەن ھەرتىي بەشدارىم لەم چۇرە مەسەلەتە نەكروۋە. مەن لەرەيى ھەرتىي كەنەۋە دەزانم چى رۇدەدەت چى رۇنات.

* ئىۋە سەمۇخىتە ۋەتەنە ئەيۋ تەلۋى ئاپىدا سىياسەت كاتىدا، لەوانىيە لەمەيچ لالى بىمچۇرى بۇ مۇقايەتى لۇمەت لەمەيچىيان خەتەرناكتى يىت. نىيەكى نىۋىستە لەمەيچىر لەمەتەن ۋەتەن. ئاپا ئىستاش ھەل لەمەل لەرەيى خۇتەن؟

- بەلى، دىارە كەتائىستاش ھەل لەمەل لەرەيەم. بىگۇمان دەپتە دەكرى بۇ زىيان گۇرەلانى باشى كەسان ھەلەپتە بەلام نەك بۇ ((بەختەرىي مۇقايەتى)). مەن ئەۋگەن ئەۋەش ۋەتەن كە ھەلەۋ كۇشى بۇ دىلەزەننى بەمەت لەمەل زەۋى ھەمەشە رىي بەرەدە نۇزەخ خۇشكروۋە. ئەۋ كەسانەي ۋەدەزەن دەۋەتەن مۇقايەتى بەختەۋەر بىگ، كەسانىكى خەتەرناكت.

* بۇچى ئىۋە لەم باۋەدەن كەمچۇرە كەسانە خەتەرناكت؟ لەمەيچە خۇي لەمخۇيدا لۇمەيچى بىمچۇرى ھەيچە خەن بىرئانىكى باشتەۋە دەيىن.

- بەلام خەۋى لۇمەتەننى بەمەش لەمەل زەۋى خەۋىنىكى خەتەرناكت. چۈنكى ئەمە بەۋە دەشكەتتەۋە كەۋ كەسانە باش ماۋەيەك دەگەن ئەۋ قەتەتەي كەمالى خۇيانەۋ رەۋايە بۇيان كۆمەلەك خەلگى بىگۇن تاختەلگىكى دى بەختەۋەر بىگەن. ئامانچى كەۋرە پاكەنە بۇ بەكارمەنەننى ھەمەۋ چۇرە ۋەسەلەك خۇش دەكات.

* لەم بىرەيەن كەمەل خەۋە بىمچارى رى بۇ نۇزەخ خۇش دەكات؟

- ئەۋ خەۋە ئەگەر يىتەش، لىسانەۋە ھەمەۋان گەيى دەگەن. ئەم لۇنپايەي ئىمە بەبەرلۇر لەگەل ئەۋە تائىستە ھەبۇۋە، لۇنپايەكى باشە، بەمەشنى سەر زەۋىيە. بەلام كەس لۇن بەم راستىيەدا نائىتە ھەمەۋ سىكالا دەگەن، راستىيەكى ئەۋەيە كەنۇنەۋەلنى ئاينۇ رۇشنىرە دەسەلەۋەزەمەن بەردەۋام خەك فرىۋ دەدەن. مەبەستەم رۇژنامە گەۋ ھەيەكەلنى تىرى رەگەيەننە كەبەردەۋام ئەۋە ۋەپات دەكەنەۋە كەنۇنەۋە لەچ لۇنپايەكى خۇپىدا دەزىن، ئەۋە رۇڭ راستە كەنۇنەۋە كەمان لەبەردە ھەپەشەلەي، بەلام چارەسەرەكى ھەلەۋ زەن نىيە.

* لەم بىرەيەن كەمەلەن ئىستەۋە نەبىي لۇنۇرە (ۋىيەكەمەيە) ھەيى تازانست بىر لەچارەسەرەك بىگەنەۋە؟

- بەلى... ئازىر، بەلام نەك ھەلەۋ ھۇيا.

ئىۋە ھەمەشە يەككە بۇۋن لەمەيچىيانى ئاپىدۇلۇزىۋا بەرامبەر بىمەمانچە كەۋرەكەننىش بەيىن بۇۋن. ئاپا ئەقلىيەتلىش لەرەيى ئەم ئامانچە كەۋرەلەن نىيە؟ ئاپا تائىستە بەتۋى ئەقلىۋە كەرى بەم تىرەكەن ئەنجام نەۋرەۋە ئەگەر لەمەمان پىرەبۇۋى يىت، ئاپا تائىستە بەلگەيەك نۇ بىمەلەننىت؟

- بەلى، مەن لەمەيچىيانى ئاپىدۇلۇزىۋا كەن، بەلام بىرەنەكەم بۇ تەنھا سائىكىش بەرامبەر بەئامانچە كەۋرەكەن بەيىن بۇۋىم. مەن بەرامبەر بەئامانچە كەۋرەكەن بەيىن نەۋرەۋە، بەلگە بەرامبەر بەرەگەيەنەۋەلنى مۇدەۋەلانى ئەۋ ئامانچە كەۋرەلەن بەيىن بۇۋىم؛ بەرامبەر بەكەسانىكى ۋەكە ((ئىستە)) ۋە ((ئىگە)) ئامانچە رايانى تىرەۋ ناسىۋەتلىستە پۇست ((كەنە)) يەكەن. لەرەستىدا ئەۋ تالۋانەي كە ((ۋىسپىز)) بەۋاۋى ئەقلىۋە ئەنجامى لۇن گەل تىرەكەن لۇنۇۋىۋى. بەلام مەن لەبەرەتە بەرەستى نازانم ئەمانە بە ((بەلگەيەك نۇ بىمەلەننىت)) لەقەلەم بەدەي.

* ئىۋە راتان ۋايە كە ((مەۋەۋە چۇرە سەرچاۋەيەكى مەۋەۋە ھەيە، بەلام سەرچاۋەيە مەمانە پىكروۋ بالانست بۇۋى نىيە)) ئاپا بەلەي ئىۋەۋە نەسەلەۋ تۇتاتى مۇيىش نىيە نەۋە؟

- مەن پىيەم باشتە بەلگە كە ((سەرچاۋەكە مەۋەۋە چۇرەۋچۇن، بەلام ھىچبەن لەۋى تىرەن بالادەستتەۋ بەتۇلەن نىيە)).

تەنەت لەمەتەننىكىدا تۇلپايەكى ۋانپىننەۋە. ئىمە ھەمەۋ مۇۋەنە مۇۋەش بى ئەل نىيە، ئەۋەتەن كەلەم لۇپىدا لەتۇرەكەننى ((كۆرت گۇل)) (۲) دا كۆمەلەك ھەل، گەۋچى بىرپايەخىش بى، نۇزۇۋەتەۋ.

* تۇمەس مان سەمۇخىتە ۋەتەنە، ھەنەر دەۋەۋەي بىگۇرە بۇ مەۋەۋە. ئەۋەتەن مەن ئامانچە ئىۋە لەم نەسەلەي لۇپىدا بۇ يەكەمچار ھەندى رۇۋىچۇرەتەن سەمەت ھەنەر خۇشۇتەۋ. ئاپا ئىۋە ھەي پەيۋەندىيەك ئەۋنۇن ھەنەر مەۋەۋە دەيىننەۋە؟

- نازانم ئاپا دەكرى بەشۋەيەكى كەشنى ئەمە بىگۇرە؟ بەلام ئەگەر پەيۋەندىيەكەش ھەيىت، بەۋەۋەيە كە لەمەسە زانستەكەنە شەتەك ھەيە ئەشۋەيەتە سەرلەپەنە ھەنەرەكەننى

مه‌خرفه و ژولی هیه به به‌لی... به مجوره، نه که به‌پنجه‌وانه‌وه.
(گوته)) سروشتناس بوو، به لام ((شیللر)) فیله‌سوروف بوو.

ه‌روه‌وکی پیتشریش وتوبه من مه‌یلم به‌لای تو‌ماس مان دا نریه، نه به‌لای کسی خوی خه‌ریکوو بلیم نه به‌لای نووسینه لاوزده‌کانیشیدا. خویته‌ری کاره‌کانی شو به‌ردو‌ولم له‌نووسینه‌کانی دا ده‌نگی ((گه‌ره‌ترین شاعری فیشتا زینسور)) ده‌بیستیت.

* تایا فیله‌سوروفان به‌پر‌سیاری له‌خلاقو و سیاسی به‌روا فلسفه‌لی‌کانیان و ه‌روه‌ما کار‌یگر‌یه شیاوو له‌عجابه کره‌بییم‌کانیشیان له‌استو‌دایه؟
- به‌لی، بیگومان.

بیرو‌یو‌چونه فلسفه‌لی‌کانی ئیوه به‌کوم‌لئه پرم‌سیبی له‌خلاقو دیار‌یگرو‌وه پابه‌نده؛ شتیکی و‌کو ((له‌خلاقو لیک‌والینه‌وه‌ی زانستی)). تایا هم پرم‌سیپانه ژانیشناسی گرتو‌نه‌وه؟
مه‌بستم ده‌ویه تایا یکه‌یه ل‌سینان بۆ‌چو‌ن‌کاتان و کم‌یستی خوتاندا هیه؟

- به‌لی، نه‌وه شتیکی به‌لگه‌نه‌وسته. به‌لام نه‌وه‌ی پی‌ری ده‌لین ((له‌لس‌فه‌ی من)) پتر کوم‌لئه نایدی‌ای له‌خلاقو له‌خۆده‌گری نه‌که ناکاری حه‌قیقه‌ت‌خو‌لای، که‌بیگومان نه‌وه‌ی دو‌مه‌یان له‌جری خۆیدا گرن‌یگی زکری هیه.

له‌خرفی فلسفه‌ی ل‌طمانیدا فلسفه‌ پی‌رو‌می‌یه‌کی لاوزی به‌و کسه‌وه هیه که‌خو‌ن‌ن‌ریتی و لای‌نگیری ل‌مه‌کات. سه‌بارت به‌م‌یوش وادینه به‌ر‌چاو که‌نه‌ما فلسفه‌لی‌کاتان شتیکی جیا‌ییت له‌م‌خوتان؛ شتیله‌ که‌ل‌ئوه جیا‌یو‌ن‌ه‌وه سهر به‌خو‌یانه ری‌ی خوی ده‌گریته به‌ر. له‌م رو‌وشوه به‌لات‌نه‌وه گرن‌یگ نریه که‌مه‌ریاره‌ی خوتان قسه‌بکهن. تایا بۆ‌چو‌نه‌ک‌م له‌م بار‌می‌وه راسته؟

- له‌راستیدا من نایدی - یان باشترا وابه بلیم کار- له‌کسه‌که خۆیه‌وه به‌نزیک ده‌زانم، به‌تایبه‌تیش نه‌گر نه‌و کاره، کار‌یگی هونه‌ری بیت. به‌لام به‌به‌وای من نه‌و کسه‌ی کاره‌کی خوی به‌لاوه گرن‌یگ، کار‌یگر‌یه عه‌بیبه‌کانی کاره‌کی له‌کسه‌ی خوی پی‌گرن‌یگه‌وه.

* ئیوه به‌ما‌وه‌یه‌کی زکری به‌ر له‌ئیتساو له‌شو‌ی‌ن‌نگدا نه‌م گوته‌یه‌ی ((کانت)) تان وتو‌نه‌وه: (بو‌شت هه‌ن که‌به‌ردو‌ام ده‌بته‌ مایه‌ی تا‌ه‌ری‌ن و پی‌زی من: ئاسمانی پر نه‌ستیره‌ی ژور سه‌روو یاسای نه‌خلاقو ناوناخم)). به‌لام لواتر زانیوتانه که‌نه‌م گوته‌یه‌ی کانت زکریار لای که‌سانیک راه‌ی هه‌لی بۆ‌کروه.

- نه‌وه‌ی ده‌یوه مایه‌ی خراب حال‌ی‌بو‌ن- له‌کاتیکا هه‌ر‌که‌سیک سه‌ره‌تای (شه‌جامی) دو‌وم ره‌خنه‌ی کانت(؟) خوی‌ن‌د‌ی‌ت‌یه‌وه لای‌ه‌نگیری له‌وه ده‌کات- نه‌ویه که‌نه‌و که‌سانه نه‌یان‌زانیوه که‌مه‌بستی کانت له- ((ئاسمانی پر نه‌ستیره)) تی‌وره‌کی ((نیوتن)) نه‌که کوم‌لئه تا‌ما‌زه‌ی هه‌ستی؛ یان و‌کو کانت خوی ده‌ل‌یت ((جو‌ش و خروش هه‌سته‌کان)). له‌روانگی ((کانت)) ده‌وه ئاسمان سیم‌بولی ریک‌وی‌ت‌یک‌سی جیهانه. بۆ‌سه له‌مان‌دی نه‌مه نه‌وه‌نده به‌سه که‌به‌جینه‌وه سه‌ر راوی‌و‌چو‌نه‌کانی نیوتن- نه‌و تا‌ما‌زه‌یه‌ی کانت بۆ‌ نیوتنه. له‌راستیدا مه‌بستی کانت ((یاسای گرانی‌ش نیوتن)) ده‌کانت- نه‌م یاسایه به‌ه‌لوتا ده‌ده‌ن‌یت له‌گه‌ل نه‌وه‌دا که‌خوی پی‌ری ده‌ل‌یت (یاسای نه‌خلاقو).

- په‌ل‌وی‌زه‌کان:
1. Brest - Litovsk، مه‌بستم له‌ری‌که‌ت‌نامه‌ی ئاشف‌ری ((برست لیتو‌وسک)) ده‌کله‌سه‌ردمی ل‌ی‌ن‌ن دو له‌سری شادوی ۱۹۱۸ز دا، ل‌سینان رو‌وه‌و هاو‌یه‌مه‌ل‌اتی جنگی جهانی په‌که‌سا موزکرا.
 2. واک کتیبی ((بته‌سای ژانی ل‌ی‌گری من)) کارل پل‌ی‌هر.
 3. Kurt Jodel (۱۹۰۶ - ۱۹۷۸) ل‌وژیک‌سروو مانه‌ب‌یک‌ت‌ک‌سی به‌مان‌وانگی ن‌س‌ل‌ری.

4. واک کتیبی ((ره‌خنه له‌م‌ط‌لی کره‌می)) نه‌م‌ل‌ویل کانت.
 5. Alfred Tarski (۱۹۰۱ - ۱۹۸۲) ل‌وژیک‌ت‌ک‌سی شه‌ری‌ک‌ی به‌رم‌جه‌له‌ک پۆله‌ندی که‌له‌ری کتیبی به‌مان‌وانگه‌که‌پ‌سه‌وه ((مان‌ناسی)) کاری کره‌ده سه‌ر به‌رو‌ی‌چو‌نه‌گ‌تی کارل پل‌ی‌هر.
 6. کارل پل‌ی‌هر له‌م‌خرف‌ی‌کی جو‌له‌که‌ها هاتت دنی‌ل‌وه، به‌لام لواتر به‌وو به‌پ‌ه‌رو‌ی‌گ‌ری‌کی شایینی پ‌ل‌و‌شت‌ی‌ م‌س‌می.
- * له‌نگ‌ل‌اری ((ب‌خارا)) و‌هه‌ کره‌وه به‌کوردی، ژماره (۱) م‌نگ‌ی ۱۹۸۸/۱۰

ئاپلى ژمارە رۇمانى نوۋى فەرەنسايى

رۇمانى نوۋى بۆلۈ

رۇمانى نوۋى فەرەنسايى
كەسىپتى لەرۇمانى نوۋى فەرەنسايى دا

ئاتالى ساروت

ئالان رۇب گرى

ميشيل بۆتور

كلود سيمون

فایلی رۆمانی نوێ بۆ؟

رښماني نوښت زارواړه په که ټو نهو شپوه نه ده بيه تازه ده ي رښمان که سالي ۱۹۲۹ به کښي هه لچونه کان (تروپيم) ي (ناتالي ساروت) له پارس د ستي پي کړوو. به رښماني (پاکژکه ره کان) ي نالان رښ گرځي ناوړانگي دروچوو، نه م جوړه رښمانه - ب پيچ وانه ي رښماني کلاسيکي ي وه - هيچ بايه خيک به وړه که زه سونه ترو باوانه خادات که رښماني پيش خويان به بڼه ماين ده زاني، وه که که سايه ترو ويڼه گرځني واقع و روداوه هره باوه کان. له رښماني نوښدا که سايه تي (شه خسيه) هه نديک جار ده بيته وشه يک يان پينيک يان راناويک، ميژوو له رښماني نوښدا يان نيه يان به که ميک گوزانه دوياړه ده بيته وه. ټو نمونه له رښماني (پله) ي ((ميشيل بوټور)) دا سټ که سي بي هووه له گيژانه وه ي سه عاتيکي وانه ي ميژووان. نووسه راني رښماني نوښت باب ته هاوړه شيان هه ي، وه که گشتو گه پازو سووسه کړنو هه لاتني پولي سي، به لام له هه نديک شتي تر دا جياوړن. ټو نمونه ((بوټور)) به قول ي له روان شناسي ده پوانيت، که چي رښ گرځي ويڼه ي شت ده گرځي. ((کلود سيمون)) وه سفي ده کات جيگا و ديار ده کان وه خويان باس ده کات، ټو ده توانين بلين رښماني نوښت زيات له ديار ده شناسيه وه نزیکه.

رقمانی نئی قوتابخانہ کی نئی دہلی، بنوئے وہی کی بنی برنامہ و تا نڈازہ کی دیارہ کی کوتو پر
جو کہ چہ ند نووسہ ریکی بہ یہ کتر گہ یاند، دوی بلایونہ و ہی بہ رمہ کانیاں ہستیشان کرد شہیہ
نووسینیاں لہ یکدی دہ چیتو ہیچ پہرہ ویک لہ روگہ زہ عادتہ کانی بہ رمہ می پیش خویان ناکہ نو گیانی
نئی خوازیان لہ گہ شانہ وہ دایہ.

سالی ۱۹۵۶ ناتالی ساروت (سهردهمی به دگومانی) چاپ کرد، تالان رۆب گری سالی ۱۹۶۲ (بۆ رۆمانی نوێ) ی بلۆ کردوه، سالی ۱۹۶۲ میشیل بوتود (په یامینگ ده یاره ی رۆمانی نوێ). (ژان ریکاردو) به نووسینی (مه سه له ی رۆمانی نوێ) سالی ۱۹۶۷ و (بۆ تیقری رۆمانی نوێ) سالی ۱۹۷۱ و به چهند بامسیکی تری درهنگ تر له وان به یوه ندی بیوه کردن.

رؤمان نووسانی نوښي فېره‌نسا پانگ‌شهي شوه ناكه‌ن كه نوښي هينره‌زيكي موته‌قزو ته‌واوي په‌يوه‌نديان به رابردوي رؤمانوه برابره، به تايبه‌ت شوان خويان به قهرزاري مارسيل بروستو جيتس جويس ده‌زافن. ساروت كافكاو دؤستويفسكي ديتنه‌وه يادي خوينه‌رو رؤب گري له كتيبې (په‌رچ دانوه‌ي ناوينه) دا ستايش له (نامق) شه‌لبركامو (هينلنچ) ي سارته‌ر ده‌كات.

ره‌خه‌گران نه‌وسا به‌دوای ناوێکدا ده‌گه‌پان له‌و جوړه رۆمانه‌ی بنێن (ناوی دژو رۆمان) و (قوتابخانه مینویی) چونکه رۆمانه‌کان له‌ بنکه‌ی بلاوکردنه‌وه‌ی مینویی‌یه‌وه‌ بلاوده‌کرانه‌وه‌ - و (رۆمانی نوێ) له‌و ناوانه‌ بوون که بۆ نه‌و مه‌به‌سته ده‌ست نیشان کران. لای گه‌لیک له‌و ره‌خه‌گرانه رۆمانی نوێ بێزار که‌وه‌و گه‌وره‌یی مرۆفی تیا فرامۆش کراوه‌.

نیستا - وه‌ک خودی نووسه‌رانی رۆمانی نوێ ده‌لێن - نه‌و جوړه رۆمانه‌ بۆته به‌شێک له‌ میژووی نه‌ده‌بی فره‌نساو دیارده‌یه‌کی له‌به‌رچاو گه‌راوه‌ بۆ کاتو شوێنی خۆی، به‌لام نیستا هیچ شوێنه‌وارێکی وا له‌ دوای خۆی به‌جێ نه‌هێشتووه‌ که‌ په‌یره‌وی لێ بکړیت، ته‌نانه‌ت خودی نووسه‌ره هه‌ره دیاره‌کانی وازیان له‌و شیوه‌یه هێناوه‌. نه‌وه‌ی ماوه‌ته‌وه‌ وه‌ک (ساروت) ده‌لێت ته‌نیا نووسه‌ره‌کانیه‌تی. ته‌نانه‌ت هه‌ندیکیان گه‌پاونه‌ته‌وه‌ سه‌ر نووسینی چمکی کلاسیک. بۆ نمونه ناتالی ساروت له‌ دوای سالی ۱۹۷۰ وه‌ چیرۆکه‌ ژبانی خۆی له‌ کتێبی (ده‌ورانی مندالی)دا نووسی. ئالان رۆب گری ده‌ستی‌دایه‌ نووسینه‌وه‌ی یادداشت. نه‌وسا رۆب گری بیه‌وی وابوو که‌ رۆمانی نوێ رۆمانی زمان حاله‌ که‌چی پاشان له‌ رۆمانی (جنه‌کان) دا باس له‌ رابردوو ده‌کات.

نهم فایله‌ی گوشاری (سه‌رده‌م) له‌سه‌ر رۆمانی نوێ ره‌نگه‌ ته‌نیا پێناسه‌یه‌ک بێت بۆ نه‌و بزوتنه‌وه نه‌ده‌بیه‌ی که‌ نزیکه‌ی (۲۰) سالی‌ک شوێنی مشتو‌م‌پو ته‌قاندنه‌وه‌یه‌کی کوتو‌په‌ری ناوه‌دانی نه‌ده‌بی دژو فره‌نسا بووی‌ت، هه‌روه‌ها ناساندنی نه‌و نووسه‌ره دیارانه‌ بێت که‌ به‌ هه‌مان توندو‌نیژی و یاخی گه‌ریه‌تی له‌دابو‌نهریتی کۆنی رۆمان چ به‌ نووسینی ده‌قی نه‌ده‌بی یان هه‌ولدان بۆ تیوریزه‌ کردنی دیارده‌که‌ بونه دره‌وشاوه‌ ترین ناوی بزوتنه‌وه‌که‌. بێگومان کتێبخانه‌ی کوردی به‌گشتی نه‌ده‌بو‌گلتوری ئێمه‌ که‌مه‌تر به‌ر گزنگی نه‌و خۆزانه‌ که‌وتوو‌وه‌، مه‌گه‌ر به‌ ده‌گه‌من ئاو‌پ له‌و بابه‌تانه‌ درایته‌وه‌، چ قوتابخانه‌ نه‌ده‌بی و فیکریه‌کانی دنیاو چ نه‌م جوړه بزوتنه‌وانه‌. دیاره‌ ته‌نیا نه‌م چه‌ند وتاره ناتوانیت بپێته‌ چوارچێوه‌ی فره‌گیری نه‌و بابته‌ نه‌ده‌بیه‌. به‌ تایه‌ت که‌ وتاره‌کان له‌سه‌رچاوه‌ ره‌سه‌نه‌کانی خۆیانه‌وه‌ که‌ زمانی فره‌نسیه‌ وه‌رنه‌گیران و ره‌نگه‌ هه‌ندیکیان به‌پێگای دوو زمانی تروه‌و گه‌یشتبهنه‌ ئێمه‌. به‌لام نه‌مه هه‌نگاوێکه‌و هیوامان ئۆد به‌هاوکاری نه‌و نووسه‌رانه‌ی که‌ له‌زمانه‌ زیندوو‌ه‌کان ده‌زانن تاجاریکی تر ئاو‌پ له‌م بابته‌ بده‌ینه‌وه‌.

● سه‌رده‌م

رۆمانى نوئى

■ ريمون ژان

● و: م. خاليد

كىتېبى نامۇسەيرى بلالونە كىردايەتەو كە بلالوكە رەوەكانى خۇيان لە چاپ كىرەنپان نەئەدا، رەنگە ھەرگىز "رۆمانى نوئى" لىرۇست نەبوایە. رەنگە ئەم ناره ئەو بۆچۈنەمان لىرۇست بىكا كە دەستى گروپى يان بىزائىتكو قوتابغانەيك لەكاردايە. بەلام بۆچۈنى وا ھەلەيە، چونكە بەرھەمى نوسەرانى رۆمانى نوئى ھىچپان لەيك ناچن، بەلام زنجىرەيىك ھەلومەرجى مېژوۋىرو كۆمەلەيتو ئابوۋى چەسپاندىنى ئەم بۆچۈنەيان بەھىزكردوۋە.

(لوسپەن گولدمەن LUCIEN Goldman) - (۱۹۷۰ -

۱۹۱۲) لەكاتى لىكەنەوۋى ئەم ھەلومەرجانەدا، ئەم گومانەى لىرۇست بېوۋ كە ئەم شېۋە تازەى چىرۇك لە ئەدەبىياتدا لە سەردەمىكدا پەيدا بوۋە كە گۇرپانكارىيەكانى كۆمەلگا، سەرھەلەنى دياردە نوپكانو قابىلى گۇران بوۋى رۇل لە ىۋاى رۇزى خەك لە سىستەمىكى بەكارمەن (مەسرەفەدا) ئەبوۋە ھۇى ئەوۋى كە شەكەكان بايەخو گىرگى زياتىريان پېتىرى لە مۇرۇف (گەرانەوۋە بۇ شەك چەشەنەيتى Reification كە لوكاچ باسېكرىوۋە) گولدمەن بەم رۋانگە تازەوۋە، ھەۋالى سەرھەلەنى رىئالېزىمىكى نوئى داۋەكە تېيىدا "شەك" سەرتى ئەيى. لە راستىدا والىيارە ئەو لە ھەرامۇشى كىردوۋە كە مەسلەى "رۆمانى نوئى" رەنگە لە پەلەيەكەمدا مەسلەيىكى دەلالەتى (Signifiant) بىتو

سىفەتى نوئى، لەناخى خۇيدا نەلە سىفەتتىكى تىر باشتەو نەخراپتر، بەلكو خۇى لەخۇيدا دەلالەت لە ھىچ ناكاولەمىژە ئەزانىن كە ئەم سىفەتە لە ئەدەبىياتى ئىمەدا بە ھەموو ئەو بەرھەمە گەورەنى پېشسور وئراۋە كە پېشاندەرى ئەم گۇرپانكارىيە بەردەوامو پېتوۋىستەى فۇرم بوۋى. ئەو گۇرپانكارىيە كە بەيى ئەو، ھونەرى چىرۇك نوۋسىنو بەگشتى ھونەر ناتوانى بەرەو پېش بېراۋ بۇى. (بەرھەمەكانى ئېستىئانداش بە ئەندازەى بەرھەمەكانى پېۋىست "نوئى" بوۋى). بەلام ئەگەر ئەم سىفەتە لەسەرەئەى پەنجاكاندا تەنھا بۇ دەستىشانكرىنى جۇرىكى تاپىت لە رۆمان بەكار بىراۋە، كە لە فۇرمىكى پېچەوانەوۋى نەرىتى باۋ دابوۋى، بېگومان ئەيى ھۇى تاپىت بوۋى، كە تەنھا لەسايەى رەگەزى بەرھەمەچەن رەگەزىكى تردا ئەتولەين بەو ھۇيانە پەى بەرىن.

۱- جۋار چىۋەى تىۋىرىۋ باۋەرى

نابىن لە ھەندى دراۋە ((Data)) ى كەم بايەخ غافل بېن. ئەگەر بلالوكە رەوۋەيتىكى گەنج بەناۋى "ژېرۇم لىندون Jerome Lindon" بەرپرسىيارەتى بىنگەى بلالوكىرەنەوۋەى (مىنۇيت MINUIT) (نېۋەشەى) ى نەگرتايەتە ئەستۇ ھاۋكات لەگەل چالاكى سىياسى بىن پەروايانە، زنجىرەيىك

نەگەر شوقىڭىڭىز روويادە، لە پەلەي يەكەمدا ئەدەبىيەت دەسكەوتى ئاڭلىي بەرەبىت لە نوسەرەنە لە رۆلى قورمە كەلامەكانو شۆرە راگە ياندەنەكان، كە ھىزى "ئافراندىنى" نوسراو و زمانى ھەموو ئافرىقىدراو چىڭكەكانە.

گومان لەو دەدا نىيە كە ئەم ئاڭلىيانە دىنى ئەگىزىستانسىيالىزم بوو كە لە ئەدەبىياتدا مافى لە پىشتىر بونى بە "پەيام" دابوو و جۆرى لە گەلى پابەندى پەسەند ئەكرد كە لە پەنجاكاندا بە توانايىتى لاوازەو پىنى نابوو گەرە پانى كارتىڭىز لە مۆرودا. (زۆمانى نوڭى ھاوكان بوو لە گەل شەپى جەزايرو گەپانەو ھى زىئال دۆگۆل بۆ دەسەلات). پاشەكشى ئەگىزىستانسىيالىزم شىتېكى بەرچا بوو، ھەر چەن كە شىئوئى نوسىنى سارتەرو كامۇ مايەى پەندو نامۆزگارى بوون، (سەرەراي ئەمەش "رۆب گرى") ھەر رەخنى ئى ئەگرتى و نوسەرەن لە ئىزىدەپىو "باو پەكان" و فرەوئى دورو ئەگەرتەو: پەنابردنە بەر شەكانو دىمەنە ھەسلىفەكان دەرمانى ئەم نەخۇشەو دەرپىنى جۆرى بىن مەنەنى بەئەوانە بوو. ھەرەھا وايان بەباشتر ئەزانى كە لەو بەدوا، پىشت بە بەرەمە گەرە ئەدەبىيەكانى جىھانېك بىسەن كە نوسەرەكانى لەنىو ھى يەكەمى سەدەدا. لە بونىادو قورمى بەرەمەدا گەلى بەرزەفېريان لە خۇيان پىشان دا، و لە ھەمان حالدا، واتايىنى نوپىان بە پىڭكەتە و بىدى چىڭكى بەخىشى بوو: جۇيس، فاككەر/ كافكا/ وىرجىنيا وولفو نەخىڭ دواتر بوخىرو لەرەوتى ھەرەنسايشدا پىرۆست.

نوسەرەننى زۆمانى نوڭى لەيەك لايدەندا ھاوېشن ئەوئش ئەو پە كە ئەم كارىگەرىيانەيان رۆد بە خەستى كرد بە شىتېكى دەررونى. پىتۆستە ئەمەيش بلىم كە، سىنەما، ئەم ھونەرە سەرەسەدەى بىستەمىش - ھەرەھا كە ھەندىك لەدەقە سەرەتايەكانى تىقريەكانيان پىشانىداو - لەسەر نوسراو و بۆچونەكانيان لەمەر چىڭكەرىي ھەبوو. كۆزى ئەم ھەلومەرجانەو ئەم كارتىڭىزەنە جۆرى لىڭكۆلەنەو ھى ئى كەوتەو ھەر رۆد خىرا بوو بەكۆشنى بۆ جىڭىرگىرنى زمانىكى ھەكايەت خوانانە - كە لە پەلەي يەكەمدا لە ئاستىكى رووكارىدا "كارى ئەكرد" لە برى زۆمانى كۆن.

"رۆلاندى بارسىس Roland Barthes" (۱۹۸۰-۱۹۱۵) لە گوتارە بەناوبانگەكانىدا كە ھاوكان بوون لە گەل يەكەم كىتەبەكانى ئالان رۆب گرى (لە سالەكانى ۵۵- ۱۹۵۴دا) و راڧە رەخنىيەكانى بۆ ئەم جۆرە ئەدەبە ساوايە گىرڭىڭىكى دىارىكەريان ھەبوو، ئەوانەى بە ئەدەبىياتى بەرجەستە (Objective) يان ئەدەبىياتى سەرزمانى (Litterate)

ناونەبرو لەو ھى كە ئەىدى ئەم جۆرە ئەدەبە ئەىوئى "ئەنەنەت قورمى چىڭكەش پاكىزى بكا" و رەنگە بتوانى ھەلومەرجى "مەرجى نەبوونى خويىنەر لە بەرامبەر ھونەرى ماھىيەتگەراى بووئوبىسىدا دەستەبەر بكا" گەلى خۇشحال بوو.

۲- رىڭاكان، بەدگومانىيەكان، توپىزىنەوەكان.

بەرەستى ئەم ئەزموونە لە بۆشايىو ھەسەرى ھەلەندەلبوو. لە دەسال لەو و پىشەو رىڭا كەلىڭى تازەكرابۆو ھەل زەمىنى نەناسراو دۆزراو بوو.

بەبى ئەو ھى بەرەمەكانى "بىكىتو ناتالى ساروت" كە لە چەكاندا ئافرىقىدراو رىڭايان بۆ لىڭكۆلەنەو ھەكانى داھاتو كۆرەو ھەبىنەو ھەيد، ناتوانىن لەسەر زۆمانى نوڭى بۆيىن. سامۆيل بىگىت نوسىنى وات (Watt) ى لەسالى ۱۹۴۵ دا تەلو كىردو مۆرلى (Murphy) شى سالى ۱۹۴۷ بۆلۆكۆرەو، ئەو كە بەرەمەكانى بەدو زمانى ھەرەنسرو ئىنگىلىزى ئەنوو، لە ھەردو زماندا جۆرى زمانى چىڭكى داھىناو كە تىيىدە تەوسى ئەپەلەندىو گالتەجارى بە خىزايى لەكەنار جۆرى زمانى تراژىدىكى نوسراو، جىڭاي خۇى ئەكانەو. بەلام ئەبى چاوەرى بۆلۆبۆنەو ھى مۆلۆى (Molloy) لە ۱۹۵۱ دا بگەين تارەمەندە راستەقىنەكانى بەرەمەكانى ئەومان بۆ دەرەكەوئى. ئەم كىتەبە خويىنەر نەخاتە سەرسوپمانەو، رايەچەكەننى. و پەرىشانى ئەكا، بەلام ھەك ديارەدەيكى نوڭى بىن پىشەنە خۇى ئەسەپىن. بەرنارد پىنگگود (Bernard Pinggaud) كە ئەم مەسەلى بەجوانى ھەست كىردو ئەلن: ((لە سالى ۱۹۵۰ ھە مەسەلى بەنەرتىبى ئەدەبىيات، مەسەلى "پوچى" يە، ئەم شىتېكە، كە يەكەم خويىنەرانى مۆلۆى بەتەواوى دەرەكان كىردو ھى ئىنسان مەگەر كۆيىرى، ئەم رەتكرىنەو بىنچىنەبە كە كاريەدەستى ئەم زۆمانىيە نەبىن. يەكىڭ ناوى "تۆيسەى ھىچ گەرايى" ئى ئەننى، يەكىڭى ترناوى ئەننى "رۆدلوو نوسىنى گەندەلو ھەول" سىتەمىيان بەنارەزايىو ھەس لە "ھەولەك بۆ بىمەنەكرىنى ئىنسان" ئەكا (.....) بىكىت ھەلئاجى (ياخى نابى) پىشەكەش ئەكا. ئەو بۆ ئەو ھى دابو ھى لەسەر پوچى بكا، لەدەرەو ھى رانلوو ستن، لەناخى پوچىدا مال ئەكانەو، بە مەلى خۇى نوقمى بىھودەبىت ئەبى كە پالەوانەكانى ناتوانن لىتى رىڭاگىرن. بەلام چۆنگە ھەكان، لە ھەر حالدا، دەلات لەسەر شىتېك ئەكەن، لىزەدا ئەگەرتەو بۆ خودى زمان. بۆيەكە جار، لە مۆلۆيدا، ئەدەبىيات ھەول ئەدا كە تەنھا خۇى پىشان بەدا، و كاتى كە ماكس پۆل فۇچە (Max. Pol, Fouchet) باسى "قەلارى شاعىرانە" ى

بهرهم نه‌کا، به‌کردوهه بابه‌خ به‌نویه‌تی حه‌قیقی و غریب
 بوونی به‌رهم نه‌دا. واته‌ نه‌م داستانه‌ گالته‌ نامیز" له‌
 پله‌ی په‌که‌مدا داستانی زمانو به‌سهرهاتی وشه‌کانه‌.

بیکیټ له‌ کتبه‌کانی دواتریدا: مالون نه‌مری (Malone Meurt) (۱۹۰۱) ناوه‌لنه‌گر (innommable) (۱۹۰۳) و
 چوئن چوئیه‌؟ (Commentcest?) (۱۹۱۱) له‌وینه‌کردنی
 چه‌شنیک "مروف دلمشکاندن" دا زنده‌پوئی نه‌کا و ژماره‌ی
 که‌سایه‌تیه (کاراکتر) خرقه‌کو پک که‌وتوو و په‌ژوند
 (سخیف) که‌ نوعی قسه‌یی سه‌رویه‌ره‌کانی خویان، زیاتر
 نه‌کات. له‌همان حالدا، بیکیټ له‌شانوکه‌ی خویدا جوری
 زیانو بوونی نمایشی یان پتی نه‌به‌خش، بۆ نمونه‌ له‌
 "چاوه‌پوانی گورن" (۱۹۰۲).

به‌لام له‌م ناوه‌دا کاری که‌لام کارنکه‌ دیاریکه‌ره: که‌لام
 به‌ره‌و ویزانرو بیده‌نگی و مرگ ریشه‌راتی نه‌کا، به‌لام
 نه‌قریب‌ن بناغه‌ی چیرۆکه‌کو هه‌وینه‌ چیرۆکی بنه‌ره‌تی
 کتبه‌ که‌ پیک نه‌هتتی. به‌م شتوه‌یه‌ قونانیک تپه‌ریوه‌.

جورنکی تازه‌و نوی له‌ رومان-ه‌رچن که‌
 به‌شتوه‌ییکی خه‌مناکانه‌ مه‌تیقنکی گالته‌نامیزی هه‌بن-
 که‌ ناتوانی دورله‌ "کارکرد" ی زمانو بونیاد
 حیکایه‌تخوانانه‌ وجودی هه‌ییت.

ناتالی ساروت (۱۹۰۲) یش زرد زووتر، بیری له‌مه‌سه‌له‌ی
 رومانی نوی گریوه‌توه‌. هه‌ر له‌ سالی ۱۹۲۹ وه‌ که‌
 ناوینشانی "تروپیزم" Tropism (کاردانه‌وه‌) ی بۆیه‌کیک
 له‌ به‌رهمه‌ سه‌ره‌تاییه‌کانی خوی هه‌لژارد، به‌م کاره‌
 وشه‌ییکی داهینا که‌ بۆ وه‌سفی جورئ له‌ سوسه‌وگه‌پانی
 "ره‌وانی-نوسروه‌یی" - به‌ نویسنیکی ناسکو جموجولی
 بی هه‌ستی ویزدان که‌ نوسه‌ر خوی نه‌دا به‌ده‌میه‌وه‌-
 بلایوویه‌وه‌ په‌ره‌ی سه‌ند بېجگه‌ له‌وه‌یش، ساروت که‌ له‌
 ۱۹۴۹ دا پېشه‌کینکی بۆ په‌که‌م رومانی ساروت به‌ناوی
 "وینه‌ی نه‌ناسراوتیک" نوسی، له‌حالتیکدا که‌ ناوینشانی دژه
 رومان-ی پیدابوو (ناوینشانیک که‌ نه‌یتوانی، به‌واتایه‌ک،
 رومانی نوی له‌قه‌له‌م بدرئ) سه‌ره‌نجی خوینه‌ری بۆ نه‌و
 ناوه‌زاییانه‌ راکتیشا که‌ له‌م رومانه‌دا هه‌بوو. هه‌روه‌ها خودی
 ناتالی ساروتیش له‌کومه‌له‌ گوتارنیکا که‌ به‌ناوینشانی
 "سه‌رده‌می به‌دگومانی" ناماده‌ی گرېسو، به‌روونی
 مه‌به‌ستو یان باستر بلین "پرسپاره‌کانی" خوی
 خستبووه‌ روو. نه‌ی وت که‌ "به‌دگومانی" تۆزیه‌وه‌ی
 جورئ گومانی خراپی دولاپه‌نیه‌ له‌نتوان نوسه‌رو
 خوینه‌ردا، له‌مه‌ر راستیا متعانه‌ی هه‌ندی له‌ چه‌مه‌که‌کان
 (به‌ تاییه‌ت چه‌مکی "که‌ستی") که‌ جاران زرد به‌ باشی
 کارامه‌ بوون که‌چی نیستا دلوه‌شاوون.

که‌واته‌ هه‌ست به‌و پتویسته‌ی نه‌کرا که‌ شتوه‌ییکی
 فوومی نوی له‌ چیرۆکا جینگیر بکری که‌ هه‌مان فوومی
 "رومانی بالزاک" نه‌بن. ساروت به‌یه‌شی خوی جوره
 به‌کاربردنیکي برگه‌برگه‌و پوخته‌و کوتومت زمانی
 حکایه‌تخواننیکي پیشنیز نه‌کرد که‌ نویی دهرشته‌ی پته‌وی
 گفتوگوزانو "په‌له‌ شارلوه‌کان" دا (که‌ نیقی کامپتن
 بۆرنست Ivy Compton Burnett "۱۹۶۹-۱۸۶۴"
 نوسه‌ری به‌رمانی نه‌و هه‌سته‌ی تیدا دروست کردبوو)
 روویه‌پوینوه‌ه‌ییکی به‌ترو ف (له‌راده‌به‌ده‌ن) و زیری
 توندنیکي به‌رده‌وام که‌ گه‌وه‌ری ژبانی ویزدانی مروفن،
 دووباره‌ سازی بکانه‌وه‌. ساروت به‌ژه‌کله‌ری (صبر)
 وناقه‌تو زرد به‌ چاکی، له‌ رشته‌یک کتبه‌دا له‌ بازنه‌ی
 سه‌ره‌کشی بیه‌وده‌کانی بوژوایی و خیزانی، کومه‌لنیک له‌
 تروپیزمه‌کانو (قالب) ه‌ کورتولنیک نالاره‌کان هه‌راهم
 نه‌کا: مارتیرق Marterau (۱۹۰۲)، ناسمان نویسن
 Leplanetarium (۱۹۰۹)، میوه‌ زۆپنه‌کان Les Fruits
 dor (۱۹۱۲)، له‌ سالانی دوایدا گوت له‌ ده‌نگیان؟ Vous
 Les Entendez? (۱۹۷۲) و منالی Enfance (۱۹۸۲) نه‌مانه
 رومانگه‌لنکن که‌ به‌شتوانی تایه‌ت به‌ خویان، به‌لگه‌ییکی
 کومه‌لایه‌تی ده‌ریاره‌ی جیهاننیکي سنوره‌ند گه‌روه‌وه
 به‌ده‌سته‌وه‌ نه‌ده‌ن که‌ ناتالی ساروت نه‌وانه‌ زرد باش
 نه‌ناسی. - (هه‌روه‌ها که‌ پرتوت جیهانی خوی نه‌ناسی)-

به‌لام به‌ تاییه‌ت، نه‌وه‌له‌ بۆ زیری توووه‌یی شارلوه
 له‌ هه‌موو زماننیکا که‌ به‌ پله‌ییکی دیایکراوی پینگه‌یشتن
 گه‌یشتن ناره‌خستین که‌ له‌ چوارچێوه‌ی "خانه‌" کان
 چیرۆکا به‌شتوه‌یه‌کی نوی به‌یان بکری. که‌واته‌ باسی
 جورئ رومانی تووژینه‌وه‌یی له‌نااردایه‌، به‌لام نه‌ک له‌ جورئ
 لابراتویری که‌ی، که‌ له‌و جورانه‌دا ریالیزی کومه‌لایه‌تی و
 سایکولوژی له‌به‌رامبه‌ر رووداو نازاده‌کانی هیزی خه‌پال له‌
 چیرۆکه‌که‌دا له‌ناو ناچن. به‌لکه‌ر تووژینه‌وه‌ییکی که‌ کوششیکه‌
 بۆ ته‌قاندنه‌وه‌ی بینای ته‌قلیدو گومان له‌و شتوانی چیرۆک
 نویسنه‌ که‌ به‌شتنیکي به‌لین له‌سه‌ردراو له‌قه‌له‌م درلوه‌.

۳- وه‌سفکردنی دیدهبی

ناتالان روب گری (Alin. Robbe, grillet) (۱۹۲۲)
 دیسان نه‌م گومانو بی متعانه‌سازی به‌شتوه‌ییکی
 کاریگه‌رتر به‌کاربرد، نه‌که‌ر ناوی نه‌و به‌شتوه‌ییکی گشتی
 په‌یوه‌ندنیکي توندتولسی له‌گه‌ل نه‌ندیشه‌ی رومانی نویدا
 هه‌یه‌، له‌م رووه‌وه‌یه‌ که‌ هیچ کس له‌ویاشتر هه‌ستی
 به‌نوسیننیکي نوئو نه‌و داپه‌انه‌ی که‌ نه‌م نویسنه‌ قبول
 نه‌کا، نه‌کردوو. نه‌و، نه‌م مه‌سه‌له‌ی له‌ گوتاره‌ تیۆریکه‌
 سه‌ره‌تاییه‌کانیدا به‌روونی لایکه‌لوته‌وه‌. نه‌م گوتاران

(۱۹۲۲) پاشتر تیوری بۆلانا، له بهرهمه کانی خۆیدا پیشان بڤا. له یه کهم بهرهمیدا به ناوی "خاوتنکهره وه کان Les Gomme (۱۹۵۲) هر چه سنده پابه ندی چه شنه دارشته ییکی رۆمانی پۆلیسی بووه که هیتاگه راییو نمونه هیتانه وه یشی تیا به دی نه کری، هر له سهره تاوه زیتیکی نوێو نااسایی پهیدا نهکا که خوتنه ناچار نهکا بچته مهیدانی ده رکی نهوانی بژی وینه کرلوه وه روه ها. ملکه چی جورئ مهودا دانان له گهل ده قو "بیدیکی بیرمه ندانه" بن (بژ به یاده هیتانه وه: نارینشانی "وینه خیرا" بژ که مه لن له کورته چیرکه کانی خوی دانابوو "۱۹۶۲" له دوو بهرهمی بینر (Le Voyeur) (۱۹۵۵) و نیره یی (La Jalousie) (۱۹۵۷) دا گهل ورتنه و نامادجانه ی که دوا ی که وتوه به نه بجامی که یاندوه. به لام وهک لایه نی بونیادیکی نالوزو ته رتیباتیک له بهرام بهر خیالای بوونی ده ستوری رۆمانه کان، راست وهک یهک سیمه ته می رژی خیالای بوون رهفتار نهکا، وهک لیست کردنی و شلو بهرجه سته ی وینه کانو شته کان، کاری به زکر له ملی نیگا دیالکتیکی حازوو غایب، تیکه لاو کردنی زهمه نی یهک له دوا ی یهک به پیی بهرنامه، بن لایه نیی روتی زمان، هه مو نه مانه ده ست به ده ست به که وه نه ده نو نویسن له حاله تی باوی خوی دوور نه خه نه وه. "له هه زار تویدا "Dans le Labyrinthe" (۱۹۵۹) جورئ زینه ده خوه له وشیاریدا. (سهریازتکی وون بووه هه تا نه روا شت زیاتر نه بینن، وینه کان له بهرچا ویدا وینو لیل نه بینو وهک وه هه مو خه یالیکه پهری ناسایان لی دژ) به لام له درژده ی کاره که یدا رۆب گرئ به شینوه ییکی زکر نوێو چاوه پوان نهکراو، هه مان کوششه سهره تاییه کانی خوی به یارمه تی جورئ نه فسانیه تی دارژژوو درژده پئ نه دا که تئیدا نیگاو "مهودا" (دووری) رۆلی بنه رته تییا ن هه یه: نه فسانیه تیکی وازی ناسا که بینر به شینوه یهک پئشه نگ بوو، و (جئ ژوان vous-La Maison de Rendez (۱۹۶۵) و (پلانیک بۆ شوقش له نیویورکدا Projet Pour une Revolution a New York) (۱۹۷۰) له چوارچیه ی گروپانکاریکی دلخواز دلو له دارشته ی قالبی رۆمانه پچ کاره سانه کان له گهل توندوتیژی هه ندئ له ئوستوره کان یان وه سوه سه کانی جیهانی مۆدین وینه کرلوه. نه م وازی له وه نه چئ به شتیکه پوچ بیهته بهرچاو، به لام رۆب گرئ له وکاته وه که خوی دایه کاریاری سینه ما، به تاییه تی هژگری نه م وازی بوو. نه و به نویسنی سه ناریقی (سالی رابردو له مارین بادا L'Année Derniere a Marienbad) (۱۹۶۰) بۆ یه کهم جار چوه ناو جیهانی سینه ماوه. نه م کاره به کتیکه له هه که وتوو ترین

سهره رای شتیوانی نه زمونی بوونیان وینه گهری خودناگاییکی به سه تئندرلوی رۆمانی نوین. ریبازیک بۆ رۆمانی دلوژ (une, voie, pour. Le Roman) (۱۹۵۶) هه مو نه و نه دیاته ی که له سهر بنه مای "له پیش بوونی سایکولژی" و "قو لای ده ورون" دانراو نو دادگایی نهکاو نه و میتافیزیکه ئینساگه رایانه ی نه م نه دیاته به شتی پئ به ستوه ناشکرا نهکاو نه ی زویتی، نالان رۆب نه لن: جیهان نه واته داره وه پئ واته نه نه ا (نه توانین بلین) هه ی، و سهرنجراکتیترین شتی هه نه مه یه و به س. و نه م نهکا ویه گورزکی هینه به هیزمان لی نه وه سیتی که واخو امبه ریدا تولای هیچ کاردانه وه یه که مان نامیتن. له پچ بوون بۆ نه و کوشکه جوانه دا نه روخی: کاتن که چاو گویدانه یوه جاریکی تر گورزی نه م راستیه سهرکشه که - داو، هه ز پشان دابوو که گوایه له بهرام به ریدا خوارگر نه ژاکاوو پئ مان نهکا ویتوه. له ده وریه رماندا شته کان به بن نه و نهکا که مه له سیفته گیانگه رایانه یان مالیانه پیمان ده لای هه ر له جی خویاندان. روه ریان سافو لوسو و نه ژاکاوو پئ وشه ییکی گوماناری یان زو لایک" رۆب گرله نه و نه بجامگیری نهکا که پتویسته به نویسنیکی ده لاله نگه وه سفکردنی، نه م روه یه ره پیتاسه بکه ین که قاییلی هه سترکردن بیت، نهک بچینه ناو "دلی رۆمانتیکه شته کانه وه"

له سروشت، ئۆمانیزم، تراژیدیدا پشان دراوه که نویسنیکی له م بابته، بۆ هه مو نه و گوتروه چیرکیانه ی که سهرشاری "نه نترپۆمورفیزم Anthropomorphise" ن (نه نترپۆمورفیزم به مانای ته نه ا بیرکردنه وه له چه شنی ئینسانه وه نه گه ر بیر له شتی تریش بکریته وه نه و ریگایه کی بۆ نه دۆزنه وه که بیبه ستن به ئینسانه وه-) خوازه ده سه لاتداره به سه ریاندا، وهک تو شاتر (نژه ژه هه ر) یکی زکر پتویست وایه و گامو سارتریش نه یان توانیوه نهکا و نه دلو یه وه. به رای نه و به سس "تراژیدیا کردنی" جیهان بنه مای نویسنی له م بابته بووه رزگار بوونیش له ده سته نه سته م بوو مه گه ر به چاوپوشی له هه ندئ "چه مکی له باو که وتوو" وهک کاره کته رسازی، به سه رهات، پابه ندبوون، یه کسان له نیوان قالیو ناوه رۆکدا، و ملکه چ بوونی دیسپیلینی وری وه سفکردنی سیفته تی دیدنه ی، سیفته تی که به "نه ندازه گرتن، ده سنی شانکردنی هه لو مه رجو شوین، سنو یه ندی وه سف قایل بیت نه بن ریگای دژواری هونه ری چیرکی نوئ" ده ست نیشان بکات.

رۆب گرئ هه ولی دلوه ناکو کارامه بوونی نه م "وه سفکردنه ئافرینه ر" ه که ژان ریکاردو Jean Ricardo

نهمین بیان چون نه توانی ناشکرا بن). له په کیک له په کمه کتبیځه کانیدا به ناوی بازارې میلان (Passage de Milan) (۱۹۵۴) که تا راده ټک بونیاییکی کونی هیه، ههولی داوه له کوننـترپونـ (Contrpoint) و هـاوروداوی (Simultaneisme) دا په یوه نښی نالوژی نیوان که سایه تیه کان که له حالو هه وای کوشکیکی پارسی دا جینگیره، دوباره سازی بکا. به پیچونه وه، له حالو هه وای شارنکدایه شاری بلسنن (Blestone) ی نینگته را که بوتور پالوانو حکایه تخوانی رومانی کات به سر برن (Emploi du Temps) (۱۹۵۶) له گه رانیکی سیر له رابردو نیستایدا له دوتویی واقعیه تنیکی به رواله ت هه ست پیکراوه به رجسته به لام لیک دابراوه گومانوی، که حسابی زه مه نه کانی له ده ست دهرچوه، نه نیرته مه بدانی چالاکو جوله وه.

دیمان رهنګه کات بن، که چوارچپوهی سره کیی رومانی (گوانکاری (La Modification) (۱۹۵۷) - به ناویانګترین رومانی بوتور ی پیک هیتاوه. له رومانه دا، چن کارمیری له له ژبانی پیاوړت له شه مه نه فریګدا، به وپه پری وریوه له چیرو کیک به شپوهی مخاګب - دووم که سی گز - نیوه) به هه مو ورده کاریه کانی هه دووباره سازی نه کرتیوه، تا نه و ناستی که دنیا بوونی بپارنکی دهررونی ناشکرا نه کات.

رومانی پله کان (Deyres) (۱۹۶۰) هه ولنکی بو لیکدانه وای وردی شو روودلوانی که له ماوه ییکی گورتدا له دواناوه ندییکی گه ورده روونه دا، نه مه بش به شپوهی جزوی برشتی گشترو چن ناوازی له کاتدا، نه م کتبیځه، دواپن رومانی راسته قینه ی بوتور. پاش نه وه، بوتور به که ک وهرگرتن له شپوای (موتنن) و (کولان) و دارشته ی ((نستریوگرافیک)) خهریکی به رجسته کردنی چن شوینی جیاوازو هه لکه نوری جیهان بوو: ولاته به ککرتوه کانی نه مرکا له موبایل (Mobile) (۱۹۶۲)، کلیسه ی گوره ی سامان مارکوی فینی. له کتبیځی وه سلفی سان مارکو (Drscrition de San Marco) دا (۱۹۶۲)، تافگی نیاګارا له کتبیځی ۶۱۸۰۰۰ لیتر ناو له چرکه په کدا (618000 Liter) (deau par secohd) دا (۱۹۶۵). دواي نه مانه بوتور پتر خهریکی توژیته وه له جزوی نیستاتیکو بابته شیعی بوو. به لام هه مو نه م به رهمانه لایه نیکي هاویه شیان هه په: حاله تنیکی تاییه ت بو ده سلاتداریتی به سرکاتو شویتدا له پنگی وه سفو بونیاین به خشینان له که ل ریکخستنن ((چن ناوازی)) روایت یان دیمه نی نه م لیکولینه وه وردو به ککرتوه له تاییه نه نښی بی پتشینه کانی به رهمه کانی

به رهمه کانی و پیشانده ری زه وکی دایمانی نه وه له بوازی دیمه نی هونه ریدا. پاش نه ویش رۆب گری نه ک هر ده ستی له سینا مه هانه گرت به لکو کامیلاشی به ده ستوه گرت. جاویدا نه (L,Immortelle) و به مه شتو پاشان (L,Eden et Apres) و چه ندین فیلمی تری دروست کرد، هه روه ها نویسی جزوی له نه ده ب به ناوی (سینه - رومان) ی دریزه پندا، که به رهمه می نه م بواره بریتیه له: هه لخیسکانه رو له زیاد برونه کانی له ززت (Glissements Progressifs duplisir) (۱۹۷۴). له که ل نه ویشدا کاری رومانی په ک نه خستوه و چه ند رومانیکی نویسه، وه ک: (شوین نامی شاری تارمایی (Topolgie dan cite Fantome) (۱۹۷۶)، بیره وه ریسه کانی سینگوشی زیرین (Sourenirs du Triangle) (۱۹۷۸) به تاییه ت (جین (Djinn) (۱۹۷۸) کتبیځی سهرچرک اکتیسه که له سر داخوازی زانګرینیکی نه مریکی بو مه ستی لیرکردنی پله به پله ی دژواره په کانی زمانی فهره نسی نویسیوه تی، له م کتبیځه دا شپوای وازی وازی له که ل گوانکاریه قالیه کان پیشانی نه دا که رۆب گری شپوای سره تایی خوی له ده ست نه داوه و پاراستوییه تی.

به رهمه کانی رۆب گری، هه رچه نه نه و کیشرو به ککرتوییه کی سره تایی خوی تاراده په ک له ده ست داوه، به لام به هوی سازشت هه لکه گری هه ستی توندی وازی دیده ییه کانو ته کتیکه نافرینه رهمه کانی زمانه وه، له باشرینی نمونه کانی رومانی نوین.

۴- قالبه کان، زه مه ن (کات)، بونیاده مگان (ستراکچر مگان)

میشل بوتور (Michel Butor) (.....-۱۹۲۶) پش، هاوکات له که ل رومانه کانی خویدا، نه ندیشه ی ره خنه له مه ی رومانه وه بلاوکړدوه ته وه. بنگومان بوتور په کمه که س بووه که رومانی وه که بابته تنیکی لیکولینه وه له قه له م داوه له سر نه م نه ندیشه یش پنی داګرتوه که ((رومان تاقیگی، گپرا نه وای چیروکه)) نه م بابته به شپوهی جزلو جزر له گوتار گه لیکدا سن به رگی به ناوی پترسته کان (Repertoires) ی لی که وته وه، به وردی باسکراوه. له م به رهمه فهره نگی به رهناله یه دا، به نه زمونیکی دوه له مه نه دوه له بابته ی لیکولینه وه دا، وه لامده ری پرسپارنکی (ته کتیکي) هه شپه ییه له مه نه دده بیاته وه، و دیاره له چوارچپوهی به رهمه مګلنکی نافرینه ردايه که بوتور پیشانی نه دا که رومان چون نه توانی (قه له مه وای دیارده ناسیځی سره ترو هه لویتسګه ییکی سهرترین، بو روونکردنه وای نه م خاله که چون واقعیه ت بو نیته ناشکرا

Paluce) (۱۹۱۲) هاتووه و باسی ساته وختیکی شه‌ری نیسپانیا نه‌کات-و چ به‌شیوه‌ی نووباره سازنی پارچه پارچه‌ی رو دلووه‌کانی ژبانی خزی، به‌وه‌بهره‌یانه‌وه‌ی نه‌و شتانه‌یوا له یاد دا ماون. و نه‌مه نه‌و ریگایه که کله‌ود سه‌یمون پاش رومانی مه‌زنی چیرۆک (Histoier) (۱۹۱۷) به رومان جه‌نگی فارسال (La Bataille de Pharsale) (۱۹۱۹) و ماده‌ی ئاراسته‌که‌ره‌کان (Les Corpe Conducteurs) (۱۹۱۷) پیتی تن ناوه.

نهم به‌ره‌مانه باسی توانای ئافراندنو بلیمه‌تی نه‌و نه‌که‌زو پیشانی نه‌ده‌ن که به‌وره‌یونه‌وه و ژه‌کله‌ری (صبر) و تیکوشان له‌کاری نویسنیدا، که‌لی جار نه‌دجایی نره‌وشاوه‌ی لی نه‌که‌وخته‌وه. شیوازی نویسنی سه‌یمون به‌کیکه له سو‌به‌خ‌ش‌ترین شیوره‌کانی نویسن که رومانی نوئی پیتی گه‌یاندوه: نویسنیکی پر گه‌لاو چلو پیچه‌لاو پلرچ که له‌قەکانو ره‌گەکان هه‌موو جینگاینکیان نه‌نیوه، و توپه‌کانی به‌بهره‌یانه‌وه‌یان به‌رده‌وام له زیاده‌بوندا به‌هیزی خه‌یال نه‌وه‌ی که بتوانی له‌یادی (ناکرة) هه‌لبه‌گوزنی، به‌کاری نه‌با. تونم‌ترین شه‌کانه‌وه‌کانی نه‌فلسفیه‌و ناره‌زووه‌کان تو‌مار نه‌کات، فایلی قالبه‌کانو وینه‌کان به‌شیوه‌ییکێ مانه‌ووی نه‌ناسانه له‌یه‌که نه‌کاته‌وه و که‌ره‌سه‌یه‌یکه به‌کاری گه‌ریو ره‌گه‌زاوینیکی سه‌رسوره‌یه‌نه‌وه. چه‌ندین کتیبی پریایه‌خی پیکه‌یتناوه که هه‌موویان له‌ده‌وری جو‌زی روایت گۆنه‌وه، دوی تریپ تۆک (Tryptique) (۱۹۱۲) و زاسنی شته‌کان (Leçon de chose) (۱۹۱۶)، رومانی مه‌زنی جوتیاره‌کان (Georgique) (۱۹۸۱) نهم هه‌مستی کامه‌لبوونو به‌کگرتووییه‌ی پته‌و به‌توانا‌تر کرد.

۵- رۆبازەکان

رومانی نوئی له‌کوئیوه ده‌ست پهن‌ه‌کاو له‌کوندا کوتایی پێدئی؟ وه‌لامی نهم پرسیاره زۆریش ئاسان نه‌ه. گه‌لی کتیب هه‌ن که له رومانی نوئیوه نزیکو له‌هه‌مان کاتدا له‌گه‌ل نه‌ودا جیوا‌زن، یان له هه‌مان کاتدا که رۆبازۆکی تریان گرتوه‌ته‌به‌ر، کاریگه‌ری رومانی نوئیان پێوه دیاره. بۆ نه‌و به‌ره‌مانه‌ی له چه‌شنی به‌ره‌می ((رۆبێر نه‌پزئی)) که له‌سه‌ریناغه‌ی داهێنانی ئاوا‌زو زمانی تاییه‌ت دله‌ژلۆن، یان به‌ره‌مه‌کەکانی (بیکیت) تییاندا دیواره بوونه‌وه‌ی ورده‌کاری دیا‌لۆگ (و گه‌لی جار دیا‌لۆگی گالته‌جا‌پو ته‌وس شامین) زۆتر له‌کارکردی دیدیه‌ی ده‌وریان هه‌یه، نه‌بین جینگه‌ییکێ تاییه‌ت له‌به‌رجاو به‌گیرێ. له‌به‌ره‌مه‌کەکانی کله‌ود ئۆلیه‌ردا (Claude Ollier) (۱۹۲۲-۰۰۰) وه‌که: میزانسن (Miseen SEENE) (۱۹۰۸)، پاراسنتی ده‌ست‌وو

بو‌تو‌ری رومان نویسن. به‌لام میشل بۆنۆر له‌ دوی رومان نویسنو له‌ دوا‌یین به‌شی به‌ره‌مه‌کەکانی دا وه‌که: رۆشنه‌گری ۱ ۲ ۳ ۴ (I II III II) / ماده‌ی خا‌وی زینده‌خه‌وه‌کان ۱ ۲ ۳ ۴ (I II III II) (Matiere de Reves) ، دوا‌ییه‌کان (intervalles) ، گۆلی با (La Rosedes Vents) ، سه‌رنجه‌کان (Travaux d'Approche) خوی دایه‌ لی‌کۆلینه‌وه له‌ به‌وری جیا‌جیادا -ده‌قی کراوه، شیوازی هیکاپه‌خوانی، شیعەر، کار له‌گه‌ل شه‌یوه‌کاراندا، گف‌تو‌گۆکان، سه‌فره‌و شتی جو‌راو جو‌ر...

خو‌یتنده‌وه‌ی نهم به‌ره‌مانه سیمایه‌کی نوئی بو‌تو‌ر به‌خو‌یتنه‌ر نه‌ناسیتو‌و پیشانی نه‌دا که نه‌و به‌ واتای راسته‌قیبه‌ی وشه‌ی شاعر، شاعیریکه جیهانی‌ترین ئازادترین شاعر. ته‌نانه‌ت گوتاره ره‌خنه‌یه‌کەکانی له زنجیره‌ی پێرسنه‌کاندا نهم لایه‌نه له سیمای بۆنۆر نه‌سه‌لمین.

کاکله‌ی ناوه‌ندیی کتیبه‌کەکانی کله‌ود سه‌یمون (Claude Simone) (۱۹۲۲-۰۰۰) یش هه‌ر (کان) پیکێ هیناوه، به‌لام به‌شیوه‌ییکێ جیوا‌ز. نهم نوسه‌ره هه‌ولی داوه هه‌میشه له‌سه‌ر یه‌که ماده‌ چیرۆکی کاریکا، ماده‌یه‌یک که به‌شی بیره‌وه‌ری - (له زنجیره‌ی ماوه‌ییکێ زه‌مه‌نی که به‌ توندی له لایه‌ن هه‌سته‌کانه‌وه قاییلی ده‌رک بێ) - بابته‌ی سه‌ره‌که‌به‌تی. نهم تاییه‌ته‌ندی به‌ره‌نگه له نوسه‌راوه سه‌ره‌تاییه‌کەکانی نه‌ودا وه‌که: قۆپی باز (ساخته‌چی) (Le Tricheur) ، گالیله‌ر (Gulliver) ، به‌رسنتی به‌هار (Le Secre du Printemps) هینده به‌رجاو نا‌کوئی، به‌لام له‌با (Levent) (۱۹۰۷) و گیلا (L. herbe) (۱۹۰۸) دا که نویسنه‌کان نه‌که‌ونه سه‌ر ریگه‌ی ((نووباره‌سازی)) رو‌ودو‌ی پارێژلو له‌ بیره‌وه‌ریدا، نه‌و تاییه‌ته‌ندی به‌ رو‌وی دیارو نا‌شکرایه.

کله‌ود سه‌یمون به‌ رومانی شه‌قامی فلانده‌ر (La Route Flander) (۱۹۱۱) نهم بابته سه‌ود وه‌رگرتن له‌ نووباره‌سازییه‌ی ئابه‌رزترین ئاست به‌ره‌پیدا: نه‌سکیت له‌ کتیبی شکستی جه‌نگ (۱۹۱۰) نهم هه‌له‌ی بۆره‌خسان که چیرۆکی چه‌ند کاره‌که‌رو له‌وه‌یش با‌آ‌تر، خیزانیته‌که له‌ تکرێکی په‌ستیندرو به‌ بیره‌وه‌ی وه‌هه‌و وینه‌دا به‌گۆنجینن که دینه‌ ئاستی نا‌گایی سه‌ره‌وه‌و له‌ تو‌ویی ئالۆزه‌کەکانی به‌ر (ژاکره) دا سه‌ره‌ه‌ل نه‌ده‌ن تا‌کو به‌چه‌ ناو سیسته‌می زمانه‌وه. پێرسحو‌ فاکته‌ر کاریگه‌ری نه‌وتیان له‌سه‌ر سه‌یمون هه‌بووه، به‌لام به‌رده‌وام نه‌زمو‌نه‌کەکانی خزی قو‌ولترو که‌سی تر کردوه، چ له‌سه‌ر به‌مای به‌شیکی میژو‌وی دیاریکراو- به‌جو‌رده که له‌ رومانی کۆشک (Le

راسته و خويان (نگر به شيوه‌ی دژايه‌نیش بس) له گه‌ل
نه زمونی رومانی نویدا بووه.

چ له رییازی کارکردن له سر (مؤرم) و چ له رییازی
لیکولینه وه گه‌لیک له کاری (ده‌ق) دا که گروپی کوفاری
(tel Quel) به تاییهت خه‌ریکی نه وه بوون.

له م ناوه‌دا به‌ره‌مه‌کانی فلیپ سؤل‌ل‌رز (Philippe
Solars) (۱۹۳۶-۰۰۰):

(پارک "Leparc" (۱۹۶۱) دراما "Drame" (۱۹۶۵)،
ژماره‌کان "Numbers" (۱۹۶۸)، یاسا "Lois" (۱۹۷۲)،
جین ثیبود (Jean Thibaudet)، ژان لویی بؤری (J. L.
Baudry)، ژان پی‌یر فای (J. P. Faye) (۱۹۲۵-۰۰۰):
(شکاری (La Cassure) تریه (Bottement)، له‌م‌پ‌ر
(Ecluse) (۱۹۶۴) تریایه‌کان (Les troyens) (۱۹۶۹)،
موریس رۆش (۱۹۲۴-۰۰۰): (په‌س‌تین‌دراو (Compact)
(۱۹۶۶)، مه‌یدان (Ciscus) (۱۹۷۲) گرن‌گی‌کی شایانی
سه‌رجیان مه‌یه. به‌لام نگر هه‌موو ئه‌م به‌ره‌مانه‌ بینه
خانه‌ی رومانی نوئیه، لام وانیه کارتیکی راست بئ، چونکه
ئه‌م به‌ره‌مانه چ له‌زمینه‌ی بڕوای بچوونه وه چ له‌بابه‌ت
توتیزینه وه له‌م‌پ شیلو‌زی نوسینه وه، ژۆر له‌وه زیاتر
چوونه‌ته پێشه وه. به‌م حاله‌پشه وه، هیش‌تا به‌ره‌مه‌گه‌لیک
هه‌ن که له‌سر هه‌مان رییازی په‌نجا‌کانه، وه‌ک
به‌ره‌مه‌کانی مونیک ویتیگ (M. Wittig)، (تۆپ‌پۆناکس،
ژناتی خه‌بات‌گێڕ (Opopnax. Les Guerilleres) که
ئه‌وه‌مان بۆ ئه‌سه‌لم‌تین، هیش‌تا ئه‌م رییازیه وه‌لا نه‌نرله‌وه
به‌م‌فۆرمی نوئیه خۆی نه‌نوئین. به‌گشتی به‌رگرگرتنی
پروژه‌ی رومانی نوئ له‌و شتانه‌دا که باس‌مان کردن رۆون
نه‌پیتیه وه.

ئه‌توانین ب‌لێن، ئه‌و به‌ره‌مانه‌ی به‌م ناو‌نیشانه‌وه
پێش‌کش کرلین، سه‌خت‌گیرو خۆیست بوونو خۆپنه‌رانی
نۆیگه‌رایشیان بووه. ئه‌و جۆره‌ی که ئه‌م به‌ره‌مانه
سه‌رجی خه‌لکیان له‌فه‌ره‌نس‌او هه‌روه‌ها و لاتانی تر
روژاندووه، لیکولینه‌وه لیک‌دانه‌وه‌یه‌که که ئیله‌های پنی
به‌خشین، (راچه‌نین) یکی مه‌زنی تیۆری‌تو زمان ناسانه که
به‌نوی ئه‌م پروژیه‌دا په‌یدا بووه، و ئه‌و کاره
به‌رجه‌ستانه‌ی که له‌سر (ده‌ق) کراوه، و سه‌ره‌نجام بوونه
هۆی پچرانیک له‌زه‌مینه‌ی نایدۆلۆژیدا، ده‌ری نه‌خه‌ن که
ئه‌م به‌ره‌مانه له‌سه‌ره‌تای نێوه‌ی دووه‌می سه‌ده‌ی
بیسته‌مدا ئه‌ده‌بیاتی فه‌ره‌نسیان به‌ته‌واوه‌تی خستووه‌ته
ژێر کاربگه‌ریه وه.

ئه‌م گوتاره‌ وەرگێڕای به‌شی F به‌شی (فۆمان) له‌نواب‌ین چاپی
نخست‌کریه‌دا یونیه‌یرسال، چاپی پاریس ۱۹۹۲هـ.

(Maintien de L'ordre) (۱۹۶۲)، و شکستی تۆلان (Echec
de Nolan)، هه‌مان شیلو‌زی رۆب گری ره‌چاو نه‌که‌ین،
هه‌لبه‌ت به‌نه‌ختیک کاربگه‌ری (بورخس) هوه له
هه‌ل‌ب‌ل‌رانی جۆری چیرۆک هه‌روه‌ها مه‌یلی سه‌ره‌نجام
به‌کاره‌ساتی و لاتانی تر، یان دله‌شته‌ی پۆلیسی وێرایی له
به‌رچاوگرتنی جیاوازی (ده‌ق).

سه‌ره‌نجام به‌ره‌مه‌کانی ژان ریکاردۆ، وه‌ک
ره‌سه‌دخانه‌ی کان (observatoire de canne) (۱۹۶۱)، و
سه‌ره‌گرتنی کونستانته‌ین (La Prise de Constantinople)
(۱۹۶۵)، و شۆرشه‌ بچوکه‌کان (Revolutions
Minuscules) که له‌وانیش‌دا به‌کیه‌تی شانه‌شانی نۆوان کار
له‌سر نوسراوه‌و لیک‌دانه‌وه‌ی تیۆریک به‌رچاو نه‌که‌وئ. له
به‌ره‌مه‌ تیۆریکه‌کانی ریکاردۆیش‌دا که له‌ناساندنی
رومانی نویدا بایه‌خ‌یکی گرن‌گی مه‌یه، ئه‌م به‌کیه‌تییه
نه‌بینین: وه‌ک کێشه‌کانی رومانی نوئ (Probleme de
Nouveau Roman) (۱۹۶۷). و ده‌رگاییک بۆ تیۆری
رومانی نوئ (Pour une Theorie du Nouveau Roman)
پتویسته‌ رییازه‌کانی تریش به‌م رییازانه‌ی له‌پیشاندهری
کاربگه‌ری رومانی نوئ له‌سر شیلو‌زه جۆراوجۆره‌کانی
نوسین، زیاد بکه‌ین. له‌به‌ره‌مه‌گه‌لیکی ته‌واو جیاوازی وه‌ک
به‌ره‌مه‌کانی ژان کرۆل (۱۹۱۱-۰۰۰) به‌تاییه‌ت له‌م
سالانه‌ی دوایدا، و کله‌و‌دمۆریاک (Claude Moriac) که له
ماوه‌ییک له‌مه‌و پێشه‌وه به‌لای قوتابخانه‌ی (نیگا) دا چووه‌و
شیلو‌زی ئه‌و قوتابخانه‌ی گرتووه‌ته‌ به‌ر، نانی ئیواره‌ له‌شار
(L'ediner en Ville) و نه‌گره‌ندس‌یمه‌نت
(Agrandissement)، به‌ره‌مه‌کانی مارگریت دۆراس
(Marguerite Duras) (۱۹۱۶-۱۹۱۴) که به‌تاییه‌ت له
رومانی شه‌یدایی لول فسنستین (La Revissement de Lol.)
(V. Stein) (۱۹۶۴) هوه هه‌تا نه‌خۆشی-ی مه‌رگ (La
Maladie de la Mort) (۱۹۸۲) بایه‌خ‌یکی به‌کج‌ار ژۆری
په‌یدا کردووه.

به‌ره‌مه‌کانی ژ. م. ژلی کلێزیو (J. M.G. Le Clezio)
(۱۹۴۰-۰۰۰) هه‌ر له‌شایه‌تنامه‌ (Proce Verbal) (۱۹۶۳)
هوه هه‌تا بیابان (Desert) (۱۹۸۱) سه‌ره‌نجام جۆرج
په‌ره‌ک (Georges Perec) (۱۹۲۶-۱۹۸۲) که
به‌ره‌مه‌کانی به‌ناو‌نیشانی ژبان، رۆگه‌ی به‌کاره‌یتان
(Lavie Mode D. Emploi) (۱۹۷۸) په‌کتیکه
له‌سه‌رس‌په‌ینه‌رتن نهمونه‌کانی توانای جۆراوجۆری رومانی
نوئین.

هه‌روه‌ها شایانی وه‌بیره‌تانه‌وه‌یه که هه‌موو
جۆره‌کانی ئه‌ده‌بیاتی پێشه‌وه له‌شه‌سته‌کاندا په‌یوه‌ندیه‌یکی

كەسپىتى لە رۇمانى نوۋى فەرەنسىدا

■ سىيامەند ھادى

دېگەن دەتوانىت بۇشايبەك پرىكانەۋە ئىستانىكاى دەقەكە بەرپۇە بىات... ئەۋەى لىرەدا جىگەى مەبەستە ۋەستانە لەسەر (كەسپىتى رۇمان)، كە ۋەك لايەننىكى گىرنگى ئەۋ پىنكەتەيە دەتوانىت تازو پۇى رۇمان پىكەۋە گىرئى بداتو بىيىتە ئاۋىنەى رۋانىنى رۇماننوس لەبەردەم خۋىنەردا...

كەسپىتى رۇمان

كەسپىتى ((الشخصية - Character)) يەككىگە لە رەگەزە ھەرە گىرنگەكانى رۇمان، كە رۇماننوس بەھۋى چەند رىگەيەكى جوداۋە دەتوانىت ئاشكرائان بىكاتو رۋانىنى خۇى لەگەل جولانەۋەى كەسپىتى نىۋ دەقەكە ئاۋىتتە بىكات. ئەم رەگەزەش بەھۋى كۆنترۆلى تازو پۇى دەقۇ پىشت بەستىن بەچەند ھۆكارىكى دىكە، دەتوانىن بىگەينە دابىنەمۇى بەرپۇەبردنى دەق. ئەم ئەركە گەۋرەيەى كەسايەتەش ۋاىكرىدۋە، كە ماھىيەتى رۇمان لەسەر چۇنىەتى مامەلەۋ خىستتە رۋوى كەسپىتى دەقەكە بۈەستىت. ھەر بۇيە رۇماننوسەكان بە درىزاسى مېژۋى رۇمان، ئاۋرپىكى پىرپايەخىيان لەكەسپىتى داۋەتەۋە ھەۋلىان داۋە بەشپۇەيەكى دەستكرىو مىكانىكى لاي خۋىنەر دەرەكەۋىت. جگە لەۋە رەخنە گرانىش زىاتر لەسەر ئەم رەگەزە گىرنگەى رۇمان دەۋەستىن، لىتەتۋىس دەدەنە پال ئەۋ رۇماننوسەكانى كە تۋانىۋىانە بەشپۇەيەكى سەرگەۋتۋانە كەسپىتى نىۋ رۇمان بھولقېنن.

بىگومان رۇمان ۋەك بەرەمەى بەرەۋىتەش چۈۋىى شارستانى مېژۋى سەرەلدانى نىزىكەۋ لەماۋەيەكى رۇر كورتدا -بەپىتى بەراۋرد لەگەل ژانرەكانى دىكەى ئەدەب- گەشەى كىرۋەۋە تۋانىۋىەتى كۆنترۆلى رۇرەى لايەنە گىرنگەكانى رۋانى مرقايەتى بىكاتو، بىيىتە ھەلگىرى كۆمەلنىك گىرغى گەۋرەۋە چەندىن بابەتى جىاۋاز لەخۇيدا كۆپكەتەۋە. بەم فرە رەھەندىيەش تۋانى سەر بە ھەمۋو دەلاھەكانى ئاۋىنە ئايدۇلۇزىۋ رامبارىۋ گىرغى خۇدو كۆمەلى مرقايەتيدا بىكاتو دەست بەسەر ئەندىشەى مرقايدا بىگىرت.

بەلام ئەگەر نىتە چاۋ لەۋ رۋانىنە دور بە دورە ھەلگىرىنە بەرەۋ قوۋلاۋىر پىنكەتەى رۇمان ھەنگاۋ بىننن، ئەۋا دەبنن ئەم ژانرا بالايەى ئەدەبىش لەنىۋ خۇيدا خاۋەنى كۆمەلنىك لايەنى ھۈنەرىۋ ياساى تايىبەتى خۇيەتى، كە ئەم ھۈنەرەيان لەسەر پىتى خۇى راگىرۋە. ھەر بۇيە دەبنن پىنكەتەى رۇمان لەسەر چەند لايەننىكى ھۈنەرى ۋەستاۋەۋ بەرپۇە دەجىت، ۋەك ((كاتو شۋىن- كەسپىتى- گىرچن- بۈنىاد- بابەت- ۋىنەۋ سىمبول- پەلېنۋ... ھتد)).

كە ئەمانەش بۈۋنەتە بەردى بناغەى رۇمانو بە لە دەستدانى يەككىيان ھۈنەرى رۇمان دەشپۇتەۋ بەرەۋ لاۋازى دەروات. لەبەر ئەۋە ھەر يەككى لەۋ پىنكەتەنەى كە لەسەرۋە ئامازەمان پىدا، بۇخۇى تەۋاككەرى ئەۋانى

هه‌ریۆیه ده‌وتریت ((رۆماننوس به‌رپرسیاره به‌رامبه‌ر به‌چاودێری پێگه‌یشتنی که‌سایه‌تییه‌کانی، له‌هه‌مان کاتدا به‌پرسیاریشه به‌رامبه‌ر دابه‌شکردنیان (٦٧/٩)). واته‌ له‌سه‌ر رۆماننوس پێویسته که به‌ته‌واوی ئاگاداری دانانو به‌ پێوه‌چوونی که‌سایه‌تییه‌کانی ده‌قه‌که‌ بێت، هه‌ر له‌ سه‌ره‌تاوه‌ تا کۆتایی.. بێگومان هه‌تانو دانانی که‌سایه‌تیش له‌سه‌ر شێوانو جۆری مامه‌له‌و پێویستی هونه‌ری رۆماننوسو ده‌قه‌که‌ی ده‌وه‌ستیت، که‌ ئه‌ویش رۆزجار له‌ نه‌بوونه‌وه‌ ده‌یانته‌یتو له‌ رۆمانه‌که‌دا ئاماده‌یان ده‌کات، یان راسته‌وخۆ له‌ واقیعه‌وه‌ ده‌یانگۆزیتوه‌ بۆ نێو ده‌قه‌که‌، یان که‌سیتی واقعی وهرده‌گرتو به‌پیتی مه‌به‌ستو خواستی رۆمانه‌که‌ گۆرانکاری به‌سه‌ردا دینیت.. لێره‌شوه‌ پێویسته‌ ئاماژه‌ به‌وه‌ بده‌ین، که‌ راسته‌ که‌سیتی له‌لایه‌ن رۆماننوسه‌وه‌ ئاماده‌ ده‌کری، به‌لام ئه‌م رێگایانه‌ چێن که‌ به‌ هۆیه‌وه‌ که‌سایه‌تییه‌کان ده‌رده‌که‌ونو رۆماننوس به‌چ شێوه‌یه‌ک هه‌ولی ناشکرکردنو خستنه‌ روو که‌سیتییه‌کانی ده‌دات..؟

له‌ رۆماندا چه‌ند جۆری که‌سیتی ده‌رده‌که‌ویت، که‌ به‌ پیتی ئامانجی رووداوه‌کان دلخراون. هه‌ر بۆیه‌ رۆماننوس ده‌توانیت به‌ چه‌ند هۆکاریکی جیاواز که‌سایه‌تییه‌کانی نێو ده‌قه‌که‌ی به‌رجه‌سته‌ بکات. هه‌رچه‌نده‌ ((پرسی لۆبوك)) له‌ کتیی ((بونیادی رۆمان)) دا به‌شێوه‌یه‌کی کلاسیکی دوو جۆر له‌هه‌ولی خستنه‌ رووی که‌سیتی ده‌قی ناشکرا کردوه‌، که‌ ئه‌ویش ((هه‌وال)) و ((خستنه‌ به‌رچا)) ه، که‌ پیت راده‌گه‌یه‌ندری، یان ده‌خړیت به‌رچاوت. به‌لام ئێمه‌ ده‌توانین به‌شێوه‌یه‌کی گشتی ئاماژه‌ به‌چه‌ند ره‌هه‌ندیکی وینه‌گرتنی که‌سیتی بده‌ین، ئه‌وانیش وه‌ک:

١- وه‌سف/ Description

٢- کردار/ Action

٣- له‌رێگه‌ی بیرۆکه‌و گه‌نگوگی که‌سیتی ده‌قه‌که‌وه‌/

Speech and Dialogue

٤- له‌رێگه‌ی ئه‌وه‌ره‌مزه‌و وینه‌یه‌ی که‌ له‌ پێناوی ده‌رخستنی که‌سایه‌تییه‌کاندا ده‌خړیت روو/ Symbol and Image

هه‌ریه‌ک له‌م ره‌هه‌ندانه‌ش هه‌له‌ده‌گرت به‌ درێژی به‌ قوولی له‌سه‌ری بوه‌ستین، به‌لام لێره‌دا جێگه‌ی مه‌به‌ست نییه‌و ته‌نها ده‌توانین ئاماژه‌یان پێبده‌ین.. بۆ چۆنییه‌ی گۆزانه‌وه‌ی که‌سیتی، چه‌ندین به‌رپوای جیاواز هه‌یه‌و هه‌ریه‌ک به‌پیتی روائینی خۆی ئه‌زمه‌ونو خواستی خۆی به‌ره‌واي ده‌زانیت که‌سیتی به‌و شێوازه‌ له‌ رۆماندا دابه‌ریت که‌ ئه‌و پیتی باشه‌. هه‌روه‌ک ((هنری جیمز)) له‌ وتاری

هونه‌ری رۆماندا ده‌لێت: ((رۆمان به‌ ناساندنیکی کراوه‌ راسته‌وخۆ گۆزارشت له‌ ده‌رپێنی هه‌ستی که‌سیت ده‌کات بۆ ژوان له‌سه‌ره‌تادا، که‌ وهره‌و بچوکی نرخی ئه‌و به‌ره‌مه‌ش له‌سه‌ر به‌هیزی به‌رپراکان وه‌ستاره‌ (٢٩/٢)). که‌واته‌ به‌رپراکانی خاوه‌ن ده‌ق جۆری خستنه‌رووی که‌سایه‌تییه‌کانیش دیاری ده‌کاتو به‌ئاره‌زووی خۆی ده‌بچه‌سپێنێ. هه‌ر بۆیه‌ جیاواز شێوازی ئه‌و گۆزانه‌وه‌یه‌ش، له‌ جودایی نێوانینو به‌رپراکانه‌وه‌ سه‌رچاوه‌ ده‌گرتو رۆماننوس لێره‌دا رۆی له‌سه‌ر ئه‌م پێکاته‌ گرنگه‌ی رۆمان ده‌وه‌ستیت. له‌به‌ر ئه‌وه‌ ئاماده‌کردنی که‌سیتی، به‌ ته‌واوی بوونی رۆمان ده‌گه‌یه‌نیت. وه‌ک ده‌بینین ((جون برین)) ده‌لێت: ((ئه‌گه‌ر تۆ که‌سایه‌تییه‌کانت لاییت، ئه‌وا به‌ دووری مه‌زانه‌ چیرۆکیکت لایروست ده‌بیت- (٢٩/٤)). که‌ ئه‌مه‌ش ئه‌وه‌ ده‌گه‌یه‌نیت، که‌سایه‌تی رۆلێکی گه‌وره‌ ده‌بینیت له‌ دروستکردنی بنه‌مایه‌کی پته‌وی پێکاته‌ی رۆمانداو ده‌توانیت هه‌موو روانینو ئامانجه‌کانی ده‌قه‌که‌ له‌ خۆیدا کۆبکاته‌وه‌.. لێره‌شوه‌ دواي ئه‌وه‌ی که‌ رۆلی که‌سایه‌تیمان ناشکرا کرد، پێویسته‌ بچینه‌ سه‌ر مه‌به‌ستی لێکولینه‌وه‌که‌و باس له‌ گۆرانکاری دانانی که‌سیتی بکین له‌ ((له‌ رۆمانی نوێی فهره‌نسی)) دا. به‌لام پێش ئه‌وه‌ی بچینه‌ سه‌ر که‌سیتی، پێویسته‌ وه‌ک ناساندنیکی کورت ئاماژه‌ به‌سه‌ره‌لدانی رۆمانی نوێی فهره‌نسی بده‌ین..

رۆمانی نوێی فهره‌نسی

رۆمان نوێ ((الروایه‌ الجدیده - Naureau Roman)) ی فهره‌نسی، به‌ قۆمه‌له‌ بوونو به‌کگرتنه‌وه‌ی ئه‌و ته‌وژمو بزوتنه‌وه‌یه‌ ده‌وتریت که‌ له‌ نزیک بوونه‌وه‌ی چه‌ند روائینیکی هاویه‌شوه‌ سه‌رچاوه‌ی گرتو له‌نێوان سالانی ١٩٥٤-١٩٦٤ دا به‌رجه‌سته‌ کراوه‌ به‌هۆی لیکچوونی رۆیه‌ی گۆرانکارییه‌کانه‌وه‌ ئاویته‌ بوونو له‌سه‌ر ده‌ستی چه‌ند رۆماننووسیکی نازه‌دکراو به‌ کۆمه‌له‌ی رۆمانی نوێی فهره‌نسی هاته‌ ئاراوه‌، ئه‌وانیش ((ئالان رۆب گرئ- A. Robbe Grillet)) و ((ئاتال ساروت- N. Sarraute)) و ((کلۆد سیمۆن- C. Simon)) و ((میشیل بوتۆر- M. Butor)) و ((رویر بنجیه‌)) بوون. ئه‌م به‌کگرتنه‌وه‌یه‌ش به‌هیچ شێوه‌یه‌ک له‌ به‌رنه‌جمای نزیکی په‌یوه‌ندی دروست بوونی گروپه‌وه‌ سه‌رچاوه‌ی نه‌گرتوه‌، به‌لکه‌ر ئه‌م قۆمه‌له‌ بوونه‌ ده‌رپرسو خستنه‌رووی چه‌ند گۆرانکاری هه‌تانه‌کایه‌ی تازه‌بوونه‌وه‌یه‌ که‌ له‌ هونه‌ری رۆماندا، بن ئه‌وه‌ی ئه‌م چه‌ند که‌سه‌ له‌ سه‌ره‌تادا به‌هیچ شێوه‌یه‌ک

ټاگاداری په کدی بکه نه وه و هیلټیک یو نیش کړدنیان بکټیشن. خوځشیان به ته وای دانیان به ودا ناوه. وک ده بینین ((میشیل بوتلر)) له ولامی پرسپارینکا سه بارهت به وهی که ده توانی رومانی نویی فره نسی وک قوتابخانه په ک ته ماشا بکرت، ده لیت: ((لیره دا قوتابخانه په ک یو رومانی نویی نابینرت، نه مه وک بزوتنه و په کی نه ده بییه له راستی یدا، چونکه قوتابخانه ماموستاو قوتابی هیه - ۱۶/۸))، هه روه ها ((ټالان روب گری)) ش ده ریه اری چونی ته کار کړدنیان ده لیت ((نیمه وک کومه لیک کارمان کړدوه، چونکه رږ نه ستم بوو له نونوان سالانی ۱۹۵۴- ۱۹۶۴ دا باس له بوونی قوتابخانه په ک بکرت - ۱۲/۸)). به هه مان شیوه یش ((ناتال ساروت)) له ولامی هه مان پرسپاردا ده لیت: ((بهره مه کانی نه کومه لیه جیواز بوو له په کټکه و بټ په کټکی دی، به لام له نا قارو هه لویتستماندا هاوېش بووین - ۵۲/۸)). هه روه ها ((کلود سیمون)) یش یو هه مان مه به ست ده لیت: ((ناتونین بلټین قوتابخانه په ک به لام ده توانین وک بزوتنه و په ک ته ماشای بکه ین، چونکه قوتابخانه تیوری هیه و پراکتیکی نه و تیوره ده کات، نه مه ش له رومانی نویدا روی نه دوه - ۶۲/۸)). که واته لیره شه وه نه و راستییه مان یو ټاشکرا ده بیت، که رومانی نویی فره نسی به هیچ شیوه په ک سه ره لدانی قوتابخانه په ک نه بووه، ټاکو رابه رانی خاوهی میتړدیکي هاوېش یو هه ل کانیان یو به ټاکام گیاندنی نه میتړده بڅه نه گډ، به لکو وک له بیروپای کومه له ی رومانی نویی فره نسییه وه بومان دهرکه و تو به ته وای دانیان به وده دانا، که نه وان به مه به ستو نامانجی دروستکړنی قوتابخانه په ک نیشیان نه کړدوه، به لکو هره په ک له وانه خاوهی بیروپاو روانینی خوی بووه که سیان خویان به هیچ یاسایه کی دلړیژلوه وه نه به ستونه وه. وک ده زانین پټکه پنه رانی نه م بزوتنه و په خویان به ته وای له سر نه وه کړکن که هه ولو مه به ست کانیان بی ټاگایی په کدی بووه به شیوه په کی نه خشه کټشان کاریان نه کړدوه. نه م روماننوسانه ش رږیه ی به ره مه کانیان له (چاپخانه ی نیوه شه) ی پاریس بلو کړلوتنه وه، که ((ټالان روب گری)) راولیژکاری نه و چاپخانه په بوه. دوی نه وهی که تیشکمان خسته سر رومانی نویی فره نسی، پټویست ده کات پټش نه وهی بچینه سر چونی ته دانیان که سیتی له رومانی نویدا، چاویکی خیرا به که سیتی له رومانی فره نسیدا بگټرین، له پټش کومه له ی رومانی نویی فره نسییه وه. تاره وکو بتوانین به ته وای هه ست به و گړانکاری و جوداییه بکه ین که رومانی نویی فره نسی به سره که سایه تیدا

هیناویه تیو هه موو جیوازییه هونه ریه کان ټاشکرا بکرت، چونکه په ی برین به و جیوازیانه قولبوونه وه وریبینی رږی ده ویت. له بهر نه وهی رومانی نویی فره نسی قوتابخانه په ک نییه، ټاکو میتړدی نه و قوتابخانه په ک له بهر ده ستدا بیت، به لکو نه مانا ده بیت له ریگه ی به ره جو بیروپاگانیا نه وه نه و جیوازیانه وک دهر نه دجامیک ټاشکرا بکه یت. هر بویه نایت به و شیوه په تی بکه ین که رومانی نویی سر له نویی که سیتی له نه بوونه وه هیناوه له بهر ته وه گړیو ته تیو نویی له و جوره به رچاو ناکه ویت، به لکو گړانکاریه کان زیاتر له هونه ری دنانو چونی ته بیروپاو روانینیان وه قورمه له ده بیت. ده بینین ((جبریمی هوسون)) ده لیت: ((گړانکاری له وټانکړنی که سیتی تیو روماندا گړانکاری له سر ده مینکوه یو سر ده مینکی تر نییه، نه مانا هه نیک گړانکاری هونه ری نه بیت که روماننوسه کان تیایدا فیری خولقاندنی که سیتی و به رچاوخستنی ده ین - ۷۸/۵))...

که سیتی له رومانی فره نسیدا

نه وهی لیره دا ده خړته روو شیوه په کی گشتی دانیان که سیتی په له رومانی فره نسیدا، پټش سه ره لدانی ((رومانی نویی فره نسی)). پیگومان نه و ماو په ش ماو په کی رږیژو چهنین روماننوس تیایدا دهرکه وتون. به لام نیمه لیره دا ناتونین به ته وای له سر هه موو قونانو روماننوسه کانی بوه ستړیو نامازه به گشت جولانه وه کان بده ین، به لکو نه مانا نه و هه ولانه ده خینه به رچاو که زیاتر دهرکه وتونو گړانکاریان له که سیتی روماندا به نه دجام گیاندوه. تاره وکو بتوانین به ته وای کټرتولی چونی ته دانیان که سیتی بکه ین له رومانی فره نسیدا. نه گډرچی که لیک روماننوس له پټش رومانی نویی فره نسیدا دهرکه وتون، به لام کاتیک به شیوه په کی گشتی باسیان لیوه ده کرت، ده ورتیت له ((به لزاک)) وه یو رومانی نویی فره نسی.

به و پټش که ره ورو ټاستی رومانی فره نسی له و سر ده مه له له نمونوی بالو نه فراندندا ده گات به لزاک. له گال نه وده شدا ناتونیت به ته وای له به لزاک وه بچینه سر رومانی نویی فره نسی، چونکه نه وه ده بیت ته تیپه راندنیکي گه وده ی به ره مه ی که لیک له روماننوسه دهرکه وتووه کان، هر بویه به پټی پټویست به شیوه په کی خیرا له هه نیک وټستگدا پشویه ک ده دین. ((هنری دی به لزاک - H. Balzac - ۱۷۹۹-۱۸۵۰)) په کټکه له روماننوسه به ناویانگه کانی فره نسا، که نه فراندنیکي

وړه له بواړی روماندا بهرجهسته کړېده و بڼه ناوړه یی
واقعی سهرده مه کی. به تاییه تی له پېشه کی شاکاری
(کومیدای مرقایه تی - ۱۸۴۲ - Humaine Comedie))
دا ده بیته میژو نویسی ناکاری سهرده مو باسی پاریسو
هر یمه کانی لیکو رهوشی بقرورنیزیه کانو سهریازو رلی
چاپه منرو بلاو کړاوه کانیش ده کات. که ده توانین بلین
به لزاك نمونه ی بالای سهرده می خوی بروه.
که سایه تیبه کانی به لزاك هه مان که سیتی واقعی
سهرده مه کنو رذر به وردی هه موو به مایه کیان بق
دایر ترلوه و خاوه فی شوناسنکی تاییه تی خویان. که
نهمش وایکړدوه تاییه تمندی که سیتی لای به لزاك بیته
زاراوه ره خه گران به ((که سیتی به لزاك - الشخصیه
البزاکیه)) ناوی بهن. که بق ناساندنی نهمش ده ورتیت
(که سیتی به لزاك ناویکی تاییه تی ه لگرتوه و خاوه فی
خیزانو رابردوه، که سایه تیبه که له روی کومه لایه تیبه و
ناسرلوه و خاوه فی پیشه و کره سته یو له شورتینکی
دیاریکرودا ده ژبو به هژی په یوه ندیه و پابه نده به چند
که سانیکه ووه دیمه نیکي سفورداری هیه - ۱۲۵/۶)).
که واته ده بینین که سایه تیبه کانی به لزاك به ته ووی له
واقعه ووه هینرلوزو خاوه فی شوناسنکی تاییه تی خویان، که
گفت په یوه ندی ووه لرو که ووتو روانینه کان له چوارده وری
نو شوناسه ده سوړپنوه. چونکه به لزاك له ساتی
ده رختستی که سایه تیبه کیدا به ته ووی وینه ی هه موو
چوارده وری رابردوی نو که سایه تیبه ده کیشی و به هیچ
جوریک که سایه تیبه کی دایرلوت ناخاته به رچاو. هه روک
(پترسی لویوک) ده دلت (به لزاك ناتوانیت که سایه تیبه کی
دایرلوت له خانوویه کیش به خه پالیدا به ینتی. دروستکردنی
مرقینکی خه پالی لای به لزاك، خه پالی دایرانی شاریک
ده که به نیت - ۱۹۱/۱۱)). هه بوی ده توانین ((کومیدای
مرقایه تی)) به لزاك بکینه نمونه ی بالای نو کومه له
رمانی که به ((رمانی روویار - The roman fleuve))
ناوده بریت. که هم زارلوه یه ش به سهر نو رومانانه دا
چه سپی که روودوی مه تلفو که سیتی دوباره کراویان له
واقعه ووه ده گوژیایه ووه بهر مه کانیان که واهی رهوشی
رمانی کومه لایه تی خویان بوون. جگ له ووهش ((گوستاف
فلوربر - G. Flaubert)) ی خاوه فی رمانی ((خاتو
بورلی)) ش، که یه کیکه له روماننوسه ده رکه ووهه کانو
جیک تازه گری به سهر هونری رماندا هیناوه، به هه مان
نپوه له روی دانانی که سایه تیبه ووه زیاتر پابه ندی واقعه و
بهر مه کانی ناوړه ی سهرده مه که به تی. لای به لزاك که ل
به بهر ده واهی ناماده بوونی هیه، به لای روماننوسیتی

وهک ((همیل زولا - E. Zola)) له کوتاییدا جوریک یاخی
بوون ده بینینو ده توانین بلین که رمان له به لزاك ووه بق
زولا، هه نگاونان بوو بق قوتاریوون لو نه فسانه ووه ستاوه ی
جیهانی داگیر کړېدو. به شپوه یه کی گشتی سهرده ی
نژده هه م چند ململاتییک بو بوونه بابته له رماندا،
وهک ململاتی نیوان بقرورنیزو نه رستوکرانیدا، له نیوان
ده و له مندر هه ژاردا، له نیوان بازرگانی بچو لو که ووه دا،
له نیوان سهرمایه دلرو کرکساردا، به شپوه یه کی گشتی
ململاتی بوو له نیوان پاله وانو جیهاندا. به لای کاتیک له
(زولا) وه ده چینه سهر ((پروست - Proust))
که سایه تیبه کی قولترو به ناگانر به دی نه که ین،
که سایه تیبه که شوناسی فریادپه سیتی هه لنه گرتوه بق
قوتارکردنی جیهان، به لکو به شپوه یه کی کورت رالی
هه موو چه مکه کانی ژبان ده کاتو به قولی له سهریان
ده ووه سیتی. هه روک ده ربارده ی که سیتی رمانی ((که پان
به دوی کانی له ده ست چوو)) دا ده ورتیت
(که سایه تیبه کانی پروست نو پاله وانا نه نین که بیان ورت
وهک پشتر له رنگی شوپشیکه ووه جیهانی ده ووه ی
خویان بگوین، به لکو نو که سایه تیبه تن ده گات له جیهان
ده ورت رالی سیمبولی هونرو خوشه ویسترو ژبانی
کرمه لایه تی بکات - ۱۵/۱)).

هه ر له سهرده ی نژده دا رمانی ((سایکولوژی)) ش
سهری هه دا، که گرنگی ده دا به ژبانی کرمه لایه تی و ناکارو
هه لرو که وتی باشو خراپی که سیتی، ده رکه ووتو ترین
رماننوسی نو بواره ش ((پول بورجه - Poul Bourget
- ۱۸۵۲ - ۱۹۲۵)) بوو.

نوا به دوی نه ووهش له سهرده ی بیستدا رمانی وجودی
ده رکه ووت که له ((رشانه ووه - ۱۹۲۰)) ی ((سارتر)) ووه
سهری هه لداو چند رماننوسیتی تر له سهر هه مان هیل
نریزه بیان به و نه زمونه دا. (رشانه ووه)) ناشکرا کردنی
بوونه، که له هه موو لایه که ووه به چند نایدولوییه که مارو
درلېوو.

هه رچه نده لیره دا به سهر نه زموونی رماننوسی وهک
(پیرلوترو رمان رولانو جورجو هامیلو بیکیتو کامو
دوجاردو کولیتو ساگانو نه ندیرب مالروو... هند)) دا
ریشیتین، به لای زیاتر شپوه یه کی گشتی که سایه تیمان له
نمونه بالا کانه ووه خسته به رچاو، تاکو بتوانین دوی
ده رختستی که سیتی له ((رمانی نویی فهرنسی)) دا نو
جیاوازیه مان بق ده ریکه ویت که رمانی نویی فهرنسی
گډانکاری به سهردا هیناوه.

کەسبىي (رۆمانى نوێى فەرەنسى)

لەواى ئەوەى ئاماژەمان بە چۆنەتى کەسبەتى رۆمانى فەرەنسىدا، ئێستا دەتوانین لە کەسبى رۆمانى نوێى فەرەنسى بەدوێنەو هەست بە جیاوازیەکان بکەین. گەرچى رۆمانى نوێى فەرەنسى گەیکە تازەگەری گۆرپانکاری بەسەر هونەرى رۆماندا هێناوە، بەلام ئێمە لێرەدا ئەنھا لەسەر چۆنەتى گۆرپانکاری کەسبى دەووستەن. بێگومان (نورسینی رۆمان گۆرپانەرەبەکی حیکات نامەزى ژيانى خەلکى نییە، بەلکو رۆمان گرنگیەکی گەورە بە سروشتى مرقف دەدات- ۲/۲۷)). ئەم شێوە گۆرپانەرەبەش کە لێرەدا رەخنەى ئاراستە کرابوو، لە زۆریە رۆمانە کۆنەکاندا بە ئەوای رەنگى داوەتەو، کەسبەتیەکی واقیعی هەلگری رووداویکی مەثلەو سەرەتاو ناوەندو کۆتایی بەپێوەچوونی بۆ رێنخراوەو لە ماوەیەکی کورتدا دەکەوێتە بەرچاوی خوێنەرەو بە سانایی دەیناسێت. کە ئەمەش بەپێی گۆرپانکاری رۆمانیە نوێەکان بۆ دانانی کەسبەتی بە خالێکی لاواز دادەنرێت. لەبەر ئەوەی ((رۆمان پێکەتەى کەسبەتیە، هەر بۆیە رەخنە ئاراستەى ئەو رۆماننووسانە دەکەوێت کە پشت بە وەسفکردارەکانى کەسبەتیە دەبەستێت لە مەدالایەو تاکو گەورە بوون- ۱/۲۴۵)).

کەسبى لە رۆمانى نوێى فەرەنسىدا هەموو رەگەزە مەثلەوکانى پێشتر لە دەست دەداو دەبێتە کەسبى بێ شوناسو ئەو سنورداریەى کەلای بەلەزاک بۆ کەسبى دەردەکەوێت، لە رۆمانى نوێدا نابێت. وەك بێنیمان کەسبى لای بەلەزاک لە خێزانیگەو دێتو خواوەنى رابردووو شونێکی تایبەتى داگیر کردوو بە دنیایەو هەنگاو دەنێت، بەلام ((کەسبى لە رۆمانى نوێدا رابردوویەکی رۆنى نییە، ئەنھا لە ساتى رۆمانەدا دەردەکەوێتو نازانین لە کۆنەو- ۶/۱۴۱)).

لێرەشەو بە دەوترێت رۆمانى نوێى فەرەنسى پێش هەموو شتێک بزوێنەوێکی رەتکردنەو بوو، رەتکردنەو ئەو شێوازەى کە پێشتر بە بالای رۆماندا برابوو. بەلام دواتر هەموو ئەو سنووشێوازە تێک شکانو لە بەرچاوی بوون. کە ئەمەش بە شێوەیەکی تەدریجی گەشت ئەو ئاکامەو کەسبى لاسایی لەو رێپەردا، وەرە وەرە هەموو شتێکی لێ سەندرایەو دواتر خۆشی وێ بوو. هەروەك ((ئاسای ساروت)) دەریارەى ئەو هەنگاوی کەسبى لە رابردوووە بۆ ئێستا دەلێت: ((وێرە وەرە هەموو شتێکی لە دەستدا، بێمەلەو خانوو کەرەستەو لەشو شێوە، هەتا گەشتە ئەو رادەیە کە ئەنھا خۆی بەرێت وێرە وەرە وەرە کەشی وێرە وەرە...)) رۆمانى نوێى کەسبى لە هەموو ئەو

کەرەستەو پێداویستیەکاندا دامالێ، کە گرتى خۆی کەسبەتیەکیان لەنێو خۆیاندا وێ کرابوو. بەم شێوەیەش وەرگرتنەو ئەو شوناسە ئەنھا لە دەستدانی زنجیرەى پێگەیاننى کەسبى بوو، چونکە وایکرد زیاتر بەنێو خۆی کەسبەتیە رۆچێتو بێتە هەلگری ئەندێشەو گرتى گەورەى مرقفو شوێنى لەناوەندى جیهاندا. رۆمانى نوێ زیاتر لەسەر هزرى کەسبەتیەکان دەووستێتو گرنگیەکی زۆر بە مەنەلۆزى ناوەو دەدات. دەبینین ((جیریمی هۆسۆن)) یەش پێی وایە کە ((رۆمانى نوێ جەخت دەکاتە سەر وێنەى کەسبى، هەموو ئەو حالەتو کردارەى کە گەنووگۆی نێو هۆشى کەسبەتیەکانە، زیاتر لەوەى جەخت بکاتە سەر رووداوەکانى جیهانو دنیای دەروە- ۵/۵۴۵)).

هەر بۆیە ئەستەمە بە سانایی لە کەسبەتیەکی رۆمانى نوێ بگەیت، چونکە رۆمانى نوێ بە سادەیی کەسبەتیەکانە ناخاتە بەرچاوی، بەلکو خوێنەر خۆی دەبێت لەرێگەى هەستى کەسبەتیەکانە بچێت نێو قوڵایی دەروەنجامێک بە دەست بێنێت. رۆمانى نوێ بە هیچ شێوەیەك مۆر لە کەسبى نادات، بەلکو سەرچمى ئەو گۆرپانکاریانە دەدات کە لەو کەسبەتیەدا روودەدات. کە ئەمەش گرنگیەکان دەکاتە خالێو لە خۆی مرقفا کۆی دەکاتەو. هەر بۆیە ((ئالان رۆب گری)) دەلێت ((رۆمانى نوێ ئەنھا گرنگی بە مرقفو شوێنى لە جیهاندا دەدات- ۲/۲۷۵)).

لێرەشەو دەتوانین بڵێین رۆمانى نوێى فەرەنسى بە ئەوای کەسبى بەلەزاکى تێکشاند، ئەم تێکشاندنەش لە گۆرپانکاری جیهانو جیاوازی سەردەمەو سەرچاوەی گرتوو. سەردەمى بەلەزاک مرقف دنیایەو لە خۆی شوێنەو خێزانى، بەلام دواتر بەهۆی گۆرپانکاری پێشکەوتنى تەکنەلۆژیاو، مرقف پێناسەى ئەوای خۆی لە دەست داو تاکو ئێستاش بە سەردەمى لەنێو گومانو دەرلوکێدا هەنگاو دەنێتو لە هۆلى دۆزینەوێ خۆیدا. هەر بۆیە دەبینین رۆماننووسێکی وەك ((ئالان رۆب گری)) هەمیشە لە رۆمانەکانیدا بەهۆای خۆیدا دەگەڕێت، کە ئەمەش نامۆبوونو ونبوونێکی ئەو دەگەڕێت بەرانبەر تەکنەلۆژیاو گۆرپانکاریەکانى جیهان. ئەم جیاوازیەش لە سەردەمى بەلەزاکو بۆ سەردەمى رۆمانى نوێى فەرەنسى، و لە رۆماننۆسى گەورە ((ئالان رۆب گری)) دەکات کە بڵێت: ((ئێمە پێش کردنەوێ گەربوون، ئەزایانو دنیای بوون لەمانای کۆتایی بوونی مرقفو شوێنى لەناوەندى جیهاندا- ۶/۱۵۶)). واتە ئێمە پێش ئەمە کە جیهان بەم

ناتالى سارۋتو پۇمانى نوئى

● : سەھنە

(خاتىم ناتالى سارۋت (Nathalie Sarraute) بە يەككە لە پىشپەۋمانى پۇمانى نوئى دەۋىرىدىن. سالى ۱۹۰۲ لە شارى ئىلانۇلۇق كە دىكەننىڭ باكوۋى خۇرەۋاتى مۇسكۇزە لە دايەك بوۋە، ھەر بە مئالى دەچىتە فەرەنساۋ لە پارىس ئىشتەجى دەپىۋ ھەر لەۋى خۇيىدىن تەۋار دىكاتو لە ئەدەبىۋ لە خۇلۇدا لىسانس ۋەردەگىرى. جگە لە پوۋسى ۋە فەرەنسىۋ زىمانى ئىلمانى ۋ ئىنگلىزىش قىردەپى. سالى ۱۹۲۸ يەكەمىن كارى خۇي چاپ دىكاتو كە ئىرىش (مەلچوۋنەكان)، پاش لەۋ كارەۋى چۈۋار پۇمانى دى دەنوسى كە يەكەمىان (ۋىنەۋى ئەناسىك) كە لە سالى ۱۹۴۸ دا لە چاپى دەداتو فەيلەسوفى فەرەنساۋى (ژان پۇل سارتر) پىشەمكى بۇ دەنوسى، ئىنچا پۇمانى (مارتىۋ) ۱۹۵۲، پۇمانى (ھىسارە) ۱۹۵۹، (مىۋەۋى ئالتۇۋىن) ۱۹۶۲ كە خەۋاتىكى ئەدەبى جىيانى پى ۋەردەگىرى ۋ پىشتەر ھەمان خەۋاتىش ئىراۋە بە سامۋىل بىكىت. جگە لەمانە سارۋت كىتەپكى تىۋرى لە بۋارى تىۋرى پۇمانى نوئى دا ھىيە كە بىناۋى (چاخى بەدگومانى) يەۋەيەۋ دىكەرى بە يەكەمىن ئاسىنەرى تىۋرى پۇمانى نوئى لە قەلەم بەدەين ۋ كارىگەرىيەمكى قوللى كىرە سەر نوۋسەرە ئورۇپايىيە لاۋەكان، ئەم گىتوگۇيەش سالى ۱۹۹۴ لە لايەن (راسىن جىھانبىگۈ) ۋە لىگىلىدا ئەنچام ئىراۋە - ۋ)

* بەلای كەسانىكى زۇرۋە ئىۋە ھەمىشە يەككە
بىۋىن لە نوئىنەرانى پۇمانى نوئى، چۇن دەۋاننە
بەسەرھاتى پۇمانى نوئى؟ ئايا بەلای ئىۋەۋە پۇمانى
نوئى بوۋە بە بەسەرھاتىكى كۇن يان لەۋ باۋەردەكان كە
ھىشتا زىندۋىتى خۇي لە دەست نەدەۋە؟
- مەن لەۋ بېۋايەدام كە بىزاقى پۇمانى نوئى گەلى
سۋود بەخش بوۋ، بەلام گەلى پەرەۋازە بوۋ. بەپاي
مەن بىزاقى پۇمانى نوئى سالى ۱۹۵۷ بە كىتەپكەۋى مەن
(چاخى بەدگومانى) دەستى پى كىرە. بەلام دەپى
ئەۋەش بىگۋىرى كە كۆمەلىك نوۋسەرە لە فۇرۇمۇلە
كىردى ئەم بىزاقەدا بەشدار بىۋىن ۋە ھەر يەككە لەم
نوسەرەنە پىگايەكى جىاۋازى بۇ خۇي گىرتىۋە بەر،
ھىچ خالىكى ھاۋىەش لە نىۋان ئەم نوۋسەرەنەدا
نەبوۋ تەنھا ئەۋە نەبى كە دەپى پۇمان ۋەك ھەر
شېۋەيەك لە شېۋەكانى تىرى ھۈنەر بەردەۋام نوئى
بىت.

● ئىستە لە پۇمانى نوئى چى ماۋەتەۋە؟
- لە پۇمانى نوئى جگە لە نوسەرەكانى ھىچى تىر
نەۋەتەۋە، ۋاتە كەسانىكى ۋەك كىۋد سىمۇن يان
ئالان رۇب گىرىۋ ياخۇد خۇم كە تا ئىستە لە نوسىندا
بەردەۋام.
* مىشېل بۇتۇر دەپوت: پۇمانى نوئى قوتابخانەيەك
نىيە، بىلكو بىزاقىكى مىژۋىيە، تۇلەم بارەيەۋە رات
چىيە؟
- مەن لەگەل مىشېل بۇتۇردا ھاۋرام، پۇمانى نوئى
قوتابخانەيەك نىيە بەلگە ھەرۋەك ۋەك دەۋىت لە
كۆمەلىك نوۋسەرە پىك ھاۋتوۋە كە بە پاي مەن لە چاخى
بەدگومانىدا بۇچۈنەكانىيان ۋەك يەك بىۋەۋە دەيانويست
پۇمان نوئى بىتەۋە؛ ئەۋ نوئىيەتەۋە كە لە ھەر
شېۋەيەكى تىرى ھۈنەردا ھەيە. لە راستىدا ئالان رۇب گىرى
يەكەمىن كەس بوۋ بىرى لە پىكەپىنانى بىزاقىكى بۇ
بەرەنگارى ئەدەبىياتى ئەقلىدى كىردەۋە. ۋەختى ((چاخى

دەنوووسى. ھەلبەتتە مەن دەريارەى پۇمانى نۆى قىسم كرىو، نوسەرانى تىرى پۇمانى نوئىش وەكو ئالان پۇب گرى چەندىن وتارى دەريارەى پۇمانى نۆى نووسىو، بەلام ھىچ كاتى ئىمە وەك گروپتىكى پىكھاتوو لە پۇشنىپىزانو پۇمان نووسان كارمان نەكرىو.

* ئايدا دەتوانىن لە نووسىنەكانتانا سەبارەت بە تايبەتتەندىتىيەكى ئافرەتانه لە پۇمانى نۆىدا بىوئىن؟

- بە ھىچ كۆچىك بە پاي مەن شىخىك نۆىە ناوى ئەدەبىياتى ئافرەتانه بىت بە ماناى وردى ئەم وشەيە، ھەر چۆن ناتوانىن دەريارەى مۇسقىيايەكى ئافرەتانه پان فەلسەفەيەكى ئافرەتانه بىوئىن. ھەلبەتتە دەتوانىن دەريارەى نوسەرى ئافرەت وەكو خوشكانى بىوئىتى، يا فرجىنياو ولف بىوئىن. بەلام مەن كاتى كارەكانى ئەوان دەخوئىنمەو بە ھىچ جۆرىك ھەست ناكەم نووسىنى ئافرەتانه دەخوئىنمەو، مەن لەو بىرلەيدام وەختى نوسەرىك دەنوسى ((مەن))ى لە ئارادا نۆىە. ئەمەش بە نىسبەت پۇمانى نۆىتو زەقتىر خۇى دەنۆىتى. لە پۇمانى نۆىدا بابەتەكە خۇى لە خۇيدا گىرگى نۆىە، ئەوئى گىرگە ئەو شىوہو فۆرمەيەكە ژيان بە بابەتەكە دەبەخشى تا بگاتە خوئىنەرىش. بە پاي مەن وەسقى شىتەكان گىرگىيەكى ئەوتۇيان نۆىە. بەرامبەر بەمە، ئەوئى گىرگى بىت جولى ناوہوئى نووسىنەكەيە، بۆيە ئەوئى مەن بايەخى پى دەدەم جولى ناوہوئى نووسىنەكە بەردەوام ژيان دەگۆئى. ئىدى بىرارى دواى ئەوہەكە پۇمانەكە ئافرەتانه پان پىوانەيە ھىچ بايەخىكى نۆىە، كارىكى ساويلكانەيە لە پوى رەگەزى نوسەركەيەوہ پۇمان ھەلسەنگىتەن.

* كەرەتە ئىوہ وەختى دەنوووسن بىر لە ئافرەتەتتىى خۇتان ناكەنەو؟

- ھەرگىز. كاتى كە دەنوووسم بىر لەوہ ناكەمەو خۇم چىم، بەلكو بىر لەو شتە دەكەمەو كە دەينوسم، مەن ھەموو تەركىزم لەسەر كارەكەم دەبى ھەر بەشىكى پۇمانەكەم بەلامەو وەكو كىتەپكى تازەيە.

* لە شۆئىنكىدا خوئىندوو مەتەرە كە ووتوتانە نووسىن بە لاتانەو كارىكى ئازار ھىنە. مەبەستان لەم قىسمەتان چىرە؟

- لە راستىدا وويستومە بلىم ئەو ئازارەى كە لە نووسىندا پەيدا دەبى ھەمان ئازارى ((بوون))ە ژيانىش بەبى ئەم ئازارە ھىچ مانايەكى نۆىە. ھەر بۆيە تقوم بوون لە نووسىندا بۆ مەن سەختە، چۆنكە ھەموو جارىك ھەست بە مەترسى دەكەم بەلام لە ھەمان كاتدا ئەم مەترسىيە بۆ مەترسىيە چۆنكە بەبى ئەم مەترسىيە مە ھەست ناكەم زىندوو بىم.

* ئايدا دەتوانىن وەكو جۆرە لەزەتتە نۆىەئى ئەم ئازارى نووسىنە بىوئىن؟

بەدگومانى)) بىلاو بووہو ئەو لەگەل ژوم لەندۇندا سەرپەرشت دەزگائى بۆلۆكرەنەوئى ((مىنۆى)پان دەكرد. كىتەپكەى مەن رۆر سەرىجى نۆى پاكىشاپو، بۆيە ھەر لە سالى ۱۹۰۷دا سەرلەنۆى كىتەپى ((ھەلچونەكان))ى لە چاپ دايەوہ كە لە سالى ۱۹۲۸دا لاي لاوتىك بەناوى (رۆبىرت دۇتۇيل) لە چاپم دابو، ئەو دەمە رۆر سەرىج پاكىش نەبو، بە لەچاپدانەوئى ھەلچونەكانو چاخى بەدگومانىو بۆلۆبونەوئى پۇمانى (ئىرەيى) غىرەى رۆب گرى، ھەرلەو زەنايەكى رۆر لەلايەن پەخسەگرە تەقلىدىيەكانەوہ نرايەوہ. ئەمىل ھانرىو Henriot ھىرشى كىردە سەرمانو كارەكانى ئىمەى بۆ نمونەى پۇمانى نۆى ھىنايەوہ. ئالان رۆب گرى لە گۇلارى كرىتىك Critiqueدا بە ووتارىك دەريارەى ((چاخى بەدگومانى)) وەلامى دايەوہ بەم جۆرە ناويانگىكى بۆ پۇمانى نۆى پەيدا كىرد، بەلام لە راستىدا كارەكانى نووسەرانى ئەم بزاكە لە يەكدى رۆر جياولز بوون.

* ئايدا پەيوەندىتەن لەگەل نووسەرانى تىرى (پۇمانى نۆى)دا ماوہ؟

- لە راستىدا مەن ھەرگىز پەيوەندىم لەگەلياندا نەبوو، چاويىكەوتىش نەبوو لە ئىتوانماندا. پۇمانى نۆى بىرىتى نەبوو لە گروپىك وەكو سورىالىستەكان پىكەوہ كار بەكەن رۆر كەم يەكترىمان دەبىنىو ھەرگەسەو بۆ خۇى

- پېنگومان نوسين هميشه كارونكي له زه ته به خشو له هه مان كاتدا نازار هښيښه، له كاري نوسيندا به رده وام پويه پوي كوسپو له مېر دېښه وهو نه مېش هه مان شو شته په كه دېښته مايه ي جوانيې نوسينه كه. نوسين چنه د كښه وگرفتي زياتر له به رده مېدا بخولقيني زياتر وام لي دهكات له سره نوسين به رده وام بم.

نایا نوسينه كاتقان كارونكي زورتان لي دهيات؟

- به لي.. زور جاري وايه نوسيني كښيېك شهش حوت سالم لي دهيات. ته ماشاي كښيېه كانو ميژوي بلاوگرښه ويان بكه. هه لچونه كان سالي ۱۹۲۹، وينه ي نه ناسيېك ۱۹۴۹، مارتيريز ۱۹۵۲، پلانتساريزم، ۱۹۵۹، بؤ نوسيني پرمانيك شهش سال ته رځان ده كم.

● پرمانيه كونه كاني خوتان ده خوښنه وه؟

- نه خير.. دلوايان لي كردم ته وایي نوسينه كاني خرم بخوښنه وه تا هه مو پيڅه وه له كومه لي (پلياد) چاپ بكرين، به لام من هيچ ده ستكاريه كي وه مان نه كړن، به پاي من ده ستكاري كړني هر كاريك له و كارانه نه سته مه، چونكه من هه مان شو كه سې سي يان په نجا سال له مويېر نيم كه شو شته ي نوسيو به نوسيني كښيېك نيدې لاي من شو كښيېه ته و او ده بېو جه زنا كه چيدې وه خوښه ريك له دهر وه لي پرمانيه.

* به پاي ليوه (خوښنه وه) Lecture چريه؟

- من (خوښنه وه) به جوره و ته ورتيكي دهر وني ده زانم له كاني نوسيندا، نوسينه كم ده خوښنه وه به م جوره گوږم له و شانه ده بي كه نوسيون، به بچووني من (خوښنه وه) ي راسته قينه نه ميه: گوږگرتن له ريتمي لپړه كان.

* كه واته له نوسينه كاني ليوه دا ريتميك ميه

- شهست ساله من به م جوره ده نومس و شو ريتمه نه ز بهر كړدوه. من هه مو به يانيېه كه ده چمه كافيتريايه كو له وي ده نومس، چونكه له كافيتريادا ده توانم پتر تركيز بكه مه سر كار ده كم، له هه مان كاتدا شوښيكي زيندوشه، چونكه خه ك له دهر وپېشتم دېښم. له كافيتريادا هم له گېروگرفته كاني خرم دور ده كه ومه وه هم پرحم له هس ته ژيان سر شار ده بي.

* به قسه كاتقا وا دهر دكه وي كه ليوه سرتاپاي ژياني نوو سرتقان به هه مان ريتم به سر برودوه؟

- من له و باوه پرمانيه كه دوا جار هميشه بؤ بېړو كه په كي نه گوږ له لام زياوم كه نه وېش بېړو كي نوسينه، هميشه نه و شته ده لېږم ده نومس كه ده بي بيلېږم بينومس له راستي دا بابه ته كي من نه وه ونده گوږاني به سر ده نه هاتوه هر وه كو ونيشم كاني نوسينه كاني خرم دووباره بؤ كومه لي (پلياد) خوښنه وه، گوږانيكي نه و ترم تيا ياندا نه دجام نه دا.

* نایا نيسيتاش له گل شو بوچوونانه دايث كه له كښيېي ((چاخي به دكوماشي)) دا نوسيون؟
- به لي.. به ته و او نه ي..

نایا ميشقا هه مان تيخروانيني روهه ييانه ي توندو تيخرتان هيه بهرامبر به دهر و نفا سي و پولي له نه د يي اتدا؟

- به لي من له ته وایي شو پوله بندييه دهر و نفا سي و شي كړدنه وي هه ستو سقزانه بيزارم كه له پرمانيه گوره كاني رابرودا هه بوونو به لاي نوسه ري مؤډيرنه وه بي مانان، له راستي دا من نازانم چ سر وديكي هيه نيغه كه ستييه كاني پرمانيك به ينيو به پي هه ندي زار وایي دهر وه پرماني بکه بن. نيغه نيستا له سره دمي به لزانو دز سترېسكي دا نازين. ناتوانين نيغه ناده مېه كان وه كو توان به ساده يي وه سف بکه ينيو بلين نه ميه كه ستييه يكي پيسكه يه و نه ويان به فيزه. نه گره شمېر شتيكي وه مان بکين ده كه وي نه داي ميه تيكي مالا نه وه. من پيم وايه حه قيقه تي سا يكو لوزي نيغه له حه قيقه تي سا يكو لوزي پرماني كون نا لوز تره شمېر چيدي ناتوانين به ناساني مژ له كه ستييه ك بد يني چونكه بهرامبر به نا لوزيه كي فري كه ستييه ك هين. بؤيه ده بي سر دجي شو گوږانكاريانه بد يني كه له و كه ستييه دا پيدا ده بن.

- سره دناش ده بي بتوانين شو كه ستييه له و فريه زار وایي جيا بکه ينه وه كه ته قليدي پرماني سا يكو لوزي هيناويه تيه نار وایي.

* له م باره دا چ شتيك ده خنه بري شو له دهر وه روانييه سا يكو لوزي اي فريدي تا زيانه كاني شو شي كړدنه ويه له نه د يي اتدا بخي ته بهر روهه له هه مان كاتدا روهه نديكي قولتر به كسي تي يه كاني پرمانيه كاتقان بيه خشن؟

- من وام پي باشتره پتر سه باره ته به ((بهر له هوشيار ي (Pre - Conscient) بويوم وه كه له ((نه ست - IncosCient)) واته له و ((من)) ده بويوم كه هم له نه زمي لوزيكيكي هوشيار ي هه لوي تو هم له وه سفي سيمستما تيكي نه ست. ليزه دا كه ((من)) ي فري روهه د فري شتوه ديته نار وایي كه هه ول دده م هدي هدي وه چنگي به ينيم. ريك وه كو شو فيلمه ي كه له نوو روهه به هوشايي سه يري ده كه يت. ته ماشاي شو شتانه ده كم كه به سر شو كه ستييه دا نيد په پي تو به بي نه وایي هر له سره تا وه موزيكي سا يكو لوزيانه ي وه كو گري ي توييپو شتي تر لي بد م له گوږانكاري يه كاني دهر ومان.

* باسي (فيلم) تان كړد. حمز ده كم راتان سه باره ته سينه ماي سده ي بيستم بزانم، نایا سينه ماكارانيك هن خوشتان بويون؟

- من سينه ما به هونه ريكي مزن ده زانم، هه روه كو موسيكا.. يان شتوه كاري به لام نيستا له بهر پيري كه متر بؤ سينه ما ده چم، سره ختيك فيلم يي زورم دېښي

((فیللینی)) م رڼر خوڅ د هوی و به پای من له کاری خویدا
ماؤستایه کی راسته قینه یه ((هشتو نیو)) ده کی فیللینی
فیللینی گوره یه.

* پاتان بهرامبر سینما کارانی فرانسایی چریه؟

- ښکومان منیش وه هه مووان هونه رسته نده
کلاسیک یه کانیا ن ده ناسم: پتنوار، کارنه، دؤلیلی...
شه پړی نویش که ل سهرنج پاکیشه، به تاییه تیش فیلمه
سهره تاییه کانی گودلر وه کو ((هه ناسه سول)).

تایا هیچ کاتی پوریداو په یوه نښه له نیوان
نوسینه کانتان و سینما د لروست بکه؟

- هیچ کاتی نه وه پوری نده او، من له نیوان هونه
چوړلو چوره کاند به راورد ناکم.

* له ژبانی نه میپتاندا کام نووسرانه زیاتر جی
بایه فختان بوون؟

- په که مین کاری نه ده بی که کاری له سهرم هه بوو
نووسینی پروست بوو. سالی ۱۹۲۴ خویندنه وهی ((لای
مالی سول)) (که بهشی په که می پژمانی ((که پان به لوا
زه مینی وونبوا)) به - و - ی پروست مایی نووسینی تیا
وړوژندم دواتر (تولیس) جویسو پاش نویش (خان
دالوای) فرجینیا ولف - م خویندنه وه، نه مانه له
په ورو ده کړنی قه لمی مندا پوژنکی رڼریان هه بووه.

* تایا ناویانگی جیهانی لږه گوژنکی له چه مکی
(به پرسیارتنی نوسه) د هینا و ته لاروه؟

- به لای منه وه شتیک نی به ناوی (به پرسیارتنی
نوسه) بیت من گرنکی به به ناویانگیش ناده و هه بویه
له سهر نووسینی نه وهی که ده توانو نه وهی به لاهه وه
سهرنج پاکیشه به رده وام دهیم. د زمانیت، من ماوه یه کی
رڼری ژبانم به بی ناویانگ به سهر بریدوه و ژبانیشم
نه گوړلو، په که مین کتیم ((هه لچونه کان)) رڼر بی
دوره ستانه تیره ی. تنه یه و تارې ستایش شامیز نه بی
که له که زه د لایز (Gazette De Lieje) له سهری نوسرا.
ته نانه ت (وینه نه ناسیک) که پیکیری سارته ری له که لدا
بوو، هر خویشی پشه کی یه کی بؤ نوسی، که چی دوزگای
گالیمار بوی چاپ نه کړدم، باره که به هم جوره بوو. نه م
کتیم به له لایه ن لایکه که ناوی رڼر مارین (Marin) بوو
بلاو کرایوه، به لاهم تنه چوارسه داننه ی لی فرؤشرو له
کاتی بلاو کړنه وهیدا به تنه و تارکی له سهر نووسرا،
نهریش که سیک نووسی که ناوی ئیرل (Ervel) هو له
همان دوزگای رڼر مارینا کاری ده کړد. دوی نه وه موو
شکسته نیدی چی له ناویانگ بکه م. من له سهر نه و کاره ی
خوم به رده وام که ده بی بیکه م.

* تایا له پروایه دایت که له مېو نوسر دتوانی همان نه
دوره بیینی له کومه لگادا که سارته و کامزو مالرو له کاتی
خویدا هیان بیینی؟

- من هرگز هه واداری نه ده بیانی سیاسی نه بووم. به
پروای من نه ده و هونه رنکه وه کو هونه رکانی دی هیچ
په یوه ندی یه کی به کیشه کومه لایه تی و سیاسی کانه وه
نی یه و ده شی نه و کیشانه له شویننکی تردا حق له
قهره دانیا ن رڼر سوومه ند بی، تاقه نیلتیزامی من نویسه.
* له حالی حازردا چ بهرنامه یه فختان هیه؟ تایا کتینی
تازماتان به ده ستره میه؟

- له سهر نویسن به رده وام دهیم، کتیم به
ده ستره میه که له کومه لیک به رده وگرافی کورت پیکه اتووه،
نازانم که ی ته واد ده بی.

به لاهم بی نه وهی وه کو کتیم چاپ بکری، لاپه رکانی
رڼر، نه م کتیم به له سهر همان شیوانی (هه لچونه کان)
یان به کاره میانی زمان (L'usage de la parole).

* وختی چاو به کارو ژبانی خو تاندا ده خشیننه و چ
هستیکان لا لروست ده بی؟ له و پروایه دایت که هندی شت
هه بوون دمیوایه بتینینایه؟ یان هندی کار دمیوایه له نجات
بدانایو دهرلتنی له نجات دانیان نه میو؟

- من نه و ونده نه ماشای خوم ناکم، تا پیم بکری
که متر دهرلتنه کاره کانی رلبردوم من هیچ کاتیک چاو به
کاره کانا نه خشان دقنه وه به تنه سهرگر می نه و شتانه
دهیم که نیستاو له ساتی نیستادا سهرنجم راده کیشن.
نامه وی چاو به کاره کاند بخشیننه وه چونکه به لاهه وه بؤ
کاری نه مېو ژبان به خشه.

● تایا نویسن به لاهه و مانایه کی تاییه تی هیه؟

- نویسن پیشانده ری ژبان، وه که چو ن هه میسه نه و
کاره ی نه نجام دراوه.

رۆمانى نوئۇ ئەدەبىياتى ئەمپۇى خۇرئائاوا

■ گەتوگۆيەك لەگەل ئالان رۆب گرىدا

● و: سەردەم

بوون. بەجۇرىك لەجۇران مەيلى فاشىستىشيان تىابوو. تىكشكانى سوپاي فەرەنسا بۇ ئاوان كارەساتىكى بەئازار بوو. دەزانىت كە سوپاي فەرەنسا بەتەواوەتى بەرامبەر سوپاي ئەلمان تىكشكاو لەناوچوو، باوكم دايكم ستایشى ئەلمانىان دەکرد، من خۇشەم ەەر مەيلىم بەلای ئەلماندا ەبوو. ەەر بۆيە جەنگى جىهانىم باش لەيادە، ەەر ەما ەاتنى ئەلمانىيەكانىش. بىگومان دېتەرە يادت كە من لەبەشنىكى كىتیبى (ناوەرەوى توناوتونەكە)دا ياسى ماتۇرىك دەكەم كە دوو سەريانى ئەلمانى لەسەرە. ئەمانە يەكەمىن ئەلمانى بوون كە من بىنىم.

* ئىئو لایەنگرى ئەلمانىەكان نەبوون..

— بۇ .. بۇ نا.. بىرپاوەرى من بىرپاوەرى باوك دايكم بوو. ئەوەشت لە بىر نەچىت كە بەشنىكى زۆرى بروتاين لەژىر دەسەلاتى ئىنگلىزدا بوو، خەلكى بروتاينىش ئىنگلىزيان بەئوژمنى راستەقىنەى خۇيان دەزانى. دواى شكستى فەرەنساىش ئەم بارە خراپتر بوو. چونكە گروپىك لەئىنگلىزەكان كارايانە لەجەنگدا بەشدارىيان كىردو ئواترىش گروپىكى دى چوونە ناو شەرەكەووە لە (مىرسىل كىر)دا بەتەواوەتى ەيژى دەريايى فەرەنسايان تىكشكاند.

* ئىئو لەسالى ۱۹۲۲دا لە بىرست لەدایك بوون. بىتان چۆن گوزەراندىو؟
— لەبىرست ەاتە دونياو. شەش مانگ لەبروتاین. ەمامو، شەش مانگى دىكەش لەپارىس، لەئاپارتمانىكى سادەو ئاسايىدا لەگەرەكى ۱۴دا دەژياین. چونكە باوكم لەپارىس كارى دەکرد، من ەەرگىز سالىكى تەواو لەبىرست نەمامو تەو، تەنها لەكاتى جەنگدا نەبىت.

خانوو كەمان لەبىرست خانوویەكى ئىلاخى بوو. ئەوئ دەفەرىكى سەريانى بوو، كەس مافى نەبوو خانووی تیا دروستىكات، ەەر بۆيە بەتەنها چەند خانوویەكى بچكۆلەى تىابوو. بەرامبەر خانوو كەمان گۆرەپانى مەشقەكە بوو كە شىورای نەبوو، لە دەشتىك دەچوو، لەدییو ئەویشەو دەريا دەبىنرا.

* ئايا ەىچ يادەمورىيەكتان دەريارەى ئەو رۆژانە ەيە، رۆژانى جەنگى جىهانىى دووم، دايكو باوكتانو پەيوەندىيەكانيان؟

— بىگومان، من لەسالى ۱۹۴۲دا تەمەنم بىست سالان بوو. باوكو دايكم لەراستە توندرەوەكان بوونو وەكو تەواوى فەرەنساىيەكان لایەنگرى پىتان*

لەم شەپانەدا نزیکەی دوو هەزار کەس کوژران،
ئەمەش تاوانێک بوو کە خەلکی بریتانیا ھەرگیز لێی
خۆش نابێ. لەسەرێکی تر ھەو ھاوکێ دایکی من
گیانیکی تەواو ئەوروپایان ھەبوو، ھەروەھا خۆشم
زۆر ئەوروپایانە بیرم دەکردەو. ئەوان بھوایان وابوو
کە ئەگەر ھەرەنسائ ئەلمانیا بێن بەیەک ئەو دەمە
باری ئەوروپا باشتەر دەبێ.

* ئەمە بۆچوونی بیسمارکیش بوو.

- بەلێ. ھەروەھا ھاوکێ دایکم لەو ساوە پرەدا
بوون کە ئەو جەنگە تەواو بپھۆدە. مەسەلە کە ئەو
بوو کە ئێمە چونکە ئەمانتوانی لەگەڵ ئەلمانیادا بەک
بگیرن، ھەر بۆیە ناچار بووین وەکو دۆراویک لەگەڵیا
ببین بەیەک. دوو بۆچوون لەئارادا بوو: جەنگ دژ
بەبەریتانیا و دژایەتیی کۆمۆنیزم، کە ھەردووکیان
بەدوو ھاکنەری بزوتنی گرنگ بۆ پالی راستیی
ھەرەنسائ دەژمێردان. بێگومان ئەبێ ئەو ھەش روون
بێ لاتان کە ئێمە هیچ مەیلیکمان بەلای ھیتلەردا
نەبوو. ئەو بەناشکرا شیتێکی پەتی بوو. بەلام
مەیلمان بەلای مۆسۆلینی و فرانکۆدا ھەبوو. واتە
بەلای ئەو کەسانەدا کە بەدیكتاتۆری ئارام لەقەلەم
دەدران و لەخۆبوردوویان زیاتر بوو، واتە جۆرە
گیانیکی ھاوکانەیان ھەبوو. فرانکۆش وەکو پیتان
ھاوکیکی چاکەکار بوو، لەکاتیگە ھیتلەر بەناشکرا
کە سیتیەکی خۆیتەز بوو. ناسیونالیستیک شیت بوو
و ەک سەدام حسین.

* ئایا ئەو رۆژانە هیچ ئیلتیمزامینکی سیاسیتان
ھەبوو؟

- نەخێر، ئەنھا جۆرە ھاوھێزکی سیاسی بوو.
کاتێ ھەرەنسائ لەژێر زەبری نازیسم ئازاد بوو ئێمە
زیاتر حەقیقەتی رژیمی نازیسم بۆ دەرکەوت. منیش
وەکو تەواوی ئەو لاوانی کە لەسالی ۱۹۲۲دا لەدایک
بوون دوورخراوە، بەلام ئەک بۆ ئۆرئوگاکانی
مەرگ، بەلکو بۆ کاری بێگار، بەم پێیە سالو نیویک
لەئەلمانیادا بەسەربرد کە ھیشتا لەحالتی جەنگدا
بوو.

ئەلمانیا ولاتیگ بوو بەروالەت پاکو ھێمن، تەواوی
راگەیانندی ئەلمانیا بریتی بوو لە بایەخدان بەکار،
خیزان، منالی بچوکی قز زەرد کە سەرودیان

دەخوێندو ئەو گرێکارانی کە بێلیان بەسەر شانەو
بوو.

ئەم راگەیانندنە لەراسیتدا پەیوەست بوو
بەحەقیقەتی رژیمەو. بەلام ئەو شیتییە بەسەر
رژیمی ئەلمانیادا زال بوو بەروالەتیەو نەدەبینرا،
روالەتی رژیم ئارامو دنیایی بەخش بو، ئەو ھی
بەھووکەش نەدەبینرا ئەو (رژیمە پۆلیسی) یە بوو.
رژیمی ھیتلەر لە (رژیمێکی پێشپەرەوان - ھلانسی)
دەچوو کە تیایدا چالاکی لاوان رووکەشیکی ئارامو
ئاسوودە ھەبوو. لەکاتیگە دەبینرا کە لەشورەوی
پۆلیس چی دەکات. بەلام لەوێ نەو، لەئەلمانیا زۆر
بەوردی حسابی ھەموو شتیکیان کردبوو.

* بەلام لەدەمە سیدا بەناشکرا بینرا کە پۆلیسی
ئەلمانیا چی کرد...

- به لای له سه ره تادا واپوو. واته وه ختی هیتر ده سه لاتی گرتنه ده ست به ناشکرا هه ست به توندوتیژی ده کرا. به لای له کوتای سییه کاندای به ته وای نارامی بالی به سه ر واکندا کیشاپوو. میله تی نه لمانی به دل ناسیونال سوسیالیست بوون. رژیم نه لمانی رژیمکی سوسیالیست تی بوو، چونکه خاوه نی پیشکوتوترین جوری نه منیه تی کومه لایه تی بوو. هیچ نی شانیه کی بیکاری و هه لایمان له نارادا نه بوو، پاری تابوری نه لمانیا باش بوو. هه ر بویه جری سه رسورمان نه بوو که نه لمانیه کانی دی، بۆ نمونه نه لمانیه نه مساویه کان هه زیان ده کرد چته وه ناو نه لمانیا، نه نه لمانیایه که له وپه ری سه رکه وتندا بوو.

* له مکتوری لمانیدا چ شتی که نیوهی به لای خویدا راده کیشا، لایه نه یوتوپیا ییه که؟

- نه وهی منی به لای نه لمانیدا راده کیشا که لتوری نه لمانی بوو، واته نه نه نه لمانیایه که گوتو کافکا و هوسیرلی له دامینی خویدا په روه رده کردووه، واته نه ده بیاتو له سه سه وه هه روه ها موسیقای نه لمانیش. من عه ودالی فاگنهرم، هه لبه ت خوی نالیم، به لکو موسیفا کهی. به شیکی سه ره کی له دونیا موسیقیه کهی من له موسیقای نه لمانی پیکهاتوو... به لهن، باخ، فاگنهر، مۆلله ر، شوینبیرگ... به لایم خالینکی تریش هه یه: من له منالیم لایه نگر، حکومه تیک بووم له سه ر بناغه ی سیستم دامه زایی، نه مهش له کوماری سنییه می فه ره نسدا به دی نه ده کرا، رژیمکی کۆله وار بوو. واته سیستمیکی به سه ر کومه لگادا نه سه پاند. مانگرتن، پارته کۆمونیسته کان، هه موو نه مانه ده بوونه مایه ی ترسو و له پراوکی لایه نگرانی بوونی نه وه سیستمه. نه سه لهن شتی که له نارادا نه بوو ناوی ده ولت بن، نه وهی هه بوو گزانی به رده وای ده ولت بوو که له پری رودلوو دروستکراوه سیاسییه کانه وه نه انجام نه درا.

باشه، لیره دا پرسیارنک دیته پێشه وه که بۆچی فه ره نساییه کان لایه نگر پیتان بوون؟ چونکه پیتان له هه موو که سینیکی دی پتر کوماریخواز بوو، نیستا ده لاین پیتان وایکریو نه وهی کرد، سه ته می کرد،

ده نگی خه لکی خه فه کرد، به لای، که س نکوولی له مه ناکات. به لایم پیتان به پازیبوونی خودی خویان ده نگی میله تی فه ره نسای خه فه کرد. نه نجومه ن بوو که جله وی ده ولته تی فه ره نسای دایه ده ست پیتان. ده ولته تی پیتان ده ولته تیکی قانونی بوو. نوینه رانی نه نجومه ن ده سه لاتیان دایه ده ست پیتان و میله تی فه ره نساش نه م کاره ی قبولکریو پشتگیری لای کرد، له سه دا هه شتاو پینچی خه لکی فه ره نسا لایه نگر پیتان بوون. کوماری سنییه می فه ره نسا له نا نواییدا باریکی زۆر ریسوا بوونه ی به خۆوه دی، دوچاری خراپترین جوری شکست بوو. نه وه سوپایه ی که فه ره نساش بۆ جه ننگ ناماده ی کربوو، هه مان کوماری به فعه وتی دا. فه ره نسا که وتیوو ته نگانه وه به هۆی نه وه به مانه وهی که به ستبووی هیچ چاریکی نه بوو جگه له وهی که له جه نگا به رگری له پۆله ندای نارچه کانی دی بکات. به لایم به چ هیزیکه وه؟ فه ره نسا هیزیکی ناسمانی ته وار په رتو لیکتارازی هه بوو.

پاشان فه ره نسایان ناچار کرد له میونخ داینشیت و ریکه وتنی خۆ به ده سه ته وه دان ئیمزا بکات. له راستیدا هه روه کو لیون بلوم ده یوت: نه لمانیه کانی باشووری خۆره لات نه لمانین، نه وانه گه ر بیانیه ی به ناوی مافی مۆلف وه خویان چاره نووسی خویان دیاری بکن، ته وار مافی خویانه بچه سه ر نه لمانیا. دواتریش په یمانی فهرسای که هه لیه کی گه وره بوو و تائیتسناش شایه تی ده رنه نجامه زیانه نده کانی. نامانج له مهش نه وه بوو که نه لمانیای شکست خواردو پارچه پارچه بکن، که به جۆره سووکیه تی پیکرنیک ده زمیتردا. هیتلهر به ره نجامیکی په یمانی فهرسای بوو، له بهر نه وهی هاوپه یمانانی فهرسای مه به ستیان ملکه چی و زه لیلی نه لمانیا بوو. به رامبه ر به مه دیار بوو که که سیتییه کی وه ها دیته ناروه.

* نایا په رۆشیتان بۆ سیستم له و قوناغه دا په یوه ندیی به په رۆشیتانه وه بۆ زانست نیه؟

- له راستیدا نازانم. چونکه من تائیتسناش په رۆشیم بۆ زانست هه یه، به لایم بۆ سیستم که مته ر.

* هه ر له بهر نه مه من له م باره یوه نامازه بۆ نه وه ده کمه که نیوه دراتر بوون به کسینکی یاخی، هه م له زمانووسی و هه م له هه لوستی کومه لایه تیتاندا.

له و ده مه دا له پړی نه وه بوو که ده کړا سئ (ه)
 H بناسیت: هیگل، هوسیرل، هایدگر. سارتر
 کومه لیک و تاري کورنی هیه که ده رياره ی هوسیرل
 بق خه لکی ساده ی نووسیوه له به شمی په کم می
 هه لویسته کان (situations) دا بلوی کړیته وه. من
 لیره وه ده ستم پیکرو نینجا به وه کاره هه لسه فیه
 گرنگه کان چوم.

* لایا سهرتا به هه لسه ده دستخان پیکرو پاشان
 به ده دب، یان به پنجه وانسه، یاخود هه ريوکیان
 پیکرو هه هاوکات له گه ل په کدا؟

- من نه دب و هه لسه هم هاوکات له گه ل په کدا
 ده خوینده وه. له بړوايه دا بووم که هه ريوکیان
 ده رياره ی شتی که نه پوین و له خالیکیدا په یک
 ده گن. دواچاریش من بقی ده ستم به نووسینی
 رومان کړد؟ بق نه وه ی هه لېده م تاوه لای نه م
 پرسیاره بې وه لاهه بده مه وه که من چیمو لیره دا چی
 ده کم؟ نه مه ش پرسیاره ی سهره کی میتافیزیکاو
 نه متولوزیا (پووناسی - وجودناسی). که: من چیمو
 له جبهاندا چی ده کم؟

کاتس که و ته سور ده کړا تیکه یشتن
 له رومانه کانی من سهخته، هویه که ی نه وه بوو که
 له سهره تادا من نووسه ریکی مودی رزگار بووم.
 خوینه رم نه بوو، نه وه ش شتی که بوو مایه ی
 بړواپیکرن نه بوو. گه ل و تاربان ده رياره ی من
 ده نووسی بق نه وه ی بیسه لعینن که من شیتو
 کاره کانم شایانی خویندنه وه نین. شتیکی به لگه
 نه ویستیشه که که سانیکی وه کو رلان بارتو ژینیت و
 بلانشوش هه بوون که له م رووه وه و تاري
 سهره راکیشیان ده نووسی، به لای و تاره کانیان له و
 گولاراندا بلاوده بڼوه که که مترین کاریگره ریان
 له سهر خه لکه رزیننه که نه بوو.

هفته نامه کان که خوینه رم بق نووسه
 کړده که نه وه. ته وای نه و تارانیه که ده رياره ی من
 نووسییان به پاده ی که سه لېی بوون وه ختن رومان
 (غیره) م چاپ کړا که سئ یه مین رومان ی من بوو هیچی
 وای لئ نه فری شرا. له گه ل نه وه شدا که ته وای ناوی
 دایه وه: که چی له سالیکیدا ته نه سئ سه بو په دجا
 دانه ی لئ فری شرا. له کاتیکا که نیستا هه مان کتیب
 له سالیکیدا پینج هه زار دانه ی لئ ده فری شری.

- من پاش که وتنی رایشی سئ یه م په یم به وه برد
 که سیستم مه ترسیه، شیتی یه کی ترسناکه، هه موو
 وایانده زانی که توریوگاکانی مەرگ توریوگای کارن.
 که س بیری له وه نه ده کړده وه که نه و توریوگایانه
 له راستیدا توریوگای مەرگنو، نه لمانیه کان یان له م
 مه سه له یه بې ناگا بوون، یاخود خویان لئ گیل
 ده کړد. هه لېته له لایه کی تریشه نه بې نه وه بلین
 که هه رگیز له نه لمانیادا (توری گان) نه بووه به لکو
 ته نه له پوله ندا (توری گان) هه بووه.

* به لای هه مان زام بوو که نیوه ی بق نووسین هاندا.
 بیر له و دیرې شادورن ده که مه وه که و تېووی (لوی
 شقاییتس هه هه لیک بق نووسینی چیوک یاشیعر
 کارنکی ته وایو بیوودیه).

- فالیری و تویسته تی: (دور مه ترسی هه په شه
 له دنیا ده کات: سیستم و بې سیستمی) ته وای
 رومانه کانی منیش نه مه ده خه روو: شه ی نیوان
 سیستم و بې سیستمی. جی ی سهرجه که کلرد
 سیستمیش له یه کیک له رومانه کانیدا نه م دیرې
 فالیری ته وزیف کړدوه. هه رم بق نمونه ش یه کیک
 له نه دگار هه کانی رومان (غیره) بوونی نه قلبه تیکی
 کولونیاله که هه ولته دات سیستم به پینن. له راستیدا
 نه و جوره شیتی یه کی هیه، چونکه دارموزه کانی
 ده ژمیرن، له کاتیکا که سیک که موز ده پوینن هه رگیز
 دارموزه کانی خوی ناژمیرن. له زه یی نه م
 چیوک کبیزه نا ناماده یه دا جوره (عوساب) یکی سیستم
 هیه و هه رچی له ده ورو به ریشیدا هیه بریتی یه له بې
 سیستمی، واته ره شپیتسه کان، سروشتی نیستیوایی،
 هاوسه ره که ی، هه موو نه مانه له روانگی ته ودا بې
 سیستمی پیکده مینن. من بق خوم بړوام وایه که
 له هه موو رومانه کانیدا نه م مه سه له یه هیه: شه ی
 له ناو ده قدا، واته شه ی ده ق له گه ل خودی ده ق
 خویدا.

* هه ره به م نه مه ده توانین بلینن که نیوه
 روماننوسیکی هیگلن؟

- بېگومان، ته وای وایه.
 - لایا زور له ژیر کاریگره یی هه لسه ده بوون؟
 - من له رن ی سارته روه هه لسه ده ی نه لمانیم
 ناسی. سارته ره هیه لسه سو فیکی گوره نه بوو. نه و
 بانگه شه ده ریکی گوره بوو.

خوینهران پاشان تیگیشتن که ئەم رۆمانه چریه،
واته کاتێ که مۆدی نهماجو. من ئیستا دهتوانم هه
بهتهنها له پێی نووسینهوه بژیم، بهلام نووسه
مۆدی رۆژ نیم.

* له راستیدا بهر لهوهی ئهو تیپروانییه. لای
خوینهران دروست ببێ، له نێوان رۆشنیران خۆیاندا
شه پۆلێك پیدایه ببوو و رۆمانی نوێ ببوه مۆدێك، ئایا
وانییه؟

- ژان كۆكتل وتویهتی كه پتویسته له چنگی ئهو
شه پۆلانه خۆمان رزگار بکهین و پاش خاویرونهوهی
شه پۆلهكان بهردهوام بین. رۆمانی نوێش بهم جۆره
مایهوه. نووسهرازی رۆمانی نوێش بههمان شتوه، بۆ
نموونه مارگریت دۆراس له نووسهراوه بوو كه
نووسینهكانی قورس بوون. بهلام ئیستا رۆمانهكانی
ئهو له لیستی ئهو كتیپانهدان كه رۆژ دهفرقشرین.

* لهوانیه هه ئهو تیگیشته هه لانهش سهبارهت
به رۆمانی نوێ وای له نێوه کردبیت ناچار بن وتاری
رمختمی دهریاره رۆمانی نوێ بنووسن؟

- بهلێ، ئهو وتاره رهخنه یانیهی لهم بارهیهوه
نووسیم رۆژ ساده بوون، چونكه لایه نێکی
پروپاگاندانهی به خۆوه گرتو هه ئه مهش بووه هۆی
ئهوێ به دهالیبوونی زیاتر. بۆ نموونه خۆم زیاتر
بایهخم به رۆمانهكانم نه داو رۆژ گرنگیم به نووسینه
تیپریان نه نه دا كه نووسی بووم.

به پای من تیپرهی نه ده بی، وهكو هه زانستیکی
دیكه به جۆره چوارچۆیهی کی تیپرهی له قه له م
نه درێ، یان جۆرێك له گه ران و پشکنین یان هزرێکی
نه بستر اکت. بهلام ناتوانم تهواو حهقیقهتی نه ده بمان
پێ بلێت. تیپرهی نه ده ب له خودی نه ده ب خۆیدا یه.
بۆ نموونه له نێو کتیبه کانهدا کتیبی (ده ریاره
رۆمانی نوێ) له ولاته کانی خۆرناوایا رۆژترین فرقهتی
هه بووه. بهلام ئهو به دهالیبوونی له نه ناجای
نووسینه کانی نه وانی تهره وه دروسته بووه، رۆژ
زیانه ندرت بووه. بۆ نموونه مه سه له ی به رچاوی
(عه ینیهت)، من هه ره له سه ره تاوه هه ره له سالانی
ده هه ی ۱۹۵۰ وه ناتهبایی خۆم له گه ل عه ینیهتدا
راگه یاندوه. من به هه ج جۆرێك نامه وێ
عه ینیهت گه رابوو نه بین سه رنجی ئهو به دین که
زمانی نوێ به ته نها خوازیاری به ره زه ینی

(زهنیهت) ه. له ریا لیزمدا ته وای چه مكو ماناكان
ته باو یه کپارچه ن: دونهیا رێکوه، چه رێکبێژ
ده سه لاتداری ره مایه، له نه ناجایا نه بێته مایه
متمانهی ره های خوینهر. بۆ نموونه وه کو بالزاک که
له کاره کانی دا هه مان دلنایی و متمان ده هێنیه
به ره م. واته که چه رێکبێکی ده خوینیهت وه باوه پێ
پێ ده که یهت. بهلام له (بێگانه ی) نه لێر کامۆدا ئهو
متمانیه نابینیه وه. یه کێک له و شتانه ی که هه
له سه ره تاوه خویندنه وه ی کاری نووسه رانی رۆمانی
نوێ قورس ده کات نه وه یه که ده ق به رده وام وه کو
ته له یه ک خۆی ده خاته روو، واته خوینهر ناتوانم
باوه ی به و ده ق بکات که ده یپوینیهت وه. هه ندێ شت
ناشکرا ده بین و پاشان هه رچی شته ناشکرا کراوه کانه
ده چنه وه ژێر په رده ی نه ینی و له به رچاوی ده بین...
به لام سه بارهت به ریا لیزم، ریا لیزم ئایدیۆلۆژیای
زانینی ته وای مانا کانه، واته لای نه وان دونهیا ته وای
مانای هه یه و ریا لیزم بریتی یه له سه ره له نوێ
دۆزیه وه ی ئهو مانایه وه سه فرکردنی، به لام شتیکی
به لگه نه ویسته که حه قیقه تگه رایی (یان نه وه ی پێی
ده لێن ریا لیزم) شتی که و حه قیقه ت شتیکی تری ته وای
جیاوازه ریا لیزم هه ج په یوه ندیه کی به حه قیقه ته وه
نریه. بۆ نموونه یه کێک له تاییه ته ندیه کانی
رۆمانه کانی بالزاک کاراکته ره، واته که سیستی چه رێک.
ئهم (که سیستی) یه به به شێک له ریا لیزمه که ی بالزاک
له قه له م نه درێ، واته دیارده ی کی ته باو یه کپارچه یه و
ده توانین به ته وای وه سفلی نه دگاره کانی بکه یین.
به لام ئهم که سیستی یه حه قیقی نریه. واته له واقیعه دا
بوونی نریه. ده توانین بلێین که حه قیقه ت
له سیستمی ده ورونشیکارانه ی جیهانه وه نزیکتره. بۆ
نموونه وه ختن له رۆمانێکدا ناکۆکی (کانت) یانه
ده ییننه وه ده لێن نه مه رۆمانیکی ریا لیستی نریه.
نه گه ر وای، که واته دونهیاش دیارده ی کی ریا لیستیانه
نریه چونکه پره له ناکۆکی، ناکۆکی بی کۆتایی،
سه یره که سه دو په نجا سال پاش هه یگل مێشتا هه
ئایدیۆلۆژیای ریا لیستی بالاده سته... فلۆبیر ریا لیست
بوو چونکه وه کو من له بایه خدان به ورو درشت و
ورببینی له وه سفدا رۆژ راپه جو. به لام نه مه هه جی
ریا لیستی نریه. له چه رێک کانی فلۆبیردا کۆمه لێک
که لێن هه یه و نه مه ش شتی که له گه ل ریا لیزمدا
ناکۆجێ. چونکه له ریا لیزمدا ژینگه ی چه رێک که نه بین
یه کپارچه بیت. فلۆبیر چه ند جاریک له یاده وه ری و

نامه کانیدا ناماژدهی بق نهوه کړېدوه که چ په یوه نډیبه کی نادیار له نیوان نووسی نی چیرکلو ریالیزمدا هیه. فلوقیر له نامه په کدا بق لویز کوله ده لئ خاوهن ده زگایه کی بلوکړدنه وه وتوویه تی دهیه وی رومانی (مادام بق لاری) به وینه وه بللویکا ته وه داوای له م کړېدوه که نایا ری پئ نه دا بهو شیوه یه رومانه کی له چاپ بدات؟ نه پتشنیازه دواي دادگایی کړېدنه کی فلوقیر پوو، واته کاتئ که فلوقیر به وه پای نابیت. نهو ده لئ که نهو پیاوه دهیه وی نهو شتانه ی من ناشکرا بکات که تا شاروومنه ته وه روم داوه! بهم پئیه، لیره شدا ناکوکی پیشاندان و شارده وه ده بیغه وه.

روویه ندو هه لعالینی روپه ند، هه روه کو هایدگر ده پوت، نه مش حقیقه تیکه که وه سلفی نه ده بی ناشکری ناکات به لکو ده یشارتتوه. وه سلفی نه ده بی کلاوه کی شارل بق لاری له رومانه کی فلوقیردا ته واوره ریالیستی به. سه رها هندی هیل رسم ده کړئ که له وه سلفی بالزاکیه کانه وه نیلهامی وهرگرتوه. کومه لیک وه سلفی گشتی به به کارمیتانی سیفاتی پر مانا. فلوقیر به جوړه وردی درېونگیه کی شیتانه وه ده ست به وه سلفی کلاوه که ده کات بهم کاره پرتو کی کلاوه که به راده یه که تهنه ده کات که دواچار ته واری که شو هه وای چیریکه که داگیر ده کات. چیریکبژ هه ر له بهر نه م هوی له چیریکه که دا مانا په یدا ده کات و نه مش خالیکه که ره خنه نووسانی رومانی نوی بایه خیان پئ نه دلوو مامه له یه کی جیدییان له گال نه دېدا نه پوه. بق نمونه ده لئ که نیمه سه رها عینیه تگه را بروینو نیستا بروین به زینیه تگه را، له کاتیک سی چل سال نه ی که من به تهنه بایه خم به زینیه ت دلوو به ناشکراش نهو م ده رپړیوه. نه م به دحالیوونه زیاتر له ملعلانی به رده وای ناو ده قوه سه رچاوه ده گړئ. به ناشکرا زینیه تگه رای له رومانی (غیره) یان تهنات (نیگان) دا ده بیترئ. به لام له هه مان کاتدا، له هه ردو رومانه که دا زهین (زین) عینه تگه راشه، واته پشت به شته کان ده په ستیت. ره خنه نووسه هه رده نسایه کان ده رباردهی دیارده ناسی (فینومینالوژیا) نهوان به لام نهوان به هه له دیارده ناسی گیشتبون. لای نهوان دیاره شتیکی سه ربه خو په که له ده روهی

بینره که شیدا بوونی هیه. له کاتیکدا هوسیرل به ناشکرا نهو ی روین کردنه وه که دیارده ناسی بریتی به له هه په سته رای که سیک که ره نگانه وهی خوی له شتدا ده بینیتتوه. جوولای ویژدان له هه لسه هی هوسیرلدا بریتی به له جولیه که به شیوه یه کی به رده وام ره نگانه وهی خوی ده سازتئ و جیهان ده خاته روو. له کاتیکدا که جوولای ویژدان له هه لسه هی (کانت) دا جووله په که به ره و ناوه. من له وه سلفی چیریکانه دا سووم له دیارده ناسی به وهرگرتوه، به لام به مانا هوسیرلیه کی نا. واته دواچار شت نه ی به خه یال، چونکه هه روه کو هوسیرل ده لئیت، پرتوسی مه په سته رای له هه مور بواره مومکینه کاند روونه دات، تهنات له دونه ی خه یالیشدا.

* (گولدمان) یش و تاریکی دهریاری نیوه نووسیوه که تیایدا ناماژ بهم مه سلفی عینیه تگه رای به ده کات. - گولدمانیش پوه مایه ی دروسیتوونی به دحالیوونیک دی. نهو تیژه زانیک کی گه وری مارکسیسته، به لام له بوری نه ده یدا خاوهن هه ستیاری به کی پتویست نی به. په کیک ده یگوت که گولدمان کتیبکی دهریاری راسین نووسیوه که ناوی (خودای پنهان) ه. له راستیدا سه یره که نهو نه سلن نه یوتانیوه له موسیقای شیعه رگانی راسین بگات و هه سستی پئ بکات. نهو هی راستی بیت گولدمان به رامبه به موسیقای شیعی راسین ته وای بئ هه ست پوه. به پړوای من گولدمان به زینیک ته وای داخراوه مامه له ی له گال هه ر جوړو شیوه یه که له شیوه کانی هونه رگرتوه. نهو هه ندی بابه تی خوی دهریاری من نووسیوه.

* له راستیدا، مه سلفی راسته قینه ی نهو تهنه مه سلفی ریالیزم بوو نه که شتی تر. - به لئ زدر راسته، جگه له وه نهو زیاتر له جاران جه ختی له سه رواقیعیته کی کومه لایته تی ده کرد، بق نمونه نووسینه کانی دهریاری کتیبی (نیگان) سه یره به ره یه.

* به لام وایزان هه ر خوشتان له شونیکدا وتوتانه که بوونه ته قوریانی جوړیک له وه هه ریالیستی، وانی به؟ بق نمونه له (نیگان) دا. - به لئ شتیکی له م جوړه هیه.

* به لأم ناسمورمهكانی ئینوه همرگیز دهریاره ی واقعیهتی رووت نمبون.

- نه خیر، به لکو سر له نوئی خولقاندنه وه ی واقعیه تن.

* لهراستیدا ئینوه حقیقهتی دهروونشیکارانه ی خوتان بهرامهر بهریالیزم واده نین.

- من ریالیزمه که ی خۆم بهرامهر به واقعیهت داده نیم. چونکه له و باوه په دام که واقعیهت شتیکی سه یرو نه ناسراوه و قابیلی په ی پی بردن نییه و بهرده وام له گه یواندایه. له کاتیکا که ریالیزم جۆریکه له ~~هه~~ راستیدا ~~نه~~ ریالیزمه یه که جووله به چیرۆک ده به خشیت.

* مادامه کی ئینوه ناماژماتان بۆ په یوه مندی روویه ندو هه لمالینی روویه ند لای هایدیگر کرد، من له و پڕوایه دام که مه سه له ی حقیقهت لای نووسر جی نی بایه خه، ئایا نووسر ده بی له و دیو واقعیهت وه به دا حقیقهتدا بگه یزت؟

- من به وام به حقیقهت نییه. واته له و باوه په دانیم تاقه حقیقه تیکی په تی و ره هابوونی هه بی و به س. من به وام به فخره حقیقهتی هه یه، نه و حقیقه تانه ی که له گه ل په کدا ناتا و نا کوکرن.

له راستیدا، له م دنیا یه دا چه مکی حقیقهت به که لکی هیچ نایهت، نه نه سته م چه ساندنه وه نه بی. به ته نه شتتترین حکومه ته کانه که لای نی نه وه لیتنه دهن گوایه ته عبیر له حقیقهت ده که ن. هایدیگر باسی حقیقهتی سروشتی کردوه.

- سروشتی مرۆیی یان خودی سروشت خۆی؟
- سروشت خۆی، ته نانهت سروشتی مرۆیش هه روه کو نه وایه. گهر که سیگ به وای وایت که شتیکی سروشتی به پیاوان به سر ئافره تاندا بالاده ست بزو ئاری به کان حوکمی جووه کان بکه ن، نه و نه و که سه له دنیا ی خه یالدا ده ئی و به م زوانه له و دنیا خه یالاتیه ی قوتاری نابن.

* ئایا ئینوه به هه مان مه به ست له کتیبی (رهنگدانه وه ی ئاوینه) دا ئافرهت وه کو سیمبولیکی سه لیبی هیکلیانه ده خه نه روو؟

- ئافرهت بهرده وام له نه ده بیاتی خۆرئاوا و ته نانهت نه ده بیاتی خۆره لاتیشدا هۆکاری پی سیستمی بووه. به لأم که سانیکیش هه بوون که

چه مکتیکی جیوا و زیان بۆ ئافرهت خستۆته پوو ئافرهت یان وه کو رۆحی ئازادی پیشانداده، بۆ نمونه میشیله. له روانگی میشیله وه سیستمی حوکم پران به ره نهجامی نه زادی سه یی وه هه رچه به به ره نهجامی نه زادی سه یی نه بی، به پی سیستمی له قه ل م نه لرئ. نه و فیلمی که ناوینیشانی (له هه لئیری له زه تدا) یه به ره می منه، له راستیدا له کتیبی (ئافرهتی سحر یان) میشیله وه وه رگه یاره.

* ئایا لای ئینوه ورزاندن شینویهک نییه بۆ را کردن له ریالیزم؟

- به لئ، بیگومان. من زۆر هه ز نه که م شتیکی بلیم که نابن بوترن. بۆ نمونه، له فهره نساندا مافی نه وه مان نییه بلین که ژووری گاز نه بووه. من خۆم به وام وایه که ژووری گاز هه بووه، به لأم له سه رتیکی تره وه پیم خۆشه بلیم نه بووه، له بهر نه وه ی مافی نه وه مان نییه که شتیکی وابلین. نه سلن نه مه شتیکی ئاسایی نییه که یاسای دهر پرینی بیروا شتیکی وه ها قه دهغه بکات.

* له راستیدا له مانگی ئایا ی ۱۹۸۶ یشدا دروشمکی له م بایه ته هه بوو: (قه دهغه کردن قه دهغه یه).

- به لئ، هه ر به راستی قه دهغه کردن شتیکی راجه نینهنی و سه رسره یته. ده زانیت ژووری گازی ساخته یان دروست کرد تا نه وانه پیشانی گه شتیاره کان به دن. ته نانهت بیستوهه که فیدال - ناکه ی میژوونوسی جوو و توویه تی: (به لئ، نه م ژووره گازانه ساخته ن، به لأم که س مافی نه وه ی نییه شتی وابلین). له وه سه یتر نه وه یه که ناوی سیاسه ته دارنکیان له لیستی هه لبژاردنی حیزبی سه وز (لایه نگرا نی پاراستنی ژینگه) سه ییه وه، چونکه وتیوی نه و ژووره گازه ساخته نه بی له ناو به رین. ئاده میزاد که نه م شتانه ده بیستن هه نه وه یه شاخی لی ناوین.

* به لأم ئینوه هه میشه په یوه ندیتان له گه ل میژوودا هه بووه. لیره دایه که نووسر وه کو خولقینهری میژوویه کی نوئی دیته مه دانه وه.

- من له (رهنگدانه وه ی ئاوینه) دا به سه رهاتی که شتی یه کی جهنگی ده گه ی مه وه که ناوی (Aurore) وه له سان په ترسبۆرگ بهرامهر کۆشکی زستانه ی قه یسه ر له نگه ری گرتوه وه به گو یزه ی میژووی ره سمی روسیا ته قه له کۆشکه که ده کات.

بەلام رۆزىيەي مېژوونوسى روىسەكان وتوويانە كە
كەشتىيەكى جەنگى لىو جۆرە لىوئى نەبوو
لەقۇناغى شۆرەشدا ئەو كەشتىيە لەگەل كەشتىگەلى
ناو ئوقيانووسى ئارامدا بوو لەسەرى ئەوسەرى
روسيادا سەقامگىر بوون. ستالېن تەواى ئەو
مېژوونوسانەي بۇ تاراوگە دورخستەو كە ئەو
راستىيەيان خستە روو.

* بەلام ئىستا گەشتووينە قۇناغىكە چىدى
مېژو ناسىنەرى يۇتۇپيا نىيە. ئايا نووسەر دەتوانى
بەسوود ھەرگىز ئەمرازەكانى زمان وىنايەك لەيۇتۇپيا
بخولقۇنىت؟

- دەلېن كە مېژو چىدى شارى يۇتۇپياي نىيە؟
بەلام ئاين ھىشقا ھەلگىرى شارى يۇتۇپيايە. ھەرگىز
ھەموو ئايدىلۇزىياكان نافەوتىن.

* دېنكى رۇلان بارىم دىتەو بىر كە دەريارەي
مېژو وتوويتى: (نووسراوى ئەدەبى لەناو ھەوى خۇيدا
ھەم ھەلگىرى لەخۇ بىگانەبوونى مېژو ھەم ھەلگىرى
روانىنى مېژو). ئەمۇ كەسانىك ھەن كە دەريارەي
(كۇتايى مېژو) ئەدوئىن.

- مە باو ھەم بەكۇتايى مېژو نىيە.

* بەلام ديارە شتىكى دۇارە بۇ نووسەرىك كە ئەمۇ
لەكۇتايى سەدەي بىستەمدا دەنوسىو، بىيەئى ئاكارىك
بۇ نووسىن پىشنىياز بىكات، بەتاييەتەش كە ئىستا
رووبەرووى چەشنى جۇزۇ جۇزى نووسىن بووينەتەو،
تالاستى نووسىنى رۇنامەوانيانەش.

- لەوانىيە لەرووى كىرەيەو شتى وانەين،
بەلام پەيدا بوونىشى شتىكى ئەستەم نىيە.

- ئايا ئەم مەسەلە ھەرگىز ئۇھى ئازار ئەداو؟
- بەھىچ جۆرىك، لەبەر ئەوئى مەن لەگەل ھەموو
جۆرە ئايدىلۇزىيايەكنا ئاكوكم.

* بەتاييەتەش لەوھدا كە ئىو مەسەلەي ئىلتىزام
ھەر لەرئى خودى نووسىنەو دەخەنە روو.

- ئايدىلۇزىيائى ئەدەب خودى ئەدەب خۇيەتى.

* بەلام ئايا ئەدەب تەچ سەنورىك دەتوانى
بەيىنىتەو بەرگە بگىزىت، چۈنكە چەشنى جۇزۇجۇزى
نووسىن پەيدا بوو تەمانەت قەسە لە كۇتايى تەمەنى
رۇمان دەكرى؟

- ئەم رايە بىن بىچنەيە. دەيانوت پاش رۇمانى
نۇئى ئىدى ھىچى دى لەئارادا نىيە. بەلام وانىيە.
گەلئى رۇماننوس ھەن كە كارى سەركەوتوويان ھەيەو

رۇمانى نۇئىش دەنوسىن، بۇ نەوئە ۋەكوژان-
فيلېپ توسىن، يان پۇل ئاستەرى ئەمريكايى،
كەھەردووكيان دوو رۇماننوسى لاوئو ئايندەيەكى
پىرەنگىدريان لەبەردەمدايە. پۇل ئاستەر خولپايى
مەسەلەي دووانەيى (double) ۋە ئەمەش شتىكە كە
لە تۈوانايدايە رۇمانى مەزىن بەرھەم بىئىن.

* ئايا لەئىو نووسەرانى دەروھدا كەسانىك ھەن كە
زىاتر لەوانى دى سەرنەقتانى راكىشايىت؟

- مە نووسەرانى بەژاۋەژاۋو دەم بەھەرام خۇش
ناوئى، بۇ نەوئە مەن كەيەم بەگابرىل گارسيا ماركىز
نايەت. ئەو لەكوبا فېلپەكى سوپەرلۇكسى ھەيە.
مەنالەكانىشى لەولاتە يەگىرتوۋەكانى ئەمريكا
دەخوئىن. دواجار خۇشى بەنورمىنىكى سەرسەختى
ئەمريكا دەژانئى. بەراي مەن ماركىز نووسەرىكى گەورە
نىيە، بەلام بۇ نەوئە كۆرتازار بەنووسەرىكى گەورە
دەژمىرئى. نووسەرى دەم بەھاۋارى تىرىش ھەبوون
لەئەمريكا ۋەكو تۇرمان مىللەر، وىليام ستاينۇن.
ھەلپەتە مەن لەگەل ماركىزدا ھاسۇقۇم، بەلام بەراي
مەن نووسەرىكى گەورە نىيە. دووونوسەرى گەورەي
ئەم ۋەچەيە ئابۇكۇف بوو. لەئىستاشدا دەتوانىن
ناۋى پۇل ئاستەر بەيىن.

* ئەي ژاپۇنىيەكان؟

- ناۋى ھەندىكىيان لەزەيندايە، يەككىيانم رۇد
خۇشەدەويست كە لەم دوايەدا كۇچى دوايى كرد.
ناۋىكى خۇشى ھەبوو.

* كۇبۇ ئابى.

- تەنانەت مەن نەخشەي نووسىنى كىتەيىكەم
دانابوۋ كە بىرپار بوو لەگەل كۇبۇدا پىكەو تەواۋى
بەكەين. قەرايىو ئەو وىنەكانى كىتەبەك نامادە بىكات.
* بىيەنسەر پەيۋەندىتان بەسەنەماو.

- ئەجمادانى فېلمەكانى مەن بەنەسبەت
بەرھەمەنەرەكانەو گەلئى دۇارە، چۈنكە رۇد گران
تەواو دەبن. ھەلپەتە مەن جەماۋەرم ھەيە بەلام
ژمارەيان كەمە. بەتاييەتەش ئەو فېلمانەي كە زىاتر
لە بىيەت مىلۇنى تى دەچىت.

- ئەي كارى تازەتان بەدەستەمەيە؟

- بەلئى، دوو كارم بەدەستەوئەيە كە تارادەيەكى
رۇد بەرەو پىشەو چوون. بوودجەي ھەردو
كارەكەش دابىنكران، بەلام ئەم پىشەيە ئەو نەخەي
جارانى نەماو. ئەو فېلمەي كە كاتى نەمايشى نەزىك

بۆتەو لەو بەھارەدا دەبوایە دەستم بەوینەگرتنی بکردایە، بەهۆی ھەڵاڵسانی ناگەری شەرەو لە کامبوج نواکەوت. ئەم فیلمە چیرۆکنامیزە دەبێت لە کامبوج وینەگرتنەکەى ئەنجام بدرێت، بەلام رۆداوەکان لەوێ روونادەن. بەلکو تەنها لەبەر دیمەنە خەیاڵی ئنگیزەکانی کامبوجە کە ئەوێ ھەلبژێردراوە. فیلمی دووەم فیلمیکە مەسەلە بەک لەخۆدەگرت، ئەکەری سەرەکی فیلمەکەى کامبوج (ژان یان)ە، کە ھەلبەتە بەشتیکى تەقلیدی لەقەلم ئەدرێت. بەلام ئەکەری یەکەمى فیلمەکەى تریان مایکل ئاجلۆ ئەنتۆنیونیە، کە ئیفلیج بوو و بۆ ھەوت سال دەچیت کە فیلمیکى بەرھەمەھێناوە. لەم فیلمدا دەوری ئەفسەری سۆپا دەبینیت کە بەسەختی بریندار بوو و چیدی ناتوانی قسە بکات.

* بۆچی ئەنتۆنیونیتان ھەلبژێرد؟ نایا مەیلتان بەلای کارە سینەماپەیکانی ئەردا ھەیە؟

- بەلێ، بێگومان. تەنانت سەرۆخێک دەقی فیلمیکەم بۆ نووسی. ھەر داوی (سالی رابوردو لە مارین باد)، بەلام ئەکرا بەفیلیم، راستی یەکەى ئالان رینێ داواى لێکردم کە باسی فیلمەکەى بۆ بکەم. من باسی چیرۆکی فیلمەکەم بۆ ئەکرد، بەلکو باسی فیلمەکەم بۆ کرد. لە راستیدا من بەشیوە یەکى کردەمى کتیبیکەم دەربارەى وینەگرتنى سینەماى نووسی، واتە ئەوەى کە بینەر لەقەتە بەلەقتە دەبینیت من خستە سەر کاغەز، بەلام لەگەڵ ئەنتۆنیونیدا مەسەلە کە تەواو جیاواز بوو، شتیکی دیکە بوو. ئەنتۆنیونی پتووستى بەکەسیکە چیرۆکی بۆ بگێڕێتەو. وەختی دەربارەى ئەم فیلمە قسەمان دەکرد ھەموو شتیکی بەرێکوپێکی بەتۆدەدەچوو و ھێچ کێشە یەکمان نەبوو، بەلام دواتر کە باسی وردەکاریەکانی کارەمان کرد، ئەنتۆنیونی قسەکانی پێی پریم و تى: (تۆ چیرۆکیکەم بۆ بگێڕەرەو تەمەنیش پێت بێم ئەوەى پتووستە لەسەر پەردەى سینەماکە روودات چى یە؟)

منیش پێم وت: (ناتوانم، چونکە کاتى بیر لەفیلیم ئەکەمەو، بیر لەوێ ئەکەمەو کە لەسەر پەردەى سینەماکە روو ئەدات). بەلام ئالان رینێ بەپێچەوانەى ئەنتۆنیونی یەو قسەکەمى قبوڵ کرد.

* چۆن بوو کە ویستتان لەگەڵ ئالان رینێدا ھاوکاری بکەن؟ من سەیرم لەمە دێ، چونکە ئێو خۆشەت دەتوانی کاری وینەگرتنەکەى ئەنجام بدەن.

- بەلێ، بەلام من ئەم فیلمەم بەتایبەتى بۆ رینێ نووسی. تەنانت ھەندێ ریتوئەیی برێژیشم بۆ نووسیبوو؛ بەلام رینێ سوودی لێیان وەرناگرت، بەھرحال کاریگەری رینێ لەم فیلمدا ئاشکرا بوو.

* سەرچاوەى ئەم مەیلەى ئێو بۆ وینەگرتن و سینەما لەکۆنۆ ھاتوو؟

- زۆر ئێوانەى ھەز ئەکەن لە سینەمادا کاریگەری و فیلم بەرھەمەھێنەى. منیش یەکیکەم بووم لەوانە. بەلام ئەوەى سەیر بوو ئەوە بوو کە یاریان بەمندا ئەم کارەیکەم. لەگەڵ ئەوەشدا، ئەو بەرھەمەھێنەى کە کاری لەیەکەمین فیلمەکاندا کرد لەگەڵ ولاتانی تردا رێکەوتنى ئیمزا دەکرد. من بەزۆری فیلمەکانم لەدەرەو بەرھەمەھێناوە. یەکیک لە فیلمەکانم لەنەستەموول ئەنجامدا. لەوێ بوو کە من کێژلە یەکم ناسی و دواتر بوو بە ھاوسەرم. ئەم پەيوەندى بە جۆرێک لە جۆران منى لە تورکیا نزیک کردەو و پەيوەندى یەکی لەگەڵ ئەم ولاتە لاوەدا لەلام دروستکرد. پاشان یەکیک لە فیلمەکانم لەبەلژیک بەرھەمەھێنا، چونکە لەوێ ئیمکانیاتیکى باش لەئارادا بوو. نوو فیلمى تەرم لە چیکوسلۆفاکیا ئەنجامدا، لەبەر ئەوەى سینەماکارانى ئەم ولاتە زۆر ھەزیان لە فیلمەکانى من دەکرد. تەنانت فیلمى (تەم)یان بۆ سەر زمانى سلۆفاکی وەرگێشا. وینەگرتنى فیلمى دووە میان لە تونس بوو. ئەوەش ھۆکەى ئەوە بوو کە وەزیری رۆشنەبیری بۆرە قیبە کارەکانى منى خۆشدەووست و داواى لێکردم لەوێ وینەگرتنەکەى ئەنجامبدرێت. بەکورتى کۆمەلێک ولات ھەبوون کە ھەلو مەرجیان بۆ دەپەخساند و لەبەرھەمەھێنانى فیلمەکاندا ھاوکارییان دەکردم، ھەلبەتە ئێستا کامبوج توانای نیه ئەم دەورە ببینێ چونکە پارەى پتووست شک نابات. سەنەتى فیلمسازى لە کامبوج بەرەوى نیه و ئەبێ ھەرچى پێداویستى کەنە بێگۆزینەو بۆ ئەوێ ئەمەش کارێکی دژوارە.

* نایا ھەرگیز بیرتان لەوە نەکردوتمەو لەگەڵ گۆڤاردا ھاوکاری بکەن؟ چونکە کارەکانى ئەو دەچنە ریزی کارەکانى (شەپۆل نوێ) ھوہ..

- من نرخیکی رۆڭم بۇ گۆڭدار دانناۋە بەللام ئەو نرخیکی رۆڭى بۇ من دانناۋە. لە راستىدا ئەتوانم بلىم ئەو ھېچ نرخیکی بۇ من دانناۋە. سەيىش لەۋەدايە ھەر كە فىلىمك بەرھەم دەھىنم گۆڭدار يەكەم بىنەرە كە تەماشاي دەكات. من خۆم لەۋ باۋەپەدام كە ئەو جۆرە خۇپاگرتن (تەھظ) و رۆڭ لە خۆكردىنكى لايە بەرامبەر بە فىلىمەكانى من.

* ئايا بەرەي ئىۋە لەئىۋ نوئىنەرەنى شەپۇلى نوئىدا گۆڭدار رادىكالترىنيان نىيە؟

- ھۆكەي ئەۋە نىيە كە ئەو رادىكالە، بەلگە ھۆكەي ئەۋەپە كە ئەو سەردىچراكىشترىن دەرهىنەرى شەپۇلى نوئىيە. سىنەماي تۇفۇ ياشابۇل بەھېچ جۇڭك پەيۋەندىيان بەشەپۇلى نوئىۋە نىيەۋ تەۋاۋ بەسىنەماي كۆنى رىئاليزمى تەقلىدپەۋە ۋابەستەيە.

* رۆڭ ھەن رۆمانى نوئى بەشەپۇلى نوئى بەراۋرد ئەكەن.

- ديارە كە كارەكانى گۆڭدار لەرۆمانى نوئىۋە نىزىكە، بەللام كارەكانى كەسىكى ۋەكو شابۇل ناچىتەۋە سەر رۆمانى نوئى، سىنەماي ئەو رۆڭ تەقلىدىيە، ئەرىك رۆمەر جۆرە بېھودەيىيەكى سىنەمايانەي لايە، جۆرە چەنەبازىيەكى تەۋاۋ.

* لەدەرھىنەرەكانى دەرۋە كىت پىن باشە؟

- بۇ نمونە، ئەنئەنىۋىي كە تەۋاۋى كارەكانىم پىن جوانە. ھەرۋەھا فىللىنىسى كە بەشىكى رۆڭى كارەكانىم لاجوانەۋ لەۋ فىلمانەي لەم دوايەشدا لەدەرۋە بەرھەمەپىنراۋن بۇ نمونە فىلمى (ئەۋروپا) كە لەفەرەنسادا دەنگى داپەۋە.

* ئەي كارەكانى سترۇب و گارىل؟ ئەو كارانەتان لاچۇنە؟

- سترۇب ئەۋ. كەمىك گارىل. بەللام سترۇب ئەۋ، كارەكانى قورسەن. سترۇب فىلمى فېركارى بەرھەمەپىن. بەللام ئەۋ تەنزەي گۆڭدار شەك نابات.. لەۋانەيە ئىۋە كارەكانى سترۇبتان پىن خۇش بىن، بەللام من ئەۋ.

* بەلن، كارەكانىم پىن جوانە. ئەي فىندرس و گرىنالى؟

- رۆڭ ھەزم لەكارەكانى گرىنالىيە، بەللام لەۋ بېۋايەدام كە رۆڭ قسە دەكات. فىندرسىش.. بەلن، بەللام ئەم سىن فىلمەي دوايى.. ئەۋ.

* ۋاتە ھەزتان لەفىلمە سەرمەتايەكانىتى؟
- ھەموو فىلمەكانى، بەتايىبەتىش فىلمى پارىس- تەكساس.

* كارى كام سىنەماكار لەرۆھىيەتى ئىۋەۋە نىزىكترەۋ ھەست بەنرەيكايەتى زىاتر ئەكەيت لەگەلىدا؟

- بۇ نمونە لەفىلمىكى فىندرسدا (تائەۋەپەرى جىھان) تەۋاۋى بەشى يەكەمى فىلمەكەم رۆڭ پىن خۇشە، كە رۆڭ لەفىلمى (ھاۋىيى ئەمەرىكايى) دەچىت. بەللام بەشى دۋەمى فىلمەكە رۆڭ لەسەر رۆڭم قورس بوو. ۋەختى فىندرس دەست بەبىرگەنەۋە دەكات، رۆڭ لەۋە دەچىت كە ئەمىرۇ لەئەلمانىادا پىن دەلەن (فەلسەفەي ترامۋايى).

* ئايا ئىۋە مەيلتان بۇ شىۋەكارىش ھەيە؟
- بەلن، پۇرتىرتىكى سىلغيا كرىستلم كىشاۋە. تەماشاكە، كۆلۇڭم لىن دىروستكردۋە. چۈنكە ئەم رۆڭنامەيە بۇياۋى بوۋە، ھەردىۋلاگەي دەبىنرەي.

- كارى كۆلۇڭ رۆڭ دەكەيت؟
- نەخىر، ھەر بۇ ھونەريازىيە. نىگاركىشان بۇ من تەنھا ۋەكو جۆرە كات بەسەرىدىنكە.
* ئەي فۇتۇگراف؟

- كارى فۇتۇگرافىش دەكەم، بەللام كارى ھونەرى نا. ۋىنەي خەبەرىم رۆڭ گرتۋە، بۇ نمونە لەكامبوج.

* دۋاپرسىار: ئايا رۆمانىكى تازەتان بەدەستەۋمەيە؟
- بەلن، سەرگەرمى نوۋسىنى بەرگى چۈۋەرەمى يادەۋەرىيەكانى خۇم، بەللام رۆڭ پەلەي تىدا ناكەم، لەبەر ئەۋەي بەرگى سىنەيەمى كە لەرۆڭ ناۋى (دۋا رۆڭەكانى كورنت) دا بوو تازە لەچاپدراۋە.

ھاۋىنى ۱۹۹۲

* فىلىپ پىنتان (۱۹۵۶-۱۹۵۱) مارشالنىكى فەرەنسايە. لەشەپى يەكەمدا ۱۹۹۴-۱۹۹۸ سەركردەيەكى ناۋدار بوو. كە لە شەپى جىھانى دۋەمدا نازىكەن فەرەنسايان دىگىر كىرە ئىۋان دانا بەسەركى حىكەمەت. سالى ۱۹۴۵ ھۆكىمى سىڭدەرەدەنى دەرگرا. بەللام خۇي لەمەنلادا مەرد.

گفتوگو يەك لە گەل مېشيل بۆتۆردا

• و: رەدووف بېگەرد

دەرفەتى روسەكانى سەردەمى رۆژمى
كۆمۇنىستەكان دەچوو، واتا ژمارەى ئو كىتپانەى
بەردەست دەكەوتن كەم بوون، بەلام ژمارەىەكى
ئۆزى كىتپە قەدەغەكان، بە تايبەت دەگمەنەكان
بەنەپنى دەستاو دەستى دەكرد.

ئايا لەگەل ھارپۇكتاتنا، وەك خوئندكارانى زانكۆ
كۆپوونەرمەتان ھەبوو؟

لەكاتى داگىركىنى فەرەنسايدا ھېشتا من
خوئندكارى زانكۆ نەبووم، لەدوا ناوەندى دەم
خوئند، كلاسسى فەلسەفەمان ھەبوو لە
پېشپەرەوكانىش بووم. لەو بىوارەدا ئۆرم ھارپۇ
ھەبوون، كۆپوونەوۋى وايشمان ھەبوو كە لەگەل
تېپەپىنى زەماندا بايەخى زياترى پەيدا دەكرد.

لەناو ئو ھارپۇيانەدا كەسانىكى ناودار ھەبوون؟
لەناو ئەواندا نەخىر، بەلام كە خوئندكارى زانكۆ
بووم لە سۆرپوون لەگەل كەسانىكى ئۆر ناوداردا
ئۆستايەتيم پەيدا كرد، وەلى ئەمانە پەيوەندىيان
بەدواى جەنگەوۋە.

ئايا دواى شەر كەوتنە خوئندنى فەلسەفە؟
لە سەرەتادا ويستم ئەدەبىيات بخوئتم، بەلام
زمانى لاتىنرو يۆنانىم چاك نەدەزانى، بۆيە كەوتنە
سەرىنى فەلسەفەوۋە، لەكاتى خوئندنما لەگەل

ئىۋە سالى ۱۹۲۶ لە من ئان بارويل لە دايەك بوون.
بەلام سەردەمى مندالى وگەنجىتان لە پارىس بەسەرىد،
چ يادەرمىيەكتان لەو سالانە ھەيە؟ سالانى پىش
جەنگى جىھانى دووم.

گەلىك يادەوۋەرى پىش شەپم ھەيە، لەوانە
نەمايشگاي جىھانى سالى ۱۹۲۷، بەرەى مىللەت، بە
تايبەتەش پىروخەيال كرىنەوۋە لە شەر، شەر نەزىك
دەكەوتەوۋە، كە دەستى پىكرد ئىمە خەيالمان
ئاسوودەتر بوو، بەلام تا دەست پىن كرىن ئۆزى
دريژە كىشا.

لەو كىتپانەى ئوسا كارىان ئى كرىوۋىست ھېچ
مىرومىيەكتان ھەيە؟

لە مندالىدا كىتپ گەلىك خوئندەوۋە كارى ئۆريان
ئى كردم، وەك كىتپەكانى ئول وىزو ھەزارو يەك
شەو، پاشان لەكاتى شەپى جىھانى دوومەدا،
بەرەمى نووسەرانى سەدەى نۆزدەو كەمىكىش
بەرەمى نووسەرانى سەدەى بىستى فەرەنسام
خوئندەوۋە. بەلام لەكاتى داگىركىنى نازىەكاندا
بەدەست ھىنانى كىتپى نووسەرانى سەدەى بىستەم
ئۆزار بوو، ئىمە توانىمان بەشېكى گىروگرفتەكە
چارەسەر بگەين، دەرفەتى ئىمە تا ئەندازەيەك لە

کسانیکي ناوډلاری وهک ژان فرانسوا لیوتارو ژیل دلوز
ماوریتیه تیم په پیداکړد.

مامؤستاکانت کن بوون؟

نؤرمان مامؤستا هه بوو، به لام دوانیان نؤریان کار
لی کړدبووم، په کتیکیان گاستون باشلارو نه وی دی ژان
وال بوو، باشلار له سؤریون مامؤستای فلهسه فیه ی
زانست بوو. من بایه خی نؤرم به ژان وال ده دا. شو
دلوای لی کړدم بچمه ((کولیزی فلهسه فیه)) له پتشدای
رازگری نه م کولیزه بوومو پاشان چالاکیم زیاتر بوو.

لمؤنر کاریگری ژان وال دابوو کارمزوی
ناکزیستالیزمت کړد؟

به لن. دیاره دواى داگیرکړدن، که سایه تی سارته
نؤد سه رنچ راکتیش بوو، له گه ل هه موو
گیروگرفته کاند، کتیبی بوونو نه بوونو دوو شاتونامه
به ناوی (دهرگا داخواوه کان) و (میشه کان) ی
بلاوگر دبووه، نه مه کاریکی نؤد جه سورانه بوو،
چونکه له شاتونامه کانیدا کینایه ی نؤد ناشکرای
تیا به که باسی نازیه داگیرکړه کانه، به لام

کارمه ندانی سانسور هستیان به ناوهرۆکه که نه کردبو، بۆیه که ماوهی داگیرکردن کۆتایی هات، سارتهر پایه خێ زۆری پهیدا کرد، ئهم پایه خه نوای ئازادی زیاتر بوو، ئهو بیوه مامۆستای فەلسەفە ی سەرانی سەری فەرهنساو، کاریگەری زۆری به سەر هه موومانوه هه بوو.

هه ندیک له ئهمزموونی خۆتان له (کۆلیژی فەلسەفه) باس بکه، ئایا ئهو ئهمزموونه کاریان کرده سەر ناینده ی نه ده بیت؟

ئهم ده زگایه له سەرته تاره نوای (کۆلیژی فەلسەفه) بوو، به لām نوای ئه وه ی وه زیری په روه رده و فێرکردن سەری کێشایه ناو کاره که وه ناویان گۆڕی به (سیمیناره فەلسەفیه کان) له و ماوه یه دا که رازگری کۆلیژه که بووم به شداری هه موو کۆنفرانسه کانیم ده کرد. له گه ل که سانیکێ ناو باری هه رگۆیه ک دۆستایه تیم په یدا کردو زۆریان فێرکردم.

کسانی وه ک سارتهریان گابریل مارسیل هاتو چۆی کۆلیژی فەلسەفه بیان ده کرد؟

وه ک سارتهر نه خێر، ئه و سا سارتهر زۆر به ناویانگ بوو، گابریل مارسیل چاک ده ناسی، له ده و رانی ئازانیدا، شه وانه له مالی ئه وانه دا بۆ باسو گفتوگۆی فەلسەفی دانیشتمان ساز ده دا، من به رده و ام ده جوومه مالیان.

ئایا ئێستا به ره می فەلسەفی ده خوێننه وه؟

زۆر که م، هه ندیک جار به ره می فەیلەسوفان ده خوێننه وه، به لām وه ک نووسه ر ئه وه ی له به ره می نه و نووسه رانه دا سەرجه م راده کێشن، شتی وه ی جووسبو خه یالیانه.

خوێندنه وه کانت زیاتر به ره می کلاسیکن یان

هاوچه رخ؟

له نووسه رانی هاوچه رخ زۆر ناخوێننه وه و زۆریش له سه رو به ندی فەلسەفه ی ئه مژدا نیم. نوای ئه وه ی کۆتاییم به خوێندم هێنا له فەلسەفه دوور که و ته وه، بۆیه له ناو دارانی ئێستای فەلسەفه ناگاداریه کی وام نیه. له گه ل هاوپی کۆنه کاندا په یوه ندی دۆستانه م هه یه نه ک ئه وانی دی، بۆیه له زه مینه ی فەلسەفه دا هێند خۆم به شایسته نازانم، ته نیا جار جاره کتیبی فەیلەسوفه کۆنه کان له باری نه ده بیوه هه لده سه نکێتم.

له نێوان وه رگرتنی لیسانسی فەلسەفه و چوونه نێو دنیای نه ده بیاته وه وه ک زۆمان نووسیک چی رویدا؟
نوای وه رگرتنی لیسانسی فەلسەفه چه ند سالتیک بۆ وه رگرتنی ئاگره گاسیوی فەلسەفه هه ولما. نوای ئه وه ی تاره زووه کانه بوونه بلقی سه ر ناو له تاقیکردنه وه ی ئاگره گاسیویدا سه ر نه که وتم، به و حاله وه له دواناوه ندی سانسدا بوومه مامۆستای فەلسەفه، پاشان چووم بۆ میسرو له یه کیك له دواناوه ندیه کانی ئه ویدا که وتمه وانه و ته وه.

بۆ ماوه ی چه ند؟

بۆ ماوه ی سالتیک، هه لته ت به یاره که بۆ ماوه ی دوو سال بوو، به لām له کۆتایی سالتا ناگاداری ئه وه کرام که ده توانم وه ک په روه رده ییه کی دانیشگا به رۆمه مانجسته ر، دیاره ئهم جێگۆیکی به بۆمن زۆر دژوار بوو، به لām بۆ پیشه که م پایه خێکی زۆری هه بوو. له ئینگلته را ده ستم به نووسینی یه که م زۆمان کرد که ناوی گۆزه رگای میلانه (Passagede mila)

کام له نووسه ران تۆیان گه یانده ئه وه ی ره خه له

شارستانیه تی فره نسا بگریت؟

زۆرم له کتیبی نووسه ره ئینگلیزه کان خوێندنه وه، هه روه ها له نووسه رانی ئه لمانی پاشان ئیتالی و ئه سپانی. به لām له و سه رده مه دا نووسه ریک نه بوو پیشه وای بیرێ من بیت. له ده و ده ی خوێندنی فەلسەفه دا زۆر زۆر له ژێر کاریگه ری برگسونا بووم، شه ی دای بووم، له کات خوێندنی فەلسەفه و نوای ئازادی ولات، واتا له ده وریه ی سالی ۱۹۴۶ دا نوای سارتهر له هه موو ناوه کانی دی بالاتر بوو، بۆ ناگابوون له سارتهر به ره مه مه کانی (گابریل مارسیل) م خوێندنه وه، هه ر ئه و سا که وتمه خوێندنه وه ی کتیبه کانی هایدگه رو هوسرل، ئه وانه ئه و سا زیاد له که سانی تر ناویانگیان هه بوو. له زه مینه ی ئه ده بیاندا سوریا لیزم کاریگه ر بوو، منیش زۆرم پایه خ پی ده دا.

له گه ل ئاندری بریتۆندا دۆستایه تیتان هه بوو؟

به لێ، ناشنایه تیم به سوریا لیسته کان له رێگای ئه و کتیبانه وه بوو که له کاتی جه نگی دووه می جیهانیدا به نه یی ده که وتمه ده ستمو، پاشان له پیتی هه ندیک له دۆستانه وه، جگه له وانه که سانیکم

رابکټشايه، به لآم له راستيدا ته نيا له هه نډيک ده قدا
سهرنجي نه وي راکټشاوره.

من وای پر ده کم موه تو به هوشيار موه دابو نه ريتي
نووسيني رومانې کلاسيکو جوړي دهر پرېنه کان
له برچاو ناگړيت. لایا دعتوانين بلين تو نووسه رنکيت
به رد موم له گوراندایت؟ هر چه نده به رومان بوونی
کاره مکتان حالتی به دی هاتنیکي کاتي له مخی
دمگړيت.

به لئ، ته وای به و جوړه یه، به رد موم ویستوموه
زه مانو هه زلو، بېگومان ره فتاری موقه کانو شپوه ی
بیر کړنه و دیان سه قام گیر بکم، به پای من نووسراوه
به توانایو نه مېش زږ گرنگه، به لآم هه موه
شتیکش له ودا پوخت ناگړیت هه و، نابیتو ناتوانین
ته نیا به نووسراوه قایل بین.

نووسین بؤ تو چ مانایه کی هیه؟
من بؤ نووسین پېناسه یه کی زږ ساده م هیه،
نووسینی وشه گه لیک له سره کاغه زان شتیکي دی.
به لآم نه دسه لاتې تو به سر بزواتی به ره مکه مکتا
هته، نه دمه گیمینیت که نووسه دور له وینه گرتن
رابگړیت.

مه به ستان چیه؟

بؤ نمونه، دابهش گردنی نووسه به سر راڼای
(من) و (تو) دا، که له یه کی که له کتیبه کانتا به ڼای
(گوران) موه هاتوره.

به لئ، راسته له ده کی کتیبی (گوران) دا نووسه
راسته وخو دهر ناگه ویت، به لآم له کتیبه کانی تردا
خو له کاره دزیوه ته وه.

نه وکتیبانه ی ناچار بوم له خو م بدوځو
نه وراسته بلیم که بؤچی شته کان به م شپوه یه یان
به و جوړه ده بینم.

له دوو توی کتیبه کاند گه لیک نووسین
دهر یاره ی خو م هیه، له چوار روماندا راسته وخو
نه م کاره م نه نجام نه داوه، به لآم له نووسینه کانی
لواپدا ناچار بوم باس له خو م بکم، نه ک وه ک
خو ب گوره زانین، به لکو به چاکتر نیشاندانی نه و
شته ی که دمه ویت لئی بویم.

چون دمه ست به نووسین کرد؟

زږ ناسای، به لآم زږ له گه ل نووسینه کاند
چنگاوش بوم، زږم نووسی. وه لئ له نووسینی

ده ناسی ناشنای گړی سوریالیسته کان بوون، من
هه رگیز نه ندای سوریالیسته کان نه بوم، به لآم
زږ یانم ده ناسی کاتیک که بریتون له سه فوری
نه مریکا گه پایوه بینیم، به رد موم په یوه ندی گه رم
له گه لیا په یدا کرد، له گه ل نه وه شدا هر نه بوموه
نه ندای سوریالیسته کان. بریتون له گه ل مندا زږ
راحت تر قسه ی ده کرد تا لاوه کانی گروپه کی،
زږی کارتی کرد بوم. بریتون بوه هوی دهر خستنی
نه و نه ټیانه ی چاو نایان بینیتو وتویژیش ناتوانیت
تاله ناسکه کانی دهر پریت.

لوت و ویزنکدا بؤ پېشه کی کتیبی ((هنگاوی
پنویست)) Travaux Approche وتوته: نه وی
زیاد له هر شتیکي تر من له سوریالیسته کان
جیاده کاتوره گرنگی دانی منه به و گالته جاره ی که هر
ده مریت، مه به ستان له قسه یه چی بو؟

شیري سوریالیستی هه ولکی سهرسام هینه ره،
به و مانایه ی ده یه ویت هه ف په یلینکی ناسایی
له گه ل شته کانو وشه کاند ابروست بکات، منیش
هه روا، به لآم من بایه خ به ناوهر وکی نه و شته نه دم
که له و هه ف په یلینه وه به دی دیت، به گالته جاره ی
بیزاری، به و دی ناچار مان ده کات به ڼای شتیکي
تردا بگړیت.

به باوهری من له نیوان نیوه سوریالیسته کاند
رویه کی جیواز هیه، شاندری بریتون له ((بهیانی
سوریالیستم)) دا رخنه له ((شپوه ی پېرست له
سریمکتر دانان)) دمگړیت، به لآم لای من نه و جوړه
وینانه له دیدی نیوه دا باشن، تو دمه ویت وینو
ماناگان به وشه دمه تبه ندی بکیت.

به لئ، نه مانه زږ دزی یه کتن، چونکه
له نیوگرزی سوریالیسته کاند کاری سهره کی
به رجسته کړن، یان نمونه هه لگرتنه وه و پیکه وه
لکاندن بوو، پیکه وه لکاندن له سره یه ک دانانی
ویتنه کانی پېرست بوو، بریتون زږ کاریگری به سر
ده وویره کانیوه بوو، به تایبته به سر
نیگار کټیسه کانه وه. هه نډیکی وه ماکس نارنست له و
باوهره دان که بریتون زږی کار لی کرد بوم.
پیکه وه لکاندن بایه ختیکي زږی هه بوو، هر بؤیه
ده بوو وینه کانی پېرست سهرنجی بریتونی

نه ونوسينانه مدا روويه پړوي گه ليك د ژوازي
 بڼه وه، نه گره ته ماشاي كتيبه كانم بگهيت
 ده زانيت كه سه كان به ساده يي ده نوين، بېگومان هر
 له بڼه ماوه جوړه ساده بيه كه هه بڼه، به جوړيكي دى
 من زځر ده نوينو وشه گه ليك به كار پيتم كه له حالتى
 خومه و نزيك، ئيستايش كيشي فرهنگ هره له سر
 نووسينه كانم زځر كاره كهم، نه مېش به لگى شو
 گېر گرغفانه يه كه رېتمى وتن به وجودى دېنيت،
 پټويستم به جوړه ته كننيكه كه زياتر له ته كننيكي
 شيعرى گړن ده چيټ، بڼ شوې يارمته نووسينم
 بده نو وټاي خومي تيا به كار پيتم، هر له بهر
 نه مېشه نووسينه كانم كار يان زځر له سره كراوه،
 زځريان چاك ده كه مو پياياندا نيمه وه، هه مېشه
 وابووه، نه مېه يه كيكه له جياوازيه كانى منو
 سورياليسته كان، منيش ده متوانى وهك شوان شيوه
 نوويستى توتماتيكي له بهر چاو بگرم، به لام ناتوانم
 شته كان هروا به جېن بهيټم، هر رنابيت، بهر ده وام، به
 نووسينه كانندا ده چمه وه، هر زځريك زياتر له زځري
 پيشو تر، بويه له نووسينه كانندا نه خشه كيشانى
 زياد هه يه، مېه ست له نه خشه كيشانه گه يشته به
 حالتى ناسايى، وه لي نه م حالت ته دواى كار كړنى
 زځر به دى ديت.

نووسينى كتيبېكه چنده ده خايم نيت؟

نه مېه په يوه ندى به زځر شته وه هه يه، له
 سره تاي نووسندا هر كه كتيبېكم نه و او گه لاله
 ده بوو ده ستم به په كيكي تر ده كرد، به لام هه نديك
 له بهر نامانه ده سالي ده خايد تا ده هاتنه دى، چنده
 له نه مېه تنى ده په ريت نه م كاره كانى زياتر لى
 ده گريټ، ئيستا له سر كتيب گه ليك كار ده كه م كه
 سى سال به سر گه لاله كه يدا تپه پيوه.

زوريه خويندې فرهنگى زمان تو وكه داهيندې
 رومانى گورن دهناسن كه سالى ۱۹۵۷ خه لاتى (رونودى)
 ت له سر وهرگرت، ئيستا له روانگي رابردووه له
 كتيبېه چوڼ دېنيت؟

نه م كتيبېه له هه مو كتيبېه كانى ترم به ناويانگتره،
 كتيبېكه بڼ لاوانى دواناوه ندى، زوريه نه وانه ي نه م
 كتيبېه يان خويندې ته وه كه سانتيكي ته من چل ساله ن،
 كه نه م كتيبېه يان له دودره ي قوتايي ته دواناوه نديا

خويندې ته وه، هه نديك له په دارانى ده ولت يان
 نه دنامانى نه دجوومه نى شار كه ده م بينن ده لين
 كتيبى - گورن - مان له دواناوه نديا خويندې ته وه،
 نه م تافه كتيبى منه كه ناوا پيشوازي لى كرابيت،
 هه لېته نه مېه بومن زځر گرنگه، چونكه هه نديك كتيب
 له بيرده چنه وه. هه يه نه م كتيبېه به بيزار كره
 داده نيتو هه يمه له زځر كار تيكرنى نه ودان، هيوادارم
 كتيبېه كانى ترېشم هه مان چاره نووسيان هه بيت.

تو وايي ناكه يته وه كه چارمنووسينى وايان هه بيت؟
 به هېچ جوړيك، نه م كتيبېه پيشوازي زځري لى
 كرا.

به لام سريتم رومانان بوو.

به لي وايه، ئيستا كتيبېكي ترم به ناوي
 (به كار هيتانى زمان) ده وهك كتيبى وانه ي خويندن
 بلاو كراوه ته وه. نه ميان له سره ي رومانى - گورن -
 ده وه يه، نه م كتيبېه نه مسال بڼ تافيكړنه وه ي
 ناگره گاسيوني نه دهيياتى مؤيدن ديارى كراوه، له
 دوو سالى نابنده دا له بهر نامه ي كنكورد ئيختبارى
 (فزيكرنى بالا) دا داده نريټ، نيت ده بيت گه لي له
 لاوان (به كار هيتانى زمان) بخوينن، له م راگوزره دا
 هه نديك هه ن پټى دلگران به لام كه سانتيكي تر هه ن
 نه م كتيبېه ده بيتته ريسايه ك بڼ جوړى روانينيان
 سه باره ت به شته كان. نه وه بومن خو شيه كي زځر
 گه وړه بوو كه نه م كتيبېه وا كه وته وه، هيوادارم
 كتيبېه كانى ترېشم به ختيان ياريټ.

كه نووسه ريك ناويانگى جيهانى پيدا دهكات له
 خويده هست به چي دهكات؟

وا هست ناكه م نه وه نده ناويزيم، نه شى
 ناسراويم، به لام كتيبېه كانم له خوم ناسراوترن.

بگرم نيمه سر بهر مېه كانقان، كه رومانى -
 گورن - ده خويندې ته هست دهكيت له روى بيره وه له
 پروست، كافكاو جوليس نزيكيت.

وايه، دواى كوتايى پټى هاتنى جهنگ بهر مېه
 نه م نووسه رانم خويندې وه. نه وانه نووسه رانيكن به
 خو شويستې وه كتيبېه كانيانم ده خويندې وه.
 نه وگاته، چنده جارېك نه و كتيبېه نام خويندې وه،
 تيكوشام چنده بتوانم له نه زمونږو زانستيانو ته تا
 نه و جيگايه ي ده گونجيت فيريم. له باره ي جويس و

بروښته وه وټارگه لیکم نووسی، به لآم دهریاره ی کافکا هیچ، چونکه هرگز نه وه له نه په خسا، مه به ستم نه وه په که کافکایش لای من گه لیک گوره په.

دوای رومانی (پله) Degre که له سالی ۱۹۶۰ پلوی بووه تې له گه ل ته کنیکي مونډارو کولای پسرزه ی لیستریو فونیک به یارمته شپوه نووسینیک که له (خانم بندۍ) ی کون دور بوو وازیان له رومان هینا، هر تروا دوای رومانی Mobile به جیدی دمستان دایه شپور نووسین هوی هم گه رانه وه یو شپور چی بوو؟

که خویندکاری زانکو یوم شپوری زډم نووسی، نه وانه ی له شپوری سوریا لیستی یوه نریک بوونو له هه مان کاتدا جیاوازی زډریشیان هه بوو. کاتیک ده ستم کرده نووسینی په که مین رومانی خرم (گوزهرگای میلان) شپور وتیم له سر خرم قه ده غه کرد، چونکه ویستم ته وای توانام یو رومان ته رخان بکیم، نه ویستم نه ونده ی بتوانم رومانه که م قوولو شاعرانه بیتو هه موو شتیکیشی تیا بڅمه روو، که چی له پرا هه موو هم بریارانه م وهستان، چونکه بیرم کرده وه که ((نه... نیر له پتی رومانه و ناگه مه هیچ)) نه مه بوو جاریکی تر گنپرمپه وه سر شپور نووسین، به تاییه ت یو نووسینی کتیبیک له سر هونه رمندان، یو کارکردن له گه ل هونه رمندان، نه وه قانه ی وینه و یوچوونی خوت له سر هونه رمندان به رجه سته ده کات، له زه مینه ی وه سف کردنه وه پشکه و تینیکی به رچاوم به دی هینا. وه سفی شته کان، رهفتارو دیمه نه کانیش یو رومان فرهام هاتیبون، به لآم دوای رومانی Mobile نه م وه سف زیاتر په رهی سهند. به رای من نه م رومانه نه وه نیشان ده دات یو له شوینه جیاکاندا به شپوه ی جیاواز بیر ده که ینه وه. په که مین کتیبیم نای - بلیمه تی جیگاگان - Le Genie Deslieux که ده توانیت خوی له نیوان هه ریدو رومانی گوزرانو پله دا. ببینیته وه به شیکي زډری نه م کتیبه تاییه ته به باسی میسر وه، دوای نه وه، باسی سهری ولاته په ککرتوه کانه که زډر پرسیاری یو دروست کردم، نه م سهره خستمیه سر که لکه له ی نه وه ی به و شپوه وه سف کردنه ی رومانی Mobile بنووسم.

هه نیک له وه سهرانه یو من زډر گرنگ بوون، رومانه کانی من دایه ش ده کرتنه سر دوو سهری گوره، سهری میسر و لاته په ککرتوه کان، پتیش سهری میسر چهند و تارو شپوریکی ده وری لایم نوسی بوو، دوای نه وه سهرانه چوار رومانم نووسی، پاشان له ژانویه ی ۱۹۶۰ دا چوومه ولاته په ککرتوه کان، هر له وه سهره دا به رگی په که می پتیرست Repertoire و رومانی پلیم بلاو کرده وه، پتیرستم یو وه لامدانه وه ی پرسیار گه لیک نووسی که دهریاره ی رومانه کانی ترم په روه روم ببوونه وه.

له رومانی Mobile دا ویلایه ت به ویلایه تی ولاته په ککرتوه مکان پیناس دمکیت، که مینک وه ک جولی شته کان له بزواتی کالدر (Calder) دا که پارچه کان ده جولینن بین نه وه ی جهسته که نه م لاولا بکات.

به لآ، نای نه م رومانه تانه دازه په ک شته کان له په یکه ری جولاردا (موپایل) ده خاته به ر زه ی، نه م ده قه چهند پتیکاته په که له چهند به شیکي بچوک که ده توانن چنده پال په ک.

له رومانی (mobil) دا وه که له رومانی ((۶۸۱۰۰۰۰ لیتر ناو له چرکیمه کدا)) دهرمه کونیت که په یوه نده ی په کی راسته وخو له نیوان نووسینه کانی توو سهره دا هیه، نوو سراهه که خوی ده بیته سهریک له ناو وینه کاند، تا نه دازه په ک به شپوه ی نیگارکینشی موندریان، له ویدا چوار گوشیه که بسر دیوار وه وینه ده کرتو دیسان وینه ده کرتو ره چوار گوشه دروست ده کاته وه که بابه ته نه قاشیه که ی تیا چی گیر ده بیت.

به لآ، سهر له نووسینه کاند ده وریکی زډر گرنگی هیه، سهر یو میسر و لاته په ککرتوه کان، له رومانه کانیشمدا بابه تی سهر زډرین، له رومانی بلیمه تی جیگاگاندا وه ک بگرتیک ناماده کیم هیه که زډر جه ختی له سر ناکرت، له گزه په کدا وه ستاووم خویندر خوی له حاله تی گه راندایه.

هه روا به رده م سهر ده کیت؟

به لآ، هه میشه له سهره رام، یو ته ندورستی باشه.

له قسه کاتمه وه بوم دهرمه کت که نیگارکینشان (نه قاشی) لای تو دهری زډر گرنگی هیه. نایا خوتان نه قاشی نه که ن؟

به لئ، له لاويدا رځدم وږنه ده كړيو چه زېشم لئ بوو
 بېمه نېگار كېتش، كه چي له نه جامدا بومه نووسه، وا
 ده زانم من بځ نهو كار ه دروست بېوم. له
 نووسينه كاندا هه ميشه جږړك غمې غه رېبې به
 نېسېت نه قاشو موسيقاو هه په، واتا چه زم لږيه
 نيشان بده مو بڙنه وښتم. پټم خوښه به نه قاشو
 موسيقا كار بكه مه سر خوږنه، نه م مه له په
 گرنگه كي رځري هه په، نه جاميش، نووسينه كه هه ر
 ته نيا له سنوړنكدا ناميتېته وه.

هه موو نه مانه بځ پټك مېنانې شت كه لږك كه له چه ند
 روويه كوه له په كډي ده چوونو، به رانېه ر دېمه نه
 واقعيه كاني سره دم حساس بوونو، له شپوه دا
 له واني دې جياواز بوون، به لام هېچيان له گروي
 سورياليست كانيان نه ده كړد. ده زانېست
 سورياليست كان هه موو رځړك له ده وري په كترې
 كډه بوونه وه، كه چي نووسه راني رځماني نوځ په كيان
 نه ده ناسي، هه لېه ت دواي ماوه په ك نه مانه په كترې يان
 ناسي، به لام نه ك وه كو گرويه كي گونجاو رځو پټك.
 رځماني نوځ قوتابخانه نه بوو، چونكه نه گه ر
 قوتابخانه بوايه پټويستي به ماموستايه كو چه ند
 شاگردك ده بوو. به هه ر حال من له شوږنځي تر
 بووم، له سهغه ر بووم جار جاره ده كه رامه وه پاريسو
 په رځي بينيني نووسه ره كاني تر بووم، نالان رځو
 گرځم رځر خوښ نه ده ويست، به لام په يوه نديم له گه ل
 ناتالي ساروتدا خوښ بوو، نهوم رځر لاپه سه ند بوو،
 هه موو نووسه راني رځماني نوځ ده ناسم، به لام
 ماوه په كي رځره زوريه يانم نه ديوه.

هه موو نه مانه بځ پټك مېنانې شت كه لږك كه له چه ند
 روويه كوه له په كډي ده چوونو، به رانېه ر دېمه نه
 واقعيه كاني سره دم حساس بوونو، له شپوه دا
 له واني دې جياواز بوون، به لام هېچيان له گروي
 سورياليست كانيان نه ده كړد. ده زانېست
 سورياليست كان هه موو رځړك له ده وري په كترې
 كډه بوونه وه، كه چي نووسه راني رځماني نوځ په كيان
 نه ده ناسي، هه لېه ت دواي ماوه په ك نه مانه په كترې يان
 ناسي، به لام نه ك وه كو گرويه كي گونجاو رځو پټك.
 رځماني نوځ قوتابخانه نه بوو، چونكه نه گه ر
 قوتابخانه بوايه پټويستي به ماموستايه كو چه ند
 شاگردك ده بوو. به هه ر حال من له شوږنځي تر
 بووم، له سهغه ر بووم جار جاره ده كه رامه وه پاريسو
 په رځي بينيني نووسه ره كاني تر بووم، نالان رځو
 گرځم رځر خوښ نه ده ويست، به لام په يوه نديم له گه ل
 ناتالي ساروتدا خوښ بوو، نهوم رځر لاپه سه ند بوو،
 هه موو نووسه راني رځماني نوځ ده ناسم، به لام
 ماوه په كي رځره زوريه يانم نه ديوه.

هه موو نه مانه بځ پټك مېنانې شت كه لږك كه له چه ند
 روويه كوه له په كډي ده چوونو، به رانېه ر دېمه نه
 واقعيه كاني سره دم حساس بوونو، له شپوه دا
 له واني دې جياواز بوون، به لام هېچيان له گروي
 سورياليست كانيان نه ده كړد. ده زانېست
 سورياليست كان هه موو رځړك له ده وري په كترې
 كډه بوونه وه، كه چي نووسه راني رځماني نوځ په كيان
 نه ده ناسي، هه لېه ت دواي ماوه په ك نه مانه په كترې يان
 ناسي، به لام نه ك وه كو گرويه كي گونجاو رځو پټك.
 رځماني نوځ قوتابخانه نه بوو، چونكه نه گه ر
 قوتابخانه بوايه پټويستي به ماموستايه كو چه ند
 شاگردك ده بوو. به هه ر حال من له شوږنځي تر
 بووم، له سهغه ر بووم جار جاره ده كه رامه وه پاريسو
 په رځي بينيني نووسه ره كاني تر بووم، نالان رځو
 گرځم رځر خوښ نه ده ويست، به لام په يوه نديم له گه ل
 ناتالي ساروتدا خوښ بوو، نهوم رځر لاپه سه ند بوو،
 هه موو نووسه راني رځماني نوځ ده ناسم، به لام
 ماوه په كي رځره زوريه يانم نه ديوه.

له ((پېرست)) دا رځمان له گه ل هه نديك له تابلوكاني
 سده ي پانزده ا بهر لورد دمكيت، نهو تابلويانه ي
 پټكاته يه كي نالوزيان هه يه، رهمزه نه نښيه كاني
 هه رگيز به ته واري ناكړنه وه، له م حالدا به رهمه كات
 له ريشه وه له به رهمي رځمان نووساني تري لهرنسا، به
 تاييېت لايه منكراني رځماني نوځي وه نالان رځو ب گريو
 ناتالي ساروت جيا ده بښته وه.

به لئ، نووسينه كاني من نېسېت به رځمان
 نووسه كاني تري لهره نساوه حاله تڼكي كراوه تري
 هه په، نه مه ت به دلنښايه وه پټ ده لږم.

كه واته رځماني نوځي له مږو لاي لږوه چ مانايه كي
 هه په؟ نايه به به شتيكي كډي ميږوي له ده بياتي
 لهرنسا ي له قلم ده دميت؟

رځماني نوځ ده ميكيه بډته به شتيكي كډن له
 ميږوي نه ده بياتي لهره نسا. به شتيكي ده وله مه ندو
 رځر سه رنج راكېتش. رځماني نوځ په يوه ندي به
 سه رته ي سالاني ۱۹۵۰ وه هه په تا سه رته ي سالي
 ۱۹۶۰ هه لېه ت پيش نه وه رابه رانيك هه بوونو دواي
 نه وه يشكه سانتيك هاتن به رده وامي به رڼا كه بده ن.
 رځماني نوځ به ماناي ناساي وشه هي نهو كاته يه،
 واسي (۳۰) سال به سه ر نهو سادا تن ده په رڼت، زياد
 له سي ساله رځماني نوځ كوتايي به رڼگاي خځي
 مېناوه، دياره له و به رهمه مانه ي نه و سادا شتي رځر
 هه ن شايسته ي نه وه ن بڅرڼه به رده م باسو
 گلتوگروه.

رځماني نوځ وه قوتابخانه يه، بږوتنه وميه، يان
 كډمه له كمسيك كه په كتر يان ده ناسي، چډني تاريك
 دمكيت؟

رځماني نوځ پټك كه بشتني كه سانتيك بوو له گروي
 جياوازو خوږندني جياوازو ته مه نې جياواز، به لام

لایا پیت ناخوش بوو له ریزی نووسراڼی رومانۍ
نوټ دابنځین؟

توږه ی ده کړدم، چونکه هه ساس پووم به
نیسېت جیاوازه کانه وه. ناچار پووم مهسه له کان
به راسته درووستی باس بکه چو رنگا نه دهم خه لکی
دی کارم لی بکن، له لایه کوه پیتم خوش نه بوو
ره خفه له وانی تر بگرم. به هر حال هه میسه به
تیغه یشتنی مهسه له کان پیویستم به زه مان هه بوو.

بیکیټ لم روومو چوڼ بوو؟ که سټیکي تریک بوو؟
به لی بیکیټ زږد تریک بوو، به لام بایه خي زږدی
هه بوو، په کټک له و هویانه ی منی هاندا له بنکې
بلاو کړنه وه ی می نوی کاریکم نهو بوو، بیکیټ
خوی کتیبه کانی له و بنکېه چاپ ده کړد.

هاوړت بوو؟

نه مناسی، به لام هرگیز هاوړیم نه بووه.

که سټیکي وشلو جیدی بوو؟

وشک نه بوو، جیدی به بیانوو بوو، به لام هه میسه
ده به پټکه نرنو میهره بان.

له کوټایی دیداره که داین، بویه پیم خوشه باری
سمرنجان دهریاری رومانۍ نیست بزمان، لایا له
لاینده ی رومان گمش بیټیت، یان له زه مینه ی نه دمیاتی
چیرکدا هه ست بهوستانیک ده کیت؟

له لاینده ی رومان نه گمش بېنم نه ره ش بېن،
چونکه به بهوای من نه وه ی نه مړ زياتر گرنگه شتیکی
دی جیا له رومانه. نه مړ به ره م که لیک هه نه گهر
چی به رومانیان نیو دیر ده کن به لام زږد جیاوازنو
بی که لکیشه به رومانیان ناو به بیت.

دهوانیت نمونه یه کمان پټ بلټیت؟

بټ نمونه هه ندیک له کتیبه کانی خوم، له رووی
بازرگانیه وه ده بیت مهسه له که وا باس بکه یی که
بلاو که ره وه کان مانا ناسایه که ی رومانیان مه به سته،
رومانیک قازانجی لی بکن. به پای من نه مه سنوړیکی
هه یه، و اېزانم شتی تریش له به رچاو گیراوه، به
تایبیت ده بیت نامازه بټ لیدیو بکه که شایه نی
سه رنج دانه.

لایا نووسران، نه که تمنیا رومان نووسان، چ
بایه خټکیان ده دمیټی؟

به لی، زږدیان مایه ی بایه خ پټ دانن، به لام نازانم
چوڼ خانه به ندیان بکه که چونکه نه مه زه مانیکي زږدی

ده ویت. نهو شتانه گرنگن که جیا کړنه وه یان له
به کدی دژوره، ده بیت له که لایاندا رابیتیت، چونکه
ناچنه نیو دنیایه کی ناسایه وه. بازدان به سهر
هه ندیک قورستی ره خفه ی نه دهم بی یان په یوه ندی
کومه لایه تی کاریکی زږد دژوره، نه دجام، پټناساندنی
نهو شتانه ی که به راستی بایه خیال هه یه زږد گرانه،
نیتمه وا ده زانین له بهر نه وه ی که ره سه ی په یوه ندی
مؤدیرنمان هه یه نیتر شت باش ده ناسین، به لام نه مه
راست نیه، نیتمه نه وانه به جټریکی تر ده ناسین،
چونکه له هه ندیک زه مینه دا نانتروپوی هه یه، به و
مانایه ی قاوه قاویک به رهنکاری نهو ناسینه ده کات.

نمونه یه کتان پټ بلټیم:

له ته له فریځی له ره نساوه قسه له سهر کتیب
ده کړت، هه لبت زږنا، هه ده بیت دهریاری کتیب
که م بدوین. نهو کتیبانه ی له سهر ته له فریځه وه
قسه یان له سهر ده کړت رنگا له وه ده گرن له باره ی
کتیبي تره وه قسه بکړت. هه روه ها رنگا له وه ش
ده گړت که کتیب بدرتته کتیب فروش.

به رنامه یه کی ته له فریځی له ماوه ی به ره می
مانگیکیدا لایه نی زږد ده دوازه کتیب ده ست نیشان
ده کات که زویه یان به ریکه وت هه لټوړاون، چونکه
هیچ که سټک دهره تی نه وه ی نیه بیر له هه موو
کتیبان بکاته وه به راوردیان بکات، نه م هه لټوړانه تا
ماوه یه که رنگا له کتیبی تر ده گړت.

به رنامه ی کتیب فروشانی نه مړی نیتمه به م
جوره یه، نه گهر کتیبیک زوو نه فروشرا به کارنایه ت.
کتیب بلاو ده بیتوه، به لام وه که هیچ نه کرابیت وایه.
بوونی کتیب نه پټیه، هه روه که چوڼ له کاتی
داگیر که رانی نه لمانو سه رده می ستالیندا که س
نه یده توانی بیان دزیتته وه نیستاش خه لکی هه ست به
بوونی کتیب ناکات. نه م شته له باره ی خومه وه زږد
راستی تیا به له که سانی دی.

زږدکات نه وانه ی ده یانه ویت کتیبه کانیان
بخوینمه وه بقم ده نین، به نارینی کتیبه کانیان
پاساوی نه وایان هه یه ناچارم بکن بیاخوینمه وه،
نه که رچی دهره تی خویندنه وه ی هه مویشیانم نیه،
چونکه کتیبی زږدم پټ ده گات، که لیکي تریشم پټ
ناکات، چا نه مه یان یان له بهر ده ست نوقاوی
بلاو که ره که یه یان پټشه کی نووسره که ی ده زانیت

كلۆد سيمون دەربارەى (پۇمانى نوئ) دەدوئ

• و: فاروق مۇمەر

ژىانى كلۆد سيمون

كلۆد سيمون^(۱) لە سالى ۱۹۱۲دا لە تانناريل لە (مەدەنشى) لە دايكو باوكىكى فرەنسى لە دايك بوو. ئەو كاتەى كلۆد دىكاتە نۇمانكى، بە ئىجگارى دىگەرئەمە فرەنسا. لە دواى مەركى باوكىيەمە ((ئەكاتى جەنگى جىيەنى يەكەمەدا)) مائالى لە ناو چىكانى برانسدا بىرۆلە سەر. قۇناغى ئاوەندىشى لە خوئندىگەى ستانىسلاڤ لە پارىس ئەواو كرىو، ئەو كاتەدا بايەخى بە وئەكىشان داو.

كلۆد ھاوبەشى لە جەنگى جىيەنى دووئەدا دىكاتە بە دىلى دىكەوتە دەست ئەلمانىا، لە تشرىنى دووئەى سالى ۱۹۴۰دا مەلدىتە دىگەرئەمە بۇ برىنىن، ئەمجا دەرۆاتە پارىس و لەوئ وەك خانەدانىك تەماشا دىكەرى.

كلۆد يەكەم پۇمانى لە سالى ۱۹۴۵دا بە ناوى ((فيلبان)) ۆە باوكرەو، لە سالى ۱۹۶۷ يىشدا پاداشى مەيسى لەسەر پۇمانى ((چىرۆك)) پى دىبەخشرىت، لىتر ئەو كاتەمە خەرىكى بەجىيەننى ئەو داوايانە كە بۇ وانە ووتەو لە زانكۆكاشى دىئاوە يانگىشتى دىكەرى. ئەمەش واى ئى كرىو سەردانى گەل لە وولاتانى ئەوروپا و يابان و مەندو لەمركا بىكات.

كلۆد لە زانكۆك(ئاست ئانكلىا) لە ئەروىج دىكتۆراى شەرفى لە ئەدەبدا پى دىبەخشرىت.

ئەمەش ناوى پۇمانەكانىتى:

۱- فىلپاز	سالى ۱۹۴۵	لە چاپەمەنى يەكەنى ساجىتير.
۲- كۆلپىز	سالى ۱۹۵۲	لە چاپەمەنى يەكەنى كالىمان.
۳- مەلۇ بەھارە	سالى ۱۹۵۴	لە چاپەمەنى يەكەنى كالىمان.
۴- رەشەبا	سالى ۱۹۵۷	لە چاپەمەنى يەكەنى ئىوئەشەو.
۵- گىيا	سالى ۱۹۵۸	لە چاپەمەنى يەكەنى ئىوئەشەو.
۶- رىنگاى فلاندر	سالى ۱۹۶۰	لە چاپەمەنى يەكەنى ئىوئەشەو.
۷- ئوتىكە گەورەكە	سالى ۱۹۶۲	لە چاپەمەنى يەكەنى ئىوئەشەو.
۸- چىرۆك	سالى ۱۹۶۷	لە چاپەمەنى يەكەنى ئىوئەشەو.
۹- جەنگى فارزال	سالى ۱۹۶۹	لە چاپەمەنى يەكەنى ئىوئەشەو.
۱۰- جەستە بەيەكەگەشتوومكان	سالى ۱۹۷۱	لە چاپەمەنى يەكەنى ئىوئەشەو.
۱۱- ستاندى وئەكىشان	سالى ۱۹۷۲	لە چاپەمەنى يەكەنى ئىوئەشەو.
۱۲- لە شتەكانەمە	سالى ۱۹۷۵	لە چاپەمەنى يەكەنى ئىوئەشەو.
۱۳- قەسىدەكانى جوتيارىكە	سالى ۱۹۸۱	لە چاپەمەنى يەكەنى ئىوئەشەو.

* بەرزىز كلۆد سىمىئون، ئاگانلىرى ئىسومىن كە لەبارەى تېۋىزىرە
كەرنى پۇمانەۋە شىتلىك ئىغىۋىسىيە، ھەرقە خۇت ئىلمىزى خۇشەت
بە ئەجىرىدە تېۋىزىرە كەرنى ئايەت، ئەگەل ئىۋەشا ئىسومىن سەبارەت بە
پۇمانكەنت پۇمان بەدۋى، ئايالەت ۋەزىرە پۇمانى ئىۋى بۈۋىتە
قۇتباخانىيەتەر تۇش يىكەكە بى لە ئۇنىۋەرنى؟

پیتاسیسه بۆ پۇمان) واته پۇمان پشت به نیرادهی خیرخوژانی نووسره دهکی دههستی بۆ نهوهی له ههر کاتنگا بیهوی جیره که بۆ شووینه راگووژنت که خۆی ناره زووی دهکات- به واتایه کی دی هیچ گرتنیه کی راست و دهوانت پس نابەخشی- نه فانهت گرتنیه کی نایدیالیاناش. که وات دهشی لیره دا ههر شتی که هه بیت یان راست. بیه وایه نه م جیره له نه دهه که لیکنیه نهوتی نهی:

به لام هر نوکیان له نانو زه مانیکا پشت ده به ستن به
چاودیزی کرینی نمایش ((یان ویناندن)).. ثم وشانه زگر ترسانکن.
* باشه به چ وشه کیان نالوگور دهکی؟

- با بلین وشه به بره مهینان.. لهوه دهچی نیمه نیتر
لهه ونا به بره مهینن نیمه له نیستاده به بره مهینن، با
کاره سانی نیستیا به یه کان به یاد بهینینهوه: - بژ جه ماور ناشکرا
بوو که نه مه هیچ شتیکی نهوتر پیشکش ناکات.

* تایا هیچ گزانه له بابه تدا یاوه خود گزانه کی پیکهاتعی له
فرمی پومانه کانت پووی دهوه؟

- نهوه تاییه ته به بابه تدا که من به پله نووی دلته نیم-
کتیبه کانه نامانجان پیشکش شکرینو خسته پووی بابه تدا نهیه -
پوخته نه گزانه کی پیکهاتعی به - نهام گزانه له گهل رومانن
((په شهبا)) دا دهستی پی کردو به شینهیش هاستم بهمه کردو له
پوی نه زموونهوه بزم ده رکوت که من نیتر ویت نیم.. هه موو
نهوه دهیزانه نهوه که من له پوی پروسه نویسنهوه - بژ
ماوهی ۲۰ سال - نهووم نه گوته که ویستوهه بیلیم به لکو
شتیکی که م گوته. به خوم گوته: ((نهام چون پوو نه دلت؟))..

له کاترمیر نووی پاش نیوه پوره له پیشی کتیخانه که مدا
دلته نیشم له کاترمیر شاهی نیواره ده دست نه که به نویسن،
به لام نهوه که نویسیومه نهوه نهیه که دهوهی بینوسم. به
پنجه وانهی زگری خه لکریهوه که ده ربارهی خویان ده لین:
(ناوانم گوزارشت له بوجونه کانه بکم، نهگر توانیم گوزارشت له
بوجونه کانه بکم نهوه شتیکی ناولزه به).

بژشم ده رکوت نهوهی گروومو نهوهی پوو نه دلت زگر
باشتره لهوهی که دهویست بیکم. به خوم دهلیم ((نهوه چی
پوونه دلت؟)).

نیتر لیزهوه خورک بوم بیر لهو شتانه بگه مووه، له نوای
ماوهیکی تره نگیشهوه به فرمالیسته روسه کان ناشنا بوم که
به باوکی زانستی زمانه وانی بونیا گری ده زمونترین..
بژ نمونه: تینا توف دهلی:

خوایسته کانی بینا کرینی زمان کوی نازادی به کانی داهینان که
له بردهم نوسه ردا فرهامن بهرو تهنگ پوونهوه ده بات، له
واقعا دهگوتری: مرامی نوسه ر یان ناره زوهه به راییه کان بی له
ماده به کی خام چی دی نهیه.

کهواته بهم شیویه دهست پی ده که بی: ((به مهش دهگوتری
پالنه)) نه مهش له یه ساتا واقعی بایه خ دانی نوسه به زمانو
نیلتیزام که له پوانی رسته و دامه زانندی شو رستهانه دایه که له
کتیبه که دن.

هه موو نه مانه له به راییه نویسنده: هرامو ناره زوهه کانت
بهرو ناپاسته به کی دی ده باتو شتیکی بی لی ده خوالی که تو
هرگیز نه ویستوه.

* که یو خوی به حقیقه تیک ده زمونری؟

- به لی خوی ده بیته حقیقه تیک.

* هلو رست برامبر به رفنه به گشتی و رفنه له رفنسی به
تاییهی چونه؟

- ده بی جیاوازی له نیوان شو ره خنه به دا بکهین که بژ
یه که جار دهلیم ره خنه به کی بی که لکه، (نهگر چی خوریک بهرو

زدهریه که هالینجاندیشم له پیشه. با بهو تیکه بهی لکان ووشه
((په رده)) وهریگرین، دهوشی مانای په ردهی زور بگه نی بیان
په ردهی شانو.. هتد.

کهواته به کیک لهو مانایانه هله ده بژیم که وشه که بوم
فراهام ده کات، نهام کتومت وک نیسورهی (کهوه له کان)
کار ده کات که له بیرکاری دهیه.

((بم به خشه گهل لیزه دا که میگ زیاده پوی بکه م))

بژ نمونه: هرونو کهوه لهی ((اوب)) به کیک له سنی گزوه
رهنگاو دهنگه کان پیکه مهینن به کیک له سنی گزوه ره شهوه
نهوانی دی به شیوهی جیاوازی: - باز نهی و لاکتیسه یی و
سنی گزوه یی.. هتد.

لهم ریگه یوه کردلی به کتر برین له نیوان دانه هاویه شه کانی
هرونو کهوه له دا پوو ده دلت. لهم به کتر برینه شهوه دهچینه
سه به کترنی هرونو کهوه له که له هه موو دانه هاویه شو نا
هاویه شه کانی هر یه که لهم نوو کهوه له به پیکهاتوه.

نیدی نهام شیویه جار له نوای جار نوویه ده بیتهوه..
وانیه؟

* لهوه ده کات نهام ریگه به شیوه یی تاییهی به سر
پومانه کانی نهام نویسیه تانا پرکتیزه بکری؟ لیزه به له ((ستاندی
وینه کی شان)) دهکوه که کوپک خریکی گمه کردنه به سنی گزوه
کهوه لکان ...

- به لی نهو گرفتهی که له ستاندی وینه کی شان تووشم بوو
به م جزوه لی نه نویتم: سنی کهوه لهی جیاوازی له بر ده ستا بوو
((أ. ب. ج)) پوخته تر بیلیم کهوه لهی دیو کهوه لهی شارو
کهوه لهی که نار ده ریا، به رواله هیچ په یوه ندی به کیان له نیوانا
نه بوو، هه ولدا هه دیک په یوه ندی وا فرهام بکم که بزی بکری
نهو کهوه لانه یه بختو بشرانه نهام به کترنه چون پوو ده دلت -
هه ووه که نهوهی له بیرکریا دهینرن - نهوه شمان له یاد نه چیت
زمانی بیرکاری ووهو زمانی نه ده ب تاییه نه ندی خوی دهیه.

* کهواته نهام هه مووی ناگاییه..؟

- ده لین نهام هه مووی ناگاییه، به لام نهوه بهر لهو
ریگایانه دهست پی ده کات که وشه به ناپاستی جیا جیا دا
ده یخانه به ردهستم. بیگومان لیزهوه نا ناگاییم ده جولی، واته نهو
گریو مه یله سهر کوترکولانم که به هیچ کلوزیک ناگام له بزالیان
نهیه. وشه ((په رده)) وام له ده کات بیر له وشه به کی تر
بکه مووه، واته به هوی یاری کرین به له فزه کانهوه - هه ووه لکان
دهلی - بیگومان هه لیزاردنی وشه به که له ناو وشه کاندانهوه دیاری
ده کات که به پی نهو سیفاتو هژکارانه بووه که خوم ناگام
لییان نه بووه و ره گریشهوه سه رچاوهی نه مهش بژ خولیا کانه
ده که ریتهوه.

* لهم تیزو لینهوه دهکری بیلیم تووش وک میشیک بژتور له
بهرمه ماکتا دن به بهشیک له ناگاییدا نه نی. وشه به هیه
نهوهی گوزارشت له خوی بکات.

- من نالیم ((گوزارشت)) ده بی جازیکی تریش وریا بینو
ناگامان لهم نوو وشه به بی: وشه ((نمایش یان ویناندن)) (واته
ویناندنی سیمای جیهان) ...

وشه ((گوزارشت کرین)) (واته گوزارشت کرین له سیمای
خوم) وشه به که م واقعی یوه نویسیان رومانسی به. لهوه
ده کات نهام نوو حقیقه ته واقعا ناگورک بن.

پیششوه دهچی). له گال شو په خه په دا که به مانای وشه
په خه په ده که په ده کانی (ریکارډ - بارت - دی کی - ژینیت -
له گال همدی هولدانی تن) نه مانه یاریده یان دام به شووی خرم
بناسم ((به تاییه تی ریکارډ)).

* کواکه کتکت له کوملک په مخه مگر وگرځووه؟

- به لی... دهموی دستخوایی له ریکارډ بکام که وای ل
کردم به پوښی شو شتانه بینم که به شیره یه کی جوان
خستومنه ته پوو، یاره خود وینه م گرتونو پیشت بزم نه کړوه به
باشی دلیان پرتم.

* زور جار پومانو نوی گلمی لمری ل دکرکي که به مانای
سارتری لیتلیزاسی پشت گوډ خستوه... به یو چونی لیره پولی
نوسر له کوملکای هاورخدا یعنی چو بی؟

- پیم وایه دهی پولی ناروایی و په خه گرتن بگيری، به لام
به و یو چونی بارت تاماره ی بک کړووه تیا ده لی: نیمه هیرش
ناکینه سر کومه لگای بزوړوای به زمانه که به و... چونکه نه و
وه هم.

مایاکوفسکی ده لی ((هونری شورشگری به بی شیزوای
شورشگری بوونی نری)) پولی نوسر نیلنزام کړنه به نه دهبو
نوسینه و.

بارتیش لیره د شتیکی جوان ده لی: له جیانی نه وای جوړیک
له مشه خری به سر نه و نامارانه و که بزوړولزیات دلمینه ریان
بووه ((نوسرکری زمان به یاره خود لیره و ده ی به)) به بهوای
من نه و نیلنزامی حه قی به.

* له کتیبی ((کری دمارگری)) دا هم بیوکه په مخو نیلنزه و:

((پیم وایه نه وای له برامبر لمری ددی دا له بالاترین راستی
بوگمې و ناچیزه یی دا و مستاوره شوکسیه که به پری ناروومکانی
جماور دهنوس و نه و وینه دلمکشی نه که به پری لمری خوی
دیموی بیلی)).

لایا هم بیوکه په لمره ناگینیت که له نوسینی پومانه کانتا
خوینرعت پشت گوډ خستی؟

- نه و ناگرت! نوسری نوی خواز یان دلمینه ری حه قی
نه و که به که یو هیچ که سیگ نانسو: نه که هه مو نه وای که
ده بنوسیت به ته وای تازه بیت نه و میشتا جه جماوری نریه.

* شیکر دمره به تاوایانگه کی بروست که جه جماور یان لیره یی
جماور ی پي پناسه کړیوه لمری به: که حه زیان له لویهاره
بوونو میه. فرودیش لیکولینو میه کی جوانی لمره شو لیره کړلره
منا لیمه به نه جام گمیانده و.

- بروست له (خانمکان له هره تی لایویدا) شیکر دمره یه کی
جوان یو ((سوناتا)) بچکوله کی لنتوی دمه کاتو ده لی ((که یو
یه که م جار گوډ پیستی بوم سرسامی کردم... نوایی بزم پوښ
بزه که زور شتی دی هان له و ده جن... دلنیا بوم نه و شتی که
به دلم نه پوښ له نه و پری جوانی ناسکیدا بوون)).

نه وای له واقعا سرسامی نه کړیوچو نه ترمانوم شتیکی
تازه به... لیره دا بروست ده لی کاری نه ده یی نه وایه که خوی
جه جماور یو خوی لروست ده کات. نه که کاری نه ده یی له دمی
دهرکوتنیا نوی بی نه و جه جماور لری خرنایتیه و ناشکری
جه جماوریشی ه بیت - نه که گرنگیمان به جه جماور دا نیت به و

نه و هه ناو دهنین که وک ((پروانه زرده کانی)) شینگنره
یان وک پروانه ی ((سامیدی سوار)) ی هره نسا بنوسین. نیمه
شتی خراب نه جام ناده یی... وایه ی؟

نه و له کومه لگای به کارمیندا پری ده گوتی ((لیکولینه و
بازاری به کان)) نه م ش سوز پاکیشانی جه ما و ره.

* با بگرینمزه یو ((ستاندی وینه کیشان)) هم تاوینشانت
یوچی هلیزورده؟

- له سالی پابرودا له کانی سارلغا یو پیشانگی
هره نسپس بیگن له پاریس بیوکی نویسی نیم کتیبه ساری
هله دا، زور له تابلوکان له زور ناوی ((ستاندی وینه کیشان)) دا بوون.
نه م ناوینشانه له کانی خویا سرانز پاکیش بوو. له سره تادا له
شیره و ده ستم پیکرد... ویستم کتیبیک بنوسم له سنی
ساختمان پیکهاتی: له سنی چیرک یان له سنی کومه... هه و وک
چون ستاندى وینه کیشان سنی پنچکه ی هیه. له کلیساو له زور
شویی تریش ستاندى تابلوکان به وچره ده یی - نه م بابه ته
لویهاره ده یوه - نه م زنجیره میژوپی کی هه م جدر بوو له
ژیانی به کتیک له قهقهه کانه یان له ژیا نی جه قهقهه که و یان
له ژیا نی خه لگاتیک وهرگیر بوون، هه میشه په یوه ندی یه کی
حه قی له نیوان نه و سنی تابلویه دا هه بوو... واته نه که رهنگی
سور له تابلوی لای راستا ده بیت... نه م کتوپر ده منایات یو
رهنگی سور له تابلوی لای چه پدا لیره و زمانیکی پوښو
ده ستوریکي ره سن ده خولقی یان په سنا یه تی به که هه مو نه و
تابلویانه کړده کانه و.

نه م نه و شته بوو که هه ولدا جه یه جی یه که م، کاتیک به
شیره یه کی ده شونیتک له شونیتکام جوانتر ساری نه کړیوه...
یان له کانی نویسی کتیبیک ده ست به و ده کین شتیگمان له
یاد کړیوه... لیره ویر له نویسی کتیبیک تر ده که به نه و... له
کتیبی به که مدا ((جه ست به یه که یشتوه کان)) پومانه که به و
جوره نویسی، واته جه کومه له یه که ده دستا هه بوون به لام
به شیره یه کی له بهر چاوتر سیری به کتیک له کومه له کانه کرد...
واته شقامیکم له شارتیکی گهره دا به باشت زانی که پیاوړکی
مانوی پیا تیت به پری، نه م یاریدی په خه یه که بیخینه
خانای واقع بیی نه و... نه م له ((ستاندی وینه کیشان)) دا نه نه کرا
چونکه هه میشه و هم وکو نه دیش خوی نیشان نه دا.

* له یه کتیک له دیمانه کانتا که گوډاری ((لدمی لمره نسپی))
له گلتا ساری دبوو گوتوتو ((کاتیک پومانیک لمره نکم... من
ده یخولقینم و لمری من ده یخولقینی)) مبعست له چه یه؟

- نه م شتیکی ناسانه... نه و من ده یخولقینی... واته شتیکی
وام به سر نیتی که خرم نارووم لری نه بووه. له پری زمانه و
نه م شته پوښه دات.

هه و وکو تینا توف ده لی (هر له سره تاوه نارووه که م
ده بیت ماده یه کی خام) که واته پومانیک نه وایه ده بیت به لام هر
به نه نیا یو خوی نا... من له ریگی کار کړیوه له زماندا
ده یخولقینم.

زور جار کاری نوسر م به و که به لورده کړیوه که توییک به
دیوارنیکا ده کتیشی به لام - لویهاره که ساف نریه - له جی ی
نه وایه توییک به کسار بگریتوه یو لای، جاریک یو لای راستی و

جارتك بۇ لاي چەپى دەپوات. بە بېرواي من ئەوۋى لىرەدا گرنگە كۈتتە شۇن ئو پېشنيارنەيە كە زمان بۆت فەراهم دەكات. كەواتە پۇمانەكە تەلو دەپى بەلام ۋەك چۆن من خولقانئوۋە ئوۋىش منى خولقانئوۋە، چونكە كاتىك كە خەرىكى نوسىنى پۇمانەكەم دەپم تەنەنت لە كاتى تەلوكرىنىشيا زۆر شتى لىدەگۈرۈم، سەلماننىكى ئاشكرايە كە ئەم پۇمانە ۋەك پۇمانەكانى پېشووئىزىيە. بۆم دەرگەوت زۆر شتى لى وون كرىۋە كە دەرگا ئەۋشئانە زۆر جولان بىن، واتە پۇمانىش من دەرگەپت. پېم واپە نوسىن ماناي ئۆزىنەۋە دەكات، واتاي ئۆزىنەۋە شتىكە، ئۆزىنەۋەى خودى ئو شتىيە.. ھەروەھا پووت بوۋنەۋەى ئو شتىيە لەبەردەم ئەۋانۈ دىدا.

* زۆر جار لە پۇمانەكانتا ھەندىك ھەلەسى ھەرياردى چەنگ تايابى چەند ھەريېنىكىشى تى كەتوۋە لە زمانە يىگانەكانەۋە خولسترون. ئايا ھەريېشى چەنگ كرىۋە؟
- بەلى ھەروەك چۆن كەسايەتريە سەرەكىيەكانى پۇمانى ((پىنگاي فلاندى)) دەجەنگىن منىش لە تىپى سوارەدا جەنگام. سەرەنگە سەريانىيەكانى ھەروەسا بەگەلۆرىۋى دەرەقىلان دا دەناسرىنەۋە، بە سوارى ئەسپەۋە پەۋانەى شەپرى زىپىۋىرو فۇرگەكانيان كرىپن.

* بى لە زمانى ھەرمىسى بە چەند زمانى دىكە قەسە ئەكەي؟
- زمانى ئىنگىلىزى بەلام بە شىۋەيەكى خراب.. لە منالېندا باشتر قەسم پى دەرگە.. بۇ نەگەتۈ زۆر قەسە پى ئاگەم.
* ئەي زمانى ئىسپانى؟

- بە ئىسپانى دەخوئىنەۋە.. بەو زمانە ئىنگىلىزىيە خرابەم ئا رادەيەك دەتوانم كارەكانى لە لەندەنۋ ئەمريكا ۋەند پى پايى بگەم.

* پەرسىيائىكى گرنگ ھەيە خەرىك بوۋ لە يانم بچى: يانھەرى چ پۇلىكى لە پۇمانەكانتا ھەيە؟ چونكە ئىستە پۇمانەگەرەكان لە بارەى يانھەرىيە ۋەندوئىن..

- من خۇم لە بارەيەۋە ئوۋوۋم بۆم دەرگەوت شتى بىكەلگم گوتوۋ... لە كوتايىدا تىگەپىشتم ئىمە شتىك ئانوسىن ياۋەخود باسى شتىك ئاكەين كە لە پاپىروۋا پەۋىلېلى. ئىمە لە بارەى ئىستادە ۋەندوسىن.. بە مانايەكى تر لە بارەى ئو باشماۋانەۋە كە شتەكان لە ئىمەدا جىيان مېشئوۋە ئىدركىش بە ئارەزۋى خۇ شىۋانئوۋەتى. ئىدركەمان بە تەلوۋى پېنەگەپشئوۋە چ لە پەۋى دەرۋونىيەۋە پى سان لە پەۋى جەستەيەۋە. چاۋەكانىشمان بى لە چەند شتىكى كەم پىنگەى بىننىمان پى نادەن - ئەمە بى لە تۈلەكانى دى - لە دۈپىدا يادەۋەرى ئۇشئانەمىتت. كەواتە شتىكى ئىستاي دەمىنئەۋە دەست دەكەين بە نوۋسىنى.. ھەموو ئەمانەش جارنىكى تر دەپنەۋە بە ((خولستەكانى بىناكرىن)) ھەروەك تىناۋوف ئاۋى لىۋاۋە.

* كەواتە مەسەلەكە پەيۋەندى بەگەلەۋەى ساختومانى پاپىروۋەۋە ئىيە؟

- ئاھ نەخىر.. ھەتۋەكو بىۋىستىش لە ((گەپان بە ئاۋى زەمەنى وون بوۋدا)) نەپىزىۋەتەۋە.. ھۆكەشى زۆر ئاسانە.. چونكە ئەۋە مەھالە، بەلام لە بەرامبەرى ئەۋەدا بىۋىست شتىكى كەى لۆزىيەۋە

* چۆن ھەروەنتە ئەۋ لىكۋالىنەۋەى كە گروپى ((تېل كىل))
ئىستە بۇ پۇمانى ئەكەن؟

- زۆر باشن بەلام بە تېپەننى من تىپىزىيە.. واتە ئا رادەيەك پىشتيان بە تىپىزىيەكرىن بەستوۋە زۆر بايەخيان بە پىركىتىك نەدەۋە ((ئەمە پايەكى پوۋى مە)) ئەگەرچى تياشيا سەرەكەۋتوۋە نەپن.. ئەمە لە ھەندى جۆرى سەرەكەۋت سەرنج پاكىشەرتە.

* ئايا پەيۋەندىيەك لە ئىۋان پۇمانى ئوۋ لىكۋالىنەۋەكانىئاندا ھەيىنئەۋە؟

- بەلى.. لەو پەۋەۋە ھەموو ئو بايەخانەيان لەبەر چاۋ گرتوۋە كە زمان لە خۇى گرتوۋە..

* بە بى ھەيى ھەلەدا ((ئوتتە گەۋمە)) ۋ ((پىنگاي فلاندى)) بە ئەتتىكى بەزى بىخوئىمەۋە: ھەندىك پەستە ھەيۋن تەلو بوۋيان بۇ نەبو، لىرەۋە چ ئامۇزگارىيەك بۇ خۇئىمى پۇمانەكانتە ھەيە؟

- چى بلىم... زۆر بە سادەى ئەلىم با بىخوئىنەۋە. ئەۋەى لىى دىلنام ئەۋەك كە ئاكرى لاپەرەكان ھەلەدەپنەۋە چونكە پۇمان بەگشتى بە شىۋەيەكى باش داپىزىۋە، ئەگەر پارچەيەكى پۇمانەكەشمان ۋن كەد ئەۋە تاتولن پۇدەۋەكان بەك لە دۈۋى بەك بە باشى بىخوئىنەۋە. سەريارى ئەۋە ((ھەروەكو فرانسوا گوست ئامازەى بۇ كرىۋە)) كاتىك باسى پۇمانەكانم دەرگەى لە ((تەخەۋەنى شارەكان)) بۇ نەۋىنە: بابەت لە لاپەرە ۱۲۶ ھىچ دەنگەنەۋە يەيكىت ياۋەخود پالەرىكىك بەدەست ئاگەۋى ئەگەر لە خوئىنەۋەى بەردەۋام نەپى.. واتە لە دۈۋى ۸۰ يان ۱۲۰ لاپەرە ئەمجا دەگەيت شتىك.. بەلام كە خۇئىر لەبەردەم رەخنىيەكى خودى دا پائەۋەستىت ئەۋەكە بە بېرواي من خوئىنەۋەكە ئاسانتر دەپى بەلام - بە مەرجى ئەۋە پۇمانەكەدا بە دۈۋى شتىكى نەبوۋا نەگەپت، مەبەستم گەپانە لە دۈۋى پۇمانى كۆن.

پەروۋەزەكان:

۱- لە پۇزىلەى ((جەۋەى)) دا لە ۱۷ كىلوفونى ئوۋەمى سالى ۱۹۸۶دا بە بۇنى بەخىشىنى پادىللىنى ((تېل)) ۋە بە گۇز سىمۇن دىلەپكى لەگەل سارگۈۋە.. بۇ زىتەر شارمزا بوۋن لە پۇمانى ئوۋ ناسىنى گۇز سىمۇن دەۋتاتىت پەۋەنتە ئوۋ پۇزىلەيە.

۲- قۇزىللى زىپىنى پۇمانى ئوۋ دەكەۋتە ئىۋان سالىنى (۱۹۵۱- ۱۹۶۴) ۋ پېچىق نۇقەرە ئىسراۋەكى پىتەن لە ((مېشېل پېتۇر - پۇررت بىچە - ئالان پۇب گرى - ئىقال ساروت - گۇز سىمۇن)) دەرلەرە ئىقال ساروتو پۇمانى ئوۋ پەۋە پۇزىلەى ((زىلەۋە)) ئارە ((۲۴) ى ۱۹۸۸/۹/۵.

۳- بى لە نوسەرتى پۇمانى ئوۋ ئەم ئاۋەشيان دۈۋا خۇلە كە ھەندىكىيان زىتەر بۇ ئاۋ زىلەنىيان بوۋە.. ۋەك ((نوسەرتى دۈۋ پۇمان - ئەۋ نوسەرتى بىلەخ بە شتە بۇگەنەكان ئەدەن - پۇمان نوسەكانى قوتابخەنى بۇگەنى.. ھەند)).

۱- تېل كىل - گۇزىللى ئەدەپىيە - بە مەرىمى ماناي (كە ھە) دەگەپت.

سەرچاۋەكان:

۱- ((حوار فى الرواية الجديدة)) نوسىنى ((رېمۇن ئالاۋ)) - ۋەركېپى بۇ مەرىمى ((د. نزار سىرى)) دەر الشؤن الثقافية العلة - بىغۇد ۷۳-۶۱.

۲- ((گۇد سىمۇن)) گۇزىللى ((الثقافة الأجنبية)) ئارە ((۲۲) سالى ۱۹۸۷.

سینه‌ما

آقایانی سینه‌مای نه‌روپی

قهیرانی سینه‌مای ئەوروپی

• و: کەریم عومەر

ئایا هونەری فیلمی ئەوروپی مردوو؟ سە ساڵ
بەر لە ئێستا بێر لەم پرسیارە ئەدەکرایەوه. یانە
هونەری جەماوەریەکان بە ئارامیەوه چاوەڕوانی
فیلمی دەرمێنەرە مەزنەکانی وەک مایکلانجیلۆ
نەنتۆنیونی و ئینگمار بیرگمان و لوئیس بونیللو
فیدریکو فیلینی و جین-لوگ گوداردو ئالین
رینساس و ئەندری تارکوفسکی و فرانسوا
ترافوت و لۆچینۆ فیسکۆنتی و ئەندریز وادجاو
چەندینی تریان دەکرد. لە ئیتالیا سەردەمی
زۆرینی سینه‌ما بوو. (شەپۆلە نوێکان)
لە فەرەنسای ئینگلتەرە و چیکوسلواکیادا
دەرکەوتبوون و لە ئەلمانیا و ئاسۆدا بوو.
بەرەنگاری گەشەسەندنی هونەری سینه‌ما لەو
کاتەدا پەیوەندی هەبوو بەو شوێکی (صحنە)
کە مۆدێرنیزم لە سەرەتای سەدەی بیستەمەوه
لە هونەردا دروستی کردبوو.

بەهەمان شیوە ئۆزینەوهی بێرۆکی وەک:
نامۆبۆونی مەدەنیەت و داپۆخانی دەروونی
لە شیوازێکدا کە خۆی لە گێڕانەوه دەدزیهوه و
سیمبۆلیزمی هەلبۆاردو ئالۆزی بەباشتر دەزانی
لە داخستن. بێنەرێکی نوێی فیلم خولقاپوو
کە خۆشی لە قەللاو حالی بوون دەبینی زیاتر لە
هەڵبەستێکی پاسیفاان. سینه‌ما لەم سەردەمەوه
هەڵبەستێکی پاسیفاان.

ئینگمار بیرگمان

تارکۆلسکی

لەجۆری خۆیدا. لە کۆتایی ئێوە گریتهدا لەبەریتانیا پارە ی ئەمریکی لەسینەما نیشتەمانیە کاتمان کیشرایەووە قۆناغی شەستەکان بەرەو تۆم بۆن دەچوو. ئێوە گۆرانی مودەش هەستی پێ دەکەیت لە پێی (ژیان گەریایی) فیلمەکانی ناوەرپاستی شەستەکانی (ریچارد لیسستر بیتلس) و ئێوە خەمۆکیە گەورە پەیی (ئۆرۆی دانیشتنو نوستەن) ی کۆتایی شەستەکانی هەمان هونەرماندا.

بەدەر لەچەند فاکتەریکی سیاسی و بازرگانی تایبەت، پەنگە هۆکاریکی تری دلەمانی هونەری فیلمی ئێرۆپی ئێوە گۆرانیە بێت کە لەچۆڵ کەشی پێشبینیری دا پوویدا. ئێستا ئێمە پۆست - مۆڤیز نیستەکانین. لەم زەمانی مۆڤیزنی کە ئێدەای پەنگسانی و دروستی دوکات لە پەویی سیاسییەو خۆی بێژکە هونەر و شاگەر و شەریعت ئەک ئەنھا کۆن دێتە پەرچاو بە لکو بۆنی دەست بۆژی و ئەنایەت ئیمپریالیزمی کۆلتوری یان لایەت. ئەمە بەو مانایە نایەت کە دەبێتە ڕێگر لەبەردەم هونەرماندێکی خۆتەرخان کردو بۆ فیلمو ناھێلیت بەردەوام بێت لەسەر پوڤیای خۆی بە لکو بەو مانایە ی کە ئێوە ئەنقەسەری ئێوە هونەرماندە کاری تێدا دوکات بەقەد جارێن گۆدجاو ئێوە بۆ کارکردن. بەلام بێژگومان فاکتەری گەورە دەتوانێت لەپەك ووشەدا کورت بکەیتەو: ئەمریکا.

کارێگەری ئەمریکا

ئەمە ی هەر ئێستا ووتمان لەبە کێک لەجمووجۆل گەورەکانی فیلم دا لەئەروپای پاش چەنگا پێشبینی کرا

فرانسوا تروفلۆ

بەرپاستی شێوە هونەریکە ی سەدە ی بیستەم بوو، جۆریک کاری بەرەم دەهێنا کە جۆریک لەخۆتێنەوێ ی چۆپەر و پایەخی تێدی دەدایە شێوە ناوەرۆک وە کچۆن لەو هونەر لەکارە مەزنەکانی ئەدەبدا ئەمە بەدی ماتبوو. بەلگە ی ئەم دەست نیشتانکردنەش گەشەکردنی خۆپەخۆی بۆ لاکراوە پەخەپە جەپەکان بۆن لەبارە ی فیلمەووە لەگەڵ ئەشونمای کۆرسەکانی فیلم لەمەوو ئاستەکانی خۆتێنە دۆنیای سینەما.

سەرھاتی دلەرخان

((شەپۆلی تازەو هەمان زەریا)) راپەرمند دۆرگانتی پەخەگر بەم چەند ووشە کەمە بۆچۆنی خۆی دەریسی. لەگەڵ ئەمەو ئێوە جموجولانەش، دەست هاتەکان (ئەجازەت) ئەیاننۆنی بەردەوام بزو هۆکارەکانی ئەم دلەرخانەش تێدی و جۆراوجۆر بۆن. زەحمەت بۆو بەرائەت و ئایدیالیزمی (ئەو ی نوێ) ی لەپەنسی بەدەست بێژنەتەو چونکە دەرهێنەرەکان پێرتو بەنەزەمۆتەر دەبوون، بێژگومان ئێوە بۆتەو سیاسە ئۆنۆتیزە ی پارێسی مانگی مایسی ١٩٦٨ شۆڤین دەستی خۆی جەمەشت ئەم سێژگەردە پەخەپەییە لەبارە ی فیلمەو دەکران بابەتەکانیان گۆرا لە ئێستاتیکاووە بۆ ئایدیۆلۆژیا.

هەر لەهەمان سالدا داگیرکردنی چیکۆسلۆفاکیا لەلایەن روسیاوە بۆو هۆی وەستان (شەپۆلی نوێ) و مەرنی

نمایش له‌سینه‌مای هه‌فتاکانی ئەلمانیدا که لەلایەن فایزەر هینزبگ و فیمو ئەدەرزۆ پەنەر فیرنیتز فاسسیندەرەو پیتشەروی دەگرا. پەکیک لەبەرێکە باوەکانیان کاریگری بەریلۆی ئەمریکاو لەسەر کۆلتوری ئەوروپی. لە کاریکی وەک فیلمی (تیرس پۆچ دەخوات)ی فاسسیندەردا هەموو توانای خۆی ئاراستە دەکات بۆ مۆدێکی مەلێراسی پەخە گرانە لە (بۆگلاس سێرک)ی دەرەینەری مۆلیزۆد کەرتۆر شەیدایی. لە فیلمیکی وەک (مارپۆتی ئەمریکی)دا کە لە پۆمانتیک (پاتریسیا هایسمان) وە وەرگیراوە، فیم وێندەرز تانوپۆ (حیکە) یەکی سەر سۆرەینەری دەروسی دەگێژێت بۆ چیرۆکیکی پەمزی بە ئەمریکا کرێتی ئەلمانای خۆرەلات. ئەمریکا وەک (مارپۆتیک) پاش جەنگی ئەلمانیا هاتووە لەرووی ئابوری و پزگاری بکات بەلام پۆلی ئی دەدزێتەر. لە فیلمیکی تری فیندەرزدا هەمان ماوەدا پەناوی (پادشاکانی پزگا) یەکیکە لەکارە کەرەکان دەلێت:

ئەمریکییەکان هەستیان داگیرکردوین پەنگە لەسەر دەهه‌کاندا پەگشتایە بەو دەرەجەمەیی (هەست)یشیان داگیرکردووە.

ئەگەر هەموو هەفتەیک پڕوانینە ئەو دەرگای ئاماری فیلمی کە گۆراری Screen International سەکی بازراگانیوە دەرەجیت، بێگومان بەلایەنی کەمەرە حەوت یا هەشت لەو فیلمانەی لەوێکەولان ئەمریکین فیلمی ئەمریکی لە زۆری وێڵە ئەوروپییەکاندا جەماوەری زۆتری هەیە لەو فیلمانەی کە لە ناوخوا ئەو وێڵانەدا بەرەم دەهێنێت.

پیتشەر فیلیم بەرەم هینەرەکانی وەک (فیندەرز) دزاییەتی خۆیان راگەیاند لەوێ ئەو حالەتە: گومانێک کە هەندێک کات بە (کۆکار گۆلونیال کرین) ناویتر دەگرا. ئەمە شان بەشانی ئەو شەیدایی زۆری بەرامبەر دەرەینەرە ئەمریکییەکانی لەجۆری (ئەنتۆنی مانی) (نیکۆلاس پە) هەبوو. بەلام ئێستا کارەوانەرەکان دابەش بوون بەسەر ئیولایەندا: لایەنگری کرین و دزاییەتی کرین.

کارەوانەرە بۆ هەیمەنەیی ئەمریکی

(نوسمان ماکافیل)ی دەرەینەری گەورەیی خۆرەلاتی ئەوروپا دەلێت/ گەر بەرگی گەرماناگریت، لەچێشتانەکە بچۆرە دەرەو. ژيان لەسەدەیی بیستەمدا واتە ئێزروونی ئەوێ جۆن ئەمریکی بێت. ناوێراو بەرەم هینەری (W.R) نەپتییەکانی ئۆرگانیزم) و پێدەچیت لەناکامی کارەکانیدا لە ئەمریکا هەر لە ئێزروندا بێت. پەیمامەکی ئاشکرا، پەناپەر هەول دەدات کاری باشتەر

بکات پان هەول دەدات پیتشەری بکات گەر بەزاراوە بازراگانیەکان بدزێن. لەرەنسیەکان بەرەدەییکی نەسبی لەسەر ئاستی ئێزروولەکان سەرکوتنیان بەدەست هێناوە لە بەرەم هینانی فیلمی ئەمریکا: وەک: (چێرمینال) و (شازادە مارگرت) کە لەهەمان کاتدا خۆخسی بەخش بوون و مۆلۆوی خۆیان ئەفی دەکردووە. سەرکوتوێکی تر (چیراوا) بێساری پە کەناکە ئەکسەری فیلمە ئەوروپاییەکانە کە دەتوانیت پیتشەری بکات لەگەڵ هاتناکانی دا لەمۆلیوود. سەریاری ئەوێش چەند هەلازۆرە پە (لەستفاه) هەپە بۆ ئەم پاسایە، ئەوێش وەک ئەو شەهیدەتە گەورە دەواییە کە فیلمە ئاست مام ناوێدەکان هەیانە کە زیاتر پاس لەناپێو پۆمانسیت دەکەن وەک (چوار ناھەنگی زەواچ) و (پرسی) مایکل نیوولو (پۆستەچی) مایکل پادفۆرد. ئەو فیلمانەیی هەرچەندە گۆیی ئەداو بەرۆخی ئاستکی مۆلف بەلام ئاسۆدەگی بەخشێوە بەو جەماوەرە کە سەر دەستی ئەو دیمەنانە کە نا ئەو پەیی جۆی سەرنامیەتی.

پێکەیکەری هەیمەنەیی ئەمریکی لەلایەنگری دا خۆی ناپینتێوە بەلگەر لەبەرەنگاری کرینەرە پەکی ئوندا. (ئەگەر مالی هەلپۆریشم بدزێتی لەنتۆن ئەوێ مۆلیوود هەلپۆریشم پاخود دەزێ ستیل بکەن بەچارمادا، ئەو دەرەجیان بەباشتەر دەزانم). ئەمە قەسە (مایکل ئە)ی دەرەینەری خەلاکراوی ئیستیفالی (کان)ی سالی (۱۹۶۶) کە لەسەر فیلمی (نەپتییەکانی دزگان) خەلاکرا. ئەم دەرەینەرە لەسەر دەهه‌کاندا لەوێڵەکی خۆیدا دەرکەوتو لەبارەیی بابەتی (شخصی)یدا کاری دەکرد. (پۆلی تاییەتەندی ئیکۆلینەوی ترائی - کریمیدی پەپوێندییەکانی خێزان) بپاریش (کۆن لۆج) وەک لە ۱۹۶۹دا فیلمیکی پەناویانگی پەناوی (kés) دەرکرد کە بەهۆی ئەوێ وێڵ پزینی لێدەگیرێت. لەسەر دەهه‌کاندا گەپاوەو خەلاتی باشتەین فیلمی ئەوروپی پێبخشرا لەسەر فیلمی (rif ruff) لەسالی ۱۹۹۰داو فیلمی (زەوی ئازادی) لەسالی ۱۹۹۰دا. لە فیلمیکی وەک (بەرد بارین)دا نیشانی دا کە بەرەدەوایە لەسەر پەخە گرتن لەبارەیی پێش بونی پاگوری ئینگلەردا لەمەدەنیەت. لەگەڵ ئەوەشدا ئەو پۆل گێژانە دیاریکراوەیی ئەو فیلمانە هەیانە لەوێڵەکانی خۆیاندا (وێک ئەو عشتومەرە گەرمەیی لەبارەیی - زەوی ئازادی - پەو دروست بوی ئەو نیشان دەدات کەخۆی بەرەم هینەران لەدزێن.

پەخەکانی سیمەنت

(مایکل سیمەنت)ی پەخەگری دیاری لەرەنسی لەمۆجازەرە پەکی پێ ئەملاولا لە ئیستیفالی فیلمدا لە کامەرچ لە ۱۹۶۶دا دەنگیکی پەنگارانی دیاری هەبوو. سیمەنت کە پالەوانیکی مەزنی سینەمای کلاسیکی هۆلیوود بوو پرسی وایە بەشیگ لەو خەمەیی هەیمەنەیی شاشەیی

نیستای نه‌مریکا نه‌وه‌یه که نه‌مریکا خراب‌ترین فیلم له‌میزووی خۆیدا به‌ره‌م ده‌هینیت. ته‌نانه‌ت گوفاره به‌ناویانگه‌کانی فیلم ده‌ستیان هه‌یه له‌م هه‌یه‌نه‌یه‌دلو نه‌ویش له‌په‌ی شه‌یدایی زۆریان‌وه به‌و فیلمی نه‌مریکی نه‌کته‌ره‌کان. نه‌مه‌ش له‌سه‌ر حسابی نه‌وه‌ی له‌وولته‌کانی خۆیاندا پرۆده‌دات. به‌لام به‌رگریه‌کی لا‌تیرادی و لاوه‌کی له‌و گوفارانه‌ کرد چونکه وینه‌یه‌کی خه‌مناکی حالته‌ی نیستای سینه‌مای نه‌ووپیی ده‌کیشن. سینه‌مای نیثالی تارمایی نه‌وه‌کانی پیشویه‌ترو هه‌ج که‌سێک نه‌یه‌شان به‌دات له‌شانی مه‌زنی هونه‌ری باروکی فیلمی نیسکوتتی. (بیرتولوسی)ش سست بوو بوو. هه‌روه‌ها ره‌وتی ریالیزمی نوێ تروسکایه‌کی که‌می ماوه‌ته‌وه‌و نه‌ویش به‌هۆی (گیانی نه‌میلیو) دوو خه‌لا‌تکراوی تری نه‌ووپیی که‌فیلمه‌کانیان بیرخه‌روه‌یه‌ک به‌و به‌و مافی سروشتی سینه‌ما که‌پرسپاری کومه‌لایه‌تی (مهرج) بکات له‌باره‌ی سزادانی قورسو که‌نده‌لی مه‌ده‌نی و ره‌قی دادگاوشتی تری له‌و باب‌ه‌ته. له‌ئه‌لمانیا ته‌نها (مایکل فیته‌وون) به‌شێوه‌یه‌کی ده‌هینه‌رانه مامه‌لی بیرۆکه‌ی وه‌ (تاوانی پاش جه‌نگ)ی کردیوه نه‌ویش له‌په‌ی فیلمی (کچیکس هان) له‌سالی ۱۹۹۰دا که‌خۆشیه‌کی نه‌وتوێی پێ‌به‌خشین که‌بیست سال به‌ر له‌نیستا به‌به‌رده‌وامی له‌ئه‌لمانیا کاری له‌و جۆره‌ ده‌کرا. نیسپانیا چه‌ند ده‌ره‌ینه‌رتکی لاوی به‌توانای هه‌یه به‌لام ساده‌و پڕوکه‌ش ده‌کونه‌ به‌رچاو نه‌مه‌جگ له‌ به‌ده‌سته‌هاته‌کانی بوئیلو ساورا. سینه‌مای نه‌سک‌نده‌مافی مردووه‌و مردووش ناتوانیت به‌رگری له‌خۆی بکات. له‌پاش هه‌ره‌سه‌پتانی کلۆمبیزم، سینه‌مای نه‌ووپیی هه‌یشتا له‌که‌پاندایه‌ به‌هوا‌ی باب‌ه‌تدا. به‌ریئانیا هه‌ندێ توانای باشی هه‌یه به‌لام هه‌نده‌ که‌م فیلم به‌ره‌م ده‌هینن که‌ ناتوانزیت به‌به‌رنگاری کردنه‌وه‌یه‌کی جدی دابنریت.

ره‌نگ که‌سێک مشتومریکات له‌باره‌ی نه‌م راگه‌یاندنه‌ گشتگیره‌ی (سیمنت) ده‌و به‌لام پرسپاره‌ که‌وره‌که‌ نه‌وه‌یه‌ ئایا نه‌وه‌ جێی بایه‌خه‌؟ نه‌مه‌ش پشت ده‌به‌ستیت به‌وه‌ی ئاخۆ سینه‌ما وه‌ک پێشه‌سازیه‌کی مه‌زنی خۆشی به‌خش که‌مه‌به‌سته‌ سه‌ره‌که‌یه‌کی به‌ده‌سته‌پتانی قازانچه‌ سه‌یر ده‌کرت یان وه‌ک نامپازێک که‌پۆلێکی گه‌وره‌ی هه‌یه له‌شوناسی کولتوری وولته‌که‌یدا. نه‌گه‌ر وه‌لامه‌کان به‌که‌م به‌و نه‌وه‌ زۆر زه‌حه‌مه‌ته‌ قه‌ناعه‌ت به‌هکومه‌ت یا ده‌زگا بازراگه‌یه‌کان بکه‌ین که‌به‌شێوه‌یه‌کی مادی پشتگیری له‌پێشه‌سازی فیلمی ناوخۆ بک‌ن له‌به‌رامبه‌ر پێشپه‌رکی نه‌مریکی‌دا. بازار پڕیار ده‌داتو نه‌گه‌ر جه‌ماوه‌ر فیلمی نه‌مریکی هه‌لبێارد نه‌وه‌ مافی خۆیان و دوا‌یه‌که‌ ده‌بی‌ت تیریکریت.

(سیمنت) پێ‌ی وایه‌ مشتومری پێچه‌وانه‌ی نه‌مه‌ ده‌گه‌ریت به‌و له‌و نیستیکی سه‌ره‌کی جیاوا‌ز: هه‌رچه‌نده‌

ره‌نگ فیلم به‌خزێته‌ قوتووه‌و به‌لام نابیت وه‌ک پاقله‌ی به‌زواو سه‌یریکریتو نه‌وه‌ی نیته‌ باسی لێ‌ده‌که‌ین بازراگه‌ی نیه‌ به‌لکو که‌له‌پوری پۆشنه‌یرییه‌.

به‌هره‌ نه‌ووپیه‌ نوێکان

به‌پێچه‌وانه‌ی زۆریه‌ی وولتانی تروه‌و فله‌رنسا هه‌میشه‌ سینه‌مای به‌ج‌دی وه‌رگرتووه‌و وه‌ک قورمیکسی هونه‌ری سه‌ره‌کی و تۆمارکری سه‌رده‌مه‌کی مامه‌لی کردووه‌. هکومه‌ت پشتگیری خۆی نیشانداده‌و بۆ زیادکردنی به‌ره‌مو جۆر پێ‌ی تاییه‌تی له‌و باره‌یه‌وه‌ گرته‌به‌ر وه‌ک باج‌دانان له‌سه‌ر تیکسی سینه‌ماو شێوازی خۆپاراستن له‌په‌ی باجه‌روه‌و په‌یره‌وی کردنی سیستمێکی تاییه‌ت که‌ژماره‌ی نه‌و فیلمه‌ نیوده‌وله‌تیا نه‌دیاری ده‌کات که‌ده‌بی‌ت له‌شاشه‌ ناوخۆیه‌کانه‌وه‌ نه‌مایش بکرت. قازانجی نه‌م جۆره‌ پشتگیری به‌ ئاشکرایه‌. نیستا چالاکیه‌کی فراوانو هه‌مه‌لایه‌نی سینه‌مای زۆر هه‌یه له‌فله‌رنسا. نه‌وه‌ی نوێی ده‌ره‌ینه‌ره‌کان سه‌رکه‌وتنیکی گه‌وره‌یان به‌ده‌ست هه‌ینا له‌وانه‌ (مائیو کاسۆفین) له‌په‌ی لیکۆلینه‌وه‌ی مولکبه‌تی نیشه‌جێ‌بوون له‌پاریس له‌فیلمی (پۆدا) هه‌روه‌ها جۆسه‌ین بالاسکۆ له‌په‌ی په‌نگینی و جۆراوجۆری پۆمانه‌کانی له‌سه‌ر سی‌گۆشه‌ی خۆشه‌ویستی (که‌ده‌کاته‌ می‌رد، ژن، دڤست).

شونه‌یه‌کی خه‌مناکیش (کریستیان پاسکال)ی نه‌کته‌ر به‌و که‌پیش وه‌ختو له‌مه‌نی چلو دوو سالی‌دا کۆچی دوا‌یی کرد له‌کاتی‌کا که‌له‌ گه‌شه‌کردندا به‌و به‌و به‌نوو سه‌رو ده‌ره‌ینه‌رتکی گه‌وره‌. فیلمه‌کی (شازاده‌ بچکۆله‌ک وای ووت) که‌له‌ ۱۹۹۲دا به‌ره‌م هه‌ینراوه‌ ده‌ریاره‌ی کچیکێ ته‌مه‌ن ده‌سالیه‌ که‌به‌ نه‌خۆشی ده‌ماغ ده‌مریت په‌کێکه‌ له‌فیلمه‌ زۆر خه‌مگینه‌کان له‌گه‌ڵ نه‌وه‌شدا په‌کێکه‌ له‌و فیلمانه‌ی زۆر که‌لایه‌نگری ژیا‌ن ده‌کاتو مرقف خولازیاری بینیه‌تی. له‌مه‌مان کاتدا ئه‌وانه‌ی له‌ (نه‌وه‌ی نوێ) مابوو نه‌وه‌ هه‌ر چالاکی بوون. ئه‌ریک پۆمه‌رو ئه‌ل‌ه‌ین ریتسنایس و جاک ریتلیت ناویانگی خۆیان به‌ده‌ست هه‌ینا به‌وه‌ وه‌ک بالی پۆشنه‌یری هونه‌رمه‌نده‌ کۆنه‌ پارێزه‌کان.

ناشرینی بۆژواپه‌کانیش هه‌ر وه‌ک خۆی مایه‌وه‌ وه‌ک چۆن (کلۆد چاپوول) پێشانی ده‌دات له‌په‌ی (هوکسی به‌ر‌دین) ده‌و (کلۆد ستاوت)ی به‌نه‌زمو‌نیش هه‌ول ده‌دات خۆشی به‌زێگه‌یه‌کی نوێ به‌ده‌ست به‌هینیتیه‌وه‌ له‌په‌ی فیلمی (دلیک له‌زستاندا) پێشپه‌رکی کاره‌ ده‌ولیه‌کان ده‌کات، هه‌روه‌ها له‌په‌ی فیلمه‌ نوێکی (نیلو م. ئارنواد) که‌گه‌رانیکی ورد و نوێیه‌ له‌په‌یه‌وه‌ندی یه‌کانی ئیوان مرقف‌دا.

فدریکو فیلیپینی

که واته له نورو پادا که موکړی نیه له بهر ودا. مایکل وینته پوتم (ماچی په پوله) ی له نینگلته راو دانی بول (سټیبری گوپ) له سکوتله ندو لانس فون تراهر له دانیمارک (نوروپا، شکاندنی شه پوله کان) یان بهر هم هیتا. نه مانه چهند ناوړکی که من که کاره گانی سره تایان توانای مه زنیان دهرده خات. هه روه ما هه روه دهره مینه ری فیمه نستی مه زن (مارلین گوریس) له هوله ندا که (هیلسی نه تقونیا) ی له سالی ۱۹۵۵ دا بهر هم هیتا وه (مارگریتا فون تروتا) که (په پیمان) ی له ۱۹۶۵ دا بهر هم هیتا وه به شپوه به کی سرکه وتوانه گه پانه وه گړه پانه که. پرسیاره که نه وه به چوڼ نه به بهر سر وشتی و توانایان گه شه پی بیریت له کاتیکدا سینمهای نیشتمانی ململانی مانوه ده کات. باریق و باجو په پیو کړنی سیستمی تاییه که ژماره ی فیلمه بیانیه کان دیاری ده کات و پشتگری حکومت و نه نانت یانسیبی نیشتمانی پوځی خویان هیه. به لام نایا پښتیا که هیه سینمهای نوروپی خوی لیوه دهر یازیکات؟

نامازمه کانی داهاتوو

ستراتیژیه کی تر هیه وه که نو فیلمه به دب خته ی (نیستاق سنوالب) یه که ناوی (چاوپنیکه وونی فینقوس) وه له ۱۹۹۱ دا بهر هم هیتا وه، نه ستراتیژیه ته ش بریتیه له وهی هونه رمندانی ده وله تانی جیواز پیکه وه کړه دهنه وه بقر کار کړدن له یه که فیلمدا به لام نه ستراتیژیه ش شکستی هیتا. نه کتره کان به نینگلیزه کی شه قوشم قسه ده که. دهنکه پوځسنبیره جیواز ده کان زیاتر له ململاندان وه که هاو نامه نگی وه دواچار فیلمه که ش تامیکی تاییه تی خوی نیه. جوړنکی نری هاریکاری سرکه وتوانه بریتیه له وهی چهند ده وله تیکی نوروپی جیواز کومه کی فیلمیک ده که به بی سورویون له سر کاروگری کولتوری، له وه فیلمه نوی یانیه کی که خلات کراون وه که (Underground) ی شمیل کوسناریکا و (نیکای یولیسیس) ی شیر نه نجیل پوځیوسو (Leconfessional) ی پوځیر لپاچ. له فیلمانه دا سرچاوه ی جوړلو جوړ کومه کی فیلمه کانی کړیوه به بی نه وهی هاوسه نگی که ه بیت له تاییه نه ندی نه کارانه دا.

جوړنکی نری نه جوړه کومه که نه وه که ده وله تانی نوروپی جیواز به فیلمی کورت به شداری ده که له کارنیکا له لاین دهره نتر بهر هه منده نو کانیان نه وه نه کارانه ش له پری پیژکه به کی هاویه شه وه به ستراون به به که وه. (خوشه ویستی و پق: چهند چیرنکیکی

خوشه ویستی) بهر هم می سالی ۱۹۹۵ وه به کیک له نو نوانه ی که نه ویچ و پوله ندو دانیمارک و سوید به شداریان تیدا کړیوه.

به شپوه به کی چاوه پوان کراو تاریکترین ده ننگ له یوگسلافیای پیشووه هات له پری فیلمی (به راز ده کان و نه لاسه کان) وه که لیکولینه وه به که دهر یاره ی تهماع و نوند پری و فریودان.

له هه مو نه مانه ش به ناویانگتر (هنگاوه کان) به و که له پوله ندوه هات که باس له په یوه ندی نیوان سه ما که ریکی بالیه بهر هه مینه ره عاشقه کی و ماموستایه کی پیشووی ده کات که سه ما که ی لیک ده دات کاتیک له بارنکی هه رزان به هادا سه ما ده کات، نه ممش که شه ده کات بقر چیرنکیکی په مزی له باره ی پیژکه به که وه که په یوه ندیه کی رژی هیه به باری نیستای سینمهای نوروپیه وه: نه ویش قهیرانی هونه رمندیکي داهینه ره له بازار ی نازادا.

که به که جار ماموستا سه ما له قوتاییه کړنه که ی نیک ده دات که له یانیه کی شه وانه ی هه رزان به هادایه پی ی ده لیت: نه نه نوروپایه).

قهیرانی نه سرده مه نوی به بریتیه له وهی پاره نه ک نابولقوځای سیاسی پوځی هیه و هه لومره که به شپوه به کی که هونه رمنده یان ده بیت به گوږه ی تونی بهر هم هیتره که ی سه ما بکات یان ده بیت شوینکی نوی بقر خوی بدو زیتوه له که لته وده دا. نه نه ناماز به کی

بجوگکراوهی شو بېرکې بیه که ناوړه پوکي په کيک له ده سها ته هره مه زنه کانی سینه مای نه وروپی نه وده گانه تا ئیستا، نه ویش سیینه یی (سړی په ننگ) کوزیستوف کیسلوسکریه که تیایدا له چاوی تاراوگه نشیونکي پوله ندیوه، دهره پته هر هول ددات وینه په کی ژبانی نه وروپی نه مړمان بخانه به رده ست.

ده سها ته که ی کیسلوسکی

سړی زه ننگه که په ننگه کانی ئالای فهره نساین شین واته نازادی و سپی واته په کسانو سور واته برابره تی. فیلمه که له پیه وندی نیوان شم چه مکانه ده کولیتوه له ژبانی خه لکاو ده پرسیت شاخو هیچ که سیگ له واقعیدا شم شتانه ی دوه ویت. له شیندا بیوه ژنی دانه رڼکی موسیقی به ناویانگ (جولیت بینوچی) هول ددات خوی له هه موو شو کوله نازار دهرانه پزگاریکات که ده پیه ستیتوه به ژبانی رابروییوه. شمهش وهک پڼگه یه ک بۆ زال پوون به سر خه فتدا به لام شو کوتر به ندانه لی ناپنه وه. له سپیدا پوله ندیه که له پاریس هاوسه رده کی جیپ شتوه به پاره و پول ماوه توه و ده گړتیه بۆ پوله ندا بۆ نه وهی دوویاره ده ست پی بکاته وه له سر بنه پتیکي په کسان به لام شو په کسانو مه به ست نیه.

ده خوازیت له وانی تر په کسانتر بیتو به خیرایی وه باز رگانیکی هه لپه رست ده بوړتیه وه. له سوردا، دانوهریکی خانه نشین کراو که ناوی (جان لویس ترینتگه نت) ه پیه وندی په کانی به جیهانی دهره وه تنها له به دزیوه گوی گرتن له ته له فونی دراوسیگانی دا خوی ده بییتیه وه. شم پیاهو ژبانی ته نیای په که ی هه زاه به هوی دهرکه وینی قه ده ریانه یی (شرین جاکوب) ی مودیلتکی کچه وه که سه که کی کردوه به ژیره وه. شو هاوړتیه تیه له ناکامی نه مه دا دروست ده بیت پزوسی دوویاره هاتنه وه ناو ژبانی لده که ویتوه. به رڼگه یه که له رڼگه کان شو سړی فیلمه له باره ی بېرکې سړی م فیلمه ون نه ویش بریتیه له وهی چون ژبان رڼگا نادان بیتیه سولفی. به لام شو دهره ی که چېرکې کانی پتیکه وه گری دلوه پیه وندی به خوشه ویستی یوه هه پیه، شو نازاره ی هه لائن لی مه حاله و په کجار رڼر پیویسته.

(شین) به نیقاعیکی جوانی موسیقی خه مناک کوتایی بیت که په که دهرتیه وه له که ل نیقاعی دروده کانی نیجلی سهنیت پولس بۆ کورتشی نه کان.

(ننگه) خوشه ویستی نه بیت من نیم). شمهش شو موسیقاییه که میژدی پاله وانه که دلیناوه له سر

په لکگرته وه نه وروپی به له مرنی. هر شو موسیقاییه که پاله وانه که که ته وای ده کات. کورتکونه وهی تانویزی فیلمه کان (انطباع) ینکی نه ویت جی تاهیلیت له باره ی شینواری فیلمه کانه وه. شین تیرامانیکي مه زاجیانه یه له باره ی خه مه وه هندی جاریش به شینوه په کی چاوه پوان نه کراو کال ده بیتوه بۆ په ش. خه م له موسیقاکوه هه لده قولیت.

به کاره یانی په ننگ وهک به شیک له شینواز ینکی (گولریانه) له پارچه پارچه کردندا وهک نه وهی باس له که سیکي توپره بکات که هه ول دداتو شکست ده هینیت له داخستنی دهرگا کانی رابرو و به دنگ کردنی شو دنیا یه ی قایل نابیت به دنگ بیت. سپی گومیدیا په کی په شه له باره ی شو رڼگا ریزه ی که پیاوړک ده پیریت بۆ نه وهی خوشه ویستی شو ژبه به ده ست بهیتیه وه که خوشی ده ویتو پره له سر رنجی ناامایی و ریزه بیتانیکي سمیر.

(پاله وانه که به شاروه یی له جانتایه کدا ده تیردیتوه بۆ پوله ندا، که ده یکه نه وه فهری دده نه ناو زیلوانیکه وه و پاله وانه که ده لیت: نیشتمان، پاش ماوه یه کی رڼر). لیره دا په ننگ موغاره قه یه که هیت له باره ی نه وهی که پاله وانه که به توانایه له فهره نسوا له نیشتمان که ی خویدا توانایه کی نوی ده دوزیتوه له که پانه ویدا. هندی له په خه گره کان شتیکی هاوچه شنای له باره ی خودی کیسلوفسکی یوه پاگیاند که مشومره سیاسی په کانی پیشوی پوله ندای به باشت زانیوه له چینی جوانی تاییه تی نه وروپی. سورکاریکی ئالوزی بونیادگرانه له باره ی بېرکې په یوه وندی کردنه وه که شتیکی ریزل له پری ته له فونی وه ده ست پرده کات بۆ نه وهی په یوه ندیه مودیتره جیهانیه کانغان پوون بکاته وه (به شینوه یه کی ده لالیانه شو که سه ی که بانگ کراوه له وی تیه تاوه لام بداته وه) به لام نواتر بیر ده کاته وه له وهی شاخو ته کتولوزیای ئالوزی که شه سندی په یوه ندیکردن کارنگه ریه کی خراپی نه کردنه سر توانای موزف بۆ په یوه ندیکردن پتیکه وه. دانوهره تنها که به خوی نامیری گوپگرتنه که یوه پرده چیت شو بۆ چوونه دوویات بکاته وه. به لام کامیراکی کیسلوفسکی که حاساساترین نامیری په یوه ندیکردن نکولی خوی پایده که به نیت شم سیینه یه ده سها تیکي کامل نیه و په ننگ بوهرت که لاوازیه هاو به شه کانی هونه ری سینه مای نه وروپی له خوده گزیت:

وودی له که شه ی تانویژداو شینواریکی شه خصی له وینه گرتن داو ئالوزیه که تنووشی بیزاریت ده کات وهک له شامانی. به لام نه مانه ناتوانن له به هیزی شو و پتیکه یه ی

گرنگ نیه!

من دل خوشم که شاعیرم

ئاكامیکی ترم ناوی

وشه کانم متمانە ی رازدارانی ئاوینە و زەریان

من تەنیا لە بەر ھۆگری بە ئازادی مرقە وە یە

کە رۆحی رووناکی ماچم

بە بەر ئاوازی تینووەکاندا کرد

لە نالە ی نە ی ...

ھەر ئەوەندە بۆ منی تیشکاو بەسە!

((۱۸))

ھیشتا

لە خۆوە چاوەڕپی ئەو کۆچەر یە بۆ شوینە

دیسانیش چیرۆکیکی ھیوای مرقف بۆ دیداری مرقە ... بانی من

من دەلیم

ئێوە لە ھەر رییە کە وە کە بوو نە چوون تا بزائن

بە دل شکاوی لە شەوی گریان تێپەر بوون ... یانی چی!

یانی چی ئەم چرایە

ھەر لە کۆلانیکی بیدەنگی بە ھەراو ھوریا دانە پۆشیو!

ئێوە تا کۆتایی ئەم کۆلانی نە چوون

تا ببینن - با -

ئەو - با - یە بە بن بەست گە یوہ چۆن

سەر لە ھەر دیواریکی بۆ درگاوی بۆ رۆچنە دەکوئی!

ئەدی ئەمە چ پرسیاریکە

کە بۆ کە ویی ئەم خەو قورسە نابم؟

من نوێژی نیوەرۆ

دەست بەسراو و دل شکاو .. گریانم پێواو

دە ی بۆچی ھیشتا

نوسینه‌وهی نو کاره بڼه شامه کارنکی چوټه و کسټیک هر ټنگ شتننکی ه‌بیت، نازانیت چوڼ گوره‌یی ده‌لله‌تی کارنکی نه‌ده‌یی ده‌گوړیزیت‌وه. کس ساتوانیت خوی له‌برامبه‌ر توپوه‌یی پای گشتی دلبگرت) نه‌گه‌رنکی دوده که‌غزه‌یی نه‌م په‌و فیلمه دلمرکاپیت‌وه، بڼه خورونه شیکرنه‌وه‌ی نازایانه‌ی (تولیف‌ر رید) بڼه (گرالد کریچ) به‌پاده‌یک دوده له‌ټنگ شتنو بڼوچوونی (لیبلن) که‌خه‌یال بڼی ناچیت.

نه‌وه‌ی سه‌یروو له‌توپوه‌یونه‌ک‌ی لیفزدا نه‌وه‌وو که‌به‌موو شټوه‌یک لږی به‌رته‌کانی ناماده‌کرنه، له‌ناکامدا ده‌گینه نه‌وه‌ی بلټین که‌لیفز ه‌مان ر‌هت کرنه‌وه‌ی ده‌ریاره‌ی ناماده‌کرنه‌کانی (لفیزدی) سه‌باره‌ت به‌شکسپرو ناماده‌کرنه‌کانی (بنجامین بریتن) بڼه نه‌وه‌ی ده‌ره‌یانه‌ی توپیرانه‌ی سه‌ر شاتوی کاره نه‌ده‌بیه‌کانی (هینری جه‌یمس) و (میرمان مه‌لل) و (توماس مان) ده‌وو.

یاخود هر مه‌سه‌له‌که نه‌وه‌یه که‌خوځشی ده‌بینی له‌(له‌خوبایی بوونی) کولتوری؟

په‌خه‌گری فیلمی فهره‌نسی (نه‌ندریه به‌یژن) بڼوچوونکی نه‌واو پیچه‌وانه‌ی ه‌یه له‌م باره‌یه‌وه. ده‌پرستیت نه‌ده‌ب چی له‌ده‌ست ده‌دات له‌په‌یوه‌ندیدا به‌فیلمه‌وه؟ نه‌نانه‌ت نه‌گه‌ر فیلمه‌که‌ش خراپ بیت زیان به‌ده‌فه نه‌سله‌یکه‌ ناگات. خوځنه‌گر فیلمه‌که‌ش باش بیت نه‌وه‌ی په‌نگه‌ هانی خه‌ک بدات بڼه خویندنه‌وه‌ی کتیبه‌کو نه‌مه‌ش له‌قازانچی نه‌ده‌بدایه. به‌سه‌ره‌انی ماموستایه‌یک ه‌یه که‌خویندکاره‌کانی برده‌وه بڼه سه‌یرکرنی فیلمه‌ک‌ی (فرانکو زیفرلی) که‌(پومپو جولیت) ه‌ کاتیک پرسپاری له‌خویندکاره‌کانی کرد له‌باره‌ی بڼوچوونیان له‌باره‌ی فیلمه‌که‌وه، ووتیان: (ژرژ مرن بوو، ماموستا به‌هیچ جوړیک له‌وه‌ی شکسپر نه‌ده‌جو) په‌نگه‌ ماموستا که‌ دلخوش نه‌بوویت به‌م وه‌لامه، به‌لام ده‌توانین له‌مه‌به‌ستی خویندکاره‌کان بگ‌ین. فیلمه‌که‌ وروژاننسی بڼه‌وه‌ی شکسپر به‌جوړنکی نوی ببین. په‌نگه‌ جوړنکی ساده‌و ساکار بیت؟ لیره‌دا ده‌توانین به‌راوردیک له‌موسیکا وه‌ریگرین. ژرژ کس ه‌زبان به‌سه‌مفونیا لادی‌یه‌کانی (بیته‌ولن) بووه‌ پش نه‌وه‌ی (فانتازیا) (وارت دیزنی) یان بیستبیت، به‌لام نیستا که‌گوینیان ل‌ده‌بیت ناتوانن نه‌و خوریه‌ فریو و خولو‌ندنه‌ی مه‌زراکان له‌میشکیان ده‌ریکه‌ن. ژرژ په‌خه‌گری به‌ناوبانگی موسیقی

ه‌یه که‌پایانگه‌یاندوه له‌و کاته‌وه‌ی که‌ بڼه‌ی جار (فانتازیا) یان بینوه‌ی ژرژ شه‌یدای موسیقایی کلاسیک.

میتوډی نووسه‌ری شامه

که‌واته پټویسته میتوډی نووسه‌ری شامه چی‌بیت بڼه کاری ناماده‌کردن؟ (دانیال نارداش) که‌ژر به‌توانا بوو له‌گوړینی پ‌مانه داستان نامیزه‌کانه‌وه بوسه‌ر شامه، وه‌ل (لیره‌وه بڼه به‌دیت) و (هاوری)، میتوډو فله‌سه‌فی تاییه‌تی خوی ه‌یه. نارداش ده‌لټ/من ه‌ول ده‌ده‌م بیر‌ک‌ی سه‌ره‌کی بڼه‌زموه، نه‌و بیر‌ک‌ه تاییه‌تی که‌له‌پشت نووسینیکه‌ویه. ه‌ول ده‌ده‌م نه‌و بیر‌ک‌یه بکه‌مه جوله‌و به‌ی نه‌وه‌ی ژرژ وونو ناشکرا بیت). لیره‌دا باس له‌ به‌وه‌فایی و گواسته‌وه‌ی ه‌موو شټیک وهرگیځانی وټه‌یی تانویل ناکات. لیره‌دا جه‌خت له‌سه‌ر ته‌نویل ده‌کرتت نه‌ک دوپاره به‌ره‌م ه‌یتانه‌وه. له‌مه‌ندیک له‌و ناماده‌کرنانه‌دا په‌ک بیر‌ک‌ی کرنکی ده‌فه نه‌سله‌یکه سه‌رنجی نووسه‌ری یا ده‌ره‌یانه‌ر بڼلای خوی پاده‌کټشیت که‌نه‌مه‌ش په‌یوه‌ندی ه‌یه به‌رشتانه‌ی که‌نه‌و ده‌ره‌یانه‌ره خوی شه‌یدایه‌تی. له‌دریژه‌ی مشق‌ومه‌کانماندا له‌سه‌ر (ناماده‌کرنی) نه‌ده‌ب ده‌گینه نه‌وه‌ی که‌په‌کټک یان هر سټ تاییه‌ته‌ندیه‌ک‌ی خواره‌وه‌ی تڼدایه. کرنکی ده‌درتت به‌پوځی کاره‌که زیاتر له‌ نیټ به‌دټی ده‌فه‌که ... کامیرا به‌مه‌به‌ستی شی‌کرنه‌وه‌ی کاره‌که به‌کار دټ نه‌ک روونکر نه‌وه‌ی ... نه‌و په‌یوه‌ندی ده‌قورنټ‌وه که‌له‌نیوان مه‌زاجی ه‌ونه‌ری و بڼوچونه‌کانی پ‌ماننوسه‌کو به‌ره‌م ه‌یترانی فیلمه‌که‌دا ه‌یه.

نمونه‌ی ده‌فیډ لین

فیلمی (تاواته مازنه‌کان) دیکنز به‌نمونه دټینه‌وه که‌له‌۱۹۴۶دا به‌ره‌م ه‌یتراره‌و لای ژرژ کس مه‌زرتین کاری وټه‌یی سینه‌مای (دیکنز) ه‌ لین ته‌رکیز ده‌کاته سه‌ر دوو که‌سیتی که‌نه‌وانیش (پیپ) و (خانم ه‌الیشام) نه‌که‌دوو پ‌ماننسی بی‌هیوان. خانم ه‌الیشام به‌ناوبانگترین بوکی چی‌ه‌یتراره‌و نه‌ده‌یدا. له‌لای نه‌و کات وه‌ستاوه‌ پاش نه‌وه‌ی که‌جی‌ی ده‌ه‌یلن له‌پوځی نامه‌نگه‌که‌یدا. نیټشیلای که‌ه‌ خنجلانه‌ک‌ی به‌شټوه‌یه‌ک به‌خوکرده‌وه که‌دلی پیاوان بشکټیت تاتوله‌یان ل‌یکانه‌وه پیپ دلی شکټناره‌وه له‌لاین نیټشیلاره‌وه.

کاتیک خانم ه‌الیشام دیمه‌نتیکی نیوان نه‌و دوانه ده‌بینیت له‌نازله‌وه‌ی پیپ دا دل شکانه‌ک‌ی خوی

ده بېنېتوره ده قېزېښتې: چيم كړد؟ نه ده دوا ووشه كانيښي له فيلمه كېدا كېدوا ووشه ي كولو نېل نېكلسون (نه ليل جېنزي شېته له فيلمې) پرېك له سر پوښاري كړاى دا كې سالى ۱۹۵۷ به هم هېنراوه له ده رهيښاني (ده بېلېد لېن) ه دېرو كارو كته ركه به وه هم فرېدرېونو له كوتايي ژياناندا ه ست به گوره يي هه له كېان ده كېن.

بېمېوايې پړمانسيانه به شپوه يكي ديار له فيلمېكي پېشورې (لېن) دا ناماده په كې نه وېش (په كترې بېنېنكي كورته) ه كه له سالى ۱۹۴۵ به هم هېنراوه كه مېزنترين چيركي خوزه ويستي به ريتاني په كه تيايدا هېچ پړونادات، نه كه تنها به پوهنديه سېكسي په كې نېوان كه بېانوه كې قهراغ شار (سېليا جونسون) له گول پزېشكه كېدا (نرېف هاروډ) ناگانه ترېك به لكو په ننگه هه مووې به شېك بووييت له خه يالي كه بېانوه كې. نه وه هه مووې خون بوو؟ پېر كې خو كارېگرې هه په له سر مامه له ي لېهاتوانه ي. لېن - بړ نو كوتايي په خوزنوديه نېشكاليه ي (ئاواته مېزنه كان) بېكنز كه - لېن - وه كه فتازايه كي زاتي بركي پېر ده كات، نه مش به دې هاتني حېزكي پاله وانه له فيلمه كېدا كه به شپوه يكي هينده كارامه پړوده دات په ننگه نيمه به گومان بېن له باوه پېته هېتاني. هه ستي شالوژي كارو كته له پېرې تېكه ل كورنې واقعيته و پړمانسيته و به دې هاتنو به دې نه هاتن دېت له فيلمه كېدا. بېگومان نه هه موو بېكنز ناگريته خوي به لكو لېكده و په كې خه يالي و پېشنيار كړاوي لايه نېكي بېكنز كه په خه گر ه كان وه پېويست بابه خيان پېر نه دوه.

به هه مان شپوه، ده رهيښانه كې پړماني (كه شېك بې هند) ي ئې. نيم. فوستر له سالى ۱۹۸۴ به رنچ پاكېشترين لايه نې ناماده كړنه كې برېتي په له تركيز كړنه سر نه ديلاكوسټيد (جودي ده بېرن) كې كچه پاله وان. به پېچه وانه ي پړمانه كېوه فيلمه كه ده ست پېر ده كاتو كوتايي دېت به بېوونې نه ديلا له نېنگته راو نكده به ووريابي دارېژدوه بې تانو پوي چي به سر دېت (پانايت) له مارا بار كافاس. وه پاله وانه كچه كې (په كترې بېنېنكي كورته) هه موو شېنكي به سر دېتو هېچېشې به سر نايه. ژياني ده گورېتو نېك ده چيت به هزي خونه پړمانسيه كانيوه به مانايه كي تر به هزي هستريا سېكسي په چه پېنراوه كې. نه وه ي كه مه يلي (لېن) ده جولاند نه هه ستو سوزه بوو كه له وديو هېشمه نې كارو كته رې نېنگيزي په وه بوو، نه دله ناكاملانه، هوكارو كاني په روه روه نه شونماو كارو كته رې

نه ته وه يي كه واي لېكردن بگ نه حاله نې نه خوشه يي كې بېرته نگو مات.

هه ولده دات كه له نارامي مال ډورويان بڅاته وه، نه مش چه مكېكي ناروونې (لېن) كه هه ول دده دات واله پاله وانه كاني بكات هه ست به سېري شويته كان بگنو بېاندانه به رخر. (هه روك چون نويل كاودي هاريكاري) سه رنجي دوه كه نه و دانه به رخره كاريگ رېكي نكدي هه په له سر سه كي شېتو نېنگيزه كان. لېن ده رهيښاري نايدايي (لورنسي عره يي) كه له ۱۹۶۲ دا به هم هېنراوه كه نه وېش فيلمېكه له باره ي پوي شوي نو وه همو شله ژانو تېكچوني پړمانكي سه رابه وه، هه روه ها نه و نېنگيزي به به پړد خون ده بېنېت. لېهاتويي ناماده كړنه كاني لېن هولي مېزن له پېرې فيلمه وه له باره ي نېنگيزي ته وه (وه كه حاله تېكي سوزداري) كه نزيك ده بېته وه له ده قه كه له پېرې گوشه يه كي فېردي په وه بلام به ووردي كارو كات له بر نه وه ي گوزار شت له خويندنه وه يه كي شخمي و تاييه ت ده كات. پړوناكيه كي نوېش ده هاويزي ته سر ده قه كه نه سليه كه.

سنوره كاني ناماده كړدن

نايا نه وېنده به سه؟ په ننگ نه وانه هولي سه نج پاكېش بېن له پېرې فيلمه وه له باره ي كه سېتي نېنگيزي به لام نايا فيلم له به هاي په خه كومه لايه تيه كاني بېكنز دژه نيمپرياليزمه كې فوستر كه م ده كه نه وه؟ ناييت ناماده كړدن گشتگرېر بېت؟ نه و نوسه رې (جون فاولن) بناسيت به (نه) وه لام ده دات وه.

چون فاولز ده لېت/ نه و ده رهيښاره ي كه ده بېت لېي بترسېن نه وه په كه ده لېت شېداي كتيبه كه تم، نيازمه ووشه به ووشه ي بگه مه فيلم).

فاولز هه له سه ره تاوه بوي ده ركه وت سيناريق نوسېن چه نده قورسه، نه و كانه ي كه پړمانه كې خوي (The Magus) ي ناماده كړد. شكسټنكي هونه رې و كارو ساتنكي بازو گاني بوو. پېتر سيلرس له و باره په وه ده لېت/ (كه ر هه له نه وه مېرټي جاريكي تر بړيمه وه. نه وه هه موو شېنكي وه خوي ده كه م جگه له سه يركرني نه و فيلمه). نوسيني سيناريق كاريكي ناسان نيه.

نه لدوكس هېكسلي و وليم فوكتنه ر وسكوت فيتزه ر جرالدر كريسټه ر نېشورودو ناډانيال وېست كه له پړماننوسه هره گوره كاني نه م سه ده يه ن هولي نوسيني

سيناريۆى فيلميان داوه له گەل ئەوه شىدا بەهەموويان يەك
سيناريۆى سەرکەوتويان بۆ جێته هێشتوین.

ژان لۆك گۆدار

بخوێنیت وە سەرت ناسۆمیت بەو لێكچوونانە. توانای
پنتەر مەزەندە دەكرێت كاتێك فيلمەك دەبینیت و سەرت
دەسوومى بەو هەموو لێك چوونە. هەردووکیان كە شفی ئەو
جیاوازیە دەگەن كە لە نێوان ژبانی شەخس و گشتی
كارەكتەرەكاندا هەیە. هەردووکیان سوود لە دوو زەمانی
هاوتەریب وەردەگرن. هەردووکیان بایەخیان بە لادەرەكان
دەداو كە لێکیان لە بێزكەى سیخوپی كردن دەبینى وەك
پەيامێكى پەنھان كە لە نێوان كەسانی سەر بە مەقام و پلەى
كۆمەڵایەتى جیادان. كە مەسەلە یەكێ لەو شێوەیە بەسە
بۆ ئەوەى كۆمەڵگا لە بەرێك هەلۆه شینێ.

لە تانۆپۆى هەردووکیاندا چیرۆكێكى خۆشەویستی
تێدا بە كەلەپووى كۆمەڵایەتیە و ناپەسەندەو شوێنێكى
چارێكە و تنى عاشقە (ناشەرعیەكانى) تێدا بە كەتیايدا
هەراسان دەكرێن. پنتەر پابەندى پووداوەكانى پۆمانەكە
بەوەر لە گەل ئەوه شىدا بە شێوەیەكی هێندە تاییەت
داپشتۆتەو كە چیرۆكەكانى جوانتر گرێووەو تاییەتمەندیە
جوانەكانى شاتۆى خۆیمان دیتەو یاد.

پەوتە نوێكان

لەم سالانى دوایدا تەقلیدی گۆرینی كارەكانى ئێ،
ئێمەز فۆستەر و جەین ئۆستەن بۆ سەر شاشە كاردانەو یەكێ
جیاوازی لێكوتەو.

ئەم كارانە پێشوازیان لێكرا بەهۆى دووبارە كردنەو
ئەو تاییەتمەندیانەى پۆمان كە بە شێوەیەكی دیار روون
لەپەوتى سینەماى مۆدێرن وەك: ناسكى هەستو
سۆزەكان و دایالۆگى گۆزارشتكەر و پەفتارى مەدەنیانە.
لەبەرى ئەوە ئێو تاییەتمەندیانە بە شێوەیەكی گالە جارانە
بە (كەلەپووى سینەما) ناوێز دەكران بەهۆى ئەو
تاییەتمەندیانەو كە بە شەیدایەكی موخافیزكارانە بۆ
توستانلیژاو نەریت ناودەبران.

لەپاستیدا پەنگە هەردوو كاردانەو كە لەزانی
فیلمداین. خوێندنەو یەكێ میژچێت ئایفرى بۆ (كۆتایی
هەواردی) فۆستەر كە لە ۱۹۹۲ دا بەرەم هێنراوەو
دەرھێنانەكەى ئانگ لى بۆ (Sense and Sensibility) ی
ئۆستەن كە لە ۱۹۹۵ دا بەرەم هێناو زياتر لە بارەى
سپێنەوێى كە لە پەرەوێن وەك لە كەلەپووى خۆى ئەمەش
بەپیشاندانى دەشتەكانى ئینگلیز لایەنگرى چینیانەى
بە شێوەیەكی سەیر لە چاوى دەرھێنەرێكى بیانیەو.
فیلمى (مۆرسیس) ی فۆستەر كە لە دەرھێنانى (میژچێت
ئایفرى) یە كە شفی سێكسى سنور شكێن دەكات
بەپاشكوانەترو ئازادانەتر لەوێ دەقە ئێسلیەكە مۆدێرن

كارەكانى هارۆلد پنتەر

(هارۆلد پنتەر) شاتۆ نوس زیاد لەهەر كەسێكىتر
سەرکەوتوو بوو لەهونەرى (ئامادە كردن) دا. ئامادە كرنى
پۆمانى (پێوەندى) ئیل. پى. هارۆلد كە لە ۱۹۷۱ دا بەرەم
هێنراوەو پۆمانى ((خانى ئەفسەرە فەرەنسیەكە) ی جۆن
فاولز كە لە ۱۹۸۱ دا بەرەم هێنراوە نمونەى سەرکەوتوى
سيناریۆ نوسین. بەكەمیان چیرۆكى خیاوەت و بەرانیەتى روون
بەوەر لە شنگلتەرای سەرەتای ئەم سەدەى دواو نووهمیان
چیرۆكێكى خۆشەویستی فیکتۆریە لە دیدێكى مۆدێریانەو
بگرە پۆست - مۆدێرنیستیەو. پنتەر تارادە یەك هەردوو
چیرۆكەكی ئاخنیو بەو تاییەتمەندیانەى كە لە كارەكانى
خۆى دا هەستى پێ دەكرێت و خوشیمان دەدانى وەك
سیحری كات و بێزكەى چێزو دەسلالت و ئەتۆسفیرێكى
تەماوی وەپەرەشە ئامیزە ئەمە بەبێ ئەوەى هیچ شێوەیەك
رۆحى دەقەكە بەشێوێنرێت. ئەگەر پۆمانەكە بەووردی

میتو نئیدواردی یا کلاسیک نه بیت. هه مان شت راسته بۆ
 ناماده کردنه نازایانه که ی (سالی پۆته) بۆ (تورلاندوی)
 فیرجینیا ولف. له سالی ۱۹۹۲دا. له هه ردوو حاله ته که دا
 په رده ی (که له پور) بیانویه کی به خشیوه ته که شف کردنی
 په یوه ندیه سینکسی په ترسانا که کی فیلمه کان.

نهمه به کینگ له سو ده کانی ناماده کردنی کاره نه ده بیه
 کلاسیکیه کان. رینگه ده دات به ره مه مه ته ری فیلمه که
 به شتیه به کی شاراوو له پۆی به راورد کردنه وه بدویت زیاتر
 له وه ی نه گه ر میتو ده که باس له هه نوکه بکات یان
 فیرگوزاری (تعلیمی) بیت (دوری خضیه) وینه به کی تاریکی
 بیکه زه بۆ نینگه رای لیکتوری که نو قمی هه ژاری و
 بیژ کراسیه تی بازرگانه سهیره کان و خاوه ن خانووی زوری
 گه ره که هه ژاره کان، پاشایان و سهرداران ی مولک و مال
 که کاریان دزی و پاو پووته، هه موو نه مانه پستی دوترا
 (پۆحی سه رده م) هه روه ها جگه له و ژنه شه ی تانانه ی
 که هه موو ته ماعیتکیان وه ده ست هینانی هینو ده سالات
 بو.

فیلمه که ی (۱۹۸۷) ی کریستینا نیدزارد کابوسه که ی
 بیکه نزی هینا به وه سه رده می تازه و به شتیه به کی هینانه و
 سه رکه و توانه هاوچه ر خه کانی خۆی ناشکر کرد. هه ر له م
 دوا بیه دا مایکل و نیته ریژم له (Jude) دا له سالی ۱۹۹۶دا
 توانی بی کتیه و کۆسپ خۆی له جوانکاریه که بیاریزی
 که ته نها بۆ قوناغیکه. نه و توانی باس له ده مارگری و شیتی
 دونیای سینکسو بی به شی له خوینده واری و فیریوون بکات.
 هه ر هه موو نه وه ش به ره نگامه به کی هاوچه رخانه و
 په یوه ندیدار.

له مانه ش زیاتر نه وه ی ناماده کردن ده توانیت ته دجامی
 بدات بریتی به له ته رکیز کردنه سه ر تاییه ته ندیه
 سه رمه ده کان و له هه مان کاتدا تامیکی مۆبیرنی
 پی ده به خشیته له و حاله تانه دا نه میان باشتره له ویان، له وه
 ناگرتت که هیشتا دوو شتی جیاوژن. پۆمان وه سف
 ده کات و فیلم ده یکاته وینه. له باشترین حاله تدا
 ناماده کردن له یه کتیکانه وه بۆ نه و تر کۆپی کردنه وه به کی
 خراپ نیه به لکو وه رگتپانه، روون کردنه وه به کی بجو کراوه
 نیه به لکو دووباره ووتنه وه به کی به هیزی ماده
 کلاسیکیه کانه به شتیه به کی نو یو بۆ جه ماوه رینکی نو ی

په راوێز

۱ - شه پۆلی نو ی: په مۆنکی دیار و تاییه تی بواری نه ده به وه نه ره
 له نه روپادا و به تاییه ت له بواری سینه مانا.

۲ - ئالۆزی به باشت ده زانی له لخصتن: لته ردا ئالۆزی به و
 مانابه ی که نهمه نیک یاخود فیلمیک زیاد له خوینده نه وه یه که قبول بکات و
 به ئاسانی خۆی نه دات به ده ست و وه لخصتن به و مانابه ی که فیلمه که
 زیاد له پتو یست پوژوو ناشکر بیت.

۳ - نه وه ی نو ی: نهم ده ست و ژو ده م له به رامبه ر (Nouvelle
 Vogue) ی فه ره نسی لخوا وه که مه بست لۆی نه و نه وه به یه
 که له سه ره تای شه مونه کانی دله و زوری کات به شه مۆنکی جیاواز
 له شه مونه کانی پێش خۆیه وه دیته ناو گره پان.

۴ - ژیان - گره یی: - de Viure - نهم وه شه فه ره نسیه که به و
 به و مانابه ی نه و گره یی یا فیکره ی باس له جوانی و خۆشی ژیان
 ده کات. په نگه پتو یان پتین له به رامبه ر وه شه ی (تیرۆس) له لای فره ی دو
 پتیه وانی (مروو په رست) ی ته ریک فره یه.

۵ - کۆکار - گولونیا ل کردن: به یو چونی من نه مه ش تا ماژه به کی تر
 به یو هه مبه نی شه ریکی وه که چون پانتولی جینو هه مبه رگه نه و
 ده لالت ده به خشن.

۶ - مۆبیلی کچ / مه بست له م ده ست و ژو ده م نه و کچه به
 که له به رده م نیگار کتیه کاند ده و ستیت وینه ی بکیشن یاخود نه و
 کچه به که له پێش ئانگا کاندا جلی به رگ له به رده کات ناوه کو هانی
 کرپاره کان بدات نه و جلی به رگ په سه ندبک و بی بکهن.

۷ - ژان لوک گودا - Jean - Luc Godard: ده مه ته رینکی
 فه ره نسی به ناویانگی فه ره نسی به.

۸ - ناماده کردن: نهم و وه شه یه م له به رامبه ر وه شه ی
 adaptation ی نینگیزی به کاره ی تله وه که مه بست لۆی کردن ی پۆمانه
 به فیلم به هه موو نه و گولانه شه وه که په نگ ده که ته تووشی بیت.

۹ - پتیه وند: به و که ده و تریته که نامو و زانیاری نیه وان دوو هاشق
 ده گوتیه وینه بۆ به کتری.

سه رنج / سوپاس و پتیه زانیی زۆم بۆ ماموستا شه رزاد هه سه ن
 که یاره مه تی به کی زوری دام له وه رگتپانی نهم ده ده دا.

سه رچاوه /

Pears Cyclopedia

1997 - 98

Edited by: Christopher Cook

P.W 25 - W 28

The Crisis of European Cinema

ويستگه كانى سەردەم

ساراماگو: پەيۋەندى نىۋان خەيال و واقع

ئۆكتاقيۇ باز

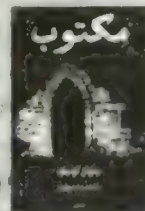
بەيۋەنى كۆچى دوايى (صادق چوبەك) دەۋە

مەلېئاردەي شىعرەكانى شىركۇ بىكەس بەئىنگىلىزى

وەك ئەۋەدى دواجارىت (ئىرىش ماريا رىمارك)

مەكتوب (پاولۇ كۆيلۇ)

چاپكراۋى ئوئى (پىكاسۇ)

په یوه نډی

خه یال و میژوو

چاوگپرانیک به ژیان و

به رمه می (ژوزه

ساراماگو) ی به رنده ی

خه لاتی نه ده بی توبلدا

سالی ۱۹۷۷ دوهم رومانی به ناوی (بنه مای نیگار کیتلی و خوش نویسن) چاپ کرد که ده ورژنی تازه ی بلیه به رمه مای کانی نابنده ی نووسر، بابته ی رومانکه ده ورژاره ی هونه رمه مای بلیه ته که ده توانیت نیگار کیتلی ته نووسه ریش بیت. رای ره خنه گران واپور که ته به رمه مای نه نندازه یه کی ژور تاییه ته ندی ژیان نامی خویته ی روولره کان له ژیز کاریگری ژیا نی تاییه تی ساراماگو نووسرونه توه. کوتای رومانکه ویتته ی نه و ژانده یه که سالی ۱۹۷۱ له کومه لگای پورتوگالیدو به روخانی سالازلی دیکتاتور هاته دی.

سالی ۱۹۸۲ رومانی (یاداشته کانی بهرستگای نویسی، ته م رومانه له ولاتانی تردا به ناوی (پالازلرو بلیومندا) وهرگتیرله سهر زمانه کان، ساراماگو له م روماندا باس له ده وروانی دانگاکانی پشکیننی نه وروپاو شهر نیوان که نیسه و جه ماور ده دکات. پوخته ی رومانکه جه یروژکی که و کورپیکه به ناوی پالازلرو بلیومندا که ده یانه ویت به هوی نامیزکی فرینوه له زولم ژوری که نیسه هه لیتن، ته م رومانه ناویانگی ساراماگو زیاترکریو

ساراماگو له شانزه ی نوله میهری سالی ۱۹۲۲ له ناوچه ی کرینکارنیشینی (نازنیهاگای) سهر به شاری (لیسمون) پورتوگالیدو له خیزانیکنی کارگرا له دلیک بوه، له بهر هه ژوری نه ی توانی له سهر ته ولوکرینی خویندن بهر ده وام بیت و به ناچار ی ده سستی دلیک ناسنگری و، هه له و ریگاپوه خهرچی خویندن خوی به ده ست میتا. په کمین رومانی ساراماگو که له ته مای بیت و پینچ سالی نووسی ناوی (سهر زه مینی گوناج) ه، بابته ی رومانکه باسی له و قهیرانه نه خلایقه تاییه ته په که دلون گیری گوندیه کان بیت، ساراماگو نیلها می ته م بابته ی رومانه ی راسته و خله ژیا نی ده وروپه ی مندلی خویوه وهرگرتوه.

له ناوی ته م به رمه مای که خویته ورومخنه گران باب خنکی شاپویان نه دلیه، ساراماگو روی له چاپه مینه کان کریو په یوه ندی له گه ل پارنی کومنیستی پورتوگالدا به ست، جه ندین سه لفرنامه، کومه لیک جه یروژکی کورت، دوو دیوانی شیعی به ناوی (شیعی مومکین) که سالی ۱۹۶۶ چاپ کړو پاشان دیوانی (گومانی به خته ووری) سالی ۱۹۷۹ بلوکړده وه.

سالی پار که ناوی (ژوزه ساراماگو) یو خه لاتی نه ده بی توبل هات زوربه مان ناوه که مان ناشنا نه هاته بهرگویی و، وه هه دیک جاری دی که ویتنه پرسمارو به یوانا که پانی به رمه مای ژیا نی ته م نووسره پورتوگالیه.

ته م بی تگالیه هه تاییه ته نه یو به یتیمه ی کورده وه، به لکرو له ژور ولاتی نریشدا. به تاییه ته ولاتی خورهلان. هه ناویکی نه ناسرلو بوو. یو شوونه کاتیک ناژنسه کانی هه والی جیهانی ناوی ساراماگویان وه که به رنده ی خه لاتی نه ده بی توبل بلوکړده وه سهر نووسه ی په کیک له بلوکړلو هه ره نه نگیه کانی هیندستان پرسی: ((له راست ویتووسی ناوه که ی چونه؟)) ته م له کاتیکدلیه که هیندستان له رنکای زمانی یتینگلیزه وه په یوه ندی راسته و خوی به مورو دنیاوه هه یه. هه وروها له ولاتیکی وه که نیرانیشدا که بزورتنه وه ی وهرگپران له زمانه بیگانه کانه وه بهر ده وام له که شه سندنابوه و تائیتشاش هه ورو ماوه توه تاق بهرمه میکی ته م نووسره نه کړلوه ته فارسی و نه وانیش ناتاشنا یته ی خویان له گه ل ناوه که دا به سهر سامیه وه بلوکړده وه.

له توناو توونی

تسه نیایی دا

یادکرنه وه یسه کی

ئوکتافیۆپاز

دهره وهی مه کسکیکه وه له
 دیدگایه کی نوێ و جیاوازه وه
 ده یهروانیه نیشتمانه کی.
 ئه وهی ههانی دا
 ((توناو توونه کانی ته نیایی))
 بنووسی؛ ژبانی نه وه مه کسکیکه
 بوو که نیشته جێ ی ویلایه ته کانی
 باشووری نه مریکا بوو و، ههروه ها
 په یبردن به وهی که مه کسکیکه لاره
 نیشته جێ بووه کانی ولاته
 یه کگرتووه کانی نه مریکا به پشت
 به ستن به خۆیان گیانی
 مه کسکیکه یه تی خۆیان پاراستووه.
 بق به کهم جار له پاریس کاره کانی
 شاعیر و راهیبی مه کسکیکه خانم
 ((سورخوان دنیس دیلاکرو))
 سه رنجی نه می به لای خۆیدا

ئوکتافیۆپاز له سالی ۱۹۱۴ دا
 هاته دنیاوه وه کو زۆریه ی زۆری
 پۆشنی برانی تری مه کسکی
 تیکه له یه ک بوو له سوورپێست و
 نه یهروپیه کان. له نیو زۆریه ی
 نووسه ره هه لکه وتووه کانی
 ولاته کهیدا، هه ره له خوان زۆلفی وه
 تا کارلۆس فۆینتس، نه م
 هوانینیکی فراوان و گشتگیریه کی
 تاییه تی هه بوو که بێگانه کان له
 پێی نه مه وه ده یان توانی ناگاداری
 مه کسکی بچو، هه ره له رێی
 نه میسه وه کلۆم لیک ده روزه ی
 نه ده بیاتی مه کسکی به هوی
 ده ره وه دا کرایه وه. هوانینی نه م
 نووسه ره دنیا بده یه چوه نه ویدیو
 پێخه کانی هزی بێگانه و، له

سه رده مانیک له نه یهروپادا
 نووسه رانی وه کو ئوکتافیۆپازیان
 به بۆرژوا له قه له م نه دا، ئوکتافیۆ
 پاز مه کسکی بوو، به لام له هه مان
 کاتدا سه ره به چه ند که لتووو
 زمانیکی جیاواز بوو، مامۆستای
 شیعو له هه مان کاتدا پیاوی
 سیاسه تیش بوو —
 سیاسه ته دارنکی توکمه وه
 نوینه ریکی دیاری شۆرش مه کسکی
 بوو. وه ختی که ده وله تی مه کسکی
 له سه ره تای ده ستپێکردنی یاریه
 تۆلقمپییه کانی سالی ۱۹۶۸ دا
 خۆپیشاندانی قوتابییه کانی
 شه لالی خۆین کرد، په یوه ندیی
 له که ل ده وله تدا پچراند.

پاکتاشو، له شاري کامبريج کاره
فلسفې و نه ده بيه کي خوي
(واته)) نو مه يمونه ي فېري قسه
بووه)) ته ولو کرد.

نوکتافيي پاز به سوود
وهرگرتن له فلسفه ي خورشاوا
پوانيني خوي ده وله مند تر کرد.
نه وله ((تونواو تونه کاني
ته نيايه)) دا ده گه پته وه بڼو
(ننچه)) وله زماني نه وه وه
ده نووسې ((ننجه به خومان ناموین
چونکه له خومان ده گه يڼ)).

له م کاره پيدا به وورديڼي يه وه
وڼه يه کي هه مه لايه ي مړي
مه کسي کيمان ده داتې و بهر له
گارسيا مارکيز مه سه له ي ته نيايي
نه مريکاي لاتين ده خاته پوو. له
باري مه کسي که ده دلتيت:

((پاش يه ک سه ده خه بات،
خه ک له هه مو کاتيک زياتر ته نها
بوو)) نه م رسته يي که سه بارت
به سوورپيسته کاني کولومبياش
هر راسته.

له کاره دياره که پيدا که
سه بارت به په رخنه ي نه ده بيه و
ناوي ((نهاده ميزاد خوره
مړي دقسته کان)) (۱۹۷۹-۱۹۸۱) ه
خوي له قهره ي ميژوو و که لتووي
مه کسي کي دلو. به لام له
تونواو تونه کاني ته نيايي دا
ديسانه وه هه ست به خولي ي پاز
ده که پنه وه که له مهر که سي تي و
کاره کاني (سورخوان) وه، که به
پاي پاز نمونه ي ته نيايي و
په که مين فيمينيستي مه کسيک بوو،
نافره تيکي پښنيرو شاعر که
وږاي گوشاري بيرته سک پرکيشي
ده کردو گوزارشتي له خه ونه کاني
ده کرد.

نه و ليکولې نه وه يه ي پاز
ده رياره ي ((سورخوان)) نووسي له
سالي ۱۹۸۲ دلو به قه واره ي شه ش
سه د لاپه ره له چاپ درا. نه م
کتيبه کارتي شاعيرانه و
په خنه پيانه و نوکي مينتانه ي بڼو
هاوتايه سه باره به شيعرو مړي
دقستي. هر به خوراييش پاز
نه يو توه:

((سورخوان منم))

پاز له ري ي شيعره کاني يه وه
وه کو شاعر له ميژووا مايه وه.
گهرچي شيعره کاني ته نها
په ننگانه وه ي هه ست و سوزي
مه کسي کي په کان نه بوو.

چونکه په ننگي کي نه وروپاي و
پښني پيرانه يان به خوره گرتبو.
به لام سه رباري نه مه ش شيعره کاني
پاز نيشانده ري پڅي قايي
مه کسيک بوون. ((به ري هه تاو))،
(گوراني شه وانه ي نيډ فونسل) و
(له په شنو سه وه تا حه قيقه ت)
کومه له ديوانتيکن که ناوي نه ويان
خسته ريزي شاعراني سياسي وه.

چالاکي سياسي پاز هر له
سالاني لاوتي يه وه ده ستي پي کرد،
وه ختي له مه کسيکو سي تي يه وه
چو بڼو شاري يکاتانو له وي له
قوتابخانه يه کي ناوه ندي کرکي کاراندا
وانه ي و نه وه. به لام پاز هر گيز
به دوي بايد ولزايه که وه نه بوو.
هر له سه ره تاي نه و کاره يه وه
له که ل کوم نيسته توندره وه کاني
مه کسيکا که و نه ناکوکي يه وه.

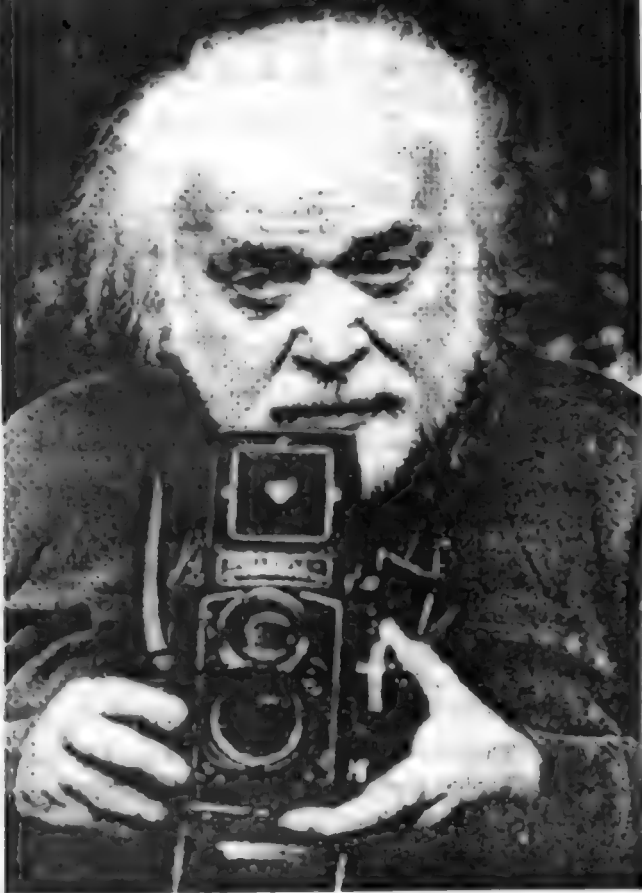
نه م ناکوکي به بڼو جاري کي دي
له جه نگی ناو خوي نيسپانپادا
سه ري هه لدا يه وه. کاتي که له
سالي ۱۹۵۱ دا ياساي کاري به زرد
له په کيتي سوقيه ندا راگه يه ندر او،

هه روه ما کاتي که فيدال کاسترو
نمونه ي سوسياليزمي ده وله تي
په کيتي سوقي تي له کويادا
پياده کرد.

پاشکاو يه کي پاز بووه هوي
نوژمنايه تي و تانه ي زرد بڼو تا
نه و راده يي که کومه ليک قوتايي
ده مارگر له مه کسيکو سي تي
په يکه ريکيان به ناوي پاز وه
دروست کردو گريان تي به ردا.

نه مه هوي نه وه بوو که پازي
خسته ناو مه ترسي شاگري هه موو
په ره کانه وه، چونکه هه ستي نه و
هه ستي شاعيريک بوو و ده يزاني که
بووني پياوي ياخيش پر له
ململاني بي شومار نه که فرمان و
قالبو دڼگما، هر نه مه ش بوو
بيووه هوي نه وه که نه م
نوسره سه رباري ناويانگي
جيهانيشي هه ميشه له ته نيايي دا
ده ژيا.

نوکتافيي پاز پينجه مين
نوسه ري نه مريکاي لاتين بوو که
له سالي (۱۹۹۰) دا خه لاتي توپلي
وهرگرت. به مهرگي نه و پيډه چي
که قوناغي گهره ي نه ده بي نو ي
نه م سه ده يه به کوتاي گه بشتيت،
ده بي نيگه راني نه وه بين که نه م
قوناغه قوناغي کي تري وه ک خوي
به دوا دا نه ي ت.

سالى پار (سادق چوبهك) دوا مالئاوايى كرد

مهيمونهى كه لؤتى يه كى مريدو (۱۹۴۹).

له ننگاره كاني مونرى چيرؤك لاي چوبهك نهويه كه:-

به كه م: له چيرؤك كانيدا (گفتوگؤ) رؤلئكى سهره كى ده بينئو كه سىتى و شوق سلفيرو روولوه كان له پى گفتوگوره خويان ده خه نه پوو.

دووم: دوركه وتنه وه له ((تاكردى كى)) كه تيايدا به تنها نووسر ((ناگادلى ره ها)) يه و مافى قسه كردنى هه به.

له كاره كاني نرى ((سادق چوبهك)) رؤمانى ((سنگ صبور ۱۹۶۶))، رؤمانى ((تنگسير ۱۹۶۲)) (چراغ اخر ۱۹۵۶)، ((روز اول قبر ۱۹۶۵)).

دوا كارى چوبهك كتنيسى ((مهياره)) (۱۹۹۱) يه كه هه ليزارده يه كه له چيرؤكى خؤشه و ستنى ميندى و هه ريگير لونه ته سهر رؤمانى فارسى.

چيرؤك كاني له چينه كاني خواره وهى كومه ل هه لده بؤلرد. وه كوئال نه حمه دو گولستانيش، له ژئير كارى گريى نه ده بى رواليسى نى نه مريكا دا بايه خى جيبدى به بونى داى چيرؤك دا.

چوبهك له سالى ۱۹۱۶ دا له ((بوشهر)) هاتو ته بى ناوه و دواى وه ريگرتنى برونامه يه كى نه ده بى له كؤلئى نه مريكا يى له تارن، له وه زلرته سى پؤشنبيرى و پاشان له كؤمپانيى نهوت دانه مهنى.

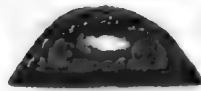
سهره تاي رؤمانى نه ده بى خؤى به وه ريگرتنى چهند كارى كى (يؤجين تونيل و دى. نئيج. لؤرانس) و هه روه ها چهند چيرؤك كى ده ست پى ده كات كه له كؤفارى (سغن) دا بلاويانده كاته وه. هه له هه مان سالا يه كه مين كومه له چيرؤكى خؤى به ناوينشاني (خيمه شپ بازى) (يارى ستيه رى بووكه شووشه) (۱۹۴۵) له چاپ ده دات. نه وه نده نابات دووم كومه له چيرؤكى خؤشى بلاو ده كاته وه كه به ناوى ((انترى كه لوگيش مرده بود) (نه و

باش نه وهى له سهره تاي سالى ۱۹۱۷) دا بوزورگ هه لوى و دواترئش حمه د هه لى جه مالزاده كه له رابه رانى نه ده بوو چيرؤكى شوقى شيرانى بوون بؤ دواچار مالئاوايى ان له دونه سى نه ده بوو له زيان كرد؛ سادق چوبهك كيش به دواياندا دواى به ره مينيگى رؤد له بوارى چيرؤك كى كؤچى دوايى كرد.

چوبهك كيش وه كؤ بوزورگ و جه مالزاده به به كئيك له پئشرووانى چيرؤك كؤوسين له شيراندا ده ژميرى، هه رچهند دواى نه وان هاته مهيدانه وه.

چوبهك هه ر له سهره تاوه له ژئير كارى گريى (سادق مهيدايه ت) دا پوروى له نوئى كرده وهى نه ده بى شيرانى كردو پئىكه وه له گه ل (جه لال ئال نه حمه د) و (شيراهيم گولستان) دا بزالئيكى ان پئىكه تينا، نه م سياهه دوا به دواى جه مالزاده و مهيدايه ت وه لوى به شيوه يه كى ديار په رهيان به كورته چيرؤك دا.

چوبهك هه ر وه كؤ قوتابى يه ك پئيازده كى مهيدايه ت، كه سى تبه كاني

SHERKO BEKAS
THE SECRET DIARY OF A ROSE

هه لېزارده ی
شيعره کانی
شیرکو بیکه س
به ئینگلیزی

شيعرانه له لايه ن شاعريکه وه
نوسراييت که په هه نده کانی واتاو
موسيقي زما نې به م شيوه
نفسونايي به تېکه ل کړي ديت. له گ ل
نوه شدا به خو ښندنه وه ې نه م شيعران
هست ده کړيت به وه ې وه رگيزه کان
چنده هولي به شيعر کړنې زما نې
دوه ميان دلوه.

((لويس شون فلوتوا)) که هه لگري
بهوانامې دکتوريه و پروفيسوري
وه رگيزانه له زانکوي (توتوا) به
وه رگيزانه که دا چوه نه وه. نه م ش دوو
نمونه ي شيعره وه رگيزه راوه کانن که
به که ميان له وه رگيزاني (رينگارډو)
(شعروان ميرزا) به دوو ميان له
وه رگيزاني (شيرزاد حه سه ن) ه.

باره ي ژباني شاعريو پيشه کي کي
ساده له باره ي بزوتنه وه ې پوانگه و
پولي شاعري نياداو چنده بزچونکي
خو ښه ي بيگانه ي تېدايه له سه ر
شيعره کان. به شې ندي شيعره کان
له لايه ن رينگارډو (شعروان ميرزا) وه و
ده شيعري کوتايي کتېبه که ش له لايه ن
ماموستا (شيرزاد حه سه ن) وه کړاون
به ئینگليزي. به شې کي دباري شيعره
وه رگيزه راوه کان ده چنه خانه ي نه و
جوړه شيعرانه وه که شاعري به
((پوستره شيعر) ناري ده بات، وه ک:
به فر، پايز، پيا تو، مي لانه،
فارگون... هتد. له م شيعرانه دا شاعري
هول دده بات به جوړي کي جيا ول له
ديارده ناسايي و باوه کاني ژبان
بهوانيتو دوو باره به يو مندي نتيوان
شته کان و مړه کان داده پزېتته وه.

پروسي وه رگيزاني شيعر له خوي دا
نرکي کي قورسه به تاييت نه گه نه و

له م نوايانه دا هه لېزارده ي که له م
شيعري ماموستا ((شیرکو
بيکه س)) ي شاعري وه رگيزه راونه ته
سه ر زما نې ئینگليزي و له ژيز ناوي
(The Secret Diary Of A Rose))
دا بلاو کړاونه ته وه. شيعره کان له لايه ن
رينگارډو شعروان ميرزاو ماموستا
شيرزاد حه سه نې چيرکونو سه وه
کړاون به ئینگليزي. به رگي پيشه وه و
پشته وه ي کتېبه که به دوو نابلوي
(پي سوار سعيد) ي هونه ر م نه د
پاز تير او نه وه. کتېبه که سه دو حه فتاو
شه ش لاپه ريه.

چاپي به که مې کتېبه که له نوستراليا به
نه نجام گه ياندر او نه ناوه ندي
چاپه م نه و راگه ياندي خاک له تشريني
به که مې ۱۹۹۸ دا يو دوو م جار بلاوي
کړدته وه. له م کتېبه دا سه رباري
ده يان شيعري شاعري، کورته ي که له

The moon and the sea

مانگ و زهریا

Earlier... earlier
this moon did not exist
but another, more beautiful one,
whose face was much brighter.

The water was obsessed with her.
Longing for her,
Every night it walked up and down
The coast,
Waiting...

The moon did not return the affection.
The sea wanted to catch her with a trick.
But the waves,
Even though they rose up high,
Could not reach its cheeks.

On purpose, the moon was unapproachable,
She played hide-and-seek with
And vanished behind the clouds.

One day the moon went away for awhile
to the desert
and stayed there a few nights.

When she returned her face was dusty
as were her hair and her silver cloak.

hurriedly took off her clothes
and approached the water.
The moon was agitated.
When she stepped onto a stone
She slipped .. and splashed..

The sea awakened, startled,
and searched for the moon
at the surface, at the bottom..
and searched with the hand
down to the ground.
Up and down
but there was no moon.

It was this night
that ebb and tide
were born.

زوتتر... زوتتر

نهم ((مانگ)) نا

مانگینکی ترهه بوو جواتر

دومو چاوی نیچگار گمشر

ناو شیتی بوو، ناو شمیدای بوو

همموو شهوئی له کهناردا

لههات لهچوو بهتہمای بوو

بهلام مانگ لهو لوو ته لا بوو

زهریا ویستی به فیل بیگری

شهپول هرچهند خوی هملچی

دهمی نهگمشته پروممتی

مانگ به نهنقست نازی نهکرد

بو چاوشارکی لهزیر چووخهکانی هموردا

خوی ون نهکرد

ههتا جاری به سهههری

مانگ کوچی کرد بو بیابان

تا چهن شهوئی نههاتره

که هاتره، تهپوتوزو خولی لاقیر

له دومو چاوی نیشتبوو

تریفه ی قرئی خولاوی

پوشاکی زیوینی بهری

گمردلی نیشتبوو

لهو کاتهی مانگ گمپایهوه

ناو نووستبوو

مانگ بهیاری دا خوی بشوا

به پله پهل

جلمهکانی بهری داکهند

پوهو زهریا ههنگاوی نا

شلهزبوو

مانگ پیی لهسر بهردی دانا

بهرد زور لووس بوو

شلپهیک هات

مانگ خلیسکا

مانگ نقووم بوو

زهریا وهک شیت و هار همستا

بو مانگ گمپا

سهری کردو خواری کردو

دهست بهناو بنیا گنپا

همر چوه سهر

همر هاته خوار

مانگ همر نهبوو

لهو شهروهه هملچون و داچونی زهریا

لهدایک بوو

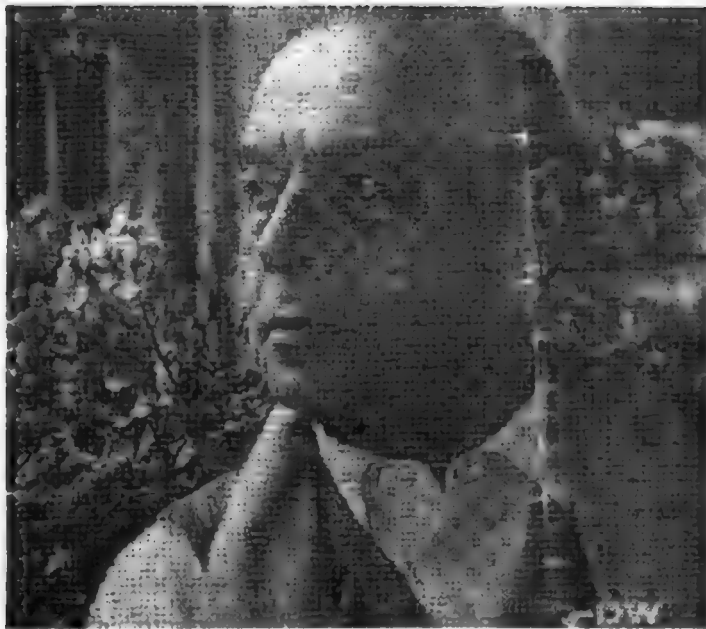
Night - paper

(Shawnama)

After each meeting of wine and me
I stand the beach of a greenish dream
The drunken ship of Rambud casts anchor
near me
And will take me through a drunken river
My head will change to a cloud
My pome will be saturated with rain
My hands are birds
And my body will be a forest
After each meeting of wine and me
We take the road of the wind
Together with loneliness we walk and walk
Till we reach the realms beyond life
We will visit Death
And ask God some question
We steal some secrets
And leave some sorrows
And again we go back the way of wind
After each meeting of wine and me for the
following morning: Inside a sick room
There will be a coughing bottle
A weary glass
Some waste imagination
And I leave uncompleted poem behind.

شماره دیدار

له دواي هموو ديدارنكي من و باده
له كمناړي خورنكي پيروزمبيدا راځومستم
كه شپته سرخوشمكې (پامېن) ننگاته لاړ
مناو پروياړنكي ماستا نېما:
سرم نېي به پملاهور
شيعرم پر نېي له باران
په نجهكانم به بالندو
لشم نېي به دارستان!
له دواي هموو ديدارنكي من و باده، بېړني (با)دا
به دوو قولي لگال تمناييدا نېوين... نېوين
تا نكهينه پاردهكاني نوديو ژيان
سړيك نمدين له (مردن) و
چمند پرسيارنك نكهين له خواو
دوو نهښني نمدزين و
چمند خهريك جي نهيښل و
ديسانهوه نچينهوه سر پنگه (با).
له دواي هموو ديدارنكي من و باده
بړ سبهيني، لاناو ژورنكي نهخوشدا
بوتلنكي كوكه كوكه كرو
پرداخنيكي بي تاقت و
هندي له تونكله خيال و
قسيده يكي ناتواو به خندلم

وهك ئه وهى دوآجار بىت

كتىپەكانى چۈنكە شىتتىكى زۆر ناخۇش بولۇپ نوسەرتكى وهك رىمارك كە نازىكان رەتبان كرېڧوۋە كىتپەكانى بىلۈپكرتتە. ئەمەلە كاتىپدا كىتپەكانى نوسەرانى وهك "توماسى مانو ھانرىش مان" و چەندەھا نوسەرى ئەلمانى تىر دەسوتىنرا. بەلاملى سەندەنەھى مافى ھاۋلاتىتى زۆر بىزارى كرىو وهك زۆرىسى تاراۋگە نشىنەكان نىشتەنپەرۋەر بولۇپ. ئەلمانىا بە زمانو كولتورەگە يەۋە نىشتەمانى ئەۋ بولۇپ. لە سالى ۱۹۳۲ دا بە ھەندى ھۆى نا سىياسى ئەلمانىاى جىيەشتىن تاراۋگە زۆر كارى لى كرېڧوۋ. ۋەپس بولۇپ. ئەۋ دەۋلەتەند بولۇپ، بەھق كىتپەكانى ۋە پارەيەكى باشى دەست دەگەت. راستە ئەۋ ئاۋارە بولۇپ. بەلام زىاننىكى رەفامىانە دەريا. لە باشتىن ئوتتۇرە دەمايەۋە بە ئارەزۋى خۇى دەگەپا. ھەرگىز گىفتى داراىى ئەۋولۇپ.

سەريارى ھەموو ئەمانەش تەنبا بولۇپ، لەمۇلىقۇد دەپوت من رىقم لەبىرەختى سەۋىيەرە ھەز دەكەم

رۇمانى "ھەموو شىتتىك ئارامە لە بەرەى خۇرئاۋا" تەۋلۇ رۇمانىكى سىياسىيە ھەرچەندە رىمارك خۇى كەسىكى سىياسى ئەۋول. رەنگە زىاتر كەسىكى ئەخلاقى بولۇپت؟

بىگومان. بەلام دەپىت بە ۋىيىيەۋە ئەم جۆرە ۋشانە لە ۋەسلى نوسەراندا بەكار بېتىن، مەسەلەى ئەۋەى كە لە رەفتارى خۇىدا كەسىكى ئەخلاقى بولۇپت ئەۋ شىتتىكى دىيە. بىر كىرەنەۋەيەكى زۆر مۇرۇق دۇستانەى ھەبۋە وهك لە رۇمانى "ھەموو شىتتىك ئارامە لە خۇرئاۋا" ۋ ھەموو رۇمانەكانى تىرىشىدا دەپىنن.

كاتىك نازىيە زۆردارەكان لە سالى ۱۹۳۳ دا ھاتتە سەر ھوكم ئەيانتۋانى خۇى دەستگىز بگەن بەلام دەستىان بەسەر كىتپەكانىدا گىرتو سوتاندىان، ھەروەھا مافى ھاۋلاتىتىيان لى سەندەمۇ. رىمارك لەبەرەمبەر ئەمەدا چۈن ھەلۋىستى ۋەركىرت؟

ھەرچەندە ئەم قەسەيە كە دەيكەم سەير نىتە بەرچاۋ بەلام شادمان بولۇپ سەۋوتاندىنى

لە سالى ۱۹۲۹ دا رۇمانى "ھەموو شىتتىك ئارامە لە بەرەى خۇرئاۋا" لەلەين رۇننامە نوۋىستىكى ئەناسراۋەۋە بەناۋى "ئەرىش مارىا رىمارك" بىلۈكرەپەۋ. ئىستى رىمارك ناۋيانگىكى جىھانى ھەيە. ئەم سال لەيادى سەد سالەى لە دايك بولۇپدا يادەۋەرىيەكى -مەزكەت- ى نۆى بىلۈكرەپەۋ.

رىمارك فېلەيەكى لە نىزىك دەرياجەى مەجۇرى كېرى بولۇپ سويسراۋ زۆر كات لە گەشتو گەراندا بولۇپ. ھەر چەندە لە پارىس مولىۋو نىۋيۇرك زىابولۇپ بەلام لەۋ فېلەيە سويسراى لە ھەر شۇيىنىكى دى ئاسۋودەتريۋ. زىانى رىمارك ۱۸۹۸-۱۹۷۰ ياپەتى سەرەكى كىتپەكەى "فېلەم فېنشتا نىۋىرك" ە كەلە زۆرناۋى "ۋەك ئەۋەى دوآجار بىت" دايە بىرەۋەرىيەكى پىر زانىيارىيە.

بەرنامەى bookmark ى كەنالى DW ئەلمانى چاپىكەتنىكى لەگەل فېشتا نىۋىۋىرك سازدا:

لەم کتییی یادووریانی دا که تۆ
نوسیوتە وەک نوسەریکی مەزن ناوی
دەبەیتو تەنانەت لە ئاستی نوسەری
وەک "توماس مان" دا دایدەننیت.
لەم کتییە تۆ تەنها چیرۆکی ژبانی
ریمارک نزیە بەلکو هەول دانە بۆ
ڕزگارکردنی ریمارک لە وێنەیەکی
تەنها نوسەریکی خۆشی بەخش
ییت.. لە ئەلمانیا لەم بۆچوونە زۆر
باوە.. ئایا ئەمە راستە؟

بەلێ. خەڵک لە ئەلمانیا
جیاکاریەکی دیار دەکەن لە نێوان
مۆسیقای جدیی و موسیقای خۆشی
بەخش. هەمان جیاکاری لە
ئەدەبیشدا ئەنجام دەدەن. بەلام
ئەم جیاکارییە سەر لێخۆشێنەرە.
ریمارک نوسەریکی زۆر خۆشی
بەخشە. خۆشتریش چی زیاتر داوا
دەکات لە نوسەر جگە لەوەی
خۆشی بەخش ییت. زۆر بە
سادەیی پرسیارە کە ئەوەیە: تاج
ئاستیک خۆشی بەخشە؟ ریمارک

لەبارەی ژبانی زیندانییەکانی
کامپیەکانی دەستگیرکردن
(مەسکرات الاعتقال) نوسیویەتی.
لە رقمانی "وادەیک بۆ ژبانی
وادەیک بۆ مەرگ" دا پرسیری
ئەو دەخاتە رووکە ئایا
سەریازەکان دەتوانن وەیان دەبیت
بەرەنگاری هیتلەر ببنەو.
هەرەما لەبارەی ئەزموونەکانی
سەریازەو لەبەرەکانی پێشەو
نوسیویەتی، ئایا ئەمانە بابەتیکن
کە نوسەر تەنها بۆ خۆشی
بەخشین نوسیونی؟ من پێم
وانیە..

سەرچاوە/

کەتلی DW. بەشی ئینگلیزی.

و/ل ئینگلیزییەو: کریم حوسەر

پ/ ریمارک باشترین نمونەی
نوسەر بەناویانگەکانە. زۆر قۆز بوو.
لەگەڵ ژنسی جوانی وەک "مۆلینا
دیتریش" دا سەمای کردووە. زۆر
مەشروبیی دەخواردووە. لە نیویۆرکی
پاریس و ژماو نیس ژبانی برۆتە
سەر. تەنانەت لە نزیک دەریاچەی
مەجۆری خانوو خۆی هەبوو. چۆن
دەیتوانی بنوسیت بەرجۆرمش ژبانی
بەسەر دەبرد؟

نوسین کارێکی زۆر بە ئازار بوو
بۆ ئێه. ئەگەر
"یادەوهرییهکان" ی بخوینیتەو
کە نزیکەی دوو هەزار لاپەرە
دەبیت درک بەو دەکەیت چەند
کەسیکی تەنیا بوو. لە پشت ئێو
جیهانەو چ کەسیک وەستاو؟
چۆن هەستیکی خەمۆکانە هەبوو
لە هونەرەکیدا؟ لە پشت هەر
وشەیکەو مەلەننێکە گەرەبی
دەکرد.

سارێکی تەردار سەروە
مانی بەکان ببینەو.

ریمارک بەخێرای کۆریارەکانی
بیون لەجیهانداو بەو شیوەیش
یەو بەلام هاورێ نوسەرەکانی تری
بەرتولد برۆشت تەنانەت لیۆن
ستفانە کە ئیستا زۆر بەناویانگن
گێز و مکو نوسەریکی مەزن لێیان
انیو.

پێم وایە ناپەرەوایی لە بەرابەر
مارکدا ئەنجام دراوە لەلایەن
رەزایان و رەخنەگران و تەنانەت
سەرەکانی هاورێشییەو.
مارک لە هەموو نوسەرە
مانی بەکانی تری سەدە
تەم خۆشتر زياتری هەبوو لە
و جیهاندا.. هیچ نوسەریکی
ی لەنیووی یەکەمی سەدە
تەمدا ئەو ناویانگە نەوی

مکتوب

مه‌کتوب

نووسراوه. بگه پیره‌وه و پیم بلی
 نه و عیبارته چی ده لیت))
 موریده خوی گورج کرده‌وه و
 که‌وته ری تـ بگردن و دواچار
 گه‌یشت دهرگاگه. نینجا هاته‌وه
 لای مورشیدیه‌که‌ی و وتی:
 ((عیبارته‌ی سر دهرگاگه
 نه‌مه‌بوو: نه‌سته‌مه.))
 مورشید پرسیی: ((نه و
 عیبارته‌ی له‌سر دهرگاگه
 نووسرابوو یان له‌سر دیواره‌که‌؟))
 موریده وه‌لامی دایه‌وه: ((له‌سر
 دهرگاگه.))
 مورشید وتی: ((زدرچاکه.
 ده‌سکی دهرگاگه بایده‌وه دهرگاگه
 بگه‌ره‌وه.))
 موریده نه و فرمایشی:
 به‌جیه‌نه‌نا. کاتـی دهرگاگه‌که‌ی
 به‌ته‌واوه‌تی کرایه‌وه. نید
 نووسینه‌که له‌بهرچا و ن بوو.
 موریده له‌سر ریشته‌که‌ی
 به‌رده‌وام بوو.

نه‌گردونه‌ته‌وه و ده‌شی‌هه
 به‌کینکـان باس له‌مه‌سه‌له‌یه‌کی
 سه‌ریه‌خو بکات، نه‌م شیوازه‌ش
 له‌نووسیندا ره‌نگه نمونه‌ی
 له‌ته‌ده‌بی کونی میلله‌تاندا
 ببینینه‌وه: به‌لام به‌م ته‌رزه
 تازه‌یه‌ی که‌کویلو له‌م کتـیه‌یدا
 ده‌یخاته‌پوو که‌متر له‌ته‌ده‌بی نویدا
 به‌رچاومان ده‌که‌ویت. جی‌تی
 ناما‌زه‌یه که‌ته‌توسفیرکی شاعیری
 بالی به‌سر نووسینه‌کاندا کیشاوه و
 هه‌ریه‌که‌و چیژتیکی فیکری یان
 نیستاتیکی خوی هه‌یه.
 به‌مه‌به‌ستی نه‌وه‌ی خوینه‌ری
 کورد وینه‌یه‌کی نه‌م شیوازه
 نووسینه‌ی له‌بهرچاویت، والیره‌دا
 هه‌لبژارده‌یه‌که له‌و نووسینه‌ی بق
 ده‌خه‌ینه‌پوو:
 (۱)
 مورشیدیک به‌قوتابه‌که‌ی وت:
 ((که‌به‌م ریگایه‌دا نه‌پویت، ده‌گه‌پته
 دهرگایه‌که‌که‌ عیباره‌تیکی له‌سر

نه‌م وشه‌یه که‌له‌بنه‌په‌دا
 وشه‌یه‌کی عه‌ره‌بیه ناوی کتـیه‌یک
 له‌کتـیه‌کانی روماننوسی
 نه‌مریکای لاتین ((پاولو کویلو)) به.
 کویلو له‌م سالانه‌ی نواییدا ناوی
 چوه‌ریزی نووسره‌گه‌وره‌کانی
 نه‌مریکای لاتینه‌وه، هه‌ندیک رایان
 وایه که‌نیستا ناوی مارکیز
 کتـیه‌کانی کویلو زدرترین
 خوینه‌رانیان به‌لای خویاندا
 راکیشاوه.
 ((مه‌کتوب)) ناوی رومانیک
 نریه، به‌لکو ناوی کتـیه‌یکه‌که‌له
 دووتوی‌ی خویدا کومه‌لیک نووسینی
 به‌راگه‌نده‌ی گرتوته‌خو.
 نه‌و نووسینه‌نه‌ برتـین
 له‌به‌سه‌ره‌ات و رووداوو په‌ره‌گرافی
 به‌ندنامیز که‌یان نووسره
 له‌نه‌زمونی خوی‌ه‌وه
 هه‌لبژاردوو و یان له‌نه‌زمونی
 که‌سانی تره‌وه.
 له‌راستیدا نه‌م نووسینه‌نه
 خه‌تیکی گشتی کوی

(۲)

دهمه و به يانيهك بوودا له نئو
قوتاييه كانيدا بوو كه پياويك لتيان
نزك بئو و پرسى: ((تايي خوا
هه يه؟))

بوودا وه لامى دايه وه: ((به لئ،
خوا هه يه.))

پاشنيوه پئ پياويكي دئ هات و
هه مان پرسيايى كرده وه.

بوودا وه لامى دايه وه: ((نه،
خوا نئ يه.))

دهمه و نئو ره پياويكي تر
هات و هه مديسان هه مان پرسيايى
دوياره كرده وه.

ئه مجاره يان بوودا له وه لامدا
وتئ: ((تو ئه بئ خوت وه لامى ئه و
پرسيايه بده يته وه.))

يه كيئ له قوتاييه كان وئئ:
((ماموستا، ئه مه شتيكي بئ مانايه.
چون ئه بئ پرسياييك سئ وه لامى
جياوازي هه بئ؟))

ئه م پياوه ويژدانپوونه وه لامى
دايه وه وئئ: ((چونكه ئه و سيانه
سئ كه سئ جياواز بوون
هه ره كه يان به شئوه خوي له خوا
نزك ئه بيتته وه؛ يه كيكيان
به باوه ره وه، يه كيكي تريان
به بئ باوه ريه وه و سئ يه ميشيان
به گومانه وه.))

(۳)

رامكه راني گيانه وه ران
له سئركدا بئ رامكرنئ فيل
په ناده به نه بهر فيليكي ساده.
وه خئئ گيانه وه ره كه ميشتا
بجوو كه، قاجيكي به قه دي
دره ختيكه وه ئه به ستنه وه. ئيدي
فيله كه چه ند ته قه لالا ئه دات خوي
رزگار بكات، ناتوانئت. به مجوره

ورده ورده فيله كه ده گاته ئه و
باوه رهي كه قه دي دره خته كه زئر
له و به ميژتره.

كاتئ گه وره و به ميژيش ده بئ:

ئه وه نده به سه يه كيئ په تيكي
باريك به قاجي فيله كه وه
به سئتيته وه و سه ره كه ئي تري
په ته كه ش به لئ دره ختيكه وه گري
بدات. فيله كه ته قه لالا ئه دات خوي
رزگاريكات.

ئيمه ش وه كو ئه و فيلانه،
قاجمان به پته ئي باريك
به ستره وه وه، به لام چونكه
له مناليمانه وه باوه رمان به تواناو
ده سه لائئ قه دي دره خته كه
په يدا كرده وه، جه ساره ت ناكه ين
ته قه لالئ خو رزگاركرن بده ين،
خافلين له وه ئي بئ وه ده سته ئناني
ئازادي، ميئنه به سه كاريكي
ئازايانه ئه نجام بده ين.

(۴)

فيله سووفي ئه لمانئ
((شؤپنهاور))، له كاتيكا به دوا
وه لامى ئه و پرسيايانه ده گه را
كه مايه ئي ئازاري بوون،
له شه قاميكي ((برئسندن)) دا
پياسئ ده كرد. كاتئ به لاي
باخيكا تئيه ري، برياري دا بچئ
دابنيشئت و له گوله كان رابميئئت.

يه كيئ كه خه لكئ ئه و ناوه بوو

كه ئه و ره فتاره سه يره ئي ئه وي
بينئ، چوو پؤليسي ئاگادار
كرده وه. دواي چه ند خوله كيئ
ئه فسهرئك له شؤپنهاور نزك بئو وه
به شئوازيكي ناشرين ئي پرسئئ:
((تو كيئئ؟))

شؤپنهاور ته ماشايه كي
پؤليسه كه ئي كرده وئئ: ((ئه گه تو
بتوانئت ياره ئي من بده يت

تاوه لامئ ئه م پرسيايه بدؤزمو وه،
ئه و بئ هه تا هه تايه من
سو پاسگو زاري تو ده بم.))

(۵)

گه لئ تاواني برندانئ به ناوي
((حه قيقه ت)) وه ئه نجامدوه.
ژماره يه كي زئر له پياوان و ئافره تان
به مجوره سووتئندراون. كه لتووري
هه نئئ له ژياره كان به ته واوه ئي
ويئرانكراون. ئه وانه ئي كه به خوارنئ
گوشه ت تاوانبـاركراون
دورخره و نه وه.

ئه وانه ئي كه بيريان له ريگايه كي
دي كرده وه، ته واو له مافه
مه ده نيه كان بيته ش كراون.

موقفيك به ناوي حه قيقه ت وه
له خاچدرا. به لام بهر له مرگئ،
پئناسيكي گشتئ بئ حه قيقه ت
كرد. حه قيقه ت شتيك نئ يه كه
((يه قين)) مان پئ بيته خشي. شتيك
نئ يه كه وامان ليكات له خه لكئ تر
خومان به گه وره تر بزائين. شتيك
نئ يه كه له زينداني بيروپاوه ري
كونه خوازانه دا به ندمان بكات.
حه قيقه ت شتيكه كه ده مانگه يه نيته
ئازادي.

ئه و وئئ: ((حه قيقه ت بناسه.

ئه وكات حه قيقه ت ئازادت

ده كات.))

پیکاسو

وهرگيړانې له سويډن پوهه،
زواراپ

پیکاسو

په که م کتیبی
چاپکړاوی ده زگای
چاپو په خشې
سهرده م

وینه کانه وه چاپ کړاون... واته له روی
هونه ری پوه چاپ کړدنه که نمره په کی
به ری ده دریتن.

زمانی وهرگيړان که زوړتر پابه نده
به ده قه نه سلیه که وه ده قه
سويديده کی هه نديک به شی تیا به
له کوردي په که دانین، له وانه هه نديک
له وته کانی پیکاسو خو به شی کوتایی
کتیبه که که بایوگرافیا یی هونه رمه نده.
خراپیش نه نه بوو گهر فهره نکوکيکی
له سر زارواو بیانی و تایی ته نده کان
بق خوینتری تر تیا بوايه.

له کوتایی دا نه لیم (نمره په کی به رن)
بق چاپو په خشې سرده م، چاوه ری یی
به رمه می تریانین. به زمانه وان و
شاره زایانی زمانانی بیانی ش نه لاین:
(وهرنه پشه وه نیت رنکا خوش بووه
بق وهرگيړان و وهرگيړدراو به چاپ
که یانندن!).

نیمه زوړ پوئی ناشناین
وهرنه گيړدراوه.

له خویندنه وه ی پیکاسو زوړ چيژم
بینی... به لام نه وه ی سرنجی راکیشام
هه نديک هه له ی چاپو هه له ی تر بوون...
به م نه مانه ون ده بنو بایه خیال که م
نه بیته وه کاتیک بومان دهرنه که ویت
نامیلکه که چه ند پیویسته بق
خوینران، له پیش هه موویانه وه بق
پسپوړانی نه بواره (هونه رمه ندان و
خویندکارانی هونه ری) و هه زوه ها
خه لکانی تریوش.

نامیلکه که دابش کړاوه به سر
(ده) به شدا، که قوناغی جیا جیای
ژیانی هونه ری پیکاسون.
له وه پیش نه م هونه رمه نده مان
به (پیکاسو) ناسیوه، واته په که م پیتی
ناوه کی به (ب) له فزکراوه، که
له راستیدا خوئی (پیکاسو) یه، واته
به (پ).

چاپکړدنه کی نایاب، وینه کان
باش دهرچوون و باسه کان له نرک

ده زگای چاپو په خشې سرده م
به کتیبی کی خنچیلانه ی وهرگيړدراو
له باره ی به رمه م کانی پیکاسو
ژیانی پوه کاره کانی خوئی ده مست پی
ده کات.

بزووننه وه ی وهرگيړان له زمانه
بیانیه کانه وه بق سر زمانی کوردي
سست و پاشکه و توو بووه، نه و
هه ولانه ش که له م و پیش دراون...
هه ول و خو فیداکرنی تاکه که سی بووه...
وهرگيړان بق سر زمانی کوردي
مانای نه وه نه یه نه گهر به رمه میک
به زمانی دراوسیکانمان هه بن (عهره بی،
فارسی و تورکی)، که نیمه له گه ل
دووانه کی په که میاندا ناشنایه تیمان
هه یه نیدی نابی بق کوردي ته رجه م ی
بکه یین... نه خیر، بزووننه وه ی وهرگيړان
مافی خو یه تی که هه مان به رمه م یان
باسر نووسراو چه ند جاریک له لاین
چه ند وهرگيړنکی جیاوازه وه ته رجه م
بکری! هه رجه نده نه م نامیلکه یه
باسیکه تائیست به زمانی عهره بیش که

ئاگادارييهك بۇ نووسه رانى گۇقارى سەردەم

- لەگەل دەقە وەرگىپراوئەكەدا دەقە ئەسلىيەكەش بىنيزن.
- رەچاوى رىزمان و خالبەندى بکەن.
- دەبىن بابەتەكە لەسەر دىيويكى كاغەزەكە بىنوسرى.
- بەپىنى پىئويست ويئە لەگەل بابەتەكەدا ھەبى.
- ھەر بابەتەكە بىلەن بىرگە نەكەرتەو نادرىتەو بەخاوەنەكەى.
- ئەو بابەتەنەى بىلەن بىرگە نەكەرتەو مەرج نىيە دەربىرى راوبۇچوونى گۇقارەكە بىت.
- (سەردەم) پاش بەراوردو پىچاچوونەو بەبابەتەكاندا، لەدەسكارى و داپشتەوئەياندا ئازادە.

ئاگادارييهك بۇ وەرگىپراوئەكان

دەزگای چاپ و پەخشى سەردەم بەنيازە لەزنجىرە كىتەبە چاپكراوئەكانىدا گەرنىيەكى تايبەت بەوەرگىپراوئە كىتەبى ھەلبەتدە بەدات لەزمانە زىندووئەكانى جىھانەو، ھەر بۇ ئەم مەبەستە:

يەكەم: بايەخى تايبەت بەلىكۆلىنەو دەرىئە بىلەوئەكانى: فېكر، فەلسەفە، تۆزىنەوئەى ئەدەبى، دەقى جىھانى وەرگىپراو، رەخنە، زانستە مەوىيەكان، مېژوو، لىكۆلىنەو خۆرەلاتناسىيەكان، تۆزىنەوئەى ھونەرى، ئەدەبى مەنل، فەرھەنگسازى ... دا.

دووەم: دەبىن دانەيەك لەكتىبە ئەسلىيەكە لەگەل وەرگىپراوئەكەدا ھەبى.

سەيەم: دواى ئەوئەى بىرارى چاپكردنى دەرىئە نۆرەى خۇى بۇ چاپ دەگەرتەو پاش چاپكردن، بەپىنى قەوارەو لاپەرەكانى كىتەبەكە (جگە لەرئەيەك لەكتىبەكە) خەلات بۇ وەرگىپراوئەكى تەرخان دەكەرى.

Sardam

Foreign culture magazine
No. 1 feb 1999

Concessionaire :
Sherko bekas

Editor-in - chief :
Raoof Begard

Editing Director :
Azad Berzinji

Art production work :
Kader Meerhan

Sardam printing & publishing House